ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1
MERCREDI
1er SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.139 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.139

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ՆՈՐ ՄԱՐԴԸ՝ ՀԻՆ ՄԱՐԴ ՄԸ ՀԱՅՏԱՐ ԱԼԻԵՒ

Վճիռը վերջնական է եւ խիստ, եթէ նոյնիսկ, Օգոստոս 31-ին, վերջին թիւերը չէին հրապարակուած տակաւին։ Անպաշտօն արդիւնքները կը հաստատեն որ Էլչիպէյի պարտութիւնը ջախջախիչ է եւ ուրեմն՝ փայլուն է Ալիեւի յաղթանակը։ Քուէարկութեան մասնակցութեան համեմատութիւնը 92% է եւ հարցումին՝ վստահութիւն ունի՞ք Ա. Էլչիպէյի» «ոչ» պատասխանողներու համեմատութիւնը 93%։

Շատ հին մարդ մըն է որ կը դառնայ Ադրբեջանի նոր մարդը։ Բաքուի անցորդին համար, ինչպէս կը վկայէ «Լիպերասիոն»ի (Օգոստոս 31) աշխատակցուհին, ան՝ «իսկական ղեկավար մըն է», «ուրջ է», «շատ խելացի է»։

Այսօր 70 տարեկան, Հայտար Ալի Ռըզաօղլու Ալիեւ 14 տարի անցուցած է Ադրբեջանի Համայնավար կուսակցութեան գլուխը եւ վերադարձած Յունիս 14-ին գինեալ ապստամբութեան մը շնորհիւ։ Իր գալուստով շատ բան կրնայ փոխուիլ, անշուշտ, նաեւ Ղարաբաղի համար։ Եթէ նկատի առնուի այն տեսակէտը, զոր Ալիեւ ալ ունի, ըստ որուն Ռուսերը Հայերու կողքին եղան որովհետեւ Էլչիպէյի Ադրբեջանը Ռուսերուն դէմ էր եւ մաս չէր կազմեր ՀԱՊ-ի, Ալիեւի Ադրբեջանը նոյն դիրքը պիտի չունենայ։ 14 ամիս առաջ, ժողովուրդը երկրին գլուխը բերաւ մարդ մը որ ամբողջական խզում կը քարոզէր Ռուսաստանի հետ, այսօր երկիրը կը յանձնէ մէկուն, որ ճիշդ հակառակը կը քարոզէ եւ պատրաստ է բոլոր կապերը վերահաստատելու։

Ալիեւ ապարիչիկի օրինակելի անցեալ մը ունի։ Երիտասարդութիւնը նուիրած է ՔԱ-Կէ-Պէ-ին, 1969-էն ետք, վարած է Ադրբեջանը։ Մոսկուայէն իր պահապան հրեշտակն է՝ Լ. Բրեժնեւ, որու կը ծառայէ հոգւով եւ սրտով։ Կը վարձատրուի երբ թեկնածու է Փոլիթպիւրոյի ուր մուտք կը գործէ 1982-ին, ապա Խորհրդային Միութեան փոխ – վարչապետ է, ինչ որ մեծ փառք է մահմետական Հանրապետութեան մը համար։ 1987-էն ետք «անապատի անցնքն է», Գորբաչով գինք ամբու դրած է։ Կը վերադառնայ Նախիջեւան եւ դիւանադէտի իր տաղանդը ի սպաս կը դնէ ինքնավար Հանրապետութեան, Թեհրանէն եւ Անգարայէն վարկեր ձեռք կը ձգէ դէմ դնելու համար հայկական շրջափակումին։ Արեւմտեան շրջանակներու մէջ ալ գոհ են իրմէ, չէ խզած Հայերուն հետ, ինչ որ ըսել կուտայ այսօր Բաքուի դիւանագէտի մը. – «Եթէ Հ. Ալիեւ չյաջողի խաղաղութեան ծրագիր մը մէջտեղ հանել Ղարաբաղի համար, ոչ ոք կրնայ ընել»։

Ոչ մէկ զղջում ունի Համայնավարի իր անցեալէն եւ հոս է որ կը տարբերի իր դրացիէն՝ Շեւարնածէէ որ նոյն պայմաններուն մէջ եկած է իշխանութեան գլուխ։ Ներքին ճակատի վրայ «Ալիեւ սիսթեմը» պախշիշի դրութիւն է։ Հարկ է մէկուկէս միլիոն ռուբլի տալ մեծ գործատան մը տնօրէն ըլլալու համար եւ գրեթէ կրկինը դատախազ դառնալ։ Ելցինի հետ յարաբերութիւնները շատ լաւ չեն, իրեն համար Ելցին «կոշտ կապիտ» մարդ մըն է։ Հաւանական չի նկատուիր որ իր նախորդին 100% թրքամէտ քաղաքականութիւնը կը վարէ. արդէն շատ բարկացեր է իմանալով որ արդիւական հաւաքումբան մը, Բրեժնեւի նուէր, պիտի ծախուի Թրքական ընկերութիւններու։ «Թուրքերը ամէն բան պիտի չգնեն հո՛ս» ըսած է, աչք քթթելով Իրանի։ Կը մնայ քարիւղը, օֆ – շոր պահեստները չորս միլիառ տակառ կը հաշուուին։ «Ալիեւ ժամանակ ունի կաշառքները կրկին բանակցելու» կ'ըսէ գործի մարդ մը։

Հաւանական կը նկատուի որ մինչեւ 3 ամիս, Ալիեւ Հանրապետութեան նախագահ ընտրել տայ ինքզինք։ Պատշաճ ժամանակաշրջան մը հարկաւոր է, քանի օտար երկիրներուն համար, Էլչիպէյը միշտ օրինաւոր իշխանութիւնն է։

Ադրբեջանի դիմումին ընդառաջելով, Մինսկի խմբակի անպաշտօն ժողովը որ պիտի բացուէր Օգոստոս 30-ին, Երկուշաբթի, Մոսկուա, յետաձգուած է ցնոր տնօրինութիւն։

Միացեալ – Նահանգներու ղեկավարութիւնը յայտարարած է որ պիտի չճանչնայ Ադրբեջանի հանրաքուէին արդիւնքները եւ միշտ երկրին օրինաւոր նախագահը կը նկատէ Էլչիպէյը։ Այս կեցուածքին որպէս պատճառ կը ներկայացուի այն որ հանրաքուէն ժողովրդավար պայմաններու տակ տեղի չէ ունեցած։ Միացեալ – Նահանգներու նախագահ Գլինթընի նախկին խորհրդային երկիրներու խորհրդարականին կողմէ կատարուած յայտարարութենէն ետք, Էլչիպէյի մէկ խորհրդականն ալ տեղեկացուցած է թէ հանրաքուէն խարդախուած էր, իրենք վաւերական չեն նկատեր անոր արդիւնքները եւ թէ Էլչիպէյ պիտի շարունակէ հանրապետութեան նախագահի պաշտօնը վարել։ Ան յայտնած է նաեւ թէ պիտի դիմեն աշխարհի երկիրներու ղեկավարներուն որպէսզի անոնք եւս չճանչնան հանրաքուէի արդիւնքները։

Թուրք մամուլը տեղ տալով հանդերձ Ադրբեջանի վերջին զարգացումներուն, կը խուսափի մեկնաբանելէ հանրաքուէին արդիւնքով ստեղծուած իրավիճակը։ Արտաքին նախարարութեան Օգոստոս 30-ի մէկ յայտարարութեամբ ըսուած միայն հետեւեալը. – «Ի սրտէ կը մաղթենք որ հանրաքուէի արդիւնքները կարելի դարձնեն օրինաւոր գետնի վրայ կայուն իրավիճակի մը ու ազգ. միասնութեան ստեղծումը որուն Ադրբեջան կարօտը ունի. կը մաղթենք նաեւ որ այդպէսով կարենան իրենց ճիգերը ուղղել իրենց հողերը հայկական գրաւումէն փրկելու գործին»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ԵՒ ՊԱԿ-Ի պատմական համաձայնագիրը որ պէտք է նուիրագործուի շաբթուան ընթացքին, դեռ բաւական աղմուկ կը հանէ երկու կողմերու մօտ ալ։ Պաղեստինեան ծայրայեղ հոսանքին համար (Համաս)՝ «դաւ մըն է պաղեստինեան դատին դէմ»։ Միւս կողմէ, Պաղեստինի Ազատագրութեան ժողովրդական ճակատի ղեկավարը՝ Ժորժ Հապաշ «վտանգաւոր» կը գտնէ համաձայնագիրը որովհետեւ կը նախատեսէ վերջ դնել Ինթիֆատային (քարամարտ), գալով Ահմետ Ժիպրիլի, ընդհ. հրամանատարը Ժողովրդական Ճակատին մահուան կը դատապարտէ Եասէր Արաֆաթը եթէ ընդունի ինքնավարութեան այս գործընթացը։ Իսրայէլ ալ, մթնոլորտը աւելի հանդարտ չէ։ Աջի գլխաւոր կուսակցութիւնը՝ Լիքուտը կը գտնէ որ Պաղեստինցիներու շնորհուած ինքնավարութիւնը «Իսրայէլի քայքայման սկիզբն է»։ Ծայրայեղ – աջ՝ Քաշը անխնայ պատերազմ մը հռչակած է այդ համաձայնագրին դէմ. «Մինչեւ ծայրը պիտի կռուինք, առանց սահմանի եւ առանց կանոնի» յայտարարած է բանբերը։ Կառավարութիւնը վաւերացուց, բայց եւ այնպէս Ռապինի համար, ամէն ինչ դիւրին չէ։ Յայտարարեց թէ փոխանցման շրջանի մը համաձայնութիւն է որ՝ «ոչ մէկ բաղկացուցիչ ունի մնայուն լուծումի մը համար»։ Աւելցուց թէ Իսրայէլցիներու տեղաւորումը պիտի շարունակուի գրաւեալ հողերու մէջ եւ թէ հարց չկայ ՊԱԿ-ը ճանչնալու, ոչ ալ Արաֆաթի հետ տեսնուելու։ Այս ամբողջը չի բաւեր ամէն ինչ կարգադրելու համար։ Ռապին «դաւաճան» կ'որակուի եւ ապահովութեան ուժերը կը պաշտպանեն այն 16 նախարարներուն բնակարանները (2 նախարար դէմ քուէարկեցին) որոնք թեր քուէարկեցին համաձայնութեան։ Գալով Իսրայէլի աշխատաւորական կուսակցութեան Նեսիմ Զվիլիի, յայտարարած է թէ համաձայնութիւնը ստորագրուելու պարագային, Իսրայէլեան բանակը պատրաստ է պաշտպանելու ՊԱԿ-ի ղեկավարը՝ Եասէր Արաֆաթ։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին պատասխանելով ՓՔՔ-ի Հայաստանի մէջ բանակավայրեր ունենալուն մասին հարցումի մը, ըսած է թէ հայկական կազմակերպութիւն մըն է ան. Կազիօղլու պնդած է թէ ՓՔՔ-ի պարագլուխը Էօճալան ծագումով հայ է։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ անգամ մը եւս յաւելում կրած է Յուլիսին 0,8% համեմատութեամբ։ Այլեւս 3 միլիոն 211.800 գործազուրկ կայ – պաշտօնապէս – Ֆրանսայի մէջ եւ ընդհ. համեմատութիւնը 11.6-էն կ'անցնի 11.7%-ի։ Լիսէի ուսանողները առաւելաբար մտահոգ են։ 15-էն 20 տարեկան տղոց 81%-ը վստահ է որ դէմ առ դէմ պիտի գտնուի գործազրկութեան հետ։

ԼԻՏՈՒԱՆԻԱՅԷՆ, Օգոստոս 31-ին հեռացան ռուսական վերջին զօրքերը ինչպէս նախատեսուած էր։ Ռուսաստան, ի վերջոյ, տեղի տուած է եւ լուրը «ուրախութեամբ» հաղորդած է Նախագահը՝ Բրազօսկաս, հեռատեսիլէն։

ԳԱԶԱՊԼԱՆՔԱՅԻ մէջ, բացումը կատարուեցաւ հոյակապ մզկիթի մը որ կը տարածուի 9 հեկտարի վրայ եւ կրնայ ընդունիլ աւելի քան 100 հազար հաւատացեալ, որոնց 25 հազարը աղօթավայրին մէջ եւ մնացեալն ալ հարթավայրին։ Անտալու եւ մօրեսք ճարտարապետութեան այս գլուխ գործոցը 3 միլիառ ֆրանք արժած է եւ շինուած Պուիկ ընկերութեան կողմէ։ Գումարին մեծ մասը ապահովուած է ժողովրդական հանգանակութեամբ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Պելկրատ պանդոկին առջեւ թակարդ – կառք մը պայթած է եւ գործի յոյն մարդ մը որ հոն կը բնակէր տեղն ու տեղը մեռած է։ Իր տեսակին մէջ առաջին ոճրափորձն է որ կը գործուի Մոսկուայի մէջ։ Կը կարծուի որ 2 մաֆիաներու հաշուեյարդար մըն է։ Յուլիսի սկիզբէն ի վեր, նման բախումներէ 22 հոգի մեռած է։

ՕՐԱՆԻ ԵՒ ԱԼԺԷԻ յատուկ ատեանները 17 մահավճիռ արձակած են 24 ժամուան մէջ, չորս տարբեր դատավարութիւններու ընթացքին որոնք կը վերաբերէին «ահաբեկչական եւ խափանարարական» գործունէութեան։

ԷՑՖԷԼԻ աշտարակը, Օգոստոս 30-ին, ընդունեցաւ իր 150 միլիոներորդ այցելուն։ Ենթական՝ 33 տարեկան կին մը, Քարքասոնէն կատակ կարծած է, երբ լրագրող եւ քամերա գինք դիմաւորած են տոմսակ գնելու ատեն։ Նուէր ստացած է կառք մը եւ 150 անգամ իր տարիքին համապատասխան ֆրանք գնումներ ընելու համար աշտարակին խանութներէն։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԴԺՈՒԱՐ ՄՐՑՈՒՄ ՄԸ ԵՒՍ
ՎԱԼԱՆՍԻ ՀԱՄԱՐ
ՍԸՏԱՆԻ ՄԷՋ

Վալանսի Հ. Մ.-ը, Շաբաթ իրիկուն, չէ կրցած ամբողջովին զսպել Նիսի յարձակողական գործողութիւնները երկրորդ կիսախաղին եւ չէ ալ կրցած ճեղքել իր մրցակիցին պաշտպանողական դրութիւնը։ Հետեւանք՝ 0 – 2։ Անակնկալ։

Միշտ դժուար եղած է «մարսել» իր սեփական դաշտին վրայ պարտութիւն մը։ Նայինք ի՛նչ ձեւ պիտի առնէ Վալանսի մարզիկներուն հակազդեցութիւնը այս իրիկուն, Սըտանի մէջ։

Շաբաթ իրիկուն, Սըտան ալ պարտըւած է, ան Նանսիի մէջ (3 – 0), ինչ որ անակնկալ մը չէ, քանի որ Նանսի առաջատար է եւ՝ լուրջ թեկնածու մտնելու բարձրագոյն դասակարգին մէջ՝ ուր յաճախ գտնուած է։ Սըտան ալ ուրեմն պիտի ջանայ մոռնալ իր անյաջողութիւնը։

Անկասկած, շատ դժուար մրցում մը Հ. Մ.-ին համար՝ որուն կազմին մէջ իր երկու Հայերէն ոչ մին, ոչ միւսը տեղ գտած էին վերջին խաղերուն։

Անցեալ մրցաշրջանին արդիւնքները Վալանսի մէջ, Հ. Մ.-ը յաղթական՝ 1 – 0, Սըտանի մէջ պարտութիւն՝ 3 – 0։

ԻՍԻ
ՊԱՏՈՒՈՅ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆ ՄԷՋ

Իսի - Լէ - Մուլինոյի Հայ Մարզական Ընկերակցութիւնը (Ասոսիասիոն Սփորթիվ Արմէնիէն) երեք մրցաշրջաններ անընդմէջ ունեցաւ յաջողութիւններու շարք մը, ինչ որ սովորական բան չէ մեր մարզական ակումբներուն համար։ Ընդհանրապէս, յաջողութիւն եւ ընկրկում իրարու կը յաջորդեն։ Այսպէս, Իսի կը մտնէ, այս մրցաշրջանին, առաջին անգամ ըլլալով, Փարիզի լիկին բարձրագոյն (պատուոյ) դասակարգին մէջ։

Շատ չատոնց է որ մայրաքաղաքի շրջանէն հայանուն խումբ մը չէր երեւցած այդ մակարդակի վրայ։ Պահ մը, յետ - պատերազմեան անմիջական տարիներուն Ալֆորվիլի Հ. Մ.-ը մրցած էր այդ դասակարգին մէջ, բայց չկրցաւ պաշտպանել, երկար, իր տեղը ու ներկայիս տեղքայլի վրայ է միշտ նահանգային առաջին բաժանումին մէջ, երեք աստիճան վար լիկի պատուոյ դասակարգէն։

Իսի պիտի ունենայ 12 մրցակիցներ։ Առաջին խաղը նախատեսուած է իր դաշտին վրայ, Սեպտեմբեր 12-ին Մուասի –

(Շար.ը Դ. էջ)

ՈՒՇԱՑՈՂ ՎԵՐԱԴԱ՞ՐՁ ԹԷ ԱՆԴԱՐՁ ՄԵԿՆՈՒՄ

Բ.

Երբ խօսքը կը վերաբերի ուղղագրութեան հարցին, «Նոր»ին պատմարը միայն Հայաստանն ու արտաքին Սփիւռքը չէ որ կը բաժնէ իրարմէ. անկէ տուժակիր զանգուածներ կան նոյնինքն Սփիւռքի ծոցին մէջ, որոնցմով աւանդականի ու խորհրդայինի երկփեղկումը կը տիրէ նաեւ այս ճակատին: Խօսքը կը վերաբերի ռումանահայ եւ պուլկարահայ գաղութներուն, զորս չի յիշեր Ց. Խաչատրեան երբ նոր «ուղղագրութեան» ընդհանրացումի թէզը զօրացնելու համար կը նշէ հայաստանցիներու կարեւոր թիւը Սփիւռքի մէջ:

Մէկդի ձգելով Պարսկաստանի հայութիւնը որ կարելի է ըսել թէ ան ալ ունի իր ուղղագրութիւնը որ ամբողջովին ոչ նոյն է ոչ ալ աւանդականը, երկու երկիրներուն պարագան ուշագրաւ զարտուղութիւն մը կը հանդիսանայ մնացեալ ամբողջութենէն: Զարտուղութիւն, յատկապէս ներկայի պայմաններուն մէջ երբ սրբագրութիւնը միմիայն մե՛ր կամքէն կախում ունեցող խնդիր է: Արդարեւ տեսնելով այդ գաղութներու թերթերը ու հոն խորհրդային «ուղղագրութեան» երկարաձգուած գործածութիւնը, մարդ չի կրնար հարց չտալ, թէ ինչո՞ւ կ'ուշանայ բարերար ու անհրաժեշտ քայլը:

Այս երկու գաղութներէն Պուլկարիոյ հայութիւնը ունի «Երեւան» շաբաթաթերթը որ լոյս կը տեսնէ 48 տարիէ ի վեր: Զոյս փոքրածաւալ էջերով, երկլեզու թերթ մըն է ան որուն մէջ եթէ ոչ միշտ, յաճախ պուլկարերէնը աւելի լայն տեղ կը գրաւէ: Այս պարագան ինքնին արդէն բաւական բան կ'ըսէ գաղութին ու հայերէնի կացին մասին, հակառակ գրեթէ ամէն թիւի մէջ տեղ գտած դպրոցական գործունէութեան լուրերուն:

Ռումանահայ մամուլէն մեզի կը հասնի «Նոր կեանք»ը. աւելի մեծ ծաւալով (16 էջ), աւելի որակաւոր թուղթով ու աւելի խնամուած տպագրութեամբ այս ամսաթերթը խմբագրապետ ունի Սարգիս Սելեանը. երկլեզու է, ինչպէս «Երեւան»ը: Հոս աւելի է հայերէնի յատկացուած բաժինը: Ընդհանրապէս վեց էջի շուրջ է միայն ռումաներէնին տրուած տեղը: Լոյս կը տեսնէ 43 տարիէ ի վեր:

Երկու թերթերն ալ, մայրաքաղաքներու հայկական կեանքին սուրհեր, յայտնի ջանքը ունին արձագանգելու նաեւ այլ քաղաքներու հայութեան մշակութային գործունէութեան: Արտատպումներու միջոցով անոնք կարելի պատկեր մըն ալ կուտան արեւմտեան երկիրներու կարեւոր նկատուած հայկական անցուդարձէն:

Ինչ որ ուղղագրութեան խնդրին առընչուած էջի մը մէջ սեւեռել կուտայ անոնց, երկու թերթերուն կողմէ գործածուած ուղղագրութեան պարագան է: Թէ՛ «Երեւան», թէ՛ «Նոր կեանք» կը գրեն նորով. խորհրդային ուղղագրութեամբ: Անիկա, հասկնալի է որ երկու երկիրներու խորհրդային ոլորտին մաս կազմելուն մէկ հետեւանքը եղած է. ինչպէս ներքին – խորհրդային – Սփիւռքի պարագային, արբանեակ այս երկիրներուն մէջ ալ նոր վարչակարգին սեղանին վրայ զոհուածներու մաս կազմած են հայկական վարժարանները, հայերէնի ուղղագրութիւնը, ընկերային – մշակութային կեդրոններ. մէկ խօսքով՝ այն բոլոր ազդակները որոնցմով հայ կեանքը գոյատեւելէ անդին, պիտի ըլլար կենսունակ, ապրող եւ ոչ «պահել», «պահպանել»ու նման եզրերու եւրին կծկուած թանգարանային ապրանք մը: Այսօր, Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ մօտ կէս դարու այս կարգի կորուստներէն ետք, թերեւս աւելորդ իսկ ըլլայ պրպտել խորհրդային «ուղղագրութեան» անցնելու անոնց պարագաները, դրդապատճառները: Ինկապէ՞ս այս երկու գաղութները պարտաւորուած էին լքելու մաշտոցեանը. չէի՞ն կրնար ճապկումի ճամբաներ գտնել, երբ այդ երկիրները կ'ենթարկուէին խորհրդային կարգերու:

Փոփոխութիւնը հետեւանք եղած էր անխուսափելի պարտադրանքի՞ մը, թէ պապէն աւելի պապական մեր գրեթէ սովորական փութկոտութեան...: Ներկան այլեւս գրեթէ ժամանակավրէպ դարձուցած է այս կարգի հարցականներ: Կարեւորը այն է որ կէս դարու չափ առաջ ակամայ կամ կամաւոր գործուած սխալ մը այսօր կը ներկայանայ Սփիւռքի արդէն խախուտ միասնութիւնը խանգարողի դերով:

Հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ այս երկու գաղութներուն մամուլի, կրթական եւ այլ մարզերու պատասխանատուները ի՞նչ կեցուածք ունին, ի՞նչ կը մտածեն այս մասին: Կամ՝ նախ, կը մտածե՞ն արդեօք, թէ մօտ կէս դարու վարժընթացը արմատապէս ջնջած է արուեստականէն անհանգիստ ըլլալու բնազդը:

Դուրսէն դիտելով ու ի հեճուկս Հայաստանեան ջլատիչ օրինակին ենթադրելով որ սրբագրութեան ձգտումը կայ խնդրոյ առարկայ գաղութներուն մէջ, պէտք է ըսել որ յարմարագոյն ժամանակն է առոր: Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ մէջ ինչպէս կը կարդանք «Նոր կեանք»ի եւ «Երեւան»ի էջերէն, հայ գաղութները հետամուտ են վերակազմակերպումի, աշխուժացումի գործունէութեան: Կը վերաբացուին փակուած հայկական վարժարաններ, հայերէնի, Հայոց պատմութեան դասընթացքներ կը կազմակերպուին, դասագիրքերու, դասատուներու պահանջք կը ներկայացուի: Այս կացութիւնը ուղղագրութեան հարցին տեսակէտով Հայաստանէն արմատական տարբերութեան մը վրայ կը զետեղէ ռումանահայութիւնն ու պուլկարահայութիւնը: Այս վերջինները չունին Հայաստանեան այն պատրուակները թէ օրինակ, նոր «ուղղագրութեամբ» ստեղծուած 70 տարուան գրականութիւն մը կայ, առով հասած սերունդներ կան, թէ փոփոխութիւնը անխուսափելիօրէն անիշխանականութեան մը պատճառ պիտի ըլլար, եւայլն, եւայլն:

Ռաֆայէլ Իշխանեանի օրհնեալ յամառութիւնը, այնպէս կը թուի թէ, տեսանելի հեռանկարներով արդիւնքի հասնելու հաւանականութիւն չունի Հայաստանի մէջ: Գոնէ իր վերջին կոչը մեծ ազդակ մը ըլլար կարկտելու Սփիւռքի ճակատը: Ատոր համար հետաքրքրական պիտի ըլլար ունենալ Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ գաղութներու պատասխանատուներուն հակազդեցութիւնը, եթէ անշուշտ նման հարց գոյութիւն ունի անոնց համար:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՆՇԻ ՓԱՊՈՒՂԻՆ

Տարեվերջին, կամ հաւանաբար 1994-էն սկսեալ կարելի պիտի ըլլայ ցամաքի ճամբով Անգլիա երթալ: Ճամբան, ինքնաշարժով շուրջ 35 վայրկեան պիտի տեւէ, իսկ ծովային ճամբով՝ 80 վայրկեան: Այն 82 միլիոն անձերուն համար որոնք ամէն տարի Մանշը կը կտրեն կ'անցնին (75% համեմատութեամբ Անգլիացիներ) նորութիւնը ուշագրաւ է:

Ծովուն 30 մեթր տակէն երկու ցամաքները միացնող փապուղին յօգնութեան կամ քաջալերանքի երկլեզու բացատրութիւնները պիտի ձգէ թէքնոլոժիի ազմուկին ու կառաշարերու աճապարանքին: Սարծովեայ այս անցքը ամէնէն շատ գործածուածը պիտի ըլլայ, քանի որ ինքնաշարժներ, բեռնակառքեր բրիտանական, ֆրանսական եւ պելժական երկաթուղիներու կառախումբեր իրարու պիտի յաջորդեն ամէն երեք վայրկեանը մէկ:

17 հազար բանուորներ աշխատեցան, պեղումներու 3 միլիոն խորանարդ մեթր հողն ու քարը դուրս բերելու համար միայն ֆրանսական բաժինէն: 8 թոննոց 170 հազար կամարաքարեր գործածուեցան ու 1994-էն 48 կառախումբ սպասարկութեան պիտի դրուի ժամական 160 քիլոմեթր առաւելագոյն արագութեամբ: Փապուղիին շինութիւնը 60 միլիառ ֆրանք արժեց, ինչ որ նախատեսուածին կրկինն է:

«Հսկայական կառոյց մըն է, բայց անթերի» կ'ըսէ արդար գոհունակութեամբ մը այն ընկերութեան տնօրէնը որ գրօսաշրջութեան ինքնաշարժներ, հանրաշարժեր ու բեռնակառքեր կը բանեցնէ: Ան վստահ է թէ ծովային երթեւկը պիտի չտոկայ մրցակցութեան, քանի որ իրենց սպասարկութիւնը ունի բացարձակ ապահովութիւն, անմրցելի արագութիւն, անհրաժեշտ չէ նախապէս տեղ ունենալ ու սպասման խնդիր գրեթէ պիտի չըլլայ:

Փապուղին պարտաւորուեցաւ նախ բնական «թշնամի»ին հետ ճակատիլ որ նաւերու ընկերութիւնն էր. անոնք մեծ ժողովրդականութեան ու մեծ հզօրութեան տէր ըլլալով հակաքարոզչական լայնածաւալ գործունէութեան ձեռնարկեցին: Տարածեցին այն գաղափարը թէ փապուղին այն սեւ բացուածքն էր որ վտանգի պիտի ենթարկէր Անգլիան. մայր ցամաքային հետ մշտական կապ մը մտահոգութեան աղբիւր էր, որովհետեւ դիւրութեամբ թիրախի պիտի վերածուէր ԻՐԱ-յի մահափորձերուն համար: Այս ու նման սնդումներ որոշ արձագանգ մը գտան Բրիտանացիներու մօտ ու հազարաւոր հանրագրութիւններ եղան: Այսուհանդերձ, 1987 Մարտ 6-ին Զէյպրիւճի բացը պատահած նաւու արկածը որ 188 ճամբորդներու մահուան պատճառ եղաւ, հիմնապէս տակնուվրայ ըրաւ բրիտանական հանրային կարծիքը ու մասամբ վարկաբեկեց քարոզչութեան մղուած խմբակը:

Միւս կողմէ, ձեռնարկը ունեցաւ իր զօրակիցները որոնց առաջինը Տիկին Թաչըրն էր. Թերեւս տարուած՝ միթերանեան մեծ ծրագիրներու հմայքէն, ան կապուած էր փապուղիին որ իր իշխանութեան շրջանին կոթողը պիտի հանդիսանար: Կար նաեւ Բրիտանական Ազգ. դրամատան նեցուկը որ կարելին ըրաւ միջազգային 198 դրամատուները 80 միլիառ ֆրանքի վարկ ապահովելու համար:

Կը մնար համոզել բրիտանական հանրային կարծիքը. 1985-ին կատարուած հարցախոյզի մը համաձայն, միայն ժողովուրդին 31%-ը կողմնակից էր անոր. 1991-ին այդ թիւը 25%-ի իջաւ լոնտոնեան մեթրոյին մէկ արկածէն ետք: Այսօր այդ համեմատութիւնը գոնէ ինքնաշարժ վարողներուն համար կ'ենթադրուի որ բարձրացած է 50%-ի:

Միշտ ընդդիմացողները առաջ կը քշեն ներխուժումի դիւրութիւն մը դէպի Անգլիա դիմողներու համար, ահաբեկչական արարքներու վտանգը, թմրեցուցիչի մաքսանենգութիւնը, ապօրինի գաղթականներու մուտքը, եւայլն: Դէմ կեցուածք արտայայտողներու 16%-ն ալ ըսած են թէ փապուղիին հանդէպ ժխտական կեցուածք ունին, որովհետեւ պարզապէս չեն սիրեր Ֆրանսան եւ առհասարակ Եւրոպացիները:

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի լրագրողներէն մէկը գործնապաշտութեան արտայայտութիւն կը գտնէ Անգլիացիներուն մօտ, թերեւս տնտեսական տագնապին պատճառով, որովհետեւ անոնք ըմբռնած են թէ փապուղին կրնայ նոր եռանդ փոխանցել իրենց տնտեսութեան. այսուհանդերձ, վստահ է թէ նեղութեան շրջանին փակումէն ետք, ամենափոքր հարց մը ծագելուն, անոնք անմիջապէս պիտի վերադառնան ընդդիմացողի դիրքերուն: Թերթը որ թագաւորութեան ծէսերուն եւ աւանդութիւններուն պահակն է, իր կարգին կը գրէր փապուղիին երկու թեւերուն միացման օրը. «մայրցամաքէն ֆիզիքական անջատումի դարերը վերջ գտան սխտորի թեթեւ բուրումի մը մէջ, միացնելով փապուղին այծի պանիրի մը ծակէն ոչ աւելի մեծ բացուածքի մը ընորհիւ»:

Փապուղիին ելքէն մինչեւ բրիտանական մայրաքաղաքը հաստատուելիք ճեպընթացի երկաթուղիին համար ալ վերջերս միայն որոշուած է ճամբան, բազմաթիւ փոփոխութիւններէ ետք, որոնց պատճառով արդէն հինգ տարուան յապաղում մը արձանագրուած է. այդ ճամբան Լոնտոնի արեւելեան մասէն պիտի անցնի թէեւ շատ աւելի երկար է հարաւայինէն: Սակայն արեւելեան շրջանի աւանդութեամբ բանուորական հակումով ճարտարարուեստական թաղամասերու դժգոհութիւնը նուազ եղած է, քան հիւսիսի պահպանողականներուն աւելի խիստ մերժումը:

Ա. Թ. Թ.

ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆԸ

Մխիթարեան Հայագիտականի հետեւողութեան ուսանողուհիներ ենք: Ընթերցողը թող չկորհի թէ այս տողերը գրելով՝ սրտի պարտականութիւն մըն է որ կը կատարենք՝ հանդէպ Վենետիկի Մխիթարեան Վարդապետներուն, որոնք զարմանալի գիտակցութեամբ ու մեծ յանձնառութեամբ Հայագիտական դասընթացքներ կազմակերպած են Լոս-Անճըլըսի մէջ:

Սրտի պարտքէն աւելի՝ մաքի գիտակցական պարտականութիւն մըն է:

Երկու տարի առաջ, Հայագիտականի դասախօսներէն՝ Կարօ Մոմճեան, հաղամանալից յօդուածով մը կ'անդրադառնար Վենետիկի Մխիթարեաններու այս կարեւոր նախաձեռնութեան եւ կը շեշտէր որ անիկա պէտք է շարունակուի ի գին ամէն զոհողութեան:

Մեր խոր համոզումին համաձայն, Մխիթարեան Հայագիտականի գործունէութիւնը մեր քաղաքէն ներս, անհրաժեշ-

ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ԿԱՄՈՒՐՋ

Ամերիկացի խորհրդարանականներ Սելանիկի օդակայանի մէջ հետեւեցան Հայաստան ղրկուող օժանդակութեան աշխատանքներուն:

Երեքշաբթի, Օգոստոս 24-ին ամերիկեան Քոնկրէսի հինգ անդամներու պատուիրակութիւն մը զոր կը գլխաւորէր Միւսա Կիկրիչ, անմիջական յաջորդը հանրապետականներու խմբաւորումին ղեկավար Ռոպըրթ Տոլին, այցելեց Սելանիկի օդակայանը, ընկերակցութեամբ յոյն պետական իշխանաւորներու եւ հետեւեցաւ ամերիկեան Կարմիր Խաչի կողմէ Հայաստան ղրկուող 950 թոն մարդասիրական օժանդակութիւնը բեռցնելու աշխատանքներուն:

Զիրենք դիմաւորեց Պր. Կարապետ Գալֆաեան, որ շնորհակալութիւն յայտնեց ամերիկեան կառավարութեան ինչպէս նաեւ յունականին որոնք Հայաստանի դժուարին այս օրերուն, կը միացնեն իրենց ուժերը անոր օգնութեան հասնելու:

Ամերիկացի խորհրդարանականները գանազան տեղեկութիւններ ուզեցին, որոնց պատշաճ եւ գոհացուցիչ պատասխաններ տրուեցան, եւ խոստացան Քոնկրէսին տանիլ այս խնդիրը, այսինքն Թուրքիոյ հաստուցած դժուարութիւններուն համար, Հայաստան ղրկուող օժանդակութիւնը արգիլելով որ իր հողէն անցնի, եւ շեշտեցին թէ Թուրքիան մերժեց գործակցութեան ոդի ցոյց տալ արտայայտութիւնը Պր. Կարապետ Գալֆաեանի կողմէ կը նկատեն չափազանց մեղմ:

Դէպի Հայաստան առաքումները կը շարունակուին ամէնօրեայ թռիչքներով:

ԹՂԹԱԿԻՑ

տուԹենէ աւելի կենսական կը գտնենք՝ պատրաստելու համար հմուտ ու մշակուած տարր մը ուսուցիչներու եւ հանրային կեանքին նուիրուած գործիչներու: Մասնագիտութեան դարու մէջ կ'ապրինք: Մեր կեանքի ասպարէզներուն համար՝ պէտք ունինք մասնագիտացումի: Մեր գործերու յաջողութեան համար չկայ աւելի մեծ երաշխաւորութիւն: Իսկ Մխիթարեան Հայագիտականը՝ հայկական ուսումներու մասնագիտացումին համար լաւագոյն միջոցներ ընձեռելու կարելիութիւնները կը խոստանայ: Անոր մշակուած ծրագիրը նախ կը մատնանշէ Վենետիկի Մխիթարեան Վարդապետներու գիտական բացուածքը, ըմբռնումները եւ ապա այդ ծրագրին իրագործումը Լոս – Անճըլըսի մէջ՝ անոնց նուիրումի անխորտակ ոգին:

Մենք տեսանք ու կը վկայենք:

Մխիթարեան Հայագիտականի ճամբով վերջնապէս համոզուեցանք թէ «Մշակոյթ» բառը խօսք չէ, ժողովէ ժողով վազք չէ, միայն անցեալի ոգեկոչում մը չէ, այլ ներքին տեսլք մը՝ մեր անցեալն ու ներկան (եւ դեռ ապագան) կամրջող տեսլք մը, որուն որքա՛ն մօտենաս այնքա՛ն կը սիրահարիս եւ ինքնութիւնդ կը գտնես գիտակցական մեծ մըղումով: Շնորհիւ Մխիթարեան Հայագիտականին, մեզի համար «մշակոյթը» դարձաւ գիտութիւն եւ ինքնութեան գիտակցութիւն: Ազատագրում մը՝ փակ հոգերանութիւններէ, անկերպարան ըլլալէ:

Մխիթարեան Հայագիտականը այս ուղին եւ այս ոգին փոխանցեց մեզի եւ մենք կլանուած ենք արդէն հայ իմացական ու նիւթական մշակոյթի հարուստ աշխարհով: Երախտապարտ ենք:

Կոչ կ'ուղղենք հայ մշակոյթով հետաքրքրուող բոլոր անհատներուն: Ցանկանայի՞ք այս դասընթացքները ու վստահաբար դո՛ւք ալ պիտի սթափիք, պիտի հարստանայ ձեր իմացական շտեմարանն ալ, պիտի կռանուի ձեր ազգային գիտակցութիւն ալ ու ... պիտի համոզուիք Մխիթարեաններու գիտական նուիրումի ուժգնութեան:

Հայագիտական այս դասընթացքներուն կը մասնակցին ազգային վարժարաններու մէջ պաշտօնավարող ուսուցիչներ, համալսարանականներ, ինչպէս նաեւ տարբեր ասպարէզի նուիրուած հետաքրքիր եւ ուսումնատենչ անհատներ: Բոլորն ալ հետամուտ՝ իրենց գիտութիւնը բարելաւելու, աւելին ամբարելու, ոմանք իրենց հետաքրքրութիւններուն յագուրդ տալու, իսկ ուրիշներ, զանազան կազմակերպութիւններէ ներս՝ իրենց յանձնուած սերունդներուն փոխանցելու նպատակով:

Մեր փափաքն էր որ բազմութիւններ կարենան օգտուիլ այս առիթներէն: Մխիթարեան Հայագիտականը բացառիկ բարիք մըն է մեր գաղութին:

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒՀԻՆԵՐ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ ՏՕՆԸ ԵՒ «ՈՒԽՏԻ ՕՐ»Ը ՊԻՔՖԱՅԱՅԻ ՄԷՋ

Աստուածածնի վերափոխման տօնը միանգամայն «Ուխտի Օր»ն է Կաթողիկոսարանի Պիքֆայայի եւ Դպրեվանքի մատրան, որ օծուած է «Սուրբ Աստուածածին» անունով: Նախորդ տարիներու նման, այս տարի եւս արժանավայել շուքով նշուեցաւ այս օրը եւ առիթ դարձաւ հոգեկան սնուցման եւ հոգեւոր վայելքի մեր հաւատացեալ ժողովուրդին համար:

ՀՍԿՈՒՄ

«Ուխտի Օր»ը սկսաւ Շաբաթ, Օգս. 14էն երբ մատաղցու ոչխարները զենուեցան, յետ աղի օրհնութեան՝ Միաբան հայրերու եւ Դպրեվանքի սաներու աղօթքներով: Անթիլիասի Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբի անդամուհիներ սկսան հարիսայի պատրաստութեան աշխատանքներուն: Կէսօրէ ետք ուխտաւոր հաւատացեալներ սկսան ժամանել:

Գիշերը, ժամը 8–ին, Միաբան հայրեր, շրջապատած իրենց Հոգեւոր Հայրը՝ Գարեգին Բ. Հայրապետը, կատարեցին Հսկումի արարողութիւն, որ հոգելից աղօթքներով ներգործեց բոլոր հաւատացեալներուն վրայ, որոնք խուռներամ բազմութեամբ լեցուցած էին եկեղեցին: Գարեգին Հայրապետը ուխտի գաղափարին շուրջ խօսեցաւ ժողովուրդին, հայրական սիրով գնահատելով անոնց հաւատարմութիւնը Աւանդութեան հանդէպ, որովհետեւ «ձեր շարունակական եւ գիտակցական մասնակցութեամբ, աւանդութիւնը կը դադրի սոսկ անցեալ ըլլալէ. կը դառնայ իմաստաւոր ներկայ եւ նաեւ՝ խթան ապագայի առողջութեան»:

Գիշերն ամբողջ ուխտաւորներ եւ հաւիրաւոր այցելուներ վանքին մէջ անցուցին, ոմանք եկեղեցւոյ մէջ աղօթելով, ուրիշներ մատաղի պատրաստութիւնը դիտելով:

ՊԱՏԱՐԱԳ, ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆԷՔ

Կիրակի առաւօտ ժամը 8–ին սկսաւ ժամերգութիւնը, որու ընթացքին երգուեցան Ս. Աստուածածնի ձօնուած շարականները:

Պատարագը սկիզբ առաւ ժամը 10–ին: Պատարագիչն էր Վարդան Եպիսկոպոս Տէմիրճեան. ան «Շնորհալի» երգչախումբին թափօրով առաջնորդուեցաւ եկեղեցի, ուր խռնուած էր արդէն հաւատացեալներու հոծ թիւ մը: Գարեգին Հայրապետը Միաբաններու թափօրով երբ եկեղեցի մուտք գործեց «Հաւատամք»ի պահուն, բազմութիւնը արդէն լեցուցած էր վանքի շրջափակն ալ:

Պատարագի աւարտին, եկեղեցւոյ կից բակին մէջ, որ ծածկուած էր վրաններով, տեղի ունեցան նախ խաղողի եւ ապա մատաղի օրհնութիւնները: Հազարաւոր հաւատացեալներու խիտ շարքերը եւ հոգեւոր ապրումի արտայայտութիւնները միանգամայն յուզիչ եւ խանդավառիչ երեւոյթներ էին:

Արարողութեան նախագահեց Հայրապետը, որ նախապէս բացատրեց ժողովուրդին խաղողի օրհնութեան իմաստը եւ ապա տուաւ իր հայրական պատգամը:

Ուրախութեամբ նշեց ժողովուրդին մէջ հաւատքին զօրացման երեւոյթը, զոր նըկատեց հոգեւոր եւ ազգային առողջութեան բարեխառ միջոց: Խօսեցաւ խաղողի եւ մատաղի օրհնութեան աւանդութեանց մասին, անոնց մէջ տեսնելով առ Աստուած գոհութեան, երախտագիտութեան եւ հաւատարմութեան առաքինութիւնները: «Կեանքը տուրք մըն է մեզի Աստուծմէ», ըսաւ ան, «այդ բարիքը պէտք է հասունցել, արժեցնել մեր առաքինի կեանքովը եւ նուիրումովը առ Աստուած եւ առ ազգն մեր հայկազեան»: Աշխատանքին առաջին պտուղը Աստուծոյ ընծայել, եկեղեցւոյ միջոցաւ, հայ ժողովուրդի նկարագրի ամէնէն յատկանշական գիծերէն մէկն է:

Կաթողիկոսը աղօթք ըրաւ Լիբանանի խաղաղութեան եւ Հայաստանի Հանրապետութեան ու Արցախի մեր ժողովուրդի բարօրութեան համար: Յատուկ կերպով խնդրեց հաւատացեալ ժողովուրդէն, որ իրենց սրտի խորերէն աղօթք բարձրացընեն առ Աստուած Ամենայն Հայոց Հայրապետին՝ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի առողջութեան եւ արեւշատութեան համար: «Այս օրերուն (*) ան Մոսկուայի մէջ հիւանդանոց կը գտնուի», բացատրեց Գարեգին Բ.: «Իրեն հետ երեք անգամ խօսելու առիթ ունեցայ. փառք Աստուծոյ բարելաւման ընթացքի մէջ է: Աղօթենք որ շուտափոյթ ապաքինում ունենայ եւ կատարելապէս վերադառնէ իր առողջութիւնը»:

Օրհնեալ խաղողն ու մատաղը բաշխուեցան ժողովուրդին, Տիկնանց Յանձնախումբին կողմէ, ընդ հսկողութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.–ի արիներուն եւ արենոյշներուն:

Հաւատքի ջերմեռանդ դրսեւորում օր մը եղաւ Օգոստոս 15–ը: Բաւական մեծ թիւով Հայեր արտասահմանէն եկած էին իրենց հարազատներուն այցելութեան: Խանդավառիչ էր ժողովուրդին բազմութեան աճը, որ նշան է վերարթնութեան եւ վերականգնումի յուսալից շարժումին:

ՎԱՆԱԿԱՆ

(*) ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»ի. – Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը այլեւս ելած է Մոսկուայի հիւանդանոցէն:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Օգոստոս 12–ին, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի Հայ Կրթական եւ Մշակութային Միութեան Մոնրէալի մասնաճիւղին եւ «Հորիզոն»ի գրական յաւելուածի խմբագրութեան հանդիպում մը տեղի ունեցած է Կարպիս Ափրիկեանի հետ, որու ընթացքին խմբավարը խօսած է երգչախումբին, երգչախմբային արուեստին եւ հայ երաժշտութեան ներկայ հարցերուն մասին: Բացման խօսքը արտասանած է Վրէժ – Արմէն Արթինեան, Կարպիս Ափրիկեանը ներկայացուցած է Յասմիկ Ինճէճիկեան:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ աթլէթիզմի ախոյեանութեան մրցումներուն Հ. Մ. Ը. Մ.–ի մարզիկները 24 մետալ շահած են՝ 10 ոսկի, 10 արծաթ եւ 4 պրոնզ:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի շրջափակին մէջ, Օգոստոս 13–ին տեղի ունեցած է ՀՕՄ–ի ամառնային ճամբարի ամավերջի հանդէսը, շուրջ 150 ծնողքներու եւ ազգայիններու ներկայութեամբ: Այս առթիւ, խօսք առած են ճամբարի տնօրէնուհի Արփի Ասլանեան, ՀՕՄ–ի Ռուբինա մասնաճիւղի ատենապետ Ալիս Շիթիլեան եւ ուսումնական մարմնի ներկայացուցիչ Մարգրիտ Տէտէեան:

ՄԻԼ ՓՈԹՐԵՐՈՅԻ մէջ (Գալիֆորնիա) Օգոստոս 1–ին, Հ.Մ.Ը.Մ.–ի Լոս – Անճըլըսի, Թորոնթոյի Արարատ եւ Սան - Ֆրանսիսկոյի Սեւան մասնաճիւղերը միասնաբար բացումը կատարած են իրենց մէկ շաբթուան բանակումին: Երեք մասնաճիւղերու կողմէ կազմակերպուած այս բանակումին մասնակցած են 80 սկաուտներ: Շաբթուան ընթացքին, սկաուտները զանազան երգեր սորված են եւ լսած շարք մը դասախօսութիւններ «Բանակում», «Հ. Մ. Ը. Մ.–ի հիմնադրում» նիւթերու շուրջ:

Հայաստանեան ԺՊԻՏ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՌԱԴԻՈՅԻՆ ՀԱՐՑՐԷՔ...

- Ռուբլին ինչպէ՞ս դարձնել գնողունակ:
- Վրան պէտք է սոսնձել գերմանական մարկեր:

**

- Կարելի՞ է, արդեօք, կանխագուշակել ապագան:
- Ապագան՝ այո: Սակայն ինչպիսին կը լինի մեր անցեալը՝ ոչ ոք չի կարող ասել:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

7.

ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԻ ԼՈՒԾԷՆ

«... Նոր լեզուին նորոգութենէն ետքն ալ ամենայն ոք որ բանաւէր ըլլալ կ'ուզէր կամ կը համարէր, կը բողոքէր այդ անտեղութեան դէմ. ընդհանուր աղաղակ մը կը բարձրանէր, գրեթէ նաեւ տաճկական բառերու եւ ոճերու գործածութեան դէմ, թէեւ չէր մնացած հակառակորդ մը որ անոր պաշտպան հանդիսանար. ինչպէս նաեւ դեռ այս օրս ամէն աշխարհաբարի վրայ գրող կամ խօսող նոյնը կը քարոզէ՝ թէ այլազգի բառերն ու մասնիկները ջնջելու ենք: Կը բողոքուէր որ լեզունիս տաճկացեր է. բայց չէր մտածուեր՝ որ նոյնիսկ օձիք պատառողներն էին դլեզուն տաճկութեան մէջ բռնողները. որոշ չտեսնելով թէ յորո՛ւմ է դարմանը, եւ ո՛չ ալ՝ թէ յորո՛ւմ է տաճկութիւնը: Եւ դեռ նոյն ըմբռնումը բաւական ընդհանուր եւ հասարակաց ըմբռնում է: Արդ, այդ սովորական տրտնջման դէմ արդար տրտունջ մը կայ ըլլալու, որ երկու էական մաս ունի իր մեղադրութեանցը.

1. – Օտար համարել ինչ որ օտար չէ եւ

2. – բնիկ համարել ինչ որ բնիկ չէ» (1):

Այտընեան, տեղ մը, «լեզուի ազգային անկախութեան նախանձաւոր մաքեր» կ'անուանէ խումբը այն հայ գրողներուն, որոնց հիմնական ճիգն եղաւ խորթ տարրերէ ազատագրել աշխարհաբարը: Եւ որքա՛ն տեղին էր այդ նախանձախնդրութիւնը, այն դարհուրելի խուժումին դէմ, որոնց թատր հանդիսացած էր հայ լեզուն:

Այս խուժումը հայերէնին մէջ՝ չէր գար միայն Թուրք լեզուէն. Արեւմուտքն ալ իր տարրերը կը ղրկէր մեզի:

Ըստ Այտընեանի՝ «Եւրոպական լեզուաց ազդեցութիւնը անուրանալի է այս օրուան օրս. որմէ՝ որչափ օգուտ տեսած է մեր արդի մատենագրութիւնը, նոյնչափ վնաս կրած է նորոգեալ գրաւոր լեզուն: Ծիշդ հակառակ արդիւնքը կ'ունենար լեզուն ալ, եթէ քերականական եւ բառագիտական մասը նոյն ազդեցութեան տակ չթողուէր: – Սակայն աւելցնելու ենք՝ որ նոյնպիսի օտարութեանց մուտ գտնելն եւ այնչափ յաճախութիւնը՝ շատ անգամ ոչ միայն հայերէն լեզուին այլ եւ նոյն արեւմտեան լեզուաց էութեանը չթափանցելէն յառաջ եկած է» (2):

Բայց օտար ազդեցութիւններէն՝ Թուրքերէնն էր որ աղէտաբեր եղած էր աւելի:

Այտընեան կը գրէ.

«Դիւրին է ըմբռնելը թէ մէկ կողմանէ նախնեացմէ ժառանգուած բառերն ըստ մեծ մասին մնացած ատեն՝ միւս կողմանէ օրէ օր նորանոր փոխառութիւններ ալ ըլլալով, ինչ չափ կերպարանափոխ ըլլալու էր ազգին լեզուն: Եւ իրօք ալ՝ այս այսպէս տեւած է մինչեւ մեր օրերը. ուր որ՝ տաճկական տարրերու չափազանց միջամտութիւնը՝ նոր բանասիրութեան մեծ դրդում տուաւ ամէն օտարութիւն ըստ կարի բնաջինջ ընելու:

«Սակայն եթէ ամէն օտար ազգաց «բարբարոս» անունը տալու տարիներն անցան, ժամանակիս բանասէրն ալ հարկ է որ իւր խստութիւնը գիտնայ մեղմել, ինչպէս որ արդի յարաբերութիւնները քիչ մ'աւելի ներողամտութիւն կը պահանջեն մեզմէ: Շատ բան իբրեւ հարկաւոր, քանի մը բան իբրեւ վայելուչ՝ պատշաճ է ընդունիլ, կամ ընդունուածը չմերժել, յամենայնի չափը պահելով – եթէ չենք ուզեր ընդհանուր հին եւ նոր ազգաց ու լեզուաց ընթացքէն տարբեր՝ նոր ճամբայ մը բռնել եւ ծաղրականի իյնալ ինչպէս ատեն ատեն թէ՛ մեր եւ թէ՛ օտար ազգաց մէջ եղած ժրաջան փորձերը բաւական եղած են ցուցնելու:

«Անոր հակառակ՝ անըմբռնելի կ'երեւայ որ առանձին բառերու այսչափ վրէժխնդրութիւն ցուցուած ատեն՝ միանգամայն ամենայն ներողամտութիւն շնորհուի՝ ամենայնիւ եւ ամենայն մասամբ օտարախօս լեզուի մը: Զարմանալի անմտադրութիւն մը այսօրուան օրս՝ ոչ միայն ներելի այլ եւ ընդունելի եւ գովելի եւ ընտիր եւ բուն ազգային համարուած է՝ զուտ այլազգի ոճով, համաձայնութեամբ, խնդրառութեամբ, նշանակութեամբ շարադրութիւնները. բաւական որ հոս հոն գրաբար ու բացատրութիւններ (յատուկ կամ անյատուկ կերպով) գործածուած ըլլան: Ըստ ծնիս՝ ինչպէս յայտնի է, գլխաւորաբար տաճկերէնի համար իմանալու է, որ հայերէն լեզուին մէջ թափ ընդ թափ անցած է, որ մինչեւ մեր գրաբարին մէջ կրցած է մուտք անել» (3):

Արդարեւ, Թուրք բառերու խուժումը հայ լեզուէն ներս, ամէնէն աղէտալին էր:

(Շար. 16)

(1) – Հ. Ա. Այտընեան, «Քննական քերականութիւն...», էջ 266 – 267:

(2) – Անդ, էջ 324:

(3) – Անդ, էջ 335 – 336:

(Շար. Ա. էջէն)

Քրամէյի դէմ, հաւանաբար զօրաւոր խումբ, փորձառու այս դասակարգին մէջ: Երրորդ դասուած էր անցեալ մրցաշրջանին:

*

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԵՐԸ ԱՆՅԱՋՈՂ

Կիրակի օր, փարիզեան շրջանին մէջ, տեղի ունեցան Ֆրանսայի բաժակի պատգական առաջին խաղերը:

Ալֆորվիլ իր դաշտին վրայ պարտուած է Օլ. Մոնմարթրէ՝ 0 – 2 եւ Հ. Մ. Ը. Մ. – Ֆրանս ալ Նէօյի դաշտին վրայ՝ 6 – 1: Իի – Ս. – Արմէնիէն ալ Մոնթրէօյն ալ 0 – 5 պարտուած է Ժուէնվիլէն:

Իսկ մրցակցութեան մէջ պիտի մտնէ երկրորդ շրջանին միայն:

*

ՎԱԼԱՆՍԻ ՊԱՀԵՍՏԻՆ 5-ՐԴ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆ ՄԷՋ

Վալանսի Հ. Մ.-ին պահեստին կատարած է իր ախոյեանական առաջին մրցումը. կը մասնակցի Ֆրանսայի 5-րդ դասակարգի (նախոնալ 3) առաջնութեան: Առաջին արդիւնք՝ 0 – 0 Քլիւզի հետ, Հոթ – Սաւուայի մէջ:

*

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

ՀԱՅԵՐ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Անցեալ շաբթուան ընթացքին, Թորոնթոյի մէջ (Գանատա) տեղի ունեցան ազատ ոճով ըմբշամարտի աշխարհի առաջնութեանց մրցումները:

Հայաստան կրցած է մասնակցիլ քանի մը մարզիկներով այս ախոյենութիւններուն, առանց սակայն մրցանակ շահելու: Ներկայ պայմաններուն տակ, Հայերու ներկայութիւնը, այդ հեռաւոր քաղաքին մէջ, շարք մը ազգերու ներկայացուցիչներու կողքին, ինքնին, արդէն, գնահատելի արդիւնք մըն է:

Ահա թէ ինչ են ըրած հայ երիտասարդները:

52 քիլոկրամ դասակարգին մէջ, Երեւանէն Արմէն Սիմոնեան պարտուած է քառորդ եզրափակիչին միայն, պուլկար Եորտանովէ:

Նմանապէս, քառորդ եզրափակիչին, 62 քիլոկրամ դասակարգին մէջ, Բարսեղեան՝ որ կը ներկայացնէր Կիպրոսը, յաղթուած է գանատացի Քալտէրէ:

Մկրտիչեան, ան Հայաստանէն, եղած է աւելի յաջող: Հասած է կէս եզրափակիչ 48 քիլոկրամ դասակարգին մէջ, բայց ի վերջոյ ստիպուած է գոհանալ դասաւորումին 5-րդ տեղովը:

Արմէն Մկրտիչեան, ծանօթ է արդէն միջազգային մակարդակի վրայ. եղած է աշխարհի ժիւնիոր ախոյեան 1990-ին եւ ախոյեան նաեւ Եւրոպայի, անցեալ տարի: Աւելի՛ներ պիտի ունենայ, կը յուսանք, շահելու ուրիշ մրցանակներ չափահասներու դասակարգին մէջ ալ:

Վ. Ս.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Շաբաթ, Կիրակի, Դեկտ. 18, 19

2ème GRANDE BRADERIE DE NOEL

Մխիթարեան Վարժարանի սրահներուն մէջ, կազմակերպութեամբ՝

ՇԷՆ ՖՐԱՆՍ-ի

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի տարեկան պարահանդէսը Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, քազինօ Շարպօնյէրի շքեղ սրահին մէջ:

II CONGRES SCIENTIFIQUE ARMENIEN MONDAL

SOIREE ARTISTIQUE EXCEPTIONNELLE

GRAND AUDITORIUM DE L'UNESCO, PARIS
7 SEPTEMBRE à partir de 20 H

SAHAKIAN ARMENE Piano (née en 1980)
Programme :
Volengaoup - Etude de piano; **Mendelssohn** - Rondo Capriccioso; **Hakhinian** - Pièce; **Khatchatrian** - Sonate (première partie)

ARAKELIAN LEVON Violoncelle (né en 1982)
Programme :
Fauré - Lamento; **Popper** - Caprice; **Spendiarov** - Berceuse; **Aivasian** - Etude de concert; **Breval** - Sonate (première partie); **Popper** - Rouet

ABOUSEFIAN MARIE-ROSE
Actrice de théâtre, déclamation
Programme :
Zarifian - Khent (le fou) sur un air de **Chopin** «La grande polonaise»

ENTREACTE

ARSENIAN HAIK Compositeur - Piano (né en 1979)
Programme :
Expromt, Rapsodie, Fantaisie

BKHCIAN MARINE Violon (née en 1981)
Programme :
Sarasate - Introduction et tarentelle; **Mirzoyan** - Mouvement éternel; **Bazini** - Ronde; **Benda** - Grave; **Komitas** - L'abricotier

DEDEYAN ASTGHIG Soprano
HAIG VARTAN Piano
Programme :
Haig Vartan -
L'aube dominicale (Giragmoudtk) texte de Medzarentz
Haig Vartan -
La vierge (Ar gouissn) texte de Tourian
Haig Vartan -
Encore une nouvelle matinée (Aravot me noren) texte de Siamento

Billets en vente auprès des magasins FNAC Montparnasse, Ternes, Chatelet les Halles
Ou possibilité de les avoir en téléphonant au **34 12 65 27** ou **FAX 34 12 03 21**
Ou en écrivant à:
Académie Inter. des Sciences Ararat B.P. 929 75829 Paris cedex 17
Prix des billets : 150 F ; Etudiants : 100 F
Participation au congrès scientifique et à la soirée artistique : 500 F
Participation possible au grand banquet (Hôtel Intercontinental) Mercredi 8 Sept.

«ՅԱՌԱՋ»ի

ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	500	(593,00)
Հոգեհանգիստ	400	(474,40)
Շնորհակալիք	400	(474,40)
Հարսնիք-Նշանտուք	400	(474,40)
Ծնունդ	400	(474,40)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՆԻՍԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՄԱՆ 65-ԱՄԵԱԿ

ԵՒ ԲԱՐԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՃԱՇ Ի ՊԱՏԻՒ ՆԻՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒ ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՔԱՀԱՆԱՅ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ

նախագահութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
կաթողիկոսական Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Առաջնորդ փարիզի
որ պիտի պատարագէ եւ քարոզէ

մասնակցութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐՃԵԱՆԻ
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆԻ
ՄԵՍՐՈՊ ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 5
Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը 9:
Պատարագ ժամը 10:

Պատարագի ժամուն արեւչատութեան մաղթանք պիտի ըլլայ Եկեղեցւոյս ի կեանս եղող բարերարներուն:

Պատարագի վերջաւորութեան հոգեհանգիստ՝ Եկեղեցւոյս հանգուցեալ բարերարներուն համար:

Սիրոյ սեղան՝ Պարսամեան Համալիրի սրահին մէջ ժամը 12.30-ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Սեպտեմբեր 6, Երկուշաբթի, ժամը 20.30-ին
Centre Administratif d'Asnières:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայաստանէն բարձրագոյն կրթութեան տէր հայ օրիորդ մը՝ մասնագիտութեամբ հայերէնի ուսուցիչ գործ կը փնտռէ. – Հայոց լեզուի ուսուցչութիւն, ռուսերէնի ուսուցչութիւն – վար – մանուկ պահել – ծեր կամ հիւանդ խնամել – տան գործեր:

Հեռաձայնել. –
(16) 44 – 58 – 23 – 27

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ ԵՒ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

Միասնաբար կը կազմակերպեն երկու այցելութիւններ օթօքարով

1. – Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 2
Դէպի ՆԻՍ ...

Այցելութիւն ՇԱԿԱԼ Թանգարանը, Ալպանական միջնադարեան սրբանկարներու (իքոն) ցուցահանդէսը: Ապա՝ այցելութիւն ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ Համալիր եւ միասնական ճաշ:

2. – Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 16
Դէպի ՎԱԼԱՆՍ ...

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի հրաւէրին ընդառաջելով՝ հանդիպում համայնքի հայութեան հետ:

Կը խնդրուի մինչեւ Օգոստոս 30, ապահովել ձեր տեղերը:

Հեռաձայնելով. –
ԼԻՒՍԻ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
91 – 76 – 10 – 17
ԱՍՏՂԻԿ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ
42 – 03 – 05 – 63

SECOND CONGRÈS SCIENTIFIQUE ARMÉNIEN MONDIAL

Sous le haut patronage de l'UNESCO et de l'ARMENIE
avec le parrainage des Villes de FRANCE
et de Monsieur *Alain CARIGNON, Ministre de la Communication*
6, 7, 8, 9 Septembre — UNESCO — Place de Fontenoy - Paris - M° Ségur
organisé par l'Académie Internationale des Sciences Ararat,
The Armenian Engineers and Scientists of America
la Commission de l'Arménie auprès de l'UNESCO
le soutien de la Fondation Calouste Gulbenkian (Lisbonne)
et de la Fondation Jean Carzou (Manosque)
la collaboration de diverses associations scientifiques et culturelles
avec la participation de conférenciers de divers pays, dont une délégation importante de l'Arménie, conduite par M. Gnouni, Ministre de l'Enseignement Supérieur et de la Sience et de représentants des institutions scientifiques et culturelles.

— *Lundi 6 Septembre :* Cocktail inaugural offert par M. André Santini, Ancien Ministre, Député-Maire et la Mairie d'Issy-les-Moulineaux.
Ouverture de l'exposition scientifique et culturelle — Hall de l'UNESCO.

— *Mardi 7, Mercredi 8, Jeudi 9 Septembre, conférences et débats sur les thèmes suivants :*
Patrimoine culturel et historique de l'Arménie; Sciences fondamentales et appliquées (physique, physique nucléaire, laser, astrophysique, chimie, biologie, sciences pharmaceutiques et médicales, économie, énergie, micro-informatique) environnement, éducation, linguistique
(80 conférenciers, simultanément dans diverses salles)

— *Mardi :* Soirée artistique et concert — Grand Auditorium de l'UNESCO
— *Mercredi soir :* Banquet 500 F. (nombre de places limitées).
Inscription 500 F. ou 100 USD, Etudiants 100 F. ou 20 USD : donnant droit à la participation au Congrès, au cocktail inaugural et à la soirée artistique
— Brochure du programme avec pages publicitaires possibles.
— Inscription séparée au programme artistique : 150 F.
Versement à effectuer par chèque bancaire libellé au nom de l'Académie Internationale des Sciences ARARAT, B.P. 929 — 75829 - Paris Cedex 17
Tél. : (33)-1-34 12 65 27 — Fax : (33)-1-34 12 03 21
ou par virement bancaire : C.I.C.-Paris-T Les Ternes 75017 Paris
Code banque : 30066 - Numéro de compte : 06212796363 54

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2
JEUDI
2 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.140 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.140

ԱՐՑԱԽ

ՏԱՍՆՕՐԵԱՅ ՀՐԱԴԱԴԱՐ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ

Արցախի եւ Ազրպէջանի միջեւ հրադադարի համաձայնագիր մը ստորագրուած է Օգոստոս 31-ի գիշերը որ ի զօրու կը դառնար Սեպտեմբեր 1-ին 0 ժամուն, տասնօրեայ ժամանակաշրջանի մը համար: Յանուն Ստեփանակերտի իշխանութիւններուն համաձայնագիրը ստորագրած են Արկադի Ղուկասեան եւ Սամուէլ Բաբայեան եւ յանուն Բաքուի՝ Պաշտպանութեան Նախարար Աբիեւ եւ Խորհրդարանի նախագահի Ա. տեղակալ Ճալալով: Համաձայնութիւնը գոյացած է հեռապատճէններու (ֆաքս) միջոցաւ: Այս տասնօրեայ հրադադարի շրջանին պէտք է բանակցութիւններ տարուին, հանդիպումներ կազմակերպուին:

Այս համաձայնութիւնը կը գոյանայ ճիշդ այն ատեն, երբ ազրպէջանական աղբիւրները –որոնց կ'արձագանգէին արեւմտեան լրատուները Սեպ. 1-ին– աղմուկ կը բարձրացնէին հայկ. նոր յարձակումի մը մասին Ջեբրայիլի եւ Ղուբաթլիի շրջանները որ կը յառաջանար դէպի Զանգելան: Ըստ Ազրպէջանի Պաշտպանութեան Նախարարին որու կ'արձագանգէ էնթէրֆաքս գործակալութիւնը, ազրպէջանական բանակը նահանջած է ճակատի ամբողջ երկայնքին հայկ. ուժերուն ձեռքը թողլով 56 գիւղեր, 38՝ Ջեբրայիլի շրջանը եւ 18՝ Ղուբաթլիի: Այս «յարձակումները» մտահոգած են նաեւ Իրանը որ աննախընթաց ռազմափորձերու ձեռնարկած է Հայաստանի հետ իր սահմանին վրայ եւ կը բազմապատկէ դիւանագիտական նախաձեռնութիւնները վերջ դնելու համար «հայկական յարձակումին»: Թեհրանի համար ան (իմա՝ «յարձակումը») կը սպառնայ ուղղակի իր ապահովութեան:

Այս առնչութեամբ եւ այս անգամ հայկական աղբիւրէ (Արմէնփրէս) յայտնենք որ Արտաքին Նախարար՝ Վահան Փափազեան ուղերձով մը դիմած է Իրանի Արտաքին Նախարար՝ Վելայէթիին վստահեցնելով որ Հայաստան, համարեա ամբողջական շրջափակումով մատնուած տնտեսական ծանր տագնապի կ'ուզէ որ ժամ առաջ վերջ գտնէ Ազրբեան - Ղարաբաղ ճակատումը եւ որու համար միակ ճամբան՝ երկխօսութիւնն է: Վ. Փափազեան կը բաժնէ Իրանի մտահոգութիւնը անոր հիւսիսային սահմանամերձ շրջանները ազրպէջանցի գաղթականներու թափանցումին պատճառաւ եւ կը խնդրէ որ իրեն հաղորդուին գաղթականներու մասին Թեհրանի ունեցած պաշտօնական տուեալները:

⁂

Վերջին օրերու ազրպէջանական լայնածաւալ լրատուութեան որ առաւելաբար քարոզչական բնոյթ ունի, որպէս հակազդեցութիւն ԼՂՀ-ի կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը կատարած է Օգոստոս 30-ին, ստորագրութեամբ Ռոպէր Քոչարեանի: Հոն կը շեշտուի որ Ղարաբաղի Պաշտպանութեան բանակը չէր նախատեսեր եւ չէր ձեռնարկեր յարձակողական գործողութիւններու նշուած շրջանները: Երկու հանրապետութիւններու միջեւ ձեռք ձգուած հնգօրեայ հրադադարը խախտուած էր Ազրպէջանի կողմէ, ինչ որ Բաքուի իշխանութիւնները բացատրեցին զօրքերու միասնական հրամանատարութեան բացակայութեամբ ու ներքին տարակարծութիւններով:

⁂

Արմէնփրէս կը հաղորդէ որ Օգոստոս 29-ին Նախիջեւանէն զինուած խումբ մը մտած է Կապանի շրջանը Քաջարանի ուղղութեամբ եւ քաղաքի սահմանագիծին վրայ գերի բռնած է երկու հայ մարտիկներ եւ յաջողած է խոյս տալ:

⁂

Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան, Օգոստոս 30-ին, ընդունած է Ռուսաստանի սահմանապահ զօրքերու հրամանատար Զօր. Նիկոլայեւը: Միասին քննած են սահմաններու համատեղ պահպանութեան հարցերը: Շեշտուած է որ սահմանները ՀԱՊ-ի պահպանութեան բաղկացուցիչ մասն են և անոնց անձեռնմխելիութիւնը երաշխաւորուած է ՀԱՊ-ի երկիրներու հաւաքական ապահովութեան ինչպէս նաեւ Հայաստանի եւ Ռուսաստանի միջեւ կնքուած միջպետական պայմանագրով: Հանդիպումին ներկայ եղած են պաշտպանութեան առնչուող Հայաստանի տեսչութիւններու ղեկավարները ինչպէս նաեւ անդրկովկասեան սահմանապահ զօրքերու հրամանատար Վիկտոր Զեմծովը, սահմանապահ զօրքերու «Հայաստան» խմբաւորումի պետ Ալեքսանտր Բաբենկօն:

⁂

Օգոստոս 30-ին, ազրպէջանական երկու օդանաւեր ռմբակոծած են Գորիսի շրջանը՝ Խնձորեսկ, Կոռնիձոր:

⁂

Միացեալ - Նահանգներու Արտաքին Նախարարութեան բանբերը՝ Մայքըլ Մաքուրի յայտարարած է որ Ուաշինկթըն հրաւիրած է Ազրպէջանը անմիջական հրադադարի եւ առաջարկած որ միջազգային դէտեր ղրկուին ռազմադաշտերը:

Իրանի Արտաքին Նախարարն ալ իր երկրին մտահոգութիւնները փոխանցած է Պոթրոս Պութրոս Ղալիի, շեշտելով թէ ՄԱԿ-ը պէտք է արագ շարժի:

⁂

ՆԱՒԹԻ ԵՒ ԿԱԶԻ ՀԵՏԱԶՕՏՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

Հայաստանի կառավարութիւնը որոշած է անյապաղ ձեռնարկել նաւթի եւ կազի հետազօտութիւններուն Հայաստանի տարածքին վրայ, համաձայն այդ նպատակով հիմնադրուած «Հայնաւթ» հիմնադրամի ներկայացուցած նախագիծին:

⁂

Կառավարութիւնը հիմնադրամի վարչութեան որպէս իր ներկայացուցիչները լիազօրած է պետական նախարար՝ Սեպուհ Թաշճեան եւ վառելանիւթի ու ուժանիւթի նախարար Միւռոն Շիշմանեան:

⁂

ՀԱՅ – ՉԻՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի մէջ ստորագրուած է հայ – չինական գործակցութեան համաձայնագիր մը երկու երկիրներու Առողջապահութեան Նախարարներուն միջեւ: Հինգ տարուան ժամանակաշրջանի մը համար գոյացած այս համաձայնութիւնը կը նախատեսէ բըժշկական եւ դեղագործական մարզերու մէջ գիտական տեղեկատուութեան եւ մասնագէտներու փոխանակութիւն:

ԻՍՐԱՅԷԼ - ՊԱԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ԿԷՏԵՐԸ

Հետզհետէ երեւան կ'ելլեն այս պատմական համաձայնութեան ներքին ծալքերը: Գաղտնի բանակցութիւնները տեղի ունեցած են 18 ամիսներու երկայնքին Նորվեկիոյ ագարակի մը մէջ եւ կողմերու միջեւ բուն միջնորդը եղած է Միջազգային Հարցերու նորվեկիական Հիմնարկի տնօրէնը՝ Թերկէ Ռէօտ-Լարսէն, որու կը դիմէ, առաջին անգամ, 1991-ի վերջ պաղեստինեան Կարմիր Խաչը, երբ Եգիպտոս կը գտնուէր: Կը պատրաստէ ուսումնասիրութիւն մը Նորվեկիոյ Արտաքին Նախարարին կնոջ հետ:

Համաձայնութեան գլխաւոր կէտերն են.—

Նախաբան.— Իսրայէլ եւ ՊԱԿ կը յայտարարեն թէ ատենն է որ վերջ դրուի իրենց հակամարտութեան, ճանչցուին իրենց փոխադարձ քաղաքական եւ օրինաւոր իրաւունքները եւ ջանան ապրիլ խաղաղ համակեցութեան մէջ ու յանգին արդար, ամբողջական եւ տեւական խաղաղութեան համաձայնութեան մը:

Նախաբանին կը յաջորդեն զանազան կարգադրութիւններու կէտերը, ինչպէս՝ ընտրութիւնները, իրաւագիտական կառոյցը, փոխանցման շրջանի (5 տարի) հարցերը եւ բանակցութիւնները վերջնական կառոյցին մասին, իշխանութեանց եւ պատասխանատուութեանց փոխանցումը, հանրային եւ ապահովութեան կարգ ու կանոնը, գործակցութիւնը, իսրայելեան ուժերու փոխադրութիւնը բընակեալ շրջաններէն դուրս: Հուսկ՝ գործադրութեան թուականը: Համաձայնութիւնը գործադրութեան կը դրուի ստորագրութենէն ճիշդ մէկ ամիս յետոյ:

Դեռ ամէն ինչ վերջացած չէ սակայն, երկու կողմերն ալ ներքին դժուարութիւններ ունենալով: Արաֆաթի մէկ խորհրդատուն յայտարարեց Թունուզի մէջ որ ՊԱԿ լուծուելու վրայ է ի շահ առժամեայ կառավարութեան մը որ պաղեստինեան Պետութիւնը պիտի կառուցանէ: Այդ կառավարութեան կեդրոնավայրը պիտի ըլլայ՝ Երիքով, նախագահն ալ՝ Եասէր Արաֆաթ:

Կազայի շերտը եւ Երիքով ուր պիտի ծնի պաղեստինեան ինքնավարութեան ըսկիզբը կը համախմբեն գրաւեալ հողերու բնակչութեան կէսը միայն: Երիքով, աշխարհի ամէնէն ցած քաղաքն է (250 մեթր ծովու մակարդակէն վար), ուր շուրջ 15 հազար հոգի կ'ապրի: Կազայի շերտը, ուր համախմբուած է գաղթականներու մեծ մասը, 775 հազար բնակիչ ունի: Հոն հաստատուած են 5000 Իսրայէլացիներ:

Երիքով 38 քմ. է Երուսաղէմէն եւ կը պարծենայ որպէս ամէնէն հին բնակուած քաղաքը: Հոն կարելի է գտնել 90 դար առաջ կառուցանուած քաղաքի մը հետքերը: Ըստ Աստուածաշունչին, Իսրայէլացիք քաղաքը նուաճած են 1200-ին Ն. Ք., երբ իր պարիսպները փուլ եկած են կրօնաւորներու փողերու ձայնէն, որոնք եօթն անգամ շրջանը ըրած էին քաղաքին:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԹՈՒՐՔԻԱ ԲԱՔՈՒԻ ՀԱՄԱՐ ՉԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՐ» Կ'ԸՍԷ ՏԷՄԻՐԷԼ

Ապահովելէ ետք Ազրպէջանցիներու մեծամասնութեան հաւանութիւնը, իր իշխանութեան համար, Ազրպէջանի նոր ղեկավարը յայտնի ճիգով մը կը ջանայ վերջ տալ Ղարաբաղի հարցին: Ան նախ Ռուսաստանէն զինուորական օժանդակութիւն խնդրած էր իր երկիրը ՀԱՊ-ի անդամ դարձնելու համար ու այս քայլին հաւանական անդրադարձներուն ակնարկելով ալ ըսած էր. «բնաւ մեր փոյթը պիտի չըլլայ թէ նման դիմում հանելի պիտի չըթուի ոմանց»: Իսկ Սեպտեմբեր 1-ի Թուրք մամուլին համաձայն, Ռուսաստանէն ետք Ալիեւ դիմած է նաեւ ԱՄՆ-ու եւ Թուրքիոյ որպէսզի նախաձեռնեն զինեալ միջամտութեամբ հայկական յառաջխաղացքին վերջ տալու: Այս առնչութեամբ «Միլլիյէթ» օրաթերթը տեղ կու տայ Հանրապետութեան նախագահ Ս. Տէմիրէլի հակազդեցութեան: Ան ըսած է.

«Թուրքիա թող միջամտէ, կ'ըսուի. ատիկա տեսակէտ մըն է. թող յայտնեն իրենց տեսակէտը, առոր առարկութիւն չունիմ: Սակայն հարցը ամբողջ խորութեամբը պէտք է քննել: Հարցը միմիայն Հայաստանի չի վերաբերիր: Եթէ Թուրքիա զինեալ միջամտութեան դիմէ Հայաստանի դէմ, մեր դիմացը կը գտնենք Ռուսաստանը: Անոնք ՀԱՊ-ի անդամ երկիրներ են: Եթէ մէկուն դպչելու ըլլանք, բոլորը ձեր դէմը կ'ելլեն, Տաշքենդի համաձայնութեան հետեւելով: Թուրքիա նման պատերազմի մը մտնելու համար ոչ մէկ ազգային շահ ունի: Կ'ըսուի որ Թուրքիոյ միջամտութեան բացակայութիւնը ուժ կու տայ Հայաստանի: Որպէսզի Հայաստան ուժ չգտնէ, Թուրքիա պէտք է պատերազմի՞ մտնէ»:

Թուրքիոյ նախագահը պատասխանած է նաեւ այն պնդումներուն որոնց համաձայն Հայաստան կարեւոր զինուորական նեցուկ կը վայելէ Ռուսաստանէն: Ան կ'ըսէ.

«Կարելի չէ ըսել թէ Հայաստանի փոխարէն Կարմիր բանակն է որ կը պատերազմի. սակայն օգնեց անոնց: Ռազմամթերք ու ապրանք տուաւ: Բայց տուաւ նաեւ Ազրբէջանի: Ամբողջ հարցը զանոնք կարենալ գործածելուն մէջ կը կայանայ: Ազրբէջան չի կրնար գործածել»:

Թուրք նախագահը յստակօրէն պարզած է նաեւ հանրաքուէով ստեղծուած իրավիճակին հանդէպ Թուրքիոյ դիրքը, ըսելով. «Հանրաքուէին արդիւնքը վաւերական է մեզի համար: Ժողովուրդին ընտրութիւնը յարգելի է Թուրքիոյ համար: Գոնէ որոշապէս պիտի գիտնանք թէ ո՛վ է մեր խօսակիցը: Կարեւորը կայունացման երեւոյթն է որուն բաղկացուցիչ մէկ տարրն է հանրաքուէն: Թուրքիա պիտի յարգէ անոր արդիւնքը»:

Թուրքիա որ Էլչիպէյի զօրավիգ կանգնած էր հանրաքուէէն նախօրեակին, Ալիեւի յայտնուած վստահութենէն ետք,

(Շար. Դ էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷԼՋԻՊԷՅ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ Օգոստոս 29-ի հանրաքուէին արդիւնքները: Ծանօթ է որ քուէարկողներու 97%-ը իրեն դէմ արտայայտուած էին: Ըստ իրեն «օրէնքի ծանրակշիռ բռնաբարումներ եւ բացայայտ խարդախութիւններ գործուած են»:

ՋՈՒԻՑԵՐԻՈՅ Թուրք դեսպանը որ անբաղձալի նկատուած էր Պեռնի իշխանութիւններու կողմէ, Անգարա վերադարձած է Օգոստոս 31-ին:

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Շարունակելով մեր նախորդ յօդուածին նիւթը, կը ներկայացնենք վերջին մի քանի տարիներուն լոյս տեսած հայերէն գիրքերը, շատ հակիրճ նշմարով մը: Աւելի ուշ աւելի երկարօրէն պիտի անդրադառնանք անոնցմէ մի քանիին:

Հայաստան (Շար․)

5․ – Ռուբէն Սահակեան, «Ցեղասպանութեան Պատմութիւնից» Երեւան, 1990: 368 էջնոց այս հատորը նոր եւ արդիական մատենագրական ծանօթագրութեանց բաժին մը ունի (33 էջ): Հայկական Ցեղասպանութեան մասին Հայաստանի մէջ ցարդ լոյս տեսած գիրքերէն ամէնէն համապարփակ ու գիտական մերձեցումով իրագործուածն է: Հատորը կը պարունակէ Հայոց Եղեռնի մասին Ռ․ Սահակեանի մինչեւ ներկայիս լոյս ընծայած ուսումնասիրութիւնները: Տեղ տեղ դրացական կեցուածք ունի հեղինակը, որ անկնկալելի է հայ «ամաթէօր» պատմաբանէ մը, սակայն կը կարծենք թէ այս արհեստագէտ պատմաբանին պարագային բոլորովին աւելորդ ու նոյնիսկ վնասակար է գործին համար: Պատմաբանը չի դատեր մարդիկը ոչ ալ կ՚ատէ այլ կը փորձէ հասկնալ զանոնք:

6․ – «Նշխարներ Արցախի Բանահիւսութեան», ժողովեց, կազմեց եւ ծանօթագրեց Լեւոն Ցարութիւնեան, Երեւան, 1991: 400 էջնոց այս հատորը կը պարունակէ Արցախի հէքեաթները, զրոյցները, առակները, աւանդութիւնները, աւանդութեամբ մեզի հասած տեղեկութիւնները, զուարճախօսութիւնները, ասացուածքները, դարձուածքները եւայլն: Իսկական թանգարան – համայնագիտարան Արցախի ազգագրական նիւթերու: «Ընթերցողն այստեղ կը ծանօթանայ իր մաքրամաքուր ակունքներին, իր նախնիների անցած դարձդարձիկ ճանապարհին, աւանդական գեղեցիկ, հիացմունքի արժանի սովորութիւնների եւ աւանդոյթների նախաօրինակներին», – կը գրէ կազմողը իր Ներածութեան մէջ: Օրինակ մը Ղարաբաղի բարբառէն –

Շնորհակալ ըմ fզանա, աստուծ,
Մարթ ըս ըստեղծալ,
Շնորհակալ ըմ fզանա, աստուծ,
Վարթ ըս ըստեղծալ:
Բաղի թահրը չի ըլալ,
Մեխf չըմ տնոււմ fզարա՝
Փոշ ու դարդ ըս ըստեղծալ:
Պա հո՞ւնց շնորհակալ
Ընիմ fզանա, վեր
Ճանջ ըս ըստեղծալ:

7․ – Գրիգոր Վ․ Օրդոյեան, «Թատրոնը Կիլիկեան Հայաստանում» (12–էն 13–րդ դար), Երեւան, 1991: Ցառաջաբանին մէջ հեղինակը կը յայտնէ թէ միջնադարեան Հայաստանի թատերական արուեստին նուիրուած երեք գիրքերն ալ – Գարեգին Լեւոնեանի «Թատրոնը Հին Հայաստանում», Երեւան, 1941, Գէորգ Գոյեանի «Հայ Թատրոնի Երկուհազարամեակը», ռուսերէն, Մոսկուա, 1952, եւ Հենրիկ Յովհաննիսեանի «Թատրոնը Միջնադարեան Հայաստանում», Երեւան, 1978 – ընդհանուր ձեւով կը քննեն հարցերը ու չեն տար այն բացառիկ ուշադրութիւնը Կիլիկիոյ Թատրոնին որուն ան արժանի է:

Հեղինակը օգտագործած է հայերէն, յունարէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, իտալերէն եւ անգլերէն աղբիւրներ:

8․ – Վահէ Նալբանդեան, «Գրիգոր Նարեկացի», Երեւան, 1990: Նարեկացիին այժմէականութիւնը երբեք պիտի չանցնի, ըստ երեւոյթին, փաստը՝ անոր գործին ներքին ճոխութեան: Քանի մը տարին անգամ մը գիրք մը լոյս կը տեսնէ իր մասին, ինչ որ շատ յուսադրիչ նշան է: Մեր վերջին լուրին համաձայն, Լոս – Անճըլըսէն Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան անդամ Հայր Տաճատ Եարտըմեան դրեթէ աւարտած է աշխարհաբար նոր թարգմանութիւն մը «Նարեկ»ին: Ծանօթ է նաեւ Փարիզի համալսարանի Արեւելեան Լեզուներու ամպիոնի վարիչ Ժան – Փիէռ Մահէի ֆրանսերէն թարգմանութիւնը, որ նոյնիսկ աւարտելու վրայ է: Վահէ Նալբանդեան իր մենագրութիւնը կը փակէ 14–րդ դարու պատմագիր – տաղերգու Առաքել Սիւնեցիի ծայրանուն acrostiche ներբողով:

Կուտանք առաջին երեք տուները –

Արփիական լոյս երկնային,
Ցիսուս Քրիստոս Հօր միածին,
Լցեր շնորհիւ fո անճնին,
Զուրբ Գրիգոր Նարեկացին:

Բղխեալ աղբիւր անհիւթական,
Անճառ Հոգովդ աստուածական,
Մեղուցեալց յոյս փրկութեան,
Ցանցաւորաց ազգի մարդկան:

Գանձ անսպառ անապական,
Եւ աննիւթով շաքաղրական,
Զի որf առնուն՝ փարթամանան,
Շահով երկնից արfայութեան:

9․ – Սասուն Գրիգորեան «Մուսաները Զլեցին» Երեւան, 1989: Զորս տարի առաջ լոյս տեսած այս հնկայական, մօտ 400 էջնոց հատորի մասին կը գրենք, որովհետեւ դայն պատրաստելու համար ի գործ դրուած ճիգն ու բարոյական ուժը յարգանք կը պարտադրեն, անկախ անոր բանասիրական արժէքէն: Գիրքը, որ դեռ առաջին հատոր կը թուի ըլլալ, սիրոյ եւ ոգիի գործ է ամէն բանէ առաջ ու կը ներկայացնէ կենսագրական յուշամատեան մը, նկարներով ճոխացած՝ նուիրուած 1941 – 1945 Համաշխարհային Պատերազմին զոհ գացած հայ մշակոյթի գործիչներուն եւ արուեստագէտներուն: Հազարաւոր անձերու հաւանաբար վերջին հանգստարանը՝ Գրիգորեանի գիրքը անձերը կը վերակենդանացնէ կցելով անոնց իրենց մանրակրկիտ մատենագրութիւնը կամ, եթէ դերասան է՝ մահացած արուեստագէտին իր արհեստագիտական գործունէութեան մանրամասնութիւնները: Հատորին գեղեցիկ վերջաբան մը գրած է Սերօ Խանզադեանը, որ հրատարակութիւնը կ՚որակէ «Նշխարարան»:

10․ – «16–րդ – 18–րդ Դարերի Հայ Ազատագրական Շարժումները եւ Հայ Գաղթավայրերը», Երեւան, 1989: Շատ չահեկան մենագրութիւններու հաւաքածոյ, որուն շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ Սփիւռքի բանասէրներուն քիչ մը աւելի յստակ գաղափար կազմել մեր Լուսաւորութեան դարուն, 18–րդ դարուն մտաւորական եւ տնտեսական ուժերու շարժընթացին: Ինչպէս Վ․ Բարխուդարեան կը մէջբերէ յառաջաբանին մէջ, Լէոյի խօսքը շատ յստակ կը սահմանէ Սփիւռք – Հայաստան սկզբնական յարաբերութեան յատկանիշը:

Լէօ կ՚ըսէ․ –

«Հայոց ժամանակակից պատմութեան ամենախոշոր, ամէն ինչ վճռող եւ բացատրող յատկութիւնն այն է, որ նա կազմուում է հայ գաղութների հզօր ազդեցութեան տակ, համարեա նրանց ձեռքով միայն: Բուն Հայաստանն ապրել է սկսում իր գաղութներում ստացած գաղափարներով, ցուցումներով, ներշընչուած շարժումներով ․․․ Հասկանալ եւ բացատրել այն ամէնը ինչ 19–րդ եւ 20–րդ դարերում կատարուեց բուն Հայաստանում այնպիսի արագասահ ուժգնութեամբ, որպիսին չի տեսնել Հայոց պատմութիւնն իր առաջին օրերից, երբեf չի կարելի, թէ նրանից անջատենf գաղութները: Այս բոլորովին անհնարին է, որովհետեւ ժամանակակից պատմութեան ընթացfում գաղութների եւ մայր երկրի կեանfը միախառնուած, ամբողջացած է եւ անկարելի է բաժանարար գծեր դնել երկու կողմերի մէջ»:

Սիտնի, Աւստրալիա

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՄԵՂՈՒՆ

Պատուհանին վարագոյրը քաշելու վրայ էի, երբ յանկարծ նշմարեցի որ մեղու մը կը պտըտէր ապակիին վրայ: Ե՞րբ, ի՞նչպէս մտած էր ներս: Պատուհանը բացի որպէսզի դուրս ելլէ: Բնաւ չվարանեցաւ: Անմիջապէս թռաւ դէպի դուրս ու անհետացաւ: Կ՚երեւի թէ ան ալ գոհ չէր ներսը մնացած ըլլալէն: Ինքզինք բանտարկուած զգացած էր ներսը:

Որքան ալ արագօրէն դուրս ելած ըլլար, ժամանակ ունեցայ դիտելու այդ մեղուն, որմէ սոսկացած եմ ամբողջ մանկութեանս շրջանին: Մանկութեանս շրջանին ամառնային եղանակի մղձաւանջն եղած է մեղուն: Բացօթեայ պտոյտներու ընթացքին կամ պարտէզը ընկերներու հետ խաղալու կամ զուարճանալու ընթացքին մեղուն այն ամէնէն սպառնալից վտանգն էր որ կրնար դիմացս ելլել: Սատիկ կը վախնայի որ ան կուգար ու կը խայթէր զիս: Այս վախը անհիմն չէր: Երկու կամ երեք անգամ խայթուած էի եւ շատ տառապած: Մանաւանդ անգամ մը խայթըւած էի ձեռքէս եւ ձեռքս այնպէս մը ուռած էր, որ օրեր ամբողջ անբացատրելի ցաւեր քաշած էի: Ափիս ներքնամասը թմբուկի մը վերածուած էր կարծես, անբնական ու անճանաչելի դարձած էր: Ուռեցքը յետոյ անցած էր մատներուս ու մատներս անշարժացած էին օրեր ամբողջ: Ցաւը այնպէս մը տառապեցուցած էր զիս, որ այնուհետեւ բնաւ չէի կրցած մոռնալ այդ դէպքը: Ամէն անգամ որ մեղու մը տեսնէի, կը կարծէի որ այդ մեղուն պիտի գար ու դարձեալ զիս պիտի խայթէր ձեռքէս: Վռնտելու համար իսկ կը վախնայի մեղուի մը դպչելու, փայտի կտորով մը, կամ վարագոյրի մը ծայրովն իսկ կը խրտչէի մեղուին զարնելու, մեղուն վռնտելու, որովհետեւ ինծի այնպէս կը թուէր որ մեղուն, փոխանակ փախչելու, վրաս պիտի գար ու զիս խայթելով ինծմէ վրէժ պիտի լուծէր:

Երբ պատուհանը բացի եւ արտօնեցի որ մեղուն դուրս ելլէ, յանկարծ յիշեցի մանկութեանս այդ վախը եւ անդրադարձայ որ տասնամեակներէ ի վեր մեղու մը չէ խայթած զիս: Այո՛, տասնամեակներէ ի վեր, նոյնիսկ երիտասարդութեանս շրջանէն ի վեր մեղու մը չէ խայթած զիս: Եւ բաւական ժամանակէ ի վեր այլեւս չեմ վախնար մեղուներէն: Ինչո՞ւ աւելի առաջ չէի անդրադարձած այս կէտին, հակառակ որ միշտ ալ շուրջս կը տեսնեմ մեղուէ խայթուած փոքրիկներ ու մեծեր: Դեռ անցեալ տարի մեղու մը խայթած էր թոռնիկս եւ ան բաւական լացած էր առաջին վայրկեանին:

Մեղուները յիսուն տարի առաջուան մեղուներն են ու այսօր ալ կը խայթեն: Բայց սա վերջերս բնաւ չտեսայ մեղուէ խայթուած մէկը, որուն խայթուած մասը այնքան ուռի ու թմբուկի վերածուի, ինչպէս մանկութեանս շրջանին պատահած էր ինծի:

Բաւական ժամանակ առաջ, օր մը, երբ դարձեալ սենեակէն ներս մտած մեղու մը վռնտել կ՚ուզէի, սրբիչի մը ծայրովը զարկած էի մեղուին որպէսզի հեռանայ: Թեթեւ հարուած մըն էր այդ, բայց սարսափով տեսած էի որ մեղուն երկուքի բաժնուած էր ճիշդ մէջքի բարակ մասէն: Այդ տեսարանը ցնցած էր զիս եւ նոյն սրբիչով երկուքի բաժնուած մեղուին կտորները պատուհանէն դուրս նետած էի:

Անկէ ի վեր մեղուի մը մարմինը միշտ զարմանք պատճառած է ինծի: Մեղուն շատ բարակ մասով մը իրարու կապուած երկու բաժիններէ կը բաղկանայ: Այնքան բարակ՝ որ կարծես թէ պիտի փրթի եթէ փչես: Կ՚երեւի թէ մեղուի մը ամէնէն խոցելի, ամէնէն տկար կողմն է այդ:

Երիտասարդութեանս շրջանին անպայման ծայրէ ի ծայր կարդացած ըլլալու եմ Մէթէրլինքի «Մեղուներու կեանքը» նշանաւոր գիրքը որ հիմա գրադարանէս անհետացած է: Այսօր գրեթէ ոչինչ կը յիշեմ այդ գիրքի բովանդակութենէն, միայն թէ կը յիշեմ որ մեղուներու նըկատմամբ տեսակ մը հիացում զգացած էի այդ գիրքը կարդալով: Եթէ դուրսէն նայիս մեղուի մը, չես կրնար երեւակայել թէ մեղուները ծայր աստիճան շահեկան ու բարդ թագաւորութեան մը անդամներն են:

Բայց կրնա՞նք հաւատալ որ հարիւր – հազար տեսակ մեղու կայ աշխարհի վրայ: Երկու օր առաջ յօդուած մը կարդացի այս մասին ու զարմացայ: Գիտնական մը կ՚ըսէր որ միջատներու աշխարհին մէջ մեղուն ամէնէն բազմատեսակ միջատն է: Եւ մարդ մը կրնայ թուանշելով մեռնիլ, եթէ հինգ հարիւր մեղուներ խայթեն զինքը:

Փառք Աստուծոյ, հինգ հարիւր մեղու քով քովի տեսնել շատ անսովոր բան է, եթէ մեղուի մը փեթակին դրացի չես: Անգամ մը դիտեցինք ժապաւէն մը, որուն մէջ մարդիկ կ՚ենթարկուէին միլիոնաւոր մեղուներու յարձակումին, բայց այդ մէկը մեզի համար երեւակայական ժապաւէն մըն էր պարզապէս: Որքան ալ մեր շուրջ թռչին, որքան ալ բզզան մեր շուրջ եւ պատահաբար գան ու թառին մեր մարմնին սա կամ նա մասին վրայ, մեղուները մեզի համար այլեւս այն սարսափազդու միջատները չեն, որ էին մանկութեանս շրջանին:

Այսօրուան փոքրիկներն ալ արդեօք մեղուէն կը վախնա՞ն այնքան որքան ես կը վախնայի:

Եւ այն մեղուն, որ քիչ առաջ վռնտեցի սենեակէս, հարիւր - հազար տեսակէն ո՞ր մէկուն կը պատկանէր արդեօք:

Բ․ Հ․

ԻՏԱԼԻԱ՝ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԹԱԼԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ԴՐԱԽՏԸ

1990 Փետրուար 4–ին, վեց յելուզակներ Պոմպէյի նաւահանգիստին Հերքիւլանիոմ պատմական վայրին թանգարանէն անգնահատելի արժէքով պրոնզէ եւ ոսկիէ 400 առարկայ գողցած էին․ անոնց մէջ կային արձանիկներ, գոհարեղէն եւայլն: 21 ամիս ետք անոնց մեծ մասը գտնուեցաւ Նափոլիի շրջակայքը, լքուած տուփերու մէջ երբ Զուիցերիոյ ճամբով պիտի ղրկուէին Ամերիկա: Մինչ այդ, երկու տարբեր խմբակի պատկանող վեց յելուզակներէն մէկը սպաննուած էր․ եւ եթէ չարագործները վէճի բռնուած չըլլային, գողօնը անգտանելի պիտի մնար:

Այդ գողութիւնը լաւագոյնս կը պատկերացնէ Իտալիոյ վիճակը: Քսան տարուան մէջ 300 հազար արուեստի գործեր գողցուած են․ իսկ 1985–էն ի վեր կողոպուտներու թիւը բազմապատկուած է, մինչ գտնուած գողօններու համեմատութիւնը 37%–էն իջած է 10%–ի: Իտալական հաշուեքննիչ ատեանը այս տուեալներով յայտարարած է թէ ամէն տարի թանգարան մը լեցնելու չափ գործեր կ՚անհետանան:

Վենետիկի Մարխանա մատենադարանը գողութեան դէմ շատ զարգացած պաշտպանական դրութեամբ մը օժտուած է: Բայց ատիկա արգելք չէ եղած որ ժէ․ դարու գիրքի պատկերազարդումներու ամբողջ հաւաքածոյ մը անյայտանայ: Հռոմի Ցուցահանդէսներու պալատը որ կը յաւակնի մայրաքաղաքին Պօպուրը ըլլալ, ամբողջ Եւրոպայէն ապակիէ իրերու հոյակապ հաւաքածոյի մը տէրն էր: Այդ հաւաքածոյին գլուխ գործոցը կը նկատուէր էմիլ Կալէի հազուադէպ գեղեցկութեամբ մէկ ձեռակերտը որ օր ցերեկով, տասնեակ այցելուներու ներկայութեան գողցուած է: Հակառակ որ բաժակը ապակիէ պահպանակի մը մէջ զետեղուած էր ու լազերեան ճառագայթներով պաշտպանուած, գողերը դժուարութիւն չեն ունեցած, ինչ որ ապացոյց կը նկատուի որ անոնք մեղսակիցներ ունէին պաշտօնէութեան մէջ:

Երբ հսկողութիւնը շատ խիստ ու հրակիչները անկաշառելի ըլլան, չարագործները ուժի կը դիմեն: Համազէններու խումբ մը անցեալ Ցունուարին Մոտենի թանգարանէն հինգ պաստառ գողցած էր, չէզոքացնելէ ետք պահապանները: Գողերէն մէկը միայն ձերբակալուած է իսկ գործերը գտնուած չեն:

Այսուհանդերձ, աւազակներու նախա-

սիրութիւնը կը կեդրոնանայ հնագիտական վայրերու հարստութեան վրայ. ամէնէն հետաքրքրականները կը նկատուին արձանիկները, մարմարէ քանդակազարդ բեկորներ, սիւներու կտորներ, ծաղկամաններ եւ քանդակներ: Այն օրը երբ Հերկիւլանիումի մէջ մեծ ուրախութիւն կը տիրէր նոր գտածոներու համար, հրնօրեայ թանկարժէք սափոր մը կ'անհետանար ցուցադրութեան վայրէն:

Ուրիշ պատուհաս մըն է ապօրինի պեղումներու պարագան. անոնց նպատակն է թալանել տապանները: Այս կարգի գործունէութեան թատերաբեմ են Իտալիոյ Ետրուսկեան շրջանները, ճիշդ է որ այդ վայրերէն գտնուած իրերուն չուկան 1955 – 1975 տարիներուն չափ աշխոյժ չէ, այսուհանդերձ կարեւոր է մանաւանդ գողօնը հրապարակ քշելու տեսակէտէն:

Այս կարգի գողութիւններուն մեծ մասը կ'ըլլայ ապսպրանքով. վերջերս իտալական ոստիկանութիւնը ձեռք անցուցած է 27 քանդակներ, պատուաններու ուշագրաւ հաւաքածոյ մը, ԺԶ. – ԺԻ. դարերու կահ – կարասի, մօտաւորապէս 10 միլիոն ֆրանք արժէքով: Մեծ մասը գողցուած էր 1974 – 1976-ի շրջանին:

Արուեստի գործերու մաքսանենգութիւնը մեծ շահերու աղբիւր է: Ան առիթ կը տեղծէ թմրեցուցիչի առեւտուրէ ու փրկագիններէ ձեռք ձգուած գումարները օրինականացնելու: Յաճախ որպէս պատանդ կը գործածուին արուեստի գործերը որոնց տիրոջմէն կը պահանջուի կարեւոր փրկագին մը վճարել: Հաւանաբար, այս գործելակերպին արդիւնք է Մեծն Պետրոսի հաւաքածոյէն առեղնագործութեան կարեւոր նմոյշներու գողութիւնը, Հռոմի խորհրդային դեսպանատունէն, 80-ական թուականներու ընթացքին: Գողցուած կտորները գտնուած էին քանի մը ամիս ետք, բեռնատարի մը մէջ:

Այս արշաւանքին զոհ են նաեւ եկեղեցիները. 1992-ին 3123 գողութիւն կատարուած է անոնցմէ եւ գտնուած է միայն 256 գործ: Իտալացի ոստիկանութեան գործը կը դիւրացնէ կեդրոն մը ուր արձանագրուած են գողցուած աւելի քան 400 հազար տարրկաներ: Ջանքեր կան զայն համեւրոպական հաստատութեան մը վերածելու: Ուրիշ ճար մըն ալ կը նկատուի ամբողջական ցանկի մը կազմութիւնը Իտալիոյ երեսուն միլիոն արուեստի գործերուն համար: Անիկա պզ. մեծ ցուցակ մը պիտի ըլլայ, ամէն մէկ տարրկայի լուսանկարով ու մանրամասն տեղեկագրութեամբ: Ինչպէս դիւրին է ենթադրել, կոթողային այդ գործը նիւթական կարեւոր միջոցներ կը պահանջէ. այս մէկուն, ու նաեւ քաղաքական կամքի պակասէն, տակաւին աւարտած չէ 1930-ին սկսած ցուցակագրումը:

Ա. Թ. Թ.

ԴԱՐՄԱՆԻՆ ՈՒ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՆԱԿՆԿԱԼ ԽԱՉԱՁԵՒՈՒՄԸ

Գրէյցֆէլդ – Ժագոպ կոչուած հիւանդութիւնը գրեթէ ոչ ոքի ծանօթ էր մինչեւ վերջերս. այսօր, բժշկական անդարմանալի փութկոտութիւն մը զայն լրատուիւններու ասպանք դարձուցած է, բատական ծանրակշիռ առողջական հարցի մը առնչութեամբ:

1980-ական թուականներու կէսերուն կարճահասակ պատանիներուն բնականոն աճ մը ապահովելու նպատակով սկսած է գործածուիլ hիփոֆիզ գեղձէն պատրաստուած դեղ մը: Ծանօթ ըլլալով որ այս գեղձն է աճի մը աճը կանոնաւորողը, բժիշկներ մտածած էին անոր անբաւարարութիւնը արուեստական ձեւով դարմանել: Սկզբունքը կը կայանար մեռեալներու այս գեղձէն առնուած նիւթը որպէս նախանիւթ գործածել ու անով ձեռք ձգուած դեղը տալ աճումի խնդիրներ ունեցող պատանիներու: Առաջին հարցերը ծագեցան Միացեալ – Նահանգներու մէջ 1985-ին, երբ այդ դեղը գործածողներէ ոմանց մօտ երեւան եկան վերոյիշեալ հիւանդութեան ախտանիշները: Ջղերու վրայ ազդող մահացու հիւանդութիւն մըն է ան որուն պատճառ կ'ըլլայ որպէս նախանիւթ գործածուած գեղձը երբ վարակուած է: Առաջին պարագաներու յայտնութեան վրայ Ֆրանսա, Զուիցերիա եւ Դանիա դիւակներէ առնուած ներծոր այդ գեղձին արտադրութեան զտումը, աւելի բծախնդրօրէն կատարեցին. իսկ Միացեալ – Նահանգներու մէջ սկսաւ գործածուիլ անոր քիմիական բաղադրութիւնը:

Վարակուած նախանիւթին պատճառած հիւանդութեան դէպերու թիւը ամէնէն բարձրն է Ֆրանսայի մէջ (24). այդ վրտանգին ենթակայ երիտասարդ մը կը բացատրէ. – «հասակս 1.20 էր միայն, առանց աճումի գեղձի դեղը գործածելու. թզուկ մը պիտի մնայի ու մէկդի դրուէի ընկերութեան կողմէ որ մարմնեղ ու բարձրահասակները կը մեծարէ: Դարմանումը ինծի ապահովեց ունենալ բնականոն կեանք մը վարելու չափ հասակ»:

Մահերը պատճառ եղած են որ քննութիւն բացուի Փասթէօր հիմնարկին մասին որ նախաձեռնարկն է դարմանի միջոցին. այդ հարցով զբաղած է նաեւ «Ֆրանս – Հիփոֆիզ» ընկերակցութիւնը. սակայն ոչ առաջինին, ոչ ալ երկրորդին մասին հետաքննութիւնը մեղադրելի բան երեւան բերած է: Կասկածները առաւելաբար կը կեդրոնանան զտումի գործողութեան վրայ, որուն ընթացքին ամէնէն հաւանական կը նկատուի վարակումը:

Հետաքրքրական է նաեւ ստուգել որ ոչ մէկ վտանգի ենթարկուած են անոնք որոնք հիփոֆիզի դարմանումի ենթարկուած են 1984 Յունուարէն առաջ. այսօր հազարի չուրջ է 12 – 30 տարեկան այն հիւանդներուն թիւը որոնք ենթակայ են վտանգի:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

ԼԱՒԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՅՈՌԵՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Հետաքրքրական դէպքեր կը պատահին Իտալիոյ մէջ: Իտալացիները ակամայ մտած էին Բ. Աշխարհամարտին: Ապացուցանելու համար թէ ռազմասէր չեն, 1940-ի համաշխարհային ցուցահանդէսին յատկացուցած էին իրենց ուժերը պատերազմի ծագելէն ետքն ալ իրենց աշխատանքը շարունակելով:

Արդարեւ, ստեղծագործ ժողովուրդ է Իտալացին, արուեստագէտ եւ արուեստասէր: Բ. Աշխարհամարտէն մինչեւ այսօր ալ, միշտ խուսափած է աւելորդ եւ անպէտ հերոսականութիւններէ: Սակայն, օրին մէկը, տեսնելով որ Ֆրանսա տապալած է ու կարծելով, որ Անգլիա կործանելու վրայ է, Իտալացիները ուզած են առատ բաժին մը ստանալ աւարէն:

Սակայն այս հաշիւը սխալ եղած է: Պատերազմը երկարաձգուած ըլլալուն, հանդարտաբարոյ ձանձրացած ու յոգնած են եւ այս պատճառով ալ Քորսիքայի եւ Նիսի մասին պահանջներ ընելով աղմուկ հանած են:

Այսօր այլեւս տարիներ յետոյ հանդարտած է ամէն ինչ: Ներքին խնդիրներ միայն ունին անոնք եւ կը հաւատան, թէ օր մը այդ հարցերն ալ խաղաղութիւն պիտի գտնեն: Ուշ կամ կանուխ, Իտալիա պիտի վերադառնայ իր նախկին օրերուն եւ կարճ ժամանակ վերջ պիտի վերահաստատուին հին փառքի օրերը: Արդէն իսկ Ազէլիօ Քիամփի, Կեդրոնական Դրամատանց տնօրէնը, որ այսօր դարձած է երկրին վարչապետը եւ չի սիրեր դիւանագիտական ու ռազմագիտական մարզանքները, պայման դրած է իր ընտրութեան առթիւ, թէ նոր քուէարկութեան պէտք է ձեռնարկուի առաջին առթիւ եւ այս առիթը պիտի ստեղծուի յառաջիկայ Հոկտեմբերին:

Ինչպէս յայտնի է, բովանդակ Իտալիոյ պետական ու կառավարական մարդիկը կը գտնուին զանազան բանտերու մէջ, մեծ գումարներու յանգող կաշառակերութեան պատճառաւ:

Իտալիոյ մէջ կը տիրէ նաեւ այն կարծիքը, թէ եթէ ներկայ կուսակցութիւններէն ոեւէ մէկը յաղթանակէ եւ շահի ընտրութիւնները, ան դժուար պիտի կարենայ չակել իր մէջքը:

Սպասենք յառաջիկայ Հոկտեմբերին:

ԱՐԾԻՒ

ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ

ՀԱՅՈՑ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ԿԱՃԱՌ

Սեւանի իմաստասիրութեան կաճառի հիմքի վրայ, Երեւանի մէջ ստեղծուած է Հայոց փիլիսոփայական ակադեմիա, որու նպատակն է համախմբել հայ փիլիսոփայական մտքի հաւաքական ներուժը, նպաստել անոր յետագայ զարգացման, գիտութեան յառաջընթացին:

Հայոց փիլիսոփայական ակադեմիայի հիմնադիր կազմին մէջ, ընտրուած են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա., Գիտութիւններու ազգային ակադեմիայի պատուոյ նախագահ Վիկտոր Համբարձումեան, նախագահ Ֆադէյ Սարգսեան, նախագահ եւ ակադեմական՝ Գէորգ Բրուտեան, անդամներ ընտրուած են նաեւ Սփիւռքի գիտնականներ, օտար ծանօթ փիլիսոփաներ եւ գիտութեան մարզի ներկայացուցիչներ:

ՄԱԿ-Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ԿԱՊԱՆ Կ'ԱՅՑԵԼԷ

Օգոստոս 22-ին, Հայաստանի ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչ Թէլմա օ'Քոն Սոլորանօ այցելած է Կապան եւ 300 լուսանկար քաշած որոնք ցոյց կուտան Ատրպէջանցիներու ռմբակոծութիւններու հետեւանքները:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԻԱՑԵԱԼ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Հայաստանի «Արմթապ», «Զէյթուն», «Հայաստանի Եղեսիացիներ», «Մուսա Լեռ», «Նոր Արաբկիր», «Նոր Կիլիկիա», «Սեբաստիա», «Վասպուրական», «Վերածնուած Հաճըն» Հայրենակցական Միութիւնները որոշած են միանալ եւ միութիւններու Խորհուրդ ստեղծել: Խորհուրդը պիտի նպաստէ միութիւններու մշակութային, բարեկամական գործունէութեան, հաւաքական մթնոլորտի բարեգծման, համազգային խնդիրներու լուծման: Անոր կրնան միանալ յիշեալ նպատակներուն հաւատարիմ նմանօրինակ հանրային այլ կազմակերպութիւններ:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

7.

ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԻ ԼՈՒԾԷՆ

Օտար բառերը իրենց համապատասխան բառով փոխարինելու նախանձախնդրութիւնը, որ երբեմն մոլեռանդութեան հասցուցին արեւմտահայ մտաւորականները, այն օգուտն ունեցաւ որ Թուրքերէն բառերը հայ խօսակցական բարբառէն չկրցան գրական լեզուի մէջ եւս թափանցել:

Եւ եթէ դիւրին եղաւ Թուրքերէն բառերէն հրաժարիլ՝ պատճառն այն էր որ անոնք նուիրագործում գտած չէին հայ լեզուի մէջ, ինչպէս էին, օրինակ, յունարէն եւ պարսկերէն ծագումով բառերը, որոնք հայացուած էին եւ ենթարկուած էին դասական հայերէնի տառադարձութեան:

Հայ լեզուն միշտ սեպեց իրեն Թուրքերէնէ հայ խօսակցական լեզուին մէջ անցած բառերը, եւ եթէ անոնցմէ բայեր իսկ կազմեց խօսակցութեանց մէջ, ինչպէս ճփրել, սախտել, եւ այնքան ուրիշներ որ այլուր տեսանք, զանոնք երբեք գրական լեզուէն ներս չառաւ, մինչ յունարէնէ եւ պարսկերէնէ հայերէնի անցած բառերուն հետ աւելի սիրալիր եղաւ, եւ անոնցմէ բազմաթիւ բայեր կազմեց եւ զանոնք հարազատ դարձուց իրեն ինչպէս դարպասել, կենտրոնացնել եւայլն:

Աւելորդ է ըսել որ Թուրք բառերով կազմուած ածանց ու բարդ հազուադէպ բառերը եւս խօսակցական լեզուէն դրականին չանցան, ինչպէս անճամբուս, տուշմանութիւն, մինչ հայ լեզուն հարազատի պէս փարուեցաւ յունարէնէ եւ պարսկերէնէ փոխ առած իր բառերուն հետ, եւ անոնցմէ սեփական բարդութիւններ ալ կազմեց ինչպէս դասակերտ, ճարահատ:

Պոլսահայ մտաւորականութեան ճիգերը աշխարհաբարը օտար եւ մանաւորապէս Թուրքերէն բառերէ ազատագրելու՝ տակէս կը բացատրէ Աճառեան:

«Մենք գիտենք թէ ինչպիսի՛ անկածութեան էր հասած հայերէնը այդ ժամանակ. Պոլսի եւ մի շարք վայրերի ժողովրդական լեզուն արժանի չէր կրելու լեզու անունը: Նա մի ժարգոն էր, Թուրքական ժարգոն, որ զզուանք էր պատճառում բանիմաց մարդկանց: Եւ շատերը այնքան էին խորշում նրանից, որ աւելի լաւ էին համարում խօսել օտար լեզուով (Թուրքերէն կամ ֆրանսերէն), քան թէ խօսել այդ «ազգային» կոչուած ժարգոնը: Արտաքուստ, անկածութեան գլխաւոր նշանը օտար բառերն էին, որովհետեւ քերականութեան եւ շարահիւսութեան մէջ տարբերութիւնը շատ աչք ծակող երեւոյթ չէ ընդհանրապէս: Պոլսի բարբառում Թուրքերէն բառերի թիւն էր 4000: Գաւառների Հայերը գրեթէ սրան կէսն ունէին: Դրա համար էլ շարունակ ծաղրում էին պոլսեցուց խօսակցութիւնը. տարօրինակ եւ անախորժ էր նրանց համար լսել Թուրքերէն բառերի այնքան յաճախակի գործածութիւնը՝ հայերէն գրուածներում:

«Այս պահանջին բաւարարութիւն տալու համար գրողները ստիպուեցին Թուրքերէն բառերի տեղ դնել հայերէն համապատասխան ձեւերը: Սրա համար էլ երեք միջոց կար. առաջին՝ դիմել գրաբարին եւ այնտեղից փոխ առնել պատրաստ հայերէն ձեւերը. երկրորդ՝ գաւառական բարբառների մէջ փնտռել իրենց ուզածը. երրորդ՝ հնարել նորանոր հայերէն բառեր: Սրա համար հրատարակուեցին ժամանակ մեծ ու փոքր բառարաններ ու բառացանկեր՝ գրաբարից աշխարհաբար «հետն առնելով նաեւ Թուրքերէն ձեւերը, եւ աշխարհաբարից գրաբար» (1):

Թրքական ազդեցութենէն հեռանալու ոչ նուազ նպաստեց «յետաշրջական» այն փորձը որ նոր աշխարհաբարին ախոյեանները ըրին գրաբարէն նպաստ խնդրելու: Կ'ակնարկենք գրաբարամոլներու մղած ծանօթ պայքարին, որ եթէ ձախողութեամբ վերջացաւ՝ բայց այնուամենայնիւ որոշ հոսանք ստեղծեց ի նպաստ դասական հայերէնի ինչ ինչ կանոններուն ու ձեւերուն, որոնք սատարեցին աշխարհաբարի հարստացման, եւ անոր մղած պայքարին Թուրքերէնի հետքերուն դէմ:

Գրաբարէն առնուած նպաստներէն մէկն եղաւ ի կամ յ, առ, ըստ, զ նախդիրներով կազմուած բառերը, որոնց համապատասխանը չունէր մեր աշխարհաբարը, կամ զուրկ էր անոնց պարզեալ երանգներէն:

(Շար. 17)

(1) – Հ. Աճառեան, Հայ Լեզուի Պատմութիւն, Մաս 2, էջ 471 – 472:

(Տար. Ա. էջէն)

տատանումի շրջան մը կ'անցընէ նոր կացութեան համաձայն դիրք ճշդելու համար: Ինչպէս կը յայտնուի Տէմիրէլի խօսքերէն, պատրաստ է Էլչիպէյը մէկդի ձգելու, սակայն կը ջանայ իր ծանրութիւնն ալ զգացնել: Մանաւանդ որ իր գլխաւոր դաշնակիցը՝ ԱՄՆ-ը կը պնդեն որ իրենք կը մերժեն ճանչնալ հանրաքուէին արդիւնքը եւ իրենց համար երկրին օրինաւոր նախագահը կը շարունակէ մնալ Էլչիպէյ: Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարութիւնը յայտնած է թէ իրենք Պաքուի ներկայ իշխանութեան համար օրինաւորութեան բաւարար ազդակ չեն նկատեր հանրաքուէին արդիւնքը. Թուրքիա կը սպասէ որ Ալիեւ առանց այլեւայլի փութացնէ ժողովրդավարական քայլերը ու դիմէ նախագահական նոր ընտրութիւններու: Թուրք մամուլին համաձայն, Ալիեւ այս ուղղութեամբ գործի լծուած է արդէն ու կը պատրաստուի Սահմանադրութեան փոփոխութեամբ մը նախագահ ընտրուելու համար առաւելագոյն տարիքի (65) սահմանափակումը ջնջել:

Նոյն օրուան «Հիւրրիյէթ»ն ալ կը տեղեկացնէ թէ Թուրքիա շարժման անցած է շրջանի երկիրները համոզելու որպէսզի կատարեալ շրջափակումի մը ենթարկուի Հայաստանը, որպէս պատիժ ազրպէջանական տարածքներու գրաւումին: Թուրքիա կը ջանայ Ռուսաստանի, Իրանի, Վրաստանի եւ Ազրպէջանի հետ հասարակաց ազդարարութիւն մը ուղղել Հայաստանի, որպէսզի անմիջապէս, առանց նախապայմանի քաշուի Ազրպէջանի մէջ գրաւած տարածքներէն, սպառնալով հակառակ պարագային վառելանիւթի ու պատերազմական ապրանքներու շրջափակում կատարել: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ռուսաստան դժուար է որ մասնակցի հասարակաց նման քայլի մը, իսկ Իրան ու Վրաստան, անկարելի չէ որ համաձայն գտնուին:

AMBASSADE DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

services consulaires de Paris

Communiqué de Presse

12 août 1993

L'AMBASSADE DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE EN FRANCE ANNONCE LA CONTINUATION DE SES SERVICES CONSULAIRES A PARIS VIIIème

L'Ambassade de la République d'Arménie continuera ses services consulaires
34, av. des Champs-Elysées, 75008 Paris
tél: (1) 53 76 09 93
télécopie: (1) 53 76 10 07

Le département consulaire est ouvert de 10h à 13h, les Mardi et Vendredi.

Afin d'obtenir un visa, il est nécessaire de présenter un passeport en cours de validité, une invitation officielle, deux photos d'identité, et un formulaire de demande de visa à remplir en arménien ou en français. Les personnes ne possédant pas d'invitation officielle peuvent recevoir un visa touristique pour un séjour de 21 jours maximum. Les visas seront délivrés dans un délai d'une semaine.

L'Ambassade de la République d'Arménie vous invite aimablement à visiter l'Arménie.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Տալտալեան եւ զաւակները՝ Ժան - Փիէր եւ Նատիա կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 5, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց եղբօր եւ հօրեղբօր՝

ԱՐԹԻՒՐ ՏԱԼՏԱԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՆԻՍԻ
Ս. ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ 65-ԱՄԵԱԿ

ԵՒ ԲԱՐԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՃԱՇ Ի ՊԱՏԻՒ
ՆԻՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ
ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒ
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՔԱՀԱՆԱՅ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Եւ Առաջնորդ Փարիզի
որ պիտի պատարագէ եւ քարոզէ

մասնակցութեամբ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆԻ
ՄԵՍՐՈՊ ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 5

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9:

Պատարագ ժամը 10:

Պատարագի ժամուն արեւշատութեան մաղթանք պիտի ըլլայ Եկեղեցւոյս ի կեանս եղող բարերարներուն:

Պատարագի վերջաւորութեան հոգեհանգիստ՝ Եկեղեցւոյս հանգուցեալ բարերարներուն համար:

Սիրոյ սեղան՝ Պարսամեան Համալիրի սրահին մէջ ժամը 12·30–ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Սեպտեմբեր 6, Երկուշաբթի, ժամը 20·30–ին
Centre Administratif d'Asnières:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un :

WEEK-END DE DETENTE ET DE CONCERTATION

30-31 Octobre et le 1er Novembre 1993

à BELLEFONTAINE (Jura)

ouvert à tous les membres ainsi qu'aux symathisants intéressés par ses actions.

Prix : 300 F. le week-end + voyage

Date limite d'inscription : Fin Septembre auprès de chaque section ou au CA-Paris.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի տարեկան պարահանդէսը Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, քազինօ Շարպօնյէրի շքեղ սրահին մէջ:

ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայաստանէն բարձրագոյն կրթութեան տէր հայ օրիորդ մը՝ մասնագիտութեամբ հայերէնի ուսուցիչ գործ կը փնտռէ. – Հայոց լեզուի ուսուցչութիւն, ռուսերէնի ուսուցչութիւն – վար – մանուկ պահել – ծեր կամ հիւանդ խնամել – տան գործեր:

Հեռաձայնել. –
(16) 44 – 58 – 23 – 27

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ
ԵՒ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

Միասնաբար կը կազմակերպեն երկու այցելութիւններ օթօքարով

1. – Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 2

Դէպի ՆԻՍ ...

Այցելութիւն ՇԱԿԱԼ Թանգարանը, Ալպանական միջնադարեան սրբանկարներու (Իգոն) ցուցահանդէսը: Ապա՝ այցելութիւն ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ Համալիր եւ միասնական ճաշ:

2. – Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 16

Դէպի ՎԱԼԱՆՍ ...

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի հրաւէրին ընդառաջելով՝ հանդիպում համայնքի հայութեան հետ:

Կը խնդրուի մինչեւ Օգոստոս 30, ապահովել ձեր տեղերը,

Հեռաձայնելով. –
ԼԻՒՍԻ ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ
91 – 76 – 10 – 17
ԱՍՏՂԻԿ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ
42 – 03 – 05 – 63

DATE A RETENIR

Samedi 9 Octobre

DîNER DANSANT

organisé par la Croix Bleue,
section Hélen Puzant d'Alfortville
CAPA CLUB à Alfortville

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻ Ի ԹԱԼԱՐ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 19 – Թալար քաղաքի մէջ տեղի կ'ունենայ տարեկան Ուխտագնացութիւն, կազմակերպութեամբ՝ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանային Խորհուրդի:

Բարձր հովանաւորութեան ներքեւ՝ Կափի Եպիսկոպոս՝

ԳԵՐՊ. ԺՈՐԺ ԼԱԿՐԱՆԺ-Ի

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Սկիզբ պատարագի ժամը 10·30–ին:

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի:

Պատարագին կը սպասարկեն Միհրան Սարկաւագ Քէչիչեան եւ Խաչիկ Սարկաւագ Գաբրիէլեան:

Յաւարտ պատարագի, ժամը 13–ին, տեղի կ'ունենայ Ուխտաւորի Սիրոյ Սեղանը քաղաքապետարանի Սալ տէ Ֆէթ սրահին մէջ:

ՕԹՕՔԱՐԻ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԻՒՆ. –

Մեկնում Մարսէյլի հետեւեալ եկեղեցիներէն որոնց կարելի է հեռաձայնել. –

– Սէն - Թ'Անթուան Ս. Թադէոս Եկեղեցի
91 65 54 45
– Սէն Ժերոմի Ս. Սահակ–Մեսրոպ Եկղ.
91 66 07 49
– Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի
91 93 13 50
– Ս. Թարգմանչաց Մայր եկղ., Փրատօ
91 77 84 70
– Կափ քաղաք – Թալար՝ Պր. Թադւոս Թադւորեան
92 51 07 56

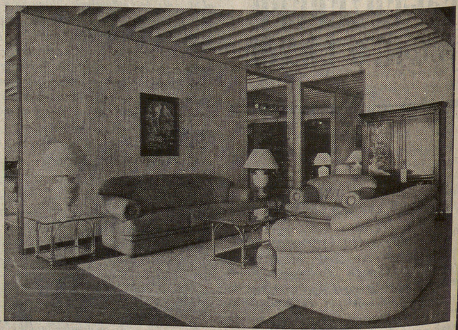
Բոլոր տեսակի տեղեկութեանց համար դիմեցէք վերոյիշեալ Եկեղեցիներու վարչական անդամներուն:

Ճշդուած են հետեւեալ գիները. –

– Միայն երթուդարձ	100 Ֆր.:
– Միայն ճաշ	100 Ֆր.:
– Երթեւեկ եւ ճաշ	200 Ֆր.:

Կազմակերպիչ
գլխաւոր պատասխանատու
Պր. ՅԱՐՈՒՆ ԹԱՇԱՆ
(Ս. Անթուան)

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

" Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն "

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 3
VENDREDI
3 SEPTEMBRE
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 900 Ֆ· – Վեցամսեայ : 460 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·200 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ· (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5.00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18·141 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.141

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԲԱՐԻ ԿԱՄԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԵՒ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Սեպտեմբեր 2, Հինգշաբթի առտու Երեւանէն առած մեր լուրերը կը վերաբերէին երկու կարեւոր յայտարարութիւններու որոնք եղած էին նախորդ օրը, մէկը՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի, միւսն ալ՝ Ռոպէր Քոչարեանի կողմէ: Նախքան այլ լուրերու անցնիլը ստորեւ կը ներկայացնենք այդ երկու յայտարարութիւնները· –

ՀՀ ՆԱԽԱԳԱՀ Լ· ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

1993 թ· Օգոստոսի 31-ին, ժամը 17-ին Ադրբեջանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի ղեկավարութեան միջեւ համաձայնութիւն է ձեռք բերուել կրակը դադարեցնելու մասին:

Համաձայնագրի կնքմանը նախորդած բանակցութիւնների մի քանի օրերի ընթացքում ԼՂՀ ինքնապաշտպանութեան ջոկատները յետ մղելով ադրբեջանական կազմաւորումների գրոհները, հակահարուածներ են հասցրել Ղուբաթլիի շրջանում: Մեծ նշանակութիւն տալով կնքուած համաձայնագրին եւ հաշուի առնելով կայուն խաղաղութեան հաստատման նպատակով նախատեսուող երկխօսութեան հեռանկարները, ՀՀ ղեկավարութիւնը կոչ է անում ԼՂՀ ղեկավարութեանը՝ որպէս բարի կամքի դրսեւորում, անյապաղ յետ քաշել իր առաջապահ ջոկատները աւելի վաղ ձեւաւորուած անջատման գիծ, ամենախիստ միջոցներ կիրառելով համաձայնագիրը խախտողների նկատմամբ:

1 Սեպտեմբեր, 1993 թ·, ք· Երեւան

ԼՂՀ ՊՊԿ ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ· ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

1993 թ· Օգոստոսի 31-ին, ժամը 17-ին Ադրբեջանի եւ ԼՂՀ-ի միջեւ կնքուել է համաձայնագիր՝ կրակի դադարեցման մասին եւ ձեռք բերուել համաձայնութիւն մինչեւ Սեպտեմբերի 10-ը Ադրբեջանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի ղեկավարների հանդիպում անցկացնելու մասին:

Նշուած համաձայնագիրը կնքուել է այնպիսի իրադրութիւնում, երբ ԼՂՀ զինուած ուժերը դիմադրելով ադրբեջանական բանակի Ղուբաթլիի խմբաւորումների փորձերը՝ հարուածներ հասցնելու Հադրութի շրջանում, գործողութիւններ էին իրականացնում հակառակորդի ռազմական դիրքերը ոչնչացնելու ուղղութեամբ:

Ի պատասխան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի դիմումի, եւ լիովին կիսելով նրա մտահոգութիւնն ու գնահատականները, ընդունելով սկսուած երկխօսութեան իրական հեռանկարը, որը կարող է եւ պէտք է նպաստի խաղաղարար գործընթացին, ԼՂՀ-ի ղեկավարութիւնը իր զինուած ուժերը Խոջիկ - Խանլիկ - Զերնլի գծից անյապաղ յետ քաշելու եւ նախկինում գրաւեցրած դիրքերը վերադառնալու հրաման է արձակել:

Ղուբաթլիի շրջանի աւելի քան 30 բնակավայրերից այդ թւում նաեւ շրջկենտրոնից զօրքերի դուրսբերմամբ բարի կամք դրսեւորելով եւ մտադրուելով խստիւ պահպանել կնքուած համաձայնագիրը, ԼՂՀ-ի ղեկավարութիւնը իր հերթին կոչ է անում Ադրբեջանի ղեկավարութեանը բացառելու այն գործողութիւնները, որոնք կարող են ձախողել նկատուող դրական գործընթացը:

1 Սեպտեմբերի, 1993 թ·,
ք· Ստեփանակերտ

Այս յայտարարութիւնները կարդալով Մէճլիսին (Ադրբեջանի Խորհրդարան) առջեւ, Ալիեւ ըսած է թէ ատոնք կը փաստեն Հայերու բարի կամեցողութիւնը:

Հայկ· ուժերու քաշուիլը պէտք է իրագործուէր Սեպ· 2-ի առաւօտեան 8-ին:

Նախքան այս յայտարարութիւնները հետեւեալ դէպքերը պատահած էին: Օգոստոս 31-ին Գորիսի շրջանը վար առնուած էր ադրբեջանական օդանաւ մը, որ ռմբարկած էր սահմանը: Ադրբեջան ամբողջ օրը շարունակած էր իր յարձակողական գործողութիւնները Հայաստանի սահմաններու ուղղութեամբ:

Ֆրանսական մամուլը քիչ տեղ կու տար ղարաբաղեան ճակատի լուրերուն Սեպ· 2-ին (կեդրոնացումը՝ Իսրայէլ - ՊԱԿ է այս օրերուն), բացի Իւմանիթէէն որ կը խորագրէր՝ «La percée arménienne s'accentue en Azerbaïdjan», *ըսելու համար որ Բաքուի զօրքերը լքած են Ղուբաթլին եւ թէ Զանգելանն ալ «մնայուն ամրակծութեան» ենթակայ էր:*

Որոշ բարդութիւններ ծագած են Հայաստանի եղած մարդասիրական օգնութեան հարցին մէջ, նոյնիսկ, կը հաղորդէ Արմէնփրէս *(Սեպ· 1) սպառնալիքի տակ են Հանրապետութեան տրուող խիստ անհրաժեշտ վարկերը, մասնաւորաբար ձմրան կարիքներու համար նախատեսուածները: Արտաքին նախարարութեան բանբեր՝ Արամ Սաֆարեանն է այս յայտարարութիւնը ընողը լրագրողներուն: Աւելցուցած է որ միջազգային բազմաթիւ կազմակերպութիւններ եւ Պետութիւններ, ինչպէս նաեւ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդի անդամները իրենց մտահոգութիւնը յայտնած են վերջին շրջանին հայկ· զինուած ուժերու ձեռնարկած գործողութիւններուն, Ադրբեջանի գաղթականներու զգալի աճի եւ հակամարտութեան գօտիին մէջ նոր շրջաններու ընդգրկման կապակցութեամբ: Սաֆարեան նշած է նաեւ որ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդը ուշադրութեամբ կը հետեւի անցուդարձին եւ ըստ երեւոյթին քննարկման կը պատրաստէ նոր փաստաթուղթ (ի դէպ, թող թոյլ տրուի մեզի ըսելու որ այնքա՜ն ուշադրութեամբ կը հետեւի, որ Սեպ· 1-ի իրիկուան* Լա Մառշ տիւ Սիէճլ *յայտագիրը ամբողջովին նուիրուած էր ՄԱԿ-ին եւ մէկ ժամուան հարցազրոյցին ընթացքին Պուտրոս Պուտրոս Ղալիի հետ, այս վերջինը աշխարհի ոչ մէկ անկիւն մոռցաւ, ուր ճակատումներ կային, բացի... Ղարաբաղէն):*

ՄԱՄՈՒԼ

ARMENIE :
Les mères courage

փանորամա» *ամսաթերթը Սեպտեմբերի իր թիւին մէջ եօթը նկարազարդ էջեր նուիրած է վերոյիշեալ խորագրով Հայաստանի եւ Ղարաբաղի հայ կիներուն:*

Յօդուածագիրը՝ Լորանս Մոնրօ կը նկարագրէ այդ քաջարի կիներուն կեանքը,

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐԸ

Սեպտեմբեր 2-ի Թուրք մամուլը առաջին էջի գլխաւորող խորագիրներով ահազանգը կը հնչեցնէ շրջանային պատերազմի մը, գրելով թէ հայկական յառաջխաղացքէն վրդոված, իրանեան զօրախումբեր 20 քիլոմեթրի չափ մուտք գործած են Ադրբեջանի սահմանէն ներս ու հասած մինչեւ Զանգելան եւ Ղուբաթլի: Հետաքրքրական է որ այս լրատուութեան համար Թուրք մամուլը կը նշէ հայկական աղբիւրներ, ինչպէս Արտաքին նախարար Վ· Փափազեան ու Արտաքին փոխ – նախարար Գ· Ղազինեանը (Հիւրրիյէթ)*: Կ'ըսուի նաեւ որ այս նոր միջամտութիւնը շրջանի արդէն լարուած կացութեան, մտահոգած է թէ՛ Թուրքիան, թէ՛ Ռուսաստանը: Նոյնիսկ Թուրք Արտաքին նախարարութեան բանբերը շարաթական մամուլի իր ասուլիսին ընթացքին անուղղակի ազդարարութիւն մը ուղղած է Իրանի, շեշտելով որ հայեւադրբեջանական ընդհարումները շրջանային կռիւներու չվերածելու պատասխանատուութիւնը կը պատկանի շրջանի բոլոր երկիրներուն· այսուհանդերձ, եթէ բախումներու գօտին ընդլայնի, ատոր մեղաւորը Հայերը պիտի ըլլան:*

Զգայացունց նկատուած այս լրատուութենէն ետք, ուր ինչպէս յաճախ կը պատահի Թուրք մամուլին մէջ, խորագիրներով ըսուածէն շատ հետք չի մնար լուրին շարադրութեան մէջ, Թրքական օրաթերթերը աւելի լայն տեղ կը յատկացնեն Ադրբեջանի ներքին խմորումներուն: Որոշապէս Թուրքիա յայտնի մտավախութիւններով կը հետեւի Ադրբեջանի նոր ղեկավարին քաղաքական քայլերուն: Անկէ զատ, Անգարա կը դժուարանայ դիրք ճշդելու, քանի որ մէկ կողմէն տրամադիր է Ալիեւի հետ օր առաջ լեզու գտնելու եւ չկորսնցնելու Էլչիպէյի գործակցութեամբ բաւական տկարացած «եղբայր»ութեան հանգամանքը, միւս կողմէ Միացեալ – Նահանգներու կեցուածքը կը խոչընդոտէ այս ընթացքը: Ու ծանօթ է որ Թուրքիոյ համար բացառուած է Միացեալ – Նահանգներու հակադրուած քաղաքական դիրքորոշում ցուցաբերել, նոյնիսկ երբ Թուրք մամուլը սկսած է տեղ տալ այն տեսակէտին թէ Էլչիպէյի օրինաւորութեան վրայ պնդել կրնայ Ադրբեջանը մղել ներքին նոր պառակտումներու:

Ալիեւ բացայայտ կերպով Ռուսաստանի եւ Իրանի աւելի մօտ կեցուածք ցոյց տալէ զատ, իր պարբերական արտայայտութիւններով զարկ կու տայ Թուրքիոյ վերզօրումին· այսպէս, ան ըսած է Թուրք լրագրողներու· «մի՛ ակնկալէք որ ըսեմ թէ աթաթիւրքեան մըն եմ ես· սակայն աւելի մօտ եմ ձեզի, քան՝ Էլչիպէյը»*: Թուրքիա ակնդէտ կը հետեւի Ալիեւի մօտալուտ Մոսկուա այցելութեան, տեսնելու համար թէ ՀԱՊ-ի անդամակցութեան հարցը ինչ արդիւնքի պիտի յանգի:*

Իսկ Միացեալ – Նահանգներ կը կրկնէ թէ իրեն համար երկրին օրինաւոր նախագահը Էլչիպէյն է որ պէտք է Բաքու վերադառնայ եւ ստանձնէ պաշտօնը, մինչ Ալիեւ կրնայ վարչապետ կամ Խորհրդարանի նախագահ կարգուիլ: Միացեալ – Նահանգներ բաւական վճռական կը թուի Կովկասը չլքելու ռուսական ազդեցութեան ու մինչեւ իսկ կը խօսի Ալիեւի դէմ տնտեսական միջոցներ կիրարկելու մասին: Ատոր յայտարար նշան կը նկատուի ամերիկեան երկու քարիւղի ընկերութեան Բաքուի իշխանութեան հետ բանակցութիւնները դադրեցնելու որոշումը, մինչեւ որ վերջ գտնէ իշխանութեան պայքարը:

Քաղաքական այս աշխոյժ անցուդարձը այնպէս կը թուի որ մեծ ներգործութիւն չունի պզտիկ ժողովուրդին վրայ որ կ'ըսուի թէ մեծագոյն թշնամի կը նկատէ չուկայի չափազանց բարձր գիներն ու հեղուկ վառելանիւթի տագնապը որ աննախընթաց բան է իրեն համար:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԱՐՇԱՒԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆ

Ցաւով իմացանք որ Օգոստոս 30-ին իր մահկանացուն կնքած է գաղութիս ընտանի դէմքերէն՝ Արշաւիր Կլորիկեան, եթէ նոյնիսկ վերջին շրջաններուն տարիքի բերմամբ նուազ կը մասնակցէր հանրային կեանքին:

Ծնած Պոլիս, 1910, դեռ մանուկ, ընտանիքով փոխադրուած է Պուքրէշ, ուրկէ կուգար Փարիզ եւ կը յաճախէր Սամուէլ-Մուրատեան վարժարանը, շնորհիւ – ինք կը պահանջէր որ միշտ յիշուի – Շաւարշ Միսաքեանի բարեխօսութեան, վարժարանի Մխիթարեան Հայրերու տեսչութեան մօտ: Պատանեկան այդ շրջանէն գրիչ կը շարժէր եւ առ ի քաջալերութիւն Շաւարշ մէկ – երկու ոտանաւոր ալ հրատարակած է իրմէ «Յառաջ»ի մէջ:

Ցետագային կը վերադառնար Ռումանիա, շրջան մը Պոլիս, ապա՝ Իտալիա, Գերմանիա, հուսկ Ֆրանսա: Կանուխէն կը զբաղէր տպարանի մեքենաներու գործով, զոր հաստատած էր Գերմանիա եւ այդ առընչութեամբ կը ջանար օգտակար ըլլալ հայկական տպարաններու, նաեւ Էջմիածնի, քանի հպարտութեամբ կը սիրէր յիշել թէ մօտէն ծանօթ էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, Պուքրէշէն: Որպէս «սիրող» շարունակած է գրիչ շարժել եւ հրատարակած է քանի մը գրքոյկներ, թատերական թէ երգիծական:

Նուիրատուութիւններ ըրած է բազմաթիւ հաստատութեանց, Էջմիածինէն Վենետիկ եւ պարգեւատրուած էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ու նաեւ Մխիթարեան Միաբանութեան կողմէ:

Մեր ցաւակցութիւնները իր զաւակներուն՝ Տէր եւ Տիկին Հանըմեանի եւ Տէր եւ Տիկին Ակորոֆի:

«ԷՏՈՒԱՐ ՍԱԴԸՋ
ԻՒՔԼԱՖ – ՌՈՒՍԷԼԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇԸ»

Իւքլաֆ – Ռուսէլի գլուխը կ'անցնի Գերմանացի մը՝ փրոֆ· Էրնսթ Կունթըր Աֆթինկ յաջորդելով Էտուար Սադըջի որ ֆրանսական դեղագործական այս մեծ ձարտարարուեստի տան նախագահն էր 1981-էն ի վեր:

Այս առթիւ, Տնտեսական – Ֆիկառօ *(Սեպտեմբեր 2) յօդուած մը հրատարակած է, վերոյիշեալ խորագրով եւ որու երկայնքին Էտուար Թեվընոն խիստ գնահատական տողերով կը ներկայացնէ տոքթոր Սադըջը, որ այսօր ղեկավարութեան նախագահութիւնը կը ձգէ (67 տարեկան է) անցնելու համար հաստատութեան Հըսկողութեան Խորհուրդի նախագահութեան գլուխը: Թեվընոն, յօդուածագիրը, կը գրէ այս առթիւ· – «Նոյնիսկ եթէ փոփոխում չենթադրեր այս միջոցառումը բացառիկ բնոյթ ունի: Բայց, մարդն իսկ է, որպէսզի անհրաժեշտ նկատուած ըլլայ, երկու անգամ փոփոխութիւն մտցնել ընկերութեան կանոնագրին մէջ, զինք պահելու համար: Առաջին անգամ, 1991-ին, երբ որոշուեցաւ որ տարիքի սահմանափակումը – 65 – չի գործադրուիր ղեկավարութեան նախագահին համար: Երկրորդ անգամ, Յունիսին, պաշտօնին ժամանակաշրջանին վերջաւորութիւնը արգելք չէ որ մասնակցի Ռոն – Փուլէնքի հետ բանակցութիւններուն:*

Բժիշկ, կենսաբանութեան, տոքթոր, տոքթ· Սադըջ, կը գրէ Թեվընոն, ամէն բանէ առաջ գիտնական մըն է, ներծոր գեղձերու (անտոքրինոլոժի) *մասնագէտ հետազօտող մը: Ու յօդուածագիրը կը շարունակէ դրուատական տողերով ոգեկոչել Էտուար Սադըջի ասպարէզը, յաջորդական պաշտօնները երբ* Գոյէժ տը Ֆրանսէն *կ'անցնի Իւքլաֆ – Ռուսէլ 1966-ին:*

ՔԱՂԱՔՆԵՐ ԵՒ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

Գրեց՝ ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Քաղաքներն էլ մարդկանց պէս են։ Նրանք ունեն նկարագիր, բնաւորութիւն, եւ չնչտակի տրամադրութիւն։ Քաղաքներ կան որ գերում են քեզ, քաղաքներ, որոնք վանում են։ Կան նաեւ քաղաքներ, որոնք անտարբեր են իրենց ու քո նկատմամբ։ Կարծես ի մէջի այլոց են ստեղծուած։ Ոչ տալիք ունեն, ոչ ստանալիք։ Մարդ կարող է մի ամբողջ տարի ապրել եւ անյուշ հեռանալ։ Այս իրականութիւն է յատկապէս ամերիկեան որոշ քաղաքների դէպքում, որոնք ոչ պատմութիւն ունեն, ոչ էլ աւանդութիւն։ Կարող են քանդել եւ փոխարէն մի ուրիշ քաղաք կառուցել։ Ոչ բողոք կը լինի, ոչ էլ սուգ։ Ոմանք նոյնիսկ չեն նկատի եղած փոփոխութիւնը։

Հիմնականում պատմութիւնն է, որ կերտում է քաղաքը։ Ահա թէ ինչու հին աշխարհի քաղաքները դիւցազներգութիւն ու առասպել ունեն։ Ահա թէ ինչու Եւրոպայի հինաւուրց քաղաքների վրայ ժամանակի եւ իմաստութեան աստղափոշին է նստած։ Փաստօրէն, մարդիկ են, որ իմաստ են պարգեւում քաղաքին։ Մինչեւ որ քաղաքը լոյսի երկունք չունենայ կամ ընդհանրապէս փորձառութեան բովից չանցնի, բնութագիծ չի ստանայ։ Մարդիկ պէտք է սիրեն ու ատեն, երազեն ու տենչան, որպէսզի քաղաքը ինքնութիւն դառնայ, լինի տուն ու դպրոց ու աղօթավայր, իսկ ամէնից շատ՝ դառնայ պատկանելիութեան տեսական հիմնակառոյց։ Այդ իսկ պատճառով է նաեւ, որ մեր գիտակցութեան ու ենթագիտակցութեան ծիրերի մէջ շարունակ ներկայ է մեր մանկութեան արեւոտ առաւօտը, փողոցի հարազատ աղմուկն ու քաղաքի իւրայատուկ կշռոյթը՝ մեր նիւթեղէն ու հոգեղէն կեանքի համայնապատկերում։

Ես աշխարհի շատ քաղաքներից եմ անցել երբեմն որպէս այցելու, մերթ որպէս բնակիչ, իսկ յաճախ որպէս վկայ։ Կապուել եմ այն քաղաքներին, որոնք խօսել են ինձ հետ, իսկ առաւել՝ ուր մի բան եմ ստեղծել, քարը քարի վրայ եմ դրել եւ փորձել տեւականութիւն ներշնչել անցաւորին ու անցողիկին։ Այլ խօսքով, իմ կեանքով իմաստաւորուել է քաղաքը, իսկ քաղաքի կեանքով իմաստաւորել իմ երթը։ Ամերիկայում քաղաքները չեն ուզում ընտելանալ։ Գլուխներն առած գնում են։ Ուզում ես, հաւանիր։ Չես ուզում, մի հաւանիր։ Գուցէ ես եմ յանցաւորը, որ չեմ աշխատել փորձառութիւն կուտակել այստեղ ու այնտեղ։ Օտարականի պէս մի անկիւն եմ քաշուել եւ չեմ մասնակցել ընդհանուր տօնահանդէսին։ Փէշերը հաւաքել՝ ինքնամոռացութեան գիրկն եմ ընկել։ Չի եղել հաղորդակցութիւն իմ եւ քաղաքի միջեւ։ Եւ այսպէս, այսօր չեմ յիշում Քանզաս Սիթին, Դէնվերը, Իթական կամ Հարթֆորդը։

Այս ասելով չեմ ուզում ասել, թէ յիշեալ քաղաքներում մարդիկ չեն սիրում, երկունք չեն ունենում, չեն կռւում կամ բանաստեղծութիւն չեն գրում։ Պարզապէս, ես եմ որ չեմ կարողացել հաղորդակցութիւն ստեղծել իմ եւ քաղաքի միջեւ։ Այս տեսակէտից թերեւս լաւագոյն օրինակը Լոս – Անճըլըսն է, ուր մի ամբողջ լեգէոն բարեկամներ ու ընկերներ ունեմ, հոծ հայութիւն, հայկական բազում հաստատութիւններ ու մշակութային օջախներ։ Այդուհանդերձ չկարողացայ կապուել Լոս – Անճըլըսին, որն այնքան քաղաք չէ, որքան մեծ ու փոքր աւելի քան 70 աւանների, գիւղաքաղաքների ու արուարձանների մի համադրութիւն։ Աւելի շուտ մի շքեղ գիւղ է Լոս – Անճըլըսը, աշխարհի ամենատարածուն ու ամենաբազմամարդ գիւղը, որը որքան փորձում, գլուխը պատերին է տալիս, չի կարողանում քաղաք դառնալ։ Փաստօրէն, մտային խարխանք է Լոս – Անճըլըսը։ Ոչ դիմագիծ ունի, ոչ էլ նկարագիր։ Եթէ թողնես, մինչեւ Սան – Դիէկօ կը տարածուի։ Մինչեւ այսօր ես մի Լոս – Անճըլըսցու չեմ հանդիպել։ Եկել, ճամպրուկները բացել, նստել, հաստատուել են, սակայն մտովին տարբեր տեղ են ապրում։ Իսկ ինչ վերաբերում է Հայերին, ապա Լոս – Անճըլըսը հայրենիքից դուրս վերջին Հայաստանն է։

Այլ բան է Սան – Ֆրանսիսկօն, որի անունն իսկ յուզք է պատճառում։ Ով որ անցել է Սան – Ֆրանսիսկոյից, գերուել է նրա հմայքից։ Այդ քաղաք չէ, այլ յաւերժահարս, որն իր ծոցով ու ծաւի աչքերով աշխարհի բոլոր ծովերի հէքեաթն է հիւսում։ Խաղաղականի փէշերին թառած քաղաքը այնքան գեղեցիկ է, որ տխրութիւն է պատճառում, ինչպէս վերջին վերջալոյսն ու տակաւին չգրուած բանաստեղծութիւնը։ Սան – Ֆրանսիսկօն ամերիկեան առաջին քաղաքն է, ուր գրել եմ իմ առաջին վէպը, որի հերոսները մինչեւ այսօր հալածում են ինձ՝ իրենց գոյութեան իրաւունքը պահանջում։ Սան – Ֆրանսիսկօն մի առանձին քաղաք – պետութիւն է, որը որեւէ առնչութիւն չունի Ամերիկայի, եւ աւելի լայն առումով, աշխարհի որեւէ կէտի հետ։ Արեւելքի ու Արեւմուտքի կախարդներն են կառուցել Սան – Ֆրանսիսկօն։

Նկարագրի տեսակէտից ամէնից ինքնայատուկ քաղաքը Նիւ – Եորքն է, որի երկնամերձ կառոյցն ինքնին ուժ է ներշնչում ինձ։ Պատահականութեան արդիւնք չէ, որ իմ գրական աշխարհի գլխաւոր թատերաբեմը Նիւ – Եորքն է։ Այդ քաղաք չէ, այլ եօթգլխանի մի դեւ, որն առնում է մարդուն, ճզմում իր երկաթէ ճանկերում եւ դուրս նետում։ Նիւ-Եորքին դիմանալու համար պիտի դիմադրել, պիտի պայքարել իր ամբարտաւան քմայքների դէմ եւ երբեք չընկրկել իր դաժանութիւնների դիմաց։ Երբ քաղաքը տեսնի, որ դու անընկճելի ես, իր հրեղէն լեզուները կը հաւաքի, կը մտերմանայ քեզ հետ։ Այդպիսով կը սկսի մի անզուգական կապ քո եւ Նիւ – Եորքի միջեւ։ Հիմա Նիւ – Եորքն ինձ համար հոգեկան ու ֆիզիքական հակասութիւնների մի վիթխարի համակառոյց է, որի փողոցներում հաշտ ապրում են բանաստեղծն ու մարդասպանը, պոռնիկն ու սրբուհին, մարդկային ցեղի ամէն գոյնի ու հաւատքի խենթ ու խելօք ամբոխները։

Երկու աշխարհների լաւագոյնը Պոսթընն է, որը թէ՛ Եւրոպա է, թէ՛ Ամերիկա։ Եթէ ուզենայ, Պոսթընը կարող է եւրոպական մտքի ամենաճկուն թռիչքները կատարել։ Մի պահ ետք նա կարող է վերադառնալ անգլօ – սաքսոնական կլիմայական տրամաբանութեան ժայռերին։ Արդէն Ամերիկեան Յեղափոխութեան սկիզբը Պոսթընն է։ Փաստօրէն, բանաստեղծների ու իմաստասէրների օրրանն է, այս դորշ ու գեղեցիկ, այս հին ու նոր, այս ծեր ու երիտասարդ քաղաքը, ուր ամէն օր շարունակւում է մարդկային մտքի ու հոգու վսեմ արկածախնդրութիւնը։

«Նոր կեանք»

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՅՈՒՇԵՐ

ՀԱՅՐ ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԴ. ՃԱՆԱՃԵԱՆ ԵՒ ՓՕԼ ՎԱԼԷՐԻ

Գրեց՝ ՊԵՐՃ ՇԻԿԱՀԵՐ

Ղալաթիոյ Հրապարակի, մեր համեստ առեւտրական գրասենեակի ընտիր յաճախորդներէն եւ ինծի համար եղական, զարգացած ու ազնիւ դէմքերէն մին էր, գրասէր, մշակութասէր ու ընթերցասէր հոգի մը՝ Պր. Վէնսան Ճանաշեան։ Ան՝ գործարանատէր էր եւ ինծմէ Բուրսա կը գնէր, պատրաստելու համար ամէնուս ծանօթ «Եալէ» ցուցանիշով՝ բանալիները։

Ամէն անգամ, երբ Ճանաշեան գրասենեակս կ'այցելէր, նախքան մեր առեւտրական համաձայնութիւնը, մեր սուրճերը կ'ըմպէինք, առաւելապէս կը խօսակցէինք մեր դարաւոր մշակոյթին, օրուան գրական ու գեղարուեստական անցուդարձերուն, «Մարմարա» օրաթերթի երկշաբաթեայ գրական էջերուն, «Բազմավէպ» հանդէսի բովանդակութեան եւ պատմաբանասիրական յօդուածներուն եւ յատկապէս ալ՝ իր երէց եղբօր Հայր Մեսրոպ Վրդ. Ճանաշեանի աշխատութիւններուն եւ անոր հրատարակած երկասիրութեանց մասին։

Գերյարգելի Վարդապետը, միայն անունով կը ճանչնայի ու իր գրական գործերուն հիացողներէն մին էի։ Կը փափաքէի անպայման անձնապէս ծանօթանալ արժէքաւոր հոգեւորականին հետ եւ այս մտածումս յաճախ Պր. Ճանաշեանի կը յայտնէի։ Արդարեւ, այս սրտաբուխ փափաքս իրականացաւ 1972 Օգոստոս 23 թուականին։ Այդ բարեբաստիկ օրը, Պր. Վէնսան Ճանաշեան, անակնկալ այցելութիւն մը տուաւ գրասենեակս, իրեն հետ բերելով իր երէց եղբայրը՝ յայտնի բանասէր, ուսուցիչ, բանաստեղծ ու ներհուն մտաւորական՝ Հայր Մեսրոպ Վրդ. Ճանաշեանը, որ միանգամայն կը վարէր խմբագրապետութիւնը վենետիկեան Մխիթարեան Միաբանութեան «Բազմավէպ»ի։

Անսահման եղաւ ուրախութիւնս եւ անմիջապէս գրասեղանիս թիկնաթոռը իրեն տրամադրեցի եւ զինք նստեցուցի գրասեղանիս առջեւ։ Իր շատ համակրելի ու հաճոյակատար խօսակցութիւնը, իսկոյն խանդավառ ու ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծեց։

Մեր այդ օրուան նիւթին գլխաւոր առանցքը կազմեց անտարակոյս մեր մշակոյթը, եկեղեցական ու կրթական ծառայութեանց գծով եւ գրքերու կարեւորութիւնն ու ընթերցասիրութիւնը եւայլն։

Մեր երկխօսութեան ընթացքին, իր անձին մէջ տեսայ տիպար հոգեւորականներու խոնարհութիւնը, մեծարժէք մտաւորականներու հեզահամբոյր բնաւորութիւնը, կենցաղագէտ մարդոց նուրբ վարուելակերպը։

Հայր Ճանաշեան, իր խօսակցութեան ընթացքին շեշտեց անհրաժեշտութիւնը գիրքերուն, որոնք մեր կեանքին հրապոյր կը պարգեւեն, իմաստ կուտան եւ հաճոյքներու մէջ ամէնէն լաւագոյն տեղը կը գրաւեն։ Մարդկային հանճարին լաւագոյն պտուղներն են, որոնք գրքերու միջոցաւ մեր առջեւ կը դրուին եւ այսպէս՝ մարդ արարածը պատեհութիւնը կ'ունենայ, աշխարհի տարածքին վրայ կուտակուած իմաստութեան։ Գրքերու ընթերցումով, նոյնիսկ մենակեացը, իրեն համար դուարթարար ընկեր մը, համակիր սիրտ մը, անկեղծ խորհրդատու մըն է։ Գիրքերը, մեզի համար ամոքիչ դեր կը խաղան, երբ մեր հոգիները վիշտերով լեցուած են։ Գրասէր մարդիկ, ընդհանրապէս իրենց սփոփանքը կը գտնեն, գրքերուն մէջ ... եւայլն։ Ընթերցասիրութիւնը՝ քաղաքակիրթ երկիրներու մեծագոյն պահանջներէն մին է։

Հայր Ճանաշեան այս խիստ աչհեկան ու ոգեւորեալ դաստանդութիւնը շարունակեց՝ Վենետիկեան Մխիթարեան Միաբանութեան կատարած դաստիարակչական աշխատութեան եւ անոր կարգ ու սարքին առնչութեամբ։ Մի առ մի յիշեց՝ Պոլսոյ մեր հին ու արդի բանաստեղծ ու գրագէտներու անունները եւ մասնաւորաբար ծանրացաւ անոնց գրական յատկանիշերուն ու վաստակին վրայ, ճշգրիտ մատնանշումներ ըրաւ, որոնք զարմանք ու հիացում պատճառեցին ինծի։ Այս առիթէն օգտուելով, գրասեղանիս մէկ դարակին մէջ պահած՝ «Հոգետուիղ» ու «Լուսաղբիւր» անուն գիրքերը, Վարդապետին առջեւ դրի, որոնք իր թանկագին հեղինակութիւններն էին եւ այսպէս գիրքերը ձօնագրութեան արժանացան։

Կրնամ խոստովանիլ՝ թէ Հայր Մեսրոպ Վրդ. Ճանաշեանի վերոյիշեալ երկու արժէքաւոր ու բովանդակալից հատորները, յափշտակութեամբ ու վերացումով կարդացած եմ, որոնք զգայուն հոգիի մը ու տեսլապաշտ մտքի մը յղացումներն ու քերթուածները կը պարունակեն։

Մեր այս հաճելի երկխօսութիւնը, անդադար մէկ ժամ շարունակուեցաւ, որու ընթացքին նշմարեցի, թէ Հայր Ճանաշեանի ամէնէն սիրած ու նախընտրած օտար մտաւորական դէմքը Փօլ Վալէրին է։ Ան՝ հիացող մը եղած է Վալէրիի անձին ու անոր գրականութեան։

Ո՞վ էր սակայն Փօլ Վալէրին, որ իր ինքնատիպ ստեղծագործութիւններով գրաւած էր ուշադրութիւնն ու համակրանքը Գերյարգելի Վարդապետին։

Բազմակողմանի արժանիքներով օժտուած, Ֆրանսացի բանաստեղծ, քննադատ, միաժամանակ՝ գիտնական ու քաղաքագէտ մըն էր Փօլ Վալէրի։ Մօնփըլիէի համալսարանի իրաւագիտութեան ճիւղէն ընթացաւարտ ըլլալով, իր հիմնական այս ուսումէն զատ, ո՛չ միայն գրական, այլ գիտական ու քաղաքական աշխարհի մէջ ալ, իր անունը տարածած ու պարտադրած էր, մինչեւ իսկ բարձրանալով եւ արժանանալով համալսարանի փրօֆէսէօրի տիտղոսին։

Փրոֆէսէօր Փօլ Վալէրի, սիրոյ մէջ ունեցած յուսախաբութիւնն ու խոր սրտաբեկութիւնը, զինք ակամայ հեռացուցած էր միպապաշտ ձգտումներէ, հետեւաբար ան՝ իր գրական երկերուն մէջ նախընտրութիւն տուած էր տեսլապաշտ ու գիտական հիմք ունեցող մտածումներու։

Իր գրական, գիտական ու քաղաքական աշխատութիւնները ամփոփուած են բազմաթիւ գիրքերու մէջ, որոնք լուրջ բովանդակութեամբ որակաւոր հատորներ կը կազմեն։

Ահաւասիկ այս համառօտ տողերով մեր յարգարժան ընթերցողներուն ծանօթացնելէ ետք Փօլ Վալէրին, անցնինք մեր բուն նիւթին։

Հայր Մեսրոպ Վրդ. Ճանաշեանի մեր այս առաջին բարեպատեհ այցելութենէն քանի մը օր յետոյ, իր երկրորդ հաճելի այցելութիւնը վայելեցինք դարձեալ մեր գրասենեակին մէջ, որուն կ'ընկերանային Հայր Կոմիտաս Վրդ. Ունճեան, Կարօ Ալակէօզ եւ բժիշկ եղբայրս։ Այս յարմար առիթէն օգտուելով, հաւաքաբար մեկնեցանք Վոսփորի գեղածիծաղ բարձունքներէն մէկուն վրայ, շքեղօրէն կառուցուած, գեղեցիկ ու տեսարժան «Ապտուլլահ» ճաշարանը, որու ընտիր ու զուսագեղ բուրումնաւէտ ծաղիկներով, ծառերով ու բոյսերով շքեղազարդ պարտէզին մէջ, ջերմ մթնոլորտի մը ներքեւ, մեր կէսօրուան ընթրիքը կատարեցինք եւ ապա միասնաբար լուսանկարուեցանք։

Այժմ վախճանեալ Հայր Մեսրոպ Վրդ. Ճանաշեան այդ օրն ալ ուրախ ու երջանիկ էր եւ այս պատճառաւ հրահանգիչ ու ախորժալի պատմութիւններ պատմեց մեզի։

Արդարեւ, Հայր Ճանաշեան իր բազմակողմանի հմտութեամբ ու զարգացումով, անխառն հաւատքով առլցուն, մտքի եւ հոգիի պայծառութեամբ ու անբծութեամբ, համամարդկային սէրով տոգորուած, իր արժէքաւոր հեղինակութիւններով պանծալի, արժանի եղաւ Մեսրոպ անունին։

Հայր Մեսրոպ Վրդ. Ճանաշեանի անժամանակ ու անսպասելի մահով՝ վենետիկեան Միաբանութիւնը եւ յատկապէս հայ ժողովուրդը կորսնցուց իր բազմահմուտ մտաւորական արժէքներէն մին, որուն տեղը դիւրաւ կարելի չըլլար լեցընել։ Վստահ ենք, թէ Երկնաւոր Հայրը, զինքը կոչած ու տեղաւորած է արքայութեան մէջ, որ իր յաւիտենական հանգստարանը պիտի ըլլայ։

Անթառամ ծաղկեփունջ մը, իր յաւերժական յիշատակին։

ԾՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՑԵՂԱՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՈՒԱՐ

Նախնական հաւաքականութիւնները տեղափոխուելով ոչ միայն տարածած են իրենց մշակոյթն ու թէքնիքը, այլ նաեւ իրենց ծիները: Այս տուեալէն մեկնելով ու ապագան բարելաւելու համար անցեալը ճանչնալու հարկին համոզումով, եւրոպական վեց երկիրներէ 11 գիտնականներ լծուած են հետազօտութիւններու. անգլիացի, ֆրանսացի, իտալացի, սպանացի, գերմանացի, զուիցերացի այս գիտնականները Եւրոպական Համայնքի կողմէ հովանաւորուած ծրագրի մը շրջանակին մէջ կը ջանան Եւրոպայի բնակչութիւններու կենսաբանական պատմութիւնը հետազծել: Աշխատանքը կը կատարուի Թորինոյի համալսարանը:

Նախնական հետազօտութիւններու համաձայն, մարդկային իւրաքանչիւր խմբաւորում տէր է ներկայիս գոյութիւն ունեցող մարդկային բոլոր ծիներուն, այց որոշ տարբերակումներով. ծիներու բաշխումը ենթակայ է աշխարհագրական տուեալներու: Այլ խօսքով՝ ծիներու բաշխումը ուղղակի մէկ արդիւնքն է գաղթի շարժումներուն որոնք կը յատկանշեն Եւրոպայի պատմութիւնը:

Այս հոլովոյթին մէջ որոշիչ դեր կատարած են երկու գլխաւոր հոսանքներ. առաջինը անատոլեան բնակիչներու ասիական ցրուումն է. անոնց որոնք գտած էին հողամշակութիւնը. երկրորդը գաղթն է այն Ասիացիներուն որոնք եկած էին Կասպից ծովուն եւ Սեւ ծովուն միջեւ գտնուած շրջանէն որ հնդեւրոպական լեզուին օրրանն է: Անոնց տեղափոխութեամբ տեղափոխուած է անոնց կենսաբանութիւնն ու մշակոյթն ալ. այս գաղթողները մեծապէս օգնած են կենսաբանական ու մշակութային զարգացումին Եւրոպայի նախնական ժողովուրդներուն, որոնք որսորդներ ու քաղողներ էին: Խառնուելով անոնց, գաղթողները տուած են իրենց ծիները, թէքնոլոժին (հողամշակութիւնը) եւ լեզուն:

Մեր այս նախահայրերուն ծիները մենք մինչեւ այսօր կը կրենք մեր բջիջներուն մէջ, որովհետեւ այդ շրջանէն ի վեր նոյնքան կարեւոր փոփոխութիւն կատարելու առակ այլ գաղթեր տեղի ունեցած չէին: Խնդրոյ առարկայ հետազօտութիւնները ծնաբանական ձեռնածումներու (manipulation) ամէնէն արդիական թէքնիքներուն կիրարկումով, թոյլ պիտի տան եւրոպական պատմութեան արմատները յայտնաբերելու:

Խմբակին գիտնականներէն մէկը կը բացատրէ թէ իրենցը արեան խումբերու վրայ կատարուածէն շատ աւելի նուրբ քննութիւն մըն է. գիտութիւնը այսօր առիթ կուտայ բազմաթիւ անհատներու վրայ նոյնաժամանակ քննելու մեծ թիւով ծիներ: Եթէ մեծ թիւով ծիներու համաբակաց տարբերակում մը նշմարուի, ատիկա բաւարար պիտի ըլլայ աւելի վստահօրէն ըսելու թէ Եւրոպայի ծնաբանական քարտէսը արդիւնք է գաղթի շարժումներու:

Ծրագրին առաջին հանգրուանը պիտի որոշէ թէ հետաքննութիւնները ո՛ր ցեղային խմբաւորումէն, քանի՞ հոգիինց խմբակներու վրայ պիտի կատարուին: Նախընտրաբար պիտի ընտրուին հնագիտական ուսաններու մօտակայ վայրերը ուր կարելիութիւն կայ ներկայի բնակչութեան ու անցեալին ալրածներու տուեալները համեմատելու: Արդիական թէքնիքը կարելի կը դարձնէ ոսկորներէ, մոմիաներէ կամ բրածոներէ առնուած Ա-Տէ-էն բջիջներու բաղկացուցիչ նիւթին անցած հանգրուանները քննել: Տարբերակումներու ուսումնասիրութիւնը կարելի պիտի դարձնէ հասկնալ թէ ծնաբանական ախտի մը պատասխանատու փոփոխութիւնը ե՛րբ պատահած է: Կարելի պիտի ըլլայ հասկնալ թէ հիւանդութիւնը գաղթի յործանքի՞ մը արդիւնք է, թէ ծինը ինքզինք փոփոխութեան ենթարկած է ախտաբանական այլ երեւոյթի մը դէմ պաշտպանիչի դեր կատարելու համար:

Այս ուղղութեամբ աշխատանքներէ ակնկալուած տուեալ մըն ալ կը վերաբերի ծնաբանական այն հիմերուն որոնք ժողովուրդ մը տուեալ հիւանդութեան մը դէմ տոկուն դարձուցած են, կամ աւելի դիւրազգած. առով կարելի կ՚ըլլայ, օրինակ, քաղցկեղի դէմ նախազգուշական գործողութիւններ իրականացնել. նաեւ ճշդել գործարաններու պատճառածումին համար թեկնածուներու իրարու յարմարութեան պարագան:

Այս բոլորին հետ, յատկապէս կարեւոր կը նկատուի հետազօտութիւններու մշակութային մարզին բերելիք նպաստը: Կարեւոր է բացատրել թէ Եւրոպայի բնակչութիւնը ծնաբանական միաձեւութիւն մը կը ներկայացնէ եւ թէ գիտական ոչ մէկ հիմ ունին մարդիկը ցեղախումբերու բաժնելու միտումներն ու ցեղային ատելութիւնը որոնք իրենց ըսպառնալիքը կը տարածեն Եւրոպայի վրայ: Նոյնպէս կարեւոր է եւրոպական տարբեր ժողովուրդներու միջեւ գտնուած տարբերակումը, քան՝ այն որ նոյն ժողովուրդին մէկ անհատէն միւսը գոյութիւն ունի:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԹԻՐԱՆԱ՝ ՁԲՕՍԱՇՐՋԻԿՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔ

ՊԵՐՏ-ը (Վերաշինութեան եւ Զարգացման համար Եւրոպական Դրամատուն) առաջին քայլերը կը նետէ Ալպանիա, զօրավիգ կենալով աւստրիական ծրագրի մը: «Տի Փրէսէ» վիէննական օրաթերթը կը տեղեկացնէ որ աւստրիական Ռոկնէր հաստատութիւնը արդէն ձեռք ձգած է օժանդակութիւն մը ՊԵՐՏ-էն շքեղ պանդոկներու համալիրի մը շինութեան համար (չորս աստղ եւ գործի գրասենեակներ) Թիրանայի կեդրոնը: Աշխատանքները 120 միլիոն ֆրանք պիտի արժեն, պիտի սկսին Սեպտեմբերին եւ վերջանան 1995-ի գարնան:

**

123·957·458 ՃԱՓՈՆԱՑԻՆԵՐ

Ճափոնի բնակչութեան թիւն է 123·957·458 ըստ «Ազահի Շիմպիւմ» թերթին: Այս տարի 370 հազարի յաւելում կրած է, այսինքն՝ 0·3% աւելի քան 1992-ին: Աճի ամէնէն ցած համեմատութիւնն է Ճափոնի պատմութեան մէջ: Ծնունդներու թիւն ալ նուազած է, բաղդատմամբ 1991-ին:

**

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՊԷՍԹ - ՍԵԼԷՐԸ

Մոսկուայի գրավաճառներու ցուցափեղկերուն մէջ, առաջին տեղը կը գրաւէ լրագրողուհի Լարիսա Վասիլիեւայի գիրքը՝ «Կրեմլինի կիներ, դէպքեր, յիշատակներ, փաստաթուղթեր, շշուկներ, առասպելներ եւ հեղինակին տեսակէտները»: Ամէն տեսակ անեքտոթներու շարք մը որ Ռաիսա Գորբաչովի ոտքերէն կ՚երթայ մինչեւ Ստալինի երկրորդ կնոջ առեղծուածը: Ցարդ, յայտնի չէ որ անձնասպան եղած է որովհետեւ կը կարծէր թէ Ստալին նաեւ իր հայրն է: Հատորին կցուած են ոճիր - արկածներու ալ պատմութիւններ, կապուած, հաւանաբար ոճրագործութեան աճին Ռուսաստանի մէջ:

**

ԳՈՒՐԱՆԸ ՔՈՄՓԱՔԹ ՍԿԱՒԱՌԱԿՈՎ

Ժընեւէն տեսալսողական մասնագիտացած ընկերութիւն մը հրապարակ հանած է քոմփաքթ 32 սկաւառակներու շարք մը որոնք կը ներկայացնեն Գուրանի ամբողջութիւնը: Ընթերցումը կատարուած է Մետինէի մահմետական համալսարանին դասախօսներէն շէյխի մը կողմէ, բնագրին արաբերէն լեզուով: Սաուտցի այս մեկնաբանը որ լիազօրուած է Մէքքէի կողմէ, կը կատարէ ընթերցում մը որ հասկնալի է արաբախօս բոլոր ժողովուրդներէն: 32 սկաւառակնոց ծրարները կը վաճառուին արաբական գրատուներուն կողմէ ու մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելեն: Իսկ Աստուածաշունչը տակաւին երբեք չէ արձանագրուած իր ամբողջութեամբ. գոյութիւն ունի միայն 18 ձայներիզներու վրայ առնուած մաս մը Նոր Կտակարանէն եւ սաղմոսներէն:

Հայաստանեան ԾՂԻՏ

- Կարո՞ղ է, արդեօք, չորս հոգուց բաղկացած ընտանիքն ապրել սոսկ աշխատավարձով:
- Այո, եթէ ընտանիքի անդամներն ապրեն հերթով:

**

- Ջեխոսլովակիան օգնութիւն խնդրե՞լ է, արդեօք, Խորհրդային Միութիւնից:
- Դիմել էր 1938 թուականին, ստացաւ՝ 1968-ին:

**

Վնասարարութեան մէջ մեղադրուող Լազար Կագանովիչի եղբայրը՝ Միխայիլը, բանտում ինքնասպան է լինում: Այդ նոյն ժամանակ Կիեւում ձերբակալւում են նաեւ միւս եղբօրը: Զանգում է Կագանովիչի հարազատներից մէկը եւ ասում.
– Լազար, փրկիր եղբօրդ:
– Ես եղբայր չունեմ: Իմ եղբայրը ընկեր Ստալինն է:

**

ԸՆԿԵ՞Ր, ԹԷ ՊԱՐՈՆ

Ռուսաստանի մէջ անծանօթի մը խօսք ուղղելու համար ընտրուած կոչականը 20% համեմատութեամբ միայն հաւանական է որ գոհունակութիւն պատճառէ: Կատարուած հարցախոյզի մը համաձայն, դիմելու ամէնէն բնական ձեւը 20%-ին համար կը մնայ ընկեր-ը, յետոյ կուգան բարեկամ-ը (19%), քաղաքացի-ն (15%) եւ Տիկին եւ պարոն-ը (10%): Ինչպէս կ՚երեւի, տակաւին յարաբերական ժողովրդականութիւն մը կը վայելէ ընկեր-ը, բայց պէտք չէ անով խօսք ուղղել 20-էն վար երիտասարդի մը: Այդ տարիքի սեռունդը կը նախընտրէ տիկին կամ պարոն-ը, իսկ 50 տարեկանի շուրջ գտնուողները՝ ընկեր-ը:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

7.

ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԻ ԼՈՒԾԷՆ

Աշխարհաբար գրողները սկսան այլեւս վտարել յօգուտ, ի նպաստ, ի պատիւ, ի յիշատակ, եւ ուրիշ տասնեակ գրաբար ձեւերէ, որոնք ի կամ յ նախդիրներով կը սկսէին, կամ սիրով կը գործածէին ըստ օրինի եւ ըստ այնմ, ընդամէնը եւ ընդմիշտ, առ յաւէտ եւ առայժմ, ցմիշտ եւ ցտեսութիւն:

Մեր գրողները այլեւս կրնային հաւատարապէս գործածել.

Իմ ընկերներուս անունով (Թրք.՝ արքատաշլարըմ նամընա) կամ յանուն իմ ընկերներու (Ֆրնս.՝ au nom de mes camarades).

Մեծ զոհողութիւններու գինով (Թրք.՝ Պէօյիւք ֆէտաքիարլըքլար գըյմէթի իլէ) կամ ի գին մեծ զոհողութիւններու (Ֆրնս. au prix de grands sacrifices).

Բարեբախտութիւն եղաւ նոր աշխարհաբարին համար, որ պահպանեց դասական հայերէնի կարգ մը նախադրութիւնները, ինչպէս հանդերձ, դէպի, մինչեւ, բացի, առանց, նախքան, ընդդէմ, իբրեւ եւայլն. մինչ ռամկօրէն յետադրութիւն թոյլ կուտար առաւելապէս ճիշդ թուրքերէնին նման, իսկ կարգ մը բառեր գործածեց թէ իբրեւ նախադասութիւն եւ թէ իբրեւ յետադրութիւն. այսպէս՝

Հակառակ բամծիս կամ բամծիս հակառակ

Հանդէպ շատերուն կամ շատերուն հանդէպ

Շուրջ հազար հոգի կամ հազար հոգիի շուրջ:

Շաղկապներու գանձը որ մեր դասական լեզուն կտակած էր աշխարհաբարին՝ անգնահատելի ծառայութիւն մատոյց մեզի թուրքերէնի ազդեցութեամբ մանուածապատ նախադասութիւններ կազմելու ախտը թօթափելու համար մեր վրայէն:

Շատ աւելի տաժանելի եղաւ անշուշտ թուրքերէն լեզուի մակբայական ձեւերու լուծը թօթվելը, մանաւանդ անոնք որ թարգմանաբար մտած էին մեր լեզուին մէջ:

Անշուշտ եղան Հայեր ալ որ կարծեցին, թէ աշխարհաբարը ազատելով զայն ողողող թրքաբանութիւններէն՝ լեզուն դարձեալ գրաբարի գիրկը կը նետուի:

Այտընեան կ՚ըսէ.

«Այո՛ նոր հայերէն լեզուն մէկ կողմանէ իւր արեւելեան եւ ի մասնաւորի նոր արեւելեան նկարագրովը, եւ միւս կողմանէ դարձեալ գրաբարի եւ տաճկերէնի մէջտեղը դիրք մ՚առած ըլլալովն՝ այն աստիճան ընդունակութիւն մ՚ալ առած է նմանողութեան, ինչպէս գինքը խօսող ազգը՝ որ թէ իւր բնականը գիտէ պահել եւ թէ՛ օտարի վրայ ինք զինքը ձեւել ճշդիւ: Կրնայ այս լեզուն բոլորովին տաճկական կերպարանաց տակ մտնել, եթէ մտցնես, ինչպէս շատերը մտցուցին. կրնաս բոլորովին եւրոպական կերպարանքի տակ երեւցնել, եթէ կ՚ուզես երեւցնել, ինչպէս անզգոյշ գրիչները երեւցուցին: Բայց ինչպէս որ այս երկրորդն իրաւամբ անախորժ եկած է հայ ականջներու, նոյնպէս առաջինն ալ պէտք էր ըլլալ՝ նոյնին իրաւամբ: Սակայն կը տեսնենք որ ճիշդ ասոր հակառակն ըմբռնուած է: Ըստ այնմ ըմբռնման տաճկական չի համարուիր գրութիւն մը՝ մինչեւ որ մէջը բացայայտ կերպով տաճկական բառեր չգըտնուին դրոշմուած, եւ ասոր դիմացը՝ ո՛րչափ գրութիւններ զուտ ազգային ոճ համարուած են՝ զուտ տաճկական դարձուածքներուն համար: Տաճկական օղով շինչած սնած մէկու մը՝ զարմանք չէ որ ատիկա բնական ըլլայ եւ անոյշ գայ. բայց այս պարագան իրեն էութիւնը չի փոխեր» (1):

*

Արեւմտահայ աշխարհաբարը պիտի չկարենար սակայն թօթափել Թուրք լեզուէն իրեն փոխանցուած խորթ տարրերը՝ եթէ Ֆրանսերէնը ձեռք չկարկառէր իրեն: Ֆրանսերէնը մեծապէս սատարեց մեր լեզուին ոչ այնքան մեզի իր տուած բառերով – որոնք արդէն այնքան ալ շատ չեղան – այլ իր աջակցութեամբը, որպէսզի մերձենանք մեր լեզուին դասական կանոններուն:

Թուրք լեզուին ազդեցութենէն ճողոպրելու համար Ֆրանսերէնը թանկագին նեցուկ մը եղաւ արդարեւ արեւմտահայ մտաւորականութեան, ինչպէս ռուսերէնը պիտի ըլլար Արեւելահայերուն: Չենք խօսիր ֆրանսաբանութիւններ կամ ռուսաբանութիւններ որդեգրելու մասին, որուն մղուեցան հայ մտաւորականներէն շատեր, սահմանին երկու կողմն ալ, մերթ իրենց թարգմանած բնագրին հաւատարիմ մնալու սիրոյն մերթ ալ պարզ անփութութեամբ:

(Շար. 18)

(1) – Հ. Ա. Այտընեան, Քննական Քերականութիւն..., էջ 270:

(Շար. Ա. էջէն)

առանց կայքի, առանց ելեկտրականութեան, ամէն տեսակ զրկանքներով:

Թղթակցութեան կցուած է նաեւ ժամանակագրութիւն մը եւ պատմական ակնարկ մը: Աւելի մանրամասն կ'անդրադառնանք առանձին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՍՆԻՈՅ բանակցութիւնները անգամ մը եւս ձախողեցան Ժընեւի մէջ եւ խօսակցութիւնները ընդհատուեցան: Կարելի չեղաւ համաձայնութիւն գոյացնել 3 հանրապետութիւններու քարտէսին շուրջ: Ամէն մէկը միւսէն աւելի հող կ'ուզէ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ նախագահը՝ Բորիս Ելցին պաշտօնազրկեց – առժամեայ կերպով – փոխ նախագահ զօրավար Ա. Ռուցկօյը որ ամիսներէ ի վեր կ'ընդդիմանար իր քաղաքականութեան: Պաշտօնազրկած է նաեւ առաջին փոխ – վարչապետը Վ. Շումէյկօ այն դրդապատճառով որ կը մեղադրուին կաշառակերութեան համար: Այս երկուքն ալ, իրարու մրցակից, զիրար կ'ամբաստանեն կաշառակերութեան համար եւ ձոխ թղթածրարներ ունին, ամէն մէկը միւսին վրայ: Շումէյկօ որ մեծ ջատագով մըն էր սեփականաշնորհումներու, կ'ամբաստանուի որ դէպի Զուիցերիա մեծ գումարներու փոխադրութիւնը «հովանաւորած» է: Նման մեղադրանք ալ կայ Ռուցկօյի համար:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ Խորհրդարանը վաւերացընելէ ետք Կիրակի, Օգոստոս 29-ի հանրաքուէի արդիւնքները, Հոկտեմբեր 3 Թուականը նշանակեց նախագահական ընտրութեան համար: Խորհրդարանը, ինչպէս գրեցինք, ջնջած ըլլալով 65 տարեկանի սահմանը, 70-ամեայ Ալիեւ կրնայ թեկնածու ըլլալ:

ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԻ Աշխատաւորներու Կուսակցութեան (ՓՔՔ) պարագլուխ՝ Օճալան եւ Ընկերվարական կուսակցութեան կողմէ Թուրքայ գեկոյցով մը կը դիմեն Անգարայի կառավարութեան որ «վերջ տայ իր սխալ դիրքորոշման, ընդունի քրտական ազգ. իրականութիւնը եւ քիւրտ ժողովուրդին բոլոր օրինաւոր իրաւունքները»: Կ'առաջարկեն նաեւ փոխադարձ հրադադար մը եւ քաղաքական երկխօսութիւն մը:

**

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ՝
ՆՈՐ ՄՐՑԱՇՐՋԱՆԻՆ ՍԵՄԻՆ

Մարսէյլի երկու ակումբները յաջողութեամբ մտած են նոր մրցաշրջանէն ներս: Անցեալ Կիրակի կը խաղային ի հաշիւ Ֆրանսայի բաժակին:

Սէն – Թ'Անթուան յաղթած է Սալոնի դաշտին վրայ տեղական խումբին՝ 1 – 4. Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ Միրամայի մէջ, արձանագրած է հաւասար (1 – 1) արդիւնք մը վերջ միայն:

Այս Կիրակի, ախոյենական մրցաշարք արդէն: Սէն – Թ'Անթուան՝ որ երեք տարիէ յաջողութեամբ կը պաշտպանէ իր տեղը լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ, պիտի հիւրընկալէ համալսարանականներու ակումբին խումբը՝ որ նորեկ մըն է այս մակարդակի վրայ:

Փրովանսի բարձրագոյն դասակարգին մէջ, ինչպէս անցեալ տարի, Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւի առաջին մրցակիցը պիտի ըլլայ Էքս-ի խումբը: Իր համակիրներուն առջեւ, Արծիւ պիտի ջանայ կրկնել անցեալ մրցաշրջանին արդիւնքը՝ 2 – 1. նշենք նաեւ որ դարձ մրցման Հ. Մ. Ը. Մ. պարտուած էր՝ 2 – 0: Հաւանաբար երկու խումբերը հաւասար կարողութեամբ մրցակիցներ պիտի ըլլան վերստին:

**

ՏԱՍԸ ՕՐ ԴԱԴԱՐ

Ընդմիջում Ֆրանսայի 2-րդ դասակարգի ախոյենութեան մինչեւ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 11: Այդ թուականին Հ. Մ.-ը պիտի կատարէ իր 10-րդ մրցումը: Պիտի խաղայ Միւլհուզի մէջ:

Նախօրեայ 3-ին ի հաշիւ, Վալանսի պա-

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հանըմեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Սերժ Ակոբոֆ եւ զաւակները,

Այրի Տիկին Վարդուհի Կլորիկեան,

Այրի Տիկին Լուիզա Կլորիկեան եւ զաւակը՝ Յարութիւն,

Տէր եւ Տիկին Նիքոլա Լիոնէթթի եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արման Արթինեան եւ զաւակը,

Տիկին Իրմա Կուրտիկեան,

Եւ բարեկամները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ – հօր, տագրոջ, հօրեղբօր, ազգականին եւ բարեկամին՝

ԱՐՇԱԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 30-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Սեպտ. 6, ժամը 15.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Շամփինեըի Սիւռ Մառնի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Փոխան ծաղիկի նուէրներ կրթական հաստատութեանց:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՆԻՍԻ
Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՄԱՆ
65-ԱՄԵԱԿ

ԵՒ ԲԱՐԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՃԱՇ Ի ՊԱՏԻՒ
ՆԻՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ
ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒ
ԽԱԶԱՏՈՒՐ ՔԱՀԱՆԱՅ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
կաթողիկոսական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Եւ Առաջնորդ Փարիզի
որ պիտի պատարագէ եւ քարոզէ

մասնակցութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆԻ
ՄԵՍՐՈՊ ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 5

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9:

Պատարագ ժամը 10:

Պատարագի ժամուն արեւշատութեան մաղթանք պիտի ըլլայ Եկեղեցւոյս ի կեանս եղող բարերարներուն:

Պատարագի վերջաւորութեան հոգեհանգիստ՝ Եկեղեցւոյս հանգուցեալ բարերարներուն համար:

Սիրոյ սեղան՝ Պարսամեան Համալիրի սրահին մէջ ժամը 12.30-ին:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Սեպտեմբեր 6, Երկուշաբթի, ժամը 20.30-ին

Centre Administratif d'Asnières:

հետոյին այս շաբաթ, իր դաշտին վրայ, կը մրցի Վէրմոնտոնի հետ:

Վ. Ս.

**

Վալանսի Հայ Մարզականը յաղթեց Սրտանի 0-ի դէմ մէկ կէտով հակառակորդին դաշտին վրայ ինչ որ անսպասելի եւ հաճելի անակնկալ մըն էր: Վալանս ներկայիս 13-րդ է, 8 կէտով: Դասաւորման գլուխ է Նանսի 13 կէտով:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 8, Տօն է ծննդեան Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու յԱննայէ:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՉԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section d'Issy-les-Moulineaux informe que la rentrée scolaire est fixée au *Mardi 21 Septembre.*

Les cours d'arménien, destinés tant aux enfants qu'aux adultes seront dispensés par deux professeurs tous les mardis de 19h à 22h à la M.C.A. – 45, rue de la Défense, Issy-les-Moulineaux.

Des petits groupes sont organisés pour les différents niveaux.

Renseignements et inscriptions :
46. 26. 42. 48 / 46. 42. 46. 71
46. 42. 45. 25.

Arménie

Départ chaque Jeudi

PARIS-EREVAN-PARIS

(VOL HEBDOMADAIRE DIRECT)

Franchise de bagage autorisé : 2 valises par personne

Renseignement et inscriptions :

SABERATOURS - SEVAN VOYAGES

31, rue d'Argenteuil	37, rue Hanrabedoutian	48, cours de la Liberté
75001 PARIS	EREVAN 10	69003 LYON
Tél. : 42 61 51 13	Tél. : 52 85 48	Tél. : 78 60 13 66
Fax : 42 61 94 53	Fax : 52 54 48	Fax : 78 60 92 26

«LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NUBAR»

DINER ANNUEL

Au profit des étudiants boursiers
de la Maison d'Arménie

le 10 Décembre, au YAN'S CLUB

—— *Prière de noter* ——

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ԵՒ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

Միասնաբար կը կազմակերպեն
այցելութիւն մը

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 16-ին

Դէպի ՎԱԼԱՆՍ ...

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի հրաւէրին ընդառաջելով՝ հանդիպում համայնքի հայութեան հետ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

ԼԻՒՍԻ ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ
91 – 76 – 10 – 17
ԱՏՐԻՆԷ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ
42 – 03 – 05 – 63

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հեղինակ՝
ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

«Լոյս» պետական հրատարակչութիւն, Երեւան, 1992:

632 էջ, գունաւոր եւ սեւ – ճերմակ նկարազարդումով:

Դիմել՝
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur-le-Prince
75006 Paris

Գին՝ 250 Ֆր.:
Թղթատարի ծախքով՝ 290 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի տարեկան պարահանդէսը Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, քաղինօ Շարպօնյէրի շքեղ սրահին մէջ:

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 4-5
SAMEDI-DIMANCHE
4-5 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.142 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.142

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ

Բ. ՏԱՐԵԴԱՐՁ ԼՂՀ-Ի ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

ԱՖՂԱՆՆԵՐ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԶՕՐՔԻՆ ՄԷՋ

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան եւ Ազրպէյճանի միջեւ ստորագրուած հրադադարը կը յարգուի ու զինեալ միջադէպեր չեն արձանագրուած նաեւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններու։ Լ. Տէր-Պետրոսեանի եւ Ռ. Քոչարեանի միջեւ Սեպ. 1-ին փոխանակուած յայտարարութիւններու հիման վրայ, Սեպտեմբեր 2-ին Ղուբաթլիի շրջանը գտնուող հայկական զօրաբաժինները սկսած են ետ քաշուիլ դէպի իրենց նախկին դիրքերը։

Նոյն օրը նշելով ԼՂՀ-ի անկախութեան հռչակման Բ. տարեդարձը, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը շնորհաւորական հեռագիր մը յղած է ԼՂՀ-ի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան։ Հոն ըսուած է. «Գոյատեւման պայքարի ելած Ղարաբաղի հերոսական ժողովուրդը դրսեւորելով կամք եւ տոկունութիւն, կարողացաւ իր լինելութեան սպառնացող իրական վտանգը դիմագրաւելու զուգընթաց ստեղծել կառավարման եւ ինքնապաշտպանութեան յուսալի համակարգեր։ Արցախի Հայութեան հերոսական ոգին ապացուցեց աշխարհին որ Ղարաբաղեան հակամարտութեան խաղաղական կարգաւորումն այլընտրանք չունի եւ նրա հետ ուժի դիրքերից խօսելու փորձերը դատապարտուած են ու անհեռանկար»։

«Ալ Հայաթ» օրաթերթը (Սեպ. 3) անդրադառնալով Ղարաբաղի վերջին զարգացումներուն, լայն տեղ կու տայ Լ. Տէր-Պետրոսեանի վերոյիշեալ յայտարարութեան։ Նոյն թերթը կը գրէ նաեւ թէ Հ. Ալիեւ յայտնած է որ մօտ օրէն բարձր մակարդակի բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան Ազրպէյճանի եւ Ղարաբաղի միջեւ որպէսզի կարելի ըլլայ իրականացնել մնայուն հրադադար մը պայքարող երկու կողմերուն միջեւ։

Արաբական նոյն թերթը կը գրէ նաեւ թէ աֆղանական աղբիւրներու համաձայն 600 աֆղան մուճահետիններ ղարաբաղեան ուժերուն դէմ կը կռուին ազրպէյճանական զօրքին շարքերուն մէջ։ Այս յայտնութիւնը եղած է վերջերս աֆղան 28 տարեկան օդաչուի մը եւ եօթը աֆղան զինուորներու Ղարաբաղի ճակատին վրայ սպանութեան առիթով։ Օդաչուն որ կը կոչուէր Շահխուլլահ, աֆղանական պաշտունի ցեղէն էր, Սարուպի քաղաքի բնակիչ։

Թերթը կ'աւելցնէ թէ աֆղան զինեալներու 400 հոգինոց առաջին խումբ մը Նախիջեւան հասած է Ապրիլին, Նախագահ Էլչիպէյի հրաւէրով ու անկէ փոխադրուած՝ ռազմաճակատ։ Մնացեալ 200 հոգին ալ հասած են Մայիսին։

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ԱԼԻԵՒ՝ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Առանց սպասելու Հոկտեմբեր 3-ի ընտրութեան արդիւնքին որ մեծ հաւանականութեամբ օրինաւոր հաստատումը պիտի ըլլայ Հ. Ալիեւի Ազրպէյճանի նախագահական պաշտօնին վրայ, ազերի ղեկավարը գործնապէս ձեռնարկած է արդէն փոփոխութիւններու։ Անոր գլխաւորած Ազգային Ժողովը գործի գլուխ բերած է Պաշտպանութեան նոր նախարար մը որուն համար կ'ըսուի որ կը պաշտօնավարէր ռուսական բանակին մէջ որպէս զօրավար ու ոչ իսկ ազրպէյճաներէն գիտէ։ Ան իր երդումն իսկ ռուսերէն կատարած է։ Փոխուած են նաեւ Արտաքին, Տնտեսութեան, Կրթական նախարարները։ Արտաքին նախարար կարգուած է երկրին ՄԱԿ-ի նախկին ներկայացուցիչը ու նախկին վարչապետ Հասան Հասանով։ Ազգ. Ժողովի կատարածը ապացոյց կը նկատուի Էլչիպէյի շրջանի դէմքերը մաքրագործելու տրամադրութեան։

Ալիեւ նոյն նիստին արտայայտուած է Ղուբաթլիի եւ Զանգելանի մէջ հայկ. վերջին յաջողութիւններուն մասին ու ըսած. «Հայերը Ղուբաթլիի կեդրոնը մուտք գործեցին։ Դժբախտաբար, ասոր մեծագոյն պատասխանատուներն են մեր զինուորներում վախկոտութիւնը, կռուելու տրամադրութեան բացակայութիւնը, փախուստները եւ գրգռիչ որոշ ուժեր։ Հայրենիքի սիրոյն պէտք է կեանք նուիրել։ Այլ կերպով հայրենիք ու պետութիւն կերտել կարելի չէ։ Սակայն մեր զինուորները առանց կռուելու, առանց դիմադրելու խոյս տուին քաղաքէն։ Ոչ մէկ կարեւոր ընդհարում տեղի ունեցաւ։ Միայն չորս զոհ ունեցանք։ Ժողովուրդը վախի ազդեցութեան տակ գաղթի մղուեցաւ»։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թուրք մամուլը կը շարունակէ անհանգստացնող խորագիրներով տալ Ազրպէյճանի մասին վերջին լուրերը։ Իրանեան զօրքերու ազրպէյճանական հող մուտքի հարցը շարժման մղած է Թուրք կառավարութիւնն ու Սպայակոյտը որ ըստ «Հիւրրիյէթ» օրաթերթին (Սեպ. 3) խստացուցած է հսկողութիւնը Հայաստանի սահմանագծին վրայ։ Այս փոփոխութիւններուն որպէս դրդապատճառ ցոյց կը տրուի պարսկական յառաջացումը, սակայն միւս կողմէ Թուրք մամուլը տեղ կու տայ Ռուսաստանի Անգարայի դեսպանին արտայայտութիւններուն որոնք կը ժխտեն պարսկական թափանցումի մը լուրերը։ Ա. Չէրնիշեւ պատասխանելով հարցումներու, ըսած է թէ Ազրպէյճանի տարածքը ոչ ոք կրնայ գրաւել. նման քայլ մը ոչ իրենք, ոչ ալ Թուրքիա կ'արտօնէ։ Ան կը հաստատէ թէ Իրան զօրք կուտակած է ազրպէյճանական սահմանագլխուն վրայ, սակայն կը հերքէ սահմանը անցած ըլլալու լուրերը։

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարն ալ չէ հաստատած այդ պարագան. Նախարարներու Խորհուրդի նիստին Չէթին զուգահեռ մը ընելով հանդերձ ազրպէյճանական տարածքներու Հայերու կողմէ գրաւումին եւ Քուէյթի պարագային միջեւ, ըսած է թէ Իրանի ներթափանցումի լուրերը կարելի չէ եղած հաստատել։

Շրջանային լայնածիր բախումներու սպառնալիք մը ըլլալէ զատ, հայկական յառաջխաղացքը Թուրքիոյ համար կը նկատուի նաեւ ներքին քաղաքականութիւնը անկայունացնող պարագայ մը։ Ընդդիմադիր ճակատը անզօրութեամբ կ'ամբաստանէ իշխանութիւնը, ըսելով թէ այն ինչ որ չկրցաւ ընել Թուրքիա, ըրաւ Իրանը։ Այս նկատումը շրջանային գլխաւոր ուժ մը հանդիսանալու լուռ մրցակցութեան մէջ առաւել կէտ մը կ'ապահովէ Իրանի, ի վնաս Թուրքիոյ։ Այս վերջինը կը փորձէ նաեւ հարթել հարցին հանդէպ Միացեալ-Նահանգներու հետ կեցուածքի իր տարբերութիւնը։ Թուրքիա կ'ուզէ որ Միացեալ-Նահանգները հասկնան թէ եթէ իրենց համար կենսական կարեւորութիւն ներկայացնելէ դադրած է Կովկասը, պարագան նոյնը չէ Թուրքիոյ համար։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՋԱՐԻ ՄԱՅՐԵՐԸ

Այս խորագիրով, պատկերազարդ էջերու մէջ «Փանորամա» ամսաթերթը հայ կիներու ապրածին ու պատմածին ընդմէջէն կը պարզէ Հայաստանի դաժան առօրեան։ Օրէ օր կը մօտենայ առանց ջերմութեան, առանց լոյսի երկրորդ ձմեռուան մը մղձաւանջը։ Ուժանիւթի բացակայութիւնը եւ համայնավար կարգերու օրով պահանջքէն շատ աւելի մեծ թիւով ճարտարագիտուհիներու պատրաստութիւնը եւ ցուրտին պատճառով փակ մնացած դպրոցները գործազրկութեան տարածուն երեւոյթի մը ակներեւ առաջին բացատրութիւններն են։ Այս բոլորը սակայն արգելք չեն որ գտնուին կիներ որոնք բնական նկատեն եղած պուտ մը ուժանիւթին խնայողութիւնը, տալու համար Ղարաբաղի Հայերուն որոնք պատերազմի մէջ են։ Իսկ մնացեալին համար էականը վերապրումն է ու փրկութիւնը։ Այսօր այլեւս ոչ ոք կը ճառէ «պայքար, պայքար մինչեւ վերջ» լոզունգով. անոր տեղը առած է «ձմեռ, ձմեռ մինչեւ վերջ»ը։

Սովորական երեւոյթ է այլեւս տեսնել որ մայթերու երկայնքին մարդիկ վաճառքի հանած են իրենց վերջին ունեցածը. տան կարասիներ, կօշիկ, գաւաթ, ամէն բան որ կրնայ գնորդի մը հետաքրքրութիւնը գրգռել. այդ ջանքը կը մնայ շատ անգամ անհրաժեշտ նուազագոյնը՝ օրուան հացը ապահովելու. հացը որ կտրոններով կը տրուի, օրական 250 կրամ բաժնեչափով, բայց որուն համար եթէ մարդ ուշանայ, շուկայի ճարպիկներուն անոր գինին հնգապատիկը, վեցապատիկը վճարելու ստիպուած կ'ըլլայ...։ Այս պայմաններուն տակ ալ «հերոսութիւն» է կ'ըսեն Հայերը, ինչ որ իրենց թշնամիները կը թարգմանեն «մարդ չըլլալ»ու յատկանիշով մը։

Այս բոլորը շատերը մղած են մեկնելու. մնացողները ունին իրենց յստակ պատճառաբանութիւնը որ ձգուելիքին կարօտին հետ ունի իրապաշտական կողմն ալ. «պէտք է աշխատիլ» կ'ըսէ Անահիտ Էլիբեկեան որ իր առաքելութիւնը կը գտնէ թատերական գործունէութեան մէջ։ «Ամէն մարդ պէտք է իր քարը բերէ Հայաստանի վերաշինութեան» ու ատոր համար «պէտք չէ փորձութեան ենթարկուիլ, այլ գանցել զայն։ Մեր սիրտը ա՛յս կը թելադրէ»։

Անոր քով կայ համայնավար օրերու կարօտեալ նախկին ապարաչիկը՝ Կիներու Հանրապետական Խորհուրդի նախագահուհին Նորա Ցակրեան. ան չի վարանիր սպառնալու որ եթէ կացութիւնը չբարելաւուի 100 հազար կիներ կրնան փողոց իջեցնել։ Բայց չի նկատեր որ ճառերու եւ փողոցային շարժումին ժամանակը անցած է։

Երեւանեան առօրեային ամէնէն սարսափելի կողմն է խաւարը. ան որ Էրնային արտայայտութեամբ՝ «կը թափանցէ մինչեւ հոգիներու խորը»։ Խաւարն է պատճառը որ երեկոները փողոցները անապատի կը վերածուին, որպէս մշտակայ լուսարգելի ենթակայ գօտի. անոր մաս կը կազմեն անտէր շուները, ծառերէն մնացած կոճղերը, մահացածները։ Էրնային իննամեայ մանչուկը անցեալ ձմրան պատումը կ'աւարտէ հետեւեալ հարցումով. «Ե՞րբ, ի՞նչպէս պիտի վերջանան այս բոլորը»։ Հարցում որ խարսխուած է ամէն մէկ նայուածքի մէջ։

Տարօրինակ կը թուի կարդալ որ լուռ են անոնք որոնք ամէնէն աւելի իրաւունքը պիտի ունենային գանգատելու, ինչպէս հաշմանդամ այրի այն կինը որ զրկուած է երկու սրունքներէն, բայց քաջութիւնը ունի ըսելու թէ «ամենադժուարը անցած է ու չի գանգատիր»։

Յօդուածագիրը՝ Լորանս Մոնրօ տեղ կու տայ նաեւ Պ. Հայրիկեանի կնոջ՝ Սուսաննա Աւագեանի արտայայտութեան. ան առաջիններէն եղած է երկրաշարժին վայրը փութացողներուն. յատուկ հոգածութեան առարկայ կը դարձնէ մանուկները. համոզուած է թէ իր տեղը հոն է։ «Հայ ժողովուրդին վիճակը այնքան դժուարին է որ ինչ որ ալ ընենք, անբաւարար պիտի ըլլայ» կ'ըսէ։

Կայ տակաւին գաղթական, ապաստանեալ ղարաբաղցի կիներու ճակատը. Լիլիա Բալեան անոնցմէ մէկն է. ինք ալ 1988-ին Բաքուէն հասած, կ'աշխատի լքուած տուներ, հանրակացարաններու մէջ տեղեր ճարել իրեն բախտակից հազարաւորներու համար։ Այսուհանդերձ տակաւին 70 հազար ապաստանեալներ ոչ երդիք ունին, ոչ ալ հող։ Մարինէ Սահակեան ուրիշ մըն է այդ նոյն բազմութենէն որ շապիկով մը խոյս տուած է Գետաշէնէն, ետին ձգելով կտրուած գլուխներ, քաշկռտուած, այրած մարմիններ, անշիրիմ մնացած մեռեալներ։ Անոր ականջներուն մէջ կը հնչեն տակաւին ազրպէյճանական սպառնալիքները. «գլուխները վա՛ր, եթէ ոչ Հայու միսով խորոված կը պատրաստենք»։ Սակայն եւ այնպէս միակ մտածում մը ունի. վերադառնալ իր գիւղը, հոգ չէ թէ հետիոտն, նոյնիսկ առանց ոչինչ տանելու հետը։

Նոյնն է Իզաբելլա Ցարութիւնեանի պարագան որուն միակ երազն է վերադառնալ Ղարաբաղ ուր կորսնցուցած է տուն, ինքնաշարժ, անասուններ ու խեղճ գաղթականի մը վերածուած Երեւանի մէկ արուարձանին անկիւնը, տախտակներով շինուած հիւղակի մը մէջ։ Այդ պայմաններուն մէջ իսկ ոչինչ կը պակսի հիւրասիրութեան խանդէն։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԵԼԻ եւ ՊԱԿ-ի միջեւ տեղի ունեցող բանակցութիւնները մտած են վճռական փուլի մը մէջ. Իսրայէլցիք կը սպասեն որ ՊԱԿ-ը ճանչնայ նախապէս Իսրայէլի Պետութիւնը։ Սեպտեմբեր 2-ին, Թունուզի մէջ Ֆաթահի կեդրոնական կոմիտէին առջեւ Ե. Արաֆաթ բացատրած է Իսրայէլ-ՊԱԿ համաձայնութեան բովանդակութիւնը։ Նիստը պիտի շարունակուի, մինչ Իսրայէլի Արտաքին նախարար Շ. Փերես Փարիզ կը գտնուէր, ֆրանսական իշխանութիւններուն հետ հանդիպելու համար։ Նախորդ օրը, պրիւքսէլեան հանդիպումներու ընթացքին Շ. Փերես ստացած է քաղաքական, տնտեսական եւ դրամական նեցուկը Եւրոպական Հասարակապետութեան, դիւրացնելու համար ՊԱԿ-ի հետ համաձայնութեան գործադրութիւնը։

ՓԱՐԻԶ, Սեպտեմբեր 2-ի երեկոյեան, Ֆորում-տէ-Հալ թաղամասին մէջ բուռն բախումներ տեղի ունեցած են ոստիկաններու եւ քանի մը տասնեակ երիտասարդներու միջեւ։ Մեկնակէտ կը նկատուի ոստիկանութեան միջամտութիւնը՝ արգիլելու երկու երաժիշտներու թաղի բնակիչներուն կողմէ նեղացուցիչ նկատուած ելոյթը։

ԻՏԱԼԱՑԻ աշխարհահռչակ թենորի՝ Լ. Փաւարոթիի երգահանդէսը, Շան-տը-Մարսի մէջ, Հինգշաբթի, Սեպ. 2-ին, աննախընթաց յաջողութիւն մը եղաւ։ Թենորը երգեց իտալական ժողովրդական եւ դասական երգեր։ Հասոյթին մէկ մասը կը յատկացուի Սիտայի համաշխարհային հիմնարկին։

ՂԱՐԱԲԱՂՑԻՆԵՐՈՒ ԱԿՆՈՑՈՎ

Հռոմի մէջ գումարուած Մինսքի խմբակին վերջին ժողովը դրդապատճառ եղաւ որ Ղարաբաղը որպէս քաղաքական կողմ, զգացնէ իր «անկախութիւն»ը Ազրպէյճանին, միջազգային հանրութեան, նաեւ Հայաստանին: Հաւանաբար, մինչեւ այսօր տեղի ունեցած ապարդիւն ժողովներու փորձառութիւնն էր որ Ղարաբաղցիները կը մղէր ժամավաճառ չըլլալու միջազգային ատեաններու վարչարարութեամբ. անոնք իրենց կեանքին, հողին գնով սերտած էին դասը թէ պատերազմին վերջ տալու, թշնամիին խօսք հասկցնելու ամէնէն կարուկ ճամբան էր ուժայինը: Այս կեցուածքը որ Հայաստանի իշխանութեան վերին ատեաններուն մէջ ալ կարծիքներու, դիրքերու բախումի պատճառ եղաւ, Հռոմի ժողովին հարցին մէջ տեղի տուաւ ու ինչպէս ծանօթ է, Ղարաբաղէն եւս Արտաքին Նախարար Արկադի Ղուկասեանի գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը վերջապէս մեկնեցաւ Հռոմ: Խնդիրը միջազգայնացնելու, հանրային կարծիքը դէպի Ղարաբաղի հարցը գրաւելու տեսանկիւնէն, ժողովները անկասկած կ'ունենան իրենց դերը, սակայն հարցին լուծում բերելու տեսակէտէն դժուար է գործնական քայլ ակընկալել անոնցմէ: Այս մասին նոր փաստ մը ըլլալէ չկրցաւ խուսափիլ վերոյիշեալ ժողովն ալ որուն յաջորդեց բանաձեւերու, նամակներու պարագայական երթեւեկ մը որմէ ո՛վ գիտէ ով օգուտ կը յուսայ...:

Ղարաբաղեան խնդրին մասին ղարաբաղցի ղեկավարներու կարծիքը ունենալու երկու առիթ կուտայ հայաստանեան մամուլի վերջին թրցակը. հոն, երկու համառօտ հարցազրոյց լոյս տեսած է Գերագոյն Խորհուրդի պաշտօնակատար Կարէն Բաբուրեանի ու անոր տեղակալ Գէորգի Պետրոսեանի հետ. առաջինը՝ «Հայք»ի Օգոստոս 18-ի, երկրորդը՝ «Երկիր»ի Օգոստոս 20-ի թիւին մէջ: Քաղաքական տարբեր հոսանքներու տէր նըկատուած այս երկու անձնաւորութիւնները — Կ. Բաբուրեան աւելի մօտիկ Հայաստանի իշխանութիւններուն, իսկ Գ. Պետրոսեան՝ Հ.Յ.Դ.-ի — իրենց պատասխաններով կը գծեն զուգահեռ կեցուածքներ, որոնք կը մատնեն մէկ բան. աշխարհի ոչ մէկ պետութեան ճանաչումին արժանացած Ղարաբաղեան անկախութիւնը գործնական գոյութիւն է եւ ունի անհրաժեշտ ուժը՝ իրեն վերաբերող հարցերուն մէջ իր մօտեցումները ձեւակերպելու: Նորանկախ պետութեան մը համար որ մանաւանդ ծագում կ'առնէ 70 տարուան կեղեքումէ ետք ու հուրին, սուրին ընդմէջէն, մեծագոյն ձեռքբերումն է անկասկած, այս մակարդակին նուաճումը:

Մինսկի խմբակին հանդէպ ղարաբաղեան տեսակէտին ծանօթանալու համար կը բաւէ կարդալ Կ. Բաբուրեանի հետեւեալ արտայայտութիւնը. «երբ մեր ողջ ձայնով ասում էինք, որ մեզ ապրելու համար մարդասիրական միջանցք է պէտք, մեր ձայնը ոչ ոք չէր լսում: Երբ մեր տարածքները՝ Գետաշէնը, Շահումեանը, Մարտակերտի եւ Հադրութի շրջանները գրաւուեցին, աշխարհը չդատեց Ադրբեջանին: Բայց բաւական էր որ մենք ոչընչացնէինք թշնամու կրակակէտերը նրա տարածքում, սկսւում էր քաղաքական ճնշումը մեր վրայ: Մինսքի խմբի միջնորդութիւնը մենք ողջունում էինք, բայց պէտք է ճշդել ժամանակացոյցը, ժամկէտները, տալ անվտանգութեան իրական երաշխիքներ: Ի՞նչ երաշխիք կայ որ եթէ վաղը մենք վերադարձնենք Քելբաջարը, Ադրբեջանն անմիջապէս չի խախտի ձեռք բերուելիք պայմանաւորուածութիւնը: Ոչինչ չի ասւում այն պատժամիջոցների մասին, որ այդ դէպքում կը կիրառուի Ադրբեջանի նկատմամբ»:

Ո՛չ միջազգային հանրութենէն, ոչ ալ պաշտօնարար ատեաններէ նեցուկ յուսացող պետական մարդն է որ կը խօսի ուժի դիրքերէն, երբ Ղարաբաղի նախագահի պաշտօնակատարը կ'ըսէ. «Հիմնահարցի խաղաղ կարգաւորման երաշխաւորը ԼՂՀ-ի բանակն է եւ ժողովուրդը: Իսկ ընդհանրապէս՝ հիմնահարցը պէտք է կարգաւորեն միայն երկու պետութիւններ՝ ԼՂՀ-ն եւ Ադրբեջանը: Սա է խաղաղութեան տանող ամենակարճ ճանապարհը»:

Այս կեցուածքը ամենայն բնականութեամբ իր շարունակութիւնը կը գտնէ Գ. Պետրոսեանի հետեւեալ արտայայտութեան մէջ. «իմ կարծիքով, Ադրբեջան արդէն ճանաչել է մեր անկախութիւնը: Պատահական չէ որ ուղղակի բանակցութիւններից յետոյ Ադրբեջանի Արտգործնախարարութիւնից զանգահարել էին մեր արտգործնախարարին եւ յայտարարել, թէ հանդիպման մասնակիցներն իրենց կողմից լիազօրուած չեն եղել: Այսինքն, մի կողմից ստիպուած են ճանաչել, միւս կողմից փորձում են կեղծել: Սա ճիշդ չէ: Վաղ թէ ուշ պէտք է նստեն սեղանի շուրջ եւ կը նստեն»:

Այս դիրքը որուն տիրացած են այնքա՛ն զոհողութեան գնով, ամենայն համարձակութեամբ ըսել կուտայ իրեն, «ի՞նչ ասել է սահման, ո՞վ է գծել այդ սահմանները եւ ե՞րբ: Սահմանների մասին խօսակցութիւնները պէտք է աւելի յստակ լինեն: Աշխարհը փոփոխւում է, սահմաններն էլ փոփոխւում են, մեր սահմանները փոխում ենք մեր էութեան մէջ»:

Այնքա՛ն յապաղած, այլ այնքա՛ն ըսպասուած այս ինքնավստահութիւնը որ թէեւ անցեալի բազմաթիւ դժբախտ փորձառութիւններու ժառանգութեամբ չի կրնար վախի ստուեր մը չձգել, բայց ի վերջոյ կը ներկայանայ որպէս մխիթարական կարեւոր դրամագլուխ մը. դրամագլուխ որ հաւատացեալ մեր մամիկներուն «փա՛ռք Աստուծոյ»ին համազօր «վերջապէ՛ս...» մը ըսել կուտայ ամէն կարդացողի:

Անկէ ետք, կարելի չէ չձայնակցիլ Կ. Բաբուրեանի վերջաբանին. «մենք մի հայրենիք ունենք, մի հող, մի ջուր, մի ժողովրդի զաւակներն ենք եւ եթէ մենք միանանք, անպայման կը յաղթենք»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՍՈՒՐԷՆ ՏԻԳՐԱՆԻ ԵՐԵՄԵԱՆ

Հայաստանի կրած շրջափակումը 1992-93-ի ձմրան պատճառ եղաւ որ գրեթէ լուռ անցնի պատմութեան, այլ մանաւա՛նդ Հայաստանի պատմական աշխարհագրութեան մասնագէտ՝ ակադեմական Սուրէն Տ. Երեմեանի մահը: Իսկական ռահվիրայ այս վերջին մարզին մէջ, վճռական օժանդակութիւն բերած է Հայաստանի սահմաններու յեղաշրջումը ծանօթացնելու թէ գիտական եւ թէ ժողովրդականացման մակարդակի վրայ:

Անձնատուր չըլլալով հողային պահանջատիրութեան փորձութիւններուն, կարելի է ենթադրել որ ազգային գիտակցութիւնը, այնպէս ինչպէս կ'արտայայտուի այսօր արդարօրէն, հողային որոշ պահանջներու առընչութեամբ, ի մասնաւորի Լ. Ղարաբաղի, տեսակ մը պարտք ունի այս գիտնականին նկատմամբ:

Իր աշակերտը՝ Բաբգէն Յարութիւնեան, Երեւանի համալսարանի պատմական քարտէսագիտութեան եւ աշխարհագրութեան աշխատանոցին տնօրէնը, հեղինակ պետական տոֆթորայի աւարտաճառի մը «Աշխարհացոյց»ին վրայ (հայ միջնադարեան աշխարհագրութեան գլուխ գործոցը) եւ Ժերար Տէտէեան, Փօլ Վալերի-Մոնփըլիէ Գ.ի Միջնադարու պատմութեան փրոֆէսէօր, ուզած են մեծարել զինք:

❦

Հայագիտութիւնը եւ կովկասագիտութիւնը ծանր կորուստ ունեցան: Երկարատեւ եւ ծանր հիւանդութիւնից յետոյ իր մահկանացուն կնքեց Հայաստանի Հանրապետութեան ԳԱ ակադեմիկոս, գիտութեան վաստակաւոր գործիչ, պատմական գիտութիւնների դոկտոր, փրոֆ. Սուրէն Տիգրանի Երեմեանը:

Ս. Տ. Երեմեանը ծնուել է 1908 թ. Ապրիլի 10-ին Թիֆլիս քաղաքում, բանուորի ընտանիքում: Դեռեւս դպրոցում սովորելիս նա լուրջ հակումներ է հանդէս բերում Հայաստանի պատմական աշխարհագրութեան եւ քարտէսագրութեան նկատմամբ: Ուսման ծարաւը պատանուն բերում է Երեւան, որտեղ նա 1928 թ. ընդունւում է Երեւանի պետական համալսարանի պատմութեան ֆակուլտետը: Ընդունակ եւ ուշիմ Ս. Երեմեանը իր վրայ է հրաւիրում ակադեմիկոս Յ. Մանանդեանի ուշադրութիւնը, որի ղեկավարութեամբ նա գրում է Պետինգերեան քարտէսին նուիրուած իր առաջին գիտական աշխատանքը:

Ս. Երեմեանի գիտական աշխարհայեացքի ձեւաւորման գործում մեծ դեր կատարեցին ուսումնասիրութեան եւ աշխատանքի տարիները Լենինգրադում (Ս.-Պետերբուրգ): Նա 1932 թ. ընդունւում է ասպիրանտուրա եւ, տեղափոխուելով Լենինգրադ, նշանաւոր գիտնական Ն. Մառի ղեկավարութեամբ պատրաստում է եւ հրապարակային պաշտպանութեան ներկայացնում իր «Բարթլիի (Արեւելեան Վրաստանի) ֆէոդալական կազմաւորումները մարզպանութեան շրջանում» թեկնածուական դիսերտացիան ու սատանում պատմական գիտութիւնների թեկնածուի գիտական աստիճան: Երիտասարդ եւ խոստումնալից գիտնականին յանձնարարւում է գրել «ԽՍՀՄ պատմութեան ակնարկներ» գրքի համար Հայաստանի եւ Աղուանքի պատմութեան բաժինը: Ս. Երեմեանը յաջողութեամբ այդ իրականացնում է, օժտելով իր բաժինը Հայաստանի եւ Կովկասի պատմական քարտէսներով:

1941 թ. գիտական եւ ստեղծագործական ուժերի ծաղկում ապրող Ս. Երեմեանը ԽՍՀՄ ԳԱ հայկական մասնաճիւղի հրաւէրով տեղափոխւում է Երեւան, որտեղ եւ մինչեւ իր կեանքի վերջը աշխատում է պատմութեան ինստիտուտում, զբաղեցնելով մի շարք ղեկավար պաշտօններ: 1945 թ. նա դառնում է հին եւ միջին դարերի (1964 թ. միջին դարերի), իսկ 1971 թ. հին դարերի պատմութեան բաժնի վարիչ:

1953 թ. Ս. Երեմեանը Մոսկուայում պաշտպանում է իր դոկտորական դիսերտացիան՝ «Հին Հայաստանի ստրկատիրական հասարակարգը» թեմայով: Նոյն տարում ընտրւում է ԳԱ թղթակից-անդամ եւ նշանակւում պատմութեան ինստիտուտի տնօրէն (1953-1959): 1968 թ. նա արդէն ԳԱ ակադեմիկոս էր, իսկ 1965-1968 թթ. ղեկավարում է ԳԱ հասարակական գիտութիւնների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղարի պաշտօնը: Նրա անմիջական ջանքերով գիտական աշխատանքի են վերցւում եւ հայ ժողովրդի պատմութեան տարբեր բնագաւառներում մասնագիտացւում ունակ եւ օտար լեզուներին տիրապետող բազմաթիւ երիտասարդ հետազօտողներ: Նրա անմիջական ղեկավարութեամբ իրենց թեկնածուական դիսերտացիաներն են աւարտում աւելի քան երկու տասնեակ ասպիրանտներ, նոյնքան էլ հայցողներ (դիսերտանտներ):

Ճանաչուած գիտնականը տարիներ շարունակ զուգակցել է գիտական աշխատանքը մանկավարժական գործունէութեան հետ: Նա երկար տարիներ հայ եւ վրաց ժողովուրդների պատմութիւն եւ Հայաստանի պատմական աշխարհագրութիւն է դասաւանդել Երեւանի պետական համալսարանում, Խ. Աբովեանի անուան հայկական մանկավարժական, Վ. Բրիւսովի անուան օտար եւ Ռուսաց լեզուների մանկավարժական ինստիտուտներում եւ այլ օճախներում:

Փորձառու գիտնականը եւ քաղաքացին ապրել է հասարակական ակտիւ կեանքով, գործուն մասնակցութիւն հանդէս բերելով տերմինաբանական կոմիտէի, բազմաթիւ գիտական խորհուրդների, Ռուսաստանի Պաղեստինեան ընկերութեան մասնաճիւղի եւ այլ կազմակերպութիւնների աշխատանքներին:

Անուրանալի են Ս. Երեմեանի ծառայութիւնները հայ ժողովրդի հին եւ միջին դարերի պատմութեան, պատմական աշխարհագրութեան ու քարտէսագրութեան կարեւորագոյն խնդիրների մշակման գործում: Լայն է գիտնականի հետազօտութիւնների տեսադաշտը՝ հայ ժողովրդի կազմաւորումից մինչեւ սոցիալ-տնտեսական եւ քաղաքական պատմութեան, հայ-վրացական, հայ-բիւզանդական յարաբերութիւններից մինչեւ կովկասագիտութեան, Հայաստանի պատմական աշխարհագրութեան հիմնահարցեր եւ պատմական քարտէսագրութիւն:

Ցենուելով պատմագիտութեան նուաճումների վրայ, նա 1930-ական թթ. մշակում է նոր տեսութիւն հին Հայաստանի հասարակարգի ստրկատիրական բնոյթի վերաբերեալ: Մասնաւորապէս իր դոկտորական դիսերտացիայում նա խորացնում եւ հիմնաւորում էր նոր տեսութիւնը, սահմանազատելով ստրկատիրութեան ժամանակաշրջանը ֆէոդալական հասարակարգից:

Հեղինակի հանրագիտարանային բնոյթի գիտելիքների եւ լայն մտահորիզոնի մասին են վկայում նրա ֆէոդալիզմի ծագմանը նուիրուած աշխատութիւնները: Ս. Երեմեանը փաստացի հիմնաւորեց, որ մ. թ. 3-4-րդ դդ. ֆէոդալական արտադրաեղանակը Հայաստանում յաղթանակ է տանում: Այդ առումով որոշակի հետաքրքրութիւն են ներկայացնում հեղինակի Հայոց պատմութեան պարբերացմանը նուիրուած աշխատութիւնները:

Ս. Երեմեանի աշխատութիւնների մէջ իր որոշակի եւ ուրոյն տեղն ունի Հայաստանի հին եւ միջին դարերի քաղաքական պատմութեան ուսումնասիրութիւնը: Անտիկ շրջանի եւ վաղ միջնադարի պատմութեանը նուիրուած հեղինակի գիտահետազօտական երկարատեւ պրպտումների իրենց բիւրեղացուած ամփոփիչ արտայայտութիւնը գտան ԳԱ հրատարակութեան «Հայ ժողովրդի պատմութեան» ութհատորեակի առաջին երկու հատորներում:

Հեղինակի ուսումնասիրութիւնների ոլորտը դուրս է գալիս դասական հայագիտութեան շրջանակներից: Հիանալի տիրապետելով վրացերէնին, Ս. Երեմեանը լուրջ ներդրում է կատարել վրացագիտութեան գանձարանը, մի շարք աշխատութիւններ նուիրելով հայ եւ վրաց ժողովուրդների քաղաքական կապերին ու ռազմական համագործակցութեանը, տնտեսական ու մշակութային փոխառնչութիւններին, սելջուկեան լծի դէմ հայ եւ վրաց ժողովուրդների համատեղ պայքարի խնդիրներին:

Ս. Երեմեանը իրաւամբ համարւում է Հայաստանի պատմական աշխարհագրութեան եւ քարտէսագրութեան դպրոցի հիմնադիրը: Արդէն 1931 թուից նրա տարբեր քարտէսները հրատարակուել են գիտական հանդէսներում եւ գիտական աշխատութիւններում: 1952 թ. լոյս տեսաւ նրա «Հայ ժողովրդի պատմութեան ուսումնական ատլասը», բաղկացած 7 քարտէսներից, իսկ 1961 թ. բազմաթիւ պատմական քարտէսներ հրատարակուեցին «Հայկական ՍՍՀ» ատլասում: Տարբեր գիտական հրատարակութիւններում, հայկական հանրագիտարանում եւ առանձին հրատարակութիւնների տեսքով հեղինակը լոյս է ընծայել աւելի քան 8 տասնեակ քարտէսներ:

Հեղինակի ուսումնասիրութիւնների մէջ առանձնայատուկ տեղ ունի «Աշխարհացոյց»ի ուսումնասիրութիւնը, որին նա նուիրել է ոչ միայն «Հայաստանը ըստ "Աշխարհացոյց"ի» աշխատութիւնը (1963թ.), այլեւ բազմաթիւ այլ հետազօտութիւններ: Աշխարհացոյցի ուսումնասիրութեան ընթացքում առաւել խոր դրսեւորուեցին Ս. Երեմեանի աղբիւրագիտական մեծ կարողութիւնները, պատմա-աշխարհագրական քննութեան հեղինակի մշակած եղանակներն ու ձեւերը:

Ամբողջովին գիտութեանը նուիրաբերուելը, իր հետաքրքրութիւնները եւ կեանքի նպատակը միայն գիտութեան մէջ տեսնելու նրա հաւատամքը վարակիչ օրինակ էր գիտութեան մէջ առաջին քայլերը կատարող երիտասարդների եւ նրա գործընկերների համար:

❦

Երեւանի համալսարանի փրոֆ. Լենդրուշ Խուրշուդեանի կողմից ներկայացուած ակադեմական Ս. Երեմեանի, 1983-ին, Երեւանի համալսարանական առաքելութեան մը ընթացքին, այս տողերի հեղինակներից մին, համբաւաւոր գիտունին մէկ ընդունելութեան առթիւ, հրաւիրուած էր այցելելու ինչ որ կը կոչէր՝ «Ահա՛ իմ քասսա», այսինքն իր դրամանեակը, ուր դիզուած էին անհամար քարտէսներ, պատեհութիւնը ունեցել էր լսելու պատմական աշխարհագրութեան փառաւոր դաս մը եւ կը մեկնէր իր բազ-

Ի՞ՆՉ ՊԷՏՔ Է ԸՆԷ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ

Տաճիկստանի եւ Աֆղանիստանի սահմանային բախումներուն տամնեակներով ռուս երիտասարդներու մահը ռուսական մամուլը մղած է հարց տալու թէ Ռուսաստան ի՛նչ քաղաքականութիւն պէտք է վարէ «մօտաւոր օտար» Պետութիւններուն, այսինքն՝ նախկին խորհ. Հանրապետութիւններուն հանդէպ: Ճիշդ է որ ռուսական զինուորական ներկայութիւնը կայունացնող ազդակ մըն է այդ երկիրներուն մէջ, բայց կարելի չէ հարց չտալ, թէ ի՛նչ գնով:

Ռուսաստանի բանակին պաշտօնաթերթը՝ «Կարմիր աստղ» երկու լուծում կ'առաջարկէ այս հարցին. առաջինը ռուսական զինեալ ուժերը կնճռոտ գօտիներէ ետ քաշելու կը վերաբերի. այս մէկը նախ այն անպատեհութիւնը ունի որ խնդրոյ առարկայ շրջաններու հարիւր հազարաւոր Ռուսերը, ռուսախօսները, նոյնիսկ տկար ռուսերէն մը խօսողները իրենց վիճակին լքուած պիտի ըլլան, մինչդեռ անոնք վարժուած են հովանաւոր մը նկատելու Ռուսաստանը: Երկրորդ անպատեհութիւն մըն ալ այն կը նկատուի որ ռուսական զօրքերու մեկնումով աւելի պիտի սաստկանան արիւնալի ընդհարումները. այլ խօսքով՝ կարճ ժամանակի մէջ սահման կոչուածը միայն թուղթի վրայ գոյութիւն պիտի ունենայ, իսկ բախումները պիտի ծաւալին ռուսական հողին վրայ:

Երկրորդ լուծում մը կը թելադրէ տեղւոյն վրայ պահել զինուորական ներկայութիւնը բայց աւելի վճռորոշ կեցուածքով ու պահակի դեր կատարելով յետխորհրդային ամբողջ ոլորտին մէջ: Այդ պարագային, խնդիրը պիտի առընչուի խաղաղութեան պահպանումի ոչ դասական ձեւի մը որ կը կայանայ նախապէս ստորագրուած քաղաքական համաձայնութիւններու պայմանները յարգել տալու մէջ. ո՛չ, հոս, հարցը ձեւով մը խաղաղութեան պարտադրանք պիտի նկատուի, որուն համար ի հարկին կարելի պիտի ըլլայ զէնքի դիմել:

Դիւրին չէ այս վերջինին գործադրութիւնը. նման քայլեր նախկին Խորհ. Միութեան, Եուկոսլավիոյ կամ Սոմալիի մէջ ցոյց տուին թէ շատ բարդ գործընթաց է ու մարդկային կորուստներու պատճառ կ'ըլլայ: Բայց այս լուծումը մերժելու պարագային ներկայի բախումներուն նորեր ալ պիտի աւելնան, աւելի սպառնալով Ռուսաստանի ապահովութեան:

Որպէսզի նախկին խորհրդային Հանրապետութիւններու ժխտական հակազդեցութեան չբախի նման որոշում, լաւագոյն պիտի ըլլայ ռուսական զօրքերը փոխարինել ՀԱՊ-ի զօրախումբերով: Բայց ընդհանուր համաձայնութեան բացակայութեան պարագային, Ռուսաստան իր սեփական ապահովութեան համար պէտք է գործածէ վերջնագիրներու լեզուն, իսկ եթէ ան անհասկնալի մնայ, չվարանի ուժի դիմելու:

Ոմանք հաւանօրէն աշխարհակալական, ոչ քաղաքակիրթ արարք պիտի նկատեն ատիկա, նաեւ նորանկախ Պետութիւններու գերիշխանութեան ոտնակոխում. սակայն թերթին յօդուածագիրը անմիջապէս դիտել կու տայ թէ գերիշխանութիւնը չի կայանար նոր ղեկավարներու այնքան սիրելի զէնուզարդի, սեփական դրօշակի, դրամի, լիմուզիններու եւ բնակարաններու մէջ միայն: Գերիշխանութիւնը կը պահանջէ իր երկրին մէջ նուազագոյն կարգուկանոն մը հաստատելու կարողութիւն, մարդկային իրաւանց յարգանք, բախումները խաղաղ ճամբով լուծելու կարողութիւն: Այսինքն՝ գերիշխանութիւնը կը պահանջէ նախնական հասունութիւն մը: Եթէ ան գոյութիւն չունենայ, իրենց շահերը անիրաւուած կողմերը գործի անցնելու իրաւունքը կ'ունենան:

Պելժիա եւ Ֆրանսա պահ մը իսկ չեն վարանիր ուղղաթիռներ ղրկելու Զայիր, երբ հոն նոր բախումներ պատահին: Նոյնն է պարագան երբ խօսքը կը վերաբերի Վրաստանի կամ Տաճիկստանի: Մնաց որ Ռուսաստանի գործը չէ քաղաքական լուծում գտնել օրինակ Վրաստանի եւ Աբխազիոյ ժողովուրդներուն: Սակայն ան կրնայ եւ պէտք է վերջ մը տայ օրէ օր զարգացող արիւնալի բախումներուն: Ռուսաստան կրնայ եւ պէտք է դիմագրէ յարձակումներու, պահպանէ իր քաղաքացիներուն ապահովութիւնը: Եւ այնքան ատեն որ այս մասին յստակ որոշումներ չեն տրուիր, Ռուսաստանի հեղինակութիւնը կանխակալ կարծիքներու տեղի պիտի տայ. ատիկա ներքին ճակատին վրայ եւս Պետութեան հանդէպ վստահութիւնը պիտի խախտէ: Այսուհանդերձ, պէտք չէ մոռնալ որ Պետութիւն մը արժէք կը ներկայացնէ այն օրէն երբ կարող կ'ըլլայ իր քաղաքացիներուն ապահով կեանքի պայմաններ ստեղծել, պահպանել իր սահմաններն ու կենսական շահերը:

ՔԱՂՀԱՆ

ժեթի քարտէսագրական գործերով, որոնք ներկայացնում էին Հայաստանն ու Կովկասը զանազան շրջաններին:

Նոյնիսկ եթէ Ս. Երեմեանի գործը կըրում է, երբեմն, գլխաւորաբար իր աշխատած ժամանակաշրջանին դրոշմը, իր տեսլքին ծաւալը, գիտական զարգացումը որ կը յայտնաբերէ երկու մարզերի մէջ — պատմութիւն եւ պատմական աշխարհագրութիւն — որոնց նուիրուած էր, իր հետազօտութիւնների միջազգային տարածութիւնը (ի մէջ այլոց, Սորպոն հրաւիրուել է բիւզանդագէտ Հելէն Ահրվէյլէրի կողմէ) զինք դարձնում էին անփոխարինելի վարպետ մը, քանի գիտական աշխարհին թողնում է ոչ միայն գործ մը, այլեւ հետեւորդներ:

Բ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
Ժ. ՏԷՏԷԵԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻԱԲՆԱԿ արուեստագէտ՝ Քերօ Անթոյեան Լիոնի մէջ, Օգոստոս 19-ին յանկարծամահ եղած է Երեւանէն դէպի իր բնակավայրը ճամբուն վրայ: Բնիկ Տերսիմցի, ողբացեալը ծնած էր 1912-ին: Աքսորէն ետք, մեծ-հօր հետ, Խարբերդէն անցած է Հալէպ, ապա՝ Մարսէյլ, մինչ հայրը Եղեռնէն փրկուելով հաստատուած էր Ամերիկա: 1934-ին ինք ալ կ'երթայ Միացեալ-Նահանգներ, 1949-ին ալ՝ Լոս-Անճըլըս: 1951-54 կը հետեւի նկարչական Շընարտ Արթ Ինսթիթութի դասընթացքներուն: Վերջին 40 տարիներուն ունեցած է բազմաթիւ ցուցահանդէսներ: Իր ջրաներկ թէ իւղաներկ գործերը գնահատուած են հայ թէ օտար արուեստասէր շրջանակներէ: 17-րդ այցելութիւնն էր Հայաստան եւ վերադարձին գացած էր Լիոն իր տղուն մօտ, հոն ալ զոհ կ'երթար սրտի տագնապի մը: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Օգոստոս 28-ին, Լոս-Անճըլըս:

❦

ԳՆԱԼԸՐԻ եկեղեցւոյ պարտէզին ամփիթատրոնին մէջ, Օգոստոս 27-ին, ոգեկոչուած է Յակոբ Մնձուրիի յիշատակը, նախաձեռնութեամբ Դպրաց դասուն եւ կղզիներու տեսուչ՝ Մեսրոպ Արք.ի պաշտօնավարութեամբ: Օրուան բանախօսն էր Մարմարա-ի խմբագրապետ՝ Ռոպէր Հատտէճեան: Պատրաստուած էր երիտասարդ ուժերու կողմէ ընթերցումներու յայտագիր մը: Երեկոյթին բացումը կատարած է Վաղարշակ սրկ. Սերոբեան որ ներկայացուցած է օրուան բանախօսը եւ զայն հրաւիրած խօսելու: Ռ. Հատտէճեան նախ ներկայացուցած է գիւղագիր գրագէտին կեանքը յուշերու ընդմէջէն: Մնձուրի երկար տարիներ իր ամառները կ'անցընէր Գնալը եւ այս առընչութեամբ, Ռ. Հատտէճեան ըսած է որ եթէ ան Թուրք գրող մը եղած ըլլար, անկասկած քաղաքապետութիւնը իր անունով մկրտած կ'ըլլար այն փողոցը, ուր կ'ապրէր: Ապա, բնութագրած է գիւղագրութեան բնոյթը եւ Մնձուրիի տեղը այդ սեռին մէջ: Բանախօսութենէն ետք, փոքրիկ աշակերտներ ընթերցումներ ըրած են գրագէտէն, ուսուցչուհի Թալին Նայիր ալ կարդացած է հեղինակին «Տեղեր ուր ես եղեր եմ» գիրքին վերջին կտորը՝ «Ի՞նչ ըրի» ուր Մնձուրի այդ շրջանի գրականութեան հաշուեկշիռը կ'ընէ: Իբրեւ վերջին կտոր Մարմարա-ի փոխ-խմբագրապետուհի՝ Մաքրուհի Յակոբեան կարդացած է Ռ. Հատտէճեանի մէկ գրութիւնը գրուած Մնձուրիի մահուան քառասունքին առթիւ: Հուսկ բանքը արտասանած է Մեսրոպ Արք.:

❦

ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ փառատօնին որ սկսած է Օգոստոս 20-ին եւ կը տեւէ մինչեւ Սեպ. 19, մաս կը կազմեն նաեւ հայ բեմադիրներու գործերը: Ասոնց կարգին. — Մելլի Արսլանեանի Սթիլեթթօ եւ Թինա Պասթաճեանի Օյսթըր պառ կարճ ժապաւէնները, Արբի Յովհաննիսեանի «Թէ ինչպէս մօրս ասեղնագործ գոգնոցը կը տառածուի կեանքիս մէջ», Արա Մածունեանի «Վարդագոյն փիղը», Նիկոլ Պէզճեանի Զիֆֆից ժապաւէնները, եւլն. եւլն.:

ԱՆՑԵԱԼ ԱՆԿԷ

ՄԻԱՍԵՌԱԿԱՆ ԱՊԱՍՏԱՆԵԱԼԸ

Միացեալ — Նահանգները ապաստանեալի իրաւունք ճանչցած են պրազիլիացի միասեռականի մը, այն նկատումով որ իր երկիրը վերադառնալու պարագային հալածանքի առարկայ պիտի ըլլայ ան: Առաջին անգամն է որ միասեռական մը Միացեալ — Նահանգներէ քաղաքական ապաստան կ'ունենայ իր հարազատ երկրին մէջ հալածուած ընկերական դասակարգի մը պատկանելու պատճառաբանութեամբ: Այդ առիթով ամերիկեան մամուլը կը գրէ թէ 1980-էն ի վեր 1200 միասեռականի սպանութիւն կատարուած է. նշում մը որ հակասական է երկրին այս կարգի հարցերու մէջ լայնախոհի համբաւին:

Հայաստանեան ՔԹԻՑ

●

Նայելով ճաղատ գլուխկին, մի երեխայ ասում է.

— Քեռի, ինչքա՜ն շատ դէմք ունես:

❦

— Դատաքննութեամբ պարզուեց, որ դուք իրականում նրան աւանակ եւ յիմար էք անուանել: Գուցէ հիմա ներողութի՞ւն խնդրէք:

— Մեծ հաճոյքով կը խնդրէի, բայց ինչքան երկար եմ նայում նրան, այնքան շատ եմ համոզւում, որ ես ճիշդ էի:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Դոկտ՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

7.

ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԻ ԼՈՒԾԷՆ

Հայ լեզուէն Թուրք բառերը եւ Թրքաբանութիւնները վտարելու գործին կարեւոր չափով նպաստեցին Պոլսոյ եւ Իզմիրի մէջ կատարուած թարգմանութիւնները որոնք առաւելապէս ֆրանսերէնէ տեղի կ'ունենային, եւ որոնք մեզ մղեցին աւելի յստակ մտածելու եւ աւելի յստակ արտայայտուելու, ինչպէս պիտի տեսնենք:

Զօպանեան (1) ցոյց տալու համար թէ ֆրանսերէնի ազդեցութեամբ էր, որ արեւմտահայ գրողները հրաժարեցան մասամբ «Թրքական կնճռոտ, բազմակուտակ, մանուածապատ փրազաշինութենէն», կ'ըսէ թէ մինչ մեր նախահայրերը Պոլսոյ կամ գաւառներուն մէջ պիտի գրէին, օրինակ «անզգամ ըլլալը գիտցած մարդուս հետ յարաբերութիւն ունենալովս միշտ վնաս կրելուս տեղը՝ անկից հեռու կենալով գլուխս փորձանքէ ազատ պահելու խելացութիւնն ունենալը աւելի աղէկ կը սեպեմ», իր օրով արդէն կը գրեն՝

«Փոխանակ միշտ վնաս կրելու՝ յարաբերութիւն ունենալով այնպիսի մարդոց հետ որոնց անզգամ ըլլալը գիտեմ, նախամեծար կը համարիմ անկից հեռու կենալով գլուխս փորձանքէ ազատ պահել» (2):

Իսկ հիմա, կէս դար յետոյ, արեւմտահայ գրողներս այսպէս պիտի գրէինք նոյն այդ նախադասութիւնը.

«Նախամեծար կը սեպեմ անկէ հեռու մնալ եւ գլուխս ազատ պահել փորձանքէ, քան թէ միշտ վնաս կրել յարաբերութիւն ունենալով այնպիսի մարդոց հետ որոնք գիտեմ թէ անզգամ են» (3):

❦

Ամէնէն աչառու ու խուլ պայքարը եղաւ, երբ արեւմտահայ գրողները ստիպուեցան ճիգ թափել գրական լեզուն ձերբազատելու համար Թուրք լեզուի շարադասութեան ազդեցութենէն. ճիգ՝ որ միեւնոյն ատեն կոչուած էր ամէնէն ճակատագրական դերը կատարելու արեւմտահայ աշխարհաբարի բիւրեղացման գործին մէջ:

Անոնք որ մեզ նման լրագրական կեանք են ունեցեր Պոլսոյ մէջ, եւ մանաւանդ ստիպուած են եղեր օրը օրին թարգմանութիւններ կատարել Թուրք թերթերէ, պէտք է յիշեն գարհուրելի այն չարչարանքը որ վիճակուած էր մեզմէ ամէն մէկուն: Թուրքերէնը ուղղակի կը խոշտանգէր մեզ հայ լեզուի վերածուելու ատեն, ինչպէս խոշտանգուած պիտի ըլլան բոլոր անոնք որ փորձուած են Թուրքերէն էջ մը հայերէնի թարգմանելու:

Աշխարհաբարի յաղթանակը իր փառքին հասաւ իր շարադրութիւնը Թուրք նմանութենէն ազատելու իր յաջողութեամբ. նոյնպէս գերին չդարձաւ ռամկօրէնի որդեգրած շարադասութեան կաշկանդումներուն: Աշխարհաբարը մերձեցման կամուրջներ գտաւ դասական հայերէնին եւ հնդեւրոպական ուրիշ լեզուներու հետ, առանց սակայն հիմնովին հեռանալու իր շարադրութենէն:

Աճառեան կը գրէ.

«Ճիշդ է որ գրաբարը հին հնդեւրոպական լեզուների նման ազատ էր շարադասութեան մէջ եւ կարող էր բառերը այսպէս կամ այնպէս շարել, օրինակ ածականը գոյականից առաջ կամ յետոյ դնել, յատկացուցիչը յատկացեալէն առաջ կամ յետոյ դնել, ենթական բայից առաջ կամ յետոյ դնել եւայլն, բայց այնուամենայնիւ, սովորական գրուածքների մէջ ունէր մի որոշ կարգ որ համապատասխան է լիովին եւրոպական լեզուների, օրինակ ֆրանսերէնի շարադասութիւնը համապատասխանում է ճիշդ Թուրքերէնի շարադասութեան» (4):

Եղիշէ Դուրեան տարբեր ակունքէ բխած կը սեպէ հիմնական տարբերութիւնները գրաբարի եւ աշխարհաբարի միջեւ:

(Շար. 19)

(1) – Արշակ Զօպանեան, «Արդի Հայերէնը», *Անահիտ*, Փարիզ, 1902, թիւ 5, էջ 98:

(2) – Անդ:

(3) – Անդ:

(4) – Հ. Աճառեան, Հայոց Լեզուի Պատմութիւն, Մաս 2, էջ 291:

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հանըմեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Ակոբոֆ եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Վարդուհի Կլորիկեան,
Այրի Տիկին Լուիզա Կլորիկեան եւ զաւակը՝ Յարութիւն,
Տէր եւ Տիկին Նիքոլա Լիոնէթթի եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արման Արթինեան եւ զաւակը,
Տիկին Իրմա Կուրտիկեան,
Եւ բարեկամները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ – հօր, տագրոջ, հօրեղբօր, ազգականին եւ բարեկամին՝

ԱՐՇԱԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 30-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Սեպտ. 6, ժամը 15.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Շամփինեըի Սիւռ Մառնի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:
Փոխան ծաղիկի նուէրներ կրթական հաստատութեանց:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Գ. Հանըմեան եւ Տէր եւ Տիկին Սերժ Ակոբով 10.000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց հօր՝

ԱՐՇԱԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

Թարմ յիշատակին:

Իր ամուսնոյն Կարպիս Փափազեանի մահուան 42-րդ տարելիցին առթիւ Տիկին Բարուհի Փափազեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section d'Issy-les-Moulineaux informe que la rentrée scolaire est fixée au *Mardi 21 Septembre.*

Les cours d'arménien, destinés tant aux enfants qu'aux adultes seront dispensés par deux professeurs tous les mardis de 19h à 22h à la M.C.A. — 45, rue de la Défense, Issy-les-Moulineaux.

Des petits groupes sont organisés pour les différents niveaux.

Renseignements et inscriptions :
46. 26. 42. 48 / 46. 42. 46. 71
46. 42. 45. 25.

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1993 – 1994 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Հոկտեմբեր 6-ին առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

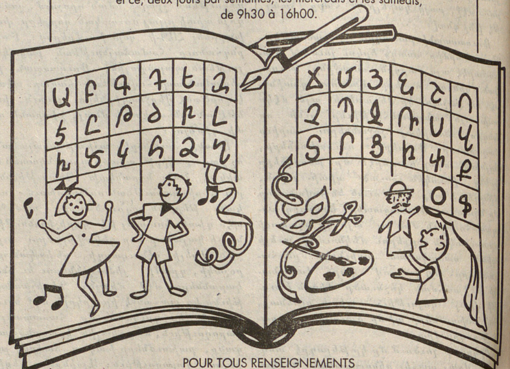
Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հեռաձայն. —
78 – 60 – 47 – 18

ՍԱՄՈՒԷԼ-ՄՈՒՐԱՏ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT
26, RUE TROYON - 92310 SEVRES

Սիրելի Ծնողք, Տնօրէնութիւնը հաճոյքն ունի ձեզի տեղեկացնելու, որ 93-94 տարեշրջանի իր երկշաբաթօրեայ վարժարանի գործունէութիւնը կը վերսկսի Չորեքշաբթի, 8 Սեպտեմբեր 1993-ին:
Իր ծրագրին մաս կը կազմեն՝
Հայերէն լեզու եւ մշակոյթ, պար ու ձեռային աշխատանք:
Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը՝ ժամը 9.30-էն 16.00:

Chers Parents, la Direction a le plaisir de vous informer que son Ecole bi-hebdomadaire reprendra ses activités pour l'année scolaire 93/94 à partir du Mercredi 8 Septembre 1993.
Son programme sera basé sur :
Langue et civilisation Arméniennes, danse et travaux manuels et ce, deux jours par semaines, les mercredis et les samedis, de 9h30 à 16h00.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS
OU PRÉCISIONS S'ADRESSER AU COLLEGE
M.MANUEL KEJIJIAN - TEL.: 45 34 68 28

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ՍԷՆ – ԺԵՌՈՄԻ եւ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
Ս. ՍԱՀԱԿ – Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 12, Կիրակի Վերացման Սրբոց խաչի տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի Սէն - Ռեռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45:
Պատարագ՝ ժամը 10:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյս Հոգեւոր Հովիւ՝

ԵՂԻՇԷ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՆԻՍԻ
Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՄԱՆ
65-ԱՄԵԱԿ

ԵՒ ԲԱՐԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՃԱՇ Ի ՊԱՏԻՒ
ՆԻՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ
ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒ
ԽԱԶԱՏՈՒՐ ՔԱՀԱՆԱՅ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Եւ Առաջնորդ Փարիզի
որ պիտի պատարագէ եւ քարոզէ

մասնակցութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆԻ
ՄԵՍՐՈՊ ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 5
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9:
Պատարագ ժամը 10:

Պատարագի ժամուն արեւշատութեան մաղթանք պիտի ըլլայ Եկեղեցւոյս ի կեանս եղող բարերարներուն:

Պատարագի վերջաւորութեան հոգեհանգիստ՝ Եկեղեցւոյս հանգուցեալ բարերարներուն համար:

Սիրոյ սեղան՝ Պարսամեան Համալիրի սրահին մէջ ժամը 12.30-ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու դպրոցի ուսուցչութիւնը ուրախութեամբ կը տեղեկացնեն ձեզի, թէ 1993 - 1994-ի ուսումնական տարեշրջանը կը սկսի Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Կոչ կ'ուղղենք մեր գաղութի բոլոր ծնողքներուն, որ անվերապահօրէն ղրկեն իրենց զաւակները միօրեայ մեր Հայկ. վարժարանը, որպէսզի անոնք սնանին այբուբենով ու ուռճանան ազգային հայեցի դաստիարակութեամբ:

«ՆԱՐԵԿ» ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ԱՆԿԷՆ

Անկէնի միօրեայ վարժարանի վերամուտը տեղի կ'ունենայ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9.30-ին:
8, rue Félix Faure,
95880 Enghien-les-Bains

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 8, Տօն է ծննդեան Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու յԱննայէ:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ
ԵՒ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ
Միասնաբար կը կազմակերպեն այցելութիւն մը

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 16-ին
Դէպի ՎԱԼԱՆՍ ...

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի հրաւէրին ընդառաջելով՝ հանդիպում համայնքի հայութեան հետ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

ԼԻՒՍԻ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
91 – 76 – 10 – 17
ԱՏՐԻՆԷ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ
42 – 03 – 05 – 63

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Սեպտեմբեր 6, Երկուշաբթի, ժամը 20.30-ին

Centre Administratif d'Asnières:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի տարեկան պարահանդէսը Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, քաղինօ Շարպօնյէրի շքեղ սրահին մէջ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

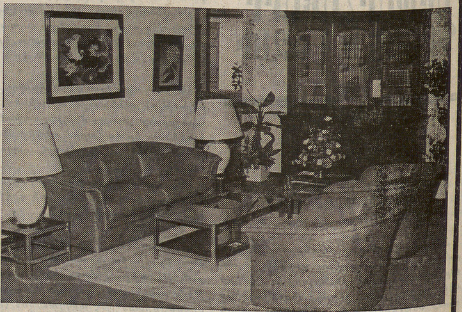
Շաբաթ, Կիրակի, Դեկտ. 18, 19

2ème GRANDE BRADERIE DE NOEL

Մխիթարեան Վարժարանի սրահներուն մէջ, կազմակերպութեամբ՝
ՇԷՆ ՖՐԱՆՍ-ի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 7
MARDI
7 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5.00 Ֆ

69րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.143 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.143

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

ՆՈՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻ ԺՈՂՈՎ

ԻՆՉԵ՞Ր ԿԸ ՊԱՏՄԷ «ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ»Ի ԹՂԹԱԿԻՑԸ

ԱՐՑԱԽԷՆ ՄԵԾՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ...

Անդրադառնալէ առաջ Լիպերասիոնի թղթակցութեան, ուր «il y a à boire et à manger» պիտի ըսէր Ֆրանսացին, արձանագրենք գլխաւոր լուրերուն զորս տուինք, Երեւանէն Սեպ. 6-ի առաւօտը:

Սեպտեմբեր 8-ին, Մոսկուայի մէջ առաջին հանդիպում մը տեղի կ'ունենայ Գամպիրովի, Արկադի Ղուկասեանի եւ Ճալիլովի միջեւ: Այս հանդիպումին ընթացքին կը քննարկուին հրադադարի երկարաձգման եւ Արցախի ու Ատրպէյճանի միջեւ բարձր մակարդակի հանդիպման հարցը: Այս առընչութեամբ, Իւմանիթէ կը գրէր (Սեպ. 6), որ Ատրպէյճանի Խորհրդարանը Ուրբաթէն Շաբաթ լուսնալիք գիշերը վաւերացուցած է այս հանդիպումներու որոշումը:

Սեպ. 9, 10 եւ 11-ին ալ Մոսկուայի մէջ, կը գումարուի Մինսկի խումբին ժողովը, որ յետաձգուած էր Ատրպէյճանի դիմումին վրայ:

*

Արմէնփրէս կը հաղորդէր Սեպ. 3-ին, թէ Ռ. Քոչարեանի Սեպ. 1-ի յայտարարութեան համաձայն ղարաբաղեան ուժերը Ղուբաթլուէն ետ քաշուած են եւ հրադադարը կը յարգուի, ապահովութիւն տրուած է ԼՂՀ-ի պաշտպանութեան շտապը, հերքելով նաեւ ազերի աղբիւրներու այն լուրերը ըստ որոնց Զանգելանի եւ Ղուբաթլուի մէջ խաղաղ բնակիչներու մօտ մեռեալներու թիւը մեծ եղած է: Միւս կողմէ հաստատուած է որ, զինեալ գործողութեան ընթացքին Ղուբաթլիի քիւրտ բնակչութեան զգալի մեծամասնութիւնը մնացած է իր բնակավայրը:

*

ԼՂՀ-ի մէջ գոհունակութիւն պատճառած է Հ. Ալիեւի Մէճլիսին առջեւ ունեցած այն ելոյթը, ուր հայկ. ուժերու ետ քաշուիլը բարի կամեցողութիւն կ'որակէր եւ կը ջատագովէր բանակցութեանց ուղին:

*

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան հռչակման Բ. տարեդարձին առթիւ կատարուած հարցազրոյցի մը ընթացքին ԼՂՀ-ի Արտաքին նախարար Ա. Ղուկասեան պատասխանելով հարցումի մը, ըսած է թէ իր Հանրապետութեան որեւէ Պետութեան կողմէ չճանչցուիլը ոչ մէկ չփոթի կը մղէ զինքը եւ ատիկա չի նշանակեր թէ իր Հանրապետութիւնը գոյութիւն չունի: Արտաքին Նախարարը աւելցուցած է. — «Կ'ուզէի որ առաջին Պետութիւնը որ ճանչնար ԼՂՀ-ն Ատրպէյճանը ըլլար: Ես յոյս չեմ կտրեր, որ հոն ալ տը Կօլ մը կը յայտնուի»:

*

Սեպ. 2-ին առաջին անգամ ըլլալով նըշուած է Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան հռչակման Բ. տարեդարձը, առաջինը զուգադիպած էր Ստեփանակերտի եւ շրջակայքի լայնատարած ռմբակոծութեան օրերուն: Վ. Փափազեան պետական Թատրոնին մէջ տեղի ունեցած տօնակատարութեան հնչած է ԼՂՀ-ի պետական փառերգը, բեմին վրայ տեղ գտած են ԼՂՀ-ի դրօշն ու զինանշանը: Ազատագրական պայքարի բոլոր նահատակներուն յիշատակին պահուած վայրկեան մը լռութենէն ետք կատարուած է շնորհաւորագիրներու ընթերցումը: Ելոյթներ ունեցած են ԼՂՀ-ի ԳԽ-ի անդամներ, նահատակներու մայրեր, մարտիկներ եւլն.: Հաւաքոյթին ներկայ եղած են ԼՂՀի ԳԽ-ի նախագահի պաշտօնակատար Կ. Բաբուրեան, Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի նախագահ Ռ. Քոչարեան:

*

«ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ԽԱՂ ՄԸ ԿԸ ԽԱՂԱՆ»

Կ'ԸՍԷ Ժ. ԼԻՊԱՐԻՏԵԱՆ «ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ»Ի ԹՂԹԱԿԻՑԻՆ

Սեպ. 6-ի Լիպերասիոնի մէջ լոյս տեսած է Նաթալի Նուկայրէտի մէկ թղթակցութիւնը որ կը ջանայ պատկերը տալ Երեւան տիրող մտայնութեան, պատասխանատուներու տեսակէտներուն (գլխաւորաբար՝ Հ.Յ.Դ.), հին երազներու, որոնք կը ջանան նոր ճամբաներ գտնել եւլն., եւլն.:

Յօդուածը կը սկսի սապէս. — «Գծագրութիւն մըն է: Երեւակայական երկրի մը գծագրութիւնը, տարածուն միապետութեան մը որ կ'երկարի Սեւ ծովէն՝ Կասպից ծով, ճիչ մը առնելով Իրանի հիւսիսէն եւ ծածկելով Թուրքիոյ կէսը»: Գծագրութեան տակ, տող մը կայ՝ «պատմական Հայաստան, 2107 նախքան Քրիստոս»:

Քարտէսը չինծու է, Պատմութեան ոչ մէկ գիրք նման Հայաստանի մը խօսքը կ'ընէ, բայց, Երեւան այս պատկերը կը զարդարէ բաւական օճախներ:

«Մեծն Հայաստանի մը երազը» կը շարունակէ լրագրողուհին, կրկին այժմէական է, այն օրէն երբ Ղարաբաղի մարտիկները զինուորական յաղթանակներ կը տանին: Հ.Յ.Դ.եան ղեկավարները (գերազգայնական ընդդիմութիւն, որու ազդեցութիւնը կը ծաւալի, կը գրէ Ն. Նուկայրէտ) ատիկա չեն ծածկեր: Բ. Սաղոյեան կ'ընդգծէ. —«Տիգրան Մեծի Հայաստանը առասպել մըն է այլեւս», «բայց, կ'աւելցնէ Հ.Յ.Դ.-ի բանբերը, Հայաստանը այնպէս ինչպէս նախատեսուած է Սեւրի դաշնագրով՝ մեր ծրագիրն է»:

Անդրադառնալէ ետք զինուորական վերջին յաջողութիւններուն, «միացում»ին, որով ծայր տուաւ ամէն ինչ 1988-ին, լրագրողուհին կ'ըսէ թէ դաշնակցական պարագլուխները այսօր, հանրաքուէով միացումի մը տեսակէտը կը պաշտպանեն՝ «երբ կռիւները վերջ գտած ըլլան»:

Լրագրողուհին կը շարունակէ հաստատելով թէ «Հրաւայլերու ձայնը, ի վերջոյ կը խանգարէ խմբակը Լ. Տէր-Պետրոսեանի, որ կ'ուզէ «չափաւորութիւն» ցուցաբերել եւ կոտրել իր առանձնութիւնը շրջանին մէջ դէպի Ռուսաստան եւ Արեւմուտք (ի մասնաւորի՝ Ֆրանսա եւ Միացեալ-Նահանգներ ուր հայ հոծ գաղութներ կ'ապրին)»:

Ու լրագրողը կ'աւելցնէ չակերտի մէջ դնելով Ժիրայր Լիպարիտեանի սա արտայայտութիւնը՝ «Ղարաբաղի զինուորականները վտանգաւոր խաղ մը կը խաղան», աւելցնելով.— «կը խօսէր Ժ. Լիպարիտեան, Արտաքին փոխ-նախարարը», որ կ'ըսէ նաեւ «Յառաջանալ մինչեւ իրանեան սահմանագլուխը անընդունելի պիտի ըլլար»...:

Եւ սակայն, ըստ լրագրողին, «Արցախի մարտիկներուն քաջագործութիւնները դիւրացան Երեւանի իշխանութեանց կրաւորականութեան, աւելին՝ գործօն նեցուկին շնորհիւ»: Ղարաբաղ մտնող բոլոր զէնքերը, զինամթերքը եւ ուժանիւթը Հայաստանէն կ'անցնին: Կառավարական աղբիւրի մը համաձայն, կը գրէ Լիպերասիոնի թղթակիցը. — «Պաշտպանութեան նախկին նախարարը՝ Վազգէն Մանուկեան (պաշտօնազրկուած Յուլիսին) "պատրաստեր է նոյնիսկ, իբրեւ նուրբ ռազմագէտ, յարձակման ծրագրերը" Ղարաբաղի շուրջ: Այսպէս, Լ. Տէր-Պետրոսեան ուզելով կամ չուզելով ամէն ազատութիւն տուած է պատերազմի պետերուն խնայելու համար իր ժողովրդականութիւնը»:

Դաշնակցական մէկ պարագլուխ ալ՝ Արօ Պօղիկեան կը յայտարարէ. —«Մեծն Հայաստանի երազը մեր ազգային ինքնութեան մաս կը կազմէ: Անգամ մը համար, Հայերն այն զգացումը ունին որ յաւիտենական պարտեալները չեն»:

Ու լրագրողը դեռ կը շարունակէ «մաքրակրօնները եւ անզիջողները» պատրանքներ ալ կը ծրագրեն. վերստանալ ոչ միայն Ղարաբաղը, այլեւ Նախիջեւանը, Անատոլուի մէկ մասը եւ Վրաստանի հարաւէն շերտ մը...:

Ն. Նուկայրէտ կը վերջացնէ Սեպուհ Թաշճեանի հետ փոխանակած խօսքերով: Ան, կը գրէ, կ'ուզէ հաւատալ որ Ատրպէյճանի հայկական նուաճումները միայն «գրաւարկներ են» օգտագործուելիք բանակցութեանց ընթացքին: «Հարկ է, որ օր մը, այս պատերազմը վերջ գտնէ եւ սորվինք գոհանալ այս պուտ մը հողով զոր ժառանգած ենք նախկին Խորհ. Միութենէն» դեռ կ'ըսէ Սեպուհ Թաշճեան որու այս խօսքերով կ'աւարտի թղթակցութիւնը: No comment:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՋԱՆՔԵՐԸ ԵՒ ԱԼԻԵՒԻ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիա ճիգ չի խնայեր Էլչիպէյի տըրուած նեցուկով ու անոր անկումով ատրպէյճանական ճակատին վրայ կորսուած իր վարկը նորոգելու համար: Սեպտեմբեր 3-ին Թուրք վարչապետուհին յայտարարած էր թէ «եթէ Նախիջեւանի մէկ կէտին ձեռք երկարի, անմիջապէս Ազգ. Ժողովէն պատերազմի լիազօրութիւն կ'առնէ»: Յաջորդ օրը Հանրապետութեան նախագահին, վարչապետին, փոխ-վարչապետին, Արտաքին, Պաշտպանութեան նախարարներուն ու Սպայակոյտի նախագահին մասնակցութեամբ գումարուած վեհաժողովի մը ընթացքին քննարկուած է Թուրքիոյ ատրպէյճանեան քաղաքականութիւնը. նախ օրակարգի նիւթ եղած է նախագահ Տէմիրէլի կողմէ նախագահներ Ելցինի, Միթերանի եւ Գլինթընի ղրկուած նամակները որպէսզի իրենց ազդեցութիւնը ի գործ դնեն հայկական յառաջխաղացքը կեցնելու համար: Քննարկուած է Ատրպէյճանի հետ «փոխադարձ ապահովութեան եւ գործակցութեան համաձայնագիր» ստորագրելու հարցը որ ի հարկին կրնայ Ատրպէյճանի զինեալ նեցուկ տրամադրելու կարելիութիւնը ներկայացնել Թուրքիոյ: Յայտնուած է թէեւ թէ Ալիեւ շատ կողմնակից չէ Թուրքիա նման համաձայնագրի: Այս արժեւորումը հիմ ունեցած է ապահովաբար Պաքուի այն պայմանը թէ «երկու երկիրները —Թուրքիա և Ատրբէջան— պէտք չէ միջամտեն ըլլան իրարու ներքին գործերուն»:

Անգարա Ատրպէյճանի հարցին մէջ կը պատրաստուի կարեւորագոյն քայլը առնելու Մոսկուայի մէջ ուր կ'երթայ Սեպ. 8-ին վարչապետուհի Չիլլէր: Ան նախատեսած է որ հանդիպում ունենայ նախագահ Ելցինի, Խորհրդարանի նախագահ Խասբուլաթովի եւ Պաշտպանութեան նախարար Կրաչովի ու մեծ հաւանականութեամբ նաեւ Հ. Ալիեւի հետ որ Մոսկուա կը գտնուի արդէն:

Նախիջեւանի մասին Չիլլէրի արտայայտութիւնները գոհունակութեամբ դիմաւորուած են Էլչիպէյի կողմէ որ ըսած է թէ Հայերը Մեծն Հայաստանի երազով կը շարժին ու կ'ուզեն տիրանալ նաեւ Կարսի եւ Էրզրումի: Ան քննադատած է նաեւ Ղարաբաղի Հայերուն հետ ուղղակի բանակցելու Ալիեւի որոշումը, ըսելով որ ատիկա Ղարաբաղը Հայերուն յանձնելու հետեւանքին կը յանգի: Մինչդեռ Անգարա կը շեշտէ թէ այնքան ատեն որ կը պահպանուի «Ղարաբաղը ադրբեջանական հող է» սկզբունքը, դէմ չէ Ստեփանակերտ — Բաքու հանդիպումներուն: Որպէս վերջին կէտ մը պէտք է նշել որ Անգարայի այս ջանքերը չեն կրցած պէտք եղած ապահովութիւնը տալ ընդդիմութեան որուն պարագլուխը Մ. Եըլմազ Փէչտայի մէջ յայտարարած է թէ «մինչ Թուրքիա ուզած է իր ազդեցութեան ենթարկել նախագահ Ալիեւը, ան է որ Թուրքիան խաղի բերած է, պատճառ ըլլալով որ սնանկանայ Թուրքիոյ ադրբեջանական քաղաքականութիւնը»:

Միւս կողմէ, Ատրպէյճանի մէջ Ալիեւ քայլ առ քայլ կը կիրարկէ մոսկուայամէտ քաղաքականութիւն մը: Էլչիպէյի շրջանի ղեկավարներու հաշուեյարդարէն ետք, կը շարունակէ զանոնք փոխարինել համայնավարութեան օրերու դէմքերով: Այս ընթացքը Թուրք թերթերու գրել կու տայ՝ թէ Ալիեւ դէպի Մոսկուա կը հակի ու Ելցինի հետ հանդիպումին կրնայ ռուսական խաղաղարար զօրքերու առաքումը խնդրել իր երկիրը: Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, հաւանական է որ օրակարգի նիւթ ըլլայ նաեւ Ատրպէյճանի ՀԱՊ-ի անդամակցութիւնը որ բացառուած էր Էլչիպէյի օրով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԱՄՐԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐԸ», ինչպէս մկրտուած են կուսակցական նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած հաւաքոյթները վերջ գտան շաբաթավերջին: Մեծամասնութեան կողմը, բոլոր ելոյթներուն մէջ, պարագլուխները զիրար գովեցին, երբեմն սպասելի, երբեմն բոլորովին անսպասելի կերպով, ինչպէս Սէկէն որ լորձնաշուրթն գովեստներ շըռայլեց Շիրաքի՝ «Ֆրանսացիներուն ըսպասած խոր վերանորոգման արհեստաւորը»: Մեծամասնութեան փոփոխութեան գլխաւոր արժանիքն ալ Շիրաքի վերագրեց, մինչ այս վերջինն ալ Պալատիւրը գովեց, որու շնորհիւ Ֆրանսան վերջապէս կը կառավարուի եւ լաւ կը կառավարուի: Սթրազպուրկ տեղի ունեցած այս հաւաքոյթին չէր մասնակցեր Պալատիւր: Անդին, Լա Ռոշէլի մէջ, Ռոքար կը փակէր իր կուսակցութեան նոյնանման հաւաքոյթը, ձաղկելով մեծամասնութիւնը, Շիրաքը որ «անգործութե-

(Շար. ը Դ. էջ)

ԴԵԳԵՐՈՒՄՆԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԳԵՏԵԶՐԻՆ

Բ.

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ԱԶԳ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Ազգ. Սահմանադրութեան մասին մեր ամփոփիկին մէջ, բաւած եղանք արդէն, թէ պատմութիւնը այդ Սահմանադրութեան հիմնադիր երրորդութիւն կը ճանչնայ Գրիգոր Օտեանը, Նահապետ Ռուսինեանն ու Սերովբէ Սէրվիչէնը: Այս երեքը, իրենց ժամանակի ամէնէն զարգացած, լուսամիտ եւ ժողովրդական անհատները ըլլալով կ'արժէ քանի մը բառ լուսարձակի տակ առնել անոնց կեանքը, նախ՝ [illegible] Զարթօնքին նպաստ անոնց կատարած դերը, ապա նաեւ [illegible] թէ անոնք իրենց Ազգին [illegible] ծառայելէ եղան Օսմանեան Տէրութեան ալ, [illegible] նաեւ անոր վերելքին:

Սկսինք ուրեմն Գրիգոր Օտեանէն (ծնած 1834-ին, Պոլիս), [illegible] պէս թէ ան Օտեաններու յայտնի ընտանիքին ամէնէն կարկառուն ու փայլուն դէմքերէն մին կը նկատուի: Իր հայրը՝ Պօղոս Օտեան (ծանօթ նաեւ Եափըճը Պօղոս անունով), խոնարհ ընտանիքի զաւակ, ԺԹ. դարու սկիզբը Կ. Պոլիս հաստատուած է՝ գալով Կեսարիոյ Մունճուսուն գիւղէն: Ձեռներէց եւ աշխատունակ, շրջան մը իբրեւ շինարար - բանուոր պաշտելէ ետք՝ յաջողած է գլխագիրի պաշտօն ապահովել ճարտարապետներու համբաւաւոր գերդաստանէն Գրիգոր Խալֆա Պալեանի մօտ: Իր խւակական արժանիքներուն գնահատումը պիտի կատարէր դարաշրջանի Սուլթանը, զայն անուանելով արքունի ճարտարապետ, Արթին Պէզճեան, Կարապետ Պալեան եւ Յովհաննէս Սէրվէրեան ամիրաներու կողքին:

Պօղոս Օտեան, որքան հաւատարիմ Օսմանեան գահուն, նոյնքան ազգասէր եւ բարեգործ, իր ընդարձակ բնակարանին մէջ հաստատած էր վարժարան մը, ուր կու գային ուսանիլ մայրաքաղաքի հայ երեւելիներէն ոմանց զաւակները՝ ժամանակի յայտնի ուսուցիչներուն ձեռքին տակ: Գրիգոր նախնական ուսումը կը ստանար ուրեմն իր սեփական տան մէջ, առաջին դաստիարակներ ունենալով Խաչատուր Միսաքեանն (Պուէտ) ու Խաչատուր Պարտիզպանը: Աւելի ուշ, բարձրագոյն ուսման համար կ'ուղարկուէր Փարիզ, որ այդ շրջանին կարեւոր թիւով հայ ուսանողներու ոստանի վերածուած էր:

Օտեանի փարիզեան կեցութիւնը կը զուգադիպէր 1848-ի յեղափոխական անցքերուն, որոնք շատ խոր ազդեցութիւն պիտի ունենային իր գաղափարական ձեւաւորման վրայ ու գինքը մղէին բարեկարգչական շարժումներու՝ իր Ազգին ծոցին մէջ:

1851-ին երբ Պոլիս կը վերադառնար՝ Գրիգոր Օտեան հանրային կեանքի մէջ կը մտնէր աշխարհաբարը բարեկարգելու մտահոգութեամբ: Այդ տարին է որ, երբ տակաւին 17 տարեկան էր, լոյս կ'ընծայէր աշխարհաբարը գրական լեզու դարձնելու մասին իր տեսութիւնները ամփոփող պրակ մը: Ու այդ թուականէն սկսեալ մինչեւ իր մահը, Օտեան մնաց նոր կազմաւորուող գրական աշխարհաբարի խւակական ջատագովներէն մին, ամբողջ կեանք մը սպառելով այդ ճիգին արդիւնաւորման համար: Շրջան մը, միացած իր հոգեկից ընկերոջ՝ Նահապետ Ռուսինեանին, ինք ալ փորձեց բռնազբօսիկ կերպով կոկել աշխարհաբարը՝ նորովի լեզու մը ջանալով պարտադրել գրական հրապարակին: Այդ ջանքերը, ինչպէս որ ապագան ցոյց տուաւ արդէն, ապարդիւն անցան եւ ինք ալ զգաստացած՝ հրապարակագրական իր յօդուածներուն մէջ սկսաւ գործածել իր օրերու լաւագոյն աշխարհաբարը, գրական շնորհք ալ խառնելով անոր: Մամուլի իր գործունէութեան 25 տարիներու արգասիքը փռուած կը մնայ առաւելաբար Յարութիւն Սվաճեանի «Մեղու»ին եւ Կարապետ Իւթիւճեանի «Մասիս»ին, բայց նաեւ՝ Եղիա Տէմիրճիպաշեանի «Երկրագունտ»ին եւ հայատառ թուրքերէն «Մանզումէի Էֆքեար» թերթերուն մէջ:

Ազգային կեանքի մէջ իր խաղացած դերը անցած է արդէն մեր պատմութեան դասագիրքերուն: Ազգ. Սահմանադրութեան գլխաւոր կերտիչը եղաւ իրաւամբ, առիւծի բաժին վերցնելով այդ Սահմանադրութեան կանոնադրութեանց մշակման ու վաւերացման մէջ: Ժամանակակիցներու իսկ բնորոշումով՝ դարդը եղաւ Ազգային Երեսփոխանական Ժողովին, որուն ատենապետեց յաճախ եւ որուն բեմէն արտասանեց հայրենասիրութեամբ եւ իմաստութեամբ թաթաւուն բազմաթիւ ճառեր: Այդ ճառերէն մէկ քանին՝ գրական գեղեցիկ էջեր կը մնան:

Օտեան եղաւ նաեւ Բ. դրան պաշտօնատարներէն: 1864-ին Պուլկարիա ղրկուեցաւ պետական պաշտօնով (Պուլկարիան մաս կը կազմէր Օսմանեան Կայսրութեան): 1868-ին անդամ նշանակուեցաւ Օսմանեան Պետական Խորհուրդին (այս Խորհուրդը ունէր 37 անդամներ, որոնց հինգը Հայեր էին): 1875 - 76-ին Մեծ Եպարքոս Միտհաթ Փաշայի կողքին գըլխաւոր հեղինակներէն մին եղաւ Օսմանեան Սահմանադրութեան (մեր բանասէրներէն ոմանք, իրաւացիօրէն, հանդիսութիւններ կը տեսնեն Միտհաթ Փաշա - Գրիգոր Օտեան մտերմութեան եւ անոնցմէ 40-ամեակ մը առաջ՝ Թրքական Թանզիմաթի կերտիչ Մուսթաֆա Ռէշիտ Փաշայի եւ անոր հայ խորհրդական Յակոբ Կրճիկեանի մտերմութեան միջեւ):

1878-ին Սան - Սթեֆանոյի եւ Պեռլինի դաշնագիրներու ստորագրութեան օրերուն եւս, երբ հայութիւնը խաբուսիկ յոյսեր կը սնուցանէր, Գրիգոր Օտեան կարեւոր դեր կը ստանձնէր Հայ Դատի ընձիւղման ու միջազգայնացման օղտին, Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեանի հետ միասին: Ան ոչ միայն կը հովանաւորէր Եւրոպա մեկնած հայ պատուիրակութիւնը, այլեւ ի՛նք էր գլխաւոր հեղինակը Ազգերու Վեհաժողովին ներկայացուած յիշատակարանին, ուր ամբողջ թղթածրարի մը մէջ կ'ամփոփէր ու կը բանաձեւէր հայկական պահանջքները:

Ապտիւլ Համիտի գահ բարձրանալէն ետք (1876), երբ այս վերջինը Ալրաբիոյ Թայիֆ բերդաքաղաքը կ'աքսորէր ու այնտեղ խեղդամահ կ'ընէր Օտեանի մտերիմն ու պաշտպանը՝ Միտհաթ Փաշան, հայ տրիբունը կասկածի ներքեւ գալով ինքզինք 1880-ին գաղտնաբար կը փախչէր Փարիզ: Յետոյ արդէն, Օտեանի անունին յիշատակութիւնն իսկ պիտի արգիլուէր երկրին մէջ...:

Հրանդ Ասատուր, 1921-ին Պոլիս հրատարակուած, իր «Դիմաստուերներ»ուն մէջ կ'ըսէ. - «Օտեան այն մարդերէն էր, որոնք անհուն մեծարանքի հետ, կ'ազդեն նաեւ անհուն համակրանք: Անհնար էր մտերմանալ իրեն հետ, առանց ներշնչուելու իր անեզր բարութենէն: Անդրդուելի էր իր համոզմանց մէջ. իր բոլոր գաղափարներուն այնպէս յարած էր ինչպէս հայաստանցի խստակրօն ծերունի քահանայ մը իր հաւատքին»:

Օտեան կը մահանար Փարիզ 1887 Օգոստոսին եւ կը թաղուէր Փէր - Լաշէզի գերեզմանատունը: Քանի մը տարի առաջ, ֆրանսահայ գաղութը խնամութիւնը ունեցաւ գեղեցիկ տապանաքարով մը օժտել մեծ Հայուն շիրիմը, անոր մահէն շուրջ դար մը ետք:

Նահապետ Ռուսինեան, մեր ժողովուրդին մէջ ծանօթ առաւելաբար իր Կիլիկիա տաղերգով, ոգին եղած է Ազգային Սահմանադրութեան: Աչքերը լոյսին կը բանար 1819-ին, Կեսարիոյ Էֆքէրէ գիւղը: Տասնամեայ պատանի, Պոլիս փոխադրուած էր իր ծնողքին հետ, 1840-ին իր սերընդակիցներէն շատերուն նման ինք եւս ղրկուելու համար Փարիզ (կ'րթասէր մեծահարուստ Հայերու դրամով), ուր պիտի մտնէր Սորպոնի բժշկական վարժարանը: Ազգային կեանքի մէջ պիտի նետուէր ուսանողութեան օրերուն իսկ: Փարիզի մէջ կազմելով «Արարատեան» ընկերութիւնը, Յովսէփ Շիշմանեանի (ապագայ Ծերենցը) եւ այլոց հետ, նպատակ ունենալով «սատարել հայ ազգի յառաջդիմութեան»:

1851-ին կը վերադառնար Պոլիս, այլեւս սիւներէն մին ըլլալու համար ազգային կեանքին: 1853-ին երբ կը կազմուէր Պատրիարքարանի հովանաւորած Ուսումնական Խորհուրդը, Ռուսինեան անդամ կ'ընտրուէր անոր ու նոյն տարին իսկ հրապարակ կը հանէր իր համբաւաւոր «Ուղղախօսութիւն»ը, որ յեղաշրջում մըն էր տիրող լեզուական օրէնքներուն դէմ: Անոր մէջ Ռուսինեան թէեւ ճամբայ կը հարթէր աշխարհաբարին, սակայն քմահաճ ու բռնազբօսիկ օրէնքներու մէջ կը կաղապարէր զայն, այսպիսով իր դէմ լարելով ո՛չ միայն դարուն գրաբարամոլները, այլեւ շատ աշխարհաբարեաններ ալ, որոնք կը գիտակցէին թէ կարելի չէ արուեստակեալ լեզու մը պարտադրել ժողովուրդին:

Վիճաբանութիւնները տարիներով պիտի տեւէին եւ Ռուսինեանի համախոհներէն ոմանք (ինչպէս Օտեան) ստիպուած կ'ըլլային խրապաշտ ըլլալ ու լքել այդ օրէնքները:

Ռուսինեանի այս գործը ուրեմն, կը մնար մեռելածին քերականութիւն մը: Սակայն նոր բառեր կերտելու իր ճարտարութիւնը կ'ունենար որոշ յաջողութիւններ: Մեծաւ մասամբ արուեստական, անոնցմէ ոմանք ընդունուեցան տարիներու սահանքին հետ ու նուիրագործըւեցան ալ, ինչպէս՝ թերթօն, կեդրոն, հովկուլ, տիար, բազկաթոռ եւ այլ բառեր:

Ռուսինեան յուսախաբ եղած լեզուական նորոգիչի իր դերին մէջ, պիտի կատարէր սակայն այլապէս կարեւոր այլ գործ մը: Ան Ազգ. Սահմանադրութեան կերտիչներէն մին պիտի ըլլար:

Ազգային ծառայութեան շրջագիծին մէջ, Ռուսինեան գործօն դերեր ստանձնեց նաեւ Պոլսոյ «Բարեգործական Ընկերութեան» եւ «Քնար Հայկական» երաժըշտական միութեան մէջ, աշխատակցելով նաեւ այս վերջինոյն համանուն հանդէսին («Քնար Հայկական» կիսամսեան արեւմտահայ առաջին երաժշտագիտական լուրջ պարբերականն է, հրատարակուած 1861 - 64 Գաբրիէլ Երանեանի կողմէ, անմիջական գործակիցներ ունենալով Տիգրան Զուխաճեանն ու Նիկողայոս Թաշճեանը):

Ռուսինեան վարեց նաեւ պետական պաշտօններ: Անդամ՝ կայսերական բժըշկական Ընկերութեան, երկար տարիներ փիլիսոփայութիւն դասախօսեց օսմանեան բժշկական վարժարանին մէջ (իր աւանդած դասերը «փիլիսոփայութիւն» խորագրով առանձինն հրատարակուած են ֆըրանսերէն եւ հայերէն լեզուներով): 1857-ին երբ խռովութիւններ կը ծագէին Լիբանանի մէջ, ընդմէջ Տիւրզիներու եւ Մարոնիներու, Ռուսինեան Բ. Դրան կողմէ անդամ կը նշանակուէր այս առթիւ կազմուած քննիչ յանձնաժողովին ու Պէյրութ կը մեկնէր՝ հաշտարար ջանքերու շնորհիւ յաջողելով խաղաղեցնել Լիբանանը: Այս առաքելութենէն օգտուելով է որ կ'այցելէր նաեւ Կիպրոս եւ Կիլիկիա՝ ուրկէ իր ներշնչումը Կիլիկիա հանրածանօթ տաղին մէջ:

Մահը կը պատահէր 1876-ին Պոլիս, ուղեղային արիւնախռնումէ:

Սէրվիչէն (Սերովբէ Վիչէնեան), ազգային թէ պետական շրջանակներու մէջ մեծապէս յարգուած ու պատկառանք ազդող դէմք մը իր դարուն, այլեւ ճարտար բժիշկ մը, ծնած էր Պոլիս 1815-ին: Ազգ. Սահմանադրութեան հիմնադիր երրորդութեան երիցագոյն անդամն էր: Բժշկական ուսումը ստացած էր նախ Փարիզ՝ 1834-39, ապա Փիզա (Իտալիա) ուրկէ երբ կը վերադառնար իր ծննդավայրը 1842-ին, որպէս վկայեալ բժիշկ, մեծ յաջողութիւն կը գտնէր ու կարճ ժամանակի մէջ համբաւաւոր կը դառնար: Այնպէս որ, կարճ ժամանակ անց կայսերական բարձրագոյն հրամանով կը գնահատուէր Պետութեան կողմէ եւ Սպարապետական Դրան բժշկապետ կ'անուանուէր: 1846-ին դասախօս կը կարգուէր Կալաթա Սարայի բժշկական վարժարանին, ամբողջ 30 տարի շարունակելով այս պաշտօնը ու մեծ ճարտարութիւն ցոյց ցոյց տալով իբրեւ օրէնսգէտ - բըժիշկ: 1849-ին, կրկին պետական հրամանով՝ այս անգամ կը հիմնէր Թուրքիոյ առաջին բժշկական թերթը՝ «La Gazette Médicale de Constantinople», որ կը տեւէր մինչեւ 1852:

1856-ին Սէրվիչէն գլխաւոր հիմնադիրներէն մին կ'ըլլար Պոլսոյ Կայսերական Բժշկական Ընկերութեան, վարելով նաեւ Քաղաքային Բժշկական Բարձրագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը: Այս բոլորին վրայ, իբրեւ գահինեպսակ, ամբողջ 40 տարի իրեն պիտի վստահուէր Բանկալթիի Կայսերական Զինուորական Բժշկական Վարժարանի բժշկապետի պատասխանատու պաշտօնը:

Տոքթ. Սէրվիչէն, որքան պետական, նոյնքան ազգային կեանքի մէջ ալ մեծ դեր խաղացած է, շնորհիւ իր մասունք կորովին եւ այն բարեկամութեան որով կապուած էր արքունի աւագանիին: Օտեանի իսկ բնորոշումով՝ «փայլուն խմացականութիւն» մը, անհատականութեան եւ նկարագրի տէր, խորագէտ եւ հաստատամիտ, այնքան սիրուած է պետական շրջանակներէն՝ որ նախարարները գինքը յաճախ խորհրդական նկատած են իրենց:

1844-ին եւ 1846-ին Տոքթ. Սէրվիչէն յաջորդաբար լոյս ընծայեց «Մանկատածութիւն» (երախան մեծցնելու ճիղ ուղին) եւ «Բարոյական Սկզբունք» գիրքերը, որոնք իրենց արտայայտած նոր տեսութիւններէն անկախ՝ այդ օրերուն ծըլող աշխարհաբարի առաջին նմոյշներէն կը նկատուին:

Սահմանադրական կարգերու հաստատման ջերմ ջատագով, նախքան 1860-ի Ազգ. Սահմանադրութեան հռչակումը, մեծ դեր ունեցած էր Պատրիարքարանի Ազգ. Հոգեւոր եւ Գերագոյն ժողովներու հաստատման մէջ, 1846-ին, մօտէն գործակցելով օրուան ազգային եւ պետական ամէնէն ճանչցուած դէմքերէն մէկուն՝ Յակոբ Կրճիկեանին: 1853-էն ետք ալ անդամ ընտրուած էր Ուսումնական Խորհուրդին եւ յաճախ ալ նախագահած անոր (չըստենք անմիջապէս, թէ այս Ուսումնական Խորհուրդը իր մէջ համախմբած էր ազգին մտաւորականութեան ամէնէն հմուտ ներկայացուցիչները, բոլորն ալ Եւրոպա կրթուած):

Սահմանադրութենէն ետք եւս, Տոքթ. Սէրվիչէն կը մնար միշտ փնտռուած անձ մը ազգ. կարեւոր պաշտօններու համար: Մահը կու գայ [illegible] 1897-ին:

Հալէպ

ՔԻՉ ՄԸ ԱՄԷՆ ԽՆՉ

ՊԱՐՏՔԴ... ՊԱՐՏՔ ԵՍ

Ու այժմ Հայաստանում միայն մէկ բանից չեն խորշում. խօսել՝ խոլերայից: Խօսում-գրում են, բայց - ապահովաբար - «չեն վախենում»: Հետազօտում - քննում են՝ ստեղծելով քաղաքային արտակարգ համաճարակային յանձնաժողով: Իսկ համաճարակի դէմն առնելու համար Երեւանի քաղաքային Խորհրդի գործկոմը առողջապահական կանոնների խախտման համար դրամական տուգանքի որոշում է ընդունել ... երեք աշխատավարձի չափով: Եւ եթէ նկատի առնենք որ ամիսներ շարունակ աշխատավարձը չի վճարւում, կապուած՝ կանխիկ դրամի «անյայտացման» եւ դրամատնային այլեւայլ խոչ ու խութերի հետ, ապա... անկախ քեզնից - բնաւ էլ ոչ քո կամքով - ո՛վ համաճարակային վիճակ ստացող, նախապէս փնտռիր տասնեակ հազարներ: Պարտքդ... պարտք ես...:

ԵՐԿՈՒ ԳՕՏՈՒ ԱՐԱՆՔՈՒՄ

Ըստ այսօրուայ, նաեւ ապրելիք օրերի տրամաբանութեան, եթէ Հայաստանը դուրս գայ իր ողջ տարածքն արդէն

...[illegible] ; կը յայտնը-
...կը մնայ... ուսումնասիրման ուղղու
[illegible]:

ԱՐԴԻՆ ՆՇՈՒՈՒԱԾ··· ՀԱԿԱՇՐՋՈՒՈՂՆԵՐ

Վերջին շրջանում, ըստ հայաստանեան, [illegible] Հանրապետութեան նախկին գլխաւոր դատախազ Վաղինակ Նազարեանի համար ռազմական [illegible] ... «Ազգ» օրաթերթում [illegible] Հանրապետութեան Սահմանադրութեան [illegible]: Այսպիսով Հայաստանում օրէ օր [illegible] «ընդդիմադիր» հակակշռողների:

«ԵՂԱՆԱԿ»Ի ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ամերիկեան «Ֆորչըն» հանդէսի հաւաքած տուեալների համաձայն, վերջին երկու տարում կտրուկ [illegible] հայաստանում [illegible] անյայտանալու [illegible]:

Հանդէսն այլ տեղեկութիւններ չի հաղորդում: Այնուամենայնիւ, եթէ ոչ այսօր, ապա եւս երկու տարի յետոյ Հայաստանում «Ֆորչըն»ի թղթակցական գրասենեակ բացելու անհրաժեշտութիւն կը լինի: Որպէսզի ցամաք աչօք հայ ընթերցողը հեռուից-հեռու ակնապիշ յի-...ի իր հայրենակիցների անյայտանալու օրերը:

Առաջիկայ ամիսներին սպասւում են թոյլից չափաւոր անյայտացումներ, կապուած՝ տեղումների, օդի յարաբերական խոնաւութեան: Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը անկախ --ազատ ,միացեալ--ներ կամքից մնալու է նոյնը:

ԲԻՒՐՈՑԵԱԿԱՆ - ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ

Հայաստանում վերջերս գրանցուել է թւով երրորդ Դաշնակցութիւնը, որը քաղաքական հակամարտութեան մէջ լինելով ՀՅԴ-ի (բիւրոյեականի) հետ, իր հիմնադիր համագումարում հաստատուել է ՀԲԴ (Հայ Բարոյական Դաշնակցութիւն):

ԻՐԱԶԵԿ

ՓՐՈՖ. ՎԱՀԱԳՆ ՏԱՏՐԵԱՆԻ ՄԷԿ ՆՈՐ ԳՈՐԾԸ

Անգլիա՝ Օքսֆորտի Պէրկ հրատարակչականը այս շաբաթ լոյս ընծայեց փրոֆ. Վահագն Տատրեանի նոր մէկ երկասիրութիւնը որ մաս կը կազմէ հատորի մը, ուր ընդգրկուած են ուրիշ տասը երկասիրութիւններ Փոքրամասնութիւններ պատերազմի ընթացքին ընդհանուր խորագիրին մը տակ: Այս գործերը հրատարակութեան նպատակով ընտրուած են Սեպտեմբեր 1990-ին Անգլիոյ Քիլ համալսարանին մէջ տեղի ունեցած միջազգային գիտաժողովի մը ներկայացուած բազմաթիւ զեկուցումներու մէջէն:

Փրոֆէսէօր Տատրեանի աշխատասիրութեան խորագիրն է, «Յատուկ կազմակերպութեան» դերը Ա. համաշխարհային պատերազմի հայկական ցեղասպանութեան մէջ (The role of the Special Organization in the Armenian Genocide during the First World War).

Փրոֆ. Բանայի, հատորին խմբագիրը, այս գործը որակուորած է իբրեւ «ռահվիրայական երկասիրութիւն մը» երբ զայն դասաւորած է հրատարակելի զեկուցումներու ցանկին մէջ: Փրոֆ. Տատրեան այս գործին աղբիւրներով պրպտումները իրագործած է ուսումնասիրական ընդարձակ ծրագրի մը ծիրին մէջ, իբրեւ վարիչ տընօրէնը այդ ծրագրին, որ հովանաւորուած է ամերիկեան հանրայայտ Հ. Ֆ. Կուկկընհայմ Ուսումնասիրական Հիմնարկին կողմէ:

Երկասիրութեան նիւթն է վատահամբաւ Թէշքիլաթը Մախսուսա բուած կազմակերպութիւնը, զոր Իթթիհատի գերագոյն մարմինը յղացաւ, մէջտեղ բերաւ եւ ընծեց՝ իր ծրագրի իրագործման ձեռնարկին, որ կը յանգէր հայկական հարցի վերջնական լուծման: Այս կազմակերպութեան անդամներու ճնշիչ մեծամասնութիւնը կը բաղկանար «արիւնռուշտ» դատապարտեալ ոճրագործներէ, որոնք կայսրութեան շատ մը բանտերէ ազատ արձակուած էին եւ կարճատեւ մարզումներէ յետոյ, որոնք տեղի ունեցան Պատերազմական Նախարարութեան բանակումի վայրը, ուղարկուեցան ներքին գաւառներու այն նպատակայարմար ամայի վայրերը, ուրկէ պիտի անցնէին տեղահան հայ կարաւաններ մորթուելու համար: Սիստեմատիկ եւ խոհական կերպով Փրոֆէսէօր Տատրեան կը վերլուծէ այս ջոկերին ծագումը, կազմաւորումը եւ պաշտօնակատարումը՝ իր առաջքը քաղելով շարք մը այլատեսակ անպաշտօն եւ պաշտօնական աղբիւրներէ, որոնք գրուած են անգլերէն, գերմաներէն, ֆրանսերէն, արդի թուրքերէն, օսմանեան թուրքերէն եւ հայերէն լեզուներով:

Այն չափով որ այս կազմակերպութեան գլխաւոր առաքելութիւնը Օսմանեան կայսրութեան հայ բնակչութեան ստուար մեծամասնութեան բնաջնջումն էր, որ պէտք էր տեղի ունենար ամենայն գաղտնապահութեամբ, փաստագրական նիւթ դրեթէ չկայ:

Հաւատարիմ մնալով իր տասնամեակներու ընթացքին հետեւած ուղիին, փրոֆ. Տատրեան յամառ համբերութեամբ պեղած եւ յայտնաբերած է ցարդ անյայտ մնացած իրողութիւններ: Ըստ իր հաւաստիքներուն, տակաւին ո՛չ թուրքերէն, ոչ ալ ուրիշ որեւէ լեզուով մը այսպիսի ուսումնասիրութիւն մը չկայ Թէշքիլաթը Մախսուսէի մասին: Որով, հաւանական է, որ այն սակաւաթիւ թուրք պատմագէտները, որոնք Թուրքիոյ մէջ եւ Եւրոպա յատկապէս, Գերմանիա, վերջերս սկսած են, իբրեւ այլախոհներ, լուրջ հետաքրքրութիւն ցոյց տալ հայկական ցեղասպանութեան խանգարող իրողութեան հանդէպ, նոր դիտանկիւնէ մը մօտենան հարցին եւ աւելի փութկոտութեամբ վերաքննեն այդ Մեծ Ոճիրին պատմական իրողութիւնը:

Փրոֆէսէօր Տատրեանի աշխատասիրութեան ամէնէն ուշագրաւ հանգամանքը այն է, որ ան յաջողած է որոնել եւ ձեռք ձգել հնամեայ գիրքեր, զինադադարի շրջանէն, որոնք կամ բռնագրաւուած եւ արգիլուած են եւ կամ այլեւս գոյութիւն չունին: Այսպիսի գիրքերու մէջէն ամենակարեւորը ժողովրդական պատմաբան Ահմէտ Ռէֆիք (Ալթընայ)ի գիրքն է: Ան պատերազմի ընթացքին պաշտօն ունէր Պատերազմական Նախարարութեան Բ. ճիւղին մէջ, որ կը համընկնէր Ընդհանուր Սպայակոյտի նոյն Բ. ճիւղին հետ, եւ այդ հանգամանքով շատ մը գաղտնիքներու վերահասու եղաւ: Ալ աւելի կարեւոր է այն իրադրութիւնը, որ այդ ճիւղն էր, որ իբրեւ լրտեսական գործողութիւններու մարմնացում իսթիխպարաթ անունի տակ, ղեկավարեց յատուկ կազմակերպութեան ընթացակարգը եւ ռազմավարական խոյանքները, ցեղասպանութիւնը վերածելով նրբաճիր արուեստի մը: Իր գլխաւոր վարիչն էր գնդապետ Սէյֆի, Պատերազմական Նախարար Էնվէրի մտերիմը:

Ուսումնասիրութենէն նոյնպէս յայտնի կ'ըլլայ որ նոյնիսկ կարգ մը բարձրաստիճան թուրք զինուորականներ այպանած են այս կազմակերպութեան քրէական յանցագործութիւնները, առանց յիշելու հայերը իբրեւ զոհ, եւ միանգամայն դատապարտած են կազմակերպութիւնը իբրեւ զինուորականութեան վարկին անյարիր եւ ապօրինի կառուցուածք: Ստորաբաժանումներով նկարագրուած են նաեւ տխրահռչակ Իթթիհատական պարագլուխ բժիշկ Պէհաէտտին Շաքիրի հիմնական դերը եւ Թրքական Պատերազմական Ատեանի 1918 – 1921 զինադադարի շրջանին ձեռք ձգած փաստերը, որոնք կը մերկացնեն Թէշքիլաթը Մախսուսաի ոճրապարտ եւ լայնածաւալ մասնակցութիւնը Հայերու դէմ գործադրուած նախճիրին:

Վերջապէս հեղինակը կը բացատրէ այն վճռական դերը զոր կարգ մը թուրք բարձրաստիճան զինուորականներ խաղացին այս կապակցութեամբ. կը յիշէ զօրավար Մահմուտ Քեամիլը, 3-րդ բանակի եւ զօրավար Հալիլ Գութը 6-րդ բանակի հրամանատարները եւ հազարապետներ Եագուպ Ճէմիլ, (Տէլի) Հալիթ, Զէրքէզ Ահմէտ որոնց կազմակերպած նախճիրները կը դլեն կ'անցնին անցեալի ջարդարարային ոճիրներու սահմռկեցուցիչ բնոյթը, նոյն Թուրքիոյ մէջ:

Զափազանցուած չըլլար եթէ ըսուի որ փրոֆէսէօր Տատրեանի ցարդ բերած նըպաստներու շղթային մէջ այս գործը բացառիկ արժէք մը կը ներկայացնէ. ան անյողդողդ եւ կըռնուած ոգիով մը կը շարունակէ ընթանալ այն արահետէն որ պիտի իրականացնել տայ իր կեանքի հիմնական նպատակը եւ առաքելութիւնը, այսինքն հայկական ցեղասպանութեան անվիճելի փաստարկումը:

Հայաստանեան ԹՊԻՏ

●

Ուսանողը քննութեան ընթացքում մի քանի անգամ փոխում է հարցաթերթիկը: Տասներորդ անգամ փոխելուց յետոյ, դասախօսն ասում է.

- Գնա տղայ ջան, իրեք:

- Ինչի թէ իրեք, - զարմանում է ասխատենտը, - ախր բան չիտէ:

- Ինչի չիտէ, տղեն բանմ գիտէ, որ կը փնտռէ:

**

Մեր հարեւան Պօղոսը, որը դասախօսում էր պոլիտեխնիկական ինստիտուտում, ուսանողին կտրելու ժամանակ միշտ երգում էր «Սեւ մութ ամպեր ճակտիս դիզուան» երգը: Մի օր, երբ նա պատրաստւում էր կտրել ուսանողին, ափսոսութեան համաձայն երգեց.

- Սեւ մութ ամպեր դիզուան ճակտիս:

Ուսանողը զգալով վտանգը՝ անմիջապէս գրպանից հանեց թղթադրամներով լի կապոցը եւ ասաց.

- Ընկեր Պօղոս, մի համ երգէ «Պարտէզում վարդ է բացուել»:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Ց. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

Դ.

ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԻ ԼՈՒԾԷՆ

«Գրաբարի եւ աշխարհաբարի լեզուական տարբերութիւնք յայտնի են արդէն, սակայն կարեւոր է նշանակել թէ՝ մինչ [illegible]ինը արեւական լեզուաց ազգակցութեամբ բառերու հոլովմանց եւ բայերու խոնարհմանց մէջ յայտնի ցոյց կուտայ իր հանգամանքները, աշխարհաբարը իր այժմեան վիճակին մէջ աւելի տուրանական լեզուներու ձեւին մօտեցած է, մանաւանդ բառերու հոլովման մէջ: Հաւանաբար, տուրանական լեզուի մը (վրացերէն կամ թուրքերէն) անուղղակի ազդեցութեան վերագրելի է այդ երեւոյթն, ուր իւրաքանչիւր բառ իր արմատէն ոչինչ կը կորսնցնէ հոլովման մէջ, և հոլովակերտ մասնիկները յոդնական ձեւին վրայ կ'աւելցուին տրնթերադրութեամբ: Ըստ չարադրութեան նաեւ՝ աշխարհաբարի կազմութիւնն աւելի պարզ է քան գրաբարինը» (1):

Գրաբարի եւ աշխարհաբարի միանգամայն հասարակաց նկատուած յատկութիւններուն մասին խօսելով, Դուրեան կ'ըսէ, թէ հայերէնը ըլլա՛յ հին, ըլլա՛յ նոր ձեւին մէջ կը պահէ նոյնութեամբ.

«ա) Ածանցումները որ մասնիկներու յաւելումով (բառերու սկիզբը կամ վերջը) կը կազմուին եւ ամփոփ բացատրութեանց ճոխ շարք մը կ'ընձեռեն.

«բ) Բարդումները՝ որոնցմով լեզուն ընդարձակ իմաստներ ընդգրկել կուտայ բառերուն՝ համադրական (Synthétique) եղանակով. այդ առաւելութիւնը գերազանցապէս զգալի կ'ընէ իր պէտքն արդի հայերէնին մէջ, եւ հայ գրականութիւնը շատ բան կը պարտի լեզուին այդ յատկութեան, որ, անցողակի կերպով խօսելով, ոչ թէ ռամկական կամ ժողովրդային՝ այլ խակապէս մատենագրական ոճի մը բարացուցականն է մեր մէջ» (2):

Նախընթաց գլուխի մը մէջ ջանացինք պարզել այն թիւրիմացութիւնը, թէ աշխարհաբարի որդեգրած շարադրութիւնը թուրք լեզուի կրած ազդեցութենէն կուգար. յիշեցինք նոյնպէս, թէ մեր մատենագրութեան մէջ անգամ նկատելի են այդ շարադասութեան հետքերը, այսինքն շըրջանի մը երբ դեռ շփման մէջ մտած չէին հայ եւ թուրք ժողովուրդներն ու իրենց լեզուները:

**

Աշխարհաբարը զանելու համար իր ճըշգրտութիւնը՝ կոչուած էր դժուարին հարց մը լուծել, յատկացուցիչ – յատկացեալի պարագան, որ մէկն էր դասական հայերէնէն զինք հեռացնող կէտերէն:

Ծիշդ է որ դասական հայերէնի մէջ սովորաբար յատկացեալն է, որ յատկացուցիչէն առաջ կը դրուի, իսկ աշխարհաբարը ռամկօրէնէն որդեգրած է հակոտնեայ կերպը՝ յատկացուցիչը զետեղելով ի հարկին յատկացեալէն առաջ, ոչ միայն ոտանաւորի, ուր որոշ ազատութիւններ միշտ կը վայելեն բանաստեղծներ, այլ եւ արձակի մէջ.

Սակայն յատկացուցիչը յատկացեալէն առաջ զետեղուելով իսկ՝ աշխարհաբարը ոչինչ կը կորսնցնէր իր գեղեցկութենէն: Ընդհակառակը, որոշ պարագաներու մէջ նոյնիսկ առաւելութիւն մըն էր ատիկա, ու այդ առաւելութիւնը զգալի է մանաւանդ երբ յատկացեալին կը յաջորդէ պարբերութիւն մը, որ յարաբերական դերանունով կը սկսի այդ յարաբերական դերանունը ուղղակի յատկացեալին կը վերաբերի: Օրինակ՝

Մեծ էր հանդիսատեսներուն յուզումը որ կը կարդացուէր անոնց աչքերուն մէջ.

Աշխարհաբարը չի շփոթիր նոյնպէս, երբ յարաբերական դերանունը որով կը սկսի երկրորդական պարբերութիւնը յատկացուցիչին կը պատկանի: Ան ազատ է բառերու շրջում կատարելու, որպէսզի շփոթութիւն տեղի չունենայ: Ան կարող է ըսել՝ օրինակ.

Մեծ էր յուզումը մարդոց որ թատրոնէն դուրս կ'ելլէին.

Ու ոչ ոք չի մեղադրեր զինք, թէ յատկացուցիչը զետեղած է յատկացեալէն յետոյ:

Այդ շրջումը չկատարելով ալ աշխարհաբարը միջոցներ ունի շփոթութեան մէջ չձգելու ընթերցողը, երբ յարաբերական դերանունով սկսող պարբերութիւնը կապ ունի յատկացուցիչին հետ, որուն սակայն անմիջական կերպով կցուած չէ: Ան կրնայ ըսել՝

Մեծ կ'ըլլայ այն մարդոց յուզումը որոնք չէին սպասեր իրենց պատահած դժբախտութեան.

Կարելի չէ որ վրադ չազդէ այնպիսի մարդոց յուզումը որոնք քու սիրելիներդ են.

Զիս մի յուզէ մարդո՛ց յուզումը որոնք վարժուած չեն տառապելու.

Մեր աշխարհաբարը կրնայ ըսել, գարձեալ, նայած տեղին.

Վերջապէս հասան գիւղացիներուն սայլերը որոնց կը սպասէի անհամբերութեամբ.

կամ՝

Վերջապէս հասան սայլերը գիւղացիներուն որոնց կը սպասէի անհամբերութեամբ.

(Շար. 20)

(1) – Եղիշէ Արք. Դուրեան, Պատմութիւն Հայ Մատենագրութեան, Երուսաղէմ, 1993, էջ 332:

(2) – Անդ, էջ 333:

Պ. Պետրոս Նատրիեան,
Տէր եւ Տիկին Գեղամ եւ Ցասմիկ Գեւոնեան եւ զաւակները՝ Ծովինար եւ Գնէլ,
Տէր եւ Տիկին Ռոլան եւ Ժոզիան Քերկրէս եւ զաւակները՝ Վարդուհի եւ Սոֆիկ,
Այրի Տիկին Եպրաքսէ Մինասեան, Տէր եւ Տիկին Արտաշէս եւ Լիւսի Զապոնեան, Տիկին Մանուշակ Ալեանաքեան, Տիկին Նաթելի Մուքոֆեան, Տիկին Ալիսա Մուքոֆեան, Տիկին Թագուհի Թոփչըլիէօ, Այրի Տիկին Մարգարիտ Շատեան, Տիկին Մարի - Լուիզ Աքիպպա, Տէր եւ Տիկին Ծերոն եւ Եղսօ Յովհաննէսեան, Այրի Տիկին Մարիամ Ծատուրեան, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Նատրիեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Նատրիեան եւ իրենց զաւակները
կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց կողակցին, մօր, մեծ-մօր, զոքանչին, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ, տալոջ եւ ներոջ՝

ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՆԱՏՐԻԵԱՆ-Ի
(Ծնեալ՝ Մուքոֆեան)

մահը որ պատահեցաւ Սեպ. 2-ին, իր բընակարանը, յետ երկարատեւ հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին:

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Գեղամ Գեւոնեանի:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 8, Տօն է ծննդեան Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու յԱննայէ:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 11, կէսօրէ ետք ժամը 3-ին, Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, Paris 9e

Կարեւոր օրակարգ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

(Շար. Ա. էջէն)

նէն մտահոգութեան անցած է» եւ որ զաղտնօրէն կ'երազէ միասին դժուարութեան մատնել Հանրապետութեան Նախագահը եւ վարչապետը:

ՊԱՊԸ Վիլնիւս (Լիթուանիա) հասաւ Շաբաթ օր: «Խաչեալ հող» մկրտուած այս փոքր երկիրը (3 միլիոն 700 հազար բնակիչ) պալթեան երկիրներու առաջինն է զոր Յովհ. Պօղոս Բ. կ'այցելէ: «Եւրոպայի աշխարհագրական սիրտ» որակեց Պապը Վիլնիւսը, այսպէսով փաստ տալով այն հետաքրքրութեան զոր կ'ուզէ արտայայտել եւրոպական ամբողջ ցամաքամասին: Իր ուղերձին մէջ ալ, Պապը երկու սկզբունք շեշտեց. — «Իւրաքանչիւրը պէտք է հող մը գտնէ հաստատուելու համար», ապա, բանակցութեամբ կարելի է հաւաքական գետնի վրայ «արդար լուծում մը գտնել ցեղային, մշակութային եւ կրօնական փոքրամասնութեանց համար»:

ՊԱԹՄԱՆԻ մէջ (արեւելեան Թուրքիա) մահափորձ մը գործուած է ծաղումով քիւրտ Թուրք երեսփոխաններու պատուիրակութեան մը դէմ, որու հետեւանքով երկու երեսփոխան մեռած է, չորս ուրիշներ ալ վիրաւորուած: Սպաննուած են ժողովրդավար կուսակցութեան տեղւոյն երեսփոխանը Մեհմէտ Սինճար և տեղական պարագլուխ մը՝ Մեհմէտ Խօզտէմիր: Քիւրտ ՀԱ. մամուլի գործակալութիւնը (ՓՔՔ-ի մօտ) ցեկոյցով մը պատասխանատու կը նկատէ Թուրք Պետութիւնը եւ փոխ վրէժի գործողութիւններ կը ծանուցանէ:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ մը անդամներէն 13 հոգինոց խումբ մը Նոյան տապանը փնտռելու համար Թուրք իշխանութիւններէն արտօնութիւն խնդրած է Արարատ բարձրանալու: Աւելի քան ամիս մը սպասցնելէ ետք պատկան մարմինները պատասխանած են թէ կը մերժեն դիմումը այն պատճառաբանութեամբ որ անոնց կեանքի ապահովութիւնը չեն կրնար երաշխաւորել:

Տիկին Արթօ Գույումճեան,
Զաւակներն ու թոռները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՌԻ ՖՐԷՆԿԵԱՆ-Ի
(Ծնեալ՝ Գույումճեան)

մահը որ պատահեցաւ Փարիզ, Օգոստոս 31-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Սեպ. 6, Երկուշաբթի, ընտանեկան մտերիմ շրջանակի մէջ:

Ողբացեալին յիշատակին նուէրները ըլլալ հայկական բարեսիրական կազմակերպութիւններու:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ՍԷՆ - ԺԵՌՈՄԻ եւ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
Ս. ՍԱՀԱԿ - Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 12, Կիրակի Վերացման Սրբոց խաչի տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի Սէն - Եթիէնի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45:
Պատարագ՝ ժամը 10:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյս Հոգեւոր Հովիւ՝
ԵՂԻՇԷ ԱԻԱԳ ՔՀՆՑ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՀՐԱՒԷՐ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒՆ

«Արարատ» Ակադեմիայի համաշխարհային Բ. Հայկ. գիտաժողովին որ տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 6–9, Փարիզի ԻՒՆԷՍՔՕ-ի սրահներուն մէջ, Սեպ. 8, Չորեքշաբթի ժամը 16.30-ին առանձին զեկուցումով հանդէս կու գայ Տիկին Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան որ խօսելէ յետոյ լեզուներու ուսուցման արդի մեթոտաբանութեան մասին ընդհանրապէս, խօսքերը պիտի մասնաւորէ իր հեղինակած հայ լեզուի ուսուցման լսատեսողական մեթոտին՝ «ՕՏԱՐԱԽՕՍՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՁԵՌՆԱՐԿ»ին մասին:

Տիկին Հ. Գալֆայեան Փանոսեան հանրութեան պիտի ներկայացնէ այն 20 օտարախօս աշակերտները որոնք յիշեալ մեթոտով Յուլիսին 15 աշխատանքային օրերու ընթացքին հայերէն խօսիլ սորվեցան, նաեւ գրել ու կարդալ, 500 քերականական բառի սահմաններուն մէջ:

Կը հրաւիրուին հայերէնի ուսուցիչներ, հայկական դպրոցներու եւ մշակոյթի տուներու հայերէնի դասընթացքներու պատասխանատուներ, մամուլի աշխատակիցներ եւ հետաքրքրուողներ:

Տոմսերու համար հեռաձայնել՝
34. 12. 65. 27 թիւին կամ տեղւոյն վրայ, ժամը 14-էն:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ
ԵՒ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

Միասնաբար կը կազմակերպեն այցելութիւն մը

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 16-ին
Դէպի ՎԱԼԱՆՍ ...

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի հրաւէրին ընդառաջելով՝ հանդիպում համայնքի հայութեան հետ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

ԼԻՍԻ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
91 – 76 – 10 – 17
ԱՏՐԻՆԷ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ
42 – 03 – 05 – 63

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի տարեկան պարահանդէսը Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, քազինօ Շարպօնյէրի շքեղ սրահին մէջ:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section d'Issy-les-Moulineaux informe que la rentrée scolaire est fixée au *Mardi 21 Septembre*.

Les cours d'arménien, destinés tant aux enfants qu'aux adultes seront dispensés par deux professeurs tous les mardis de 19h à 22h à la M.C.A. — 45, rue de la Défense, Issy-les-Moulineaux.

Des petits groupes sont organisés pour les différents niveaux.

Renseignements et inscriptions :
46. 26. 42. 48 / 46. 42. 46. 71
46. 42. 45. 25.

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1993 – 1994 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Հոկտեմբեր 6-ին առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյս Դիւանատունը:

Հեռաձայն. —
78 – 60 – 47 – 18

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու դպրոցի ուսուցչութիւնը ուրախութեամբ կը տեղեկացնեն ձեզի, թէ 1993 - 1994-ի ուսումնական տարեշրջանը կը սկսի Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Կոչ կ'ուղղենք մեր գաղութի բոլոր ծնողքներուն, որ անվերապահօրէն ղրկեն իրենց զաւակները միօրեայ մեր Հայկ. վարժարանը, որպէսզի անոնք սնանին այբուբենով ու ուռճանան ազգային հայեցի դաստիարակութեամբ:

«ՆԱՐԵԿ» ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ԱՆԿԷՆ

Անկէնի միօրեայ վարժարանի վերամուտը տեղի կ'ունենայ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9.30-ին:
8, rue Félix Faure,
95880 Enghien-les-Bains

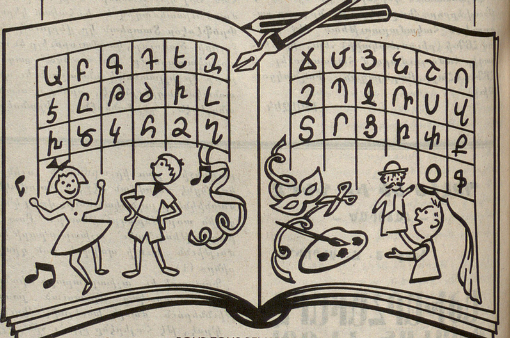
ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ դպրոցի 1993-1994 տարեշրջանի արձանագրութեանց համար ծնողքները պէտք է դիմեն դպրոցի տնօրէնութեան, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9-ին, 12, ռիւ Սէսիլ, Վալանս հասցէին:

ՍԱՄՈՒԷԼ-ՄՈՒՐԱՏ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT
26, RUE TROYON - 92310 SEVRES

Սիրելի Ծնողք, Տնօրէնութիւնը հաճոյքն ունի ձեզի տեղեկացնելու, որ 93–94 տարեշրջանի իր երկշաբաթօրեայ վարժարանի գործունէութիւնը կը վերսկսի Չորեքշաբթի, 8 Սեպտեմբեր 1993-ին:
Իր ծրագրին մաս կը կազմեն՝
Հայերէն լեզու եւ մշակոյթ, պար ու ձեռային աշխատանք:
Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը՝ ժամը 9.30-էն 16.00:

Chers Parents, la Direction a le plaisir de vous informer que son Ecole bi-hebdomadaire reprendra ses activités pour l'année scolaire 93/94 à partir du Mercredi 8 Septembre 1993.
Son programme sera basé sur :
Langue et civilisation Arméniennes, danse et travaux manuels et ce, deux jours par semaines, les mercredis et les samedis, de 9h30 à 16h00.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS
OU PRÉCISIONS S'ADRESSER AU COLLEGE
M.MANUEL KEJIJIAN - TEL.: 45 34 68 28

«LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NUBAR»

DINER ANNUEL

Au profit des étudiants boursiers
de la Maison d'Arménie

le 10 Décembre, au YAN'S CLUB

— *Prière de noter* —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
MERCREDI
8 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատր : 5.00 Ֆ

69րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 18.144 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.144

ԱԼԻԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ԴԻՄԷ

ՄՈՍԿՈՒԱ ՁՕՐԱՎԻԳ Է ՄԱԿ-Ի ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԿՐԱԿՈՑՆԵՐՆ ԱԼ... ՀԱՐՍՆԻՔ Է ԵՂԵՐ

Հաւանական կը նկատուի այլեւս որ Սեպտեմբեր 24-ին, Ազրպէջան իր անդամակցութիւնը առաջարկէ ՀԱՊ-ի, որու վեհաժողովը կը գումարուի այդ օրը։ Յանօթ է որ ցարդ Ազրպէջան (նաեւ Վրաստան) մաս չէր կազմեր ՀԱՊ-ի եւ Մոսկուայի «հայանպաստ» նկատուած կեցուածքը ալ ատոր հետեւանք կը նկատուէր։ Այժմ, ամէն ինչ կը փոխուի։ Ալիեւ վըճռած է «սրբագրել» իր նախորդներուն սըխալները եւ այդ նպատակաւ ալ, ինչպէս գրեցինք, հանրաքուէէն քանի մը օր ետք, Սեպ. 6-ին, շուտ Մոսկուա առաւ։ Անշուշտ դիմած է Ռուսաստանի իշխանութեանց որպէսզի իրենց օժանդակութիւնը բերեն Ղարաբաղի հարցին կարգադրութեան։ Մոսկուա ընդառաջ գացած է եւ Ռուսաստան յայտարարած է որ կը պահանջէ «ՄԱԿ-ի բանաձեւին գործադրութիւնը Ղարաբաղի հարցին վերաբերեալ»։ Այս բանաձեւը (853) կը պահանջէ հայկական ուժերու քաշուիլը ազրպէջանական վերջերս գրաւուած հողերէն։

Փարիզեան օրաթերթերուն համար ալ, Ղարաբաղի վերաբերող գլխաւոր լուրը կը կայանայ Բագու - Մոսկուա նոր մերձեցման մէջ։ Ֆիկառօ ենթախորագրով մը կը պատկերացնէ նոր կացութիւնը, գրելով. «Հայտար Ալիեւի Մոսկուա այցելութիւնը կը ճուիրագործէ վերագտնումը Ա. Էլչիպէյի թրքամէտ փակագիծէն ետք»։ Թերթը կը ծանրանայ վերահաստատուած այս «սիրաբանութեան» վրայ։ Ալիեւ եւ Ելցին տեսնուած են Սեպ. 6-ին եւ այս հանդիպումին առթիւ, ռուսական նախագահութիւնը գեկոյց մը հրապարակած է ուր կ'ըսուի թէ «այս վերագտնումը կ'ըլլայ ի շահ երկու երկիրներու»։ Ալիեւ ալ, իր կողմէ, աւելցուցած է. —«Այն զգացումն ունիմ որ երբեք չեմ հեռացած Կրեմլինէն»։ Մոսկուայի մէջ է որ ՀԱՊ-ի վեհաժողովը կը գումարուի Սեպ. 24-ին։

Այս ամբողջը կը հաստատէ նաեւ որ Մոսկուա դեկը ձեռքը կ'առնէ. վերջին փաստը, եթէ հարկ էր, Ուկրանիոյ պարագան էր։ Ան սախպուեցաւ տեղի տալ իրեն պարտադրուած համաձայնագրին։ Այնքան մեծ էր երկրին պարտքը ուժանիւթի մարզին մէջ, որ նախագահ Կրաւչուք ընդունեցաւ յանձնել իր երկրին հիւլէական զէնքերը եւ Սեւ ծովու նաւատորմին կէսը։ Այս պայմաններուն փոխարէն, ջնջուեցաւ 3 միլիառ տոլարի պարտքը։

Եւ այս ձեւով, կը փաստուի, որ ի վերջոյ, Մոսկուա տէրն ու տիրականը կը մնայ շրջանին, անկախ վարչակարգէն եւ քաղաքական վերիվայրումներէն։

Ազրպէջանական Թուրան գործակալութիւնը կը յայտարարէր նաեւ, Սեպ. 6-ին, թէ Բագու պիտի առաջարկէ Մոսկուայի որ զօրք տեղաւորէ Հայաստանի եւ Պարսկաստանի հետ իր սահմաններուն երկայնքին եւ իր հողամասն ալ պիտի տըրամադրէ զինուորական կայաններ հաստատելու համար։

Կիրակի Երկուշաբթի (Սեպ. 5/6) լուսնալիք գիշերն է որ կրակոցներ լսուած են հայ-թրքական (Արտաշատ) սահմանագըլուխին վրայ եւ լուրը տարածուած ըլլալով նաեւ Սեպ. 6-ին ձայնասփիւռի կարգ մը կայաններէն (Փարիզ լսուած) որոշ իրարանցում ալ ծագած էր գաղութին մէջ։

Մենք լուրին չէինք անդրադարձած մեր նախորդ թիւով, հաստատած ըլլալով Երեւանէն, որ փոքր միջադէպ մըն էր եւ պարզուած էր որ ներքին հարց մըն էր։ Թրքական Սպայակոյտի մէկ պատասխանատուն ալ յայտարարած է այս առընչութեամբ թէ օդին մէջ եղած էին այդ կրակոցները, հարսնիքի մը առթիւ։

Ամէն պարագայի մէջ, նոյն օրը Լեւոն Տէր-Պետրոսեան հեռաձայնային խօսակցութիւն մը ունեցած է (Սեպ. 6-ին), Թուրքիոյ նախագահ Ս. Տէմիրէլի հետ եւ յայտնած թէ թրքական զօրքերու կուտակումը հայ-թրքական սահմանին վրայ կրնայ միայն բարդացնել կացութիւնը եւ խանգարել բանակցութիւններու ընթացքը, մասնաւորաբար Ազրպէջանի եւ Ղարաբաղի իշխանութիւններու միջեւ (Մոսկուա (Սեպ. 8) և Մինսկի խումբի ժողովին (Մոսկուա, Սեպ. 9)։ Երկու նախագահները համաձայնած են ամէն կերպով աջակցիլ ռազմական գործողութիւններու դադրեցման եւ նպաստել խաղաղութեան հաստատման գործընթացին։

Հեռաձայնային խօսակցութիւն մըն ալ տեղի ունեցած է Պարսկաստանի եւ Հայաստանի Արտաքին նախարարներուն միջեւ։ Առաջինը պահանջած է որ հայկական ուժերը քաշուին իրենց գրաւած շրջաններէն։ Այս խօսակցութեան արձագանգած էր Լիպերասիոն (Սեպ. 7), յայտնելով թէ Վելայաթի ըսած էր Վ. Փափազեանի որ «Հայաստան վերջ տայ պատերազմին որ կրնայ հրահրել կացութիւնը շրջանին մէջ»։ Վ. Փափազեան յիշած է որ Հայաստան պատերազմի մէջ չէ։

Ազրպէջանական լրատուները լայն արձագանգ տուած են Ալիեւի որոշումով ազատ արձակուած 29 հայ գերիներու պարագային, զայն ցոյց տալով որպէս Ազրպէջանի բարի կամեցողութեան միակողմանի քայլ։ Այս թիւր մեկնաբանութեան առթիւ, ԼՂՀ-եան Ներքին նախարարի առաջին տեղակալ, ռազմագերիներու, պատանդներու եւ անյայտ կորսուածներու հարցերու յանձնաժողովի նախագահ՝ Ալեքսանդր Ազարարեան ըսած է. —«ԼՂՀ-եան իշխանութիւնները պատանդներու եւ ռազմագերիներու փոխանակման բազմաթիւ նախաձեռնութիւններ ստանձնած է, առաջարկներ բրած է եւ բարի կամեցողութեան առաջին քայլերը առած է» ու շարունակած է թուական տուեալներ ներկայացնելով։ Օգոստոս 24-ին Աղդամի եւ Բարդայի միջեւ ճշդուած վայրը, Հայերը մէկ Հայու փոխարէն յանձնած են 7 ռազմագերիներ, 3 անչափահաս եւ 7 պատանդ։ Նոյն օրը, առանց որեւէ նախապայմանի, Ազրպէջանցիներուն յանձնըւած է 23 հոգի (9 գերի, 14 պատանդ)։

Մինչ այդ, Յունիս 13-ին, միջազգային Կարմիր Խաչի միջոցաւ, Ազրպէջանցիներուն յանձնուած է 4 հոգի, ամիս մը ետք՝ 5 հոգի եւս, Մարիօ Ռաֆայէլլիի միջոցաւ։ Ռազմագերի մը յանձնուած է Յուլիս 28-ին, 24 ժամ ետք կրկին 4 անձ, Կարմիր Խաչի միջոցաւ։ Ազատ արձակուած են 28 Հայեր, Ռուսաստանի, Վրաստանի եւ Հայաստանի քաղաքացիներ, գլխաւորաբար կիներ եւ ծերունիներ, որոնցմէ միայն երկուքը կրնային կապ ունենալ հակամարտութեան հետ (Հայաստանի Տաւուշի եւ Վարդենիսի շրջաններէն)։ Բոլորն ալ պատանդ առնուած են Բագուէն անցնող կառախումբերու մէջ։ Միւս կողմէ, ԼՂՀ-եան պաշտպանութեան բանակի շտապը կը հաղորդէ որ Ազրպէջան մահուան եւ 15 տարի բանտարկութեան դատապարտուած 6 ռուս զինուորներու Ռուսաստանի յանձնըւելուն փոխարէն, Ղարաբաղի հրամանատարութիւնը 16 ռազմագերի յանձնած է, որոնց մէջ նաեւ երկու օդաչու (վար առնըւած երկու օդանաւներու)։

Սեպ. 6-ին, Լ. Տէր-Պետրոսեան հրամանագիր մը ստորագրած է զօր. Գուրգէն Դալիբալթեանը նշանակելով նախագահի խորհրդական եւ Հայաստանի զինեալ ուժերու գլխաւոր տեսուչ։

Հայաստանի Գ.Խ.-ի բնապահական հարցերու յանձնաժողովի նախագահ Սամուէլ Շահինեան հիւլէակայանի վերաբացման մասին լրագրողներուն տուած կարգ մը տեղեկութիւններուն շարքին ըսած է նաեւ թէ անոր վերստին օգտագործումը բոլորովին չի կրնար լուծել Հայաստանի ուժանիւթի հարցերը։ Ան մանրամասն բացատրութիւններ ալ տուած է յանձնաժողովի աշխատութիւններուն մասին եւ ներկայացուցած է նախագծաշական այն նամակը, զոր յանձնախումբը ղրկած էր բազմաթիւ երկիրներու եւ ուր կը նշէր կայանի օգտագործումով ծագելիք շուրջ քան անընդունելի կէտեր։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՄ-ը (Մարսէյլի Օլէմփիք) արտաքըսւեցաւ Ֆութպոլի եւրոպական Միութենէն (ՈՒԷՖԱ) 1993-94 շրջանին համար եւ չի կրնար ուրեմն մասնակցիլ ախոյեան ակումբներու Եւրոպայի Բաժակին։ Ցիւրիխի Հիլթըն պանդոկին մէջ է որ, Սեպ. 6-ին, ՈՒԷՖԱ-ի գործադիր Կոմիտէի անդամները (մէկ Իտալացի, մէկ Թուրք, մէկ Անգլիացի, մէկ Գերմանացի, մէկ Իսլանտացի, մէկ Ռուս, մէկ Նորվեկիացի, մէկ Հոլանտացի եւ մէկ Սպանացի) կը վճռեն, մէկ ժամ լսելէ ետք ֆութպոլի ազգ. Լիկայի եւ ֆրանսական ֆութպոլի նախագահը, կու տան վճիռը՝ արտաքսում։ Յուզումը, վրդովումը մեծ են եւ ամբողջ մամուլը, բերանացի թէ գրաւոր աշխարհի բոլոր ողբերգութիւնները մէկ կողմ դրած կը զբաղին այս հարցով։ Վըրդովումը, Ֆրանսացիներու մօտ, որպէս գլխաւոր դրդապատճառ ունի այն իրողութիւնը որ ՈՒԷՖԱ-ն հապճեպ վճիռ մը կ'արձակէ, երբ ՕՄ - Վալանսիէն հարցը չէ վճռուած դատարանին կողմէ։ Սեպ. 7-ի ֆրանսական թերթերը խմբագրականներ եւ լրատուութեան ու մեկնաբանութեան էջեր կը նուիրէին այս խնդրին, որ չի կըրնար սրբագրուիլ որովհետեւ ՈՒԷՖԱ-ի վըճիռները վերաքննութեան չեն կրնար դրուիլ։ Ֆրանսական ֆութպոլի ղեկավարութիւնը մինչեւ Սեպ. 8 պէտք է նըշանակէ փոխարինող ակումբը։ Փարի - Սէն - Ժերմէն որ բնականօրէն Մարսէյլի տեղը կրնայ գրաւել քանի որ կը յաջորդէր Մարսէյլի, մերժեց, ցոյց տալով իր համախոհութիւնը։ Նոյնը ըրին, հաւանաբար, այլ ակումբներ։ ՈՒԷՖԱ-ն իր որոշումը կ'արդարացնէ անով որ ֆրանսական Դաշնակցութիւնը չէ կրցած իր հետազօտութիւններու արդիւնքները յստակ կերպով պարզել։ Այս ծանր հարուածը խնդրոյ առարկայ կ'ընէ Մարսէյլի խումբին ճակատագիրը եւ Պերնար Թափի խորապէս ցնցուած էր։ Որոշած էր հրաժարիլ իսկ նախագահի իր աթոռէն։ ՕՄ-ի դըրամագլուխին (խաղացողները) 68%-ը կը պատկանի Պ. Թափիի (գնահատուած 220-էն 250 միլիոն Ֆր.)։ Պ. Թափի որոշած էր, ի վերջոյ (Սեպ. 7), ստիպողական դատի քաշել (assignation en référé) Լիկան եւ Ֆրանսական Դաշնակցութիւնը, պահանջելով որ պահպանեն ՕՄ-ի մասնակցութիւնը Բաժակին։ Երկուքին ալ պատասխանատուները աւելորդ կը գտնեն նման նախաձեռնութիւն մը, քանի որ ՈՒԷՖԱ-ն ենթակայ չէ արդարադատութեան ֆրանսական օրէնսդրութեան։

ՌԸՆՕ - ՎՈԼՎՕ որ երեք տարի է կը «սիրաբանէին», որոշեցին ամուսնանալ 1994, Յունուար 1-ին։ Ֆրանսական Պետութիւնը այս նոր խումբին (Ռընօ - Վոլվօ) բաժնեթուղթերուն 65%-ին կը տիրանայ։ Ֆրանսական եւ շուէտական այս ընկերութիւնները միանալով կ'ուզեն ձեռք ձեռքի դէմ դնել այն փոթորիկին որ կը սպառնայ կառքի ճարտարարուեստին։

ԺԱԳ ՇԻՐԱՔ կրկին ելոյթ ունենալով, այս անգամ Եւրոպա Մէկ ձայնասփիւռի կայանէն (Սեպ. 7) չեշտեց թէ ինք եւ Պալատիւր երբեք մրցակցութեան մէջ պիտի չըլլան եւ առիկա՝ յանուն բարեկամութեան, պարկեշտութեան, երկրին եւ ազգին շահուն։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ վարչապետը քանի մը զիջումներ ըրաւ աշխատանքի իր հնդամեայ ծրագրին մէջ, երկար բանակցելէ ետք սենտիքաներուն հետ, Սեպ. 6-ին, առանց սակայն ամբողջական գոհացում տալու անոնց։ Համակերպեցաւ իրարու չկապել աշխատանքի ժամանակի նուազումը եւ «տարեկանացումը»։ Կառավարութիւնը այլ փոքր զիջումներ ալ ըրաւ։

Ե. ԱՐԱՖԱԹ կը շարունակէ արշաւական իր շրջապտոյտը, համոզելու համար բոլորը որ Կազա - Երիքով այս առաջարկը ընդունելի է եւ նպաստաւոր։ Դամասկոսէն վերադարձին, կը թուի որ ՊԱԿ-ի պարագլուխը ձեռք չէ ձգած այն ամբողջական նեցուկը զոր կ'ակնկալէր, բայց, կը թուի թէ Սուրիա պիտի չընդդիմանայ նման կարգադրութեան մը, եթէ նոյնիսկ գոհ չէ եւ մամուլն ալ չի ծածկեր Սուրիացիներու ջղագրգռութիւնը։ Կուսակցական պաշտօնաթերթը՝ Ալ-Պաաս կը գրէ. —«Իսրայէլ կը ջանայ խաղաղութեան գործընթացը պարպել իր բովանդակութենէն, զայն բաժնել անջատ համաձայնագրերու, որոնք չեն գոհացըներ իր առաջին նպատակակէտը՝ հողերու ազատագրում եւ իրաւունքներու վերահաստատում»։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ օդանաւային յարձակում մը Մոկատիշիօ (Սոմալի) ուր Սոմալիցիի մահուան եւ 19 ուրիշներու վիրաւորուելուն պատճառ եղած է, թէեւ ռմբակոծութեան թիրախը զօր. Այտիտի դիրքերն էին։ Մնաց որ այս ռմբակոծութենէն ամերիկացի զինուոր մըն ալ վիրաւորուած է։

ՃԱՏՐԱԿԻ երկու մեծերը՝ Գասպարով եւ Շորթ հեռացած են ճատրակի դաշնակցային շրջագօտիէն եւ հիմնած իրենց անձնական միութիւնը, Լոնտոնի մէջ։ Պաշտօնական խաղացողները կը մնան Գարպով եւ Թիմման որոնք Հոլանտա են։ Լիպերասիոն երկու էջ կը նուիրէ այս նոր մրցումին։ Կու տայ Գասպարովի կենսագրականը. — Ծնած Բագու 1963-ին (հայ մօրմէ եւ հրեայ հօրմէ) այսօր աշխարհի լաւագոյն խաղացողը կը նկատուի։ Իր մրցումը Շորթի դէմ նիւթական նեցուկը կը վայելէ Թայմզ թերթին։ Շորթ կ'ըսէ. —«Մեծագոյն առաւելութիւնս այն է որ մտքէն չի կրնար անցընել որ կրնայ կորսնցնել ինծի դէմ», բայց, Գասպարով ալ պատասխանած է բառախաղով մը «քիչ մը շորթ» (մրցակիցին անունը՝ Շորթ անգլերէն կարճ կը նշանակէ)։ Ուրեմն երկու ախոյենութիւն տեղի կ'ունենան միաժամանակ՝ Հոլանտայի մէջ՝ Գարպով-Թիմման եւ Լոնտոնի մէջ՝ Գասպարով-Շորթ։

ԴԻՄԱՆԿԱՐՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ԱՄԱՌ 1993

ՎԱՀԱԳՆ ՍՏԱՄԲՈՒԼՑԵԱՆ՝ ԴԻՄԱԴՐԵԼ ԵՐԳԵՈՆՈՎ

Հայաստանի ներկայ ծանր պայմաններուն մէջ արուեստագէտները կ՚աշխատին բարձր մակարդակի վրայ պահել մշակութային կեանքը։ Երեւանի պատերուն վրայ ամէնուրեք կարելի է տեսնել մեծադիր յայտարարութիւններ երաժշտական, նկարչական կամ թատերական ներկայացումներու վերաբերեալ։ Կարելի չէ անշուշտ ըսել որ այսօրուան մշակութային կեանքը երէկուանին պէս հարուստ ու փայլուն է։ Նախ կան առօրեայ դժուարութիւններուն հետ կապուած խոչընդոտները՝ ելեկտրականութեան պակասը, կերպասներու եւ զարդարանքի պատրաստութեան անհրաժեշտ ապրանքներուն չըգոյութիւնը, կեանքի սղութիւնը, մշակութային բոլոր հաստատութիւններուն սնանկացումը, բազմաթիւ արուեստագէտներու արտագաղթը որ Հայաստանի բեմերը կը զրկէ իր ամէնէն խոստմնալից տաղանդներէն... կայ - «չկայ»ներու անվերջանալի շարան մը եւ կայ վերջապէս չյայտարարուած բայց աներեւութապէս ներկայ պատերազմը։

Տխուր եւ յուսահատական այս ընդհանուր պատկերին մէջ կան սակայն քանի մը լուսաւոր կէտեր աւելի յուսադրիչ, աւելի խրախուսիչ։

Օգոստոս 4, երեկոյեան ժամը 5-ին, Իսահակեան փողոցին վրայ գտնուող «Կամերային» դահլիճ՝ վաթսունէն եօթանասուն հոգի հաւաքուած են այստեղ։ Երիտասարդ զոյգեր, ընտանիքի տէր կանայք իրենց փոքրիկներով շրջապատուած, քանի մը ալեհեր դէմքեր եւ վերջապէս խումբ մը երիտասարդ երաժիշտներ, որոնք իրենց դասերը աւարտելէ յետոյ հարեւան երաժշտանոցէն վազած են մինչեւ այստեղ։ Բոլորն ալ ներկայ են լսելու համար հռչակաւոր երգեհոնահար Վահագն Ստամբուլցեանի համերգը։

Այս շատ հանդարտ ու սովորական տեսարանը տարօրինակ կրնայ թուիլ երկրի մը մէջ ուր ընկերային եւ տնտեսական տագնապը կարծէք օրէ օր աւելի ու աւելի կը խորանայ։ Բոլոր ժողովուրդները օր մը չէ օր մը այս փորձառութիւնը կ՚ունենան։ Այդ ժամանակ դիմադրելու ձեւերը կը բազմանան, կը զանազանուին։ Այս է այսօր հայ ժողովուրդին վիճակը եւ այդ պատճառով ալ Ստամբուլցեանին այս համերգը կարելի է դիտել որպէս դիմադրութեան արարք մը։

Զարմանալի՛. Համերգը կը սկսի ճիշդ յայտարարուած ժամուն։ Արուեստագէտը կռնակ տուած սրահին մօտ երկու ժամ իր ձեռքերը «պտըտցնելով» երգեհոնին ստեղնաշարին վրայ, ստեղծեց մոգական մթնոլորտ մը. ամէն ոք ուշադիր է սրահին մէջ, նոյնիսկ երեք կամ չորս տարեկան երախաները։

Արեւուն վերջին ճառագայթները կ՚իյնան լուսամուտներէն։ Շուտով մութը կը կոխէ եւ երեւանեան «խելագարուած ամբոխները» անգամ մը եւս փողոցները կ՚իյնան, քաղաքը անգամ մը եւս կը ստանայ ստուերներու հսկայ թատրոնի տեսքը։ Անվերջանալի շրջափակումը մայրաքաղաքին եւ Հայաստանի ողջ բնակչութիւնը բուի կամ չղջիկի պէս օժտած է մութին մէջ տեսնելու յատկութեամբ... Օրական երկու, երեք կամ չորս ժամ ելեկտրականութիւն... ըստ բախտի։ Որոշ թաղամասեր օրեր շարունակ ոչ ելեկտրականութիւն կը տեսնեն եւ ոչ ալ ջուր։ Աւելորդ է անշուշտ, կազի մասին խօսիլ։ Հացը՝ մարդ գլուխ օրական երկու հարիւր յիսուն կրամ, յաճախ կէս եփած։

Այս բոլորով հանդերձ այս ժողովուրդը Պախ կը նուագէ եւ կը լսէ, Օփերա կը յաճախէ երբ զինքը շրջապատող բոլոր դրացիները «պորտապար» կը պարեն... Ազրպէջանի նախագահը ի զուր չէր յայտարարած «Եթէ այդ ձմեռ ալ դիմանան, կը նշանակէ որ մարդ չեն» (խօսքը կը վերաբերէր անշուշտ Հայերուն)։

Համերգը իր աւարտին հասաւ։ Ունկնդիրներուն ծափահարութիւնները Վ. Ստամբուլցեանը ետ կը բերեն բեմ։ Երաժիշտը խոնարհելէ յետոյ կը նստի եւ իր թաւ ու համարձակ ձայնով կը յայտարարէ. – «Ամենայն Սուրբ ... Մակար Եկմալեան»։ Ամբողջ սրահը շունչը բռնած կը լսէ շարականը։ Վերջին ձայնանիշն հնչեց, սակայն անգամ մը եւս ծափահարութիւնները արուեստագէտին կ՚արգիլեն իր նուագարանէն հեռանալ։ Անգամ մը եւս Ստամբուլցեան ետ կը նստի աւելցնելով. – «Խորհուրդ խորին, Կոմիտաս»։ Իրօ՛ք, իւրաքանչիւր ունկնդիրին համար պահը խորհրդաւոր եղաւ, խոկումի եւ հաղորդութեան պահ մը։ Այս անգամ երաժշտութեան կը յաջորդէ լռութեան պահ մը եւ յետոյ կրկին կը թնդան ծափահարութիւնները. ներկաները յագեցած վերջապէս իրենց աթոռները կը թողուն եւ սրահէն կը հեռանան։ Փողոցը երեւանցիները խումբ խումբ, արագօրէն կը վերադառնան տուն, ճանապարհին քանի մը մոմեր գնելէ յետոյ։ Բո՛ւռն հակադրութիւն «ներսի» եւ «դուրսի» մթնոլորտներու միջեւ։ Մէկ բան յստակ է ինծի համար՝ երգեհոնը, այդ օր, բոլորիս համար դարձաւ պայքարելու միջոց, երաժշտութիւնը՝ սպեղանի յուսահատութեան դէմ, Վահագն Ստամբուլցեանը՝ պայքարող հայ ժողովուրդին արժանաւոր մարտիկներէն մէկը։ Ի՞նչպէս չըյուզուիլ։

ԼԻԼԻԹ ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԵՒ ԳԻՒՄՐԻԻ ԾՆՆԴԱՏՈՒՆԸ

Իրականութիւն է որ կեանքը աննկարագրելի ձեւով փոխուած է ամբողջ Հայաստանին տարածքին։ Կան շրջաններ, առանց երթալու մինչեւ Արցախ, ուր կեանքը պարզապէս դժոխային կրնայ թուիլ Արեւմուտքի հանգստաւէտ պայմաններուն սովոր մարդկանց, սակայն այնտեղ ալ մարդիկ կը շարունակեն ապրիլ, կարելի է նոյնիսկ ըսել վերապրիլ, կը շարունակեն դիմադրել...

Այս շրջաններուն ամէնէն դաժան օրինակն է անշուշտ հինգ տարիներէ ի վեր «աղէտի գօտի» անուանուած տարածքը, այսինքն՝ Շիրակի, Բազումի, Փամպակի եւ մասամբ Լոռիի գաւառները։ Հոն ամէն ինչ յուսահատական է։ Գիւմրիի մէջ (նախկին Լենինականը) յիսունութ հեկտարի վրայ կառուցուող նոր թաղամասին համարեա ոչ մէկ շէնքը կատարելապէս աւարտած է։ Քաղաքին կեդրոնը վերջապէս մաքրուած է։ Հոն նկատելի միակ փոփոխութիւնն է համայնավար կուսակցութեան շէնքին վերաշինութիւնը, շնորհիւ Լորիս Ճգնաւորեանի ձեռնարկած արշաւին. երաժիշտին նպատակն է այս շէնքին մէջ հաստատել մշակութային կեդրոն մը։ Ուրիշ ոչ մէկ զանգուածային փոփոխութիւն երկրաշարժէն ասդին. տոմիկները (ռուսերէն՝ փոքրիկ տուն) կը շարունակեն ծաղկիլ ամէն տեղ... ուր տեղ կայ։ Շատ մը գիւմրեցիներ չհանդուրժելով այս անստոյգ պայմաններուն, կամ բաւարար միջոցներ չունենալով տուեալ տնակները գնելու համար, որոշած են իրենց կիսաւեր կամ ճեղքուած բնակարանները վերադառնալ, արհամարհելով ամէն վտանգ։

Հանրային եւ պետական շէնքերը նոյնպէս ողբալի վիճակի մէջ են։ Հին կեդրոնին շէնքերէն կանգուն է միայն «Եօթը վէրք» մայր եկեղեցին «Ամենափրկչի» տաճարին աւերակներուն դիմաց, քաղաքապետարանի շէնքը անհետացած է, «Մայր Հայաստանի» յուշարձանին հանրային պարտէզին ծառերուն հարիւրէն ութսուն տոկոսը կացինահարուած է. մնացած քսան տոկոսը պիտանի չըլլալուն պատճառով մնացած է։

Այս է հիւսիսային շրջաններուն գրեթէ բոլոր քաղաքներուն եւ գիւղերուն վիճակը՝ Գիւմրի, Վանաձոր (Կիրովական), ըՍպիտակ, Նալբանդ։

Այստեղ ալ սակայն յուսալու պատճառներ կան, թէեւ զանոնք գտնելու համար մարդ խոշորացոյցով պիտի թափառի։

Դժբախտութեան եւ յուսահատութեան այս ովկիանոսին մէջ կը գտնուին տակաւին յոյսի կղզիներ, որոնք որոշ չափով լաւատեսութիւն կրնան ներշնչել։ Կայ ֆրանսական դպրոցը իր քաջասիրտ տնօրէնով։ Մարթէն Փաշայեան առանց յոյսը կորսնցնելու իր առաքելութիւնը կը շարունակէ։ Պատրաստի (փրէֆապրիքէ) շէնքի մը մէջ եօթըհարիւրէն աւելի աշակերտներ երեք հերթերով իրարու կը յաջորդեն առաւօտէ մինչեւ ուշ գիշեր։

Գիւմրիի ծննդատունը նոյնպէս հերոսաբար (բառը կ՚օգտագործենք ամենայն ուշադրութեամբ) իր գործունէութիւնը կը շարունակէ ծառայելով մօտ չորս հարիւրհազար բնակչութիւն հաշուող տարածքի մը։ Այստեղ ալ հակասութիւնները բուռն են։ Հակառակ բոլոր դժուարութիւններուն, Գիւմրիի մէջ ամէն օր մանուկներ կը ծնին...

Կարելի է ըսել որ Գիւմրիի ծննդատունը աշխարհ եկող իւրաքանչիւր երախայ երկու մայր ունի՝ իր հարազատ մայրը եւ... Լիլիթ Պօղոսեանը։

Լիլիթը ամբողջ Գիւմրիին ծանօթ է, եւ հակառակն ալ ճիշդ է։

Ան մանկաբարձուհի է կամ աւելի ճիշդ «մանկաբարձուհին» է։ Իր կաթնագոյն դէմքը յոգնած կ՚երեւի, մոխրագոյն մազերը համեստ ձեւով մը հաւաքուած ու կապուած են. իր խորունկ ու բարի նայուածքը բոլոր այցելուներուն ուշադրութիւնը կը գրաւէ։ Լիլիթը մեծ ոգեւորութեամբ կը խօսի «իր» ծննդատան մասին։ Գլխաւոր բժիշկ Ֆելիքս Գրիգորեանը նոյն կերպով կը պատմէ իր աշխատակիցներուն կրած դժուարութիւնները եւ կը թուէ կարիքները։ Իր մեղմ ձայնովը, առանց դժգոհելու, Լիլիթ կը պատմէ անցեալ ձմրան մասին. ելեկտրականութեան բացակայութիւնը, դեղերու, բժշկական գործիքներու կամ փոշի-կաթի պակասը եւլն.։

«Անցած ձմեռ համոզուած էի որ պիտի մեռնէի... դիմացայ, հիմա էլ համոզուած եմ որ գալիք ձմեռ ես չեմ դիմանայ, կը մեռնեմ... չգիտեմ...»։ Բաժնուելու ժամանակ Լիլիթին վերջին խօսքերը եղան «Պէտք է դիմանալ... նորէն եկէք»։

Ինչպէ՞ս չյուզուիլ այստեղ եւս եւ ի՞նչպէս ամէն վայրկեան չյիշել այս ազնիւ կնոջ կերպարը եւ խօսքերը։

Լիլիթը մինակ չէ անշուշտ, իրեն հետ եւ իրեն պէս մօտ հինգ հազար հիւանդապահուհիներ, հիւանդապահներ, բժիշկներ եւ տարբեր աշխատողներ կը փորձեն տոկուն պահել շրջանին առողջապահական համակարգը։

Ռուբէն Խաչատրեան այս համակարգին ընդհանուր պատասխանատուն է քանի մը ամիսներէ ի վեր։ Ան միաժամանակ քաղապետութեան անդամ է եւ իր ամբողջ ժամանակը կը կիսէ բժշկական եւ վարչական իր պարտականութիւններուն միջեւ։ Շատ մը գիւմրեցիներու պէս ինքն ալ 1988-ի երկրաշարժին ծանր տուրք մը վճարած է. իր երկու երախաներն այսօր չկան. կինը հաշմանդամ է։ Սակայն Խաչատրեան ամոլին համար երեք որբերու որդեգրումը նոր կեանքի մը հիմնաքարը հանդիսացաւ։ Ռուբէն Խաչատրեան կ՚ուզէ հաւատալ իր ու իր ընտանիքին անդամներուն ապագային, կ՚ուզէ հաւատալ գիւմրեցիներուն հաւաքական ապագային եւ անոնց ընդմէջէն հայ ժողովուրդին «վաղուան»։

Զրոյցի աւարտին, որուն ներկայ էր Մարթէն Փաշայեան, Ռ. Խաչատրեան լայն ժպիտով մը կ՚եզրափակէ՝ «Մենք կը պայքարէինք մեր անկախութեան համար, վրայ եկաւ երկրաշարժը, պատերազմ մը... մենք երկուքս ալ, մեր ամբողջ սերունդին պէս, զոհերն ենք անցման այս շրջանին, բայց համոզուած ենք որ վերջը լաւ կ՚ըլլի»։

Սա պարզունակ, չափազանցուած կամ չմտածուած միամիտ լաւատեսութեան մը արտայայտութիւնը չէ, այլեւ խորունկ համոզում մը հիմնուած հանապազօրեայ յամառ պայքարի մը վրայ։ «Վերջը լաւ կ՚ըլլի», անկասկա՛ծ։

Եւ երբ յաճախ մեր մամուլին մէջ կը գրուի «դասալիք նախարարներուն» կամ արտագաղթի դիմող հազարաւոր մեր հայրենակիցներուն մասին, գոտեպնդիչ է իսկապէս վերյիշել այս քանի մը դիմանկարները եւ գիտակցիլ որ նման անձնուրացներու շնորհիւ է որ մեր ժողովուրդին յարատեւելու գաղտնիքը իր հրաշքները կը կատարէ ամէն օր եւ բոլոր ճակատներուն վրայ։

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

Գիւմրի - Վիեն, Օգոստոս 1993

«ԵՐԿՈՒ ԱՇԽԱՐՀ»ԵԱՆ ԽՈՀԵՐ

Այն հեղինակն է Յակոբ Կարապենց, որ կրնամ կարդալ հանգիստի ու անհանգըստութեան պահերուն, ծուլութեան թէ անձկութեան ժամերուն։ Այո՛, պէտք է կարդալ զայն ու չաղախուիլ իրեն հետ, ընդարձակել մտքի տարածութիւնը, հասնիլ գեղեցկութեան ու ազնիւին։

Վիրաբոյժի դանակէն հազիւ ազատած կարդացի «Երկու Աշխարհ»ը եւ ուզեցի վերադառնալ «Յառաջ»ի աշխատակցութեան իմ օրերուն, սակայն գրիչ բռնելու ուժ չունէի եւ գլուխս՝ բոլորովին պարապ։

«Յառաջ»ի մէջ երկու գրախօսականներ երեւցան «Երկու Աշխարհ» հատորի մասին։ Եթէ տասներկու ուրիշներ ալ լոյս տեսնէին, աւելորդ պիտի չըլլային. ըսելիքը աւարտած պիտի չըլլար. այնքա՜ն լեցուն, այնքա՜ն փխրուն է գիրքը։ Արդէն երկու գրախօսականներու լրջութիւնը, որակն ու արժէքը կը վկայեն ատոր։ Ընթերցումի վայելքը կը ստիպէ սրտի խօսք արտասանելու։ Ահա՛ թէ ինչու, երրորդ մը՝ քիչ մը տարբեր անկիւնէ, երկրորդ ընթերցումէ ետք։

Դէպքերու կամ տրամադրութիւններու խթանումին ներքեւ, տարբեր-տարբեր թըւականներուն լոյս տեսած այս փորձագրութիւնները՝ նիւթին պահանջած տարածութեամբ, կը խուզարկեն մարդու արտաքին թէ ներքին աշխարհները, Ամերիկա եւ Հայաստան աշխարհները, կապիտալ եւ աշխատանք երկու տարբեր աշխարհները, ուր ա՛յնքան բարդութիւններ, խորթութիւններ, կամայականութիւնները ու բռնութիւններ կը չոքին մարդու վզին, կ՚այլակերպեն զայն այն աստիճան, որ «մեծամիտ է» կ՚ըսէ յոբելեանի առաջարկը մերժողին, «փառամոլ» կը բարբաջէ, ընդունելու պարագային։ Բացատական այս երեւոյթն է հաւանաբար, որ կը մղէ զինք սուզուիլ ինքն իր մէջ, քննել իր ներքինը, որ պիտի բացայայտէ իրեն սիրոյ եւ մաղձի ծնունդ տուող դրդիչները, որ հաղորդակցութիւն պիտի ստեղծէ իր եւ դիմացինի հետ. խաբեբայ, կեղծ, խարդախ իր՝ դիմացի իշխանութեան հետ, որ կեանքը յարմարցուցած միմիայն իր պահանջներուն, իր հաճոյքներուն եւ իր... կործանման, հպարտօրէն կը ճառէ դէմոկրասիի անունով։ Ինչպէս ճամբայ երթալ անոր հետ. «Ո՞վ կարող է այլեւս վստահել կառավարութիւններին, օրէնքներին, գաղափարներին ու սկզբունքներին, երբ այդ հաստատութիւնները հիմնուել են խախուտ կոյուղիների վրայ՝ [illegible], անճարակ մարդկանց կողմից։ Այդ իշխանութիւնների մարդկայնութեան մասին են խօսում, արժանապատուութիւնից զրկելով մարդուն, ազատութեան մասին են ճառում, ստրկացնելով նրան։ Ժողովրդավարութիւն են քարոզում, երբ իրականում սեղմում են բռնատիրութեան ճիրանը»։

Շատերու պէս, համակերպող չէ Կարապենց՝ ստեղծուած դրութեան. քայլերը չի՛ յարմարցներ ուրիշներու արշաւին. կը ջանայ շրջել դերերը. կը փորձէ ստեղծել մտային եւ հոգեկան երկրաշարժ, որ ... իսկապէս արժեւորուի կեանքը եւ յեղափոխութեան ենթարկուող կեանքին ... գըլխթաց, յեղափոխուի արուեստն ալ, ... հասնի բարձրութեան։

Հեղինակ գնահատելու մի քանի գործածուած եւ բառեր գոյութիւն ունին, որոնցմէ ամէնէն ուժեղը կը թուի ըլլալ ինքնատպութիւնը։ Ուրիշներու կարգին, ես ալ գործածած եմ զայն, առանց անդրադառնալու, որ մեծ բան չի նշանակեր ինքնատիպ, եթէ չյիշատակուի թէ ո՛ր է, ի՛նչ բանի մէջ կը կայանայ գրողի ինքնատպութիւնը

ՓՈԽ՚Ն ՏՈՄՍԻ

ՀԱՅՐԵՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ ՍՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՆԻՒԹԻ

Նախապէս երկու նմոյշներ: Քառեակ մը Իսահակեանէն.

Ձեր բոլոր հոյլն յայնժամ, նոճք իմ,
թող զիս ողբայ,
Թող եղերգէ գիշերային մահն երգչին
ձեր հին,
Ու տաղերնուդ ամէնէն ծանրն ու ամեհին
Ձեր մրմունջին իբր այգոյ հեծելով
ծփայ:

Նաեւ քառեակ մը «Նոճաստան»ի հեղինակին վարպետ՝ Եղիա Տէմիրճիպաշեանէ.

Փոստաւայ մը միշտ փոսացող աչքերում
Առջեւ յածի, է՛ զի չըղջիկ իմն անհուն,
Է՛ զի փեթակ երկնախորիսխ մեղր
լուսին:

Անկասկած է որ ադամանդահատի մը ճարպիկի ճշգրտութեամբ քանդակուած այս քանի մը տողերը ձորերով ու սարերով հեռու են մեր հայրենի բանաստեղծներուն առատահոս արտադրութենէն:

Բնականաբար, կարելի չէ «ապսպրանքով» իրաւ բանաստեղծ յորջորջուիլ: Դիւրագրգիռ անձ մը՝ զգացում, կրակ, խանդավառութիւն ինքզինքին շնորհելով, կրնայ էջեր լեցնել, բայց եթէ այդ ժայթքումները չեն ենթարկուիր համայնականօրէն ընդունուած լեզուական ու ձեւական կաղապարի մը պահանջներուն, անոնք կ'երթան թառղուիլ անսանձ ճարտուքներու չարոցներուն վրայ:

Տասնեակ տարիներ, այս պղտոր վիճակը նոյնիսկ անկեղծ համարուող զոհեր խլեց: Յովհաննէս Շիրազէն զատ, անմեղ զոհերէն մէկն ալ պիտի ըլլար Պարոյր Սեւակը, գոնէ իր «Անլռելի զանգակատուն»ով: Հասարակաց լեզու, կառոյցի տկարութիւն, արտայայտութեանց անտեղի չափազանցութիւն: Անդիմադրելի հրաբուխ մը, որուն բոցերը մարելուն պէս, այրուքներ կը մնան:

Իսկ ինչ կը վերաբերի բանաստեղծի մը անհրաժեշտ գիտութիւնը կազմող զոյգ արուեստներուն՝ քերթողութիւն եւ տաղաչափութիւն, որոնց փոխանակումը երգահանի մը համար կ'ըլլան հարմոնի եւ քոմփոզիսիոն, կարծես անոնք բնաւ գոյութիւն չունենային: Եւ էջեր մրոտողն ալ կը դառնայ տողավարձով վճարուած վարձկան մը, արտադրելու մարմաջէն տարուած:

Ընդհակառակն, հայ երգահաններուն կտորները, միջազգային լեզուի մը մաղին ենթարկուելով՝ երաժշտական կանոններու հետեւողութեամբ կը գործադրուին: Իսկ հայ բանաստեղծնե՛րը... Բնականաբար, բառին բուն իմաստով քննադատներ եթէ գտնուէին, պայմաններուն համեմատ՝ արդիւնքն ալ տարբեր կ'ըլլար: Զարմանալի չէ՞ որ Հայաստանի մէջ հնչեակ կոչուած սեռը հազուադէպօրէն փորձուած է, պարզ անոր համար որ խստապահանջ է ան: Համալսարանի գրականութեան դասախօսներուն պատասխանատուութիւնն ալ ակներեւ է այս հարցի մէջ: Անհաւատալի երեւոյթ մը:

Ի՞նչպէս անտեսել որ Մոլիէրի հանրածանօթ սիրային քառեակին համեմատութեամբ՝ արձակով մտածուած գաղափարի մը տալ բանաստեղծական կերպար՝ յանգի, չափի, կշռոյթի պարտաւորութեանց կը կարօտի: Մեր մամիկներն իսկ իլիկով բուրդ մանելու ատեն, ստիպուած են իրենց շարժումներուն տալ չափ ու կշիռ, եւ զանոնք դիտելը խելական հաճոյք մըն է: Տեսէ՛ք կնոջ մը մատներն եւ արմուկը, երբ երկու ճաղերով իր հիւսքը գործելով զբաղած է: Ան չորս չափերու հաւասար կրկնութիւններով կ'ընթանայ: Անուս ռամիկն ալ, որ ո՛չ մէկ երաժշտական տեսաբանութենէ չունի խապար, մինչեւ որ չափ ու ռիթմ չդնէ իր երգածին մէջ, պարելու պատրաստ իր ոտքերը յառաջ չեն երթար:

Նկարչութեան մէջ իսկ, ռիթմի վարպետ ճանչցուած «խենթ» Սէզանը, իր «ընկեր» էմփրէսիոնիսթներուն քաղքենիները փայփայող մեղկ պաստառները խարազանելու համար է որ արձակած էր համբաւոր «Մէրտ»ը, ուղին հարթելով այսպէս Կօկէնին, Վան Կոկին... Փիքասոյին եւ արդի նկարչութեան:

Այժմ գանք մշակուած նիւթերու հարցին: Ցեղային ախտ կամ յանկերգ, հայրենի բանաստեղծը կարծես ստիպուած է միայն հայրենիքի վշտոտ լարը թրթռացնել: Դարերով անհայրենիք ապրած ազգ մը. անմեղադրելի պատճառ: Բայց ինչո՞ւ սորվիլը դառնալ այդ կախարդանքին եւ անտեսել մարդը, բնութիւնը, մարդկութիւնը, զգացական աշխարհը, ոգեղէնն ու հոգեղէնը: Մեծ տուժողը հարկաւ հայ գրականութիւնն է:

Հազա՜ր ափսոս, մեր հէք Պետրոս Դուրեանն իսկ, իր օրերուն նորաբոյս հայրենասիրութեան տառապանքէն դարձաւ տարուբեր: Անոր 1872-ի առաջին տպագրութեան 495 էջերէն 460-ը, մանաւանդ հինգ երկարապատում թատերգութիւնները, յատկացուած են անտեսանելի հայրենիքի մը սիրոյն, շատ անգամ անըմբռնելի, միամիտ, անջիղ, մանկատի հոգեբանութեամբ մը: Եւ կարծես հայրենի բանաստեղծներն ալ միայն այս 460 էջերէն տարուած ըլլալ կը թուին, բնաւ մնացեալ գլուխ-գործոց երեսուններէն եւ յետագային հրատարակուած նամակներէն: Մե՛ղք անբասիր Պետրոսի մոմի լոյսին տակ անցուցած գիշերներուն եւ բժշկի տախտակներուն վրայ չարչրկուած թոքերուն:

Հայրենասիրութեան կանչը միւս բոլորէն աւելի լրջութիւն կը պահանջէ, չդառնալու համար խակոյն թոյլ, մանկամիտ, հասարակ, տարաժամ... Ֆրանսական գրականութեան մէջ իսկ, 1900-էն ի վեր հայրենաբաղձութեան քնարը նկատուած է թապու, բացի դիմադրական շրջանի հռչակաւոր հեղինակներէն, ինչպէս Էլիւար, Արակոն, Փրեվէր: Այսօր, հանճարեղ Էտմոն Ռոստանի հայրենաշունչ տաղերը երբ պատահմամբ արտասանուին, ժպիտ միայն կը յարուցանեն:

Ալ ի՞նչպէս կ'ուզէք որ նման տխտաններուն քով մեր անդէն բանահիւսները դիմանան, առանց մխրճուելու ճապաղութեան ճահիճին մէջ: Բայց երբ ներկայիս, ազատ ու անկախ հայրենիքին մէջ, փշրուելու վրայ են մտային կաշկանդումի շղթաները, այլեւս անոնք լքելու են հայրենաբաղձութեան հալումաշ մեղեդին, դառնալու համար քաջարի զովերգուներն համամարդկային արժէքներուն, քերթողական արուեստի գաղտնիքներով զինուած:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂ

Փարիզ, 1993, Օգոստոս 30

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՋՐԻ ՈՒ ՄԱՔՈՒՐ ԱՂԲԻՒՐ

Փրոֆ. Գրավըն ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է երկրագունդին մէկ մասին վրայ որ քիչերու հետաքրքրութեան առարկան է: Ան կը խուզարկէ ծովերու խորքը: 60-ական թուականներուն երբ կ'աշխատէր ամերիկեան ծովուժին մէջ, նոր թէքնիքներ զարգացուցած էր ովկիաններու խորքը հետախուզելու համար, նպատակ ունենալով օգտագործել ամենախոր վայրերու ջուրի պաշարները:

70-ական թուականներուն Հաւայեան կղզիներուն մեծագոյնին վրայ հաստատուելով սկսած է հետազօտութեան. միշտ կը մտածէր որ Խաղաղականի խորքերուն պաղ ջուրը ջրմուղ խողովակներով ցամաք բարձրացնելով պիտի կրնայ մարդկութեան օգտակար ձեռնարկներու մէջ գործածել զայն: Այսօր զարգացուցած է մեթոտ մը որուն շնորհիւ ծովու ջուրով ոռոգուած պարտէզներու մէջ ամէն տեսակի պտուղ եւ բանջարեղէն կը հասցնէ: Ատկէ զատ, այդ ջուրը կը գործածուի նաեւ որպէս ուժանիւթ: 30, 45 եւ մինչեւ 100 մեթր տրամագիծով խողովակներու միջոցով ցամաք կը հանուի ովկէանին խորքի պաղ ջուրը. ուրիշ խողովակաշարով մըն ալ կ'առնուի մակերեսին գաղջ ջուրը: Զոյգ յարկանի շէնքի մը բարձրութեամբ կազմածներէ անցնելով այդ ջուրը կը բանեցնէ ջրային արդիական ելեկտրաարտադրիչ մը. իսկ պաղ ջուրը նման ուրիշ սարքաւորումի մը շնորհիւ կը ծառայէ բարեխառնելու խումբ մը շէնքերու օդին ջերմութիւնը:

Ովկիանոսի խորքերուն ջուրը ունի նաեւ սնուցիչ հարուստ յատկանիշեր: Ան կը գործածուի ինչպէս խեցգետին բուծանելու աւազաններու մէջ, նոյնպէս նաեւ հսկայական բանջարանոցներու ոռոգումին: Ծովու ջուրին շոգին կը խտանայ պաղ խողովակներու վրայ ու կը հոսի գետին, ջրելով եղեմական պարտէզ մը որուն բերքը բացառիկ կերպով հարուստ է ու համեղ:

Գրավըն իրագործումներուն ամէնէն կարեւորը կը նկատէ այս մարզը. իր զարգացուցած թէքնիքին շնորհիւ 79 տեսակ պտուղ եւ բանջարեղէն հասցնելու փորձ կատարուած է: Անոր յաջողութիւնները մօտէն կը շահագրգռեն ճարտարարուեստականացած այն երկիրները որոնք մեծ մասով հասարակածային շրջանին մէջ կը գտնուին. հոն արեւուն մնայուն ներկայութիւնը պատճառ է որ ջերմաստիճանի մեծ տարբերութիւն գոյանայ մակերեսի եւ խորքերու ջուրի զանգուածներուն մէջ: Ծովային թէքնոլոժիի ընկերութեան թերթը կը գրէ թէ ովկիանի խորքի ջուրերը անսպառելի աղբիւր են որոնք ափի երկիրներուն տնտեսական ինքնաբաւ պայմաններ կրնան շնորհել, առանց բնապահպանական որեւէ հարց յարուցանելու:

ՔԱՂՀԱՆ

...նապութիւնը: Վարպետին պէս, աշկերտն ալ կրնայ ինքնատիպ ըլլալ, ունենալ անձնական հայեացք ու գործադրութեան եղանակ: Անշուշտ սխալ չէ ինքնատիպ տիտղոսը տալ Յակոբ Կարապենցի, քանի որ, այդ ի յայտ կու գայ իր բոլոր գործերուն մէջ. բայց ինչո՛վ է ինքնատիպ եւ ի՛նչպէս կ'անջատուի միւս ինքնատիպներէն:

Կարապենց ինքնատիպ է, առաջին առթիւ, իր խօսքը ազատած ըլլալուն համար ածական կոչուող խամաճիկներէ: Զախորժիր ժանեակներէ եւ բեհեզի հիւսք չկայ անոր գրականութեան մէջ: Դիպուկ են բառերը. բայերն ու գոյականները շեշտակի կը մխրճին նշանակէտի կուրծքին:

Կարապենցի ինքնատիպութիւնը կը կայանայ նաեւ իր սրբազան զայրոյթին մէջ: Անհանդուրժողութիւն՝ անիրաւութեանց ու անարդարութեանց դէմ. իր անզուսպ աղաղակը «ուղղուած քաղաքական կարգերի երեսին, հասարակութեան կեղծաւոր օրէնքների երեսին, արդարադատութիւնը շուկաներում աճուրդի հանած վաշխառուների երեսին, մարդկային իրաւունքները խախտող ամենազգի բռնապետների երեսին, ինչպէս նաեւ անհատի ազատութիւնը բռնաբարող բարքերի ու ըմբռնումի երեսին»:

Կարապենցի ինքնատիպութիւնը՝ ըսելու եւ գրելու քաջութիւնն է. վատը հարուածելու հերոսութիւնը:

Կարապենցի ինքնատիպութիւնը՝ ընթերցողին հասկնալի դառնալն է. անոր հոգին ցնցելը: Եթէ հեղինակը կը գրէ իրեն համար միայն, պէտք չունի զայն հրատարակութեան տալու:

Կարապենցի ինքնատիպութիւնը՝ իր ըմբռնումն է, ձգտումը, իր նպատակասացքը: Գործ չունի տարազարանութիւններու հետ. գործ չունի «ածականներու ու կոկիկ նախադասութիւններու հետ, որոնք ոչինչ չեն ասում, եթէ չեն բխում առօրեայի տենդոտ ու յարաշարժ երակից: Աշխարհը լեցուել է մասնագէտ գրողներով, երբ պէտք ունի խղճամիտ ու ազնիւ գրողի, որը կարողանայ անմիջականօրէն հաղորդուել իր շրջապատի հետ, շօշափել երեւոյթների խորքը եւ փորձել յստակօրէն ներկայացնել ճշմարտութիւնները»:

Կարապենցի ինքնատիպութիւնն է՝ Զարենցի պէս ըլլալ ժամանակի մարդը. երբեմն նոյնիսկ՝ կանխել ժամանակը, առեղծել գալիքը. առեղծել իր փիլիսոփայութիւնը, գրական իր դպրոցը, որպէսզի ձեւ մը գտնուի դուրս հանելու սուտի, կեղծիքի եւ վատութեան մէջ տապլտկող մարդը:

Այո՛, տեսակէտ ունեցող գրագէտ է Կարապենց. ընկերային հասկացողութիւններու տեսակէտ, բայց նաեւ գրական տեսակէտ,

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

7.

ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԻ ԼՈՒԾԷՆ

Առաջին նախադասութեան մէջ պարզ է որ սպասածս սայլերն էին, մինչ երկրորդին մէջ գիւղացիները.

Առաջին պարագային համար պիտի ըսէր Թուրքերէնը, եւ մեր աշխարհաբարն ալ եթէ գերին մնար անոր.

Քէօյլիւլէրին սապըրսըզլըգլա պէքլէտիյիմ արապալարը նիհայէթ կէլտիլէր.

(Գիւղացիներուն անհամբերութեամբ սպասած սայլերը վերջապէս եկան).

Իսկ երկրորդ պարագային համար ան պիտի ըսէր.

Սապըրսըզլըգլա պէքլէտիյիմ քէօյլիւլէրին արապալարը նիհայէթ կէլտիլէր.

(Անհամբերութեամբ սպասած գիւղացիներուս սայլերը վերջապէս եկան).

Ֆրանսերէնը, ինչպէս հնդեւրոպական կարգ մը ուրիշ լեզուներ, այսպէս պիտի կազմէր նախադասութիւնը երկրորդ պարագային համար.

վերջապէս հասան սայլերը գիւղացիներուն որոնց կը սպասէի անհամբերութեամբ:

Բայց պիտի անճրկէին առաջին պարագային առջեւ, եւ ստիպուած պիտի ըլլային դիմել տարբեր ձեւերու, ինչպէս.

վերջապէս հասան սայլերը գիւղացիներուն, այն սայլերը որոնց կը սպասէի անհամբերութեամբ.

կամ՝

վերջապէս հասան այն սայլերը գիւղացիներուն, որոնց կը սպասէին անհամբերութեամբ:

Յարաբերական դերանունը փրկեց այսպէս մեր լեզուն: Նախընթաց գլուխի մը մէջ, հայ լեզուին թուրք լեզուին ազդեցութիւնը պարզելու առթիւ, ցոյց տուինք թէ որքան կը տառապէր թուրքերէնը չկարենալով օգտուիլ այն դերանուններէն որոնք որեւէ լեզուի մէջ կը ներկայացնեն յարաբերական դերանունը իր զանազան հոլովներով (որ, զոր, որու, որուն, որմէ, որով, որոնք, զորս, որոնց, որոնցմէ, որոնցմով): Մեր ռամկօրէնը եւս, եւ անկէ ներշնչուած մեր աշխարհաբարն ալ իր նախաքայլերուն մէջ, կը զգուշանային կարծես յարաբերական դերանուններուն ընծայած առաւելութիւններէն օգտուելէ, մատնուելով շփոթութիւններու եւ դժուարութեանց:

19-րդ դարուն վերջերուն մօտ, այսինքն աշխարհաբարի յաղթանակի նախօրեակին է միայն որ յարաբերական դերանունով կազմուած նախադասութիւնները աւելի յաճախադէպ սկսան դառնալ.

Կը գրենք՝ մարդը որ նստած է դրան տակ... (փոխանակ գրելու՝ դրան տակ նստող մարդը):

Մարդը՝ որուն կը սպասէի՝ չեկաւ (սպասած մարդս չեկաւ):

Վտանգը՝ որմէ կը վախնայի՝ վերջապէս պայթեցաւ գլխուս (վախցած վտանգս պայթեցաւ գլխուս):

Շունը՝ զոր հետս տարած էի (հետս տարած շունս):

Խաղալիկը որուն հետ կը խաղար (հետը խաղցած խաղալիկը):

Ձին որուն ետեւէն վազեց (ետեւէն վազած ձին):

Ծառը որուն քով նստած էր (քովը նստած ծառը):

Թուրքերէնը պիտի ըսէր.

Հէր քէսէ փայտա էտէճէք պիր իլաջ պուլունտու.

Մեր ռամկօրէնը բառ առ բառ պիտի թարգմանէր թուրք նախադասութիւնը՝ ըսելով.

Ամէնուն օգտակար ըլլալիք դեղ մը գտնուեցաւ.

Աշխարհաբարը կը գրէ.

Գտնուեցաւ դեղ մը որ օգտակար պիտի ըլլայ ամէնուն:

(Շար. 21)

Դ. Միսաք Պենկեան,
Տաքէ Պենկեան
Դ. Անդրանիկ Պենկեան,
Դ. Յովակիմ Էմիրզեան
Տիկին Մարի Սիրատակ
Դ. Արա Էմիրզեան
ինչպէս նաեւ Էմիրզեան (Նիւ-Եորք եւ Կիրովական), Աղամեան ընտանիքները (Սուրիա եւ Նիւ-Եորք), Նաճարեան (Լիբանան), Շահպազեան եւ Տէր-Սարգիսեան ընտանիքները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, քրոջ, հօրաքրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՎԻՔԹՈՐԻԱ ՊԵՆԿԵԱՆ-Ի
(Ծնեալ՝ Էմիրզեան)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպ. 4-ին, 89 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ջորեքշաբթի, Սեպ. 8, ժամը 15-ին, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին՝
6, Avenue Bourgain
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Meudon-Trivaux-ի գերեզմանատունը։

Ո՛չ ծաղիկ, ո՛չ ծաղկեպսակ։

Փոխան ծաղիկի նուէրները՝ բարեսիրական կազմակերպութեանց։

«ՅԱՌԱՋ».- Մեր ցաւակցութիւնները Դ. Պենկեանի եւ զաւակներուն։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ տնօրէնուհի Ցամիկ Գեւոնեանի եւ Նատիրեան-Գեւոնեան ընտանիքներու բոլոր պարագաներուն իրենց մօր՝ Վարդուհի Նատիրեանի մահուան առթիւ եւ վարչութեան անդամները փոխան ծաղկեպսակի 1000 Ֆր. կը նուիրեն Մշակոյթի Տան։

Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Ցամիկ Գեւոնեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց մօր, քրոջ եւ ազգականին՝ Վարդուհի Նատիրեանի մահուան առթիւ։

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ
Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, խաչվերաց՝ տօն վերացման Սրբոց խաչին։
Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին։
Երեկոյեան ժամը 5-ին կը կատարուի Թափօր Անդաստան։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Տօն է խաչվերացի։ Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Բազմաձայն երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։
Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։
Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 13, յիշատակ է Մեռելոց։
Ժամը 11-ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի։

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ
Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սեպտեմբեր 12, Կիրակի Վերացման Սրբոց խաչի տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի Սէն-Ժեռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ։
Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45։
Պատարագ՝ ժամը 10։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ԵՂԻՇԷ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 11, կէսօրէ ետք ժամը 3-ին, Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, Paris 9e
Կարեւոր օրակարգ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

GALERIE LES CENT

Ararat PETROSSJAN
Peintures

Achot BAGHDASSARIAN
Sculptures

— EXPOSITION —
du 15 Septembre au 2 Octobre

Vernissage le Mercredi 15 Septembre
à partir de 18h 30

8, rue de Jouy — 75004 Paris
Tél. : 42 77 30 00
Ouverture du mardi au samedi
de 14h. à 18 h. 30

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

Les représentations ont cessé le 26 Juillet et ne reprendront que le Mercredi 15 Septembre.

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ
ԵՒ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

Միասնաբար կը կազմակերպեն այցելութիւն մը

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 16-ին
Դէպի ՎԱԼԱՆՍ ...

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի հրաւէրին ընդառաջելով՝ հանդիպում համայնքի հայութեան հետ։

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

ԼԻԻՍԻ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
91 – 76 – 10 – 17
ԱՏՐԻՆԷ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ
42 – 03 – 05 – 63

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԻՍԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տիրուհի Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղի հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 21, ժամը 19-ին։
Երկու ուսուցիչներ կ'ապահովեն բոլոր մակարդակներու դասաւանդութիւնները փոքրաթիւ խմբակներով։
Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Իսիի Մշակոյթի Տան մէջ՝
45, rue de la Défense
Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
46. 26. 42.48 / 46. 42. 46. 71
46. 42. 45. 25
թիւերուն։

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1993 – 1994 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Հոկտեմբեր 6-ին առաւօտեան ժամը 9-ին։
Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16։
Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։
Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։
Հեռաձայն. —
78 – 60 – 47 – 18

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնն ու դպրոցի ուսուցչութիւնը ուրախութեամբ կը տեղեկացնեն ձեզի, թէ 1993 - 1994-ի ուսումնական տարեշրջանը կը սկսի Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9-ին։
Կոչ կ'ուղղենք մեր գաղութի բոլոր ծնողքներուն, որ անվերապահօրէն ղրկեն իրենց զաւակները միօրեայ մեր հայկ. վարժարանը, որպէսզի անոնք սնանին այբուբենով ու ուռճանան ազգային հայեցի դաստիարակութեամբ։

«ՆԱՐԵԿ» ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ԱՆԿԷՆ

Անկէնի միօրեայ վարժարանի վերամուտը տեղի կ'ունենայ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9.30-ին։
8, rue Félix Faure,
95880 Enghien-les-Bains

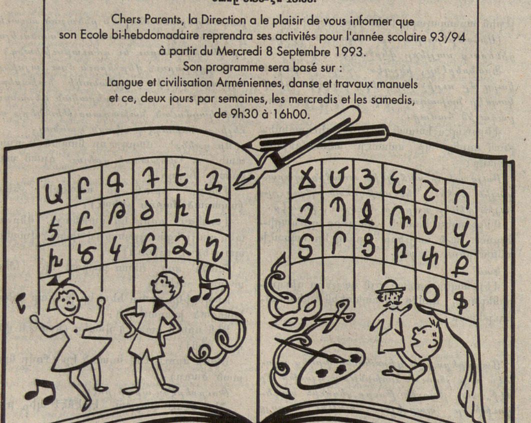
ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ դպրոցի 1993-1994 տարեշրջանի արձանագրութեանց համար ծնողքները պէտք է դիմեն դպրոցի տնօրէնութեան, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9-ին, 12, rue Sehil, Վալանս հասցէին։

ՍԱՄՈՒԷԼ-ՄՈՒՐԱՏ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT
26, RUE TROYON - 92310 SEVRES

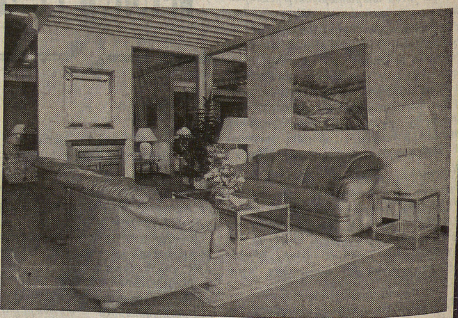
Սիրելի Ծնողք, Տնօրէնութիւնը հաճոյքն ունի ձեզի տեղեկացնելու, որ 93-94 տարեշրջանի իր երկշաբաթօրեայ վարժարանի գործունէութիւնը կը վերսկսի Չորեքշաբթի, 8 Սեպտեմբեր 1993-ին:
Իր ծրագրին մաս կը կազմեն՝
Հայերէն լեզու եւ մշակոյթ, պար ու ձեռային աշխատանք:
Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը՝ ժամը 9.30-էն 16.00:

Chers Parents, la Direction a le plaisir de vous informer que son Ecole bi-hebdomadaire reprendra ses activités pour l'année scolaire 93/94 à partir du Mercredi 8 Septembre 1993.
Son programme sera basé sur :
Langue et civilisation Arméniennes, danse et travaux manuels et ce, deux jours par semaines, les mercredis et les samedis, de 9h30 à 16h00.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS
OU PRÉCISIONS S'ADRESSER AU COLLEGE
M.MANUEL KEJIJIAN - TEL.: 45 34 68 28

Meubles **Ghazarian**
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET · 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 9
JEUDI
9 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.145 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.145

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ՉԸԼԼԱԼ

Հայաստանի, Ղարաբաղի, Ատրպէյճանի պատահարներուն մասին Թրքական կեցուածքին տեղեակ ըլլալու համար անհրաժեշտ է Թուրք մամուլի երկմակարդակ ընթերցում մը: Առաջինը անխուսափելիօրէն ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնէ հայկական ուժերու յառաջխաղացքին հալածական ազերի գաղթականներու լուսանկարներուն վրայ. հակահայ տրամադրութիւններ լարելու առակ ոչ մէկ միջոց անտեսուած է այս բաժինին մէջ: Բաց երկինքի տակ անպատսպար, անօթի մնացած մանուկներու, ծերունիներու նկարներ ու հայկական զինեալներու կողմէ «գրաւուած» նորանոր վայրերու անուններ դըլխաւոր զրամագլուխն են այս էջերուն. նոյն սիւնակներուն մէջ տեղ կը տրուի նաեւ Թուրք պաշտօնական անձնաւորութիւններու ռազմաշունչ արտայայտութիւններուն. ասոնցմէ է օրինակ «Թէրճիման»ի Սեպտեմբեր 6-ի թիւին Ա. էջին վրայ տեղ գտած «Հայաստանը թող ռմբակոծուի» հրահանգը որուն հեղինակն է ընդդիմադիր գլխաւոր կուսակցութիւն՝ «ԱՆԱՓ»ի փոխնախագահը Փաքտէմիրլի: Ան կ'աւելցնէ. «Թուրքիա տէր է ատիկա ընելու ուժին. պէտք չէ վախնայ»: Մեծ խորագիրներով տրուած են նաեւ Թրքական բանակին վերջին պատրաստութիւններուն, Նախիջեւանի ու Հայաստանի սահմաններուն վրայ կուտակուած զօրաբաժիններուն մասին պատկերազարդ լուրեր:

Այս «աղմուկ»ին քով, Ներսի էջերու անկիւնները գրեթէ պահուած հատ ու կենտ տեղեկատուութիւն մը աւելի հետաքրքրական բաներ կ'ըսէ: Սեպտեմբեր 8-ի Փարիզ հասնող օրաթերթերուն մէջ այսպէս են Թուրք Արտաքին Նախարարին, Անգարայի ռուս դեսպանին արտայայտութիւնները եւ Նախագահ Տէմիրէլի խօսքերէն մէջբերում մը: Առաջինը կ'ըսէ թէ Անգարայի համար ոչ մէկ հարց կը ստեղծէ Ատրպէյճանի ՀԱՊ-ին անդամակցութիւնը, այս մէկ նախադասութեամբ հիմնական փոփոխութիւն մատնելով իր երկրին քաղաքականութեան մէջ, որ մինչեւ վերջերս զօրավիգ էր Թուրքիոյ օրինակով անկախ Ատրպէյճանի մը:

Երկրորդը, ռազմական պատրաստութեան լուրերուն կը հակադրէ ռուսական տեսակէտը. Անգարայի ռուս դեսպանը Չերնիշեւ ակնարկելով Նախիջեւան զինեալ որեւէ միջամտութեան պարագային անմիջապէս հակազդելու Թուրք վարչապետուհիին արտայայտութեան, ըսած է. «Առանձին ոչինչ կրնաք ընել: Մոսկուայի դաշնագրով, Նախիջեւանի երաշխաւոր 5 երկիրներու համաձայնութեամբ միայն կարելի է լուծումի ձեւեր փնտռել»: Դեսպանը աւելցուցած է նաեւ որ Հայաստանի վրայ յարձակումի մը պարագային պաշտպանութեան փոխադարձ համաձայնագիրը ստորագրած եօթը երկիրներ օգնութեան կը փութան: Ան վստահութիւն յայտնած է նաեւ որ Թուրքիա «քաղաքակիրթ, հաւասարակշիռ, չափաւոր դրացի մըն է ու աւելորդ է նոյնիսկ մտածել զինեալ միջամտութեան մը մասին»:

«Թէրճիման»ի խմբագիրներէն Նազլը Ըլըճաքի «Էնվէր փաշա չըլլալ» խորագրուած խմբագրականն ալ կ'աւարտի հետեւեալ տողերով. «արտաքին քաղաքականութեան նման խառնակ հարցերու պարագային, առանց տուեալներու ամբողջութիւնը ունենալու վճիռներ արձակել շատ ճիշդ բան չէ: Մանաւանդ երբ մտաբերենք որ Կիպրոսի մը հարցէն 19 տարիէ ի վեր չենք կրցած փրկուիլ, աւելի կարեւորութիւն կը ստանայ Տէմիրէլի "Էնվէր փաշա չեմ ըլլար" խօսքը: Սակայն արդեօք կարելի չէ՞ր առանց Էնվէր փաշա ըլլալու այսօրուընէ աւելի լաւ արդիւնքի մը հասնիլ»:

ՄՈՍԿՈՒԱ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ, ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ Կ'ԱԶԱԴԱՐԱՐԷ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ԵՒ ԹԵՀՐԱՆԻ

Սեպտեմբեր 6-էն ի վեր, երբ Ալիեւ կը ժամանէր Մոսկուա, ռուսական մայրաքաղաքը կարեւոր կեդրոնի վերածուած է Ղարաբաղի հարցին առընչութեամբ: Ալիեւ - Ելցին տեսակցութենէն ետք, Սեպ. 8-ին, կը ժամանէր Տիկին Չիլլէր որ պիտի տեսնուէր նաեւ Ալիեւի հետ: Նոյն օրը, տեղի կ'ունենար Ատրպէյճան - Ղարաբաղ հանդիպում մը (Արկադի Ղուկասեան - Ճաֆիրով), իսկ Սեպ. 9-ին ալ կը բացուէր Մինսկի խմբակին ժողովը (իններու), Հայաստանի Արտաքին Նախարարութեան բանբերը յայտնած է թէ Հայաստան մեծ յոյսեր կը կապէ այդ ժողովին:

⁂

Մոսկուա կրկնակ ազդարարութիւններու դիմած է թէ Անգարայի եւ թէ Թեհրանի: Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ, որու ուժերը կրակ բացած էին Արտաշատի շրջանը, ինչ որ ըստ Թրքական Սպայակոյտի մէկ պատասխանատուին՝ Հարանիքի առթիւ օդին մէջ պարպուած գնդակներ էին, Ռուսաստանի սահմանային հրամանատարութիւնը Հարանիքի տրամադրութիւն չէ ունեցած: Պաշտօնական բողոք ներկայացուցած է Անգարային, ուր ըսուած է թէ Թուրքերը կրակ բացած են ռուսական սահմանապահ զօրքի Արմաւիրի ջոկատի, 14-րդ պահակակէտին վրայ, ինչպէս կը հաստատէ ռուսական սահմանապահ զօրքերու «Հայաստան» զօրախումբի պետ զօր. Ալեքսանդր Բաբենկօն: Թուրքերը կը պատասխանեն որ այդպիսի բան չէ պատահած (Հարանիքի հարց ալ չկայ այլեւս) եւ թէ Թրքական զօրքը ինք երբեք նախաձեռնարկ չըլլար կրակելու, այլ միայն կը պատասխանէ երբ դիմացէն կրակ բացուի:

Արտաքին Նախարարութիւնը բողոք ներկայացուցած է նաեւ Թեհրանի որուն զինուորական ուժերու շարժումները Ատրպէյճանի սահմանին վրայ՝ մտահոգիչ են:

⁂

Սեպտեմբեր 7-ին, Երեւան կը ժամանէր Իրանի Արտաքին Նախարարին անձնական ներկայացուցիչը քննելու համար իրադարձութիւնը եւ երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն յետագայ զարգացումները:

⁂

ՌՈՒԲԼԻԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱԳՕՏԻ

Սեպտեմբեր 7-ին, Մոսկուայի մէջ համաձայնագիր ստորագրուած է վեց Պետութիւններու՝ Բելառուս, Հայաստան, Ղազախստան, Ռուսաստան, Տաճիկստան եւ Ուզբեկստանի կառավարութիւններու և ազգ. դրամատուներու լիազօր ներկայացուցիչներուն միջեւ «նոր տեսակի ռուբլիի գօտի ստեղծելու գործնական միջոցներու մասին»:

Այս առընչութեամբ, վեց Պետութիւններու վարչապետները միացեալ յայտարարութիւն մը ըրած են ուր կը շեշտուի թէ «այդ համաձայնագիրը կը նկատուի որպէս իրական քայլ վեց Պետութիւններու տնտեսական դաշինքի կարեւորագոյն տարր»:

Այս համաձայնագիրը հաւանաբար բա-

«ԱՐԱՐԱՏ» ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

—◆—

Սեպտեմբեր 6-ի երեկոյեան Իսի-լէ-Մուլինոյի համագումարներու Պալատին մէջ, տեղւոյն քաղաքապետ Անտրէ Սանթինիի կողմէ մասնակիցներու ձօնուած ընդունելութեամբ մը բացումը կատարուեցաւ «Արարատ»ի Բ. համագումարին. Նախ բարի գալուստի խօսք արտասանեց ինք՝ քաղաքապետը, ապա Ակադեմիային նախագահ տոքթ. Ց. Գըրգեաշարեան, Գիտական կոմիտէին նախագահ Սերժ Գըրգեաշարեան եւ Հայաստանի գործավար Վ. Տէր-Ղեւոնդեան:

Ցաջորդ առաւօտ ԻՒՆԷՍՔՕ-ի շէնքին մեծ դահլիճին մէջ բացման ակադեմական արարողութեամբ մը սկսաւ ելոյթներու հարուստ ծրագրին գործադրութիւնը: Նախագահ տոքթ. Ց. Գըրգեաշարեան ողջունելով ներկաները որոնց մեծամասնութիւնը կը կազմէին Հայաստանէն հրաւիրուած դասախօսները, շնորհակալութիւն յայտնեց ՄԱԿ-ի հովանաւորութեան, Ժ. Գառզու, Գ. Կիւլպէնկեան հիմնարկներուն, Հաղորդակցութեան նախարար Ա. Գարինեանի եւ այն բոլոր անձնաւորութիւններուն ու կազմակերպութիւններուն որոնք օժանդակած էին ձեռնարկին: Յիշելէ ետք թէ առաջին համագումարը տեղի ունեցած էր 1989-ին Լոս-Անճըլըս, ան ներկայացուց բացումի պաշտօնական մարմինը ու խօսք տուաւ անոնց ամէն մէկուն: ԻՒՆԷՍՔՕ-ի տնօրէն Ֆէտէրիքօ Մայորի ներկայացուցիչ Ատնան Պատնար շեշտեց նման ձեռնարկներու կարեւորութիւնը քանի որ գիտակարգերու մերձեցումի առիթ կուտային: Հայաստանի Արտաքի փոխ - Նախարար Արման Կիրակոսեան փոխանցելէ ետք նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի ողջոյնը Սփիւռքի հայ գիտնականներուն, ծանրացաւ Հայութեան այս զանգուածին Հայաստանի ցոյց տուած օժանդակութեան կարեւորութեան վրայ, որ նման առիթներով կ'ընդգրկէր նաեւ գիտական մարզը: Անոր յաջորդեց Փարիզի քաղաքապետարանէն Ժերալտ Կէյթոն որ առաւելապէս շեշտեց հայ գաղութին համարկումի երեւոյթը ու երկրին մշակոյթին բերած կարեւոր մասնակցութիւնը:

Ամերիկահայ գիտնականներու եւ ճարտարապետներու ընկերութեան նախագահ Վահան Կրէկորի ելոյթէն ետք որ Հայաստանի օժանդակութեան ընդհանուր գործունէութեան մէջ կը փորձէր հայ գիտնականին դերը բնորոշել, խօսք տրուեցաւ Հարաւային Գալիֆորնիայի համալսարանէն Յարութ Պարսամեանի. պարագայական ընթացիկ արտայայտութենէ տարբեր բնոյթ ունէր անոր ելոյթը. Հայաստանի ժխտականներու բազմութեան մէջ, մեր միակ ուժը նկատեց ան գիտութեան ու մտաւոր ուժի հարստութիւնը որ ամէնէն անպատեհ պայմաններու մէջ մեզի առիթ տուած էր վերապրելու. ան ըսաւ թէ այսօրուան դժուարին կացութենէն որպէս ելքի ամէնէն ապահով գրաւական, պէտք էր պատշաճօրէն գնահատել ազգային այդ հարստութիւնը:

Այս շարքին վերջինթեր ելոյթը արտասանեց Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի նախագահ Ֆ. Սարգսեան, որ ներկայացուց իր ղեկավարած հիմնարկին ներկայ համառօտ պատկերը. Հայաստան ներկայիս ունէր 41 ակադեմականներ, 61 թղթակից անդամներ, սակայն վերջին երեք տարիներու ծանօթ անցքերը մեծագոյն դժուարութիւններու դէմ յանդիման բերած էին Ակադեմիան որուն հիմնադրութեան 50-ամեակն էր այս տարի:

Վերջին խօսք առնողը եղաւ «Արարատ»ի գիտական խորհուրդին նախագահը Սերժ Գըրգեաշարեան որ անգամ մը եւս շնորհակալութիւն յայտնեց ձեռնարկին օժանդակ անձնաւորութիւններու, հիմնարկներու, կրկնելով նաեւ Հայաստանի օգնելու կարեւորութիւնը որուն համար ծրագրուած էր Գիտական հետազօտութեան միջազգային Հիմնադրամի մը ստեղծումը:

Աւարտին, որպէս հայաստանեան խորհրդանշաններ, Ա. Կիրակոսեան Ա. Պատրանի յանձնեց երախաներու ձեռքով պատրաստուած յուշանուէրներ:

Աւելի քան ժամ մը տեւած արարողութեան խանգարիչ կէտ մը եղաւ համաժամ թարգմանութեան բացակայութիւնը, որ անգլերէն ու ֆրանսերէն ուղերձներուն անհաղորդ ձգեց այդ լեզուներուն անծանօթ հայաստանցի ներկաները եւ փոխադարձաբար, անոնց ըսած ալ չհասաւ սակաւաթիւ ֆրանսացի անձնաւորութիւններուն: Ասոր քով անկարեւոր մանրամասնութիւն մըն էր, բայց անհամեմատօրէն աւելի դիւրաւ սրբագրելի, ԻՒՆԷՍՔՕ-ի ներկայացուցիչին տրուած յուշանուէրներուն յանձնումի կերպը. ոչ պիտանիի հարց էր, ոչ ալ կազմակերպչական յաւելեալ բեռ, քանի մը վայրկեան ծրար պատրաստել այդ յուշանուէրներով, փոխանակ նայլընէ տոպրակէ մը հանել ու պարոն ներկայացուցիչին ձեռքը տալու իւրաքանչիւրը:

Բայց ինչպէս ըսինք, ընդհանուրին մէջ անկարեւոր կէտեր են ասոնք ու էականը այն է որ ձեռնարկը յաջողութեան հասնի, իրագործելով կազմակերպիչներու կողմէ որոշուած նպատակները:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

տորագրուի Սեպ. 24-ին վեց երկիրներու ղեկավարներուն կողմէ, երբ Մոսկուա գումարուի ՀԱՊ-ի վեհաժողովը:

Այս հարցին կապակցութեամբ, Քրիսթոֆ Իւրպանովիչ (որ յաճախ արտայայտուած է նաեւ Ղարաբաղի եւ Հայաստանի մասին) Քոթիտիէնի Սեպ. 8-ի թիւին մէջ, կը գրէ թէ այս ձեւով Ռուսաստան կ'ամրապնդէ իր տիրապետութիւնը նախկին Խորհ. Միութեան երկիրներու վրայ, ու երկար կը ծանրանայ այս խիստ կարեւոր կարգադրութեան վրայ: Համաձայնագիրը ցոյց կու տայ նաեւ ռուսական կամքը՝ տարածելու կամ կայունացնելու ազդեցութեան իր շրջագօտին: Յօդուածը խորագրուած է արդէն՝ «Ռուբլիի կայսերական փառամոլութիւնները»...:

⁂

Քոթիտիէնի յօդուած մըն ալ հրատարակած է Կովկասի վրայ, Տիկին Չիլլէրի Մոսկուա այցելութեան առթիւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ մէջ, Սեպ. 8-ին, Իսրայէլեան աջը ցոյց մը կազմակերպած էր «Կազա - Երիքով համաձայնագրին» դէմ, բայց, ակնկալուած բազմութիւնը չկար: Ըստ մամուլի թղթակիցներուն աւելի ցայգատօնի կը նմանէր քան քաղաքական ցոյցի: Գլխաւոր լոզունգն էր՝ «Իսրայէլ վտանգուած»: Կային նաեւ պաստառներ ուր գրուած էր՝ «Փէրէս - Արաֆաթ = Չէմպըրլին - Հիթլէր», «դաւաճանները կը բանակցին ահաբեկիչներուն հետ»: Ծայրայեղ աջի պարագլուխը հեղինակքով արտայայտուած է. – «Եթէ Արաֆաթ կրնայ երաշխաւորել Կազայի եւ Երիքովի ապահովութիւնը, ինչո՞ւ իրեն չյանձնել նաեւ Նեթանիան եւ Թել-Ավիվը»: Երկու կողմերը կը ջանան լուծել վերջին

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՆՈՐԱՏՈՒԶ»

Հեղ.՝ ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Անցեալ տարի լոյս աշխարհ եկաւ ֆրանսահայ հանրածանօթ գրող Զուլալ Գազանճեանի բանաստեղծական մի գործը, Նորատուզ վերտառութեամբ: Այս ստեղծագործութիւնը տպագրուել է քսան էջերից բաղկացած մի գրքոյկի ձեւով եւ ընդամէնը երկու հարիւր օրինակով՝ «վերապահուած հեղինակի բարեկամներուն»: Այս գրքոյկը, ինչպէս պիտի տեսնենք, հակառակ իր փոքր ծաւալին, գնահատելի աշխատանք է, ուստի եւ արժանի ամէնքիս ուշադրութեան. եւ քանի որ, իր տպաքանակի խիստ սահմանափակ լինելու պատճառով, շատ շատերը պիտի առիթը չունենան ընթերցելու Նորատուզը, ուստի պիտի փորձեմ, այս մի քանի տողերով, ներկայացնել ընթերցասէր հասարակութեան:

Բանաստեղծը իր քերթուածի համար ընտրել է մի յատկանշական բնաբան, հայկական ժողովրդական դիւցազներգութեան՝ «Սասնայ ծռեր»ի այն հատուածը ուր Սասունցի Դաւիթը նզովում է իր որդուն՝ Մհերին.

«Մհեր, որ դու հետ ինձի կռիւ արիր,
Ինձի ամաչեցրիր,
Կանչեր եմ Քաղցրիկ Աստուած,
Անմահ ըլնիս, անժառանգ»:

Ահա, բուն իմաստը այս վերջին տողի մէջն է՝ ապրել յաւերժ, բայց լինել անժառանգ. չթողնել նոր շառաւիղներ ժամանակի տարածութեան մէջ, այլ լինել ու մնալ միշտ մենակ: Սա այն դրութիւնն է, որի պատկերացումը յուզում է հեղինակին. Նա սարսափում է ընդմիշտ յաւերժութեան ճիրաններում մէջ գերի լինելուց եւ անդամներ բարձրացնում է Մհերի բողոքի ձայնը, իր տողերի միջից:

Բանաստեղծը ունի նաեւ մի այլ մղձաւանջ. Նա գիտակ է այն բանին, որ ըՍփիւռքում ապրող ոեւէ հայ գրող, մի օր, Անառակ Որդու նման, լքել է իր հայրենի տունը՝ երկիրը, եւ, իր գրիչը որպէս Թափառականի ցուպ իր ձեռքն առած, ճանապարհ է ընկել դէպի հեռաւոր երկըրներ: Իրականութեան մէջ, իր հայրենի տնից հեռու ապրող իւրաքանչիւր Հայ ունի այդ զգացումը, սակայն Զուլալ Գազանճեանին նեղում է իր այդ «անառակ որդու» դրութեան գիտակցութիւնը: Պատահում է անխուսափելին՝ «Լսեցի ցեղիս ձայնը՝ եկայ» ասում է բանաստեղծը եւ, մի գեղեցիկ օր, Անառակ Որդու նման, վերադառնում է իր հայրենի տունն ու բացում իր սրտի յուշատետրը: Նա բացում է իր սրտի սիրտը, որպէսզի հայրենի տանը մնացած իր եղբայրը իմանայ, թէ ինչպիսի տառապանքներ կան տան օճախը լքելու եւ օտարութեան մէջ անդադար թափառելու հետ կապուած:

Արդէն իր քերթուածի առաջին տողերում բանաստեղծը ինքն իրեն ներկայացընում է՝ «...Որդին եմ. անառակ՝ բայց բարի.» եւ շարունակում իր խօսքը.

«Զղջումի խօսք չունիմ. ոչ մէկ յոյզ.
Հայրս անպէտք էր ինծմէ աւելի»:

Բանաստեղծը չի զղջացել, իր հայրենի տունը լքելու համար, իր հայրն էլ նոյնն է արած եղել. սա է հայրենիքից հեռու ապրող Հայի սեւ ճակատագիրը, իսկ հայրենիք վերադառնալուց յետոյ նա ասում է.

«Երկիր իմ, եկած եմ լռելու,
Ականջս՝ պատմութեանդ քարին»:

Շարունակելով իր անցեալը պատմել, բանաստեղծը մի պահ խօսում է Մհերի անունից՝ «Լսեցի ցեղիս ձայնը՝ եկայ...» եւ շարունակում.

«Լո՛ւր բէք հօրեղբայր Օհանին,
— Յոգնած եմ աշխարհի երգերէն—»

Եւ ահա, յաւերժ ապրելուց յոգնած Մըհերը աղաղակում է.

«Թող քակուի՛ հօր անէծքը դաժան,
Աշխարհէն մարդո՛ւ պէս անցնիմ.
Ծնած եմ՝ մեռնի՛լ ալ կը ցանկամ,
Յաւերժին այլապէ՛ս հասնիմ»:

Բնականաբար քերթուածի զանազան բաժիններում յաճախ պիտի հանդիպենք յաւերժ լինելութիւնից տառապող Մհերի՝ Սփիւռքի հայ գրողի բողոքին եւ այդ սեւ ճակատագիրը՝ «հօր անէծքը դաժան» մերժող որդու ընդվզումներին:

Բայց, բանաստեղծը դրժում է իր խոստումը, որ ասել էր «եկած եմ լռելու» եւ շարունակում է կցկտուր կերպով պատմել իր անցկացրած տարիների պատմութիւնը եւ յայտարարում, որ այլեւս ոչ մի վախ չունի.

«Ի՛նչ կ'ուզեն թող ընեն հովերս՝
Երբ ծառս տերեւներն է լքած»:

Ու այս տերեւաթափ եղած ու մերկացած ծառը, որպէս կենտրոնական դէմքը իր յուշապատումի, հանդուրժում է ստեղծուածը եւ ասում. «Նորաբար քերթողներ թող կոչեն այս մէկն ալ՝ հայկակա՛ն աչուն»:

Որովհետեւ «Աշունը հայկակա՛ն երբ որ չէ, Տարբեր է...

«Ոչ կռունկ, ոչ ծառ ծիրանի.
Յուզումը մահացու մեզ է.
Տերեւները ինկած՝ անտեղի
Բարբէր են, ալե՛լ պէտք է»:

Ահա, այս ոչ-հայկական աշունն է պատճառ դարձել, որ բանաստեղծը ասի. «Մազապուրծ՝ ձիուն պէս Շապուհին, Ես գըլուխս առի ու փախայ», մի փախուստ որ նրան հասցրել է մինչեւ Փարիզ, բայց նրա մէջ ներարկել է «անառակ որդու» յոյզն ու յուսահատութիւնը:

Բանաստեղծը շարունակում է պատմել իր դժուար տարիները եւ չեչտը դնում մարդկային յոյզեր եւ զգացումներ ունեցող մի աստուծոյ պակասի վրայ.

«Աստուած՝ որ քիչ մը մարդ ալ ըլլար,
Աշխարհի բարիքները սիրէր.
Իհարկին մարդու պէս գինովնար,
Աշխարհին տիրոջը հայհոյէր, —
Թէ՝, Տէր իմ, Տէր Աստուած, չե՞ս
տեսներ,
Աղտոտած են աստղ ու լուսնկայ,
Կեղտի մէջ կը լողան յոյս ու սէր, —
Եկիր եւ սա երկինքդ լուա՛:
Լուա զի՛ս: Մգլոտած եմ, նեխա՛ծ.
Կը հոտիմ անցեալ ու ձեռագիր».
. . . .

Մինչեւ այն որ բանաստեղծը խոստովանում է.

«Չկրցայ պահել, արդարեւ,
Վերջնական ու վսեմ ոչ մէկ բան»:

Ու տրուած այս տպաւորիչ պատկերին բնականաբար յաջորդում են յոռետեսութեան եւ յուսալքումի արտայայտութիւններ, մինչեւ այն աստիճանի, որ բանաստեղծը աղաղակում է «Ով կրնայ՝ թող գլուխը փրկէ»: Այս յուզմունքով լեցուն յոռետեսութիւնը, թէեւ հեռու է Ա. Իսահակեանի խօսքերից. «... Թուի կարսան. էլ ետ մի՛ դարձիր: Եւ ո՛ւր որ կ'երթաս, այնտեղից նորէն գնա՛ ու գնա՛ առանց հանգրուանի». (Աբու-Լալա Մահարի) այսուհանդերձ յոռետեսութեան ազդեցութիւնը իր հետքերը ցոյց է տալիս Զուլալ Գազանճեանի քերթուածի բազմաթիւ էջերում.

«Ժամանա՛կ, նորութիւն կ'ուզես դուն,
Երբ ամէն ինչ հինցած է արդէն.
Փախած է համը օրերուն,
Կանչող հովը ցուրտ է ապաքէն:
. . .
Վշտացած է սէրս, մեռած՝
Ապագան գուշակող գնչուն:
Ամէն ինչ մոխիր է, յիշատակ,
. . .
Տխուր՝ բայց այսպէս է, Նորատուզ.
Չկայ անսկիզբ ու անվերջ.
Աշխարհին մէջ ոչ մէկ նորութիւն.
. . . .»

Ակամայից յիշում ենք Ա. Իսահակեանի խօսքերը.

«Աշխարհն էլ, ասես, մի հէքեաթ լինի՝
անսկիզբ, անվերջ, շքեղ, դիւթական,
Եւ ո՞վ է հիւսել հէքեաթն այս վսեմ,
հիւսել աստղերով բիւր հրաշքներով...
Ազգեր են եկել, ազգեր գնացել եւ չեն
ըմբռնել իմաստը նրա...
Ոչ ոք չէ լսել սկիզբը նրա, եւ չէ լսելու
վախճանը նրա.
Ամէն հնչիւնը դարեր է ապրում, ամէն
հնչիւնին վերջ, սկիզբ չկայ»:
(*Աբու-Լալա Մահարի*)

Յաւերժութեան ճիրաններում մէջ կաշկանդուած, Անառակ Որդու հոգեմաշ տառապումներով վարակուած եւ յոռետեսութեան ազդեցութեան տակ գտնուող բանաստեղծը շարունակում է իր անցեալը պատմել, խօսքն ուղղելով իր հայրենի տան «Դուն վայր չես, Նորատուզ. այլ՝ վիճակ», եւ աւելացնում.

«Լճակի մը ափին, պատանի՝
Սերտեցի քերթուածը լռութեան.
.
Անկէ ետք երկիրներ ու ծովեր.
Ծագէ ծագ ծածանում անվերջ.
Օ քմա՛յք ալիքի, միշտ տարբեր՝
Օ՜ սրտի անընդմէջ եղեւէջ:
. . . .
Ալ ի՞նչ հոգ ո՞վ եմ ես, ի՛նչ տեսակ
Աւելորդ աստղի տակ եմ ծնած:
. . .
Ոչ հոս եմ, ոչ հոն, այլ՝ ապրելու
Սահմանէն դուրս տեղ մը. մեկուսի»:

Երկիրներ ու ծովեր, սարեր ու ձորեր ոտքի տակ տուող բանաստեղծը չէր կարող ականատես չլինել համայն մարդկութեան յոյզերին եւ դժբախտութիւններին: Տեսնելով մարդու տառապանքները ցաւով է համակուել բանաստեղծի սիրտը եւ, ինչպէս ինքն է ասել. «...լեցուս եմ քսած Մարդկութեան ահաւոր վէրքին...» ու այսպիսով լեցուել անհուն սիրով:

«Երգած եմ զօրութիւնը սիրոյս՝
Անայլայլ, անաղմուկ, անտես.
Յաւերժ անդրադարձ խորասոյզ,
Անհունի արձագանգ որպէս:
Եւ սիրոյ բերքն ահա լաւագոյն,
Նորատուզ, բերած եմ քեզի՛.
Թող ի զուր չփնտռէ այցելուն.
Քերթուածը խաչքարի պէտք չունի՛»:

Իր անհուն սիրոյ արգասիքը հայրենի տան նուիրաբերող բանաստեղծը շատ համեստ ակնկալիքներ ունի: «Մեծ բան մը չեմ ուզած աշխարհէն, Պարզապէս անկիւն մը չնորհքով, Ուր նստիմ՝ սիկարէթս ծխեմ», ասում է նա եւ վստահաբար այսքանով բաւարարուած կը լինի, եթէ յաջողի իր այն դերագոյն պայքարի մէջ, որ ունի իր բախտի դէմ.

«Ձոնուած նպուտի պէս, հանդարտ՝
Կը քակեմ գիրերը ճակատիս:
Ես իմ մէջ՝ մեկնում եւ վերադարձ.
Ինքնատիպ, ինքնարդիւնք, ինքնան՝
Ես ինծի եղանակ ու քերթուած,
Կշռութիւն՝ արեանս քմահաճ»:

Ու այսպէս շարունակում են բանաստեղծի պոռթկումները, երբեմն համարձակ, երբեմն հեզաբարոյ ու երբեմն էլ յոխորտանքով, բայց միշտ յոռետեսութեան շունչով լեցուն.

«Ինչ աշխարհը տուաւ, առաւել՝
Դիակի գարշահոտ բերքն է.
Մնացեա՞լը՝ միայն առասպել. —
Ով կրնայ՝ թող գլուխը փրկէ:
. . .
Ով ալիք է՝ լինէն դուրս գայ,
Աշխարհէն հեռանայ՝ թեթե՛ւ:
Ճշմարիտ՝ ես երազը գիտեմ,
Որ թեւեր հագցուց սրտիս.
Այլապէս՝ ե՛ս եւս խաչքար եմ.
Զարդարուն գերեզման լեզուիս»:

Զ. Գազանճեանի այս քերթուածը որպէս կիզակէտ ունի լեզուն, որը ամէն ինչ է բանաստեղծի համար, մի սրբութիւն սրբոց, որի համար նա երգել է իր յուզիչ ներբողը.

«Լեզու իմ, քերթութիւն իմ տխուր,
Արիւնէս քաշուած քաղցրութիւն.
Հրաշք դեղ ու յուռութք, թաքթաքուր՝
Զիս ոտքի՛ պահող զօրութիւն»:

Բայց ասեղ էլ անխառն երանութիւն չկայ, եւ այս գեղեցիկ տողերին հետեւում է բանաստեղծի հոգին մաշող յուսահատութիւնը.

«Նորատո՛ւզ, լեզուն չի՛ ներգաղթեր,
Զիս այստեղ հասկցող չկա՛յ.
Նամակները չեն հասնիր տեղ՝
Որքան ալ հասցէս հո՛ս ըլլայ»:

Ահա թէ ինչպէս է զգում հայրենի տուն վերադարձող արեւմտահայ բանաստեղծը, երբ տեսնում է, որ իր լեզուն իր ճամբին չի ընկերակցել, երբ իր խօսածը չի ներթափանցում հայրենի տան բնակիչներից ոմանց մտքի աշխարհը, ոնց որ ուղարկուած նամակը տիրոջ ձեռքը չհասնի, թէեւ հասցէն ճիշդ է նշուած...

Դժուար է պատկերացնել լեզուական հաղորդակցութեան բոլոր բարդութիւնները, որոնք թերեւս երկու կողմերին էլ խանգարում են, սակայն առաւել եւս նեղում են նրան, ով փորձել է իր լեզուն էլ իր հետ հայրենիք բերել, բայց չի յաջողել:

Իսկ աւելի յուսահատականը.

«Գէշ բան է, գուցէ եւ անվայել՝
Երկրիս մէջ՝ երկիրս փնտռել. բայց
Բաժակս լեցուն՝ երբ չեմ խմեր՝
Վերջերուն վերջն է անկասկած»:

Սոսկալի է օտարութեան այն յոյզը, որ պիտի ապրէր Անառակ Որդին, եթէ հայրենի տուն վերադառնալուց յետոյ նկատէր, որ իր հայրը, կամ եղբայրը, իրեն չեն յիշում: Օտարութեան անապատում անյոյս կորսուած Հայը, երբ ի վերջոյ նշմարում է հեռաւոր աղբիւրը եւ գնում դէպի այն, կ'ունենայ ամենասաստիկ հիասթափութիւնը եթէ տեսնի թէ իր գտածը աւելի շատ մի օդատեսիլի է նման: Նոյնը չէ՞ արդեօք Բաքուից փախած Հայերի զգացումը, երբ իրենց սեփական երկրի մէջ մնայուն ապաստան են փնտռում, յաճախ ապարդիւն:

Յուսահատ, Անառակ Որդին ասում է.

«Նորատուզ, եկած եմ ու կ'երթամ
Անիծեալ տղուն պէս հէքեաթի.
Ծերացած է հողը. այս անգամ
Ճամբաս երկինքէն կ'անցնի»:

Երկնքի ճամբան ընտրած Անառակ Որդին թէեւ աղաղակում է ու գոչում.

«Օ՛ բերէ՛ք բաժակը գերագոյն՝
Զոր մերժեց Աստուծոյ որդին» (*):

Բայց գերագոյն բաժակը պահանջելուց յետոյ յիշում է Մհերի նզովքը. նա գիտի որ ամէն ինչ ապարդիւն է, քանզի

«Երկնային, երկնայի՛ն նժդեհն եմ.
Եւ մեռնիլ ազատիլ չկա՛յ»:

Յաւերժ լինելութեան դատապարտուած բանաստեղծը իրաւունք չունի մահուան մասին մտածելու, քանի դեռ իր կեանքը լեցուն է սիրով.

«Օ՛ կեանք իմ՝ զոր ապրիլ չկրցայ,
Սէր իմ՝ զոր չգիտցայ սիրել».

Ու ապրելու եւ մանաւանդ սիրելու համար, ինչպէս ինքն է ասում. «Պէտք է խօսք հասկցնեմ սրտիս», շատ սիրելուց յոգնած սրտին.

«Սրտիս մէջ ամէն ինչ դիզեցի.
Ամէն ինչ կարծեցի անանց.
Ամէնուն նեղ բրի, տեղ բրի՝
Սրտիս մէջ ինծի տեղ չմնաց»:

Սիրտը, որ եղել է բանաստեղծի կեանքի զօրեղ խթանը, լեցրել է նրա բովանդակ էութիւնը. առանց սրտի կորած է ամէն բան, կորած է ինքը՝ բանաստեղծը: Ու նա չի տատանուում ասելու. «Սրտէս դուրս ո՞վ եմ ես...» եւ մի քանի զառն մտորումներից յետոյ, հասնում է այն եզրակացութեան, որ սրտից դուրս նա կը լինի՝

«Չեղածի՛ պէս անհամ գոյութիւն՝
Աւելորդ եմ նոյնիսկ աչքիս»:

Զուլալ Գազանճեանը պէտք չունի իր իսկ սրտի մէջ իր համար տեղ որոնելու, մանաւանդ երբ ուրիշներն են մշտապէս գրաւել այդ սիրտը: Իսկ քանի դեռ նա կարող է իր գործով եւ իր գալիք ստեղծագործութիւններով, իր ընթերցողների սրտերում տեղ ապահովել, այլեւս յաւերժից պիտի չխուսափի:

ԵՐ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Փարիզ, Օգոստոս 1993

(*) Թող ների մեզ, որ այստեղ եւ մի այլ առիթով, հակառակ բնագրին, Աստուած գլխագրով գրեցինք. սա միակն է, որի միածին որդին քաջութիւնն ունեցաւ զոհուելու համայն մարդկութեան մեղքերի թողութեան համար:

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄՆԱՅՈՒՆ ԱՇԽԱՏԱԿԻՑԸ՝ ՄԿՐԱՏԸ

Հինէն ի վեր, իր կոչումին գիտակից ամէն հայերէն թերթ, իր խմբագրական մարմինէն եւ պատահական յօդուածագրերէն զատ, ունի նաեւ մնայուն, հաւատարիմ, համեստ ու աներեւոյթ աշխատակից մը, որ է՝ մկրատը։

Անոր շնորհիւ է որ թերթը կ'ամբողջանայ, երբ օրուան գրութիւնները չեն բաւեր իր բոլոր էջերն ալ լեցնելու, որովհետեւ ա՛ն է որ այլեւայլ հայերէն թերթերէ ու հանդէսներէ կը մկրատէ յարմար գրութիւններ, օգտագործելու համար իր արտատպումի։

Մնայուն է ան ու հաւատարիմ, որովհետեւ միշտ պատրաստ կը սպասէ խմբագրին դարակին մէջ, համեստ է՝ նկատելով որ ո՛չ հաց կ'ուզէ, ո՛չ ջուր (եւ ո՛չ ալ «հոնորար», երեւանեան բացատրութեամբ), ու կը մնայ աներեւոյթ, քանի որ ոչ մէկ տեղ կ'երեւայ իր ստորագրութիւնը։

Իր դերը անփոխարինելի է, եւ իր աշխատակցութիւնը՝ կենսական։

Արդարեւ, հայ մամուլը որուն գոյութիւնը կ'արդարանայ մասնաւորաբար Հայութեան վերաբերեալ լուրեր եւ տեղեկութիւններ հաղորդելու առաքելութեամբ, երբեք չէ ունեցած Տեղեկատուութեան Մամուլի Գործակալութիւն մը, որ կոչուած ըլլար մէկզմէկու հաղորդակից դարձնել Հայութեան ցրուած համայնքները։ Ուստի, այլեւայլ հորիզոններու տակ հրատարակուող հայ թերթերը ըստիպուած են այդ պահանջը բաւարարել, իրարմէ գրութիւններ արտատպելով։ Ուրեմն ալ, նախախնամական դերը՝ հրաշագործ մկրատին։

Կ'ենթադրեմ թէ, ամէն հայերէն թերթի խմբագիր ունի անհրաժեշտ մկրատ մը, իր գզրոցին մէջ։

Հարց է սակայն թէ, ի՞նչ ձեւով կը գործէ այդ մկրատը, եւ թէ հայ մամուլի աշխարհին մէջ գոյութիւն ունի՞ն արդեօք ընկալեալ կանոններ, արտատպումներու համար։

Հարցում, որուն պատասխանը ժխտական է դժբախտաբար, եւ ինչպէս անգամ մը Պարոն Յակոբ Կարապենց կը գանգատէր նոյն այս սիւնակներուն մէջ, հայ թերթերը ամենայն ազատութեամբ ու անհոգութեամբ կ'արտատպեն ինչ որ ուզեն, ինչ ձեւով որ ուզեն, առանց հեղինակին հաւանութիւնը առնելու, եւ երբեմն, առանց հեղինակին անունն իսկ յիշատակելու։

Իսկ «հեղինակի իրաւունք»ի մասին խօսիլն իսկ աւելորդ է։

Հոս, ի պատիւ «Յառաջ»ի, պէտք է նշել թէ, մեզի ծանօթ թերթերէն միայն ինքն է որ խղճմտօրէն կը յիշատակէ իր արտատպումներուն աղբիւրները, եւ մանաւանդ՝ հեղինակներուն անունը։

Բայց ի՞նչ կարելի է ընել անոնց դէմ, որոնք չեն յարգեր այս տարրական պատշաճութիւնը։ Բողո՞ք, դա՞տ։ Ո՞ր հայ յօդուածագիրը յանձն պիտի առնէր նման տաղտուկ, այն ալ երկրէ երկիր, ցամաքամասէ ցամաքամաս։

Եւ ի՞նչ շահելու համար։

Հարկ է որոշ լայնամտութեամբ մօտենալ այս հարցին, քանի որ ան ալ մաս կը կազմէ մեր ազգային ֆոլքլորին, որուն մէջ կարգ կանոն փնտռել աւելորդ պերճանք է ինքնին։

Եւ ի վերջոյ, ի՞նչ վնաս կու գայ հեղինակին, եթէ իր մէկ գրութիւնը երեւայ ուրիշ թերթերու մէջ ալ, ստորագրուած կամ անստորագիր, աղբիւրը յիշատակուած կամ ո՛չ։

Պ. Կարապենց սրտմտեր էր, մանաւանդ տեսնելով որ իր գրութիւնները երբեմն կ'արտատպուին կրճատուած, նոյնիսկ առանց հեղինակին անուան յիշատակութեան։

Կան սակայն աւելի ծանրակշիռ պարագաներ ալ, որովհետեւ կը պատահի նոյնիսկ որ մէկու մը յօդուածը արտատպուի, երբ հեղինակութիւնը ուրիշ անձի մը։

Այսպէս, անցեալ տարի, երբ Մարլէն Տիթրիխ մեռաւ, «Յառաջ»ի մէջ յօդուած մը գրեցի, շարժանկարի աստղին եւ հայ բեմադիր Ռուբէն Մամուլեանի յարաբերութիւններուն մասին։ Այդ գրութիւնս միաժամանակ արտատպուեցաւ պոլսահայ օրաթերթի մը եւ հանդէսի մը մէջ։ Բայց մինչ օրաթերթը, գրութեանս տակ պարզօրէն դրած էր իմ անունս, անդին, հանդէսին խմբագիրը պէտք տեսեր էր դնելու անունը Պ. Ժիրայր Միրիճեանի, առանց որ նման անուանափոխում մը կարելի ըլլար վերագրել գրաշարական վրիպակի։

Որոշ է թէ մէկը անունս ջնջեր, եւ տեղը գրեր էր Պ. Միրիճեանի անունը։

Պ. Միրիճեան, որ երբեք պէտք չունի ուրիշի մը գրութեան տակ իր անունը դնելու, փութաց յատուկ նամակով մը խնդրել հանդէսին խմբագիրէն, որպէսզի սխալը սրբագրէ, ճշդումով մը։ Բայց խմբագիրը մերժեց ըսելով «զոր ի՛նչ գրեցի, գրեցի»։

Եւ պոլսահայ ընթերցողին համար առեղծուած մնաց թէ, Հաճեա՞նն է որ Միրիճեանի գրութիւնը գողցած է, թէ ոչ Միրիճեանն է որ Հաճեանի գրութիւնը իւրացուցած է, այն ալ՝ մահագրութեան մը առիթով։

Կ'երեւի թէ Պ. Կարապենցի գրութիւնները ցարդ չեն արժանացած նման պատուի։

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Նիս

ՄԱՄՈՒԼ

«HOMMES ET MIGRATIONS» (*)

LE PASSE ARMENIEN DU QUARTIER

Ամսաթերթը Սեպտեմբերի իր թիւին մէջ յօդուած մը հրատարակած է, յայտնի ծանօթ գրագէտ՝ Գլեման Լեփիտէսէն վերոյիշեալ խորագրով եւ ուր ան շահեկան պատկերը կը պարզէ Պելվիլին իր հայկական այնքան յատկանշական անցեալով։ Ինք որ հոն ապրած է երկար տարիներ եւ ճանչցած այդ օրերը, վկայութիւն մը կը բերէ որ, հաւանաբար, նորութիւն ըլլայ շատերուն համար եւ կարօտալի շրջանի մը վերյիշումը աւելի հիներուն, շատ հիներուն․․․։

Հեղինակը կը յիշէ կօշիկի մեծերը (պոթիէ), Հայերու բերած առեւտրական օժանդակութիւնը լիւքս կօշիկի ֆրանսական ճարտարարուեստին։ Կ'ոգեկոչէ «հայկական» փողոցները ռիւ տէ Փիրէնէ, Ռիւ Փիա, ռիւ Ժուլի-Ռուվ եւ իրաւամբ կը հաստատէ․ – «Եզակի բանուորներ, մոն Թամ-ի եւ ամէն մանրամասնութեան, առանց մոռնալու դերձակները որոնց չափի վրայ առեւտուրը գոհացում կու տար ամէնէն դժուարահաճ յաճախորդութեան։ Այս բանուորները, կաշիի ճարտարարուեստի այս գործատէրերը, մեզի՝ Պելվիլցիներուս համար, նոյնքան կարեւոր էին այն չորս թաղամասերուն մէջ, որոնք մեր թաղը կը կազմէին, որքան այն արուեստագէտները որոնք այսօր կը ներկայացնեն հայ համայնքը եւ որոնց անունն է Շ. Ազնաւուր, Ռոզի Վարդ եւ Անրի Վէրնէօյլ»։

Ու կը յիշէ նաեւ Միսաք Մանուշեանը, հակիրճ կենսագրական գիծերով եւ շեշտելով թէ երբեք պիտի չդադրի ծաղիկներու պսակներ հիւսել հայ իր եղբայրներուն համար, կը շեշտէ նաեւ «Մեր ներսը կը կրենք պատմութեան նոյն դառնութիւնները», ինք ալ գաղթականի զաւակ, լաւ կրնայ իր անձնական կեանքին միացնել Հայերը։ Կ'ոգեկոչէ իր բարեկամները, խանութները, Վահէ Իշգալացեանի ձիթապտուղներն ու հալվան ռիւ Ժուլի-Ռուվ եւ տխուր տողերով կը հասնի իր յօդուածին վերջաւորութեան․ – «Պելվիլի այս յիշատակներէն, կը գրէ, ոչինչ մնացած է։ Գերեզման գացին, լքելով տարօրինակ ճակատագիրը այս թաղին, որ ամէն ինչ ճանչցաւ, ամէն ինչ ապրեցաւ իր իսկ լաւագոյնէն վատթարագոյնը։ Թուրքեր հաստատուած են հիմա հոն։ Կարծես նախկին թշնամին փոխարինումը կը կատարէ»։

Ու միշտ դառնութեամբ, խօսքը կ'ուղղէ հայ իր եղբայրներուն զորս կը փնտռէ ուր որ կ'երթայ։ Յիշեցէ՛ք կ'ըսէ ձեր սովորութիւնները, երբ ռիւ Փիայի գրավաճառին կ'երթայիք ձեր թերթը՝ «Յառաջ»ը գնելու․․․»։

(*) 40, rue de la Duée, 75020 Paris, Tél. : 47. 97. 26. 05.

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սեպ. 2-ին յատուկ օդանաւով մը Դուշանբէ ղրկուած է Հայաստանի մարդասիրական օգնութիւնը (15 թոն ապրանք), որ կը գոյանար բոլորովին հայկական արտադրութիւններէ՝ վրաններ, հագուստեղէն, պարէն, դեղօրայք եւլն.։

❦

ՄԱԿ-Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄՕՏ

Սեպ. 2-ին, Արտաքին Նախարար Վահան Փափազեան ընդունած է ՄԱԿ-ի Հայաստանի ներկայացուցիչը՝ Տիկին Օ'քոն Սոլոդնոն, որու յանձնած է Լ. Տէր-Պետրոսեանի ստորագրած 7 յայտարարութիւնները, որոնցմով Հայաստան կը միանայ ՄԱԿ-ի համապատասխան համաձայնագրերուն։

❦

ՎԱՐՁԱՊԵՏԸ ԻՒԷՖԱ-Ի ՈՐՈՇՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Այս օրերուն Երեւան գտնուող ֆութպոլի ԻՒԷՖԱ եւ ՖԻՖԱ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներու ընդունելութեան ընթացքին վարչապետ Հ. Բագրատեան ըսած է որ Հայաստանը պատերազմող երկիր նկատելով անոր ներկայացուցած խումբերը ֆութպոլի եւրոպական բաժակի խաղերէն դուրս ձգելու ԻՒԷՖԱ-ի որոշումը մեծ զարմանք պատճառած է իրենց։ Աւելցնելէ ետք թէ Հայաստան պատերազմող երկիր չէ, յիշած է անոր այն հանգամանքը, որ նախկին խորհրդային երկիրներէն միակն է, որ ունի հեռաձայնի կանոնաւոր կապ ԱՄՆ-ու եւ Եւրոպայի հետ։

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Դոկ՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

7.

ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԻ ԼՈՒԾԷՆ

Թուրքերէնը պիտի ըսէր․
Զարէ պուլանմայաճագ պիր պելայա օղրադը․
Մեր ռամկօրէնը պիտի ըսէր իր կարգին․
Դարման չգտնուելիք փորձանքի մը հանդիպեցաւ․
Իսկ աշխարհաբարը արդէն կ'ըսէ․
Հանդիպեցաւ փորձանքի մը որուն դարման չի գտնուիր։
Թուրք լեզուն կ'ըսէ․
Նանընտան կեչտիյիմ ատամ․
Ռամկօրէնը այսպէս կը թարգմանէր Թուրքին ըսածը․
Մօտէն անցած մարդս․
Իսկ հիմա աշխարհաբարը կ'ըսէ․
Մարդը որուն քովէն անցայ։
Արդէն յաղթանակ էր ասիկա։

❦

Եթէ աշխարհաբարը կրցաւ նախադասութեանց մէջ բառերու կարգը ճշդելու իր կաշկանդումներէն ձերբազատիլ մասամբ, իր այդ յաջողութիւնը կը պարտի նաեւ զանգուածներու աջակցութեան։

Արդարեւ՝ Թուրք լեզուի լուծէն աշխարհաբարի ազատագրման նպաստեցին զանգուածներ, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի այն ճոռոմ եւ ձգձգուած նախադասութիւններուն, որոնցմով կը տառապէր աշխարհաբարը, Թուրքերէնի ազդեցութեան տակ, իր առաջին խարխափումներուն մէջ։

Զանգուածները շատ բան առած էին անշուշտ Թուրքէն – բառեր, քերականական դարձուածքներ, ոճեր, ասութիւններ – բայց խորթ էր իրեն այն ուռուցիկ եւ երկարաձիգ ոճը, որ թարգմանութեանց ճամբով թափանցեր էր աշխարհաբարէն ներս։

Իրաւ ալ՝ մոլորութեան մէջ են անոնք որոնք կը կարծեն, թէ ժողովուրդը կոյրկուրայն կը հետեւի այդ խորթ շարադասութեան։

Ժողովուրդը չըսեր կամ շատ քիչ կ'ըսէ․
Ծառին տակ նստած ըլլալդ տեսայ։
Ան, ընդհակառակը, կը նախընտրէ ըսել՝
Տեսայ որ ծառին տակը նստած ես։

Մեր ժողովուրդը հազիւ թէ ըսէր Թուրքերուն կամ անոնցմէ թարգմանող մեր Հայերուն պէս․

Երէկ շատ զբաղած ըլլալդ գիտնալուս քեզ անհանգիստ ընել չուզեցի (տիւն չօք մէշղուլ օլտուղունու պիլէրէք սէնի պիհուզուր իթմէք իսթէմէտիմ)։

Մեր ժողովուրդը պարզապէս պիտի ըսէր․
Չուզեցի երէկ քեզ անհանգիստ ընել որովհետեւ գիտէի որ շատ զբաղած ես։
Կամ շատ շատ պիտի ըսէր․
Երէկ գիտնալով որ շատ զբաղած ես՝ չուզեցի քեզ անհանգիստ ընել․
Ան կը դժկամէր ըսել․
Իրեն շատ պէտք ունենալս ըսի։
Այլ՝ Ըսի որ շատ պէտք ունիմ իրեն․
Չէր ըսեր․ Քու շատ տխմար մէկը ըլլալուդ համոզուեցայ․
Այլ Համոզուեցայ որ շատ տխմար մէկն ես դուն․
Չէր ըսեր․ Այս գործը վերջացնելդ յուսացի․
Այլ Յուսացի որ այս գործը կը վերջացնես։

❦

Ուշագրաւ է որ հայ լեզուն Թուրք տարրերէն մաքրելու իրենց մտահոգութեան մէջ՝ արեւմտահայ մտաւորականները աշխատեցան լեզուէն վտարել նաեւ քերականական ռամկաբանութիւններ, որոնք թուրք ազդեցութեան արգասիք կը կարծուէին։

Աճառեան (1) կը գրէ․

«Յոյց տալու համար, թէ որքա՛ն խստապահանջ էին մեր նորոգիչները քերականական ձեւերի ընտրութեան հանդէպ, յիշենք Պոլսի բարբառի «ձայներնիս, գըլուխներնուս, պարտէզներուս» եւլն. դերանունական ձեւերը, որոնք, ինչպէս յայտնի է, հայերէն ծագում ունին։ Վերանորոգիչները այս ձեւերն էլ սխալմամբ թուրքերէն համարեցին, որովհետեւ ձայներնիս – թրքերէն seslerimiz պատահմամբ կրում էին նման վերջաւորութիւն։ Իրողութիւնն այն է որ հայերէն ներնիս կազմուած է յոգնակի ներ + միջնադարեան յոգնակերտ նի + դիմորոշ ս յօդով․ մինչդեռ թուրքերէնը յոգնակի ler + դիմորոշ im + դերանուանական յոգնակերտ iz մասնիկներով։ Այնպէս որ համապատասխան ձեւերն են հայերէն՝ ներ/թուրքերէն ler, նի/iz եւ ս/im, որոնք ոչ մի կապ չունին իրար հետ եւ տարբեր շարքով դասաւորուած լինելու պատճառով պատահաբար «կեղծեօք» ստեղծել են որոշ ձայնական նմանութիւն։ Այս նմանութիւնից խաբուելով՝ լեզուի նորոգիչները այդ ձեւերը թուրքերէն համարեցին եւ գրական լեզուից դուրս վտարեցին։ (Աճառեան, Քննական Քերականութիւն․․․, էջ 268)»։

Որքան ալ Թուրքէն եկած չըլլային այդ ձեւերը մեզի, այնուամենայնիւ, անոնք գեղեցիկ չեն։ Ու ինչ որ գեղեցիկ չէր՝ պէտք էր մերժէր մեր աշխարհաբարը։

Ու ան մերժեց զանոնք։

(Շար. 22)

(1) Հ. Աճառեան, Հայոց Լեզուի Պատմութիւն, Մաս Բ., էջ 473)։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ներսէս Սարաֆեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վահագն Կռաբաբեան, Տիկին Սեդա Պահարեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան, Մեռելոցի ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻՆ, Սեպ. 13ին, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց մօր եւ մեծմօր՝

ՏԻԿԻՆ ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ-Ի
(Ծնեալ՝ Եանլախանեան)

մահուան 28-րդ տարելիցին եւ իրենց հօր ու մեծ-հօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ-Ի

մահուան 18-րդ տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ Եանլախանեան եւ Կարապետեան ընտանիքներու համայն ննջեցելոց յիշատակին:

(Շար. Ա. էջէն)

տարակարծութիւնները, որպէսզի կարելի ըլլայ վերջնական բնոյթ տալ եւ յայտարարութիւններ ընել: Հաւանաբար նախաձեռնութիւնը կը ստանձնէ ՊԱԿ-ը: Սեպտեմբեր 8-ին, Եգիպտոսի Նախագահը՝ Մուպարաք յոյս ունէր որ ամէն ինչ կը կարգադրուի 48 ժամէն: Իսրայէլի Արտաքին Գործոց նախարարն ալ հաւանական կը նկատէր որ ստորագրութիւնը տեղի ունենայ Ուաշինկթըն, Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 13-ին, թէեւ ուրիշ պատասխանատու մը համաձայն կրնար երկու շաբաթով յետաձգուիլ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ընդառաջելով Հանրապետութեան Նախագահին թելադրանքին, ուրիշ Պետութեան Խորհուրդին դիմել ելք մը գտնելու համար կառավարութեան օրինագիծին եւ սահմանադրական Խորհուրդին կատարած ջնջումներուն եւ սրբագրութիւններուն հարցին: Դրուած հարցումն է. -«1993, Օգոստոս 13-ին, սահմանադրական Խորհուրդին ճշդած կանոնները կ՚արտօնե՞ն կառավարութեան որ Խորհրդարանին քուէարկել տալ օրէնսդրական սովորական տրամադրութիւն մը, թոյլ տալու Ֆրանսայի պարտաւոր չըլլալ - ինչպէս Շէնկէնի համաձայնագիրը կը նախատեսէ- քննել ապաստանի իրաւունքի դիմում մը...»:

ՊԱՊԸ կը շարունակէ իր այցելութիւնը պալթեան Հանրապետութիւնները: Սեպտեմբեր 7-ին, դեռ Լիթուանիոյ մէջ է որ խօսք առաւ 40 հազար հաւատացեալներու առջեւ «Խաչերու լեռը» (հիւսիսային Լիթուանիա): Յովհ.-Պօղոս Բ. ոգեկոչած է ստալինեան շրջանի արգելափակման կայաններու ողբերգութիւնը, կամայական գնդակահարութիւնները, շեշտելով՝ «վայր մը ուր պէտք է գայ ամբողջ Եւրոպան եւ համայն աշխարհը»:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ վերակած է 1991-ի պետական ձախողած հարուածին հեղինակներուն դատավարութիւնը չորս ամսուան ընդհատումէ մը ետք: Ամբաստանեալներէն մէկը՝ Տիգիաքով բացակայ է հիւանդանոց փոխադրուած ըլլալով:

ՕՄ-ի արտաքսման հարցը կը շարունակէ տակն ու վրայ ընել Ֆրանսան որ մէկդի դնելով գործադրկութեան, անապահովութեան իր հոգերը, շալկած է Մարսէյլի Օլէմփիքին դրամական հոգերը: Արդարեւ, այս ամբողջ ազմուկը կը բարձրանայ առաւելաբար նիւթական պատճառներով, քանի որ մարզական աշխարհը այլեւս առեւտուրի վերածուած է: Մարսէյլ չմասնակցելով Եւրոպայի Բաժակին 100 միլիոն կը կորսնցնէ եւ եթէ Թափի դրամ չհայթայթէ, խումբը կըրնայ «ծախու» ըլլալ: Խաղացող ունի որ միլիոններ կ՚արժեն: ՕՄ-ը հիմնուած է 1899-ին: 1991 Յունուարէն ի վեր անանուն Ընկերութիւն մըն է: Տարեկան աւուծախը 300 միլիոն Ֆր.ի շուրջ է: Խաղացողներու դրամագլուխը 220-էն 250 միլիոն Ֆր. է ըստ ԻՒԷՖԱ-ի:

ԹԷՆԻՍԻ Ֆլըշինկ - Մետոյի մրցաշարքին կէս աւարտականներուն պիտի կարենայ մասնակցիլ Մանուէլա Մալեւա (մօրմէն հայ) յաղթելէ ետք Ճափոնուհի՝ Քիմիքօ Տաթի երկու սէթով (7/5 եւ 7/5):

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՆՈՒԷՐ

Իր թոռնիկին յաջողութեան (1-H.E.C.) առթիւ, Իքս-ան-Փրովանսէն, Տիկին Սիմա Հապաշեան 300-ական Ֆր. կը նուիրէ Ղարաբաղի, Ս.Օ.Ս.-Արմէնիի (տանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շընորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Պ. Միշէլ Մարտիրոսեանէ ի նպաստ Կապոյտ Խաչին եւ Արցախի ու Հայաստանի օժանդակութեան:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 11, կէսօրէ ետք ժամը 3-ին, Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, Paris 9e

Կարեւոր օրակարգ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 18, ժամը 15-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, 75009 Paris

Repas à Bièvres

Comme chaque année, la Croix Bleue (section d'Issy-les-Moulineaux) offre un repas à ses aînés au Château de Bièvres le *Samedi 18 Septembre*.

Le car partira à 12 heures 30 du 45, rue de la Défense, avec arrêt à 12h45 devant l'Eglise arménienne, 6, avenue Bourgain. Retour vers 18 heures.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire auprès des Khatchouies au plus tard le 13 Septembre.

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ԵՒ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

Միասնաբար կը կազմակերպեն այցելութիւն մը

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 16-ին

Դէպի ՎԱԼԱՆՍ ...

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի հրաւէրին ընդառաջելով՝ հանդիպում համայնքի հայութեան հետ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

ԼԻԶԻ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
91 - 76 - 10 - 17

ԱՏՐԻՆԷ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ
42 - 03 - 05 - 63

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Շաբաթ, Կիրակի, Դեկտ. 18, 19

2ème GRANDE BRADERIE DE NOEL

Մխիթարեան Վարժարանի սրահներուն մէջ, կազմակերպութեամբ՝

ՇԷՆ ՖՐԱՆՍ-ի

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Խաչվերաց է: Տօն վերացման Սրբոյ Խաչին:

Տարուան հինգերորդ եւ վերջին Տաղաւարի այս օրին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

Ծանօթ.- Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Երեկոյեան ժամը 4-ին՝ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր-Անդաստան կը կատարուի՝ ռեհանով:

Ծանօթ.- Այս երեկոյեան «Անդաստան»ը՝ տարւոյն վերջինն է որ կը կատարուի: Տարուան առաջին «Անդաստան»ը տեղի ունեցած էր Փետրուար 13-ին, Տեառնընդառաջի տօնի նախատօնակին:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 13, տօն է խաչի: Յիշատակ Մեռելոց:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին, որու աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Կը պատարագէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԻՍԻ
Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Խաչվերաց Տօն վերացման Սրբոյ Խաչի:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Ժամը 15.30-ին Թափօր Խաչվերացի եւ անդաստան: Ռեհանի օրհնութիւն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ
Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Խաչվերաց՝ տօն վերացման Սրբոյ Խաչին:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

Երեկոյեան ժամը 5-ին կը կատարուի Թափօր Անդաստան:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Տօն է Խաչվերացի: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեան-ի:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 13, յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 11-ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ
Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սեպտեմբեր 12, Կիրակի Վերացման Սրբոց Խաչի տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի Սէն-Ժեռոմի Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45:
Պատարագ՝ ժամը 10:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ԵՂԻՇԷ ԱԻՍԱԳ ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայաստանէն բարձրագոյն կրթութեան տէր հայ օրիորդ մը՝ մասնագիտութեամբ հայերէնի ուսուցիչ գործ կը փնտռէ.- Հայոց լեզուի ուսուցչութիւն, ռուսերէնի ուսուցչութիւն - վար - մանուկ պահել - ծեր կամ հիւանդ խնամել - տան գործեր:

Հեռաձայնել.-
(16) 44 - 58 - 23 - 27

- ՎԵՐԱՄՈՒՏ -

Փ Ա Ր Ի Զ

Կապոյտ Խաչի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը (մանկապարտէզէն մինչեւ BAC-ի դասարան) կը բանայ իր դռները Շաբաթ, Սեպտեմբեր 18, կէսօրէ ետք ժամը 3-էն մինչեւ ժամը 6, Մշակոյթի տան մէջ՝

17, rue Bleue, 75009 Paris

Արձանագրութիւն՝ նոյն օրը:

**

Ի Ս Ի

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տիրուհի Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղի հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 21, ժամը 19-ին:

Երկու ուսուցիչներ կ՚ապահովեն բոլոր մակարդակներու դասաւանդութիւնները փոքրաթիւ խմբակներով:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Իսիի Մշակոյթի Տան մէջ՝

45, rue de la Défense

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
46. 26. 42.48 / 46. 42. 46. 71
46. 42. 45. 25

Թիւերուն:

Լ Ի Ո Ն Ի
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1993 - 1994 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Հոկտեմբեր 6-ին առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հեռաձայն. —
78 - 60 - 47 - 18

**

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնն ու դպրոցի ուսուցչութիւնը ուրախութեամբ կը տեղեկացնեն ձեզի, թէ 1993 - 1994-ի ուսումնական տարեշրջանը կը սկսի Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Կոչ կ՚ուղղենք մեր գաղութի բոլոր ծնողներուն, որ անվերապահօրէն ղրկեն իրենց զաւակները միօրեայ մեր հայկ. վարժարանը, որպէսզի անոնք սնանին արբուբենով ու ուռճանան ազգային հայեցի դաստիարակութեամբ:

«ՆԱՐԵԿ» ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ԱՆԿԷՆ

Անկէնի միօրեայ վարժարանի վերամուտը տեղի կ՚ունենայ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9.30-ին:

8, rue Félix Faure,
95880 Enghien-les-Bains

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ դպրոցի 1993-1994 տարեշրջանի արձանագրութեանց համար ծնողքները պէտք է դիմեն դպրոցի տնօրէնութեան, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9-ին, 12, ռիւ Սէսիլ, Վալանս հասցէին:

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 10
VENDREDI
10 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 900 Ֆ· – Վեցամսեայ : 460 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·200 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ· (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5.00 Ֆ

69րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18·146 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.146

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱԹԹԻ (առեւտուրի եւ մաքսային սակերու ընդհ· համաձայնութիւն) ընդհ· տնօրէնը՝ Փիթըր Սըթըրլէնտ բացարձակապէս մերժեց նոր բանակցութիւն մը, յայտարարելով որ Պլէր Հաուզ ստորագրուած համաձայնագիրը Պրիւսէլի եւ Ուաշինկթընի միջեւ (Նոյ· 92) վերջնական է : Անհոգ է որ Ֆրանսա զայն անընդունելի գտած է իր գիւղատնտեսութեան համար, բայց, եւրոպացի իր ընկերակիցները (յոյժը՝ Գերմանիան էր) զինք առանձին կը թողուն :

ԻՍՐԱՅԷԼԻ Ներքին նախարարին հրաժարումը մասամբ կը խախտէ Իսրայէլեան իշխանութեան համախմբումը : Գերագոյն Ատեանը հրաւիրած էր վարչապետը որ իր «հեղինակութիւնը ի գործ դնէ պաշտօնազրկելու համար Ներքին նախարարը՝ Ըարոնի Տէրի եւ իր պաշտօնակիցը՝ կրօնից փոխ-նախարար Փինհասի» : Երկուքն ալ կրօնական Շաս Սեֆարատ կուսակցութեան կը պատկանին· կը մեղադրուին կաշառակերութեան համար : Ըարոնի Տէրի 9 մեղադրանքի տակ է եւ կ'ըսուի թէ մինչեւ 300 հազար տոլար կաշառք ստացած է, հոյակապ, երկյարկանի (տուփլէքս) յարկաբաժին մըն ալ գնած է Երուսաղէմ… : Հարցը խորապէս կը ցնցէ Իսրայէլի քաղաքական կեանքը : Ճակատն այն է որ Շասի գեր-ուղղափառ 6 երեսփոխանները հեռանան Խորհրդարանէն եւ այդ պարագային Ռապինի փոքրամասնութեան մէջ կը մնայ :

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ տնօրէնութիւնը որոշեց ընդառաջ երթալ ճամբորդներուն բողոքին, որոնց դժգոհութիւնը օրէ օր կը ծաւալէր, մանաւանդ Սոքրաթ դրութեան կիրարկումով : Նախ 50%-ի զեղչ մը կը շնորհուի ֆիվի, քաւփիմօ եւ վէրմէյլ քարթերուն, երեք ամսուան համար : «Մուտքի տոմս» (թիքէ) մը պիտի տրուի նաեւ այն ճամբորդներուն որոնք չեն կրցած ճամբորդութեան տոմսը գնել, հերթերու կամ վերջին պահուն հասնելուն պատճառաւ եւ այդ մուտքի տոմսին շնորհիւ ճամբորդը կրկնակ կամ աւելի գին պիտի չվճարէ առաջադրութեան մէջ գնելիք տոմսին համար :

ԱԲԽԱԶԻԱ պատանդ բռնուած 15 Ռուսերէն 10-ը ազատ արձակուած են : Անձրաւ բնակիչները որոնց քով էին պատանդները կը պահանջեն 4 վրացի գերիներու ազատ արձակումը :

ՓԱՐԻԶԻ ՕՐՍԷԻ թանգարանը աննախընթաց ցուցահանդէսի մը ձեռնարկեց ներկայացնելով Պարնս հիմնարկութեան 72 պաստառները՝ «Սեզանէն Մաթիս» : Պարնս (1872-1951) ֆրանսական նկարչութեան ամերիկացի մեծագոյն հաւաքածոն ունեցողն է : Մսավաճառի որդի, ծնած Ֆիլատելֆիոյ մէկ բանուորական թաղը, սկիզբէն փայլուն ուսանող է : 20 տարեկանին բժշկական տոքթորա մը ունի եւ կ'աշխատի դեղագործական տարրալուծարանի մը մէջ, որպէս տնօրէն ծանուցումի եւ վաճառքի բաժնին : 1902-ին կը հիմնէ Պարնս եւ Հիլլէ ընկերութիւնը, հայթայթելով բերած քիմիագէտի մը հետ եւ միասին հրապարակ կը հանեն արժիրօլը (հականեխիչ) եւ օվերֆերինը

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՐՑԱԽ

ՔԱՋԱԼԵՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ ԸՍՏ ԱԼԻԵՒԻ

ԲԱՅՑ… ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ – ՃԱԼԻԼՈՎ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՏԵՂԻ ՉՈՒՆԵՑԱՒ

Լ· ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ – ՌԱՖՍԱՆՃԱՆԻ ՀԵՌԱՁԱՅՆԱՅԻՆ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մոսկուայի զանազան հանդիպումները եւ Մինսկի խումբի ժողովը որ կը սկսէր Սեպ· 9-ին յոյսեր կը ներշնչէին որ ելք մը գտնուի Ղարաբաղի հարցին : Երեք օրուան խօսակցութիւններէ ետք, այդ տպաւորութիւնն ալ ունի Ազրպէյճանի ղեկավարը՝ Հ· Ալիեւ որ յայտարարած է թէ հեռանկարները քաջալերական են եւ թէ «Ռուսաստանի աւելի մեծ օժանդակութեան վրայ յոյս կը դնենք» : Ռուսաստանի կառավարութիւնը Պարսկաստանի միջամտութեան վախն ունի : Սեպ· 8-ին, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան հեռաձայնային խօսակցութիւն ունեցած է Իրանի նախագահ՝ Ռաֆսանճանիի հետ որ քսան վայրկեան տեւած է : Հայաստանի նախագահը յայտնած է թէ Ղարաբաղի կնճիռը տագնապի շրջանէն ելած է եւ ինչ կը վերաբերի Իրանի կորուստ հակազդեցութիւններուն, Լ· Տէր-Պետրոսեան ապահովութիւն տուած է որ Հայաստանի կողմէ անոնք չեն ընդունուիր որպէս թշնամական արտայայտութիւն : Երկու երկիրներու ղեկավարները շեշտած են թէ պիտի շարունակուի գործակցութիւնը եւ յարաբերութիւններու ամրապնդման շատ լուրջ հեռանկարներ կան :

*

Ազրպէյճանի քաղաքական կայունացած վիճակն է որ յոյսեր կը ներշնչէ բարւոք կարգադրութեան մը համար : Այսուհանդերձ, Սեպ· 8-ին, Ա· Ղուկասեան (Արցախ, եւ Ճալիլով (Ազրպէյճան) հանդիպումը, Մոսկուայի մէջ, տեղի չէ ունեցած, այն պատճառով որ ազրպէյճանական պատուիրակութիւնը չէ ներկայացած : Այս բացակայութիւնը բացատրուած է Բաքուի կողմէ որպէս զուտ թէքնիք անկարելիութիւն, այսինքն Ալիեւ Մոսկուա գտնուելով, Ճալիլով ալ չէր կրնար բացակայիլ Բաքուէն : Սեպ· 9-ին, կը բացուէր Մինսկի խումբի ժողովը, որու կը մասնակցի Հայաստան՝ Ժիրայր Լիպարիտեանի գլխաւորած պատուիրակութեամբ :

Սեպ· 7-ին, Ղարաբաղի պաշտպանութեան պետական Կոմիտէի նախագահը՝ Ռ· Քոչարեան յայտարարութեամբ մը նըկատի առնելով որ Ազրպէյճանի քաղաքական ներկայ պատկերը նպաստաւոր պայմաններ կը ստեղծէ Ղարաբաղի հարցի կարգադրութեան գործնական քայլերուն, կը ճշդէ որ ԼՂՀ-ը ոչ մէկ նպատակ ունի Ազրպէյճանի տարածքները խլացնելու եւ թէ իր ուժերուն գործողութիւնները միայն պատասխանի բնոյթ ունին եւ թելադրուած են բնակչութեան ապահովութեան երաշխաւորութենէն : Ռ· Քոչարեան կ'աւելցնէ որ արդէն իսկ վերջ կը գտնէ ԼՂՀ-եան զօրքերու հեռացումը Ղուբաթլիի շրջանէն : Անգամ մը եւս կը շեշտուի Ղարաբաղի տրամադրութիւնը՝ խաղաղ կարգադրութեան մը համար :

Այս առընչութեամբ շահեկան բնոյթ ունէին Սեպ· 9-ի Ֆայնանշըլ Թայմզի եւ Ինթըրնէշընըլ Հէրըլտի տեղեկատուութիւնները, որոնք կ'արձագանգեն Ալիեւի մամուլի ասուլիսին, Մոսկուա : Ան յայտարարեց եւք՝ «կողմնակից էի եւ կողմնակից եմ այս կացութեան խաղաղ կարգադրութեան», մերժած է պատասխանել այն հարցումին որ կը վերաբերէր Ղարաբաղի անկախութեան, Ազրպէյճանէն գրաւուած հողերու վերադարձին փոխարէն : Այս առթիւ է որ նկատի կ'առնուի որ անցեալին, նման հարցումի մը պատասխանը կտրուկ՝ «ո՛չ» մըն էր, մինչ այսօր եթէ նոյնիսկ պատասխան չի տրուիր, գոնէ այդ պատասխանն ալ չի տրուիր :

*

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ

Կառավարութեան որոշումով երեսփոխան Շահէն Պետրոսեան նշանակուած է կառավարութեան լիազօր ներկայացուցիչ «Զուարթնոց» օդակայանը : Որոշումը տրուած է իբրեւ հետեւանք օդակայանը ստեղծուած արտակարգ վիճակին եւ կարգաւորման ստիպողական անհրաժեշտութեան :

ԱԿՆԱՐԿ

ԱՐՄԱՏԱԽԻԼ ԸՆԵՆՔ ԹՐՔԱԲԱՐՈՅ ԵՐԳԵՐԸ

Թրքերէնէ թարգմանուած երգերու հայերէնով ներկայացման եւ, աւելին՝ հայկական երգեր թրքական «ոճով» երգելու երեւոյթին դէմ առաջին անգամ չէ որ կարծիք կը յայտնուի կամ երեւոյթը կը դատապարտուի : Հայկական մշակութային միութիւններ, մեր կրթական հաստատութիւնները, ձայնասփիւռի կայանն ու տակաւին՝ մեր երգարուեստի ու հայկական մշակոյթի անեղծ պահպանումին դրօշը բարձրացուցած անհատներ եւ կազմակերպութիւններ յաճախ ձայն բարձրացուցած են այդ երեւոյթին դէմ, ըդգաստութեան հրաւիրած՝ սայթաքողները, որոնք առաւել կամ նուազ չափով ընդառաջած են կոչերուն, սակայն ատեն մը ետք, փորձած են դարձեալ ջուրերը հունեցնել դէպի իրենց փորած հունը :

Կարելի՞ է շարունակել այս յոռի երեւոյթին դէմ ձեռնածալ մնալը : Ո՞րքան կարելի է հանդուրժել Հայ Երգը պղծելու եւ Հայ Մշակոյթը աղաւաղելու այս ընթացքին : Ու տակաւին, ինչպէ՞ս կարելի է ընդունիլ չքմեղանքի այն փորձերը, թէ «ժողովուրդը այդպէս կ'ուզէ ու մենք ստիպուած ենք ընթացք տալու ժողովուրդին փափաքին»…

Թող այսուհետեւ ոչ ոք յանդգնի տարօրինակ այս շահադիտական ընթացքին եւ Հայ Երգը ցեխի մէջ մխրճելու փորձերուն համար արդարացուցիչ պատճառներ գտնել : Ժողովուրդը յանցանք չունի, մեղքի բաժին չունի Հայուն մաքուր դիմագիծը արատաւորող այս արարքներուն մէջ : Դատապարտելի են բոլոր այն երգիչներն ու զանոնք քաջալերողները, անոնք ըլլան ձայնասփիւռի կայան, անհատներ կամ շահակցական նպատակով ստեղծուած խմբակներ : Դաւաճանութեան համազօր արարք են թրքաբարոյ երգերու ձայնասփիւռներէ, բեմերէ կամ հրապարակային հանդիսութիւններու ամպիոններէն ներկայացումը, մանաւանդ այն պահուն, երբ ազգովին մեր մղած պայքարին հանգրուանները ծանօթ են բոլորին :

Հանդուրժողութիւնը եւ զգաստութեան հրաւէրները չեն կրնար յաւիտեանս իրենք զիրենք կրկնել ու ձգուիլ ձայն բարբառոյ յանապատի : Անոնք վստահաբար պիտի լռեն այսօր ու այս երեւոյթը շուտով պիտի չքանայ մեր ընտանեկան եւ հաւաքական միջավայրերէն : Եւ ասիկա առաքելութիւնը պիտի ըլլայ մեր բոլոր միութիւններուն ու իւրաքանչիւր հայ անհատի :

«Ազդակ» (Օգս· 21)

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ»

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՀԱՄԱՐ

Զմռուացած մեր ժողովրդի անցեալ ձմռանը կրած աննախադէպ դժուարութիւնները եւ գիտակցելով գալիք ձմեռը հնարաւորին չափ պատրաստուած դիմաւորելու անհրաժեշտութիւնը, «Հայաստան» համահայկական Հիմնադրամը, իր առաքելութեանը հաւատարիմ, ստանձնել է պետական «Ձմեռ-94» ծրագրի համայն Հայութեան օժանդակութեամբ կատարուելիք մասը : Հիմնադրամի միջոցները գործադրուելու են բնակելի շէնքերի եւ կրթօճախների ջեռուցման, մայրաքաղաքի ելեկտրացանցի վերականգնման, հացի գործարանների, հիւանդանոցների, ջըրամատակարարման կայանների անխափան աշխատանքի ապահովման համար :

Տարիների փորձը ցոյց է տուել, որ տարբեր կազմակերպութիւնների եւ անհատ անձանց չհամաձայնեցուած բարեսիրական ջանքերը, օգնութեան իրացման անհրաժեշտ մեխանիզմների բացակայութիւնը յանգեցրել են միջոցների անարդիւնաւէտ իրացմանը, ինչից խուսափելու համար անհրաժեշտ եղաւ ստեղծել մի համազգային կառոյց, որը կը համակարգի եւ առաւելագոյնս արդիւնաւէտ կը ծառայեցնի մեր բոլոր հայրենակիցների բարեսիրական մղումները :

Հէնց այդ նպատակով էլ ստեղծուել է «Հայաստան» համահայկական Հիմնադրամը :

Այսօր մենք դիմում ենք բոլոր բարեգործական, եկեղեցական, հասարակական, քաղաքական կազմակերպութիւններին, ամէնքին եւ իւրաքանչիւրին՝ հայրենիքին գալիք ձմեռ օգնելու ջանքն ու պատրաստակամութիւնն ուղղել «Հայաստան» համահայկական Հիմնադրամին՝ այդպիսով աջակցելով «Ձմեռ-94» ծրագրին :

Յոյս ենք յայտնում, որ հայրենիքի համար վճռորոշ պահերին կը դրսեւորուի միաբանուելու մեր ունակութիւնը :

4 Սեպտեմբեր 1993 թ·

Հաղորդում ենք «Հայաստան» համահայկական Հիմնադրամի կենտրոնական բանկային հաշիւները· –

The Central Bank of the Republic of Armenia
Accnt N° 700606 (Rouble)
N° 001070102 (Currency)
«Hayastan» All-Armenian Fund
Nalbandian 6, Yerevan—375010,
ARMENIA

Citibank
Accnt N° 42089437
«Hayastan» All-Armenian Fund
Citibank, N. A.
666 Fifth Ave., New York, NY,USA

Berliner Bank
Accnt N° 9997722200 (USD)
N° 9997722201 (DM)
«Hayastan» All-Armenian Fund
Berliner Bank,
Hardenbergstrasse — 32
D—10890 Berlin, GERMANY

Banque Nationale de Paris
Accnt N° 017584/72 (FF)
N° 199002/62 (USD)
Banque Nationale de Paris,
Agence Centrale
16, Bd. des Italiens, 75009 Paris,
FRANCE

ՁՄԵՌ ՊԱՊԻԿԸ ԴԱՐՁԵԱ՞Լ ՎԻՃԱԿԻ ԴԵՐՈՎ

Ձմեռը դրան եկած է արդէն: Աշխարհի բնակչութեան մեծամասնութեան համար օդի, ջուրի այս բնական ու հնարաւորութիւններ այս իրականութեան սովորական համեմատութիւններ կ'ատեն, երբ խօսքը կը վերաբերի Հայաստանի: Վերջին քանի մը տարիներու եւ յատկապէս անցեալ ձմրան դաժան փորձառութիւնը, կեանք խաթարելով վերջապէս մը փոխարկած է մտաւորական արտայայտութեամբ «Ձմեռ պապիկ» անուանուած եղանակը: Հայոց ծանօթ է ամառանիւթին հայոց տաքերանակով, բայց պատճառները ոչ ամբողջովին:

Առաջին մտածում մը խնդրին, օրակարգի կը բերէ վառելանիւթի պարագան. բնութեան կը որ երկիրը այս մարզին մէջ ինքնաբաւ չէ, բնական հարստութեան տեսանկիւնէն՝ այս առումով երկրագունդի միակ երկիրն ալ չէ վառելաբար: Ցաւը հոն է որ այս կարգի որոշ անուանելի բարդութեան մը ապահոված վարչական փորձութիւն, նորը տակաւին չէ կրցած գտնել մը միջոցները ճարել: Ու այս կարգի ամէն հարցում, դիմացը կը գտնէ վառելանիւթի նիւթին մէջ երկակի տարբերակում մը, կապուած՝ ներսին ու դուրսին: Առաջինը անծանօթ չըլլալով հանդերձ, կ'ուզէ կասկածներ ունենալ. խնկալէ՞ս Հայաստանի բնութիւնը ոչ մէկ տուեալ ունի այս մարզին մէջ. ընդերքը, ջուրը, հովը ու ասոնց հետ ինչո՞ւ չէ, մտային զօրութիւնը այդ մարզը դիւսաւորողներու, չէ՞ն կրնար դրական ազդակներ նկատել. բացարձակապէ՞ս: Ապա, երբ ասոնց նկատելի յենակներ ըլլալու յոյսերը կը հերքուին, նայուածքները բնականաբար կը դառնան դէպի դուրս: Ուրկէ՞, ի՞նչպէս, ո՞րքան, հարցականներով դիմումներ կը ջանան փորձել ամէն կարելիութիւն: Հոս աւելի պարզ կը թուի խնդիրը, քանի որ կը դեղչուի տալու - առնելու յարաբերութեան մը: Սա երկիրը, միւսը, անդիինը, կազ, քարիւղ, ածուխ ունին վաճառելի. Հայաստանի խնդիրը կ'ըլլայ իր պէտք ունեցածին փոխարժէքը ճարել: Ու այլեւս հարցը տնտեսական է:

Այսուհանդերձ, «պարզում»ի այս գործողութիւնն ալ չի յաջողիր վաւերական դառնալ, երբ անմիջապէս կը ցցուի շրջափակման խոչընդոտը: Ու արդարեւ, ըսուածը այն է որ նոյնիսկ Հայաստանին ուժանիւթ տալու տրամադիր երկիր ու զայն վճարելու միջոցները գտնելու պարագային, պատերազմական իրավիճակը կը միջամտէ որպէս ամէնէն դժուար յաղթահարելի արգելքը: Մինչեւ այսօր ոչ մէկ պաշտօնական աղբիւր ալ բարեհաճած է կամ անկեղծութիւնը ունեցած պատասխանելու այն հարցումին թէ երբ այս է պարագան, ո՞ւրկէ, ի՞նչպէս կը ստացուի օրինակ, հեղուկ վառելանիւթի այն ոչ արհամարհելի քանակը որ շուկային մէջ բազմապատիկ գիներով կը ծախուի փողոցը, դաշտի մը եզերքը, մայթին վըրայ, եւլն.: Երեւոյթ, զոր բացատրութեան կարգին ալ կարելի չէ դասել, քանի որ մամուլին մէջ անպակաս են այս մասին ակնարկութիւններ, լուսանկարներ, իսկ ամէն այցելու ի՛նք կենդանի վըկայ է այդ մասին: Ու երբ անկարելիութեան վրայ աւելցած լռութիւնն ալ բնականոնացումի բոլոր յոյսերուն դէմ պատ մը կը քաշէ, մտահոգութիւնները կը փորձեն զոհացում գտնել առժամեայով. գոնէ անցեալ ձմեռուան տաժանքը չկրկնելու չափ մը բան կարգադրուա՞ծ է: Կարելի՞ է յոյս դնել օրինակ, Նախագահին Թիւրքմէնիստան այցելութեան արդիւնքներուն վրայ: Կամ կա՞ն լուրջ միջոցառումներ:

Օգոստոս 31-ի «Երկիր»ը այս կարգի հարցումներով դիմած է երկրին ամէնէն իրաւասու եւ ամէնէն լաւատեղեակ անձին. ան կը կոչուի Սեպուհ Թաշճեան ու Վառելիքի, Ուժանիւթի, Ընդերքի հարցերու պետական նախարարն է Հայաստանի:

Նայիրի Բաղալեան նախ կը հարցնէ վառելիքի պաշարներու մասին: Ս. Թաշճեան կ'ըսէ թէ 60 հազար թոն մազութ մթերուած է ու կը նախատեսուի մինչեւ Նոյեմբեր 1, 200 հազար թոնի հասցնել: Իսկ «գազի պահեստաւորման վիճակը լաւ չէ»: Այսքանը արդէն առաջին պատասխանէն իսկ ըսել կու տայ նախարարին թէ «չէի ուզենայ այն միտքը ներշնչել թէ ամէն ինչ կատարեալ կը լինի»: Ան կ'աւելցնէ քիչ ետք թէ մթերուած 200 հազար թոն մազութի հետ եթէ օրական 8,5 միլիոն խոր. մեթր կազ հասնի, «Հայաստանի բոլոր կարիքները բաւարարուած կը լինեն շուրջ 80 տոկոսով»:

Երկրին մէջ ուժանիւթի աղբիւր փնտռելու աշխատանքն ալ աւելի մխիթարող հեռանկար չի տար: Դուրսէն պէտք է նաւթի հետազօտութեան համար անհրաժեշտ գործիքներ, կազմածներ բերել, ինչ որ դիւրին գործ չէ, մանաւանդ շրջափակման պայմաններուն մէջ: Այս նորութիւնները արդէն աւելորդ կը դարձնեն կարդալ թէ «յոյս դնել որ արդէն այս տարի բարեյաջող հետախուզական աշխատանքների դէպքում կը կարողանանք մեր ընդերքի վառելիքը ձմրան ամիսներին օգտագործել՝ ռէալ չէ»:

Ասոր փոխարէն, յուսատու է –հող չէ թէ ոչ այս ձմրան համար– նախարարին ըսածները Մեծամօրի ատոմակայանին մասին: Ինչպէս «Արմէնփրէս»ն ալ տեղեկացուց, քննիչներու միջազգային պատուիրակութիւնը դրական տեղեկագիր մը տուած էր ատոմակայանին վերագործունէութեան մասին: Ատոր համար Ս. Թաշճեան երեք փուլ կը նախատեսէ. առաջինը ստուգման փուլն է որ պէտք է տեւարտի մինչեւ տարեվերջ: Երկրորդը՝ վերանորոգումն է, իսկ երրորդը գործարկման աշխատանքներու հանգրուանը որ վեց ամիս պիտի տեւէ: Եթէ թէքնիք մարզի հարցեր չծագին, ատոմակայանին բ. թեւը կարելի պիտի ըլլայ կրկին գործի անցնել մինչեւ 1994-ի ձմեռը: «Հաւատում եմ որ նա հնարաւոր է» կ'ըսէ նախարարը:

Հարցազրոյցին վերջին մասը տրամադրուած է ուժանիւթի ոչ աւանդական միջոցներու օգտագործումին: Ամէնէն վստահելին կը նկատուի հողմային եւ արեւու ուժանիւթի արտադրութիւնը որ ներկայիս փորձարկումի մէջ է: Այսուհանդերձ, նախարարը անմիջապէս կ'աւելցնէ որ այդ ճամբով երկիրը չի կրնար մեծ կարելիութեան տիրանալ: Աւելի յուսադրող հեռանկար կու տան ջրելեկտրակայանները: Արդէն Հերհերի, Կապանի ջրելեկտրակայանները շինութեան մէջ են: Եթէ կարելի ըլլայ մինչեւ 2005 թուականը ստեղծել ծրագրուած այլ նման կայաններ եւս, կարելի պիտի ըլլայ 100-120 մեկավաթ հզօրութիւն ստանալ: Որպէսզի այս քանակութեան մասին գաղափար մը կազմուի, պէտք է նկատի ունենալ որ երկիրը բնականոն պայմաններու մէջ 2500 մեկավաթի պէտք ունի: Բնականոն պայմաններ կը նշանակէ ջերմութիւն, բաւարար լուսաւորութիւն, արդիւնաբերական հիմնարկներու անընդհատ աշխատանք: Այս բոլորին հետ կը տրուի նաեւ ատոմակայանին ուժը. անոր ամէն մէկ թեւը 410 մեկավաթ ուժանիւթ կ'արտադրէ:

Ս. Թաշճեանի հարցազրոյցին մէջ ամէնէն գնահատելին անկեղծութեան պարագան է. մանաւանդ երբ մարդ յիշէ թէ տարի մը առաջ նոյն շրջանին Հայաստանի պատասխանատուները ի՛նչ երաշխաւորութիւններ կու տային, խօսելով նախապատրաստութիւններու մասին որոնք իջնող առաջին ձիւներուն տակ անյայտացան, վերածուելով փայլուն պղպջակներու. հոս գոնէ բացառուած յուսախաբութիւնը, երբ զրոյցը խորագիրով իսկ կ'ըսէ «Նախորդից լաւ կը լինի, բայց դարձեալ լաւ չի լինի»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ ԵՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Գրեց՝ ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Հաղորդութիւն մարդու եւ Աստուծոյ միջեւ: Հաղորդութիւն մարդու եւ մարդու միջեւ: Հաղորդութիւն մարդու եւ արուեստի միջեւ: Հաղորդութիւնը արուեստի նպատակն է, մշակոյթի գոյութեան իրաւունքը, եւ, քաղաքակրթութեան մղիչ ուժը: Հաղորդակցութիւնը կեանքի առանցքն է: Հիմնական հաղորդակցութիւնը խօսքն է՝ բանաւոր ու գրաւոր լեզուն: Հաղորդակցութեան ձեւեր են նկարչութիւնը, երաժշտութիւնը, թատրոնը, քանդակագործութիւնը, գրականութիւնը, ճարտարապետութիւնը: Արդի հաղորդակցութեան միջոցներ են նաեւ շարժանկարը, հեռագիրը, լրագիրը, հեռախօսը, հեռատեսիլը, հեռատիպը ու տակաւին համակարգիչային ամբողջ համակարգը, որն արդէն իսկ տիեզերային նոր խորքեր ու ծայրեր է արձանագրում:

Այդուհանդերձ, նամակը մնում է հաղորդակցութեան ամէնից մտերմիկ ու անձնական միջոցը: Հաղորդութիւն է երգը: Հաղորդութիւն է աղօթքը: Հաղորդութիւն է բանաստեղծութիւնը: Նոյնիսկ «Արուեստը յանուն արուեստի» տեսութեան ջատագովների ստեղծագործութեան ենթախաւը հիմնուած է հաղորդակցութեան վրայ, եթէ ոչ այլոց, ապա հէնց իր՝ արուեստագէտի հետ: Հէնց այն պահին երբ նկարիչը պաստառին է յանձնում գոյնը, ստեղծւում է հաղորդութիւն իր եւ պաստառի միջեւ, իր եւ իր միջեւ, իր եւ կեանքի միջեւ, իր եւ այլոց միջեւ: Հետեւաբար, ինքնանպատակ արուեստ գոյութիւն չունի: Ինչպէս տիեզերքը պատահականութեան արդիւնք չէ, այնպէս էլ՝ արուեստը: Հէնց ստեղծագործութեան հոլովոյթը որոշակի նպատակ է հետապնդում: Այնպէս որ արուեստի աշխարհում խարդախութիւնը սպառնում է քայքայել ամբողջութիւնը:

Մեզ մօտ, դեր-իրապաշտ, վերացապաշտ կամ արդիապաշտ դառնալու տենդը աւելի է գործում, երբ փաստօրէն, արուեստի աշխարհը վաղուց կանգնած լինելով յետ-արդիապաշտութեան եւ ապակառուցողականութեան անորոշ խորխորատների առջեւ, չգիտէ ոչ անելիքը, ոչ էլ գնալիք ճամբան: Յետ ենք մնացել առաջին փուլից: Յետ ենք մնալու երկրորդ փուլից: Կատարեալից ձեռք քաշեցինք: Եթէ դիմացի պաստառը դոյզն չափով ապրում, խոհ, տպաւորութիւն կամ տրամադրութիւն ստեղծի, այդ էլ բաւական է: Հեռանում ես անհաղորդ: Կապ չի ստեղծուել քո եւ արուեստի գործի միջեւ, քո եւ արուեստագէտի միջեւ: Վերացապաշտը կամ արդիապաշտը աւելիք ունի: Սակայն ճշմարիտ արուեստագէտների դիմաց կանգնել է խաբեբաների ու շառլաթանների մի ամբողջ բանակ՝ զինուած կեղծիքով եւ անվաստակ համբաւի հասնելու մոլուցքով: Եղածը անհեթեթութիւն է: Իսկ անհեթեթութիւն յանուն անհեթեթութեան, բացարձակ անհեթեթութիւն է՝ բառի լայն իմաստով:

Նոյնը գրականութեան ասպարէզում: Հասկանալի է ոմանց մօտ կէտադրութեան բացակայութիւնը: Հասկանալի է նոյնիսկ ոմանց մօտ քերականական եւ շարահիւսական օրէնքների արհամարհումը: Ի վերջոյ, այդ էլ կարգերի դէմ բողոքի խրոխտ մի արտայայտութիւն է: Սակայն գալ եւ բարդ բառերի կոյտի տակ խեղդել ընթերցողին, այդ ոչ բանաստեղծութիւն է, ոչ էլ հաղորդակցութիւն: Գոնէ իմանանք, թէ ինչի՞ մասին է խօսքը: Կարդում ես, կարդում եւ զարմանում թէ ի՞նչ է ուզում ասել բանաստեղծը: Կամ իրեն է ձեռք առել, կամ քեզ: Այս չեշտելով չենք ուզում ասել, թէ արուեստի ամէն մի գործ պէտք է դիւրամատչելի լինի, հեշտ ու հասանելի: Քաւ լիցի: Կեանքում երեւոյթներ կան, որ բարդ են, երբեմն անհասկանալի, մերթ նոյնիսկ՝ խորհրդաւոր: Բնազդների աշխարհում ենք ապրում: Կան ենթագիտակցական ու բնազանցական իմացումներ, որոնք արուեստագէտից պահանջում են մտքի մշակում ու նրբութիւն, կամ անհատական փոխաբերութիւններ ու պատկերներ կան, որոնք արտայայտում են բանաստեղծի ինքնայատուկ ներաշխարհը: Այդ խրթին աշխարհի հետ հաղորդակցելը ինքնին մի հրաշալի փորձառութիւն է, թէկուզ ստեղծագործութիւնը պահանջի ընթերցողից հոգեկան ու իմացական համագործակցութիւն, ինչո՞ւ չէ, նաեւ ճիգ ու ջանք եւ մշակոյթի մակարդակ:

Ուրեմն, խօսքը թէ՛ բովանդակութեան եւ թէ ձեւին է վերաբերում: Բանաստեղծը երբ ճշմարտութեան փնտռտուքը թողած՝ փորձում է դիմացինին տըպաւորել, տուժում է արուեստը: Երբ նա ջանում է զառանցանքը առեղծուած ներկայացնել, նահանջում է բանաստեղծութիւնը: Բառերը տակաւին բանաստեղծութիւն չեն, եթէ չեն բխում անհատի գիտակցական ու ենթագիտակցական աղբիւրներից: Խօսքի եւ մարդու միջեւ շաղկապ ստեղծելու դէպքո՛ւմ է, որ գոյանում է հաղորդութիւնը: Կեղծ արդիապաշտական այս պղտոր յորձանքը հիմա Սփիւռքից հասել է Հայաստան եւ հրապարակ հանել բոլոր միջակութիւններին: Հայաստանի դէպքում, դասականի յետեւ թաքնուած համայնավարական վարդապետութեան քարացած պատնէշների քանդումը անխուսափելիօրէն պիտի դուռ բանար գրական ծայրայեղութիւններին: Սակայն խարկանքը երկար չի դիմանայ: Հայրենիքը շուտով կը գտնի իր հունը: Ցաւը Սփիւռքն է՝ իր նորելուկ արդիապաշտներով եւ անմիտ վերացապաշտներով, որոնք բանաստեղծութիւնից առաւել՝ հանելուկներով են զբաղուած, առանց գիտակցելու, որ մոդեռնիզմ- արդիապաշտութիւնը առաջին հերթին քաղաքական յայտարարութիւն է ընդդէմ դասականութիւնը, դրամատիրութիւնն ու ընկերային քարացած հանգամանքները: Մարդիկ լծուել են կառքին, առանց գիտնալու թէ ո՞ւր են գնում:

Այս բոլորից յետոյ մնում է հիմնական հարցը: Արդեօք աւելիք ունի՞: Մարդը աւելիք ունի՞: Նոյնիսկ տաղանդը բաւական չէ թաքցնելու ներքին ամայութիւնը, որը յորանջում է բազմախաւ բառերի արանքում: Եթէ արուեստագէտը աւելիք ունի, ապա անյոյս չէ: Վաղը չէ միւս օրը նա կը սովորի ձեւի ու կառոյցի արուեստանքը եւ իր աւելիքը կ'ասի: Ողբերգականը միւսն է՝ նա, ով արուեստագէտի դափնին դրել ու աւելիք չունի: Բառեր է շարում, կարծելով թէ ապարանք է կառուցել, երբ տակը միայն խաւա՛ղ է, աւա՛ղ: Իսկ եթէ մարդը իմացական բոլոր փուլերից անցնելով եկել կանգնել է ապակառուցողականութեան անյատակ վիհի առջեւ, այդ գիտակցութիւնը դրսեւորելն ինքնի՛ն արուեստի նիւթ կարող է ծառայել, պայմանով սակայն որ արուեստագէտը օժտուած լինի անհրաժեշտ տաղանդով, ճշմարտութեամբ ու ներքին խիզախութեամբ:

Ահա թէ ինչու Սփիւռքում հարիւրաւոր բանաստեղծ ունենք, սակայն մի քանի ճշմարիտ քերթող: Այդ իսկ տեսակէտից, բազմաթիւ նկարիչներ ունենք, ու սակայն հազուագիւտ տաղանդներ: Ու տակաւին ունենք մի ամբողջ լեգէոն երգիչներ, երաժիշտներ, դերասաններ ու երգահաններ, որոնցից մի քանիսը միայն կարող են միջազգային բեմ ելնել եւ հաղորդակցել բազմազգի բազմութիւնների հետ:

«Նոր Կեանք»

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԸ ԴԱՒԱՃԱՆԻ ԴԵՐՈՎ

Օրէ օր կ'աւելնայ այն ծնողքներուն թիւը որոնք սկսած են գրեթէ թշնամի մը նկատել լուսաւոր այն փոքրիկ պաստառը զոր անզատանելի ընկերոջ մը նման հիւրընկալած էին իրենց երդիքին տակ. Հեռատեսիլը գրեթէ ընտանիքին մէջ անդամը դարձած էր շատ շատերու համար որոնք անոր մէջ կը գտնէին խորհրդատուն, զբօսանքի ընկերը, մշակոյթի գործիչը եւլն.: Այսօր ան առաւելաբար խանգարիչ հանգամանքով կը ներկայանայ երբ հեռասփռումներու յայտագիրը հետզհետէ աւելի տեղ կու տայ բռնութեան անցքերով յագեցած հաղորդումներու որոնց գլխաւորն են այդ նիւթերով ֆիլմերը: Խնդիրը աւելի կը ծանրանայ երբ նկատի առնուի որ հեռատեսիլին մեղսակից են յատուկ կայանները, տեսոյցը, հեռատեսիլի խաղերը եւլն.: Կատարուած ստուգումներով յայտնուած է որ Միացեալ-Նահանգներու մէջ անչափահաս մը տարեկան հինգ հազար ժամ հեռատեսիլ կը դիտէ նախակրթարանի շրջանին, իսկ երբ լիսէի աւարտական դասարանն է, այդ թիւը կը բարձրանայ 19 հազարի:

Գլխաւոր անպատեհութիւնը կը նկատուի այն որ երախան հեռատեսիլը կը նկատէ կեանքին բնական շարունակութիւնը, առանց կարենալ զանազանելու ստուերն ու իրականը: Այնքան որ Ինտիանայի դպրոցի մը խորհուրդը պարտաւոր եղած է տեղեկագրելու թէ տեսերիզներու սիրուած հերոս «Նինժա» կոչուած կրիան զոր տղաքը փնտռելու ելած էին ջրորդաններուն մէջ, գոյութիւն չունէր: Ինչ որ հեռու է զուարճալի ըլլալէ, այն կարծիքն է որ կը կազմուի տղոց մօտ, թէ բռնութիւնը իտէալ լուծումն է շատ մը հարցերու: Իսկ աւելի մտահոգիչը բռնութիւնը հմայիչ ու ազդեցիկ միջոց մը նկատելու մղումն է որ անզգալաբար տեղ կը գտնէ տղոց մտքին մէջ, դիտելով այդ նիւթին շուրջ դարձող հաղորդումներու անվերջանալի շարքը:

Ամերիկայի մէջ հաստատուած է որ 18 տարեկան երիտասարդ մը միջին հաշուով հեռատեսիլէն դիտած է յարձակումներու 200 հազար տեսարան որոնց մօտ 40 հազարը կը կազմեն սպանութիւնները: Ուշագրաւ է հետեւեալ համեմատութիւնը. 1940-ին ուսուցիչներու համար եօթը գլխաւոր հարցերն էին շատախօսութիւնը, ծամօնը, աղմկարարութիւնը, այն տղաքը որոնք նրբանցքներու մէջ կը վազվռտէին, կարգի չէին կենար, անխնամ հագուած կ'ըլլային եւ վերջապէս անոնք որոնք թուղթեր կը նետէին գետին: 1980-ին եօթը գլխաւոր հարցեր նկատուած են անձնասպանութիւնը, յարձակումները, գողութիւնը, բռնաբարումները, թմրեցուցիչը, ալքոլը եւ յղութիւնը:

Դժուար է այս յեղաշրջումին մէջ կարեւոր դեր մը չվերագրել հեռատեսիլին: Որոշ պրպտումներ կ'ըսեն թէ ան տղոց մօտ ֆիզիքական յարձակումի տրամադրութիւն կը ստեղծէ. շատեր նոյնիսկ կը պնդեն թէ ատիկա իր կարգին, մինչեւ ոճրային բռնութեան առաջնորդող ազդակ մը կ'ըլլայ: Դժուար է անշուշտ փաստեր բերել այս բռնուածին մասին, այսուհանդերձ, Ամերիկացիներու 80%-ը կը խորհի թէ բռնութիւնը հեռատեսիլի հաղորդումներու մէջ մեծ տեղ կը գրաւէ, դառնալով ժամանցի պահերու անխուսափելի մասնակից մը:

Ամերիկեան հեռատեսիլի կայանները վերջերս ծրագրած են ահազանգի դրութիւն մը կիրարկել բռնութեան տեսարանէ մը անմիջապէս առաջ, նախապատրաստելով դիտողները. անոր շնորհիւ ծնողքները պիտի կարենան իրենց զաւակներուն խնայել յաջորդական տեսարանները: Սակայն այս միջոցառումը շատ անբաւարար կը նկատուի, քանի որ ծնողքներու մեծ մասը տունէն բացակայելու բազմաթիւ պատճառներ ունի ու ապա, այսօրուան տղաքը իրենց յատուկ հեռատեսիլը ունին յաճախ իրենց սենեակին մէջ:

Ահազանգի դրութիւնը առաջին քայլ մը կը նկատուի, բայց ոչ հիմնական լուծում մը. յառաջիկային պէտք է շինուին հեռատեսիլի այնպիսի գործիքներ որոնք յատուկ կազմածով մը թոյլ տան ծնողքներուն որ արգիլեն սփռումը բռնութեան տեղ տրուած հաղորդումներու: Անշուշտ ամէնէն ազդեցիկ միջոցը պիտի ըլլայ որ կայաններու պատասխանատուները իրենց ծրագիրներուն մէջ կարելի չափով քիչ տեղ տան այդ ժապաւէններուն: Բայց հոս արդէն հարցին կը միջամտեն շուկայի օրէնքները, որոնք յաճախ երկրորդական բաներու կը վերածեն դաստիարակութեան, երախաներու ապագայի մտահոգութեան նման մանրուքները...:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅ ԱՅՆԹԱՊՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ (Բ.)

Մեր առաջին հաղորդագրութեամբ, որ հայկական մամուլին մէջ լոյս տեսաւ 1993-ի Մարտ եւ Ապրիլ ամիսներուն, հաղորդած էինք թէ ձեռնարկած ենք «Պատմութիւն Անթէպի Հայոց» պատմագիրքին Գ. հատորի պատրաստութեան: Այժմ ուրախ ենք յայտնելու թէ, աշխատանքը սկսած է ու կը շարունակուի արագ թափով:

Ներկայ հաղորդագրութեամբ կը փափաքինք յիշեցնել, թէ Գ. հատորը պիտի ընդգրկէ 1953-1993 ժամանակահատուածը եւ պիտի բովանդակէ կենսագրութիւնները երեւելի այնթապցիներու՝ եկեղեցական, կրթական, գրական, քաղաքական, գիտուորական, արուեստներու եւ այլ մարզերու մէջ:

Արդ, կը խնդրենք մեր համաքաղաքացիներէն, որ հաճին իրենց կենսագրութիւնները փութացնել մեզի, լեցնելով իրենց ուղարկուած հարցաթերթիկները, իրենց լուսանկարներով միասին, մինչեւ 1993 Դեկտեմբեր 31, Գ. հատորի գլխաւոր խմբագիր Պ. Երուանդ Պապայեանի կամ, Լիբանանի, Սուրիոյ եւ Յորդանանի պարագային, խմբագրական օժանդակ յանձնախումբի անդամ Պ. Արմէն Յարութիւնեանի, իսկ Եւրոպայի պարագային՝ Պ. Գէորգ Պագրճեանի հասցէին: Հարցաթերթիկներ ղրկուեցան անոնց, որոնց յաջողեցանք ունենալ հասցէները: Մեր այն համաքաղաքացիները, որոնց հասցէները կարելի չեղաւ ձեռք ձգել, թող բարեհաճին կապ պահել Պ. Պապայեանի, Պ. Յարութիւնեանի կամ Պ. Պագրճեանի հետ:

Գրութիւններուն զտումը եւ դասաւորումը պիտի կատարուին խմբագրական օժանդակ յանձնախումբին կողմէ:

Հայ Այնթապցիներու Միութեան
Վարչութեան
Ատենապետ՝ ԺԱԳ ԱՊԱՃԵԱՆ
Ատենադպիր՝ ՓՐՈՖ. ՍԻԼՎԱ ԳԱՐԱՅԵԱՆ

Հասցէները՝
Mr. Yervant Babayan
136 S. Everett St., 202
Glendale, CA 91205-1190
Tél (818) 545-7221, Fax (213) 680-2923

Mr. Armen Haroutunian
Maguy-el-Hadj St., Amanos,
P.O.Box 11-66-70 Beirut, Lebanon
Tél. 265-449, 324-617 (dom.)

Mr. Kevork Bakerdjian
35, rue de Trévise,
75009 Paris, France.

Յ.Գ.– Հայաստանի եւ Սփիւռքի մամուլէն կը խնդրուի արտատպել:

Լուսանկարները ու չհրատարակուած ձեռագիրները չեն վերադարձուիր:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՍՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ՆՈՐ ԲԱԺԻՆ

Արարատի Աւշար գիւղին մէջ գործածութեան յանձնուած է նորակառոյց մանկապարտէզի նոր բաժիններէն մէկը եւս: Վեց տարի առաջ սկսած շինարարութիւնը կարելի եղած է աւարտել գանահատայ 25 ուսանողներու օգնութեան շնորհիւ: Իր աջակցութիւնը բերած է նաեւ Նոր Վիրապի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ «Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը»:

ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ ՎՏԱՐՈՒԱԾ ԻՐԵՆՑ ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐԷՆ

Պիտուկղորսկի (Ստաւրոպոլի շրջան) գիւղերէն մէկուն մէջ, տեղացի Ղազախները Օգոստոս 28-ին իրենց սեփական տուներէն բռնի ուժով վտարած են վեց հայ ընտանիքներ, առանց իրաւական որեւէ հիմք ունենալու: Անոնք պատրուակ ցոյց տուած են արձանագրութեանց բացակայութիւնը: Այդ հայ ընտանիքները քանի մը տարիներ առաջ գաղթած են հոն Ռուսաստանի այլ շրջաններէն եւ օրինաւոր կերպով գնած են իրենց տուները, սակայն իրենց մերժուած է արձանագրուելու իրաւունքը, օրէնքի մը համաձայն: Ղազախները կը սպառնան այլ 13 հայ ընտանիքներ եւս վտարել իրենց բնակարաններէն: Տեղւոյն իշխանութիւնները առայժմ անտարբեր կը մնան Հայերու դիմումներուն:

ՖԻՆԱՆՍԱ - ՆԵՐԴՐՈՒՄԻ ՄԱՐՄԻՆ

Հայաստանի կառավարութիւնը որոշած է ստեղծել ֆինանսա-ներդրումի Մարմին որ կը ստանայ պետական ձեռնարկութեան կարգավիճակ: Հաստատուած է նաեւ անոր կանոնադրութիւնը:

ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԸ ԿԸ ԳՈՐԾԷ

Հայաստանի Արժանթինի դեսպանութիւնը սկսած է մուտքի վիզաներու ձեւակերպութիւններու սպասարկութիւնը:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

— ՀԱՏՈՒԱԾ —

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

7.

ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԻ ԼՈՒԾԷՆ

Թուրքերը կը տառապէին նաեւ իրենք: Կը տառապէին մանաւանդ զանգուածները այն ուսուցիկ ոճին համար որ որդեգրած էր իրենց գրական լեզուն, ու անմատչելի կը դարձնէր զայն իրենց:

Մտաւոր դասը կը տառապէր անշուշտ ինքն ալ, մանաւանդ երբ սկսաւ Թուրք նոր գրականութիւն մը ծաղկիլ, ճիշդ այն օրերուն երբ Եւրոպային մերձենալու փորձեր կ'ընէին Թուրքերը:

Միակ նախադասութեամբ մը պաշտօնական գրութիւններ խմբագրելու դրութիւնը որ պարտադիր էր ամբողջ երկրին մէջ եւ որով կը շարադրուէին անոնք, լայնածաւալ ֆերմաններէն սկսեալ մինչեւ ամէնէն հասարակ խնդրագիրները եւ մուրհակները, չէր կրնար չմտատանջել Թուրք մտաւորականութիւնը, մանաւանդ երբ ան կը ստիպուէր օտար լեզուի վերածել զանոնք:

Եւ սակայն ոչ ոք կը համարձակէր ծառանալ այս դրութեան դէմ. Անոր ստիպուած էին համակերպիլ Թուրք գրագէտներն անգամ: Աւելին. անոնք կը սրտնեղէին ոչ-Թուրք տարրերուն դէմ, այդ ճոռոմ լեզուին հանդէպ անոնց ցոյց տուած դժկամակութեան եւ անոր անսատելու փորձին:

Հուրրիէթի տարիներուն, շահեկան վիճաբանութիւն մը բացուած էր Պոլսոյ Թուրք մամուլին մէջ: Թուրք գրողները կը մեղադրէին օտար տարրերը իբրեւ պատճառ Թուրքերէնի խաթարման: Այդ առթիւ Համտուլլահ Սուպհի —յետագային Սուպհի Թանրէօր— խմբագրական առարկայ կ'ընէր դերասան Մարտիրոս Մնակեանը, որ իբրեւ թէ աղճատած էր Թուրք լեզուն, շեղելով անոր դասական շարադասութենէն եւ փորձելով եւրոպական շարադասութիւն կապկել յաճախ բեմի վրայ: Ու բեմէն աւելի արագ կ'անցնէր այդ աղճատումը դէպի ժողովրդական բարբառը, անկէ ալ թափանցելու համար գրական բարբառին մէջ, կը մեղադրէր Համտուլլահ Սուպհին:

Հարցը կը կայանար այս կէտին մէջ — պէ՞տք էր կոտորակներու վերածել պարբերութիւն մը, դերբայական ձեւերը արհամարհել, դիմաւոր բայերը շատցնել նախադասութեան մէջ, բայով նախադասութիւն սկսիլ:

Թուրքերէն դասական շարադասութիւնը պիտի ըսէր՝ օրինակ.

Տիւն պայրամ օլտըղընտան խտարախանէլէր գափալը օլուպ մէմուրիէթիմէ կէտէմէտիմ (երէկ տօն ըլլալուն պաշտօնատուները փակ ըլլալով պաշտօնիս երթալ չկրցայ).

Ներելի՞ էր այս խօսքը հետեւեալ «աղճատ» ձեւին վերածել.

Մէմուրիէթիմէ կէտէմէտիմ չունքի տիւն պայրամ իտի վէ խտարախանէլէր գափալը.

(Պաշտօնիս չկրցայ երթալ որովհետեւ երէկ տօն էր եւ պաշտօնատուները փակ):

Երիտասարդ գրող, ես ալ վէճին կը հետեւէի մեծ շահագրգռութեամբ: Գացի նոյնիսկ Մնակեանը գտայ, որպէսզի իր կարծիքն իմանամ իրեն դէմ եղած մեղադրանքներուն մասին.

— Իրաւունք ունին, տղաս, ըսաւ ծերունի վարպետը: Ես կը խաթարեմ Թուրք լեզուն: Բայց օր մը պիտի տեսնես որ իրենք ալ պիտի հետեւին ինծի. Ինձմէ առաջ՝ Թուրք ժողովուրդն է որ կը խաթարէ մեր գրագէտ պէյերուն պաշտած այդ շարադասութիւնը.

Թուրք բեմին ռահվիրան ինծ տուաւ յետոյ հետեւեալ օրինակը.

« — Ենթադրենք որ բեմ պիտի մտնեմ ես եւ խակոյն պիտի ապտակեմ ծառայ մը որ բեմին վրայ է, եւ որ թերացած է իր պարտականութեան մէջ: Փողոցը ինծ հանդիպած ատեն մոռցած է ինծ բարեւ տալու:

«Ըստ Համտուլլահ Սուպհի պէյի ապտակս զարնելէ առաջ պէտք է ուրեմն երկար մենախօսութիւն մը ընեմ նախ.

«– Տիւն սօքաքթան կէչտիյին վաքըթ պանա սէլամ վէրմէտիյին իչուն սէնի թօքաթլարըմ (երէկ փողոցէն անցած ատենդ ինծ բարեւ տուած չըլլալուդ համար քեզ կ'ապտակեմ):

«Ուրեմն պէտք է այս ճառը ըսեմ եւ յետոյ միայն ապտակեմ: Ես ընդհակառակը կ'ընեմ. «սէնի թօքաթլարըմ չիւնքի տիւն սօքաքթան կէչտիյին վաքըթ պանա սէլամ վէրմէտին» (քեզ կ'ապտակեմ որովհետեւ երէկ փողոցէն անցած ատենդ ինծ բարեւ չտուիր): Այսպէս ընելով ես ալ գոհ կը մնամ, հանդիսականն ալ, ծառաս ալ... Այսպէս կը պահանջէ բեմը. այսպէս կը պահանջէ խօսքի մը կենդանութիւնը: Գնա, տղաս, այդպէս ըսէ Համտուլլահ Սուպհի պէյին»:

Ո՛չ ծերունի հայ դերասանապետը եւ ոչ ալ երիտասարդ Թուրք գրողը կը խորհէին այն ատեն, թէ կեանքը շատ արագ պիտի քալէր իր ճամբան, եւ Թուրք լեզուն եւս շատ բան պիտի թօթափէր շուտով երբեմնի իր կապանքներէն:

(Շար. 23)

Այրի Տիկին Արուսեակ Շէլէլէկեան, զաւակներն ու թոռները ինչպէս նաեւ Տամէմ, Սեֆէրեան, Փաստրմաճեան եւ Տաքէսեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծհօր եւ ազգականին՝

ՕՀԱՆՆԷՍ ՇԷԼԷԼԷԿԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ Սեպ. 8-ին, 98 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 11, ժամը 15·30-ին Մարսէյլի Սէն-Լու – Ս. Գէորգ եկեղեցին:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Ժագ Շէլէլէկեանի:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ ճաշ մը Կիրակի, Հոկտեմբեր 10, ժամը 12·30-ին, տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

⁂

ՄԱՐՍԷՅԼ

Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի կազմակերպած՝

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ

Սրբոց Թարգմանչաց Տօնին առթիւ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 8, ժամը 20-ին, Մշակոյթի Կեդրոնին Ա. Զիլաշեան սրահը:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Թալիս Շամիկեան եւ զաւակները Անահիտ, Արշալոյս, Շուշան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ, գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՊԱՐԳԵՒ ՇԱՄԻԿԵԱՆ-Ի

մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 18, ժամը 15-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, 75009 Paris

Repas à Bièvres

Comme chaque année, la Croix Bleue (section d'Issy-les-Moulineaux) offre un repas à ses aînés au Château de Bièvres le *Samedi* 18 *Septembre.*

Le car partira à 12 heures 30 du 45, rue de la Défense, avec arrêt à 12h45 devant l'Eglise arménienne, 6, avenue Bourgain. Retour vers 18 heures.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire auprès des Khatchouies au plus tard le 13 Septembre.

(Շար. Ա. էջէն)

(զօրացուցիչ մը), որոնց շնորհիւ հակայ հարստութիւն կը դիզեն: 1912-ին, նկարիչ բարեկամին կը յանձնարարէ պատառներ գնել Փարիզ եւ 20 հազար տոլար կու տայ: Արդիւնք՝ երեք Ռընուար, մէկ Սեզան, մէկ Վան-Կոկ, մէկ Փիքասօ: Ապա, կ'որոշէ առանձին գործել եւ կը շարունակէ գնումները (Տըլաքրուա, Կօկէն, Պոնար, Մաթիս, Սէօրա եւլն. եւլն.): Ցետագային կը հիմնէ «դպրոց – հիմնարկ» մը: Այս «դպրոց»ին աշակերտներն են որոնք կը բողոքեն, այսօր, այս ցուցահանդէսին դէմ, դայն նկատելով անհամապատասխան՝ Պարնսի հաստատած կանոններուն (վերարտադրութեան, փոխատուութեան արգելք):

ՄՈՆԱՔՈՅԻ խումբն է որ պիտի փոխարինէ Մարսէյլի Օլէմփիքը Եւրոպայի ախոյեան ակումբներու Բաժակին համար: Տրամաբանօրէն Փարի Սէն-Ժերմէնն է որ պէտք է ՕՄ-ին տեղը գրաւէր, բայց, հոս ալ այնքան զօրակցութեան հարց չկայ որքան դրամի եւ հեռատեսիլի մրցակից կայաններու (1 եւ Քանալ +) որոնց պատճառաւ Փարի Սէն-Ժերմէն մերժած է: Կայ նաեւ ՕՄ - Փարիզ լարուած մթնոլորտը: Միւս կողմէ, ֆրանսական ֆութպոլի սիրահարները մխիթարուեցան, Սեպ. 8-ին, ազգային խումբին յաղթանակով Ֆինլանտիոյ դէմ 2 - 0 արդիւնքով: Այլեւս գրեթէ հաստատ է որ Միացեալ - Նահանգներու ճամբան (համաշխարհային ախոյենութիւն) բաց է Ֆրանսայի առջեւ: Աւելցնենք նաեւ որ ստիպողական դատի դիմումը ՕՄ-ի արտաքսման առթիւ, մերժուեցաւ:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ «Զվիադականները» (Գամսախուրդիայի կողմնակիցները) բաւական ուժգին վերադարձ մը կ'ընեն: Գրաւած են Աբխազիոյ Ղագի քաղաքը, ինչ որ ըստ Ռուսաստանի կրնայ պատճառ ըլլալ որ շրջանին մէջ բախումները վերսկսին: Զվիադականները դէմ են այն հրադադարին որ ստորագրուեցաւ Յուլիսին, Վրաստանի եւ Ռուսաստանի միջեւ եւ ըստ որուն վրացական զօրքը պէտք է քաշուի Աբխազիայէն:

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ բացը 100 միլիառ Ֆրանքի գումար կը հասնի հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն եւ Սէ - ԷՍ - Ժէ-ի (ընկերային պարտադիր օժանդակութիւն) յաւելումին: Այս յաւելումն ալ օգուտ չունի, ըստ երեւոյթին, որովհետեւ մուտքերը նուազ են քան ելքը եւ եթէ մուտքերը 2,3%-էն 3% յաւելում կը կրեն, ելքերու յաւելումը 5-էն 6% է:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ ՄԻՒԼՀՈՒԶԻ ՄԷՋ

Վերադարձ ախոյենական մրցաշարքին այս Շաբաթ իրիկուն: Վալանսի Հ.Մ.ը պիտի խաղայ Միւլհուզի մէջ: Վտանգաւոր մրցակից մը, անկասկած:

Դասաւորումին վրայ, Ալզասի խումբը քանի մը աստիճան վար է Հ. Մ.էն, բայց դասաւորումը չըսեր ամէն բան եւ տարբերութիւնները քիչ են:

Տարի մը առաջ, Սեպ. 26-ին, Միւլհուզ իր դաշտին վրայ կը յաղթէր Վալանսի 2-1, բայց դարձի մրցումին յաղթողը Հ. Մ.ն էր՝ 3-1:

Միւլհուզի նախորդ մրցումը՝ Նիօրի դաշտին վրայ, պարտութիւն մը՝ 2-1, մինչ Վալանս անակնկալ յաջողութիւն մը կ'ունենար Սըտանի մէջ (0–1):

Անշուշտ, Հ. Մ.ը լաւագոյն տրամադրութիւններով պիտի սկսի իր հանդիպումը Շաբաթ իրիկուն. մաղթենք որ խաղին վերջաւորութեան նոյն տրամադրութիւնները մնան, մանաւանդ որ յաջորդ շաբաթ, Սեպ. 18-ին, հակառակորդը, Վալանսի մարզադաշտին վրայ, զօրաւոր մը պիտի ըլլայ. Անոնը՝ Նիմ որ յաճախ պայքարած է բարձրագոյն դասակարգին մէջ:

Միշտ ախոյենական գծով, Հ. Մ.ին պահեստի խումբը պիտի խաղայ Լուհանի դաշտին վրայ այս շաբաթ:

⁂

ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Մեկնարկ գլխաւոր ախոյենութիւններուն, յառաջիկայ Կիրակի:

Իսի Հ. Մ.ը մուտք կը գործէ լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ «հիւրասիրելով» Մուասի-Քրամայէլի խումբը:

Ալֆորվիլի «Հայ Երիտասարդութիւն» ակումբը կը հիւրընկալէ Վիլլէի խումբը, ի հաշիւ Վալ-տը-Մառնի առաջին դասակարգին:

Սէն-Սէն Տընիի 6-րդ դասակարգին մէջ (Փրոմոսիոն տը 3ᵉ տիվիզիոն) Մոնթրէօյի Հ. Մ.ը կը մրցի Միթրի - Օլնէի դէմ, այս վերջինոյն դաշտին վրայ: Իսկ դասակարգ մը վեր, Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանս կը խաղայ Նիքոլայիթ տը Շայոյի դէմ:

Առաջին յաղթանակ մը, ախոյենութեան սեմին, միշտ քաջալերական է: Զորս խումբերն ալ պիտի չխնայեն անշուշտ իրենց ջանքերը այդ ուղղութեամբ:

Վ. Ս.

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Խաչվերաց է: Տօն վերացման Սրբոյ Խաչին:

Տարուան հինգերորդ եւ վերջին Տաղաւարի այս օրին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի.

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ

Հայոց Եւրոպայի

Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45-ին,

Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին:

Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Երեկոյեան ժամը 4-ին՝ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր-Անդաստան կը կատարուի՝ ռեհանով:

Ծանօթ. – Այս երեկոյեան «Անդաստան»ը՝ տարւոյն վերջինն է որ կը կատարուի: Տարուան առաջին «Անդաստան»ը տեղի ունեցած էր Փետրուար 13-ին, Տեառնընդառաջի տօնի նախատօնակին:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 13, տօն է Խաչի: Յիշատակ Մեռելոց:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին, որու աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Կը պատարագէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

⁂

ԻՍԻ Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Խաչվերաց Տօն վերացման Սրբոյ Խաչի:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9·30-ին,

Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին:

Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Ժամը 15·30-ին Թափօր Խաչվերացի եւ Անդաստան: Ռեհանի օրհնութիւն:

⁂

ԱԼՖՈՐՎԻԼ Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Խաչվերաց՝ տօն վերացման Սրբոյ Խաչին:

Սկիզբ Ժամերգութեան՝ ժամը 9-ին,

Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին:

Երեկոյեան ժամը 5-ին կը կատարուի Թափօր Անդաստան:

⁂

ՎԻԷՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ուրախութեամբ կը յայտնենք մեր հաւատացեալ ժողովուրդին թէ յառաջիկայ Սեպ. 12-ին, Խաչվերացի տօնին օրը, իր տարեկան հովուական այցելութեան համար Վիէն քաղաքը պիտի այցելէ Լիոնի եւ Ռոն-Ալփի հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ՝ Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան:

Նոյն օրը, առաւօտեան ժամը 10-ին, Նորվան Եպիսկ. պիտի պատարագէ եւ քարոզէ տեղւոյն Սէն Թ'Անտրէ Լը Պա եկեղեցւոյ մէջ եւ պատարագին ընթացքին, Վիէնի ծուխին ծառայութեան համար սարկաւագ պիտի ձեռնադրէ ուրարակիր Համբարձում Հաճէնեանը:

Յետ պատարագի, տեղի պիտի ունենայ հացկերոյթ մը որուն ընթացքին Նորվան Եպիսկ.՝ «Ս. Ներսէս Շնորհալի» հայրապետական շքանշանը պիտի յանձնէ հոգաբարձութեան անդամ՝ Պ. Սուքիաս Սուքիասեանին:

Սիրով հրաւիրուած է Վիէնի եւ շրջանի Հայութիւնը մասնակցելու այս բացառիկ արարողութիւններուն եւ հանդիսութիւններուն:

ԴԻՒԱՆ ԼԻՈՆԻ ՀԱՅՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՐԱՆԻ

⁂

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Տօն է Խաչվերացի: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·45-ին,

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 13, յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 11-ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի:

⁂

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սեպտեմբեր 12, Կիրակի Վերացման Սրբոց Խաչի տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի Սէն - Ժեռոմի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45:

Պատարագ՝ ժամը 10:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյս Հոգեւոր Հովիւ՝

ԵՂԻՇԷ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

⁂

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Վերացման Ս. Խաչի տօնին առթիւ, պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45-ին,

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՄՈՎՍԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

Պատարագը կ'երգուի Եկմալեան եղանակով, ընկերակցութեամբ երգեհոնի:

Arménie

Départ chaque Jeudi

PARIS-EREVAN-PARIS

(VOL HEBDOMADAIRE DIRECT)

Franchise de bagage autorisé : 2 valises par personne

Renseignement et inscriptions :

SABERATOURS - SEVAN VOYAGES

31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. : 42 61 51 13
Fax : 42 61 94 53

37, rue Hanrabedoutian
EREVAN 10
Tél. : 52 85 48
Fax : 52 54 48

48, cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. : 78 60 13 66
Fax : 78 60 92 26

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 11
SAMEDI
11 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 18.147

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.147

ՇԱԼՈՄ, ՍԱԼԱՄ, ՎԵՐՋԱՊԷՍ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻ՞ՒՆ

ԻՍՐԱՅԷԼ — ՊԱԿ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՃԱՆԱՉՈՒՄ

Անկասկա՛ծ պատմական էջ մըն է զոր կը դարձնեն Իսրայէլ եւ ՊԱԿ: Առաջինին համար, ՊԱԿ-ը ցարդ ահաբեկչական կազմակերպութիւն մըն էր, մինչ ՊԱԿ-ի կանոնը չէր ընդունէր Իսրայէլի ճանաչումը, այլ կը նախատեսէր նոյնիսկ Իսրայէլի ոչնչացումը: Այս ամբողջը մէկ կողմ կը դրուի եւ Իսրայէլ ՊԱԿ-ը կ'ընդունի որպէս ներկայացուցիչ պաղեստինցի ժողովուրդին (նոյն կարծիքը չունին բոլոր Պաղեստինցիները) եւ ՊԱԿ-ն ալ, փոխարէն յանձնառու է հրաժարելու ահաբեկչութենէն եւ չեղեալ համարելու Ուխտին այն յօդուածները որոնք կը հակասեն այս յանձնառութեան հետ: Այս կէտը կը վերաբերի ՊԱԿ-ի Բ. Սահմանադրութեան (1968) որ կը հրաւիրէ «սիոնական էութեան» բնաջնջումին:

Փոխանակուած են երեք նամակներ այս առընչութեամբ. — ա) Արաֆաթէն՝ Ռաբինի, բ) Ռաբինէն՝ Արաֆաթի, գ) Արաֆաթէն Հոլսթի: Այս վերջինը, Նորվեկիոյ Արտաքին նախարարը, գլխաւոր միջնորդն է այս պատմական համաձայնագրին: Նամակներու փոխանակութեան (Սեպ. 9 եւ 10) կը յաջորդէ, Սեպ. 13-ին, համաձայնագրին ստորագրութիւնը որ տեղի կ'ունենայ Ուաշինկթըն, յատուկ արարողութեան մը ընթացքին:

Որքան ալ դրական նկատուի ինչ որ կատարուեցաւ, չի նշանակեր թէ ամէն ինչ վերջացած է եւ Արաբ ու Հրեայ պիտի սիրաբանին: Արաֆաթ ներքին դժուարութիւններ ունի. «աղէտ մըն է» կը յայտարարէ, օրինակ, ղեկավար մարմնին մէկ անդամը: Անդին, ծայրայեղ Համասը (պաղեստինեան իսլամական Շարժում) չչմած է: Շարժումը կ'ուրանայ Իսրայէլի գոյութիւնը եւ պաղեստինեան պետութիւն մը կը նախատեսէ «Միջերկրականէն դէտը» (Յորդանան):

Իսրայէլեան կողմն ալ ամէն ինչ դիւրին չէ, եթէ նոյնիսկ Ռաբին մեծամասնութիւնը ապահոված է Խորհրդարանին մէջ:

Եթէ, ընդհ. ձեւով 45 տարուան պատերազմ մըն է որ վերջ կը գտնէ (կամ՝ պէտք է գտնէ) Ֆիկառօ չի վարանիր 100 տարուան պատերազմ նկատելու, 1947 Նոյեմբերէն 29-էն առաջ նշելով. — 1897. — Պազէլի մէջ առաջին հաւաքոյթ հրեայ համաշխարհային Քոնկրէին: Յիսուն տարուան ընթացքին Պաղեստինի հրեայ համայնքը 40 հազարէն 600 հազարի կ'անցնի: Քոլոնները հողեր կը գնեն «էֆէնտիներէն», օսմանեան կայսրութեան աւատապետեր: Այս «տեղաւորումը կը կատարուի բազմաթիւ սպանութիւններով, ահաբեկչական արարքներով»:

Ուրեմն, այնքան ալ դիւրին պիտի չըլլայ մէկ օրէն միւսը վերջ տալ հարիւրամեայ թշնամութեան մը:

❦

Ողջունողները շատ են, անշուշտ. Սեպ. 9-ի երեկոյեան, հեռատեսիլի Բ. կայանը «ուղղակի» յայտագիր մը կազմակերպած էր ուր կ'արտայայտուէին Միթերան, Արաֆաթ եւ Փէրէս: Ֆրանսայի Նախագահին համար «մեծ քաջութեան արարք մըն է» զոր ցուցաբերեցին կողմերը: Փոքր միջադէպ մը պատահեցաւ սակայն, երբ Արաֆաթի հետ պէտք է խօսէր Փէրէս եւ պարզուեցաւ որ Իսրայէլի Արտաքին նախարարը մեկնած էր Երուսաղէմի հեռատեսիլի կայանէն: Կ'ըսուէր թէ օդակայան գացած էր —յանկարծ— Նորվեկիոյ Արտաքին նախարարը դիմաւորելու, բայց, յայտնի դարձաւ որ չէր ուզած խօսիլ Արաֆաթի հետ, ցորչափ չէր ստորագրած յանձնառութեան նամակը: Ֆրանսա քիչ դեր ունեցած է այս հարցին մէջ, բացի Թաւերբերմն ըլլալէ, վերջերս, գաղտնի հանդիպումի մը՝ Արաֆաթի եւ Ռաբինի միջեւ, Փարիզի Քրիյոն պանդոկը:

«ԹՈՒՐՔ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՈՒԺ ՄԸ» Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ՏԻԿԻՆ ՉԻԼԼԷՐ ԵԼՑԻՆԻ

ԲԱՑԸ ՄՈՍԿՈՒԱ ՉԸՆԴԱՌԱՋԵՐ

Երկու օրուան այցելութեան աւարտին, Տիկին Թանսու Չիլլէր չէ յաջողած համոզել Ռուսերը, որ ձեռք ձեռքի տան կովկասեան սահմանին վրայ, խաղաղութեան պահպանման համար, բայց եւ այնպէս Թուրքիոյ վարչապետը յայտարարած է թէ այլեւս նոր էջ մը կը բացուի երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն մէջ: Սկիզբէն, յատկանշական գտնուած է որ Թուրքիոյ նոր վարչապետը արտասահմանեան իր առաջին այցելութիւնը վերապահած է Ռուսաստանի (աւանդութեամբ՝ Միացեալ-Նահանգներն են), եւ կը թուի որ Թուրքիա միջին ճամբայ մը կը փնտռէ այլեւս: Տէմիրէլի նման, չի յիշուիր «Թրքախօս աշխարհի զօրակցութիւնը՝ Ադրիականէն Չինաստանի պարիսպները», Տիկին Չիլլէր նոյնիսկ Թուրքեւռուսական ուժ մը կ'ուզէ հաստատել Կովկաս, վերջ տալու համար Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի միջեւ կռիւներուն: Տիկին Չիլլէր կը շեշտէ. —«Այն չափով որ Ռուսաստան կայունութիւն կ'ուզէ շրջանին մէջ, պէտք է անպայման գործակցի Թուրքիոյ հետ», ու կ'աւելցնէ թէ այն պարագային որ Ռուսերը զօրք ղրկեն հայ-ազերի սահմանին վրայ, Թուրքերն ալ կը ղրկեն: Ֆրանսական մամուլը դիտել կու տայ որ Թուրքիա, ի տես այն ազդեցութեան զոր Ռուսաստան կը վերագտնէ կովկասեան իր «նախկին ըստացուածքներուն» վրայ, կը ջանայ հաւասարակշռել այդ ազդեցութիւնը եւ չըկորսնցնել առաջնակարգ այն դիրքը զոր ձեռք պէտք է ձգէր Խորհ. Միութեան տապալումով: Երկու տարուան մէջ, իր յոյսերը ի դերեւ ելան եւ Թուրքերը աւանց կարենալ հակադրելու, դիտեցին հայկական յառաջխաղացումները:

Չիլլէր գործակցութեան առաջարկը ընդունելի դարձնելու համար նոյնիսկ քննադատած է Նախագահ Տէմիրէլի «Ադրիականէն չինական պարիսպ» թրքական աշխարհը սահմանող արտայայտութիւնը. ան ըսած է թէ այդ տարազը պէտք է մոռնալ, քանի որ Թուրքիոյ հանդէպ անապահովութիւն ստեղծող կարեւորագոյն ազդակի մը վերածուած է: Այսպիսի հակադրութիւն մը Թուրքիոյ Նախագահին հետ, Չիլլէրի այցելութեան ընթացքին կատարուած քաղաքական դիրքորոշումներու ամէնէն կարեւորը կը նկատուի Թրք. մամուլին կողմէ:

❦

ՉԻԼԼԷՐ — ԱԼԻԵՒ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ ակնկալութիւնները գրեթէ ոչ մէկ ձեւով իրականացած են Չիլլէրի Մոսկուա այցելութեամբ: Թուրք վարչապետուհին չէ կրցած համոզել Ալիեւն ալ որ Ազրպէյճանի արտաքին քաղաքականութեան մէջ Մոսկուայի հետ տեղ տայ նաեւ Անգարայի: Ալիեւ Թուրքիոյ հետ բարեկամութեան մասին սիրաշահ խօսքեր ըսելով հանդերձ, յստակօրէն հասկցուցած է որ չի հրաժարիր որպէս խաղաղարար ուժ Պաքու հրաւիրելէ ռուսական զօրախումբեր եւ ոչ թէ թուրքեւռուս միացեալ ուժեր:

❦

Թուրք մամուլը նախագահ Ալիեւի մասին քննադատական, գրեթէ թշնամական դիրքերէ կ'արտայայտուի, չեշտելով անոր ռուսամէտ կեցուածքը: Կ'ըսուի որ ան վճռակամ է Թրքական ազդեցութեան չենթարկելու իր երկիրը ու շարունակելով Էլչիպէյի մարդոց մաքրագործումը, փակած է նաեւ Պաքուի «Աթաթիւրք» լիսէն, ուր 600 աշակերտներ Թըրքական ուսում կը ստանային: Այս լուրերուն հետ կ'ըսուի նաեւ թէ Էլչիպէյի «Ժողովրդական Ճակատ»ի ղեկավարները տրամադիր չեն համակերպելու Ալիեւի կարգադրութիւններուն. նախկին Ներքին նախարարը Համիտով, օրինակ, ըսած է թէ ստրկութեան 75 տարիներէ ետք երբ տիրացած են անկախութեան եւ երբ միայն Ղարաբաղի մէջ 20 հազար զոհ ունին, պիտի չարտօնեն որ Ռուսերը վերադառնան:

❦

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՀԱ՞ՐՑ ՄԸ

Սեպտեմբեր 10-ի «Թէրճիւման» օրաթերթը Ա. Էջի լուրով մը կ'ըսէ թէ նախորդ գիշերը հայկական տարածքէն ռմբակոծուած է Նախիջեւանի Սադարակ գիւղը որուն մօտ է Էլչիպէյի ապաստանած վայրը: Այս լուրը վերստին կ'արժեկանացնէ Թրքական զինեալ միջամտութեան մը հարցը: Նոյն թուականի «Միլլիյէթ»ի համաձայն, նոյնիսկ Թուրք իշխանութիւնները նման միջամտութեան մը «գին»ը հաշուած են ու գտած որ ան 14 թրիլիոն լիրա պիտի արժէ Թուրքիոյ (100 միլիառ տոլար): Այս մասին Թուրք Արտաքին նախարարը Չէթին ըսած է. «Եթէ Նախիջեւանի վրայ հայկական յարձակում մը ըլլայ, ամէն բան կրնայ պատահիլ ու կացութիւնը հակակշիռէ խուսափիլ. այդ պարագային պատասխանատուն Հայաստանը պիտի ըլլայ»: Ան ըսելէ ետք թէ Հայաստան ապարէզ կը կարդայ միջազգային հանրութեան, շարունակած է. «այլեւս Ղարաբաղի հարց մը խնդրոյ առարկայ չէ, այլ երկրի մը գրաւումը ուրիշի մը կողմէ: Մենք այս կացութիւնը տարբեր չենք նկատեր Իրաքի կողմէ Քուէյթի գրաւումէն, ինչ որ պէտք է պատժուի»:

Այս մասին Երեւանէն տրուած լուսաբանութիւնը այն եղաւ որ (Սեպ. 10) սահմանային բախումներ հրահրելու արարքներ պարբերաբար կը կատարուին ազրպէյճանական կողմէն. սակայն Հայաստանէն ոչ մէկ ռմբակոծութիւն կատարուած է Նախիջեւանի վրայ:

❦

Հայ-թրքական սահմանային պատահարները նիւթ եղած են ռուս եւ Թուրք Արտ. նախարարներու հեռաձայնի խօսակցութեան. Չէթին ապահովութիւն տուած է որ մտահոգիչ նկատուած լուրերը թիւրիմացութեան արդիւնք են:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Ուրբաթ առաւօտ, ժամը 11-ին, Աթէնքի մէջ ստորագրուեցաւ Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Յունաստանի քաղաքի եւ կապի ազգ. ընկերութեան միջեւ համաձայնագիր մը, ըստ որուն յունական ընկերութիւնը անմիջապէս նաւթի եւ կապի պէտքերու պիտի ձեռնարկէ Հայաստան:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԷՋՄԻԱԾԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

Ծանօթ է, որ վերջին ամիսներուն, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը առողջական պատճառներով փոխադրուած էր Մոսկուա, ուր խնամքի տակ մնացած էր ամիս մը: Աւելի ուշ, Կաթողիկոսը եկած էր Ժընեւ, ուր կը գտնուէր մինչեւ այս շաբթու:

Վազգէն Ա., Սեպ. 8-ին, կը վերադառնար Մոսկուայի ճամբով, ուր Հայաստանի կառավարութիւնը ղրկած էր յատուկ օդանաւ մը զինք Երեւան բերելու համար: Մոսկուայի մէջ Կաթողիկոսը կը դիմաւորէին Հանրապետութեան Նախագահի աշխատակազմի ղեկավար՝ Շահէն Գարամանուկեան եւ Մայր Աթոռի հոգեւորականներ: Երեւանի օդակայանն ալ դիմաւորելու փութացած էին Խորհրդարանի նախագահ՝ Բաբգէն Արարքցեան, Հանրապետութեան փոխ-նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան, կրօնական գործերու պետական Խորհուրդի նախագահ Լուտվիկ Խաչատրեան:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի ալ կը տառապէր սրունքի թրոմպոզէ:

ՄԷԿ ՀՈՂ, ԵՐԿՈՒ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ, ՉՈՐՍ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Երկկողմանի վերջին համաձայնութեամբ այնպէս կը թուի թէ վերջ կը գտնէ կամ վերջնական հանգրուանին հասած է իսրայէլեւպաղեստինեան կընճիռը: Անոր սկզբնակէտ կը նկատուի 1947 Նոյեմբեր 29-ին ՄԱԿ-ի կողմէ ընդունուած ծրագիրը, որով Պաղեստինի մէջ երկու Պետութիւն պիտի հիմնուէր. մէկը հրէական, միւսը արաբական: Արաբական երկիրները մերժեցին այս ծրագիրը: Վեց ամիս ետք, 1948 Մայիս 14-ին Պէն Կուրիոն որ հրէական Պետութեան հայրը կը նկատուի, գրի առաւ ու կարդաց Իսրայէլի անկախութեան հռչակագիրը, Թել Աւիվի մէջ կատարուած համեստ արարողութեան մը ընթացքին: Յաջորդ օրը ծագեցաւ իսրայէլեւարաբ Ա. պատերազմը, Սուրիոյ, Լիբանանի, Այսրյորդանանի եւ Իրաքի յարձակումով: ՄԱԿ-ի միջամտութեամբ հրադադար հաստատուեցաւ ու զինադուլ կնքուեցաւ: Տարի մը ետք, 1949 Ապրիլին Աբտալլահ Յորդանան գետին երկու ափերուն վրայ հիմնեց Յորդանանի հաշեմական թագաւորութիւնը եւ ինք Ա. գահակալը եղաւ: 1951 Յունուար 20-ին զոհ գնաց պաղեստինցիի մը ահաբեկչական արարքին: 1956 Հոկ. 29-ին ծագեցաւ իսրայէլեւարաբ Բ. պատերազմը. Եգիպտոսի նախագահ Նասըրի կողմէ Սուէզի ջրանցքին ազգայնացումէն երեք ամիս ետք իսրայէլեան ջոկատներ ֆրանքեւբրիտանական ուժերու նեցուկով գրաւեցին Սինան: Տարի մը ետք, կրկին ՄԱԿ-ի միջնորդութեամբ վերջ տրուեցաւ պատերազմին:

1964 Մայիս 29-ին ստեղծուեցաւ Պաղեստինի ազատագրութեան Կազմակերպու-

(Շար. ը Դ. էջ)

ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՈՂ ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ

Այլ առիթով, Հայաստանի ներքին իրավիճակը բնորոշած ենք, թերեւս քիչ մը ուժեղ, «ձեւաւոր քաոս» բացատրութեամբ, տրուած ըլլալով որ, ի տարբերութիւն 1918-ի «անձեւ քաոս»ին (Յովհ. Քաջազնունիի ծանօթ խօսքը՝ վարչապետութիւնը ստանձնելու պահուն), ներկայիս երկրին ժառանգ ինկած է, դրական ու բացասական տարբեր երեւոյթներու կարգին, կառոյցներու ընդարձակ ցանց մը, որուն պահպանումը եւ ի հարկին բարեփոխումը յետագայ զարգացման կռուաններէն մէկն է:

Գիտա-ուսումնական կառոյցներու շարքին, բաւական ուրոյն տեղ մը կը գրաւէ «Հայկական Հանրագիտարան»ը, որ համանուն հրատարակութեան անունը չէ միայն, այլ՝ զայն իրագործող հաստատութեան:

Հայկական Հանրագիտարանի խմբագրութիւնը 1967-ին հիմնուած է: Անոր ամէնէն յայտնի գործը եղած է, ինչպէս լսինք, «Հայկական Սովետական Հանրագիտարան»ի, լոյս ընծայումը, որուն 12 հատորները հրապարակ ելած են 1974 – 1986-ին, եւ լրացուցիչ՝ Հայաստանին նուիրուած հատորը, 1987-ին: Հանրագիտարանը, անխուսափելի պակասներով եւ թերիներով հանդերձ, եղած է կոթողական աշխատանք մը, որ իր բնոյթին մէջ առաջինը ըլլալով, արժէքաւոր օգնական մըն է ոեւէ ընթերցողի համար: Պէտք է յուսալ, որ շուտով պայմաններ ստեղծուին նոր հրատարակութեան մը համար։

Կ'արժէ նշել, որ նկարիչ - գծագրող Հենրիկ Մնացականեանը յատուկ՝ «Հանրագիտարան» անունով տառատեսակ ստեղծած է այս հրատարակութեան համար, ինչ որ ինքնին փաստ է ձեռնարկի իւրայատկութեան մասին:

Ընդարձակ հանրագիտարանէն, 1990-ին լոյս տեսաւ «Հայկական Համառօտ Հանրագիտարան»ի Ա. հատորը (150.000 տպաքանակով): Այս մէկը պէտք է դառնայ նախորդի հակիրճ տարբերակը, զուտ հայագիտական բովանդակութեամբ, եւ միաժամանակ արդիականացնէ զայն, Բ. հատորը պատրաստ է տպագրութեան, բայց կը նախատեսուի հրապարակ հանել զայն միայն 25.000 տպաքանակով, նկատի ունենալով թուղթի եւ նիւթական միջոցներու պակասը: Կը պակսի երկու հատոր եւս:

1984 - 87-ին լոյս ընծայուած է հայկական առաջին մանկական հանրագիտարանը՝ «Ի՞նչ է, ո՞վ է» անունով եւ չորս հատորով: Խորհրդային շրջանի արտադրութիւն ըլլալով, նոյնպէս անշրջանցելի պակասներ կան, ու հիմա հանրագիտարանի խմբագրութիւնը կ'աշխատի եռահատոր մանկական հանրագիտարանի մը վրայ՝ «Ոսկեփորիկ» անունով: Առաջին հատորը արդէն պատրաստ է. տպագրութիւնը կը նախատեսուի 1993-95 թուականներուն։

«Ոսկեփորիկ»ը այբբենական կարգով շուրջ 750 գրոյց պիտի պարունակէ, տարբեր նիւթերու մասին (բնագիտութիւն, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, եւլն.): «Հայկական» նիւթեր ալ պիտի ըլլան՝ «Հայ ազգային ազատագրական շարժումներ», «Հայ ֆիդայիներ», «Սարդարապատ», «Հայոց Լեզու», «Հայոց Առաքելական Եկեղեցի», «Անի», «Սփիւռք եւ Սփիւռքահայութիւն» եւայլն:

Թումանեան փողոցի եռայարկ շէնքին մէջ կ'աշխատի 112 հոգիէ բաղկացած անձնակազմը: Գլխաւոր խմբագիրը, ներկայիս, պատմաբան Կոստանդին Խուդավերդեանն է: Աշխատակիցներէն մօտ 70-ը խմբագիրներ են, մնացեալը՝ օժանդակ աշխատողներ: Ներկայ տնտեսական ճգնաժամին մէջ, գործը կը շարունակուի եւ նոր ծրագիրներ կը մշակուին ու գործադրութեան կը դրուին:

Այսպէս, 1990-ին նախատեսուած էր (Եղեռնի 75-ամեակի առիթով) «Հայկական Հարց» հայերէն եւ ռուսերէն մէկ հատորնոց հանրագիտարաններու հրատարակութիւնը։ Պայմաններու բերումով, 1991-ին կարելի եղաւ միայն ռուսերէնը հրապարակ հանել, 100.000 տպաքանակով: Այս տարի, «Համազգային»ի Հայաստանի վարչութիւնը պիտի աւարտէ հայերէն բնագրի հրատարակութիւնը, 80-100.000 տպաքանակով: Կ'արժէ նշել, որ այս գործը եւս եզակի տեղեկատուական աղբիւր մըն է, որուն մասնակցած են, ինչպէս այլ հանրագիտարաններու պարագային, Հայաստանի եւ ըՍփիւռքի մասնագէտներ: Մօտաւորապէս 900 յօդուածի մէջ, ընթերցողը պիտի գտնէ Հայկական Հարցի ծագումէն մինչեւ այսօր ամէն կարգի տեղեկութիւն:

Ուրիշ հետաքրքրական աշխատանք մըն է «Ընտանեկան Հանրագիտարան» մատենաշարը, որ կ'ընդգրկէ երեք առանձին հատորներ՝ տնային տնտեսութեան, Հայաստանի բնութեան եւ հանրամատչելի բժշկութեան նուիրուած: Հոս կ'արժէ պահ մը կանգ առնել եւ մտածել, թէ որքան անբնական վիճակ մը կ'ապրի հայերէնը (եւ Հայութիւնը) Սփիւռքի մէջ, որ ընտանեկան կարիքներու նուիրուած գործ մը, այդ ալ՝ հանրագիտարան եւ հայերէն, օտարոտի կը թուի մեր ականջներուն: Բայց, վերջապէս, Հայաստանի մէջ Հայեր ու հայախօս մարդիկ կ'ապրին, հետեւաբար ամէնէն բնական բանն է որ իրենց մայրենի լեզուով գրուած ու կեանքի բոլոր բնագաւառներուն նուիրուած գործեր ունենան ձեռքի տակ: (Ի դէպ, այդպէս է որ հայերէնի բառապաշարը կը զարգանայ): Այս եռահատորը կը նախատեսուի 1994-96-ին համար:

Ինչպէս վերը նշեցինք, տպագրական խնդիրները հարթելու համար, Հանրագիտարանի խմբագրութիւնը դիմած է այլ ընկերութիւններու: Այսպէս, «Հայք» գիտա - հետազօտական հաստատութիւնը պիտի իրականացնէ ուրիշ, շատ կարեւոր հանրագիտարանի մը հրատարակութիւնը, «Քրիստոնեայ Հայաստանը»:

Կրօնական զարթօնքը Հայաստանի մէջ ու մատչելի աղբիւրի մը չգոյութիւնը պատճառ հանդիսացած են այս գործի պատրաստութեան: Հոս պիտի ներկայացուին քրիստոնէութեան մուտքը եւ տարածումը Հայաստան, Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ պատմութիւնը, անոր դաւանաբանութիւնը, նուիրապետութիւնը, ծէսերը, տօնացոյցը եւայլն: Եկեղեցւոյ դերը հայ մշակոյթի զարգացման մէջ, Աստուածաշունչը եւ Հայերը, Հայց. Եկեղեցւոյ վարչական բաժանումը, հայ հոգեւոր մշակոյթի պատմական կեդրոնները, աղանդաւորական շարժումները, հայ կաթողիկէ եւ աւետարանական եկեղեցիներ, Եկեղեցին եւ Սփիւռքը: Ամբողջութիւնը՝ 1500 բառ-յօդուածով, հարիւր հազար տպաքանակով:

Անշուշտ, ձեռնարկը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հաւանութիւնը ունի եւ անոր կը մասնակցին, ի միջի այլոց, Պարգեւ Եպիսկ. Մարտիրոսեան՝ Արցախի առաջնորդը (որ «Գանձասար» ուշագրաւ կրօնական հանդէսի հրատարակիչն է), Շահէ Արք. Աճէմեան (Երուսաղէմ), Վրէժ Ներսիսեան (Լոնտոն), Հրաչ Բարթիկեան, Սէն Արեւշատեան (Մատենադարանի տնօրէն), Գագիկ Սարգսեան, Պարոյր Մուրադեան, Նիկողոս Թահմիզեան, Կարէն Իւզբաշեան, Գէորգ Աբգարեան, Քնարիկ Տէր-Դաւիթեան, եւայլն:

Նոյնքան, թերեւս աւելի կարեւոր գործ մը սկսած է խմբագրութիւնը՝ «Հայկական Սփիւռք» հանրագիտարանը, նախորդին նման մէկ հատորով: Հիմա, երբ այլեւս արգելքներ չկան եւ կարելի է համապարփակ մօտեցումով աշխատանք մը կատարել, թերեւս այս հրատարակութիւնը վերջապէս այն մէկը ըլլայ, որ յստակ պատկերացում մը տայ ընթերցողին թէ ի՞նչ ենք, ո՞ւր ենք եւ ո՞վ ենք: Որպէսզի հայաստանցին գիտնայ ի՞նչ ենք եւ ի՞նչ չենք, իսկ Սփիւռքահայը՝ ի՞նչ կայ (եւ չկայ) աշխարհի տարբեր կողմեր: Հոս ալ Սփիւռքահայեր պիտի օժանդակեն, որով պայմանները տրուած են յաջող գործի մը համար:

Բայց գիտական օժանդակութենէն զատ, անհրաժեշտ է միւս՝ նիւթական օժանդակութիւնը. Հայաստանը տագնապներու երկիր է եւ ասոնցմէ զերծ չէ նաեւ Հայկական Հանրագիտարանը, մշակութային բոլոր կեդրոններու նման: Թուղթ, տպագրական կարելիութիւններ, դրամ. խնդիրներ, որոնք հրատարակչական գործունէութեան առջեւ կանգնած են: Խմբագրութիւնը կը փնտռէ հովանաւոր մը, որ Հայաստանի թէ Սփիւռքի մէջ օգնէ այդ գործը յաջողցնելու. ո՛չ անպայման բարերարութիւն մը կամ նուիրատուութիւն մը, այլ փոխշահաւէտ պայմաններով կնքուած համաձայնութիւն մը:

Կը գտնուի՞ արդեօք. կարելի՞ է մտածել, որ պահ մը մարդ հրաժարի իր մըտապատկերէն եւ վերյիշէ, որ Հայաստան, ըստ ՄԱԿ-ի դասակարգումին, աշխարհի 47-րդ երկիրն է՝ 1993-ի հրապարակուած տուեալներով, եւ այդ տեղը կը գրաւէ շնորհիւ իր մտաւորական եւ կրթական հիմքերուն: Կրնա՞նք վերյիշել, որ Հայաստանը Սոմալի (165-րդ) կամ Աֆղանիստան (171-րդ) չէ եւ անդրադառնալ, որ մարդասիրական օգնութեան կողքին նոյնքան անհրաժեշտ է գիտական - կրթական - մշակութային կռուաններու պահպանումը:

Այս ուղղութեամբ, առատ գործ կայ: Հայկական Հանրագիտարանը, այլ հաստատութիւններու կարգին, ձեռնածալ մնացած չէ՝ մանանայի սպասումով: Ուժերու վատնումը անթոյլատրելի պերճանք մըն է:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՄ ՀԻՆ ԵՐԵՒԱՆ

Հատուած՝ «Հին Երեւան՝ կենցաղային սովորոյթներ, յուշեր, յայտնագործութիւններ» հրատարակելի հատորէն

Համից հատակաւոր Երեւանը լի էր ասիական շինութիւններով. տների կտուրները հարթ, տաքուկ, հում կամ թրծած աղիւսից կառոյցներ, եւրոպական տիպի 1-2 յարկանի տներ սեւ, վարդագոյն, կարմրաւուն տուֆից, որոշ շէնքեր հըրաբխային տուֆից: Մի քանի շէնքեր փողոցի կողմից կախովի տուփակերտ ու փայտէ զարդաքանդակներով պատշգամբներ ունէին: Գարնան ու ամռան ամիսներին տանիքները կանաչով ծածկուած էին:

Քանաքեռի, Նորքի սարալանջերի բարձունքներից նայելիս մեր առջեւ տարածւում էր Երեւանը Սարդարի բերդով, եկեղեցիներն իրենց գմբէթներով, մզկիթները մինարէթներով: Ամէն առաւօտ մինարէթի կատարից հնչում էր մոլլայի ձայնը: Առաւօտեան, երբ արեւը ծագում էր, հորիզոնին սպիտակին էր տալիս ձիւնապատ, երկգլխանի բիբլիական լեռը՝ Մասիսը:

Կոնդի բարձունքը լի էր բազմաթիւ բազալտէ գուռձերով, որոնց կատարներին կանգնելով, մարդիկ ամէն երեկոյ լսում էին «Անգլիական» այգուց լսուող փողային նուագախմբի կատարմամբ մարշեր, երգեր: Բարձունքի եզրագծով հոսող, Հրազդանի ձախ ափից հանուած «մամուռի առու»ն կառուցուել է Ք. Ա. առաջին հազարամեակում Արգիշտի 1-ի կողմից: Նրա երկարութիւնը՝ 32,5 վերստ, ոռոգել է Կոնդի այգիները, Շըրհարի այգիների որոշ մասը: Թրծած կաւէ խողովակներով ջուր է մատակարարել Երեւանի բերդի եւ ապա Դալմայի այգիներին: «Մամուռի առու» ջրանցքի հետքերը կան այսօր: Հին Երեւանում կային բազմաթիւ խոր փորուած սառը ջրհորներ, թուրքերէն՝ քույու, որոնցից օգտւում էին բնակիչները: Կոնդի Կոզեռն գերեզմանատնից յայտնաբերուել է Ա. Մակեդոնացու արծաթեայ դրամ, Ք. Ա. եւ Ք. Վ. առաջին դարերի կաւէ խեցեղէն, ոսկեայ ու քարէ ուլունքներ, վզի մանեակներ, ապարանջաններ: Կոզեռն վարդապետը Կիլիկիայի Տարոն քաղաքից էր: «Յովհաննէս Կոզեռնը համարւում էր հայ եկեղեցու հեղինակաւոր վարդապետներից մէկը, գիտուն աստուածաբան, հռետոր, տոմարագէտ, պատմաբանը», գրում է Լաստիվերցին: Ախչանը նշում է նրա հմտութիւնը, զգօնութիւնը եւ կորովի հայկաբանութիւնը: Կոզեռնը մահացաւ 11-րդ դարում, Հայաստանում: Թաղուեց Երեւանի Կոնդի գամբարանադաշտում, եւ այդ դարից գամբարանը կոչուեց նրա անունով: 1956-57 թըւերին աւերեցին «Կոզեռն» գերեզմանատունն ու նրա տապանաքարը: Որոշ մարդիկ առ այսօր յիշում են կարմրաւուն տուֆաքարը, վրան փորագրուած վեղարն ու գաւազանը խաչով, ցածում գըրած՝ Կոզեռն: «Կոզեռն»ում թաղուած էին շատ գեներալներ՝ 1828-1829 թթ. պարսկա-թուրքա-ռուսական պատերազմներից, այնտեղ է թաղուել կաթողիկոս Մովսէս Գ. Տաթեւացին: Կոզեռնի գերեզմանատանը կից, Ֆրիկի փողոցի վերջում, ընկած էր հում աղիւսակերտ այգեմիջեան հնձանատիպ շէնք, ուղղանկյուն լուսամուտներով. դա «Սիրուն» Գէորգի տունն է: 18-րդ դարում այդտեղ կանգ է առել Դաւիթ Բեկը, աւելի ուշ տան տուփակերտ ներքնայարկում հանդիպումներ են ունեցել Նժդեհը, Քեռին, Կանայեան Դրոն եւ այլոք: Ֆրիկի շարունակութեան՝ Ռուսթաւելու փողոցում էր կալուածատէր, բարեգործ Մելիք-Աղամալեանի երկյարկանի կարմիր աղիւսակերտ տունը: Նա կալուածներ ու շինութիւններ ունէր Աւանի, Առինջի, Էլարի կողմերում, նրա ամառանոցը Մհրոգիւղն էր: Ունէին սեփական կառք, բրիչկա-կիսակառք, ծածկասայլ, երկանիւ սայլ, ձիեր, կովեր, ոչխարներ: Մ. Աղամալովի դուստր Մարոն գեղեցկուհի էր եւ ամուսնացել էր վրաց վերջին թագաւորի տղայի հետ: Մահացել է Թիֆլիսում, թաղուել Խոջա վանքի բակում: Կալուածատիրոջ տղան՝ Սաշա Աղամալովը ամուսնացած, կենդանիներ ու թռչուններ պահող մի մարդ էր: Մահացաւ աղքատութեան ճիրաններում:

1920-ական թուերին Երեւանի «Անգլիական» այգու (Թատերական գրօսայգի) ընդմահարթակում թմբուկ էին զարկում, ելոյթներ էր ունենում Ալեքսանդր Սպենդիարեանը: Նուագախումբը վարում էր ինքը. կատարում էին իր, Ա. Տիգրանեանի, Ն. Տիգրանեանի, Ռ. Մելիքեանի, արեւմտաեւրոպական կոմպոզիտորների ստեղծագործութիւնները: Սպենդիարեանը 1924 թ. Ղրիմից ժամանեց Երեւան, բնակւում էր Մելիք-Աղամալեանի տան այն սենեակում, որում 1820-ական թուերին ապրում էր Խաչատուր Աբովեանը, նախքան Դորպատ ուսանելու գնալը: Նրա սենեակի մէկ լուսամուտը նայում էր դէպի Հրազդանի Ծիծեռնակաբերդ բարձունքը, միւսը՝ Արարատ լեռանը: Տպաւորութիւնների տակ ստեղծագործեց «Երեւանեան էտիւդները», երկու մասից՝ Էնզէլի, Զայթարմա: Մաեստրոն կապուած էր Երեւանի առաջին երաժշտական ռաբիսի հետ: Նա 1925-27 թթ. երբեմն գալիս էր քաղաքային բուլվար, որտեղ զուռնաչիներ Մարգարն ու Հերիկոն դուդուկի վրայ նուագում էին պարեղանակներ, երգեր. կոմպոզիտորը նոթագրում էր: Դրանց ցայտուն օրինակն են «Ալմաստ» օպերայի որոշ երգերն ու պարեղանակները, ինչպէս եւ շատ ուրիշ ստեղծագործութիւններ: Տողերիս հեղինակը փոքր հասակում մէկ անգամ ներկայ է եղել նրա նոթագրութեանը, քանի որ կօշկակար Աղիզեանի խանութը գտնւում էր Աստաֆեան փողոցի սկզբի ձախ մայթի վրայ, եւ նրա տղան բուլվարում խաղալուց այդ անգամ նկատել էր Սպենդիարեանին զուռնաչիների մօտ: Պէտք է ասել, որ այդ եզակի համձարը խորհրդային կարգերի օրօք չքաւոր էր ապրում:

Այսօրուայ օպերային թատրոնի տարածքում տեղաւորուած էր փոքր, մէկ գմբէթանի Կեցեման եկեղեցին, որում համքարները հմուտ վարպետներին եկեղեցական արարողութեամբ օծում էին ուստաբաշի: Տողերիս գրողի հայր կօշկակար Աւուշ Աղիզովը 1909 թ. օծուելով ուստաբաշի, արժանացաւ դրօշի, որի վրայ կային մախաթ, մուրճ, բիզ, դանակ եւ տըղամարդու սապոգի պատկերներ: Յաճախ այդ եկեղեցու բակում զառներ, ուլեր, աքլորներ էին մորթում, մատաղ կերուխում անում, միմեանց յարգում, հարազատ պէս: Աւելի վեր կային մասնաւոր այգիներ՝ Շամխարովների, Ջանիբեկովների, Սարաջովների. դա Քեռչալլու թաղամասն էր. այդտեղ կար քրիստոնէական ուշ միջնադարեան մատուռ. շրջապատուած «Ղարիբանոց» գերեզմանատնով, որտեղ թաղւում էին չքաւորներ, օտարական ղարիբներ, ինչպէս եւ վտանգաւոր հիւանդութիւններից՝ ժանտախտից, խոլերայից մեռածներ: Դաբաղից, սիբիրախտից սատկած անասուններին այրում էին ու թաղում:

Տէրեան-Մալեարսկայա փողոցը տանում էր Ղանթար (մեծ կշեռք) շուկան: Այդտեղ էին տեղաւորուած արհեստաւորների դուքանները, խանութները, զարգար (ոսկերիչ) Գիւլխանդանեանը ձուլում էր ոսկէ ժամացոյցների կղապարներ, ապարանջաններ, մանեակներ, խաչեր, շղթաներ: Կային անագապատողներ, ներկարարներ, սափրիչներ:

ՀԱՅԿ ԱԶԻԶԵԱՆ

«Հայաստան», Օգոստոս 24

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՆՈՐ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երկու տարիէ ի վեր բազմաթիւ Ֆրանսացի մտաւորականներ իրենց ամէն կարելին ըրին պահանջելու համար միջազգային հանրութեան զինեալ միջամտութիւնը Եուկոսլաւիոյ մէջ։ Ընդհանուր կարծիքը այն էր որ պէտք էր վերջ տալ նոր Հիթլէրին (Միլոսեւիչ) եւ նոր Նացիներու (սերպ ազգայնականներ) գործունէութեան, ուժ գործադրելով. պէտք էր զանոնք վտարել Պոսնիայէն, Խրուաթիայէն ու պատժել մարդկութեան դէմ ոճրագործութեան յանցանքով։ Ծնչումին տեղի տուած էր նաեւ Թեկնածու Գլինթըն, խոստանալով մահմետականներու օգնութեան փութալ։

Սպիտակ Տուն հաստատուելէ ետք ան չյարգեց խոստումը. արգելք չեղաւ որ ազգամիջային վրայ կատարուածը Ժընեւի մէջ պաշտօնաթուղթերով վաւերացուի. Պոսնիա ոչ թէ պիտի միանար, այլ բաժան-բաժան պիտի ըլլար ու ամէնէն զրաւորները մեծագոյն պատառը պիտի ստանային։ Հրաժեշտ՝ մարդկային իրաւունքներուն ու ողջոյն՝ հզօրագոյնին իրաւունքին։

Մտաւորականներուն կը մնար զայրոյթի ապրումներ ունենալ ու իրենց վշտացած բարեկամներուն հասկցնել որ զինեալ միջամտութեան պահանջքը ուղղուած էր պատրանքի մը։ Պարզապէս գոյութիւն չունէր միջազգային հանրութիւն կոչուած բան մը որմէ այնքան ակնկալութիւններ կային։

Քաղաքակիրթ (կամ քրիստոնեայ) Ազգերու Ընկերութեան մը երազը Եւրոպայի չափ հին է. Ջլամարտի տարիներուն բեւեռները յստակացան. կային Զարի եւ Բարիի կայսրութիւնները. անոնք կը ջանային իրենց միջեւ բաժնել ամբողջ աշխարհը եւ իրենց օրէնքները պարտադրել։

Աշխարհը թերեւս ուշ անդրադարձաւ որ Զարին կայսրութեան քայքայումով Բարիին կայսրութիւնն ալ դադրած էր գոյութիւն ունենալէ, քանի որ անհետացած էր մոսկովեան վտանգը։

Ծոցի պատերազմը որ նախագահ Պուշի համճարեղ ղեկավարութեամբ տեղի ունեցաւ, կրցաւ այն տպաւորութիւնը գործել որ նոր կարգ ու կանոն մը կը հաստատուէր եւ որ պիտի յարգել տար իրաւունքը։ Ցետոյ միայն տեսնուեցաւ որ Միացեալ-Նահանգները ոչ թէ օրէնքը, այլ իր կալուածը նկատած տարածքը պաշտպանած էր։

Այն ատեն միայն միջազգային հանրութեան մը գաղափարը ծնաւ. Ապահովութեան Խորհուրդը, Միացեալ-Նահանգները, Եւրոպան եւ բարի կամքի տէր բոլոր իշխանութիւնները ոստիկանապետի դեր պիտի կատարէին։ Պուտրոս Ղալի ապահովաբար ՄԱԿ-ի լաւագոյն ընդհ. քարտուղարն է, բայց որքան ալ կարող ըլլայ, չի կրնար դիւանագէտներու ակումբ մը ստուածային ուժի մը փոխակերպել։

ՄԱԿ-ը, Եւրոպան, ՕԹԱՆ-ը միջազգային հանրութիւնը կը ծառայեն որ աշխարհ իր ակնարկը խուսափեցնէ Ջլամարտէն ետք աշխարհի առջեւ բացուած անդունդէն։ Պէռլինի պատը փուլ եկաւ քանդելով բոլոր զինակցութիւնները։ Իւրաքանչիւր Պետութիւն ինքզինքը առանձին գտաւ իր թշնամիներուն դէմ։ Վրաստան ոչ մէկ դաշնակից գտաւ ու այսօր զիջեց Աբխազիան, վաղը թերեւս կարգը պիտի գայ Օսէթիոյ։ Պոսնիա նուաստացաւ եւ խոնարհեցաւ աւելի զօրեղին դիմաց։

Ամէն մէկը այսօր ունի միայն իր ազբիւրները. դաշնակցութիւնները այսուհետեւ չահերէ մեկնած առժամեայ եւ փոփոխական երեւոյթներ պիտի ըլլան։ Ամենամեծ չարիքը զոր աշխարհ կրնայ պատճառել այսօրուան եւ վաղուան զոհերուն, այն յոյսը պիտի ըլլայ թէ մեծերէն մէկը պիտի փութայ իրենց օգնութեան։

ՔԱՂՀԱՆ

Compte rendu de la M.A.P.E.S.A.

(Mission d'Aide Psychologique aux Enfants Sinistrés d'Armenie)

Je me permets d'envoyer un compte rendu de notre action destiné aux lecteurs de «Haratch» et à tous ceux qui nous ont soutenus. En rappelant tout d'abord que la M.A.P.E.S.A. a pris la suite de la mission «Médecins du Monde» en Arménie lorsque celle-ci s'est interrompue en Mai 1991 à la suite de la guerre du Golfe.

Notre mission s'est poursuivie pendant l'année 1992-93 par le soutien amené au groupe de psychiatres et psychologues qui collaborent avec nous sur place pour la prise en charge des enfants et de leur famille, auxquels se sont rajoutés les handicapés de la guerre du Haut-Karabagh en instance de prothèse à l'Hôpital de Réhabilitation Fonctionnelle (Erevan - Zeïtoun). Grâce aux dons et cotisations reçus, plusieurs d'entre nous se sont rendus sur place pour superviser les cas traités par nos collègues avec nos méthodes et pour continuer la transmission théorique et pratique de ces mêmes méthodes.

Les résultats sont d'autant plus encourageants que les familles des enfants traités nous envoient d'autres enfants, malheureusement de plus en plus nombreux dans la conjoncture actuelle.

Beaucoup reste encore à faire notamment dans les institutions-ghettos pour enfants abandonnés que le Prof. Minkowski a vu lui-même et nous a signalés en se rendant sur place au mois d'Avril 1993.

D'autres équipes se sont également attelées à cette tâche dont M.S.F. - Belgique et l'équipe d'Eric Legros de Boulogne-sur-Mer.

Le travail ne manque pas.

Nous avons plus que jamais besoin de cotisations de chacun (150 F. minimum pour 1992-93) et des dons pour continuer à assurer les charges financières de la mission :

1) Billet d'avion aller-retour Paris - Erevan et frais d'embarquement pour un intervenant par mois = 4500 F. environ avec le Visa humanitaire.

2) Frais de séjour sur place, frais de déplacement et rémunération de nos interprètes = 500 Francs environ : soit 5.000 Francs par personne et par mois sauf Janvier et Février où tout est paralysé et aucun travail n'est possible si le blocus continue cet hiver.

Soit donc un budget annuel de 50.000 Francs.

Nous avons de quoi assurer nos déplacements jusqu'au 31/12/1993.

Nous comptons sur vous tous pour la suite en vous rappelant la conclusion de notre intervention lors du Congrès Mondial des Médecins Arméniens à Paris en 1992 : «La blessure psychique, bien que moins visible et moins spectaculaire que la blessure physique n'en est pas moins importante à prendre en charge. Il y va de l'avenir des nombreux enfants qui restent encore à traiter sur place!...».

Les chèques sont à rédiger désormais à l'ordre de l'U.M.A.F. (pour recevoir des «cerfa»s) mais à expédier à l'adresse du trésorier de la M.A.P.E.S.A. : Dr. Vahan YEGHICHEYAN — B. P. 104 — 8, rue des Déportés — 23200 AUBUSSON.

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԹԻՒԵՐ՝ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հայաստանի Արդիւնաբերութեան նախարարութեան ձեռնարկութիւնները անցեալ ամիս 17 միլիառ 620 միլիոն ռուբլիի արտադրութիւն ունեցած են, ինչ որ մէկ միլիառով կը գերազանցէ Յունիս եւ Յուլիս ամիսներու տուեալները։ Ներկայիս կը բանի ձեռնարկութեանց 90%-ը. յատկապէս արդիւնաբեր եղած են «Հայելեկտրամեքենայ», «Երազ», «Նայիրիտ» «Հայոսկի» ձեռնարկութիւնները։

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ ՄԱՍԻՆ

Լուսաւորութեան նախարար Հայկ Ղազարեան Սեպ. 3-ին մամուլի ասուլիսով մը անդրադարձած է մաս մը ուսուցիչներու Սեպ. 1-էն գործադուլի դիմելու կոչին. Նախարարը ըսած է թէ արդար կը նկատէ անոնց պահանջները, սակայն գործադուլը՝ անընդունելի, եւ ապահովութիւն տուած է որ կառավարութիւնը այս ուղղութեամբ նոր ծրագիր մը կը մշակէ։ Սեպ. 1-ին սկսած շարժումը համատարած բնոյթ չէր ստացած։ Գործադուլին կը մասնակցին Երեւանի 218 դպրոցներէն 16-ը, որոնց միացած են մայրաքաղաքի 4 շրջաններու 6 դպրոցներ։ Ընդհանուր առմամբ Հայաստան 1400 միջնակարգ դպրոց կը գործէ, 50 գիշերօթիկ, եւ օժանդակ դպրոց։ Դպրոցականներու թիւն է աւելի քան 140 հազար։

Հայաստանեան ԾՊԻՏ

Բաքուէն եկած փախստական Յովհաննէսը մահացեր էր։ Ընկերոջը՝ Գալուստին խնդրեցին, որ գերեզմանին երկու խօսք ասի, եւ ասաց.

- Գնաս բարով, Ավանէս, պրծար փախըստական կոչումից։

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

— ՀԱՏՈՒԱԾ —

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

7.

ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԻ ԼՈՒԾԷՆ

Եւ այնուամենայնիւ, մեր լեզուին շատ բան մնաց նաեւ Թուրքէն։ Ու շատ բնական էր ատիկա։ Դարաւոր համակեցութեան մը ստեղծած փոխադարձ ազդեցութիւնները չեն կրնար ջնջուիլ սերունդի մը կամ քանի մը սերունդներու ճիգերով։

Նոյնիսկ հիմա որ, մեր լեզուէն ի սպառ վտարեր ենք Թրքական շաղկապները (ինչպէս զէրէմ, ամա, էկէր), յետադրութիւնները (ինչպէս՝ կէօրէ, պէրի, խտար), մակբայները (ինչպէս՝ աճապ, կէճէ, հէլպէթ) ձայնարկութիւնները (պէ, հայտէ), եւ կը զգուշանանք գործածելու Թուրքերէններու Թարգմանութեամբ կազմուածները, այնուամենայնիւ, մեր լեզուին մէջ դեռ կը յամենան Թուրք քերականութեան ինչ ինչ ազդեցութիւնները։

Ու կարծես թէ անոնցմէ շատեր խորթ չեն թուիր մեզի, մանաւանդ երբ անոնք որոնք երանգ մը կը բերեն հայերէն նախադասութեանց մէջ.

Խմուելիք գինի չէ (իչիլէճէք շարապ տէյիլ).

Խօսելով գացինք (սէօյլէշէրէք կիթթիք);

Հայ լեզուն կը շարունակէ պահպանել զարձեալ բառերու եւ բայերու զանազան ասումներ, որոնք նոյնն են Թուրքերէնի մէջ եւս, եւ որոնք այնքան թափանցած են մեր լեզուին մէջ, որ անհընար է այլեւս խրտչիլ անոնցմէ։

Հայ լեզուին մէջ կը շարունակեն մնալ Թրքական լեզուէն մեզ փոխանցուած բազմաթիւ ոճեր եւս։

Հայ լեզուին մէջ պիտի շարունակեն մընալ ստուար թիւ մը ասացուածքներու, որոնք բառացի կերպով նոյնն են Հայ եւ Թուրք լեզուներու մէջ. ոմանց պարագային, եթէ դժուար է ճշդել թէ ո՛ր լեզուն փոխ առած է միւսէն, ուրիշ շատ ասութեանց համար դժուար չէ վճիռ տալ ի նպաստ Թուրքին։

Եւ վերջապէս, հայ լեզուն չի կրնար իր ծոցէն վտարել առածներու այն բաւար թիւը, որոնք Թրքականները կը յիշեցնեն։

Զմրդովինք սակայն Թուրքերէնի յամեցուկներէն մեր լեզուին մէջ։ Ազատագրուելէ յետոյ Թուրք բառերէն եւ Թուրք քերականութեան կապանքներէն, որոնք ուղղակի կ'այլանդակէին մեր լեզուն, ճոռոմ նախադասութիւններէն, որոնք կը չարչարէին մեր ուղեղը թուղթին վրայ չարուելու ատեն, եւ այն բառերու պարտադիր շարքէն, որ կը կաշկանդէր հայ նախադասութիւնը, դայթակղեցուցիչ չըգտնենք այլեւս Թուրքէն մեզի եկող միւս հետքերը։

Նախ որ Թուրքէն մեզ եկած այդ ասութիւններէն բոլորը չէ որ Թուրքինն է։ Թուրքը յաճախ Արեւելքի ուրիշ ժողովուրդներէն ծծած է զանոնք։

Եւ յետոյ, անոնք մեր լեզուին մէջ նըւիրագործուած են այլեւս։

8.

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԱՍՏԸ

Իրականութեան մէջ, Ֆրանսերէնէն առաջ՝ Իտալերէնն էր եղած Պոլսոյ հայ մտաւորականութեան նախընտրած օտար լեզուն։

Աճառեան Պոլսոյ հայ բարբառին վրայ օտար լեզուներու ազդեցութիւնը յիշած ատեն կը խօսի ամէնէն առաջ Իտալականին մասին։ Ան կ'ըսէ. «Իտալացիք հաստատուած էին Պոլսի մի մեծ թաղում, որ իտալական բառով էլ մինչեւ այժմ կոչւում է Կալաթա կամ Ղալաթիա։ Ահա նրանց հետ շփման մէջ մտան Պոլսի Հայերը։ Խրիմում էլ կային Իտալացիք, որոնց հետ նոյնպէս շփման մէջ մտան Հայերը։ Այս շփման արդիւնքը եղաւ բազմաթիւ Իտալերէն բառերի փոխառութիւնը Պոլսի հայ ժողովրդական բարբառում։ Այդ բառերը մինչեւ այժմ էլ շարունակում են իրենց գոյութիւնը։

«...Այս կարգի բառերի թիւը Պոլսի ռամիկ բարբառում շուրջ 600 է։ Նրանք պատկանում են կօշկակարութեան, ոսկերչութեան, դեղագործութեան եւ այլ արհեստների ու գիտութիւնների, որով երեւում է, թէ որքան մեծ է եղել իտալական կուլտուրական ազդեցութիւնը Պոլսի Հայոց վրայ ընդհանրապէս»։

Աճառեան այդ բառերէն կու տայ քանի մը նմոյշ.

«Մանճա (կերակուր) mangiare
զանցա (սովորութիւն) usanza
լիմա (փոքր խարտոց) lima
սինթինա (ծովի հոտը) sentina
մոտա (նորաձեւութիւն) moda
մորթօ (մեռել) morto
ռասպա (մեծ խարտոց) raspa
չափա (փոցխ) zappa
սիկուրթա (ապահովագրութիւն) sicurtà
փանէլա (բրդէ սպիտակեղէն) flanella...» (1) եւլն.։

Աճառեան քանի մը նմոյշ կու տայ նաեւ աշխարհագրական բառերէն՝ զորս արեւմտահայ գրականութիւնը կը գործածէ Իտալերէնէ փոխանցուած ձեւով.

«Բրուսիա Prussia
Սիպերիա Siberia
Զուիցերիա Svizzera
Ճենովա Genova
Իրլանտա Irlanda
Սպանիա Spagna
Լոնտրա Londra...» (2) եւլն.։

(Շար. 24)

(1) — Հ. Աճառեան «Հայոց Լեզուի Պատմութիւն», էջ 570-571։
(2) — Անդ։

(Շար. Ա. էջէն)

Թիւնը (ՊԱԿ) որ ճանաչում գտաւ ՄԱԿ-ի կողմէ. առաջին նախագահը եղաւ Ահմէտ Շուքէյրի:

1967 Յունիս 5-6-ին ծայր առաւ Գ. պատերազմը որ վեց օր տեւեց: Իսրայէլ իր հողերուն կցեց Արեւելեան Երուսաղէմը ու գրաւեց Կազան, Այսրյորդանանը, Կոլանի բարձունքը եւ Սինայի անապատը: Նոյեմբերին ՄԱԿ-ը ամբողջական խաղաղութեան բանաձեւ մը (242) քուէարկեց ուր ըսուած է թէ Իսրայէլ գրաւեալ շրջաններէ պէտք է քաշուի:

ՊԱԿ-ի 1969 Փետրուարի համագումարին Արաֆաթ եւ Ֆաթահ գլխաւորեցին պաղեստինեան ընդդիմութիւնը ու քաղաքական աւելի անզիջող գիծ մը որդեգրուեցաւ: Յաջորդ տարին պաղեստինեան ուժերու եւ յորդանանեան բանակին բախումները պատճառ եղան 20 հազար ապաստանեալներու մահուան եւ զանոնք աքսորեալ զանգուածները անցան Լիբանան:

1973 Հոկտեմբերին եգիպտական ուժերը յարձակեցան իսրայէլեան դիրքերու վրայ, պատճառ դառնալով չորրորդ պատերազմին: ՄԱԿ-ի նոր բանաձեւ մը (338) շրջանին մէջ հարցին ամբողջական կարգադրութիւն մը կը պահանջէր:

1974 Մայիս 31-ին սուրիաեւիսրայէլեան համաձայնութիւն գոյացաւ եւ Հրեաները պարպեցին Քունէյթրա քաղաքը: Նոյն Նոյեմբերին ՄԱԿ-ը ճանչցաւ պաղեստինցի ժողովուրդին ազգային անկախութեան իրաւունքը ու ՊԱԿ-ը դէտի հանգամանքով անդամ ընդունեցաւ:

1977 Նոյեմբեր 19-ին Եգիպտոսի նախագահը Սատաթ Երուսաղէմ այցելեց, առնելով պատմական քայլ մը: Իսկ 1979 Մարտ 26-ին ստորագրուեցաւ Քէմփ Տէյվիտի համաձայնագիրը, Եգիպտոսի, Միացեալ - Նահանգներու նախագահներուն եւ Իսրայէլի վարչապետ՝ Պէկինի կողմէ: Եգիպտոս եւ Իսրայէլ յանձնառու կ'ըլլային յետագայ երեք ամսուան ընթացքին խաղաղութեան համաձայնագիրի մը յանգելու:

1982 Ապրիլ 25-ին Իսրայէլ քաշուեցաւ Սինայէն: Ամիս մը ետք «խաղաղութիւն Գալիլիոյ» որակուած գործողութեամբ մը իսրայէլեան զօրքը Լիբանան մտաւ, հոնկէ վտարելու համար ՊԱԿ-ի բոլոր կազմակերպութիւնները:

1982 Սեպտեմբեր 1-ին Պէյրութէն հանուեցաւ պաղեստինեան ուժերու մեծագոյն զանգուածը եւ Արաֆաթի հետ հաստատուեցան Թունուզ: Նոյն ամսուան 14-15-ին հայիւ Լիբանանի նախագահ ընտրուած, սպաննուեցաւ Պէշիր Ճեմայէլ: Քրիստոնեայ քաղաքազօրքը աճաւոր ջարդ մը կատարեց Սապրայի եւ Շաթիլայի պաղեստինեան բանակավայրերուն մէջ: Նոյն տարուան Նոյեմբերին, Ֆէզի վեհաժողովին, անուղղակի ճանաչումը եղաւ Իսրայէլի. արաբական Պետութիւնները կ'ընդունէին ՄԱԿ-ի 242 եւ 338 թիւ բանաձեւերը ու կը պահանջէին որ Իսրայէլ քաշուի 1967-ին գրաւած տարածքներէն:

1987-ին ապստամբական շարժումներ ծագեցան գրաւեալ հողամասերուն մէջ: Կազայի գօտիին մէջ սկսաւ քարերու պատերազմը որ չուտով ծաւալեցաւ գրաւեալ ամբողջ շրջանին:

1988 Յուլիսին Յորդանանի Հիւսէյն Թագաւորը Այսրյորդանանի առընչուած հողային բոլոր նկրտումներէն հրաժարեցաւ: Նոյեմբերին, Պաղեստինի Ալժէ գումարուած Ազգ. Խորհուրդը ճանչցաւ 242 եւ 338 բանաձեւերը: Ըսաւ թէ կը հրաժարի ահաբեկչութենէն, կ'ընդունի Պաղեստինի վրայ երկու Պետութեան հիմ[illegible]

[illegible]

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Արշաւիր Կլորիկեանի թարմ յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Ս. Սերոբեան 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման, փոխան ծաղիկի:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Իր խնամիին՝ Տիկին Վարդուհի Նատիրեանի մահուան առթիւ, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, փոխան ծաղիկի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. — Պ. Արզումանեան 50 Ֆր.: Ա. Սարաճեանի մահուան առթիւ՝ Սարաճեան ընտանիք 500 Ֆր., Պ. Էրիք Սարաճեան 100 Ֆր., Ոմն 100 Ֆր.,: Եղիսաբէթ Տէր-Վարդանեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր-Վարդանեան, Տէր-Գալուստեան եւ Մահիկեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէր-Վարդանեան 50 Ֆր., Օր. Մարի-Ռոզ Սվազլեան 100 Ֆր.:

Զորս օր ետք Ուաշինկթընի բանակցութիւններու 11-րդ շրջանը բացուեցաւ: Արաֆաթ յայտնեց թէ իսրայէլեան բանակը չորս ամիսէն պէտք է պարպէր Կազան եւ Երիքովը: Իսրայէլ ըսաւ թէ պատրաստ էր ճանչնալու ՊԱԿ-ը, անմիջապէս որ պաղեստինեան կեդրոնը հրաժարէր ահաբեկչութենէն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՄԱԼԻԻ մէջ, [illegible]

[illegible]

Վ Ա Ղ Ը

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի վերանորոգ առաջին թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Քաղէնտօսի
Արուեստագէտի մը օրագրէն
Գր. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Օշականը բանաստեղծ
Գր. ՊԵԼԵԱՆ

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ՄԱՐՍԷՅԼ
ԱՐԳԻՒՆԵԱՆ ԴՊՐՈՑ

1993-94 տարեշրջանին հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15-ին, Պոլ-Լըփէրի դպրոցին մէջ, ժամը 10-էն 16:

Այս տարի տեղի կ'ունենան նաեւ հայերէն լեզուի եւ մշակոյթի դասընթացքներ, ամէն շաբաթ կէսօրէ վերջ նոյն տեղը, պարզօրէնչափ պատրաստութեան համար:

Կը դասաւանդուին նաեւ երգ, պար:

Օծօրաքի սպասարկութիւնը ապահովուած է:

Արձանագրութեանց համար դիմել՝
Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան 91 - 77 - 84 - 70
Տիկին Տօնիկեանի 42 - 69 - 07 - 95
Տիկին Լօզիկեանի 42 - 22 - 08 - 52

Փ Ա Ր Ի Զ

Կապոյտ Խաչի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղի դպրոցը (մանկապարտէզէն մինչեւ BAC-ի դասարան) կը բանայ իր դասերը Շաբաթ, Սեպտեմբեր 18, կէսօրէ ետք ժամը 3-էն մինչեւ ժամը 6, Մշակոյթի տան մէջ՝
17, rue Bleue, 75009 Paris

Արձանագրութիւն՝ նոյն օրը:

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Յակոբեան միօրեայ դպրոցի 1993-1994 տարեշրջանի արձանագրութեանց համար ծնողները պէտք է դիմեն դպրոցի տնօրէնութեան, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9-էն, 12, ռիւ Սէնիլ, Վալանս հասցէին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 18, ժամը 15-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, 75009 Paris

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU

— SALLE GARANCE —

9 Juin — 18 Octobre

MERCREDI 15 SEPTEMBRE

14 h 30 *Tout va très bien, Madame la Marquise* (R. Sahakiantz), *David-Bek* (Amo Bek-Nazarov)
17 h 30 *Le Mûrier* (G. Melkonian), *Les Bonshommes* (E. Keussaïan).
20 h 30 *Le Triangle* (H. Malian).

JEUDI 16 SEPTEMBRE

14 h 30 *Avetik* (D. Askarian).
17 h 30 *Pepo* (Amo Bek-Nazarov).
20 h 30 *Le Noyer Solitaire* (F. Dovlatian).

Repas à Bièvres

Comme chaque année, la Croix Bleue (section d'Issy-les-Moulineaux) offre un repas à ses aînés au Château de Bièvres le *Samedi* 18 *Septembre*.

Le car partira à 12 heures 30 du 45, rue de la Défense, avec arrêt à 12h45 devant l'Eglise arménienne, 6, avenue Bourgain. Retour vers 18 heures.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire auprès des Khatchouies au plus tard le 13 Septembre.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Խաչվերաց է: Տօն վերացման Սրբոյ Խաչին:

Տարուան հինգերորդ եւ վերջին Տաղաւարի այս օրին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Մկիզբ Ժամերգութեան՝ ժամը 8-45-ին
Պատարագ՝ ժամը 10-30-ին

Յանիօր․- Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Երեկոյեան ժամը 4-ին Խաչվերացի մեծ ծաւանդագին Թափօր-Անդաստան կը կատարուի՝ ուխտավորներով:

Յանիօր․- Այս երեկոյեան «Անդաստան» տարուայ վերջին ըլլալով որ կը կատարուի: Տարուան առաջին «Անդաստանը» Աստուածայայտնութեան տօնին կը կատարուի:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 13, տօն է Մեռելոց: Յիշատակ Մեռելոց:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին, որուն աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ ննջեցեալ բոլոր հաւատացեալներու:

Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԻՍԻ
Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Խաչվերաց: Տօն վերացման Սրբոյ Խաչին:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9-30-ին
Պատարագ՝ ժամը 10-30-ին

Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Ժամը 15-30-ին Թափօր Խաչվերացի անդաստանը: Ռեհանի օրհնութիւն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ
Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Խաչվերաց: Տօն վերացման Սրբոյ Խաչին:

Մկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9-ին
Պատարագ՝ ժամը 10-30-ին

Երեկոյեան ժամը 5-ին կը կատարուի Թափօր Անդաստան:

Վ Ի Ե Ն
ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ուրախութեամբ կը յայտնենք մեր հաւատացեալ ժողովուրդին թէ յառաջիկայ Սեպ. 12-ին, Խաչվերացի տօնին օրը, Վիեննայի Սուրբ Յովհաննէս եկեղեցւոյ մէջ Ռուտոլֆ [illegible] կ'այցելէ պաշտօնական փոխանորդ Նորայր Եպիսկ. Զաքարեան:

Նոյն օրը, առաւօտեան ժամը 10-ին, Նորայր Եպիսկ. պիտի պատարագէ եւ քարոզէ տեղւոյն Սէն Միշէլ եկեղեցւոյ մէջ եւ պատարագէն ետք, Վիեննայի Բողոքական եկեղեցւոյ համար սարքուած պիտի ձեռնադրէ [illegible] կէր Հովհաննէս Հակոբեանը:

Յետ պատարագի, տեղի պիտի ունենայ հանդիսութիւն մը «Ս. Ներսէս Շնորհալի» հայագիտական կենտրոնի անդամ Սուրբ Մարիամ Աստուածածին [illegible]:

Սիրով կը հրաւիրենք եւ Վիեննայի Հայ Համայնքին մասնակցելու այս պատմական արարողութիւններուն եւ հանդիսութեան:

ԴԻՒԱՆ ԼԻՈՆԻ ՀԱՅՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՐԱՆԻ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12, Վերացման Սուրբ Խաչի տօնին առթիւ, պատարագ կը մատուցուի:

Մկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8-45-ին
Պատարագ՝ ժամը 10-ին

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Արժ. Տէր Արտակ Քհնյ. [illegible]
ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ՔՀՆՑ. ԳԱԼՍՏԵԱՆ
[illegible]

ԿԻՐԱԿԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12
DIMANCHE 12 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 185

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 18.148 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.148

ՕՇԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐ

Գրեց՝

ԳՐԻԳՈՐ ՊԷԼԷՏԵԱՆ

1. "ԱԶԳԱՅԻՆ ԹԱՏՐՈՆ"

«Անոնք, որ օր մը պիտի ունենան պատեհութիւնը, սանկ նուազագոյն յիսուն մը տարի վերջ նժարի դնելու Օշականի թատրոնները, վստահ եմ, որ պիտի տըրամօրէին հոն խտացած կեանքին խորութենէն, ա՛յն սրբազան հոսանուտէն, որով կ'ապրին արուեստին, ինչպէս կեանքին մեծ սիգլերը» (1)։ Նուազագոյն կէս դարուան հեռաւորութիւնը տակաւին չէ բացուած, անշուշտ, սա յայտարարութենէն ասդին, որպէսզի կարելի դառնայ վերջի զարնել Օշականի թատերական արտադրութիւնը։ Սակայն երեք անտիպ թատերախաղերու հրատարակութիւնը (2) առիթը կ'ընծայէ ո՛չ այնքան այդ թատրոնը դատելու, որքան հասկնալու համար զայն, հասկնալու նաեւ Օշականի միւս յայտարարութիւնը այդ թատրոնին մասին «զոր կը դաւանի իրմէն մնայուն վաստակ մը» (3)։

Թատերական երկերը

Օշականի թատերական արտադրութիւնը կը պարփակէ 15 թատերախաղ, ըստ Վ. Օշականի (4)։ «Բաղհանք»ի մատենագրութիւնը 1946-ին կուտայ նոյն թիւը, սակայն հոս արդէն քանի մը միարար խաղեր կը յիշատակուին հաւաքաբար իբրեւ մէկ միաւոր (5)։ Անկէ վերջ տպուած է «Օրն օրերուն» խորհուրդը (6)։ Արդ՝ Պոլսոյ Ազգային Հիւանդանոցի տարեգիրքին մէջ լոյս տեսած է «Աքլորամարտ» խորագիրով միարար կատակերգութիւն մը (7), «Պոլսական բարքեր»է վերցուած։ Այս թատերախաղը որեւէ կապ չունի նոյն խորագիրը կրող այն մէկին հետ, որ կը կարդանք Երեք Թատերախաղերուն մէջ։ Ցամենայն դէպս Օշական գրած է աւելի քան 15 թատերախաղ։ Ասոնցմէ երեքին ձեռագիրները կորսուած են, երեք ուրիշներ ալ կը մնան անտիպ (8)։

Օշական ասոնցմէ ոմանք «քնարախաղ» կը նկատէ. օրինակ «Ստեփաննոս Սիւնեցի»ն (Փարիզ, 1938) կամ «Սասունցի Դաւիթը»։ Այս խաղերը ունին տաղաչափեալ կաղապար մը, ինչպէս «խորհուրդ»ները («Օրն օրերուն», «Ոսկի Ուռնակը», եւայլն)։ Ասոնք ամբողջութեամբ արտադրըւած են Օշականի գրական գործունէութեան վերջին շրջանին եւ մէկ մասը գրուած է կարծէք խմբական արտասանութեան համար, թէեւ «Խորհուրդը ... գրուած է կարդացուելու համար»։ Ինծի այնպէս կը թուի, որ քնարախաղերու յղացման մէջ բաժին ունի երաժշտութիւնը, այնպէս ինչպէս են Վալերիի «Ամփիոն»ը եւ Ժիտի «Պերսեփոն»ը, առաջինը Ա. Հոնեկերի եւ երկրորդը Սթրավինսքիի համար գըրուած։ Օշական կրնար ծանօթ ըլլալ այդ Վալերիի քերթուածին. կը բաւէ յիշել, որ Շահան Պէրպէրեան սաղմեան տարիներուն թարգմանած է Վալերիի «Ամփիոն»ը եւ զայն ներկայացուցած իբրեւ «քընարախաղ» (9) (Drame lyrique)։

Պէրպէրեանի հետ Օշական գեղարուեստական գործակցութիւն ունեցած է Երուսաղէմի մէջ, քառասնական թուականներուն. առոր փաստն են «Սասունցի Դաւիթ»ին եւ «Երբ Մեռնիլ Գիտենք»ին եղանակաւորումները (10)։ Նիւթի բերմամբ այստեղ պիտի չխօսիմ «Մինչեւ Ո՞ւր»էն (11), կեդրոնանալով Երեք Թատերախաղերուն վրայ։ Այս սահմանափակումը պայմանական չէ, որովհետեւ անոնց առթիւ կ'ուզեմ դնել միակ հարցումը Օշականի թատրոնին ի տես ու լուր. ինչո՞ւ Օշական թատերգութիւն կը գրէ։ Հարցումը կրնայ անհեթեթ թուիլ կամ չափազանց պարզունակ. չենթադրեր սակայն որեւէ վերապահութիւն նոր հրատարակուող երկերուն հանդէպ, ուր, ըսեմ առաջուընէ, կը պարզուի ծանօթ վիպասան – քննադատ Օշականէն բոլորովին տարբեր գրող մը, կամ նոյն գրողէն տարբեր որակ մը։ Ուրեմն՝ ինչո՞ւ այս թատրոնը եւ ինչպէ՞ս, ո՞ւր կ'առընչուի «Մընացորդաց»ի, «Համապատկեր»ի գրողին։

«Նոր Պսակը», «Կնքահայրը» եւ «Աքլորամարտը» գրուած են նոյն տարիներուն, նոյնիսկ ամիսներուն։ «Աքլորամարտը» կը կրէ 1920 Մայիս 1 թուականը, միւսները թուական չունին։ Օշական սակայն ուրիշ տեղ կը թելադրէ որ ատոնք «1921-ին, պուլկարական լեռնադիւղի մը մէջ ութ օրուան ընթացքին մէկ չունչով կ'արժէ ըսել, գրուեցան...» (ՀԺ. 55) (12)։ Եթէ այս նշումները ստոյգ են, ապա՝ կը գտնուինք Օշականի առաջին թատերական երկերուն առջեւ, թէեւ ոչ բոլորովին առաջին, քանի որ մատենագիտութիւնը կը խօսի «Աւերակներուն մէջ» խորագրով թատերախաղէ մը, գըրուած 1919-ին եւ որուն ձեռագիրը կորսըւած է։ Արդ՝ թատերական այս արտադրութիւնը կը կանխէ Օշականի վէպերը, զետեղուելով ընդմէջ «Խոնարհները»ի կարճ պատմուածքներուն եւ «Շահպազ»ին (1924)։ Զուգահեռ է «Կայսերական Ցաղթերգութիւն» (13) անաւարտ շարքին եւ կը կանխէ «Բարձրավանք»ի հրատարակութիւնը (Յունուար, 1922)։ Այլ խօսքով՝ թատերգութիւնները կուգան դէպի ընդարձակ վէպը ոստումէն առաջ եւ կը բխին այն կարճ ժամանակաշրջանէն երբ աղէտէն ետք Պոլսոյ մտաւորականութիւնը կը փորձէ կազմակերպուիլ վերստին եւ հին «Մեհեան»ը կը փոխարինէ «Բարձրավանք»ով (Գ. Գալաֆեան, Շ. Պէրպէրեան, Վ. Թէքէեան, Կ. Զարեան եւ Օշական)։ Ասիկա այն շրջանն է նոյն ատեն երբ Քիւֆէճեան ստորագրութիւնը կ'անհետանայ եւ կը ծնի «Օշական»։ Անցողակի ըսեմ, որ անունի այս ընտրութիւնը երբեք տակաւին խնդրոյ առարկայ չէ եղած, Օշական ինք ալ կը թուի թէ չէ անդրադարձած Գրերու գիւտի Մաշտոցին գացող ակնյայտ այս յղումին։ Անդրադոյն քննութիւնը կը վերապահեմ ուրիշ առիթի։

Ցետնաշխարհը

Արդ՝ եթէ կայ հարց մը որ կը կապէ Զարեանի եւ Օշականի այս երկրորդ գործակցութեան ներքին տարածութիւնը այն ալ թատրոնն է։ Ասիկա բոլորովին բացակայ չէր «Մեհեան»ի օրերուն, որուն չորրորդ թիւը կը բացուէր Զարեանի «Արուեստին համար / Թատրոնը» խորագրուած քրոնիկով, որուն մայր գաղափարը այն է որ «իսկական թատրոնը» տակաւին գոյութիւն չունի, եւ թէ «թատրոնի տագնապը որոշ չափով մարդկութեան տագնապն է» (14)։ Հոս է որ Զարեան կը յանդգնի աւելի առաջ երթալու եւ սահմանելու նոյնիսկ թատրոնը. «Գործողութեան գլխաւոր պատճառն է, երկրպագելով, կռուելով կամ զոհաբերուելով, գիտութիւնը առաջ բերել, ձեռք առնել տիեզերական խորհուրդի բանալին։ / Իսկական թատրոնը՝ տեւականութիւնը ըմբռնելու միջոց մըն է. ատոր համար ան միշտ կապուած է Աստուծոյ հետ»։ Եւ Զարեան այդ թուականին իրեն յատուկ մարգարէական չունչով կ'աւետէ ծնունդ մը, «ապագայ տիեզերական ողբերգութեան ամենագլխաւոր մոթիւը՝ ՏՐԱՄԱՍՏԵՂԾ ԵՐԳԸ» (15)։

Հարցը նոր ողբերգութիւն մը ստեղծելն է, ժամանակի մը մէջ, ըստ Զարեանի, երբ աստուածները առասպելներ են, փիլիսոփայութիւնը՝ մտախաղ, տիրող կրօնքը անբաւական կամ այլանդակուած, գիտութիւնը՝ քիչ բան մօքի համար, ոչինչ՝ հոգւոյն համար։ Զարեանի յօդուածին դրոյթները անհուն խնդիրներ կը յարուցանեն եւ ատոնք քննելը չէ նպատակս, այլ զանոնք յարադրել միայն «Մեհեան»ի նոյն թիւին մէջ լոյս տեսած Օշական / Քիւֆէճեանի յօդուածին ուր կը հարթուի «Հին աստուածներ»ը։ Այդ յօդուածին մէջ թատրոնի էութեան կամ դերին մասին տեսական դրոյթներ չկան, սակայն կայ հայ թատրոնի տագնապին մտահոգութիւնը, այն օրերուն երբ Կովկասէն թատերախումբ մը Պոլիս այցելած է եւ իբրեւ հայ թատրոն է որ կը ներկայացուի Շանթի թատերգութիւնը։ Թատրոնի տագնապին չանթեան պատասխանը որոշ հանգիտութիւններ ունի անշուշտ «հեթանոսական շարժման» հետ, այն չափով որ կը միտի «Հայկական ժամանակակից գեղարուեստին ու գրական մշակումին համար վերադառնա՛լ մեր նախնիքներուն, մեր արդի հոգին հասկնալու համար իջնե՛լ վաղընջական քաւարանը ուր կը ճեմեն մեր պապերուն հոգիները...» (16), ինչպէս կը գրէ Օշական։ Իրագործումը չի բաւարարեր զինք։

«Բարձրավանք»ը

Արդ՝ 1921-ին վերստին կը յայտնուի թատրոնի տագնապը, «Հայ Տրամաթիք»ի ստեղծումով, երբ թարգմանածոյ խաղեր կը գրաւեն Պոլսոյ բեմը։ «Թատերական գրականութիւն մը կը պակսէր մեզի։ Բայց ունէինք թատրոնին հիմնականը, հասարակութիւնը, դերասանները»։ Օշական 1921-ին յանձնառու եղաւ նոր խաղը բերել այդ խումբին (Հայ Տրամաթիքը)։ Գիտէք, թէ ինչ տենդի մէջ դիրի ինկան «Նոր Պսակը», «Կնքահայրը», «Աքլորամարտը» (ՀԺ. 262)։ Այս տողերը նախորդող էջերուն մէջ Օշական կ'ընդգծէ ռոմանթիք թատրոնին ձախողութիւնը, իրապաշտներուն հեռաւորութիւնը բեմէն, Շանթի երկերուն՝ ի մասնաւորի «Հին Աստուածները» եւ «Շղթայուածը»ին անբաւարարութիւնը (ՀԺ. 258)։ 1944-ին, այսինքն՝ դէպքէն 22 տարի վերջ Օշական իր թատրոնի ստեղծումը կը նկատէ իբրեւ Պոլսոյ թատրոնին ստեղծումը. «Այդ թուականին Պոլիսը կը ստեղծէր իր թատրոնը» (ՀԺ. 261), իսկ այդ ստեղծումը «ընդառաջում մըն է կարեւոր պէտքի մը, կուգայ որոշ հանգանակէ մը, կը հետապնդէ որոշ թեքնիք ու նպատակներ» (ՀԺ. 262)։ Թէ թատրոնը ո՞ր չափով եւ ինչո՞ւ կարեւոր պէտք մըն է, Օշական պատասխան չունի այդ էջերուն մէջ։ Խականը պակաս է բեմին, որուն հիմնական նպատակն է, «սրբազան պատրանքը – բեմական խռովքը» (ՀԺ. 259, ընդգծումը բնագրէն)։ Սրբազան պատրանքը՝ կարեւոր պէ՞տք։

«Բարձրավանք»ի առաջին թիւը ինը «Առաջադրութիւններ» ունի, որոնցմէ երկրորդը կ'ըսէ. «Ստեղծել հասարակաց գետինը ուր իրար գտնեն հայութեան ոգեւոր ուժերը, եւ միասին ըլլան հայրենիքին համար՝ երբ աշխարհ ցրուած է զանոնք», մինչ վեցերորդը կ'ըսէ. «Արուեստին մէջ որքան կրօնքին՝ կը պատրաստուին հոգիները»։ Այս երկու առաջադրութիւնները, ինչպէս միւսները, բացայայտ կերպով հանդէսը կը տեղաւորեն աղէտի անմիջական հակադդեցութեան ոլորտին մէջ, ինչպէս «Մեհեան»ը կ'ընդլայնէր աղէտի հորիզոնին։ Երկրորդ կէտին՝ արուեստին ու կրօնքին զուգադրում – նոյնացումին չեմ կրնար անդրադառնալ այստեղ, ատիկա «Մեհեան»ին մշտական աւանդն է, Զարեանի եւ Վարուժանի հիմնական մտածումը, մէկուն եւ միւսին քով տարբեր գունաւորումով։ Ընդգծեմ միայն, որ եթէ բեմական խռովքը սրբազան պատրանք մըն է, ապա՝ թատրոնը սրբազանի sacré-ի ոլորտին մէջ կը զետեղուի, ինչպէս էր ատիկա Հելլէններուն մօտ։ Առաջին կէտը «հասարակաց գետնի» ստեղծումը գրական, իմացական բովանդակութիւն ունեցող հանդէսով մը նպատակ ունի ծնունդ տալու «հայ ճշմարիտ խորհուրդի մը», որ «հայ իրականութեան անհանգիստ խորքէն ծնի»։ Այս կէտն ալ կրնանք յղել «Մեհեան»ի ծրագրին, միայն թէ աղէտէն վերջ «հասարակաց»ի, ժողովուրդի ամբողջութեան գաղափարը հիմնովին վտանգըւած է եւ այդ վտանգն է որ «խորհուրդը» կը ձգտի բառնալ։

Շատ հապճեպ կերպով տարածուած հարցը խռովիչ կերպով նման է «առասպելաստեղծումի» մը, սա միակ տարբերութեամբ որ այդ խորհուրդը որոշ իմաստով մը զօրութենապէս գոյութիւն ունի «ցեղին» մէջ։ Առաջին առաջադրութիւնը կ'ըսէ արդէն. «Ազնուացնել հայ կեանքը խորհուրդով եւ արուեստով, հզօրացնել եւ հիմնաւորել հայ խորհուրդը եւ արուեստը կեանքով»։ Այս իմաստով «Առաջադրութիւնները» չատ ընդհանուր տարազներ կը յղէ ընթերցողին, բայց հոն խտացուածը կը վերաբերի ցրուածի միաւորման, աղէտի «սրբագրութեան», աւելի ճիշդ՝ զանցումին։ Նախկին մեհենականները կը ձեռնարկեն դիմակալել աղէտը, գրական վանք մը բարձրացնելով ծնունդի, վերականգնումի փորձ մը՝ աղէտի իսկ մայրաքաղաքին մէջ։ Հանդէսը այս ծրագիրը կը գործադրէ։ Իսկ այս ընդհանուր մակարդակին՝ թատրոնը տեղ չունի կամ կը մտնէ միայն իբրեւ մասնաւոր արուեստ։ Բայց պիտի տեսնենք քիչ անդին որ թատրոնը մասնաւոր հանգամանք մը չունի երբեք, այլ բոլոր արուեստներուն արուեստն է։

Բանասիրական սնոտիք մը չէ բանալ հանդէսին հինգ թիւերը եւ կարդալ գըրուածը։ Առաջին թիւին մէջ տիրական է թատրոնին տրուած տեղը։ Թէքէեան կը հրատարակէ հոն իր միակ թատերախաղը՝ «Մայրերը», կոչուած՝ «Տռամ մէկ արարուածով» (էջ 6 – 11)։ Աւելի անդին՝ կը կարդանք Օշականի իսկ «Տիրվանզադէ Թատերագիր» ուսումնասիրութեան առաջին մասը (էջ 26 – 32), որ Տիրվանզադէի եւ ընդհանրապէս իրապաշտ թատրոնին խնդրականացումն է ամբողջովին։ Ցետոյ կը կարդանք Զարեանի քրոնիկը «Թատրոն» կոչուած (էջ 36 – 37)։ Երկրորդ թիւին մէջ, Օշական տպած է «Նոր Պսակ»էն տեսարան մը (էջ 56 – 58), իսկ նշմարներուն մէջ կայ Զարեանին նամակը Օշականին «Նոր Պսակ»ի բեմադրութեան առթիւ (էջ 66 – 67)։ Երրորդ թիւը կը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔԱԼԷՏՈՍՔՈՓ

արուեստասէրի մը օրագրէն

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԱՆԿԱՊ ՆՕԹԵՐ

ԼՕՔԱՌՆՕ՝ ՔԱՂԱՔ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ

Հակառակ իր պատմական փառքին, տասնըհինգ հազար բնակիչներով քաղաք մըն է այսօր, Մաճիօրէ լիճին խորը մըխըրճուած։ Հաւանաբար կրկնապատկէ զայն ամրան եղանակին։ Տաք, լըռակեաց, ամպոտ, անձրեւոտ, առաջին ակնարկով անհրապոյր։ Արձակուրդի վայրս է։

Կը սիրեմ իր անշարժութիւնը։ Կարծես ժամանակը կասեցուցած է հոլովոյթն իր։ Վաճառելի արժէքներ ալ չկան։ Քաղաքի ծաղիկներն իսկ թաւշամազ խաւերով են ծածկուած։ Դրախտավա՛յր։ Գուցէ միայն ինծի համար։ Երեք շաբաթներով։ Օգոստոսի սկիզբը ունի իր շարժանկարի փառատօնը։

Իր ոսկի ընձառիւծը խլեց այս տարի Ղազախստանի ղրկած ժապաւէնը։ Այժմէական նիւթ, բայց ո՛չ համոզիչ։ Ցափըշտակիչ գործունէութեամբ մը յառաջացող կշռոյթէն զուրկ։ Մռայլ, խամրած արուեստ։ Երիտասարդ բեմադիրներու գըրեթէ բոլոր նոր գործերը անխտիր առած էին ընկերային տագնապը իբր նիւթ։ Ի՞նչու աւելի հետաքրքրական էին հին ֆիլմերը քան նորերը։ Որովհետեւ ընդհանրապէս չինծու մտաւորականութեան չունչ մը կայ չողոքորթ այս վերջիններուն մէջ։ Որոշ դասակարգի մըն են ուղղուած՝ որոշ մտահոգութեամբ։ Աւելի ճարտարարուեստ քան արուեստ։ Լաւագոյնը՝ արտայայտապաշտ նկարներ։ Տըրւեցաւ նախ Սաշա Կիթրիի ամբողջ գործը։ Հայ բեմադիր չկար այս տարի։ Փառատօնը կորսնցուցած կ'երեւի երբեմնի իր վարկը։ Մարած է նախկին խանդը։ Պիտի սիրէի՞ խաղաղ Լոքառնոն եթէ փարիզաբնակ չըլլայի։ Վարժութի՞ւն թէ ծուլութիւն։

ԳԻՐՔԵՐ

Արձակուրդի պայուսակին ամենածանր բեռը։

Գրադարանիս վրայ զինուորական կարգով շարուած քանի չուրջ գիրքեր՝ անխօս կարդացուելու պատրաստ։

Ո՞րոնցմով սկսիլ։ Լէվինաս, Վիթկէնշթա՞յն, Տնտեսական տագնապը, Նոր արուեստն ու աւանդութիւնը, թէ՞ սա՛ միւսը աւելի դիւրընթեռնլի «Ներեցէ՛ք որ Ֆրանսացի ըլլամ»..., Գուցէ երկրորդը։ Վիթկէնշթայն հասցուցած է փիլիսոփայութիւնը լեզուական արուեստի տրամաբանական։ Ապացոյցը բերելով լեզուի կազմին կարեւորութեան, շուրջպար բռնելով նշաններու աշխարհին բաւիղներուն դիմաց։ Դժուար հասկնալի երբեմն բայց մաթեմատիկոս մաքին պայծառ արտայայտութեամբը տրուած։ Բազմանկիւն աշխատանք։ Զմռնաւ Պալթիւսի ցուցահանդէսին պրակը։ Լոզան, Ցիւրիխ, Ժընեւ էտք անցնիլ Մարթինեի տեսնելու Տըկայի արձանիկները։ Օր մըն ալ յատկացընել «Վիլլա Ֆավորիթա»յի ի Լուկանօ, ուր ամէն տարի կը սարքուին չահեկան ցուցահանդէսներ։ Դարմանելով մասամբ վերջին ամիսներու աղքատիկ արուեստի ախորժակս։ Բաղուած նիւթն էր՝ քանի մը համերգներ, հինգ-վեց նկարահանդէս ու կարդալ։ Անմար հետաքրքրութեամբ։ Կը փափաքիս կարդալ, տեսնել, խմանալ։ Այո՛։ Բայց ի՞նչպէս։ Ո՛չ հապճեպ, մակերեսային՝ այլ կարդալ՝ հասկնալու, լսել՝ խմանալու, նայիլ՝ տեսնելու կամքով։ Ժամանակով։ Նախաչարժիչ այդ ուժն է որ կրնայ քեզ ազատել առօրեային կշռոյթէն որ սեղմած է քեզ կուրօրէն։

ՊԱԼԹԻՒՍ

Իրապաշտ ֆրանսական դպրոցին ապրող լաւագոյն նկարիչներէն Պալթիւս կ'ապրի Զուիցերիա ներկայիս։ Ոտխ քաղաքներ, հետաքրքրական է ականատես ըլլալ մշակութային գետնի վրայ՝ Ժընեւ ու Լոզանի միջեւ մրցակցութեան։ Օրերս Լոզան է որ պատուել ուզած է անուանի հիւրը։ Պետական թանգարանին յետահայեաց գեղեցիկ ցուցահանդէսը կ'արտացոլացնէ անոր արուեստը՝ ամբողջութեանը մէջ։

Ցայտնի է նախ հսկայ նկարիչին մարդկային տեսիլքը։ Հզօր գծագրիչ՝ խնամեալ պատրաստուած է յատակագիծը գործին։ Գոյներու համադրութեան խիստ աստիճանաւոր՝ խնայաէր գրեթէ յօրինուածքը մոգական մթնոլորտ մը կը ստեղծէ։ Մանաւանդ անչափահաս աղջկանց նիստուկացին մէջ՝ որոնց կը տրուի անմեղ սրբութեան, բայց նոյնքան ալ կախարդիչ երկդիմի կրքոտ արտայայտութիւն։ Ծիսակատար ժուժկալ վրձին՝ առանց ծեքծեքումի, ծիսական բեմականութեամբ մը բնութագրուած։ Բնանկարներուն ոճը յաւելեալ չքեղ ու խոր բանուածքներով։ Հըմայիչ, ներդաշնակութիւն բուրող արուեստ՝ բայց ուժով։ Վերջին պաստառներուն մէջ ուժասպառութենէ աւելի, ծրագրի զոհողութիւն՝ գարդարանքին։ Ծերութեան նշաննե՞ր։ Ո՛չ։ Ընդհակառակն՝ ի՛նչ առողջ ուշադիր ակնարկ իրերու աշխարհին իր այս յառաջացած տարիքին։ Վկայ՝ վերջին նաթիւր մորթը։

Կան ուրեմն նորարար նկարիչներ որ կը շարունակեն ստեղծագործել արդի ժամանակներու արուեստի լաբիւրինթոսին մէջ, առանց յառաջապահ նկատուելու։

Ցառաջացումը արուեստին. ցնորք։ Երազը՝ նորարար կրկնութիւն։ Անստոյգ ակնարկով՝ միշտ շարժուն։ Փնտռելով, կամ՝ գտնելով։

ՍԷՆ-ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԻ ՖԻԼՀԱՐՄՈՆԻՔԸ

Փարիզի գարնան ամենաշահեկան համերգներու շարքն էր Սէն-Պետերսբուրգի ֆիլհարմոնիքին սարքած Չայքովսքիի յատկացուած երեք յայտագիրները՝ անոր երեք վերջին համանուագներով ու երեք կարեւոր քոնչերթօներով։

Սոյն նուագախումբը համաշխարհային վարկով, երկար տարիներ վարած է Եօժէն Մրավինսքի։ Առանց այլեւայլի իր ձեռակերտն է այս հռչակալի կազմը։ Անոր անհետացումէն ետք, այսօր՝ գտնուած է յաջորդը՝ Եուրի Թէմիրքանով։ Երիտասարդ վարիչը ունի մագնիսացնող ճպոտ։ Խորութեամբ, ուժգնութեամբ, համոզումով ու պերճախօսութեամբ կու տայ վաւերական մեկնաբանութիւններ։ Չայքովսքի ըլլալով այս նուագախումբին թէ՛ ժամագիրքը, թէ՛ վկայագիրը։

Այդ ուղղութեամբ հինգերորդ համանուագը նամանաւանդ կատարի չունչով մը տրուեցաւ բուն իր կշռոյթով, ուր գողտրիկ նախադասութիւններուն կը յաջորդէին ալեծուփ ծովերու խնդուքը։ Ալիքներ մահացու։ Իսկական մարդկային տրամախօսութիւն մը։ Չայքովսքի։ Լաւ նուագախումբեր կան տասնեակներով աշխարհի վրայ. դժուար է գտնել սակայն տասնէն աւելի մեծ նուագախումբ։ Ան որ ունենայ իր ուրոյն հնչական դրոշմը՝ բնորոշուող զանազան գործիական կազմերուն միջեւ գոյութիւն ունեցող հաւաքական վերին ներդաշնակութենէն։ Ան որ մեկնաբանուած նախադասութեան չափ, գոյն, կշիռ, ձեւ կու տայ եղակի։ Այս նուագախումբը ունի այդ դրոշմը, ու դըտած կ'երեւի իր ղեկավարը։

Երազային երեք համերգներ։

Գալով մեկնաբաններուն, նոյն ուժգնութեամբ չկարողացան դրսեւորել երեք քոնչերթօները՝ նման երեք համանուագներուն։ Դաշնակահարուհի Պրիժիթ Էնժէրէր պարկեշտօրէն աշխատուած արտադրութիւնը հրամցուց առաջին քոնչերթոյին։ Մաքսիմ Վանկէրով՝ երիտասարդ ռուս ջութակահարը արժանի է բարձր գնահատանքի, ունենալով չափազանց ինքնավստահ տրապեզային անճարպարութիւններու կարող ճպոտ։ Սպասել իր յաջորդ երեւումներուն։ Ամենահետաքրքրական դիմագիծը կը ներկայացնէր ծանօթ թաւջութակահարուհի Նաթալիա Կութման։ Իր Ռօքօքօ տարբերակները ունէին վերջին ծայր համոզիչ ներքին կշռոյթ եւ լաւ հնչականութիւն, դիւրընթեռնլի դարձնելով այդ մերթ ընդ մերթ խանդոտ թէ քաղցրալուր գործը։ Ընդհանուրը՝ փառաւոր։

ՀԱՄԵՐԳԷՆ ԵՏՔ

Ապրիլ համերգէն ետք, Չայքովսքիի քոնչերթօներուն յատկացուած՝ իր մահուան հարիւրամեակին առթիւ, ոմանք շնորհաւորեցին տարեդարձը Քաթրայի, ոմանք ալ կշտամբեցին զիս որեւէ խօսքով զայն բեմէն ծանուցած չըլլալուս համար։ Իրաւամբ հազար ունկնդիրներէն շատեր չգիտցան բուն ակնարկիւրը հարիւրերորդ այդ յայտագրին որ բազմազան կողմերով երաժշտական խնջոյքի մըն էր վերածուած։

Երաժշտութիւնը խօսքէն աւելի խորիմաստ նկատեցի վերջին վայրկեանին։ Ու արդէն այդ գիշեր ի՞նչ կրնայի ըսել, եթէ ոչ. —

«Սիրելի բարեկամներ, արուեստի միութեան մը տարարել ջանացող ոեւէ պատասխանատու՝ ուրախ եւ մտահոգ միանգամայն կրնայ դիմաւորել մշակութային շարժումի մը տարեդարձը։ Ուրախ երգուած երգերուն, կատարուած գործին, մտահոգ՝ չիրականացած երազներուն համար։ Մղձաւանջովը վաղուան։ Պեղել հանքը։ Լսել տալ նաեւ աւելի զօրեղ չեշտով հայ ստեղծագործ մաքին արդասիքը, Սփիւռքի լքրծուն գետիններուն վրայ, զարգացնելով արուեստի ճաշակն ու գիտակցութիւնը։ Այս էր նպատակը այն փոքր արուեստի բջիջին, ընդամէնը տասնըհինգ հոգի, զոր մենք կոչեցինք Քաթրա՝ հայ արուեստի զարգացման միութիւն, քսանըմէկ տարիներ առաջ։

Նոյնը կը մնայ ա՛յսօր ալ, առանց դոյզըն չեղումի։

Ու եթէ կրցաւ ան, հակառակ բազմակողմանի թերութեանց, թէ անբաւարար արդիւնքի, ուղիղ ճամբէն յառաջանալ, իբերհաղորդ շարժումի մը լծակով, գէթ այս գիշեր ան պէտք է որ զգայ իր մէջ դեռ եւս տոկալու ուժը»։

Եռանդոտ, լաւատես, համոզիչ ըլլալ պիտի ջանայի բեմին վրայ։ Հաւանաբար սակայն, բեմէն նրբանցք վերադառնալու պահուն, ներքնապէս խորհէի.

«Բոլոր լոյսերը կարմիր են. գէթ իրատես եղի՛ր հիմա։ Այս անստոյգ պայմաններուն ընդմէջէն ինչպէ՞ս արուեստի շարժում կարելի է յառաջացնել»։

Մինչ ժամանակին քանի մը հիմնադիր ընկերներ մեր ուշադրութիւնը հրաւիրած էին առանց հիմնարկի, առանց մեկենասի, առանց որեւէ ստոյգ եկամուտի մշակութային շարժման մը անկարելիութեան, մենք կամաւորներս դառնացած էինք։

Ի՞նչու չկարենայինք դիմադրել նիւթական դժուարութեանց։ Վստահելով ժամանակին ու վարժութեան ուժին, յոյս դրած էինք Փարիզի զօրաւոր հայ գաղութին վրայ։ Գէթ ունէինք թիւը։ Ցայտնի է. մենք սխալած էինք։ Անոնք է որ իրաւունք ունէին։ Հակառակ չիրականացած երազին, կամ կիսով յաջողած, դուցէ տալ կ'արժէ ամփոփ պատկերը անցնող Քաթրային։

Մեծամասնութեամբ երաժշտութեան նըւիրուած՝ օտարներուն համար ալ ամենադիւրահասկնալին արուեստի ճիւղերուն մէջ, հարիւր ձեռնարկներ կազմակերպած է Քաթրա ընթացքին։ Քանի մը թատերական փորձեր եղան, ինչպէս նաեւ գըրական տեսարաններու հրատարակութիւնը։

Ներկայացուցած է հարիւրքառասուն մենակատարներ, որոնց ութսունը հայեր։ Ծանօթացուցած՝ քառասունի չուրջ նոր գործեր, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ հայ երաժիշտներէ։ Ապահովուեցաւ նաեւ անցքը նոյն այդ ձեռնարկներուն, փոքր սրահէ մը, ուր մուտքը ազատ էր նախ, Փարիզի երրորդ անուանի համերգներու սրահը՝ ի Կավօ։

Իբրեւ քսան տարուան աշխատանքի պարգ է, այսքանը ո՛չ ոք կրնայ դոհացընել։ Երբ մանաւանդ հիմնադիր անդամներս ունէինք աւելի կայուն, ներգործական զօրեղ ազդեցութեան տէր միութեան մը հեռանկարը՝ համաշխարհային չափերով, օգտակար՝ հայ արուեստագէտներու։ Եւ անոնց վերելքին։ Եզրակացութիւն։ Մարդը կը կորսուի։ Միութիւնները նոյնպէս։ Հետքը՝ ո՛չ։ Գործը՝ ո՛չ։ Օրինակը՝ ո՛չ։ Եթէ Քաթրա չկարողանայ շարունակել սկսուածը, պիտի ըլլան ուրիշներ, նկատի առնեն դրդապատճառը իր անհետացման։ Աշխատին ուրիշ կերպ։ Բայց եթէ գաղութ մը՝ Փարիզի նման քաղաքի մը գաղութը խորապէս համոզուած չէ նման շարժումներու կարեւորութեան ու անոր համազգային օգտակարութեան, պատասխանատուներուն հեռանկարը պիտի պղտորի ժամանակով։

Փորձը անկարելի դարձնելու ատեն։

Փորձ որ տեւեց քսանըմէկ տարի Քաթրայի պարագային՝ երբեմն լուսարձակ, երբեմն պլպլացող ցոլքով։

Զահրատ պիտի ըսէր. «Մութ ճամբաներով լապտեր մը տեսնել...»։ Ցետո՞յ։ Ուրախանալ։ Ցետո՞յ։ Զարմանալ։ Մութին։

ԼՈՅՍ ՔԱՂԱՔ

Փարիզ։ Երբ հասնիս հոն քսանվեց տարու, թերաճ երկրէ մը՝ մշակոյթով բարձր հայ գաղութի մը դէմ յանդիման գտնուելու մտավախութիւնը կրնաս սնուցանել։

Պիտի կարենա՞ս ոտք յարմարցնել իր մշակութային կշռոյթին։ Տեսակ մը հոգեկան բարդոյթ, որմէ քեզ մտերիմ բարի ընկեր մը կրնայ ձերբազատել։ Բիւզանդ Թօփալեանը եղաւ իմ պարագայիս։ Ընթացքին անձամբ կը ստուգես յետոյ թէ վախու բան չկայ։ Քառասունչորս տարիներ ետք դժուար է հաստատել թէ հայ մտաւորականներուն թիւը աճած, հայ գաղութը հոգեբանօրէն ինքզինքը լաւ մը գտած, ճաշակը զարգացած ու իր համազգային մշակութային պարտականութեան գիտակից է դարձած։ Ակամայ կը խորհիս՝ ինչո՞ւ։

Փարիզի լոյսը բաշխուած է անհաւասարօրէն ու անարդարօրէն, փարիզաբընակներու միջեւ նախ, որոնց մեծամասնութիւնը փարիզահայ չեն կարող բոլորովին ինքզինքնին նկատել։ Կեդրոնախոյս ուժեր զիրենք չուքին կը թողուն՝ առանց որ կարենան հասարակ յայտաբարը գտնել ֆրանսական մշակոյթի կաթսային ու իրենց ծննդավայրի սովորութիւններուն։

Շատերը կը նախընտրեն կամովին չըմասնակցիլ, այլ վերապրիլ իրենց նախկին յոյզերը Փարիզի մէջ, անստոյգ հոգեվիճակովը վիրաւոր անցորդին, օգնութեան կարօտ, որ վախով կը մօտենայ անծանօթին։

Ընկալող հայեցողութիւնը մտերմական դրոշմէ զուրկ, մտածելակերպը ըկեպտիկ փարիզածին հայն ալ ունի այս երեւոյթին մէջ որոշ պատասխանատուութիւն։

Ու դիւրաւ չի գտներ գաղթական հայը սալարկուած մշակութային թէ ընկերային գետին մը։ Կարծես անանցանելի հոգեբանական սահմաններ գոյութիւն ունենային։

Գուցէ չափազանցեալ է պատկերը՝ բայց իրականութիւն է թէ ցարդ մեր լաւագոյն ուժերը չեն կրցած գտնել առաջին իրենց քայլերուն մէջ ընկերային հաստատ պատ մը որուն պիտի ուզէին կառչիլ հասնելու համար համաշխարհային պատուանդաններուն։ Կան բացառութիւններ։ Ինչպէս ամէն տեղ։

Փարիզ ըլլալով սակայն ա՛յդ կարելիութիւնը ընծայող երեք մեծ քաղաքներէն մին՝ Լոնտոն ու Նիւ-Եորքի զուգահեռ։

Երբ ամէն կողմէ, անընդհատ կը խուժեն ամէն կարգի միջակութիւններ դէպի մեծ քաղաք, անսպառ հեղինակութեան ձերու պակասը խիստ զգալի է։

Անխնայօրէն կը դժուարացնէ նաեւ գործունէութիւնը՝ ըլլա՛յ արուեստասէր կամաւորներու, ըլլա՛յ միութիւններու թէ հիմնարկներու արհեստավարժ քննադատին պակասը: Աւելցնել հարկ է կարիքներու բազմազանութիւնը որ լատեսութեան չի մղեր նիւթական չգոյութեան պայմաններով: Նաեւ Հայուն բացակայութիւնը լսատեսողական հաղորդակցական միջոցներէն ու առաւել տըպագրութիւնը զանոնք լաւ գործածելու: Ընդհանուր անտեղեակութիւն մը կը տիրէ, մանաւանդ արուեստի կալուածէն ներս: Փարիզ ունի Թիւը՝ առանց ուժի որովհետեւ առանց կամքի: Առանց հեռանկարի, ուստի առանց ձայնի:

Ակամայ կը խորհիս՝ հրահանի մը կա՞յծն է որ կը պակսի արդեօք լուրացընել տալու համար գաղութին՝ աղուորութիւնը լոյս քաղաքին:

ՐԱԹԻՍՄԻ ՇՈՒՐՋ

Լաւ նկարիչներու հանդիպած եմ որոնք չեն զինքը սիրեր: Մանաւանդ վերջին շըրջանը: Թղթիկները այնքան բանաստեղծօրէն ձեւաւորուած: Իր արուեստը կը խանդարէ: Չեն սիրած Մաթիսի գիծը, ո՛չ ալ աճպարարը գոյներու համադրութեան: Ատոր փոխարէն, Պոնար՝ հակապատկերը Մաթիսի՝ կը հիանար անոր արուեստին: Կ'արժէ կարդալ իրենց թըղթակցութիւնը ուր զիրար կը փաղաքշեն: Փոխելու համար իրենց կարծիքը հակառակորդները պէտք էին տեսնել զոյգ ցուցահանդէսները իրեն յատկացուած, առաջինը Նիւ-Եորք, անցեալ տարի եւ երկրորդը այս գարնան, Փարիզ:

Նիւ-Եորքի յետահայեաց ցուցահանդէսը աւելի յստակօրէն կը ցոլացնէր իր կորած հաւատքի ուղին: Քանի չորս հարիւր աւելի գործերով կը ներկայանար ան սկիզբէն մինչեւ ամենավերջին յառաջապահ ստեղծագործութիւններով: Տարով անոր մաքին ու արուեստին փոխակերպման փուլերը: Մինչ երկրորդը կ'ընդգրկէր որոշ շրջանի մը տեւողութեան տուած իր լաւագոյն գործերը: Լրացուցիչ էին այս երկու ցուցահանդէսները ամէն կերպով, զորս տեսնելէ ետք չէ կարելի չզմայլիլ այդ ստեղծարար դարուն աւելին տուած գործերուն, որ կը փոխադրեն մեզ զուարթ ու երջանիկ քաղցրալուր իր արբանեակը: Լոյս, սէր, կեանք կայ ա՛յդ արբանեակին վրայ:

Իսկ անոնք որ չեն ուզեր հաւատալ —եւ անոնց ալ թիւը բարձր է— ցեղին դրոշմին նկարչութեան մէջ, Արշիլ Կորքիի գըծանկարները պէտք էին տեսնել:

Գտնելու հոն՝ գծին մէջ պահուըտած ինքնութիւն մը: Շնչող գիծերով գտնըւած մակերեսային ուժեր: Որքա՜ն խորախորհուրդ արշիլեան ոճով:

Ինքնուրոյն գիծ մը, մակերես մը, յօրինում մը կրնա՞յ ցեղային դրոշմ չունենալ: Նոյնն է երաժշտութեան մէջ, բայց հոն աչքդ գոց ա՛լ կրնաս դիւրաւ զանազանել: Մինչ նկարը իր խորհուրդը աւելի երկարօրէն կը պահէ գաղտնի: Բաւ չէ նայիլ, այլ սիրել ա՛լ՝ տեսնելու համար:

ԹԱՆԳԱՐԱՆԱՅԻՆ

Անցորդը որ պիտի պտըտէր Ցունիսի ընթացքին Լուվրի Թանգարանին շըրջակայքի փողոցներուն երկայնքին՝ ցուցապաստառներուն ետին պիտի տեսնէր առատօրէն զետեղուած չքեղ որմնազդեր «օրինակել, ստեղծել» բառերով զարդարուն:

Տարօրինակ բայց իրաւ՝ տարուան ամենահետաքրքրականներէն մին էր այս ցուցահանդէսը, յատկացուած յայտնի նըկարիչներու օրինակող տաղանդին:

Դիւրաւ կրնայիր զանազանել տաղանդն ու հանճարը: Երբեմն միատեղ. երբեմն մինակ: Երբեմն հանճարն աւելի անտաղանդ քան տաղանդը:

Եւ ուր բոլորովին հաւատք կ'ընծայէր Մոնտրիանի մը արուեստը, երբ հաստատուէր զօրեղ գծագրիչը նախ իր մէջ: Նոյնպէս Տըլաքրուայի, Ժէրիքոյի, Մաթիսի ընդօրինակութիւնները: Այլեցուցիչ ճարտարութեամբ իրագործուած: Հապա ի՜նչ խորհիլ Մանէի կողմէ վերարտադրուած Թէնթորէի ինքնանկարին առջեւ: Ո՞րը նախընտրել: Հանճարեղ երկուքն ա՛լ: Տաղանդն ալ ունի իր կշիռը: Եւ ինչ հիանալի դաս: Մեծ արուեստագէտին իրաւ համեստութեան՝ երբ կը ջանայ ան հաւասարիլ իր սիրած ստեղծագործ ձեռքին ճարտարութեան: Խոնարհութեան դաս Թանգարանային:

ԱԼՖՐԷՏ ՄԱՆԷՍԻԷ

Անհետացումովն իր վերացական դըպրոցը կը կորսնցնէ փաղանդին տիրական դէմքերէն մին:

Ցիսունական տարիներուն Պազէն, Պիսիէր, Լը Մուալ, Էսթէվ, Փոլիաքովներու կողքին Մանէսիէ կը ներկայանար յիշողութեանը բեմադրած բնանկարներով: Տեսակ մը գերիվեր վերացականութիւն փնտռելով լոյսին մէջ: Ցատկալէս կրօնքի մարդ, կարծէք հաւատքը հեռացուցած էր զինքը իրապաշտ բնութեան պատկերէն, տալով իրաւախոհ յօրինուածքներ քնարերգական:

Տասնեակ մը տարիներ յետոյ սակայն այդ պաստառները աւելի մութ գոյներով դուրս եկան: Իսկ ութսունական տարիներուն Մանէսիէ բեմադրեց յեղափոխական պոռթկումներ՝ աշխարհակալ իշխանապետերու գործած չարիքներէն ազդուած: Երեւցան պաստառներուն վրայ սեւ ու կարմիրներ առաւել բուռն շեշտերով:

Հաղորդակցութիւնը փնտռող, լսատեսողական միջոցներուն մօտիկ արուեստագէտ չէր Մանէսիէ: Պատկառելի գործ մը կը թողու, որմէ տրուեցաւ անցեալ տարի Կրան Փալէի մէջ գեղեցիկ յետահայեաց ցուցահանդէս մը:

Արուեստի պատմութեան մէջ մնայուն արժէք՝ որ հետզհետէ պէտք է գտնէ իր յատուկ տեղը:

ՑԻՒՐԻԽ՝ ԺԸՆԵՒ

Հապճեպ ակնարկ: Վերստին տեսնել Նապիներու ցուցահանդէսը երբ Ցիւրիխէ ետք Փարիզ ժամանէ Սեպտեմբերին: Պոնար, Մորիս Տընի, Ֆելիքս Վալոթոն, Վիւյար: Խմբակին մէջ կան մեծ նկարիչներ: Մասամբ անտեսուած: Արուեստի պատմութիւնը երբեմն անարդար է: Շուկայիկ հաշիւներէ իսկ կրնայ տարուիլ: Բարեբախտաբար վերջնական բնոյթ չունին իր վճիռները: Ժամանակով կ'ամրապնդէ իր իրաւունքը ինքնատիպ տաղանդը: Ժընեւ ալ սարքած էր իր ամրան ցուցահանդէսը՝ զայն յատկացնելով սքանտինաւեան արդի արուեստին: Չկրցայ տեսնել: Ժընեւ այն փոքր քաղաքակիրթ քաղաքն է որ չես կրնայ չսիրել: Ունի մեծ քաղաքին բոլոր կարելիութիւնները՝ առանց ունենալու անպատեհութիւնները: Ազատ կը շնչես: Լիճը իր բազմազան գունաւորումներով օրուան ընթացքին: Երկինքը նոյնպէս:

Ծուլութեան մղող մթնոլորտ մը որ պէտք չէ մեզ նկատել: Կորսնցուցեր է սակայն վաթսունական տարիներու իր եռուզեռը: Հանդարտեր է քաղաքը:

ՄԱՐԹԻՆԵԻ

Տըկայի արձանիկները:

Ժընեւի մօտիկ Ճիանատա հիմնարկը ի Մարթինեի: Զուտ հրաշք: Կախարդուած կը մնաս մունջ անոնց դիմաց: Իրենց մարդկային շունչով է որ քեզ կը հմայեն: Տըկա կը փոխադրէ քեզ աշխարհ մը ուր ամէն ինչ իրաւ եւ շարժուն կը թուի միանգամայն: Իրապաշտ պէտք էր ընդունիլ զինքը իր իսկ համոզումով: Բայց թո՛ղ ներուի՝ վերացական է դարձեալ այս արուեստը ինծի համար: Բնական թէ վերացական: Ինչպէս Ռամպրանթի մը ինքնանկարը:

Այս աննման արձանիկներուն ցուցահանդէսը լրացուցեր են ջրաներկ, գծագրութիւն, իւղաներկ պաստառներով: Ահա՛ ապացոյցը Տըկայի հոգեղէն արուեստին:

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԻՈՎ

Եթէ կրաղիւս մը կարելի ըլլար պատրաստել Փարիզի հայ գաղութին ընկերային պարիսպը զօրացնող, քննադատութեան մետաղով պէտք էր շաղախել զայն: Կարելի չափով լոյծ եւ կակուղ մնալ որպէսզի խառնուրդը կրաքարի չվերածուի: Թէ ո՛չ, այրելով կիր կը դառնայ: Անօգուտ:

Քննադատութիւնը չըլլալով անմեղ թէ ազնուական սեռ: Հեռու վիպականէն. մօտիկը ստուգաբանող մաթեմատիկ տրամաբանութեան՝ քաջարթուն պէտք է ըլլալ ազատելու համար խօսքն ու գրիչը անոր սառեցնող դրոշմէն: Արհեստավարժ գննող միտք, գիտակից նիւթին՝ որ զանազանել գիտէ երկրորդականը ամենակարեւորէն՝ զերծ կանխակալ կարծիքէ, մօտենալով անոր բազմազան անկիւններով եւ ոչ բոլէական տպաւորութեամբ: Այս մէկը ուժ պիտի ներարկէր հայ գաղութներու ընկերային կեանքին: Մշակոյթ եւ արուեստ սերտօրէն չզթայուած կալուածներ ըլլալով:

Որպէսզի իր ձայնը լսելի դարձնէ՝ Փարիզ կը կարօտի պահպանիչ գօտիի մը՝ քննադատութեան ուղիով: Ցայտնի է մամուլին դերը:

Եթէ հայ մտաւորականը ուզէ զոհել իր ժամանակէն այդ ժլատ աշխատանքին, դըժբախտօրէն կրնայ լեցնել պարապը:

Լոյս քաղաքը կ'արժէ զոհողութիւնը:

ՊՈԼԻՍ՝ ՔԱՂԱՔ ԱՒԱՆԴԻԱՊԱՇՏ

Հազար փարսախ, մղոն կը կտրեն գալ վերագտնելու իրենց գեղեցիկ ծննդավայրը: Այդ է կ'երեւի բնականը: Իմ պարագաս տարբեր է:

Ցիշողութեանս մէջ քանդակուած կը մնան Պոլսէն՝ դպրոցս, ընկերներս, Գնալըն, երկու գերեզմանատուները՝ Սկիւտար եւ Շիշլի, ուր մեծ-մայրերս են թաղուած, մեծ-հայրերս չեն ունեցած գերեզման եւ խաչաշունչ Պատրիարքարանը: Այցելած էի 1957-ին, համբուրելու ձեռքը Խաչատուրեան Պատրիարքին՝ որ մեզ պըսակած էր: Աշխարհաբար «Նարեկ» մը իբրեւ յիշատակ մութ կարմիր կափարիչով ու սեւ պատերուն վերեւ Այվազովսկիներ: Մտքէս չէին հեռացած:

Մնացեալ յիշատակներս իրարմէ տխուր էին:

Ջանացած եմ մոռնալ: Եւ յաջողած: Անցեալ ամիս, տխուր դրդապատճառաւ ուղեւորութիւն Պոլիս չորս օրով:

Երբ Պատրիարքարան այցելեցի դարձեալ, ամէն ինչ տարբեր երեւցաւ: Ա՛յդ օր՝ Ժողովուրդ ալ կար: Աւելի խօսուն, աւելի զուարթացէմ, շինիչ մթնոլորտ: Գեղեցկացեր էր Պատրիարքարանն իսկ:

Գաղութը կ'ապրէր առանց բարդոյթի:

Զարմանալին՝ պոլսահայ դարձեր էին պոլսաբնակները: Գաղութը իր նոր երիտասարդ զօրքը գտեր էր հաւաքեր: Պահպանուած Պոլսոյ դարաւոր սովորութիւնները: Կենսարար աւիւն էր սրսկուեր ընկերային հիւսքին: Ցաջողութիւն. այո՛. բայց ի՞նչպէս: Որոնց միջամտութեամբ: Ո՞ւր էր, որուն ձեռքին մէջ բարեբախտութեան բանալին: Ինչ որ կարելի էր Պոլիս, ի՞նչու կարելի չէր Փարիզ: Դիպուածո՞վ հանդիպեցայ արդեօք արեւոտ այդ օրուան: Հաւատացի սակայն այդ օր Պոլսոյ աւանդապաշտ ոգիին: Ահա՛ հարցումիս պատասխանը:

ԱԼՖՐԷՏ ՊՐԷՆԴԷԼ

Պէթհովէնի նուիրուած մենահամերգ մը որ ապացոյցը բերաւ Պրէնտէլի բծախնդրութեան, իբրեւ անոր հաւատցեալ մեկնաբանը:

Այդ գիշեր երեք սոնաթներ:

Պրէնտէլի ձայնապնակներն ալ որ քանիցս լեցուցած է նոյն գործերով նուագ խօսուն չեն այդ ուղղութեամբ:

Պէթհովէնի ամբողջական գործը դաշնակի համար որ ան կու տայ պարբերաբար քանի մը տարիներու ընթացքին, վերաքննութեան ենթարկելով իր երաժշտական տեսիլքը: Բիւրեղացնելով իր զանազան մեկնաբանութիւնները: Մենք ունկնդիրներս ալ տարբեր բեւեռներէ պիտի գնահատենք զանոնք՝ փրկելով գործերը սեղմուած դասականութենէ մը: Պրէնտէլ վախն ունի անշարժ մնալու: Վաթսունամեայ, իր սերունդին լաւագոյն արուեստագէտներէն մին, իր անթերի ստեղնաշարային նուագին կը միացնէ անմար հետաքրքրութիւնը մշակուած մտքին: Գունաւոր կենդանուտ տեսիլքներով: Նոյն սէրով ու հասկացողութեամբ կը մօտենայ ամբողջ դասական երաժշտութեան՝ դիւրացնելով հաղորդակցութիւնը ունկնդրին հետ: Ո՛չ մէկ տափակութիւն, այլ սուր անհատականութիւն: Խիստ յստակ նախադասութիւններ՝ զգայուն, խօսուն, համոզիչ շեշտով տրուած: Հոգիները ազնուացնող՝ միտքը լուսաւորող նուագ:

ԺՈՐԺ ՌՈՆԷՐ

Երեսուն տարուան մտերմութիւն մը առիթը կ'ընծայէ նկարչութեան ներքին ծալքերուն մասին քաղցրաբարոյ խորհրդածել իր հետ գրեթէ ամէն օր: Հինգ-վեց՝ այցելութեան իր անփոփոխ ժամը:

Օրերս ութսունամեայ՝ Զուիցերացի հօրմէ, Լեհ՝ մօրմէ, բոլորովին Ֆրանսացի կը նկատէ ինքզինքը Ժորժ Ռոնէր: Ծընած է Փարիզ:

Մանթէնիա, Տավիտ, Շարտէն, Ժէրիքօ, Մոնտրիան, Ռոթքոյի սիրահար, գիտէ պատեանին մէջ պահել սուր խօսքը: Լայնախոհ, համեստ՝ համարձակ է երբ նիւթը նկարչութեան շուրջ կը դառնայ:

Գիտէ որ կը սիրեմ վերացական դըպրոցէն որոշ նկարիչներ. հրահրելու համար երկխօսութիւնը կշռաւոր շեշտով մը կ'ըսէ.

«Երեւակայէ՛ որ ճերմակ-դեղին գոյներ առնեմ՝ նախ զետեղեմ զանոնք զգացական կերպով առանց ձեւաւորման պաստառին վրայ իբրեւ մակերեսային ուժեր: Գոյակեցնել տամ երկու արատները, ստեղծելով յօրինուածք մը որ աչքդ ու միտքդ գոհացնէ: Նոյն չափերը գործածելով ներկայացնեմ յետոյ ճերմակ ծածկոցի մը վրայ դեղին լեմոնս»: Տարբերութի՞ւնը: Կախեալ՝ գծի, գոյնի, ծաւալային ուժերէն ներկայ՝ չէ՞ կարելի երեւակայել մտքով՝ ձեւով մը կերպարանափոխուած դիտողին կողմէ մակերես մը որ չէ տրուած բոլորովին նկարիչին տեսիլքովը: Ցանձնուած դիտողին երեւակայութեան: Այլ խօսքով Ռոնէր ըսել ուզէր կարծէք թէ իր վրձինած լեմոնն ալ նըւազ վերացական պէտք չէ նկատուի քան արատը: Ցոյց տալ չըլլալով նպատակը՝ խորհրդածել միայն ներկայ մակերեսային զօրութիւններուն դիմաց՝ գտնելու իմաստը: Սիրած եմ իր արուեստը առաջին իսկ տեսած նկարէս. «Խաղի սեղանը»՝ կանաչորակ-մանիշակագոյն գծիկներով: Այդ օրէն ի վեր կը պաշտպանեմ իր նկարչութիւնը: Երբ ութսունամեայ է նկարիչը, հետզհետէ աւելի պատասխանատու ծրագրի կը վերածուի յետահայեաց ցուցահանդէսը: Կը խուսափիմ ընդհանրապէս: Բայց որքան սխալած պիտի ըլլայի փոքր քաղաքի մը փափաքին ընդառաջ չերթալով: Վիշիի մօտիկ՝ փառատենչ Իսուար, հազիւ քսան հազար բնակիչներով, որ իր խիստ ներկայանալի մշակոյթի տան մէջ գլխիչ նկարահանդէս մը սարքած էր Ռոնէրի: Թանգարանային հանգամանք առած էին այդ գիտակից մերձեցումները՝ նկարիչին զանազան շրջանները եւ նիւթերը նկատի առնելով կատարուած:

Ղրկուած շուրջ յիսուն գործերը բարձր ճաշակով զետեղուած ստուար հինգ սըրահներու երկայնքին: Ռոնէրի նկարչութիւնը անցած է գերիրապաշտ շրջանէ մը, կեդրոնանալու համար ակնյայտօրէն իրերու եւ մարդոց փոխյարաբերութեան՝ տարածութեան ընդմէջէն:

Խորանարդապաշտ դպրոցն ալ ունեցած է իր ազդեցութիւնը որոշ շրջանի մը ընթացքին: Նկարին յատակագիծը յստակօրէն պատրաստուած, չափերը որոշուած, նկարը ամբողջութեանը մէջ տեսնուած է ներքնապէս, լուսաւորուած՝ առաջին վրձինի զարկէն առաջ: Որքան ալ վերափոխուի ընթացքին իր այդ սկզբնական տեսիլքը, պաստառը վերջացած նկատուելու համար անպայման պէտք է համապատասխանէ առաջին ցնցումին, թէ ոչ չուզեր աւարտել: Երբեմն երկար կը տեւէ յղումի շրջանը: Ամիսներ. երբեմն շաբաթներ: Ցետոյ արագ կ'ընթանայ: Տիրապետող գոյներն են՝ կարմիրը, դեղինը, ճերմակը, կանաչն ու մոխրագոյնը իրենց երանգներով: Տագնապի շրջան չէ ճանչցած իր արուեստը ու քանի մը ընկերներով, ինչպէս՝ Ժանօ, Հէօմպլօ, Թալ Քուաթ՝ «Նոր ուժերու» հոսանքը հիմնելէ ետք, Ռոնէր կը շարունակէ նոյն կորովի թափով նկարել՝ քաղաքը, կինը, կերպասներու դէզերը, ծովը ու նախասիրած իր նաթիւր մորթը:

Ունի քսանի շուրջ գործեր զանազան թանգարաններու մէջ: Ընդհանուր գործը պէտք է հաշուէ մօտ երեք հազար պաստառներ: Որուն երկու երրորդին հետքը ունինք.

Ժամանակին դէ՞մ է այս դասական արուեստը: Չեմ կարծեր: Սկսած է հետաքրքրել նաեւ երիտասարդ նկարիչներու:

Եւ ինչո՞ւ կարելի չըլլայ թարգմանել հոս դասականը՝ դասաւորուելու արժանի:

ԱՌԱԳԱՍՏԱՆԻԸ

Արձակուրդի վերջին օրը:

Երկինքը կապոյտ, օդը պաղ:

Ուխտագնացութեան նման է սակայն ամէն տարի, լողալ մինչեւ եռակայմ առագաստանաւը ճերմակ որ խարսխուած կը մնայ պարապ, նոյն տեղը:

Ո՞րունն է. չես գիտեր:

Եօթանասունի սեմին, անհամբեր ես գիտնալու թէ պիտի կարենա՞ս թռչիլ տալ

●►

ՕՇԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐ

(Շար. Ա. էջէն)

բացուի Զարեանի «Երեք Երգեր»ու մէկ պատուածով, որ քառամաս «խորհուրդ» մըն է (էջ 73 – 81), իսկական քնարախաղ մը խորքին մէջ, այնպէս ինչպէս են Մեթերլինքի, Գլոտէլի, Նաղաշեանցի, խորհրդապաշտ թատրոնի երկերուն մեծ մասը։ Նոյն թիւին մէջ Օշական կը շարունակէ ու կ'աւարտէ Շիրվանզադէի նուիրուած իր ալմատնութիւնը (էջ 95 – 100)։ Չորրորդ թիւին մէջ Զարեան նշումար մը ունի «Հայ Թատրոնի մասին», Օ. Ռասլանի «Սալոմէ»ին բեմադրութեան առթիւ։ Հինգերորդ թիւին մէջ Զարեան «Խորհուրդ»ին երկրորդ մասը կը հրատարակէ (էջ 141 – 149)։ Սա թուականէն կարելի է յանգիլ եզրակացութեան մը. թէ՝ Զարեան, թէ՝ Օշական, ամէն մէկը տարբեր ձեւով, հանդէսին թատերական քննադատները են, բայց նոյն ատեն երկուքն ալ թատերական գրութիւններու կը յօրինեն։ Ուստի նոյնիսկ եթէ ամբողջ հանդէսը դժուար բլլայ նկատել թատրոնին նուիրուած հրատարակութիւն մը, անվիճելի է սակայն անոր յատկացուած բաժնին կարեւորութիւնը։

Թատրոնի տագնապը

1921 – 22-ին Թատրոնի տագնապը հայկական տագնապ մըն է, կը յայտնէ Զարեան մէկ յայտարարութիւնը (17), եւ պայմանաւոր է ազգով։ Այս հաստատումը պարզելու համար կը մէջբերէ Զարեանի «Թատրոն»ը վերաբերեալ նշմարէն. Անշուշտ Զարեանի վերլուծումներն ու թատերական ըմբռնումը տարածելի չեն մինչեւ Օշականի կիրարկումները, որոնց մէկ մասը «Նոր Պասկը»ը «Բարձրաւանք»ի առաջին թիւի հրատարակութեան օրերուն (Ցուցակը) կը բեմադրուէր Պոլիս եւ որուն հանդէպ եղածին է նոյն Զարեանի նամակը Օշականին։

Այս նամակին մէջ Զարեան կը գրէ, որ «Նոր Պասկը»ով «հիմը դրիր Պոլսահայ Թատրոնին, որը մինչեւ հիմա գոյութիւն չունէր։ Սակայն հարցը դրա մէջ չէ ...

Հարցը դրական սեռի մասին է, ինծ համար կարեւոր ու մեծ հարց» (18)։ Օշականի կարեւոր պէտքին քով դնենք այս կարծիք հարցն ալ, նոյնը՝ նամակը ուղղակիօրէն չի գրուիր, սակայն անոր մը արուեստի ու ազգը, թերեւս արդար կերպով, կը կամարէ իրարու։ «Արդի մտաւորական սերունդի առջեւ մէկ սոսկալի խնդիր է դրուած, կամ սոսկալի դրժել, ի յայտ բերելով ազգային արժէքներով համակեցեան անհամասնութիւն, կամ մեռնիլ՝ ազգի ֆիզիքական ոչնչացումին անկցելով եւ հոգեկան ոչնչացումը»։ Անուրանալի փաստ է՝ որ հայ ազգը իր տառապանքներու երեք քառորդը պարտի է իր մէջին, անձնաւոր եւ անհաւատ մտաւորականութեան, որը երբեք, ոչ մէկ բարոյական արժէքներով նրան չէ հաղորդեցին, ոչ մի ամբողջական ազգը չէ տուել։ Պաշտօնային մտաւորականութեան մեղ համար մահ է, որը մտաւորական ամբողջութիւնը չէ տեսած։ Այդ արդիւնքը ու գլխաւորապէս թատրոնի այն համայնատարրի unanime գործողութիւնն է որ ուղիղ է ունենում հոգիներն խորքերում, որ պարտում է ամբողջական անհատի բարդութիւնը, ու որոնում անոր մէջ կորած կարելիութիւնները։ Արուեստի երբեք սովորական, մակերեսային եւ մակարդակ հասկացողութիւնները, գերագոյն կէտերը չեն, եւ ոչ ալ անհատին մեծութեան ամբողջականութիւնը (19)։ Այս երկար մէջբերումը կը կրէ մեր հանրայայտ գաղափարը, թէ հայ ազգը ամբողջութիւն մը չէ, ու հոգիներու թատրոնը ամբողջովին փոխադրելով

եւ թատրոնը ամբողջովին փոխադրելով հոգիներուն ներսը։ Ապա՝ Զարեան առաջ կը քաշէ ամբողջութեան գաղափարը, երբ կը խօսի «ամբողջական տեսիլքէն», կամ համայնատարրի գործողութենէն որ տեղ մը առընչուելու է Թատրոնի համադրական եզրին հետ։ Վերջապէս՝ հատուածի մուտքի տողերուն մէջ, պախարակուած է հայ մտաւորականութիւնը, իր գաղութային այսինքն՝ հատուածային մտայնութեան համար որ «մասնաւորի մէջ ամբողջութիւնը չէ տեսած» եւ մասնաւորին յենելով «ազգի ֆիզիքական ոչնչացումին» կ'աւելցնէ «հոգեկան ոչնչացումը»։ Արուեստը, եւ պատահական չէ որ Զարեան աւելցնէ «եւ գլխաւորապէս Թատրոնը», յարաբերութիւն մը ունի այս ոչնչացման հետ, ճիշդ անոր համար որ ամբողջութեան զանցառումով եւ մասնաւորի յաղթանակով արուեստը ինք կը դառնայ անկարելի։ Ուստի պարզելով, ստորագծելով Զարեանի մտածումը կրնանք ըսել, որ թատրոնը վտանգուած է ամբողջութեան ոչնչացումէն։ Հարկ կա՞յ մեկնաբանելու ամբողջութեան ոչնչացումը աղէտի տրամաբանութեան, ուր ենք։

Զարեանի միւս նշմարը Թատրոնի տագնապը աւելի յստակօրէն կը բացայայտէ։ Նախ Զարեան կը մեկնի հայ կեանքի այս շրջանէն որ լեցուն է «անկումներով եւ յուսախաբութիւններով»։ Կը թելադրէ որ նման շրջանի մը մէջ «մեծ ճիգի ու մեծ հաւատքի պէտք ունինք, որպէսզի լուծը տանենք ու երազը վերակենդանացնենք» (ուրեմն մահ մը կայ)։ Հայ ժողովուրդը յոգնած այլեւս «լրագրող քաղաքագէտներից» իր աչքերը կը դարձնէ դէպի «նոր կարելիութիւններ կերտող արուեստագէտները» (20)։ «Ու Թատրոնը իբրեւ համադրութիւն բոլոր արուեստների ամէնէն մօտն է ժողովուրդին։ Մօտ է որովհետեւ այնտեղ է որ նա կարողանում է մոռանալ իր ամէնօրեայ ու փոքրոգի պայքարը – ցեխերի մէջ ոլորուող օձերի այս խաղը, այնտեղ է նա փնտռում հոգեղինացած իր մտապատկերը եւ այն Թաքնաթաքուր գծաւորումները որոնք գործում են իր ենթագիտակցութեան մէջ։ Թատրոնը լինելով բանաստեղծական ամենաբարձր արտայայտութիւնը, պէտք է լինի ցեղի սրտի ամենածածուկ լարերի հոյակապ թրթռացումը ուր երգը խօսք է ու խօսքը պար, ուր կեանքը լուսաւոր խորհրդածութիւն է ու համատրոփ (21) գործողութիւն» (նոյն)։ Ինչ որ տեսանք Օշականին ուղղուած նամակին մէջ, կը յայտնուի այստեղ ալ, այս անգամ անմիջական կերպով։ Թատրոնը իբրեւ արուեստներու համադրութիւն, թէեւ նոյն ատեն «բանաստեղծական ամենաբարձր արտայայտութիւնը», կ'առընչուի «ցեղի սրտի»ն հետ, սոր ներքին կեանքին որ արդէն ինքնին «համատրոփ գործողութիւն» է։ Թատրոնը՝ համադրութիւն մը՝ ցեղի սրտի ամբողջութեան լծարկուած, վերակենդանացնող անոր երազը։

Չի բաւեր որ Թատրոն ըլլայ, հարկ է որ ըլլայ տարբեր, ինքնուրոյն. «Ինքնատիպ Թատրոն չունեցող ժողովուրդները դիմագծից եւ ստեղծագործական Թափից զուրկ են։ Քաղաքական սորուկ լինելուց աւելի վատ է ուրիշների մշակոյթի ստրուկը լինել ու խորտակել իր հոգին մակարոյծ ձեւերի ու գաղափարների տակ»։ Ասիկա Թարգմանութիւնն է «Բարձրաւանք»ի չորրորդ առաջադրութեան։ «Եկող սերունդին գործը՝ վերադտնել հայ խորքին հայ ոճը»։ Իսկական Թատրոնը ցեղի սրտին ի սպաս ըլլալով համատրոփ Թրթռացումն է այդ ցեղի իւրայատկութիւններուն։ Իբրեւ այդ՝ փաստն է այդ ցեղի ստեղծագործական Թափին։ Ուրեմն՝ ինքնատիպ Թատրոնը յայտնարար է ստեղծման ուժի, դերութեան զանցումին։ Հասկնալի է թէ ինչո՞ւ հանդէսը կ'ուզէ ըստեղծել «հասարակաց դետինը ուր իրար գտնեն հայութեան ոգեւոր ուժերը». ըստեղծուելիք հասարակաց դետինը էապէս Թատերական է, ոչ միայն անոր համար որ հասարակական բնոյթի է, այլեւ անոր համար որ ուժական ամբողջութիւն մը կ'ենթադրէ։

Իսկ 1921 – 1922-ին Պոլիս ինքնատիպ Թատրոն մը ի՞նչ կարելիութիւններ ունի։ Պոլիսը ո՛չ Ք. Ա. Ե. դարու Աթէնքն է, ոչ Եղիզապէթեան շրջանի Լոնտոնը, ոչ ալ ԺԷ. դարու երկրորդ կէսի Փարիզը։ Զարեան, ինչպէս Օշական յետագային, չի դադրիր նշելէ հասարակութեան, դերասաններուն, եղած ներկայացումներուն միջակ մակարդակը։ Այսուհանդերձ Զարեան իր նշմարը կ'աւարտէ սապէս. «Պիտի չուզէի նաեւ անվստահութիւն ներշնչել դէպի հայ Թատրոնը, ընդհակառակն ես վստահ եմ որ հայ գրագէտների եւ արուեստագէտների ուժերը միացնելով, մէջտեղ բերելով պարզ եւ կենդանի գաղափարներ, եռանդ, երիտասարդութիւն, կարելի պիտի լինի, ոչ շատ հեռու ապագայում, ստեղծել իսկական հայ Թատրոնը՝ բարձրագոյն արտայայտութիւնը ազգային ոճի եւ հանճարի։ Բայց այդ մասին ուրիշ անգամ» (22)։ Հայ Թատրոնի ստեղծումը փաստօրէն ունի «բարձրաւանային» հանգամանք. ճիշդ այնպէս ինչպէս հանդէսը կը ձգտի ստեղծել հասարակաց դետին մը ուր իրար գտնեն ուժեր, նոյնպէս գրագէտ – արուեստագէտ ուժերը միանալով կրնան ստեղծել հայ Թատրոնը։ Այս մէկը, հոս, վերջին որոշադրումի մը կ'ենթարկուի, երբ կը դառնայ «բարձրագոյն արտայայտութիւնը ազգային ոճի եւ հանճարի»։ Որոշադրումը պէտք է յարադրել «Մեհեան»ի «պաշտամունք եւ արտայայտութիւն Հայ Հոգւոյն» տարազին եւ ինքնին անհասկընալի չէ, եթէ ի մտի ունենանք Թատրոնին ոչ միայն դեղարուեստական համադրականութիւնը, այլեւ անոր լծորդումը «ցեղի սրտին», որ ինչպէս կարելի է դուշակել մէկ ուրիշ անունն է «հայ հոգիին»։ Արուեստներուն ամէնէն համադրականին մէջ է որ ազգին ամբողջութիւնը կը գտնէ իր ամբողջականութեան կաղապարը եւ կը դրսեւորուի անով։ Այլ խօսքով՝ Թատրոնը կ'արտայայտէ, երեւան կը բերէ այն ինչ որ կայ՝ ներսը, եւ դայս ընելով անշուշտ կ'ամբողջացնէ ազգը։ Ուրեմն՝ ժողովուրդի մը համար որ աւելի քան երբեք «պատռտուած, հինցած, իր կեդրոնէն, իր երկիրէն, իր կրօնքէն վտարնտուած. .» զանգուած մըն է, Թատրոնը կը կազմէ միաւորման «հասարակացման» կատարեալ դետին մը, ըսենք «տապանակ մը» ինչպէս է պարագան «Հայաստանեայց Գրականութեան» յղացքին համար (23)։

Գ. Պ.

(1) – Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան Հատոր Ժ., Անթիլիաս 1982, էջ 291 – 292։ Հատորը գրուած է 1944-ին։ Այս հատորին յղումները ասկէ անդին կ'ըլլան ՀԺ. կրճատումով։

(2) – Երեք թատրեխաղեր, Նոր Պասկը, Կնքահայրը եւ Աֆլորամարտը, հրատ. Համազգայինի Սան – Ֆրանսիսքոյի մասնաճիւղին. կազմեց եւ նախաբանը գրեց Վ. Օշական, Սան – Ֆրանսիսքօ, 1990, 876 էջ։ Թատերախաղերէն առաջ, իբրեւ ներածական տրուած է "Օշական Թատերագիրը" գլուխը, արտատպուած ՀԺ. հատորէն։ Դժբախտաբար արտատպումը անխնամ է եւ վրիպակները կը վխտան։ Նոյն անխնամութիւնը կը գտնենք բնագրին մէջ, ստէպ – ստէպ, ուր կը պակսին պարոյկները, շեշտերը, երկարները։ Այս պատկառելի հատորը քիչ մը արուեստական կերպով հաստկեկ եղած է տպագրական "հնարքներով". ոչ միայն պարապ էջերու առատութիւն, այլեւ նիհար, շատ նիհար տպագիր սիւնակներ մեծադիր էջերու վրայ։ Այսքան ճերմակութիւն անտեղի է, աւելորդ չափով կը ծանրացնէ գիրք մը, որ ատով իսկ չի ծառայեր իր նպատակին։ Չեմ գիտեր ո՞ր բեմադիրը, ո՞ր դերասանը հաստափոր նման հատոր պիտի կարենայ գործածել, երբ ուզէ թատերախաղերէն մէկը կամ միւսը բեմադրել։

(3) – ՀԺ. 257։

(4) – Տե՛ս Երեք Թատերախաղեր, էջ 11։

(5) – 100-ամեակի հրատարակութեան «Քնարախաղեր» հատորը կը խմբէ միաբաններէն «Ոսկի Ուռնակը», «Այն օրերուն», «Աստուծոյ շունչով», որոնց աւելցուած է «Սասունցի Դաւիթը»։

(6) – Երուսաղէմ, 1947։

(7) – Ընդարձակ Տարեցոյց, 1925, էջ 252 – 296։ Խմբագիրը, Թ. Ազատեան նօթով մը կը նշէ, որ ձեռքին տակ ունի «սեւագրութիւն» մը որ «Պր. Յ. Օշական պիտի կատարելագործէր բեմին համար», եւ թէ «մեզ տրամադրած է իրեն աշակերտներէն մէկը» (էջ 254)։

(8) – Եթէ չեմ սխալիր՝ «Աքիլլէսի կրունկը», «Անելի անդին», «Քառասուն տարի վերջ»։

(9) – Տե՛ս Իմաստասիրական ժողովածու, Անթիլիաս, 1992, էջ 327 – 334։

(10) – Տե՛ս Ա. Տէր – Խաչատուրեան, Շ. Ռ. Պէրպէրեան, Կենսագրութիւն եւ Մատենագիտութիւն, Պէյրութ, 1969, էջ 84։ Որքան գիտեմ "Սասունցի Դաւիթ"ի դաշնաւորումը լոյս տեսած է Ամերիկա։

(11) – Պէյրութ, 1983։

(12) – Սխալ կը թուի «Բաղինի»ի նշումը թէ «Այս երեք խաղերը գրուած են Պուլկարիա, 1921, Օգոստոս 15 – 30-ին։ Ճիշդ չի թուիր նաեւ Պ. Սնապեանի հաստատումը թէ «Պուլկարիա կատարած մէկ կարճ արձակուրդի ընթացքին (Օգոստոս 1 – 15) կը սկսի ու կ'աւարտէ այդ ամենին պատկանող իր գործերէն երեքը՝ «Նոր Պասկը», «Կնքահայրը», եւ «Աֆլորամարտը», տե՛ս «Բագին», Յունուար – Փետր. 1984, էջ 14։

(13) – Պէյրութ, 1983։

(14) – Մեհեան, էջ 49։

(15) – Մեհեան, էջ 52 – 53։

(16) – Նոյն, էջ 57։

(17) – «Եւ պիտի տեսնենք որ թատրոնի տագնապը որոշ չափով մարդկութեան տագնապն է», տե՛ս «Մեհեան», էջ 49։

(18) – «Բարձրաւանք», էջ 86, ընդգծումը իմս է։

(19) – Նոյն։ Այս «unanime» ածականը անմեղ բառ մը չէ, գոնէ Զարեանի գրչին տակ, որ ծանօթ պէտք է ըլլայ ժիւլ Ռոմէնի ստեղծած բանաստեղծական շարժումին, որ իր իրացումը գտաւ նոյն բանաստեղծի «La vie unanime» հատորին մէջ (Փարիզ, 1908, եւ 1913-ին)։

(20) – «Բարձրաւանք», էջ 38։

(21) – Կը խորհիմ որ այս «համատրոփ»ն ալ կը թարգմանէ «unanime» յղացքը։

(22) – Նոյն, էջ 37։

(23) – «Մեհեան», էջ 40։

●►

մրափող Թռչունները երբ բաւական մը մօտենաս նաւուն։

Ու երեք քառորդ ժամուան ընթացքին, մինակ լիճին մէջ, պիտի տողանցեն տարուան դէպքերը։ Խանխուռն։ Անձա՛յն։ Անհրապոյր։ Անխզելի միօրինակութեամբ։ Անյաջող տարուան հաշուեկշիռով։

Անցնող ամէն վայրկեան ապացոյցը բերելով նաեւ ժամանակին անյեղլի ընթացքին եւ գործած անխնայ աւերին՝ մարմնոյդ վրայ։

Զգալիօրէն բազուկներդ, մկաններդ, ջիղերդ, շնչառութիւնդ նոյնը չեն։ Եթէ աներկրայ ջուրն ես իջած՝ կ'ելլես լիճէն անխուսափելի կարօտովը անցնող տարուան։ Անյաջող իսկ տարուան։ Յուսաբեկ։ Կորսուած ուժերուդ յաջադկոտ։

Անկշտօրէն կը յանդիմանես ինքզինքդ՝ համոզուիլ ջանալով յանդգնութեամբ թէ դէթ միտքդ ցոլք մ'իսկ չէ կորսնցուցած իր պայծառատեսութենէն։

Ի զուր։ Ցանկարծ մահադուշակ բոպէներ կու գան ընձառիւծի ճկունութեամբ կրծել հոգիդ։ Բայց դո՛ւն արդէն պահ մը ամպին ետին պահուըտած արեւին ես յանձնած Թրջած մարմինդ մսկոտ, որ պիտի գայ տաքցնել մորթդ։

Անհամբեր կը սպասես կենսալից ճառագայթներուն։

Վերջին օրդ արձակուրդի։

Հեռուներէն պիտի գայ յաջորդը. եթէ գա՛յ։

Պիտի գտնե՞ս ճերմակ առագաստանաւդ նոյն տեղը խարսխած։

Վերջացաւ դադարը։

Լճափէն ակնարկ մը եւս Թռչուններուդ։ Միշտ ներկայ։ Անշարժ։

Մթագնել սկսաւ։ Մտնել տուն։

Պայուսակը նոյնքան ծանր է վերադարձի ճամբուն վրայ։ Քիչ մ'ալ աւելի։ Գիրքերն ալ չեն կարդացուած։

Պաշար ձմեռուան։

Գ. Հ.

Լոնտոն, 1993, Օգոստոս 17

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14
MARDI
14 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5.00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.149 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.149

ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ-ՃԱԼԻԼՈՎ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՅԱՋՈՐԴ ԺՈՂՈՎԸ՝ ՓԱՐԻԶ

…նարաթ, Սեպտեմբեր 11-ին, Մոսկուա… …մէջ վերջ գտաւ Մինսկի խումբին ան… …ական ժողովը, որ գլխաւորաբար քըն… …րկած է նախորդ հանդիպումին պատ… …րաստուած ժամանակացոյցը, որու շուրջ, …կայն, առարկութիւններ ունին Հա… …աստան, Ղարաբաղ եւ Ազրբէջան։ Որոշ… …ուած է որ եղած դիտողութիւնները լըջօ… …րէն ուսումնասիրուին եւ յաջորդ հան… …դիպման մը — այս անգամ՝ Փարիզ- նիւթ …ուին։ Այս ժողովը կը գումարուի հա… …մաձայն, Սեպտեմբեր 22-ին, թէեւ այս …թականը վերջնական բնոյթ չունի։

…կայծիրով, անդրադառնալով Մոս… …կայի ժողովին, յայտարարած է թէ ան …կան էր, հրադադարը երկարաձգուած …մինչեւ Սեպ. 13 եւ զարկ տրուած էր …միջական ուղղակի տեսակցութիւննե… …ու Ղարաբաղի եւ Ազրբէջանի միջեւ։ Այս …անդիպումը տեղի ունեցած էր Կիրակի …իսկ (Սեպ 12) եւ կը շարունակուէր Եր… …շաբթի առտու ալ, երբ կը խօսէինք Ե… …եանի հետ, ուրեմն արդիւնքը յայտնի …էր։ Այս երկուքը ոչ միայն հրադադա… …երկարաձգման մասին պէտք է համա… …յնութեան գային, այլեւ նախատեսէին …ւեւ – Քոչարեան հանդիպում մը։

❦

…Սեպ. 11-ին նախագահ Լ. Տէր-Պետ… …րոսեան հրամանագիր մը ստորագրած է …րով Պաշտպանութեան նախարարութեան …հրամանատար զօրքերու վարչութիւնը կը …վերակազմուի եւ կը մտնէ Ազգ. Ապահո… …վութեան պետական վարչութեան համա… …կարգին մէջ։ Նոյն հրամանագրով, Հա… …յաստանի պետական սահմանի պահպա… …նութեան գլխաւոր վարչութեան պետ, …հրամանատար զօրքերու հրամանատար նը… …շանակուած է Լեւոն Ստեփանեան։

❦

…իրան կրկին ազդարարութիւն մը ըրած …Հայաստանի, չեշտելով թէ սահմանա… …ն ոչ մէկ փոփոխութիւն կ'ընդունի շըր… …անին մէջ։ Արտաքին նախարարութեան …մը զգուշացումը Վահան Փափազեանի …փոխանցած է Արտաքին նախարարու… …թեան յատուկ ներկայացուցիչը՝ Պահրամ …Վալէմին։ Հայաստանի Արտաքին նա… …խարարը Հայաստանի իշխանութիւններու …խաղաղ լուծման ուղղութեամբ տարած …ջանքերու հաւաստիքը տուած է։

❦

Լ. ՄԵՐՄԱԶ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

…Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան, Սեպ. 10-ին ընդունած է Վիէնի քաղաքապետ …Մերմազը։ Տեսակցութեան գլխա… …ւոր նիւթը հանդիսացած են արցախեան …վերջին զարգացումները, որոնց առընչու… …թեամբ նախագահը ըսած է թէ կնճիռը …անցուած է իր փափուկ շրջանը եւ հիմա …հրադադարի հաստատման եւ բանակցու… …թեանց դժուարին շրջանն է, սակայն դե… …րագաւելի՝ պատերազմէն։ Ան աւելցու… …ցած է նաեւ թէ հրադադարի հաստատու… …մը խաղաղ կը կայունացնէ շրջանի քա…

ԻՍՐԱՅԷԼ – ՊԱԿ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ՝ ԵՐԿՈՒՍՏԵՔ ԶՈՀԵՐ

Երկուշաբթի, Սեպ. 13, պատմական օր մը՝ Իսրայէլի եւ Պաղեստինցիներու միջեւ։ Խաղաղութիւնը, սակայն, ամէն մարդու գործին չի գար եւ երկու կողմերու ալ ծայրայեղները ամէն ինչ կ'ընեն խանգարելու համար։ Մինչ Արաֆաթ, Ռապին եւ Փերէս Ուաշինկթընի ճամբան բռնած էին, Կազայի մէջ Համասի ծայրայեղականները ընդհանուր գործադուլի կոչ կ'ընէին Սեպ. 13-ի համար, մինչ տեղւոյն Պաղեստինցիները ազգ. տօն կը հռչակէին։ Ճակատումներ ալ տեղի ունեցան, Կազայի մէջ երեք Իսրայէլացի զինուոր սպաննուած է։ Ընդհանուր ձեւով չաբաթավերջին 3 Պաղեստինցի եւ 4 Իսրայէլացի սպաննուած էին։

Մարոքի թագաւորին տրամադրած օդանաւով է որ Արաֆաթ Ուաշինկթըն հասաւ, Կիրակի, ուր չընդունուեցաւ սակայն որպէս Պետութեան ղեկավար։ Արտաքին նախարարին կցորդն է որ զինք դիմաւորեց եւ մինչեւ պանդոկ առաջնորդող կառքն ալ պաղեստինեան դրօշակ չէր կրեր։ 2500 հրաւիրեալ կը հաւաքուէին Սպիտակ Տուն։ Սկզբունքով համաձայնագիրը կը ստորագրէին Իսրայէլի Արտաքին նախարարը եւ ՊԱԿ-ի արտաքին յարաբերութեանց պատասխանատուն։ Արաֆաթ – Ռապին գլուխ գլխի հանդիպում չէր նախատեսուած։

Ինչպէս ըսինք, երկու կողմերն ալ ներքին ընդդիմադիրներ ունին։ Արաֆաթ նոյնիսկ մահուան դատապարտուած է, մինչ Լիքուտի հիմնադիր հանգուցեալ Մենահէմ Պէկինի տղան յայտարարած է թէ իր հայրը երբեք պիտի չընդունէր «այսքան հրէշային համաձայնագիր մը մարդասպաններու կազմակերպութեան մը հետ»։

Պատմական օրուան հանդիսութեան արձագանգը թողլով մեր յաջորդ թիւին, կ'արժէ, հաւանաբար, անդրադառնալ կէտի մը. – Եթէ այս աննախընթաց եւ անսպասելի համաձայնագիրը խաղաղութեան ճամբան բանայ, հոն ուր ոչ մէկ յոյս կար, դեռ վերջերս, պէտք չէ անտեսել որ յաջողած կ'ըլլայ առանց ՄԱԿ-ի, Եւրոպայի, Սէ ԷՍ - Սէ Ը-ի եւ նման միջնորդներու այլ պարզապէս Նորվեկիացիի մը միջոցաւ, անհատական շփումներով։ Դաս մը կարելի՞ է քաղել այս երեւոյթէն։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՉԻԼԼԵՐԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՄՆ-ՈՒ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ

Շաբաթավերջի թուրք մամուլը կը շարունակէ արձագանգել Թ. Չիլլէրի Մոսկուա այցելութեան եւ հանդիպումներուն։ Ինչ կը վերաբերի Ազրբէջանի հարցին, թրքական թերթերու ընդհանուր եզրակացութիւնը այն է որ Թուրքիա իր սխալ քաղաքականութեամբ կորսնցուցած է Ազրբէջանը։ Ատոր գլխաւոր փաստը կը նկատուի նախագահ Ալիեւի հետեւեալ բացատրութիւնը Թուրք վարչապետին. «Ադրբեջան նախ ՀԱՊ-ի պիտի անդամակցի։ Այլընտրանք չունինք։ Յետոյ Ռուսաստանի հետ փոխադարձ ապահովութեան պայմանագիր պիտի ստորագրենք։ Ատոր փոխարէն նախագահ Ելցին խօսք տուաւ ինծի. պիտի կեցնէ Հայերը»։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Չիլլէր – Ելցին տեսակցութեան ընթացքին երբ առաջինը ուզած է խօսիլ «հայկական յարձակումներ»ու մասին, ռուս նախագահը ըսած է. «անոնք կանգ պիտի առնեն»։

Թուրքիոյ վարչապետին իր ռուս պաշտօնակիցին հետ հանդիպումն ալ կ'ամփոփուի հետեւեալ նախադասութեան մէջ որ առնուած է հրապարակուած հասարակաց յայտարարութենէն. «Երկու երկիրները համաձայն են ոչ մէկ ջանք խնայելու, Հայաստան - Ադրբեջան տարակարծութեան ծաւալելուն արգելք ըլլալու համար»։

Թրքական օրաթերթերը կը չեշտեն նաեւ հակասութիւնը Չիլլէրի «Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւններու սպիտակ էջ մը բանալ»ու փափաքին ու իր այցելութեան առթիւ «Իզվեստիա»յի «Թուրքիա Կովկասի մէջ իր դասը առաւ» խորագրին միջեւ։

Նոյն օրերուն Անգարա գտնուած է նախագահ Գլինթընի Կովկասի եւ ՀԱՊ-ի յատուկ ներկայացուցիչը Թալպոթ որ տեղեկացուցած է թէ ԱՄՆ կը շարունակէ որպէս Ազրբէջանի նախագահ ճանչնալ Էլչիպէյը որ ժողովրդավար կարգով ընտրուած է։ ԱՄՆ հաշտ աչքով չի դիտեր Ալիեւի ռուսամէտ քայլերը ու կը պնդէ որ Ազրբէջան մօտիկ յարաբերութիւններ շարունակէ պահել Թուրքիոյ հետ։ ԱՄՆ լուրջ քայլ չի նկատեր Ալիեւի ծրագրած յառաջիկայի ընտրութիւնները ու կը թելադրէ որ Անգարա եւս նոյնը ընէ, քանի որ Հայաստանի դէմ Ազրբէջանի պարտութիւնները տկարացուցած են Ալիեւի դիրքն ալ ու ա՛լ աւելի պիտի տկարացնեն, ինչ որ պատճառ պիտի ըլլայ «ժողովրդական ճակատ»ին, այսինքն Էլչիպէյի կողմնակիցներուն հետզհետէ հզօրացման։

ՀԱՅ-ՅՈՅՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մեր նախորդ թիւով հաղորդած էինք թէ Սեպ. 10-ին, Աթէնքի մէջ կը ստորագրուէր համաձայնագիր մը Յունաստանի եւ Հայաստանի միջեւ, քարիւղի եւ կազի յայտնաբերման աշխատանքներուն մասին։

Ստորեւ Աթէնքէն մեր ստացած մանրամասնութիւնները. –

❦

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 10-ին Աթէնքի մէջ կնքուեցաւ համաձայնագիր մը զոր ստորագրեցին Հայաստանի Պետական նախարար Գ. Սեպուհ Թաշճեան եւ յունական քարիւղի պետական ընկերութեան նախագահ փրոֆ. Ափոստոլոս Ղուլաս, ներկայութեամբ Յունաստանի ճարտարարուեստի նախարար Գ. Վասիլիս Քոնտոյաննոփուլոսի. հանդիսութեան ներկայ էին յոյն բարձրաստիճան պետական պաշտօնեաներ, յունահայ գաղութի ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ նոր ժամանած Հայաստանի կառավարութեան գործակալը Յունաստանի մէջ՝ Աշոտ Յովակիմեան։

Այս համաձայնագրով, Յունաստան կը ստանձնէ իր տարիներու փորձառութիւնը ի գործ դնել, Հայաստանի մէջ կատարելով աշխատանքներ, քարիւղի եւ կազի ընդյատակեայ պահեստները օգտագործելի դարձնելու։ Ծրագիրը շուրջ 6-էն 8 միլիոն տոլարի ծախք մը կը նախատեսէ որ պիտի հոգացուի Միացեալ - Նահանգներու մէջ հայկական եւ այլ աղբիւրներէ գոյացած գումարներով։ Յունական կողմը իր ուրախութիւնը յայտնեց թէ Հայաստանի կառավարութեան թափած ճիգերուն մէջ՝ շրջանցելու համար շրջափակումի դժուարութիւնները, Յունաստան իր գիտական փորձառութեամբ եւ համեմատաբար շատ ցած գիներով ըստանձնած ըլլալով այս աշխատանքները, կը նպաստէ Հայաստանին, որուն հետ եղբայրական կապեր ունի դարերէ ի վեր։

Նախարար Գ. Թաշճեան իր պատասխանին մէջ յիշեց այդ եղբայրական կապերը, որոնց մէկ ապացոյցն է այս իսկ համաձայնագիրը, որ մեծ կարեւորութիւն ունի եւ յոյս յայտնեց որ այսպիսով բացումը կը կատարուի երկար եւ բազմակողմանի գործակցութեան՝ Հայաստանի եւ Յունաստանի միջեւ։ Յաջորդեց ընդունելութիւնը։

Յունաստանէն Հայաստան փոխադրուելիք մեքենաներու կազմածը կը կշռէ աւելի քան 2000 թոն եւ փոխադրութիւնը կը սկսի այս ամսու վերջ, ամերիկեան օդային ուժերու կողմէ տրամադրուած յատուկ օդանաւերով, Միացեալ - Նահանգներու կառավարութեան կարգադրութեամբ։

Հաւաստի տեղեկութեանց համաձայն, անմիջապէս որ նախնական համաձայնութիւնը գոյացած էր Յունաստանի եւ Հայաստանի միջեւ, անցեալ Մայիս 13-ին, նախարար Գ. Սեպուհ Թաշճեանի Աթէնք այցելութենէն վերջ, օտար ընկերութիւններու գոնսորսիոմ մը, որուն դրամագլուխին մեծ մասը թրքական էր, ուզած էր համաձայնիլ յունական կողմին հետ, վարձելու վերոյիշեալ մեքենաներու կազմածը, նպատակ ունենալով խափանել յոյն - հայկական գործակցութիւնը, Հայաստանի շրջափակումէն դուրս գալու աշխատանքները ձախողեցնելու համար։ Յունական կողմը անտարբեր մնացած է այդ առաջարկներուն։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ղաքական իրավիճակը եւ խաղաղութեան պայմաններուն մէջ Հայաստանի տնտեսութիւնը կարելիութիւնները կ'ունենայ արագօրէն բարգաւաճելու։ Հանդիպումին ներկայ եղած է նաեւ Ֆրանսայի դեսպան՝ Տիկին տը Հարթինկ։

❦

ԿՐԱՉՈՎ - ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսաստանի ռազմական գերատեսչութեան ղեկավար, բանակի հրամանատար Պ. Կրաչովի եւ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Վ. Սարգսեանի միջեւ Մոսկուա տեղի ունեցած հանդիպումին ընթացքին քննարկուած են ղարաբաղեան հակամարտութեան ստացած վերջին դիմագիծը եւ ճգնաժամէն դուրս գալու կարելիութիւնները։ Ներկայ եղած է նաեւ Ռուսաստանի բանակի գլխաւոր շտաբի պետ, զօր. գնդապետ Մ. Կոլեսնիկով։

❦

ՅԱՆՁՆՈՒՄ՝ ԱԶԵՐԻ ՊԱՏԱՆԻԻ

Հայաստանի Ազգ. Ապահովութեան վարչութեան ներկայացուցիչները միջազգային Կարմիր Խաչի Հայաստանի ներկայացուցիչին առանց որեւէ նախապայմանի յանձնած են 14-ամեայ ազերի պատանի

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՐԵՒՏԱՀԱՅ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻ
ԵԶՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
Ա. ՈՒՂԵՑՈՅՑԻ ԱՌԻԹՈՎ

ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԴՐ. ՊԸԼՏԵԱՆԻՆ

ԽՄԲ.- Երեք ամիսներու յապաղումով ստացանք «Ուղեցոյց»ի երեք հեղինակներէ «Պատասխան Դր. Պըլտեանին» գրութիւնը, զոր կը հրատարակենք ստորեւ, կողքին ալ տալով, բնականաբար, Դր. Պըլտեանի պատասխանը: Աւելորդ չէ, թերեւս, ճշդել որ այս կապակցութեամբ Դր. Պըլտեան կը ներկայացնէ տեսակէտը «Յառաջ»ի խմբագրութեան, որուն համար, ուրեմն, հարցը փակուած է:

❦

Հետաքրքրութեամբ հետեւեցանք «Յառաջ»ի 1993 Յունիս 11 եւ 12-ի թիւերուն մէջ երեւցած ընդարձակ գրախօսականին, զոր Դր. Պըլտեան յատկացուցած էր Եզրաբանական Խորհուրդիս լոյս ընծայած Ա. Ուղեցոյցին: Կասկած չկայ որ Պըլտեան ունի հայերէն լեզուի որոշ հմտութիւն: Իր մատնանշումներուն մէջ կան լուրջ նկատառութեան արժանի թելադրութիւններ: Ինչպէս Ուղեցոյցի յառաջաբաններուն մէջ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով արտայայտուած է, խորհուրդս իր առաջարկած եզրերուն բոլորն ալ չի նկատեր որպէս խոէյլ բառակերտումներ, եւ հաճոյքով կ՚ընդունի նման յօդուածներու մէջ կատարուած շինիչ քննադատութիւնները:

Թող թոյլ տրուի մեզի, սակայն, մե՛ր ալ տեսակէտը պարզելու հոն արծարծուած կարգ մը հարցերու առընչութեամբ: Նախ եւ առաջ՝ բառակերտութեան մէջ կիրարկուելիք ընդհանուր սկզբունքներու մասին:

Մե՛նք ալ համաձայն ենք՝ որ նորակերտ եզրը, կարելիութեան սահմաններուն մէջ, ունենայ ճիշդ ստուգաբանական հնարաւորութիւններ. այսինքն՝ գէթ իր բայն ու ածականը: Բայց այս արդար մտահոգութիւնը մոլեռանդութեան հիւանդագին աստիճանի հասցնելու կարիք չկայ: Արդարեւ՝ խորհուրդիս բառակերտիչ աշխատանքը հիմնականին մէջ կեդրոնացած է արդի գիտա-թէքնիքական բնագաւառներուն վրայ, որոնց գործածած եզրերը շատ յաճախ չեն կրօտիր քերականական ընտանիքներու: Օրինակ, ի՞նչ ճիշդ ուրում կ՚ակնկալենք իւղամղակ, հեղձասարք կամ կայծատու եզրերէն: Արդէն մեր ամէնօրեայ խօսակցական լեզուին մաս կազմող հասարակ բառերէն շատերը համապատասխան բայէ կամ ածականէ զուրկ են. օրինակ՝ դուռ, պատուհան, աթոռ, սեղան, փուռ, սառնարան, եւայլն:

Ինչ կը վերաբերի գրաբարի մէջ «նիրհող» բառերու վերօգտագործումին, ընական է՝ խիստ փափաքելի պիտի ըլլար ան: Սակայն, ինչպէս ըսինք, արդի մասնագիտական բնագաւառներուն պահանջքը բոլորովին նո՛ր յղացումներու դէմ յանդիման կը դնէ մեզ, եւ կը կասկածինք որ այդ ուղղութեամբ շատ բան ըլլայ օգտագործուելիք գրաբարեան բառամթերքէն:

Պըլտեան, միւս կողմէ, կատարելապէս իրաւունք ունի երբ կ՚ըսէ թէ «անկարելի է շրջանցել ականջէն»: «Կառք»ին բառացանկի յառաջաբանին մէջ յստակօրէն կ՚ընդունինք թէ առաջարկուած եզրերէն ոմանք «հարիւր տոկոսով չեն գոհացներ սեղմութեան եւ գեղահնչիւնութեան չափանիշները»: Մեր ճիգերը մնայուն կերպով լարուած են այդ տեսակէտէն նուազ ընդունելի եզրերը աւելի՛ գոհացուցիչներով փոխարինելու: Հետեւաբար սիրով կ՚որդեգրենք արժետուրքը՝ փոխանակ աւելատուրքի:

Ճիշդ է նաեւ, որ բառակերտութեան մէջ միայն բարդացումի դիմելու չէ, այլ նաեւ՝ երբ հնարաւորութիւն կայ՝ ածանցումի. ինչ որ խորհուրդս խղճամիտ կերպով կիրարկած է ազուցիչի, ոտնակի, տպօնի, մեկնիչի եւ այլ պարագաներուն: Բայց երբ ֆրանսերէնը՝ որ չունի մեր լեզուին բարդացման դիւրութիւններ՝ երկու-երեք բառ կը գործածէ առարկայ մը նշելու համար, մենք պարտաւոր կը զգանք այդ երկու-երեք բառերուն արտայայտած գաղափարները բարդացման օրէնքին ենթարկելու: Այս մօտեցումին մէջ «տկարութիւն» տեսնելու ոչ մէկ պատճառ կայ – մեր լեզուի բնական յատկանիշին կիրարկումն է պարզապէս:

Այժմ անցնինք մասնաւորեալ դիտողութիւններուն: Պըլտեան կառագնացութիւն բառը «նոր յօրինուած» կը յորջորջէ, մինչդեռ Աղայեանի մօտ այդ եզրը ոչ միայն գոյութիւն ունի, այլեւ հնարանութիւն կը կոչուի...: Գիւղագնաց, ծովագնաց, եւ լեռնագնաց բառերու հիման վրայ՝ Պըլտեան կը հասնի այն եզրակացութեան, որ... գնաց յետադաս արմատը՝ միայն դէպի իմաստը կ՚ընդգրկէ, եւ ոչ հետ, ինչ որ կառագնացը կ՚ենթադրէ: Շատ հաւանաբար ան կ՚անդիտանայ՝ որ կառագնացին կողքին ուրիշ բառեր ալ կան, որոնց մէջ գնացը հետի իմաստը կ՚ընդունի, ինչպէս՝ նաւագնաց, օդագնաց, ջահագնաց եւ նոյնիսկ առագաստագնացութիւն, որ երկար նկատուած կառագնացութիւնէն շատ աւելի երկար է: Ինչ կը վերաբերի շրջագայութիւն եւ երթեւեկ բառերուն, առաջինը կ՚ուզենք վերապահել circulation-ի ընդհանուր իմաստին, որուն մէջ կը մտնէ արեանը, դրամինը, լուրերունը, եւլն.: Երթեւեկը կը թելադրենք որ մարդոց հետիոտն շրջագայութիւնը նշանակէ, իսկ կառագնացութիւնը, որ շատ հին բառ կը թուի ըլլալ, թող վերապահուի circulation automobile-ին: Երբ մեր նախնիները կառագնացութիւն կ՚ըսէին, կը հասկնային ձիաքարշ կառքերով շրջագայութիւն: Այժմ որ կառքին իմաստը արդիականացած է, ինչո՞ւ չարդիականացնենք նաեւ կառագնացութեան իմաստը: Պըլտեան թող խոստովանի, որ այս գործելակերպը՝ ի՛ր իսկ թելադրած հնարանութիւններու վերօգտագործման ուղղութեան վրայ կը գտնուի...:

Պըլտեան ի միջի այլոց սխալ կը գտնէ նաեւ նեմաթաղ բառին կառուցումը, պատրուակելով որ թաղամաս իմաստով թաղ արմատը բարդացման երկրորդ դիրքով երբե՛ք չի ներկայանար (այդ դիրքին մէջ կը նշանակէ թաղող, ինչպէս՝ մեռելաթաղ...): Իրեն ազնուօրէն կ՚առաջարկենք որ բանայ Աղայեանի 632-րդ էջը. հոն պիտի գտնէ ծայրաթաղ բառը՝ quartier périphérique իմաստով, որ հիմնականօրէն կը ջրէ իր հաստատումը: Բաց աստի, Աղայեանի մօտ սրբագործուած են նեմասրահ, նեմավայր եւ մանաւանդ նեմափողոց բառերը: Ի՞նչ յանցանք գործած կ՚ըլլանք, եթէ վերջին բառին փողոցը փոխարինենք թաղով. կը ստանանք շատ աւելի կարճ, գեղահնչիւն եւ դիւրահասկնալի եզր մը: Ասկէ զատ, ներկայ խօսակցական լեզուին մէջ թաղամասը յատկացուած է arrondissement-ի, որ իր մէջ կը պարունակէ շատ մը թաղեր (quartiers): Պէտք է նաեւ յիշել, որ կարգ մը բառեր արդէն կրճատուած կը գործածուին, հակառակ որ կրնան շփոթութիւն ստեղծել: Օրինակ՝ ժառանգը թէ՛ ժառանգութիւն թէ ալ ժառանգորդի իմաստով կը ներկայանայ գրութեանց մէջ: Նոյնպէս՝ ներկայիս, դիւրութեան համար, երկլեզու կ՚ըսուի bilingue-ի իմաստով, փոխանակ երկլեզուեան բառը գործածելու, թէեւ երկլեզու կը նշանակէ նաեւ երկդիմի, կեղծաւոր, խաբեբայ...:

Դր. Պըլտեանի հաճելի չի թուիր նաեւ կայանել բայը (garer): Խնդիրը կը կայանայ հետեւեալ նրբութիւնը արտայայտելու մէջ. կառագնացութեան ընթացքին առիթներ կը ներկայանան, երբ ստիպուած կ՚ըլլանք կառքը ժամանակաւորապէս կեցնելու (կարմիր ազդալոյսին առջեւ, անձ մը ներս առնելու կամ իջեցնելու համար...), եւ ապա՝ վերջաւորութեան՝ զայն կառատեղի մը մէջ երկար ատեն անշարժացնելու: Օտար լեզուները յստակ եզրեր ունին այդ երկու տիպի կեցալները արտայայտող: Հայերէնի մէջ ուզեցինք ժամանակաւոր կեցալը կանգառել բայով, եւ վերջնական կեցալը կայանել բայով արտայայտել: Տխար Պըլտեան թող չաւրունակէ իր կառքը «դնել» փողոցին արգիլուած կողմին վրայ. մենք մերը պիտի կայանենք կառատեղին մէջ: Իրեն հետեւելով՝ voie de garage ասացուածքը «դնումի ճամբայ» թարգմանելու ենք...: (Զարմանալի է որ Պըլտեան կայանելը չէզոք ձեւով կը գործածէ. «Կառքս կը կայանէ». մինչդեռ ինք լաւ գիտնալու է, որ garer ներգործական ըլլալուն համար՝ նոյնն է նաեւ պարագան կայանելին. «Ես կառքս կը կայանեմ»):

Բաժը՝ ճանապարհահարկի փոխարէն բաւական փորձիչ է, եւ որպէս հարազատ հայերէն եզր՝ անմերժելի: Նոյնիսկ շրջարկը contexte իմաստով սիրուն եզր մը կը թուի ըլլալ: Սակայն զանցելը dépasser-ի առումով դժուար գործածելի կը նկատենք, որովհետեւ շատ կը յիշեցնէ զանցառելը:

Բ. ՄԱՍ

Նախընտրելի պիտի ըլլար, որ Դր. Պըլտեան իրեն անծանօթ տեղեկագիտութեան մարզը չշօշափէր, ուրկէ ալ հակասութիւններ չարտայայտէր: Նախ ճշդելու ենք, որ այդ բաժնին եզրերուն միակ հեղինակը իր մատնանշած անձը չէ, այլ անոնք առնուած են մասնագիտական գրութիւններէ, եւ առաջարկներ ալ ներկայացուած են ուրիշ եօթը հեղինակաւոր անձնաւորութիւններու կողմէ, որոնց անունները յիշուած են Ուղեցոյցին մէջ: Պէտք է նաեւ չմոռնանք, թէ միւս երեք մարզերուն նման՝ աս՛ր համար ալ բաղդատուած են համապատասխան անգլերէն, գերմաներէն ու ֆրանսերէն բառերը, եւ լաւագոյնին ընտրութենէն ետք միայն հայերէն նոր եզրը մշակուած է, փոխանակ սոսկ ֆրանսերէնէն «ստրկօրէն պատճէնահանուած» ըլլալու, ինչպէս կը յաւակնի մեր յարգելի գրադատը, ու «տկարութիւն» ալ կը կոչէ նման գործընթաց մը: Օրինակ՝ պենզինը ֆրանսերէն essence-ին թարգմանութիւնը չէ, այլ համարժէքը գերմաներէնին: Կարգ մը մաքրալեզու անձեր զայն վառելանիւթ կը կոչեն, ինչ որ անտեղի է, քանի որ պենզինը վառելանիւթի (carburant) տեսակ մըն է միայն, ոչ թէ միակը: Իսկ ջանք չթափուեցաւ զայն հայացնելու, քանի որ benzène-ը՝ որմէ կը սերի՝ գիտական եզր մըն է alcool-ի կամ butane-ի նման, ու միջազգային գործածութեան ենթակայ: Laser բառն ալ կ՚օգտագործուի ամէնուրեք իբր լազեր: Ուստի աւելորդ պերճանք չէր essence-ին դիմաց որդեգրուած ամէնէն յարմար հայերէն եզրը յիշեցնել ֆրանսախօս ընթերցողին:

Բոլորովին ապշեցուցիչ է նկատել, որ Պըլտեան չի խորհիր որ տեղեկացանկի, տոմսավարումի կամ ծանուցանուէրի նման «բազմաբարդ բառեր բախտը ունենան գործածութեան մէջ մտնելու»: Բայց իր դոյդ յօդուածներուն մէջ ալ՝ վերջիններէն առնուազն երկու տասնեակ օգտագործած է, ակամայ ապացուցանելով թէ այդպիսի եզրեր դժուարութիւն չունին մեր լեզուին մէջ գոյատեւելու: Յիշե՛նք «նմանահանութիւն», «պատճէնահանում», «բառակերտութիւն», «բնապահպանում», «համադրականութիւն», «ձայնափոխութիւն»..., որոնք աւելի «բարեհնչիւն» չեն՝ քան ձիւնաշղթայ, դարձաշառաւիղ կամ նեպակայունութիւն: Արդեօք «նորաբանել»ը աւելի դժուարամարս չէ՞, քան կայանելը, «ձայնընդլայնիչ»ը՝ քան շռագեհարելը: «Երկայնակլորախմորածակ»ին վրայ ծիծաղող Դր. Պըլտեանը առանց դոյզն խղճահարութեան կը նախընտրէ հինգ վանկնոց երկու բառ՝ «ջնջումի տեղ», փոխանակ երեք վանկ ունեցող մէ՛կ եզրի՝ ջնջատեղ: Եւ կը զարմանայ որ նոյն aile բառը՝ կառքի պարագային թեւի վերածուած է, բայց կառոյցի պարագային՝ մասնաշէնքի, փոխանակ գոհունակութիւն յայտնելու մտցուած օգտակար նրբութեան համար...:

Բազմահաղորդամիջոցէն խորշող Դր. Պըլտեան պէտք չէ շատերու նման շփոթէ հաղորդամիջոցը, որ բազմաթիւ ձեւերու տակ կը ներկայանայ (թուղթ, մագնիսական ձայներիզ, կերպընկալ նիւթէ շինուած սկաւառակ) ու տարբեր կարգի տեղեկութիւններ կը հաղորդէ (թուական տուեալներ, գիր, ցուցագիծ, գունաւոր նկար, երաժշտութիւն...), սոսկ լուրերու հետ, ու փորձէ «լրասփիւռ» եզրը նախընտրել հաղորդամիջոցէն: Նմանապէս amplificateur-ը որեւէ տեսակ ազդանշան (signal) կը զօրացնէ, եւ ոչ թէ միայն եռացուցիչ բխած երաժշտութիւնը. ուստի «ձայնընդլայնիչ»ը թերի վերծանում մըն է: «Անթել»ը Ա. Աշխարհամարտէն մնացած հնամեայ բառ է, ու կը վերաբերի հեռագրին կամ ձայնասփիւռին. մինչդեռ ներկայիս, Ի. դարու վախճանին, մեր հեռատեսիլի յայտագիրները կը ընդունիլ արուեստական արբանեակներու միջոցաւ, եւ անոնց արձակած ելեկտրամագնիսական ալիքները ընկալելու համար պէտք ունինք ալեհաւաքներու...:

Computer science անորոշ եզրը informatique-էն նախընտրող Դր. Պըլտեան ի՞նչպէս կրնայ անգլերէն բայի վերածել այդ երկգլխանի հրէշը, որ անոր հայերէն համազօրն ալ պահանջէ: Ու մեր չառաջարկածը ի՛նք հրապարակ նետելէն ետք՝ իւրահնար «տեղեկագիտացնել»ը կը կոչէ «բարբարոսութիւն»: Ժողովրդական առածը կ՚ըսէ. «Երբ գողը զօրաւոր ըլլայ, տանուտէրը գող կը հանէ»...: Թերեւս իր ականջներուն աւելի քաղցր կը հնչէ «բանակարգում»ը. սակայն վերջինը շատ սահմանափակ իմաստ ունի, որովհետեւ բանը կամ խօսքը՝ այլազան տեղեկութեան աղբիւրներէն միայն մին է ու բերանացի կը հաղորդուի. երաժշտութիւնը, պատկերը, շարժանկարը, կամ առհասարակ որեւէ տուեալ՝ ոչ մէկ կապ ունին բանին հետ: Իսկ եթէ իսկապէ՛ս «առանց բառացանկի՝ նորաբանութիւնը մեռեալ տառ կը դառնայ», ի՞նչպէս իր հաւնած computer science-ը ակիզբէն մինչեւ հիմա կը գոյատեւէ, թէեւ ոչ անոր ածականը, ոչ ալ բայը գոյութիւն ունին անգլերէնին մէջ...:

Դր. Պըլտեան նշմարելու էր, որ բառավարումը երբե՛ք իր նախընտրած ֆրանսերէն traitement de texte բառին «ստրկական պատճէնահանում»ը չէ, այլ կը սերի անգլերէն word processing-էն, քանի որ ամէն գրութիւն (texte) կազմուած է բառերէ (word): Նկատելով որ մանրակարգիչ մը երկու տեսակ «յիշողութիւն» ունի – mémoire vive (որ անկատար թարգմանութիւնն է անգլերէն բո՛ւն եզրին random access memory, աւելի ծանօթ իր կրճատեալ R.A.M. ձեւով) և mémoire de masse-, առաջինը բնորոշելու համար՝ զայն յարամատոյց կոչելը ինչո՞ւ «անհանդուրժելի» կը գտնէ. արդեօք յարալէզի հե՞տ կը շփոթէ...: Ան հարց կու տայ. «Ո՞ր չափով հեռանկար ունին» այս նորաբանութիւնները: Պարզապէս այն չափով՝ որ գործածուին մեզի պէս «մաքրապաշտներու» կողմէ, որոնք կը նախընտրեն շարժանկարը «ժապաւէն»ը «ֆիլմ»էն, եւ «ֆաքս»ի տեղ հեռապատճէն կ՚առաքեն իրենց ծանօթներուն: Անշուշտ մեր Ոսկեդարու գրականութեան մէջ վերջին եզրը «զարգացման կարելիութիւն» չունի. սակայն իր ժամանակին հետ քայլ պահել ջանացող ոեւէ անձ չի կրնար անկէ խուսափիլ ու զայն չօգտագործել, եթէ անշուշտ մտադիր է մայրենի լեզուն անաղարտ պահել ու զայն ճոխացնել...:

Վերջապէս, նշե՛նք մեր տեսակէտը արեւելահայ տարբերակներուն մասին, զորս նշանակած ենք աստղանիշներով: Այդ մօտեցումը երբեք չենթադրեր որեւէ հակադրութիւն: Ընդհակառակն, պարզապէս տեղեկատուի դեր կը կատարէ ընթերցողին մօտ: Մենք ջերմօրէն կը յանձնարարենք արեւելահայերէնի հայկական բառերուն խրացումն ու գործածութիւնը արեւմտահայերէնի մէջ, պայմանաւ որ անոնք նախանալից ըլլան: «Հանրախանութ»ը անփաստ եզր մըն է, քանի որ խանութը միշտ ի սպաս դրուած է հանրութեան. ընդաւ չարտայայտեր զանազան տեսակի ապրանքներ պարունակող համավաճառատունը (supermarché): Արեւելահայերէնն ու արեւմտահայերէնը նո՛յն լեզուին երկու թեւերն են, եւ պատճառ չկայ որ համարակաց բառամթերք չունենան:

Շնորհակալութիւն կը յայտնենք Դր. Պըլտեանին, որ իր երկարաշունչ բայց ոչ սպառիչ յօդուածով «Յառաջ»ի ընթերցողներուն ուշադրութեան յանձնեց մեր Ուղեցոյցին հրատարակութիւնը: Սիրով կ՚ընդունինք ամէն թելադրութիւն, եւ կը ջանանք զանոնք նկատի առնել Ուղեցոյցի յաջորդական պրակներու պատրաստութեան ընթացքին:

ԼԵՒՈՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ԱՐԻ ԹՕՓՈՒԶԽԱՆԵԱՆ

ՌՈՊԷՐ ՏԷՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ

...ՑԿՕՇԻԿԴ

Լեռը մուկ մըն է ծներ: Երեք ամիս առաջ հրատարակած յօդուածիս դէմ Եզրաբանական ինքնակոչ Խորհուրդի երեք անդամները գրեր են Պատասխան մը, որուն վայելումը կը ձգեմ ընթերցողի ողջամտութեան ու դատաստանին: Բաւական զուարճալի նիւթ կայ այնտեղ, թէ գիտութեան, թէ տրամաբանութեան, թէ ալ պարզ քերականական կալուածները «չօշափող»: Կը յիշեցնեմ միայն որ յօդուածս բանավիճային հանգամանք մը չունէր եւ չէր փորձեր սպառել հարցը: Անիկա առիթ մըն ալ չէր «որոշ հմտութիւն» ցուցադրելու, այլ համակրանքով ընդունելու ակնարկուած «անհրաժեշտ... շահեկան ձեռնարկ»ը: Մեր լեզուին հարստացումն ու արդիականացումը նկատած էի դերիվեր այս կամ այն պարագայական տուեալէն: Համոզումս կը մնայ անփոփոխ: Չէի յայտարարած սակայն որ Խորհուրդը լեզուական հարցերուն մէջ կազմուած է բոլորովին անձեռնհաս անձերէ: Կարեւոր չէր եւ արդէն բաւականին ընդհանրացած կարծիք մըն էր ասիկա: Հիմա, հոս, տեղ ու ժամանակ չեմ ուզեր վատնել, քննարկելու համար Խորհուրդին քիչ մը անխորհուրդ իմաստակութիւնները, Պատասխանին երկայնքին ու լայնքին: Կը բաւարարուիմ քանի մը նոր անհեթեթութիւններ ստորագծելով, այդ Պատասխանին մէջ իսկ:

1.– Թելադրած էի, որ Ֆրանսերէն dépasser բային համար կրնայինք գործածել «զանցել», որն ունի իր գոյականը արդէն շատոնց գործածուող: Ի՞նչ կը գրէ Խորհուրդը. «Սակայն զանցելը dépasser-ի առումով դժուար գործածելի կը նկատենք, որովհետեւ շատ կը յիշեցնէ զանցառելը»: Ի հարկէ չքնաղ «ճեմաթաղ»ը (թաղել) չի յիշեցներ սակայն զանցելը կը յիշեցնէ եղեր զանցառելը: Նման առարկում լեզուի չիմացութեան կատարեալ փաստ մըն է: Քանի որ եթէ անոր «գործընթաց»ին հետեւինք, ապա պիտի չփոխենք «կանգնիլ» (արեւելահայերէն «կանգնել») եւ մեզի առաջարկուած «կանգառել»ը, հաշուելն ու հաշուարկել, կիրառելն ու կիրարկելը. աւելին՝ կոխելն ու կոփելը, կռելն ու կրելը, արձակն ու արձանը, բարքն ու փառքը: Լեզուաբան ըլլալու հարկը չկայ գիտնալու համար որ զանցելը (գրաբարի զանցանեմ բայէն) կը նշանակէ առաջ անցնիլ, անդին երթալ. երկրորդ առումով մը կրնայ նշանակել transgresser, յանցանք գործել, որ բային գործածական առումը չէ: Իսկ զանցառել կը նշանակէ խոտորել, բեկանել, բան մը հաշուի չառնել, անտեսել: Այս իմաստով երբեմն կը գործածենք նաեւ գրաբար «զանց առնել»ը, զանց ընել ձեւով: Ուրեմն՝ հարցը յիշելու հարց մը չէ, այլ բառերուն իմաստային նրբութիւնները գիտնալուն եւ ճիշդ գործածելուն մէջ է:

2.– Ինչ կը վերաբերի supermarché-ին դիմաց առաջարկուած «համավաճառատուն»ին, ըսեր էի որ արդէն ի գործ դըրուած է «հանրախանութ»ը: Ի՞նչ կը գրէ Խորհուրդը. «Հանրախանութը անիմաստ բառ մըն է, քանի որ խանութը միշտ ի սպաս դրուած է հանրութեան. բնա՛ւ չարտայայտեր զանազան տեսակի ապրանքներ պարունակող ''համավաճառատուն''ը: Այսպէս, այս տրամաբանութեամբ: Պարոնները կը թուին չգիտնալ տարբերութիւնը համ-ին եւ հանուր-ին: Իրենց կարճ խելքով քանի որ հանր- արմատը գործածուած է, ուրեմն ատիկա հանրութեան կը վերաբերի: Նախ՝ հանուրը կը սերի համ- նախածանցէն, «ուր»ի յաւելումով: Համ-ը ի միջի այլոց եւ գլխաւորաբար ժամանակակից հայերէնի մէջ, բարդացման եւ ածանցման պարագային կը գործածուի երկու իրարու շատ մօտիկ առումներով. 1) միեւնոյն, միասին, նոյն, ինչպէս համակրանք, համատեղ եւ այլ բառերու մէջ: 2) Ամբողջ, ամէն, բոլոր, համայն իմաստով, ինչպէս համաշխարհային, համահայկական, եւայլն բառերուն մէջ: Իսկ հանուրը կը գտնենք ո՛չ միայն հանրութիւն, ընդհանրական, հանրամատչելի բառերուն մէջ, համ-ի երկրորդ առումին մօտիկ, այլեւ հանրատուն, հանրաքուէ, հանրագիտական բառերուն մէջ, ուր իմաստը կը թեքի դէպի ամէն բան, ամէնուն նրբերանգը: Հասկնալի է որ հանրախանութը հանրութեան խանութ չի նշանակեր, այլ ամէն բան ծախող խանութ կը նշանակէ, մինչդեռ ոլորապտոյտ համավաճառատունը, որուն վաճառատունը արդէն մեծ խանութ մըն է, կը նշանակէ միա՛յն վաճառատուն, սովորապէս, ամբողջ կամ ամբողջովին վաճառատուն: Ասիկա հասկնալու համար «տաղի՞ս» պէտք էր ըլլալ:

3.– Մեր կողմէ գործածուած «բանակարգ»ին (informatique) մասին Խորհուրդը կը համարձակի գրել. «սակայն վերջինը շատ սահմանափակ իմաստ ունի, որովհետեւ բանը կամ խօսքը՝ այլազան տեղեկութեան աղբիւրներէն միայն մին է ու բերանացի կը հաղորդուի. երաժշտութիւնը, պատկերը, շարժանկարը, կամ առհասարակ որեւէ տուեալ՝ ոչ մէկ կապ ունին բանին հետ»: Կարդացի՞ք չէ, հէնց այսպէս: Ամէն բան իր անուան կոչելէն իջեցնող Խորհուրդը պարտէր գիտնալ որ մեր լեզուին ամէնէն բազմիմաստ արմատներէն այս մէկը կը նշանակէ ի միջի այլոց նաեւ «միտք», ratio, մարդուն յատուկ ո՛չ միայն խօսելու, այլեւ մտածելու կարողութիւն: Այսպէս բանդէտը, անբանը, բանականութիւնը խօսքին հետ կապ ունին միայն այնքան որքան մարդը նոյն ատեն խօսուն արարած է, բայց խօսքն ու բանը համարժէք չեն, այլապէս բանախօսութիւն մը անհեթեթ կրկնախօսութիւն մը պիտի ըլլար: Մեր լեզուն -բանը երկրորդ դիրքով կը գործածէ logos-logie-logique բառամասերուն դիմաց. տեսաբանութիւն, տրամաբանութիւն, ծննդաբանութիւն, եւայլն: Եղբ. Խորհուրդը աւելի զգաստ ըլլալու է, երբ պատկերը, շարժանկարը եւայլն կը նկատէ «բանին» հետ կապ չունեցող բաներ, քանի որ երկրորդական վարժարան յաճախող մը այլապէս պիտի տրամաբանէր: Հարցը այն է, որ «տեղեկագիտութեան մարզը» շօշափո՛ղ Խորհուրդը չի գիտեր, չէ անդրադարձած որ «informatique» յղացքը նկատի ունի ոչ թէ տեղեկութիւնը, այլ մէկ տարր կամ բազմաթիւ «դէպքեր» որոնք ազդանիշով մը կամ ազդանիշերով կըրնան ձեւ առնել ու փոխանցուիլ: Կը խորհիմ որ մեր «կարգ» արմատը այդ ձեւաւորման, դասաւորման, գոման գործը կրնայ կրել, իսկ «բան»ը որ խօսք չէ միայն, այլ միտք, ոչ գաղափար, ոչ մտածում, համապատասխան նշանակութիւնը կը բերէ, մանաւանդ որ Ֆրանսերէնը ինքնին ստրկական կրկնութիւնը չէ «երկգլխանի հրէշ» computer science-ին (անցողակի ըսեմ, որ ինծի եղած վերագրումները հիմնովին յերյիւրուած են, Խորհուրդը կարդալ ալ պէտք է սորվի): Առաջարկած «բանակարգում»ս առաւելութիւնը ունի, ըսեր էի, ոչ միայն դիւրաւ բայ մը հանելու գոյականէն (բանակարգել – informatiser եւ ոչ անշուշտ Խորհուրդին տուեալներէն ենթադրելի՝ տեղեկագիտականացնել), այլեւ ընդունելի ածականներ: Եղբ. Խորհուրդը համոզելու պատիւն չեմ արժանացած, սակայն արդեօք ինքը՝ այդ Խորհուրդը արժանացա՞ծ է իր տիտղոսին, ո՞ր վաստակով:

4.– Վերջապէս Խորհուրդը զիս կը յղէ Աղայեանի բառարանին, իր ծայրաթաղին եւ ճեմաթաղին արդարացման համար: Խորհուրդը չի՞ գիտեր որ բառի մը բառարանի մը մէջ արձանագրումը «սրբագործում» չի կրնար նկատուիլ. ասիկա այսպէս է մանաւանդ ներկայ պարագային, երբ այդ բառը զետեղուած է Աղայեանի ոչ յանձնարարելի աշխատութեան մէջ, ուր «սրբագործուած» բաւական մեծ թիւով անսրբութիւններ կան, առաջին էջէն սկսեալ: Խորհուրդը յղելու եմ աշակերտական գրասեղաններուն, որպէսզի նկատէ որ «ճեմասրահ»ին, նոյնիսկ «ճեմափողոց»ին սրահն ու փողոցը, «ճեմաթաղ»ի թաղին հետ չեն կրնար բաղդատուիլ, քանի որ առաջինները բայարմատներ չեն, երկրորդը իր երկդիմի ձայնանմանութեան պատճառով ու դիրքով կը թելադրէ միայն ու միայն թաղելուն արմատը:

5.– «Կայանել» չինծու բայը ներգործաձեւ գործածելու համար, հարկ է մըտածել... ֆրանսերէն ու գրել հայերէն, չէ՞. ինչպէս Պատասխանին... «այժմ որ...»ը (maintenant que):

6.– Խորհուրդը կը լռէ բառերը իրենց շրջարկին մէջ տեղաւորելու առաջարկիս մասին: Առնուազն մեզի կ'ընձեռէր առիթը ըմբոշխնելու զանոնք իրենց կիրառումներուն մէջ: Հոն է նորակերտ բառերուն վաւերացման տեղը: Խորհուրդը կը յաւակնի «մտադիր ըլլալ մայրենի լեզուն անաղարտ պահել ու զայն ճոխացնել...» (այսպէս) երբ գիտենք որ անոր անդամներէն քիչեր հարկին տակն են, ամէն օր, լուր թարգմանելու, նոր գաղափարներ ու նոր նիւթեր, գործիքներ ու թէքնիքներ հայերէնով կոչելու: Չարժեր խօսիլ Խորհուրդի գրած հայերէնին մասին, որուն նմոյշը կարելի է տեսնել Պատասխանի արձակին մէջ:

Իմ կողմէս խորհուրդ մը՝ այս Խորհուրդին. լաւ աշխատանք մը կատարած պիտի ըլլար անիկա, եթէ իր հանճարեղ վըճիռները արձակելէ առաջ, ուսումնասիրէր սանկ քանի մը տարի Հայոց լեզուի բառակերտական համակարգը, մանրագիտանար այնտեղ եւ «որոշ հմտութեամբ» զգաստանար:

Մինչ այդ՝ կրնամ թերեւս ըլլալ ու մընալ «անծանօթ տեղեկագիտութեան մարդ»ին (ինչէ՞ն գիտէք), սակայն մէկ բան ստոյգ է այսօր. Եղբ. Խորհուրդը՝ ինք հայերէնի բառակերտման գործէն բոլորովին անտեղեակ մարդոց պատահական հաւաքում մըն է:

ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ

ԴՈՂՕՒԹԻ ԴՈՂՕՒԹ

ԳՆԱԼԸԻ կազդուրման կայանի «Ծաղկաձոր» (?) բացօթեայ մարզադաշտին վըրայ, Օգս. 22-ին, տեղի ունեցած է կազդուրման կայանի եղանակի փակման հանդէսը: Հաւաքոյթին նախագահած է Կզզեաց (?) տեսուչ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան: Բացման խօսքը արտասանած է տընօրէնուհի Տիկին Ժագլին Էրմէն որ խընամուած զեկուցում մը կատարած է կազդուրման կայանի աշխատանքներուն մասին: Այս տարի ընդունուած են 230 աշակերտ-աշակերտուհիներ, որոնց պատասխանատուութիւնը ստանձնած են 18 հըսկիչ եւ 12 աշխատաւոր: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը զոր փակած է կազդուրման կայանի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Գէորգ Դաւիթեանի: Ելոյթ ունեցած է կայանի հիմնադիր անդամներէն՝ Մարտիրոս Թորան: Փակման խօսքը արտասանած է Մեսրոպ Արք.:

ԳՆԱԼԸԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ, Սեպ. 3-ին տեղի ունեցած է ամառնային շրջանի դասընթացքներուն հետեւած մանուկներու փակման հանդէսը: Բացման խօսքը արտասանած է Թանիա Շէնեան որ բացատրութիւններ տուած է կատարուած աշխատանքներուն մասին: Աշակերտները ապահոված են գեղարուեստական յայտագիր մը:

ՊՈԼՍՈՅ Գոնրատ պանդոկի չքեղ սըրահներուն մէջ, աւելի քան 500 հանդիսականներու ներկայութեան, Օգս. 21-ին, տեղի ունեցած է պարահանդէս մը, Ս. Խաչ Դպրեվանքի 40-ամեակին առթիւ: Սկզբնական ճաշի բաժնին ներկայ եղած են Պատրիարքը, Շահան Արք., Մեսրոպ Արք.: Կազմակերպիչները քառասնամեակին առթիւ պատրաստած էին քառասուն ոսկեդրամներ որոնք կը կրէին քառասնամեակի խորհրդանշանները: Ճաշի աւարտին խօսք առած է Գարեգին Արք.: Իրեն յաջորդած է Դպրեվանքի Նիւ-Եորքի ներկայացուցիչը՝ Ցարութիւն Քէօրօղլուեան: Ուղերձ մը կարդացած է նախկին ուսուցիչ Փրոֆ. Ժան Գալայճը:

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, Օգոստոս 22-ին դոհաբանական պատարագ մատուցանուած է Ս. Խաչ Դպրեվանքի քառասնամեակին առթիւ, կրօնական թէ աշխարհական բազմաթիւ հանդիսութեանց շարքին: Քարոզած է Գարեգին Պատրիարք:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Ց. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

8.

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԱՍՏԸ

Անոնք որ ծանօթ են Պոլսոյ հայ գաղութի պատմութեան՝ տարօրինակ պիտի չգտնեն այս երեւոյթը: Պոլիս, օսմանեան տիրապետութեան ամբողջ շրջանին, պահպանած է Վենետիկի եւ Ճենովայի հետքերը որոնք ժառանգած էր Բիւզանդիոնէն, եւ իր շփումը միշտ սերտ պահած է իտալական կեդրոններու հետ: Այդ շփումը պիտի ազդէր հայ կեանքին վրայ եւս, մանաւանդ երբ Մխիթարեանք եւս երթային հաստատուիլ իտալական կեդրոնի մը մէջ, եւ առաջին հայ ուսանողները որ Արեւմուտք պիտի դիմէին՝ իտալական համալսարանները նախընտրեցին ի սկզբան:

Բայց պիտի չուշանար նաեւ ֆրանսական ազդեցութիւնը:

Եթէ ռուս լեզուի եւ ռուս գրականութեան ազդեցութիւնը բարերար դեր կատարեց արեւելահայ աշխարհաբարը հարստացնելով նոր բառերով եւ մտածման ու արտայայտութեան նոր ձեւերով, ֆըրանսական լեզուն աւելի եւս բարերար դեր ունեցաւ արեւմտահայ աշխարհաբարի զարգացման փուլերուն մէջ: Ու այդ՝ ոչ միայն բառեր, ոճեր եւ ասութիւններ տալով մեր աշխարհաբարին, այլ ստատարելով նաեւ անոր բիւրեղացման:

Պոլսոյ ժողովրդական բարբառին մէջ սպրդած ֆրանսերէն բառերուն ու ֆըրանսաբանութեանց ակնարկելէ յետոյ Աճառեան դիտել կու տայ, թէ «ի պատիւ պոլսահայ գրողների պէտք է խոստովանինք սակայն, որ երբեք այսպիսի լեզու մուտք գտած չէ գրականութեան մէջ: Ինչպէս բուն ժողովուրդի, նոյնպէս եւ աւելի գրական լեզուի մէջ չափազանց սահմանափակ էր ֆրանսերէն բառերի գործածութիւնը: Ծայրայեղ դէպքում օտար բառերը գրում էին չեղատառ, կամ նոյնիսկ լատինական այբուբենով եւ յաճախ կցում էին նրան հայերէն հոմանիշը, որ տեղն ու տեղը շինում էին կամ որեւէ բառարանից արտադրում» (1):

«Կազմել եմ, կը գրէ Աճառեան, մի առանձին աշխատութիւն Եւրոպական Լեզուների Ազդեցութիւնը Հայերէնի վրայ վերնագրով, ուր հաւաքել եմ պոլսահայ բարբառում գործածական բոլոր օտար բառերը, թուով 855: Այս թուից 600 հատը իտալերէն է, մնացեալը ֆրանսերէն: Անգլերէն բառերի թիւը երկու է միայն. նոյնքան էլ գերմաներէն: Բուլկարերէնից կայ մի բառ golém խոշոր (...) եւ մի բառ էլ ռուսերէնից փոխառեալ՝ խափուսփա (կերակուր մը) (2):

Աճառեան իր Հայոց Լեզուի Պատմութիւն գրքին մէջ կ'արտատպէ, Այտընեանէն առնելով, բոլոր այն ֆրանսաբանութիւնները որոնք գործածուած են ասկէ դար մը առաջ արեւմտահայ գրականութեան մէջ եւ որոնց կը կցէ յետագային գործածուածներ: Այդ ֆրանսաբանութիւններէն հազիւ մէկ քանին սակայն գործածական են այսօր, ինչպէս.

շուրջ չորս ամիս (չորս ամսու չափ)

կ'երթամ բարեկամս գտնելու (բարեկամիս կ'երթամ),

գնա մաղախդ փնտռելու (գնա մաղախդ առ)

անխոհեմ եղայ (անխոհեմութիւն րրի),

Բաւական սրամիտ է դատաստան ընելու համար (դատաստան ընելու չափ սրամիտ է),

աւելորդ պիտ ըլլայ (կ'ըլլայ),

եթէ այսպէս վառես՝ ալ ածուխ պիտի չունենաս (ածուխ չի մնար) (3):

(Շար. 25)

(1) – Հ. Աճառեան, «Հայոց Լեզուի Պատմութիւն», էջ 574:
(2) – Անդ, էջ 580:
(3) – Անդ, էջ 578:

(Շար. Ա. էջէն)

մը, որ Թիֆլիսէն սխալմամբ Երեւան եկած էր, տեղ գրուած ըլլալով Թիֆլիս – Երեւան գնացքին մէջ։

❦

ՀԱՅԿ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՄՆ ՄԵԿՆԱԾ

ԱՄՆ-ու Քոնկրէսին հրաւէրով, Հայաստանի խորրհդարանական պատուիրակութիւն մը գլխաւորութեամբ՝ ԳԽ-ի առողջապահութեան եւ ընկերային հարցերու յանձնաժողովի նախագահ Բագրատ Ասատրեանի, Սեպ. 8-ին Ուաշինկթըն մեկնած է։ Անոնք կը ծանօթանան ԱՄՆ-ու օրէնսդրական համակարգին եւ կառավարութեան ընկերային գործընթացին։ Կը քննարկուին նաեւ երկրաշարժէն տուժած շրջաններուն վերաբերող ծրագրեր։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, վարչապետը, Ներքին եւ Պաշտպանութեան նախարարները Կորսիկա երթուղարձ մը ըրին, Ուրբաթ, Սեպ. 10-ին, կղզիին ազատագրման յիսնամեակին առթիւ։ Այցելոյի մէջ, Ֆրանսայի Նախագահը յայտարարեց. – «Կը մաղթեմ, կ'ուզեմ որ կորսիքացիները իրենց զիրենք տէրն զգան այն գործերուն մէջ որոնց մարզերը իրենց ձեռնհասութենէն կախում ունին»։ Յիսուն տարի առաջ, Կորսիկա Ֆրանսայի առաջին նահանգը եղած է որ գրաւման լուծը թօթափած է։

ՇԻՐԱՔ - ՊԱԼԱՏԻՒՐ երկու ժամ խօսակցութիւն մը ունեցան, Շաբաթ, Սեպ. 11-ին, Մաթինեոն, փաստելու համար թէ չատ ջերմ են իրենց յարաբերութիւնները։ Վարչապետը մինչեւ դրան չեմը ընկերացաւ իր հիւրին եւ երբ հարց տրուեցաւ թէ՝ հաշտութի՞ւն մըն է, պատասխանեց. –«Հաշտուելու համար պէտք է սրդոդած ըլլալ»։

«ԻՒՄԱՆԻԹԷ»ի սեպտեմբերեան աւանդական դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ Սեպ. 11-ին եւ 12-ին, բայց, այս անգամ, առանց Ժ. Մառշէի որ հիւանդանոցն է վիրաբուժական գործողութեան համար։ Փակման քաղաքական ճառը արտասանեց Ֆրանսիս Վիւրց, որ խստօրէն արտայայտուեցաւ «Պալատիւր ծրագրին» մասին, որու դէմ պէտք է պայքարիլ։

ՉԻԼԻԻ մէջ, փուչին 20-ամեակը առիթ տուած է բախումներու. Սանթիակոյի մէջ, ոստիկանութիւնը չատ բուռն կերպով միջամտած է ձախի ցոյցի մը, որու հետեւանքով երկու մեռեալ կայ եւ շուրջ 100 վիրաւոր։

ՓԷՕԺՕ, 1994-ին համար ծրագրած է 2550 աշխատաւոր ճամբել զանազան ձեւերով։ Այս եւ նման այլ պարագաներ կը փաստեն որ այնքան ալ դիւրին չէ գործազրկութեան դարման մը բերել, քանի որ աշխատանք ստեղծելէ առաջ, հարկ է առաջքն առնել ջնջումներուն։

ԱԶԳ. ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ նախարարը՝ Ֆրանսուա Պայրու հրմշտկուած ու գետին նետուած է, Սեպ. 10-ին, Փոյի մէջ ցուցարարներու կողմէ, որոնք կը բողոքէին Էլֆ - Աքիթէնի սեփականաշնորհման դէմ։ Այսինքն ոչ մէկ ուղղակի կապ կար իր պաշտօնին հետ։

ՀԱՐԱՒ-ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ մէջ 16 Քիւրտ եւ երեք Թուրք ոստիկան ըսպաննուած են Սեպ. 9-ին եւ 10-ին, ՓՔՔ-ի անդամներու եւ Թուրք ապահովութեան ուժերու միջեւ տեղի ունեցած բախումներու ընթացքին։ Շաբաթավերջին ալ (Շաբաթէն Կիրակի) 18 մեռեալ աւելցած է (17 քիւրտ, մէկ Թուրք ոստիկան)։ Միւս կողմէ, Քիւրտերը ութ զբօսաշրջիկ պատանդ բռնած են Սեպ. 11-ին. – երկու Պարսիկ եւ վեց Պենկալի։ Արդէն երկու Զուիցերացի, երկու Իտալացի, երկու Գերմանացի եւ մէկ Նոր-Զելանտացի դեռ պատանդ են։

ԱՆԳԱՐԱՅԻ մէջ Թուրք - ռումանական համաձայնագիր մը ստորագրուած է ապահովութեան եւ մուտքի վիզաներու ջնջումին վերաբերեալ։

Պ. ԹԱՓԻԻ սկզբնական յոխորտանքներէ ետք, երբ Պերնի դատարանը կ'առկախէր ԻՒԷՖԱ-ի վճիռը, յանկարծ նահանջեց եւ Ուրբաթ իրիկուն (Սեպ. 10) քաշեց իր դիմումը, ի սէր ֆրանսական ֆութպոլին։ Չորեքշաբթի (Սեպ. 15) Մոնաքոն է որ պիտի մրցի Աթէնքի հետ։

ՎԵՆԵՏԻԿԻ 50-րդ մոսթրան վերջ գըտաւ։ Առաջին մրցանակը՝ «ոսկի առիւծ»ը շնորհուեցաւ միաժամանակ երկու ֆիլմերու՝ ամերիկացի Ալթմանի «Շորթ Քըթս»ին եւ լեհ Քիսլոսկիի «Երեք գոյն. կապոյտ»ին։

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՖՐԱՆՍԱՆ ուժգին փոթորիկի մը թատերաբեմն եղաւ շաբաթավերջին։ Պրըթանըէն Նորմանտի, Լուարի շրջանը հովը 120-էն 150 քմ. արագութեամբ փչած է, գլխաւորաբար Մանշի եւ Ատլանտեանի ափերուն։ Մեծ վընասներ կան։

ՄԱՅԱՄԻԻ (Ֆլորիտա) մէջ օտարներու դէմ հալածանք մը ծայր տուած է որ կը մտահոգէ իշխանութիւնները։ Վերջին ամիսներուն ութ զբօսաշրջիկներ սպաննուած են խմբակի մը կողմէ որ «Ֆլորիտայի Ժէօնկլը» մկրտուած է։ Վերջին զոհերն են գերման այր ու կին մը, որոնք յարձակման ենթարկուած են օդակայանէն դէպի պանդոկ իրենց ճամբուն վրայ։ Ոստիկանութիւնը 19-ամեայ կասկածելի մը ձերբակալած է։ Ոստիկաններուն համաձայն յարձակողներու նպատակն է կողոպտելիք զոհեր գտնել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն-Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի «Զ. Շանթ» մասնաճիւղի վարչութիւնը իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ Կիրակի, Սեպտեմբեր 19, առաւօտեան ժամը 10-ին, Թաղին Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ։

Հոգեհանգիստի աւարտին տեղի կ'ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ի յիշատակ իրենց եղբօր՝ Զօհրապ Մուրատեանի մահուան 4-րդ տարելիցին (1989 Սեպտեմբեր 11), Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Պարգեւ Շամիկեանի մահուան առթիւ, Պ. Աշոտ Սերճանեան եւ զաւակները հետեւեալ նուէրները կ'ընեն. – 500 Ֆր. «Աշխարհ»ին, 500 Ֆր. «Հայաստան» Հիմնադրամին, 250 Ֆր. Արմենի-Վիլաժ (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 250 Ֆր. «Յառաջ»ին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 18, ժամը 15-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, 75009 Paris

UGAB - MARSEILLE

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

CONFERENCE PROJECTION

KARABAGH: quel avenir?

avec les docteurs

KHAZINEDJIAN et DELANIAN

le Vendredi 17 Septembre à 20 heures
327, Bd Michelet, Marseille 9e

— *Entrée libre* —

ՖՈՒԹՊՈԼ

Միւլհուզի խումբը իր դաշտին վրայ յաղթեց Վալանսի Հայ Մարզականին 1-ի դէմ 2 կէտով։

Դասաւորման գլուխն է Նանսի 15 կէտով, Վալանս 17-րդ է 8 կէտով։

Սեպ. 13-ի դասաւորման համար սակայն, նկատի չէ առնուած Լիկայի կազմակերպիչ յանձնախումբին որոշումը որ պարտուած հռչակեց Լը Ման եւ Պուրժ անկանոնութեան մը համար եւ որոնք վերաքննութեան դիմած են։

FETE NATIONALE ARMENIENNE

ANNIVERSAIRE DE LA PROCLAMATION DE LA NOUVELLE REPUBLIQUE INDEPENDANTE D'ARMENIE A MARSEILLE

CONSEIL REGIONAL DES EGLISES APOSTOLIQUES ARMENIENNES DU MIDI DE LA FRANCE

LUNDI 20 SEPTEMBRE A 11 HEURES

— Prière d'Action de Grâce, en la Cathédrale Arménienne
— Réception à 18 heures, à l'occasion du IIème Anniversaire de l'Indépendance de l'Arménie

en présence de Monsieur VAHAN DER GHEVONDIAN
Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France

Ֆ. Կ. Հ. Հ. Յ. Դ.

— ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ —

Հ.Յ.Դ. Տէսինի խումբը եւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Արշակ Ջամալեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպեն

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 19, ժամը 12էն սկսեալ

Տէսինի Centre Aéré-ին մէջ։

Եկէ՛ք միասին փակելու արձակուրդներու էջը 1993-ի վերջին դաշտահանդէսով։

Ձեզ կը սպասեն հայկական խորովածն ու խորտիկները Harout ambiance-ի երաժշտութեամբ։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԱՆԻԷՐ – ՊՈՒԱ-ԿՈԼՈՄՊ ՈՒ ԿՈԼՈՄՊ

Հայկական դպրոցի վարչութիւնը կը յայտնէ որ հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, ժամը 9-էն 12 իսկ կէսօրէ վերջ 14-էն 16
119, rue Hoche, Colombes

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել. –
Պ. Ճիզմէճեան՝ 47. 81. 09. 72

❦

ՄԱՐՍԷՅԼ
ԱԲՈՎԵԱՆ ԴՊՐՈՑ

1993-94 տարեշրջանի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15-ին, Պուա-Լըմեթրի դպրոցին մէջ, ժամը 10-էն 16։

Այս տարի տեղի կ'ունենան նաեւ հայերէն լեզուի եւ մաթեմաթիկի դասընթացքներ, ամէն չաբաթ կէսօրէ վերջ նոյն տեղը, պաքալօրէայի պատրաստութեան համար։

Կը դասաւանդուին նաեւ երգ, պար։

Օթօքարի սպասարկութիւնը ապահովուած է։

Արձանագրութեանց համար դիմել՝
Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ 91 – 77 – 84 – 70
Տիկին Տօնիկեանի՝ 42 – 69 – 07 – 95
Տիկին Էօզկիւլեանի՝ 42 – 22 – 08 – 52

❦

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ դպրոցի 1993-1994 տարեշրջանի արձանագրութեանց համար ծնողքները պէտք է դիմեն դպրոցի տնօրէնութեան, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9-էն, 12, ռիւ Սէսիլ, Վալանս հասցէին։

CBAF SECTION DE PARIS

La commission «*école*» enrichie de l'expérience et du soutien financier des familles et donateurs durant ces 10 dernières années, organise la rentrée scolaire 1993-94 sur de nouvelles bases destinées à renforcer l'enseignement de la langgue arménienne..

Les enfants ayant fréquenté notre école hebdomadaire du samedi après - midi, dès leur plus jeune âge, arrivent bien préparés, pour aborder dans les meilleures conditions l'étape finale, le BAC.

Nous invitons les parents à inscrire leurs enfants dans nos écoles..

La section de Paris propose pour la prochaine rentrée scolaire :

1 — Son école du niveau «*maternelle*» jusqu'au niveau des «*avancés*» soit 6 niveaux de 15h à 18h.

2 — Le BAC scindé en deux groupes : Pré-Bac et Bac, de 14h30 à 16h + Histoire-Géo.

3 — Cours d'arménien pour adultes, le mardi soir et/ou le samedi après-midi.

Tous nos enseignants sont rigoureusement sélectionnés. De plus, des activités diverses sont proposées à nos élèves.

INSCRIPTIONS ET DEBUT DES COURS
SAMEDI 18 SEPTEMBRE, dès 14h

Parents, pensez dès à présent à transmettre la culture arménienne à vos enfants

Il n'est jamais trop tôt...
comme il n'est jamais trop tard!

Renseignements par téléphone :
1 — 47 84 82 90
2 — 48 71 22 77
3 — 34 19 44 63 le soir

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15
MERCREDI
15 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47.70.86.60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48.00.06.70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 F

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ 460 Ֆ
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ (շաբաթական առաքում) – Հատը 5.00 Ֆ

ԿԹ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.150 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.150

ԱՐԱՖԱԹ - ՌԱՊԻՆ

ՁԵՌՔԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՍԵՂՄՈՒՄԸ

…իլ Գլինթըն խոստովանած է որ Կիրա-…կին Երկուշաբթի լուսնալիք գիշերը չէ …ցած : Արթնցած է ժամը 3-ին եւ ձեռքը …ած է հին Կտակարանը ու էջեր կար-…ալէ ետք, ելած է ու պատռած գրած ճա-…ը եւ նոր մը գրած :

…ատմական բառը այնքան գործածուե-…ու եւ կը գործածուի այս առթիւ որ …որկ է նոր ածականներ գտնել, կամ խո-…մութիւնն ունենալ սպասելու եւ տես-…ու, ինչպէս կը թելադրեն Անգլիացիք, …պէսզի կարելի ըլլայ համոզուիլ թէ իս-…պէս նոր էջ մը բացուած է ։

…երթերը նախընտրաբար կը հրատա-…կեն Արաֆաթ – Ռապին ձեռքի սեղմու-…ի պատկերը, քանի այնքան ալ ապահով …ր որ Ռապին յօժարի «նայկին աչարեկի-…» ձեռքը սեղմել, բայց երբ Արաֆաթ …եռքը երկարեց, Իսրայէլի վարչապետը …ալկեանի մը վարանումէն ետք, իրն ալ …կարեց :

…ծառերն ալ կը համապատասխանէին …թնոլորտին : 3000 հոգի հաւաքուած էին …իտակ Տան պարտէզը : Գլինթըն կը …նար հանդիսութիւնը, աջին ունենալով …պին եւ ձախին՝ Արաֆաթը որ պա-…ած էր իր ծանօթ համազգեստը, միայն …ծքը չէր կրեր :

Միացեալ – Նահանգներու Նախագահը …րի գալուստի խօսքերէ ետք, յիշած …որ դարուս երկայնքին դառնութիւնը …րեց պաղեստինցի եւ հրեայ ժողո-…ուրդներու միջեւ զրկելով շրջանը իր հա-…րստութիւններէն եւ որդիներուն չատե-…ն : «Իսահակի եւ Իսմայէլի չառաւիղ-…երը յանդուգն ճամբորդութիւն մը սկը-…ած» կ՚ըսէ նախագահը, խոստանալով …իացեալ - Նահանգներու «գործօն» օժան-…դակութիւնը» :

…ապին կ՚ուզէ վստահեցնել որ անկեղծ …։ Նախկին զինուորական, անզիջող, …964-էն Սպայակոյտի պետ է եւ գլխաւոր …րակատարներէն մէկը 1967-ի վեցօր-…եայ պատերազմին : Այդ իսկ պատճառաւ …ո քաջ կը նկատուի իր առած քայլը, …ի իբրեւ Պաշտպանութեան նախա-…ր, երբ ծայր կու տար ինթիֆատան, …ած էր քարեր նետողներու «ոսկորնե-…ը ջախջախել» : Այսօր, նոր դէմք մըն …որ ցոյց կու տայ Իսրայէլի վարչա-…տը, խոստովանելով հանդերձ որ …իշուշտ, դիւրին չէ պատերազմի զո-…րու, բրտութեան, ահաբեկչութեան զո-…րու ընտանիքներուն համար, հազարա-…որ մարդոց համար որոնք իրենց կեան-…ով պաշտպանեցին մեր կեանքը եւ զոհե-…ն իրենց կեանքը մեր կեանքին համար : …որ առնոց համար այս արարողութիւ-…ը յապաղումով կու գայ» :

…ւ կը շարունակէ. –«Երուսաղէմէն կու …անք, հրեայ ժողովուրդին պապենական …ւ յաւիտենական մայրաքաղաքը : Ցաւի …ւ մղձաւանջի հողէ մը կու գանք : Կու …անք ժողովուրդէ մը, տունէ մը, ընտա-…իքէ մը որ չունեցաւ տարի մը, ամիս մը, …որու ընթացքին մայրեր ողբացած չըլլա-…ն իրենց որդին : .. Թոյլ տուէք ըսել …եզի, Պաղեստինցիներ, մեր ճակատագիրն …է միասին ապրիլ նոյն հողին վրայ : Մենք՝ …ինուորները կռիւներէ վերադարձած, ա-…իւնոտ, մենք որ մեր ընտանիքներու ան-…դամները եւ մեր բարեկամները տեսանք …որ աչքերուն առջեւ սպաննուած, մենք …որ իրենց յուղարկաւորութեան ներկայ …եղանք եւ այլեւս չենք կրնար աչքերուն մէջ …ալ իրենց ծնողքին, մենք որ կու գանք …ողէ մը ուր ծնողքներն են որ կը թաղեն …իրենց զաւակները, մենք որ ձեզի դէմ կըռ-…ւեցանք, այսօր, ձեզի կ՚ըսենք բարձրա-…ձայն եւ յստակ ձայնով՝ բա՛ւ է այսքան արիւն, բա՛ւ է այսքան արցունք, հերի՛ք է» :

Իսրայէլի վարչապետը կ՚ոգեկոչէ սուրբ Աստուածաշունչէն հատուած մը ուր կ՚ըսուի. –«Ամէն բանի համար եղանակ մը կայ եւ ժամանակ մը ամէն բանի համար երկինքի տակ : Ժամանակ մը՝ ծնելու եւ ժամանակ մը՝ մեռնելու, ժամանակ մը՝ սպաննելու եւ ժամանակ մը՝ խնամելու, ժամանակ մը լալու եւ ժամանակ մը՝ խընդալու, ժամանակ մը՝ սիրելու եւ ժամանակ մը՝ ատելու, ժամանակ մը՝ պատերազմի եւ ժամանակ մը խաղաղութեան համար : … խաղաղութեան ժամանակը եկած է» :

Արաֆաթի համար խաղաղութեան ճակատամարտը բոլոր ճակատամարտերուն դժուարագոյնն է : Ան արժանի է բոլոր ճիգերուն, որպէսզի արդար եւ տեւական ըլլայ : «Ժողովուրդս, կ՚ըսէ Արաֆաթ, կը յուսայ որ այս համաձայնագիրը ցաւի եւ տառապանքի շրջանի մը վերջաւորութեան սկիզբն ըլլայ եւ յանգի խաղաղութեան, համակեցութեան եւ իրաւունքներու հաւասարութեան շրջանի մը» :

Խօսքերէն, ճառերէն, մաղթանքներէն ետք, հարկ է գործի անցնիլ, ոչինչ դիւրին է եւ երկու տարուան փոխանցման շրջանէ մը ետք, բուն բանակցութիւնները պէտք է սկսին : Ժամանակացոյցը կը նախատեսէ որ համաձայնագիրը գործադրութեան դրուի Հոկտեմբեր 1-ին : Դեկտեմբեր 3-ին, իսրայէլեան բանակը կը սկսի քաշուիլ Կազայէն եւ Երիքովէն : 1994, Ապրիլ 7-ին, վերջ կը գտնէ Կազայէն եւ Երիքովէն քաշուիլը : 1996, Ապրիլ 30-ին կը սկսին բանակցութիւնները հողերու վերջնական կառոյցը ճշդելու համար : Կնճռոտ հարցերէն մէկն է Երուսաղէմ, որ Հրեաներու «պապենական մայրաքաղաքն է» ինչպէս շեշտած է Ռապին, «Պաղեստինի մայրաքաղաքը պիտի ըլլայ» կը յայտարարէ Արաֆաթ եւ որու համար քրիստոնեայ աշխարհն ալ իր խօսքն ունի ըսելիք :

Երկար ճամբայ մը կայ կտրելիք եւ մինչեւ կնճռոտ շրջանը նոր կը սկսի :

Պէյրութի մէջ, արիւնալի բախումներ տեղի ունեցած են, մինչ Ուաշինկթըն պատմական ժամեր կ՚ապրէր համաձայնագրի ստորագրութեամբ : Ներքին Նախարարութիւնը որեւէ ցոյց արգիլած էր և բանակը կրակ բացաւ չիի մեծամասնութեամբ արուարձանի մը ցուցարարներուն վրայ : 7 մեռեալ եւ 42 վիրաւոր կայ ։ Ցոյցը կազմակերպած էր Հէզպոլլան : Աւելի առաջ ալ, հրացանաձգութիւն մը տեղի ունեցած է Ռաշիտիյէի պաղեստինեան գաղթակայանին մէջ, Արաֆաթի կողմնակիցներու եւ հակառակորդներու միջեւ : Երկու վիրաւոր կար :

Վերադարձի ճամբուն վրայ, անսպասելի կերպով, Ռապին Ռապաթ գնաց, ուր դիւանագիտական յարաբերութիւններ պիտի հաստատէ ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ մայրաքաղաքը «առողջապահական արտակարգ վիճակ»ի մէջ է հնդկախտի (քոլերա) համաճարակի վախի պատճառաւ : Ալմա - Աթայի մէջ (ուր Միթերան պէտք է ժամանէ Հինգշաբթի օր, Սեպ. 16-ին) խանութները, չուկաները փակ են եւ տունը պատրաստուած ուտելիքներու վաճառքը արգիլուած է : Ութ օրուան համար, դպրոցները փակ են եւ «գարանթինայի» շրջագօտիներ հաստատուած են ու դէպի Կեդր. Ասիոյ միւս Հանրապետութիւններ թռիչքներն ալ ջնջուած են : Ամբողջ երկրին մէջ, ցարդ 16 պարագաներ երեւան ելած են, որոնց 8-ը՝ Ալմա-Աթա : Առայժմ խնդրակից համաճարակի հարց չկայ եւ Ֆրանսայի նախագահին այցելութիւնը չէ ջնջուած :

ՇՎԱՐՆԱՏԷ սպառնացած եւ վերջնագիր մըն ալ ուղղած է Զվիադ Գամսախուրդիայի որու կողմնակիցները կարգ մը քաղաքներ գրաւած են արեւմտեան Վրաստան : Շեվարնաձէ կ՚ըսէ որ զէնքերը պէտք է վար դնեն եթէ չեն ուզեր «մաքրագործուիլ» :

Ս. ՏԷՄԻՐԷԼ կրկնած է Կիրակի օր (Սեպ. 12), որ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը Եւրոպական Տնտեսական Հասարակապետութեան «անհրաժեշտ է երկրին բարգաւաճման համար» եւ թէ՝ «միայն տնտեսական չէ այլեւ քաղաքական» : Թուրքիա 1987 Ապրիլ 14-ին դիմած էր անդամակցելու համար Հասարակաց Շուկային եւ ցարդ որոշում չէ տրուած, հակառակ անոր որ «12»երը պէտք է պատասխան մը տային 1993-ին : 1992-ին, Եւրոպացիք յայտնած էին թէ ոչ Թուրքիան ոչ ալ Հասարակաց Շուկան պատրաստ էին նման անդամակցութեան մը համար : Կը խորհին որ կարգ մը պայմաններ կան, ինչպէս՝ մարդկային իրաւանց յարգումը երկրին մէջ, կիպրական հարցին կարգադրութիւնը, Հասարակապետութեան հետ տնտեսական տարբերութեանց նուազումը եւլն. :

Ռ. ՊԱՐ, նախկին վարչապետը եւ կինը թեթեւօրէն վիրաւորուած են կառքի արկածէ մը, Սեպ. 13-ին, Նիսի մօտ : Կառքը կը վարէր նախկին նախարարապետը, երբ սահած է եւ բախած ելեկտրական ձողի մը : Փոխադրուած են Նիսի Սէն-Ռոք հիւանդանոցը քննութիւններու համար :

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ որ երեք օրուան այցելութիւն մը պիտի կատարէր Հարաւային Քորէա, անհանգստութիւն մը ունեցաւ երբ Սէուլ հասաւ : Ցանկարծ գէշ զգացած է, փսխած, նոյնիսկ պահ մը ուշաթափ եղած : Օրուան (Սեպ. 14) տեսակցութիւնները ջնջուած են :

ՂԱՐԱԲԱՂԻ - ՃԱԼԻԼՈՎ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

ՀՐԱԴԱԴԱՐԸ ԵՐԿԱՐԱՁԳՈՒԱԾ ՄԻՆՉԵՒ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 5

Ղարաբաղի Արտաքին նախարար՝ Ա. Ղուկասեանի եւ Ազրբէջանի Գ.Խ.-ի փոխնախագահ Ա. Ճալիլովի հանդիպումին (Մոսկուա, Սեպ. 12, 13) դրական արդիւնքներ ձեռք ձգուած են : Հրադադարը կ՚երկարաձգուի մինչեւ Հոկ. 5 եւ այս համաձայնութիւնը ձեռք ձգուած է նախորդին պայմանաժամէն ճիշդ եօթը վայրկեան առաջ :

Սեպ. 14-ին, Մոսկուայի մէջ, հրապարակուած է միացեալ զեկոյցը այս հանդիպման առթիւ որ կ՚ընթանար Ռուսաստանի Արտաքին նախարարութեան աջակցութեամբ ։ Կողմերը կը հաստատեն որ երկարամեայ այս հակամարտութիւնը չունի եւ չի կրնար ուժի լուծում ունենալ : Մասնաւոր նշանակութիւն կը տրուի սկըսած երկխօսութեան եւ իրենց պատրաստակամութիւնը կը յայտնեն քննելու առաջին առթիւ ռազմական գործողութիւններու վերջնական դադարեցումը, գրաւեալ հողերէ զօրքերու հեռացումը եւ խորհրդակցութիւններու վերսկսումը : Մոսկուայի այս տեսակցութեան քննուած է Ազրբէջանի եւ Ղարաբաղի ղեկավարներու հանդիպումի հարցը եւ համաձայնութիւն գոյացած է այդ առընչութեամբ :

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 9/10)

ՊՐԻՒՍԷԼԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԸ ՍԿՍԱՒ ՎԻԶԱ ՏԱԼ

Պրիւսէլի Հայաստանի դեսպանատունը որ իր աշխատանքները սկսած էր Օգոստոս 1-ին, այսուհետեւ կրնայ նաեւ վիզա տալ ։ Այս դեսպանատունը կը ներկայացնէ նաեւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը Հոլանտա, Լիւքսանպուր, ինչպէս նաեւ ՕԹԱՆ-ի եւ եւրոպական մարմիններու մօտ :

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԻԾԻ ՄՇԱԿՈՒՄ

Ինչպէս հաղորդուած էր առենին, Հայաստանի վեց կուսակցութիւններ (Ակրարային ժողովրդավարական, Դեմոկրատական, Հանրապետական, Հ.Յ.Դ., Ռամկավար Ազատական, Սահմանադրական իրաւունք Միութիւն), հիմնած էին Խորհուրդ մը, մշակելու համար Հայաստանի Սահմանադրութեան նախագիծը : Արդարեւ, Սեպ. 9-ին, Ռ.Ա.Կ.-ի գրասենեակին մէջ Խորհուրդին մասնակից բոլոր կուսակցութեանց ներկայացուցիչները ստորագրած են Հայաստանի Սահմանադրութեան պատրաստուած նախագիծը եւ յանձնած Գ.Խ.-ի նախագահութեան :

ԼՂՀ-Ի ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐԸ

ԼՂՀ շրջանառութեան մէջ դրած է դրոշմաթուղթերու եւ նամակաթուղթերու առաջին շարքը՝ «Անկախ Հանրապետութիւն» : Այսուհետեւ Արցախի թղթատարական առաքումները կը կրեն ԼՂՀ-ի պետական դրօշը, «Մենք ենք, մեր լեռները» յուշարձանը եւ ԼՂՀ-ի Գ.Խ.-ի Ա. նախագահ Ա. Մկրտչեանը ներկայացնող դրոշմաթուղթեր :

ՅՈՅՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄՕՏ

Հայաստանի Ցունաստանի առժամեայ գործավար Աշոտ Յովակիմեան ու Մեծն-Բրիտանիոյ եւ Հիւսիսային Իռլանտայի

(Շար.ը Դ. էջ)

ՓՈ՛ՒՆ ՏՈՄՍ

ՁՅԱՐԳԵԼ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՆ ...ԱՆՊԱՅՄԱՆ

Աննախադէպ իրողութիւն է երբ Սեպտեմբեր 1-ը «արժանավայել» դիմաւորելու համար Երեւանի 31 եւ Հանրապետութեան 15 շրջանների դպրոցներ... գործադուլ անելու յայտ են ներկայացնում: Այդ մասին առաւել հանգամանալից խօսուեց Օգոստոս 30-ին Ազատութեան հրապարակում Հայաստանեան մանկավարժների այսպէս կոչուած «գործադուլային կոմիտէ»ի հրաւիրած հանրահաւաքում: Եւ ամենազարմանալին այն է որ յատկուել է «աշխատանքային ծրագիր» ըստ որի Օգոստոս 24-ից մինչեւ 30-ը բուռն կերպով քննարկուելու էր... գործադուլի անցկացման բարոյական կողմը: Ըստ ամենայնի ապաքարոյական եւ խիստ արգահատելի «մեթոտական» քայլով ի՞նչ բարոյականի մասին կարող էր խօսուել — քննարկուել երբ ուսուցիչ կոչուածների խօսքը շատ եւ չափազանց սեղմ ու հրամայական է հնչում, իրենց պահանջած 30 հազար ռուբլի աշխատավարձքի հանդոյն: Եւ երբ անդիտակցօրէն դպրոցի դերն ու նշանակութիւնը չգիտակցող առաջիններից մինչեւ հինգերորդ - վեցերորդ դասարանների աշակերտութեան համար առնուազն «ուսանելի» է դառնում իրենց ուսուցիչների բովանդակ վարքագիծը, այս պայմաններում երբ հայաստանեան թերթերը կոկորդ քերծող, աղիողորմ գրութիւններով են ահազանգ հնչեցնում «մատաղ սերնդի» սեղանիկային դաստիարակութեան մասին: Նոյն «Երկիր»ը որը ճըչում է թէ «հայ ուսուցիչների պահանջները չեն բաւարարուել» կարեկցալից-կուսակցական սրտցաւութեամբ: Նոյն «Ազգ»ըն ու մնացեալ օրաթերթ - հաւատարմաթերթերը որոնք տպագրում են մուրացիկ դպրոցահասակ երեխաների մեծադիր-էջադիր լուսանկարներ ու շուկաներում, փողոցներում առեւտուր անող մանկահասակների ցաւով ու կեանքի անհեռանկարային լինելու մասին են երեսպաշտօրէն «մտահոգւում»: Ու հիմա —պատեհ, «Ազգ. դաշինք»ային պահ, ընդդիմացաւի բռնկուն ու նպատակային նոպայ— խեղճ ուսուցիչների պաշտպան են ու զօրավիգ: Առանց խնդրի առարկայականութեան մասին գաղափար, պատկերացում, իմացութիւն ունենալու:

Այսօր, անծայրածիր ու տակաւին հարուստ արտադրութեան տէր Ռուսաց Պետութեան դպրոցներում ուսուցչի միջին աշխատավարձքը 30-40 հազար ռուբլի է: Գրեթէ նոյնքան է հայ ուսուցիչների պահանջելիքը: Մի պահ, մէկդի տնտեսական ընկերային հայաստանեան յայտնի կացութիւնը, բայց պէտք չէ՞ հաշուի առնել ո՞ւմից պահանջելու եւ մանաւանդ ինչո՞ւ պահանջելու ոչ պարադայական հանգամանքները: Իսկ այդ գործադուլներ հրահրողներն ու նրա կոմիտէի նախագահ կոչուած, չգիտենք ինչ մասնագիտական, խղճմտանքային ու բարոյական պատրաստութիւն ունեցող Ժաննա Մանուկեանին եւ այլոց չի՞ յուզում - մըտահոգում այն հանգամանքը որ Հայաստանի Լուսաւորութեան Նախարարութիւնն էլ կարող է ... մի այլ ուրոյն նախաձեռնութեամբ «փայլել», կազմակերպելով Հայաստանի ողջ տարածքում ուսուցիչների որակաւորման եւ վերաորակաւորման յանձնախմբեր, խստագոյնս ստուգելու համար թէ արդեօք մասնագիտական ի՞նչ պատրաստութեան տէր մանկավարժների ուսերին է ծանրացած երեխաների կրթութիւնն ու դաստիարակութիւնը, ազգային դպրոց ստեղծելու դժուարագոյն, տակաւին անյաղթահարելի ճանապարհներին: Գուցէ նրանցից շատերը որոնք այսօր կուրծք են ծեծում Ազատութեան վաղուց վերածուած՝ Ամենաթողութեան հրապարակում, ի՞նչ որակաւորում կը ստանան: Ցամենայնդէպս, պարզից էլ պարզ է որ ... ամենեւին էլ —եթէ չգործեն նախկին տարիների խնամիական մեթոտները— քաջալերանքի չեն արժանանայ: Մանաւանդ այսօր ողջ Հանրապետութիւնում է յայտնի աննախանձելի դպրոցական-կրթական իրավիճակը. իսկ շրջանաւարտ կոչուող բիւր բազում պատանիներ իրենց խեղճուկ իմացութեամբ —տաս տարի դպրոցում մաշուելուց յետոյ—, քանի-քանի մաշնաւոր անձանց դռներ են թակում, իրենց տասնամեայ «թերսնուցում»ը ի չիք դարձնելու համար:

Այնուամենայնիւ այս հանրահաւաքով ի՞նչի ձգտեցին եւ ի՞նչի «հասան» գործադուլաւոր մանկավարժները... Նախագահից եւ Խորհրդարանի նախագահից «վիրաւորուելուց» զատ: Պարզ է որ մանկավարժներն այսօր աննախանձելի վիճակ են ապրում եւ մեծաւ մասամբ նիւթապէս անապահով են: Իսկ ովքե՞ր են բարեկեցիկ կեանք վայելում, Հանրապետութեան աշխատաւորական —Պետութիւնից ֆինանսաւորուող այն ո՞ր շերտն է այսօր իր ապահովութեամբ առանձնանալի: Եւ արդեօք սա համընդհանուր տնտեսական քայքայման հասած երկրի իրականութեան արգասիք չէ՞: Իսկ մանկավարժներն այսպէս թէ այնպէս հողածութեան առարկայ են եւ որոշակի նիւթական օժանդակութիւն ստանում են —5000-ական ռուբլի եւ զեղչեալ գներով տրուող սընդամթերք— ի տարբերութիւն այլեւ-այլ... ոչ մանկավարժ-մասնագէտների որոնք նոյնպէս ապրում են Հայաստանի Հանրապետութիւնում եւ նոյն տնտեսական վատթար պայմաններն են «ճաշակում»: Այսուհանդերձ, մանկավարժներն անյողդողդ են. նրանք նոյնիսկ հանրահաւաքում որոշում են ընդունել, մանաւանդ՝ խորագոյն «սրտցաւութիւն» դրսեւորել որ յանկարծ կառավարութիւնը «ձմրան ընթացքում դպրոցները չփակի»: Բայց իրենց ինչի՞ն է դպրոցների փակուել-չփակուելը երբ իրենց որոշման մէջ նրանք կտրականապէս անժամկէտ են: Ի հարկէ, միայն սրանով չբաւարարուեցին նրանք: Մանկավարժերն էլի պայմաններ ներկայացրին իշխանութիւններին, բայց հետաքրքիր չէ՞, արդեօք, այս գործադուլի նախաձեռնութիւնը ո՞վ յուշեց ձըմրանը նախապատրաստուող, վառելիքի մասին մտածելու հոգսերով տարուած խեղճ մանկավարժներին: Եւ արդեօք այնքան բացայայտ կուսակցաչէն ճանապարհներով ընթացող մանկավարժների եւ նրանց գործադուլի կոմիտէի «գործունէութիւնը» յատկապէս Հայաստանում թեւ առած ո՞ր կուսակցութեան «անվըրէպ» մտքի արգասիքն էր... Թէ այսպէս շարունակուի եւ մեր մտավախութիւնը —Աստուած մի՛ արասցէ— ճիշդ լինի, ապա շատ կարճ ժամանակից հայաստանեան դպրոցները գրեթէ առանց բացառութեան պիտի ունենան...կուսակցական թեքում: Մօտաւորապէս, այնպէս, ինչպէս Սփիւռքի պայմաններում: Բայց յոյս կայ որ Հայաստանը տակաւին ըՍփիւռքի չի վերածուել: Եւ չի վերածուի: Որովհետեւ վերածնել է եւ հայրենիք է Հայոց ամենայն:

ԻՐԱՋԵԿ

Օգոստոս 31

Յ. Գ. — Ի ուրախութիւն արձանագրենք որ գործադուլի կոմիտէի յորդորները՝ Սեպ. 1-ը չդիմաւորել արժանավայել, այսինքն՝ բազում Ա. դասարանցիների ողջ կեանքում յիշելի այդ օրուայ վայելքն ապրելուց անխղճաբար զրկել, այդպէս էլ չի յաջողուել:

Ի.

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴԻՄԱՆԿԱՐՆԵՐ

ԿԵՐՈՒԽՈՒՄԸ ՄԵՐ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ ՄԷՋ

Եկաւ ու նստաւ դիմացս: Բաւական երկար ժամանակէ ի վեր չէի տեսած զինքը: Արդէն բարեկամ մըն էր որ խմբագրատուն կը հանդիպէր այն ատեն միայն երբ ըսելիք մը, գանգատ մը ունէր: Մէկը անոնցմէ, որոնք կարծես կեանքի նպատակ դարձուցած են տառապիլ ազգային հարցերով, չհանդուրժել ծուռ եւ սխալ գործունէութիւններու, քննադատել սա կամ նա ազգային վարիչը: Հաղորդական եւ հաճելի խօսակից մըն էր, մինչեւ որոշ կէտ մը շահեկան էր լսել իր քննադատութիւնները, բայց երբեմն կէտէ մը անդին նեղացուցիչ կը դառնար, որովհետեւ կը սկսէր անկարելին պահանջել, չհասկնալ դիմացի կողմի դժուարութիւնները, չէր ուզեր քիչ մը լայնախոհութիւն ցոյց տալ:

Եկաւ ու նստաւ: Յայտնի էր որ այս անգամ ալ գանգատ մը ունէր եւ կը սպասէր որ ես առիթը տամ իր այդ գանգատը յայտնելու:

- Է՜հ, ըսէ տեսնեմ, ի՞նչ նորութիւններ ունիս, հարցուցի իր ակնկալութեան գոհացում տալու համար:

- Շատ բարկացած եմ, պատասխանեց:

- Որո՞ւ:

- Բոլոր մեր ազգային կազմակերպութիւններուն:

- Ինչո՞ւ:

- Որովհետեւ այլեւս չափը անցուցին: Ուտել եւ խմել, երգել ու պարել: Ուրիշ բան չկայ: Մեր ազգային մշակոյթը ազգային ճաշասեղան դարձած է այլեւս: Ամէն շաբաթ ճաշպար մը, պարահանդէս մը, զբօսապտոյտ մը, եւ այսքան: Թերթերուն ի զուր կը նայիմ տեսնելու համար թէ բանախօսութիւն մը, գրական երեկոյթ մը, մշակութային հաւաքոյթ մը կա՞յ: Չկայ: Միայն կերուխում կայ:

- Իրաւունք ունիս: Բայց..

- Հարկաւ իրաւունք ունիմ: Այս կերուխումները մեզ մինչեւ ո՞ւր պիտի տանին: Ազգային ամէն մարմին կը ջանայ գերազանցել իրմէ առաջուանը: Միշտ աւելի փարթամ հացկերոյթ մը, միշտ աւելի նշանաւոր պանդոկ մը կամ զբօսարան մը, միշտ աւելի ընտիր ու սուղնոց ճաշացուցակ մը: Մեր ժողովուրդին գըրպանէն ահագին դրամ կ'ելլէ, ատոր փոխարէն ազգային հաստատութիւններուն դրպանէն ներս մեծ բան մը չի մտներ: Մեղքը չէ՞, դուն ըսէ:

- Մեղք է, հարկաւ: Բայց ժողովուրդը այնքան ալ դժգոհ չէ կարծես: Ժողովուրդը զուարճանալ, միանմար լաւ ժամանակ անցընել կ'ուզէ:

- Այո՛, բայց մեր ազգային մարմիններուն պարտականութիւնը միայն զուարճացընել, միայն կերցնել ու խմցնե՞լ է: Մշակութային գետնի վրայ ի՜նչ պակասներ ունինք: Հրատարակչական գործունէութիւն չկայ, մեր դպրոցներուն համար դասագիրքի պատրաստութիւն չկայ, ազգային երաժշտութեան նուիրուած երաժըշտահանդէս մը չկայ: Գրական ու արտասանական մրցումներ չկան: Դեռ ո՞ր մէկը համրեմ: Մեր այս պարոնները քով քովի կու գան ու միայն ճաշպար, պըտոյտ, պարահանդէս կազմակերպելու մասին կը մտածեն:

Բարեկամս անիրաւ չէր: Սկսաւ մի առ մի թուել վերջին քանի մը բազմածախս եւ փարթամ ձեռնարկներ, որոնք մշակոյթի հետ կապ չունէին եւ որոնց կրցած էին մասնակցիլ միայն մեր մեծահարուստ ազգայինները, շատ խոշոր գումարներ վըճարելով:

- Մեր խոնարհներն ալ մարդ չե՞ն, մեր ազգային հաստատութիւնները անոնց նըկատմամբ ալ պարտքեր ու պարտականութիւններ չունի՞ն, շարունակեց: Ցեղոյ ամօթ է: Նաեւ աղէտալի: Եթէ հաւաքականութիւն մը այլեւս միայն կը զուարճանայ, միայն կ'ուտէ-կը խմէ եւ առկէ ուրիշ բանով չի մտահոգուիր, իր վախճանին հասած է: Այլասերում է, մահ է, վերջակէտ է:

- Այդքան յոռետես մի՛ ըլլար, պատասխանեցի: Տակաւին բոլորովին փճացած չենք:

- Բայց դէպի հոն կ'ընթանանք: Մէկը այլեւս պէտք է որ լրջօրէն ձայն բարձրացնէ եւ այս մարդիկը կարգի հրաւիրէ: Ազգային հաստատութիւններ կան որոնք մէկ տարուան մէջ չորս անգամ պարահանդէս կամ ճաշպար կը կազմակերպեն: Այդ ճաշպարներն ու պարահանդէսներն ալ բացրձակապէս չեն նմանիր անցեալի մեր պարահանդէսներուն, որոնք գոնէ բաներ մը կու տային մեր ազգային բարքերէն ու աւանդութիւններէն: Հաւատա՛, շատ կը բարկանամ եւ կը տառապիմ: Եւ ես առանձին չեմ: Ինծի նման շատեր կը տառապին այս անփառունակ վիճակը տեսնելով:

Հանդարտեցուցի զինքը: Թէեւ ես ալ այլեւս չէի հաւատար, բայց ջանացի բացատրել որ «ազգային» հացկերոյթներն ալ իրենց օգտակար կողմը ունին եւ բանով մը կը նպաստեն մեր միանական ապրումներուն, վառ կը պահեն ազգային հաստատութիւններու նկատմամբ ժողովուրդին հետաքրքրութիւնը եւ վերջապէս նիւթական հասոյթ ալ կ'ապահովեն մեր ազգային հաստատութիւններուն:

Մեր խօսակցութիւնը ընթացաւ նոյն սրտցաւ մթնոլորտին մէջ եւ մենք օրակարգի բերինք ինչ ինչ ազգային ցաւեր, որոնց համար դարմաններ ու միջոցներ փնտռեցինք: Զգացի որ իր բարկութիւնը կը փարատէր, տակաւ կը խանդավառուէր եւ ինք եւս շահեկան քանի մը առաջարկներ կը ներկայացնէր:

Ի վերջոյ անդրադարձաւ որ բաւական երկարաձգուած էր զիս եւ կանգնեցաւ: Շըշնորհակալութիւն յայտնեց որ մտիկ ըրած էի զինքը:

- Խօսելիք շատ բան կայ, պատասխանեցի: Բայց...

- Իրաւունք ունիս, ըսաւ: Մարդ գոնէ խօսելով կը մխիթարուի, կը զովանայ:

Երկու քայլ նետեց, յետոյ կանգ առաւ:

- Գիշեր մը ժամադրուինք, ըսաւ: Տեղ մը կ'երթանք, քիչ մը կ'ուտենք կը խըմենք ու կը խօսինք այս նիւթերուն մասին:

- Շատ լաւ կ'ըլլայ, պատասխանեցի ժպտելով:

Չհասկցաւ թէ ինչո՛ւ կը ժպտէի:

Ռ. Հ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆԻՍԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ 65ԱՄԵԱԿ

ԲԱՐԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՃԱՇ
Ի ՊԱՏԻՒ ՆԻՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ
ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒ
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՔՀՆՅ. ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ

ՆԻՍ («Յառաջ»). — Տուեալ զոյգ բարեբաստիկ առիթներով, Նիսի, Քաննի եւ շրջաններու ազգայիններ յիշատակելի օր մը անցուցին Կիրակի, Սեպտեմբեր 5-ին, գաղութիս հոգեւոր եւ մտաւոր կեդրոնները համախմբող Ս. Աստուածածին եկեղեցին եւ Պարսամեան սրահը:

Առաւօտուն՝ ժամերգութիւն եւ պատարագ Ս. Աստուածածին եկեղեցիին օծումին 65-ամեակին առիթով: Պատարագեց եւ քարոզեց Գիւտ Արք. Նաղդաշեան, որ գաղութիս հրաւէրին ընդառաջելով սիրով ընդունած էր ստանձնել նախագահութիւնը թէ՛ կրօնական հանդիսութեան, թէ՛ աշխարհիկ հանդիսութեան: Ներկայ գտնուեցան հրաւիրեալ եպիսկոպոսներ՝ Տարօն Ճէրէճեան, Նորվան Զաքարեան եւ Գարեգին Պեքճեան: Ս. Սեղանին սպասարկեցին Մեսրոպ քհնյ. Ժամկոչեան՝ փարիզեան շրջանէն, եւ Խաչատուր քհնյ. Պօղոսեան, հոգեւոր հովիւ Նիսի եւ շրջակայքի Հայոց: Եկե-

պեցւոյս փոքրաթիւ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ՝ Դիւցազն Օհանեանի, ընկալեալ կարգով, հարազատ ու հաղորդական շունչով ապահովեց երգեցողութեան բաժինները: Արձանագրենք, թէ փարիզէն հրաւիրեալ երգչուհի Տիկին Հերմինէ Երիցեան, իր զգայուն ձայնով երանգ մը տուաւ մեներգներուն: Երգէոնահարն էր Զօհրապ Շամլեան: Այս առիթով արեւշատութեան մաղթանք կատարուեցաւ եկեղեցւոյս ի կեանս եղող բարերարներուն համար եւ, յաւարտ պատարագի՝ հոգեհանգստեան պաշտօն՝ ողբացեալ բարերարներուն ի յիշատակ: Քարոզին՝ պատարագիչը ընդգծեց Հայոց Եկեղեցիին հինէն ցայսօր կատարած հոգեւոր եւ ազգաշունչ դերը: Աւելցնենք, թէ պաշտօնական հրաւիրեալներու շարքին ներկայ գտնուեցան նաեւ Տիկին Սոլանժ Ռոտրիկ, կցորդ քաղաքապետի, երեսփոխան Ռուտի Սալ, Ալպէր Արոյեան՝ Ալփ-Մարիթիմ նահանգի ատխկանութեան ընդհ. տեսուչ, Նիսի կաթողիկէ եւ Յոյն Ուղղափառ Եկեղեցիներու հոգեւոր ներկայացուցիչներ, Հայաստանի Առողջապահութեան նախկին նախարար Փրոֆ. Էմիլ Գաբրիէլեան եւ ուրիշներ:

Այնուհետեւ ներկաները Հրաշափառով տեղ գրաւեցին Պարսամեան սրահ՝ յարդարուած նկատելի ճաշակով: Հոս եւս ներկայացուցիչներ քաղաքապետարանէ, այլ յարանուանութեանց եկեղեցիներէ, եւայլն:

Կազմակերպիչ՝ Կրօն. Ներկայացուցիչ Նիսի եւ շրջանի Հայոց վարչութեան ատենապետ Կարօ Ալակէօզ, ֆրանսերէն եւ հայերէն բարի գալուստ մաղթեց բոլորին՝ յիշեցնելով ձեռնարկին գոյգ նպատակները: Այնուհետեւ վարեց զայն՝ ճոխ ձեւով:

Մարմնին եւ համայնքին կողմէ գրաւոր ողջերթ մը արտասանեց Ժիրայր Միրիճեան: Շեշտը դրաւ Հայոց Եկեղեցիին ազգային-ժողովրդավար նկարագրին վրայ: Հոգեւորականի կոչումը նկատեց վեհ յանձնառութիւն Տիրոջ եւ Ազգին հանդէպ:

Այնուհետեւ գործադրուեցաւ գեղարուեստական կոկիկ յայտագիր մը: Փարիզէն հրաւիրեալ երգչուհի Տիկին Հերմինէ Երիցեան (սոփրանօ) գրաւիչ ձայնով եւ, մանաւանդ, մեներգներուն հարազատ երանգներովը երգեց Միրզա Վանանդեցիի Հայաստանը (դաշնաւորում՝ Կոմիտաս), Տոքթ. Ն. Ռուսինեանի երգի վերածուած քերթուածը Կիլիկիա եւ Կոմիտասի Կռունկ-ը (խօսքերը կը վերագրուին Նահապետ Քուչակի): Երգչուհին դաշնակով ընկերացաւ խմբավար Զօհրապ Շամլեան:

Պարոյր Սեւակի Հայաստան քերթուածը արտասանեց Տիկին Շողիկ Արփաճեան: Կշռադատ մեկնաբանութիւն:

Կատարեալ յայտնութիւն մը եղաւ Արտաշէս Ոսկանեանի արտասանութիւնը: Նախ՝ Սայեաթ - Նովայի Աշխարհումս ախ չիմ քաշի-ն, խօսքի յանկուցիչ կշռոյթով:

Այնուհետեւ Վահան Տէրեանի Մի խառնէք մեզ ձեր վայրի, արջի ցեղերին տողով սկսող յատկանշական քերթուածը, Եղ. Զարենցի Տաղարանէն քաղուած՝ Կ'ուզեմ հիմի փչէ զուռնէն եւ հատուած մը Պարոյր Սեւակի Եռաձայն Պատարագէն: Հաստատեցինք՝ արհեստավարժ արտասանողի չափանիշ: Խաչատուր քհնյ. Պօղոսեան ֆրանսերէն շնորհակալութեան խօսք ուղղեց բոլոր անոնց (յիշատակումներ, անկասկած), որոնք հոս իր ժամանումէն ցայսօր զօրավիգ դարձան իրեն, Կրօն. Ընկ. Վարչութեան, որպէսզի նորանոր ծրագիրներ հրապարակ դրուին եւ գործադրուին ի նպաստ եւ ի ծառայութիւն գաղութին:

Մեսրոպ Քհնյ. Ժամկոչեան դէպի Պոլիս յետադարձ ակնարկով մը բացատրեց «սիրոյ սեղան»ներուն բուն իմաստը՝ մէկտեղուիլ պահ մը, «ապրիլ» ազգային հաւաքական կեանքով: Նաեւ՝ նուիրաբերուելու տենդ:

Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան օրինակելի նկատեց Նիսի հայ գաղութին արձանագրած անցեալ տասնամեակներու յաջողութիւնները: Զանոնք նկատեց նուաճում, ինչպէս օրինակ, հայկական ամէնօրեայ կրթարանի մը հաստատումը: Մաղթեց կորով այժմու հոգեւոր հովիւին ի խնդիր գաղութի բարգաւաճումի՝ ազգային-կրօնական:

Փակման խօսքը արտասանեց Նախագահ Գիտ Արք. Նազգաշեան, որ սահմանելէ ետք Հայոց Եկեղեցիին երախտագործ դերը մեր հայ իրականութեան մէջ, անցեալէն այսօր, մայր հողէն մինչեւ այս եւ այլ ափերը, խիստ կարեւոր նկատեց Ն.-ին սանձահարումը եկեղեցական ոլորտէն ներս յատկապէս:

Ցոտնկայս երգուած տէրունական աղօթքով վերջ գտաւ ցերեկոյթը:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Առ ի մանրամարնութիւն յիշեցնենք, թէ Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին հիմնարկէքը կատարուած է 1927 Օգոստոս 17-ին եւ օծումը տարի մը ետք Օգոստոս 15-ին, ձեռամբ Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեանի: Բարերար՝ Տիգրան Զամքէրթէն:

❦

Գիտ Արք.ի հրաւէրով ներկաները արեւշատութիւն մաղթեցին Վազգէն Ա.ի:

Ժ. Մ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Օգոստոս 27-ին, գրական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նախաձեռնութեամբ «Համազգային»ի Մոնրէալի մասնաճիւղին գրական յանձնախումբին: Երեկոյթին ներկայացուած է բանաստեղծ Յարութիւն Պէրպէրեանի նոր գիրքը՝ «Անցման եղանակ»: Երեկոյթին բացումը կատարած է «Հորիզոն» շաբաթաթերթի խմբագիր՝ Վրէժ-Արմէն Արթինեան որ հակիրճ կերպով ներկայացուցած է Յ. Պէրպէրեանը: «Անցման եղանակ» հատորը վերլուծած է Մարկ. Նշանեան, շուրջ մէկ ժամ տեւող իր ելոյթով, զայն կամրջելով նախորդ երկու հատորներուն՝ «Կորիզ» (1974) եւ «Ոսպնեակ» (1984): Հատորէն կտորներ արտասանած են Ալին Ազատեան եւ Սարին Հացագործեան: Շնորհակալութեան խօսքով արտայայտուած է հեղինակը եւ պատասխանած կարգ մը հարցումներու:

❦

ՍՈՖԻԱՅԻ «Երեւան» շաբաթաթերթի խմբագրատունը այցելած է, Օգոստոս 20-ին, Վենետիկէն Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի ուսումնապետը՝ Հ. Սամուէլ Պաղտասարեան: Խմբագրին՝ Կարօ Հայրապետեանի հետ զրոյցին ընթացքին, վարդապետը տեղեկութիւններ տուած է վարժարանի ներկայ վիճակին մասին ալ եւ յայտնած որ նոր ուսումնական շրջանը կը բացուի 72 աշակերտով, հինգ դասարաններու մէջ:

❦

ՔԱԼԱՄՈՍԻ մէջ (Յունաստան) Օգոս. 26-ին բացուած է Հ.Յ.Դ. պատանեկան եւ երիտասարդական բանակումը, որու պատանեկանին մասնակցողներու թիւը կը հասնի 65-ի, իսկ երիտասարդականինը՝ 90-ի: Այս վերջին բաժնին մէջ հիւրընկալուած են նաեւ երիտասարդներ Ֆրանսայէն, Անգլիայէն, Եգիպտոսէն, Կիպրոսէն, Շուէտէն եւ Պուլկարիայէն: Բանակումը կը տեւէ երկու շաբաթ:

❦

ՎԱՌՆԱՅԻ մէջ Յուլիս 19-ին բացուած է տեղւոյն եւ Ռուսէի Հ.Մ.Ը.Մ.-ի սկաուտական բանակումը: Բանակումի պատասխանատու Օ. Օհանեան բացատրած է բանակումին ծրագիրն ու նպատակը՝ պատրաստել վարիչ առաջնորդներ եւ խմբապետեր: «Ալաճա Մանաստիր» բուրաստանի գիրկը հաւաքուած են 54 սկաուտներ:

Publications Reçues

ARMENIAN REVIEW

Spring — Summer 1992

Boston (USA)

«ՈԶՆԻ»Ի ԷՋԵՐԷՆ

ԱՐՑԱԽԻ ՓՈՂՈՑԻ ՎԵՐԱՆՈՒԱՆՈՒՄԸ

●

Անցեալ ձմեռ Արցախի փողոցի (նախկին՝ Բաքուի փողոցի...) բնակիչները չունեցան ջուր, լոյս, վերելակ եւայլն: Ջուրը կրում էին դրսից, դառնալով «ոսկեղոյլի ասպետներ» մրցանակի դափնեկիրներ: Բայց ոչինչ չփոխուեց: Ուստի այս օրերին Արցախի փողոցի բնակիչները հաւաքուեցին ժողովի: Ձայն խնդրեց մէկը.

- Տիկնայք եւ պարոնայք, ինձ թւում է, թէ ես գտել եմ փրկութեան ելքը: Դուք գիտէք, որ մեր վերելակները չեն աշխատում, ադրը չեն տանում, ջուր չունենք, իսկ բոլորին թւում է, թէ մեղաւոր են շրջանի եւ քաղաքի ղեկավարները, այնպէս չէ՞: Ահա այստեղ է, որ դուք սխալւում էք: Պատճառը ղեկավարները չեն, սիրելիներս, գլխաւոր պատճառը մեր փողոցի անունն է: Ես կարծում եմ, որ եթէ փոխենք մեր փողոցի անունը, ապա ամէն ինչ կը շտկուի: Քանի որ մեր փողոցը կոչւում է Արցախի, կը նշանակի պատերազմող փողոց ենք, ուստի պէտք է դիմանալ դժուարութիւններին: Նոյնիսկ մեր փողոցի տեսքը պատերազմ է յիշեցնում:

Ուստի առաջարկում եմ փողոցը վերանուանել այսպէս՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան պողոտայ, իսկ շէնքերը՝ նրա թիմակիցների անուններով, այսինքն 20/1-ը՝ Բագրատեանի անուան շէնք, 2/4-ը՝ Գ. Յարութիւնեանի շէնք, 22/2-ը՝ Վ. Սիրադեղեանի շէնք, եւ այսպէս շարունակ: Այդ դէպքում...

Խօսքը կիսատ մնաց հռետորի բերանում: Բակը ուղղակի դղրդաց բուռն ծափահարութիւններից: Բոլորը յոտնկայս ծափահարում էին, գրկախառնւում...

Այդ պահին մէկը նետուեց խօսափողի մօտ եւ այլայլուած դէմքով սկսեց լռութիւն պահանջել:

- Յարգարժան բախտակիցներ, ես ձեզ կոչ եմ անում ուշքի գալ: Այո, ի՛նչ խօսք, առաջարկը շատ հրապուրիչ է, բայց հարկաւոր է հեռուն նայել: Դուք մտածե՞լ էք, թէ ինչ կը լինի, եթէ յանկարծ իշխանութեան գլուխ անցնի ընդդիմութիւնը: Նորի՞ց փոխենք անունները...

Բոլորը լռեցին:

Տեղից բարձրացաւ մի տարեց բնակիչ եւ դանդաղ քայլերով մօտեցաւ խօսափողին: Բոլորը դեռ ապշած էին նախորդ ելոյթից, եւ ոչ ոք չնկատեց նոր հռետորին:

Հայրենակիցներ, — ասաց նա, — ես լիովին համամիտ եմ նախորդ ելոյթ ունեցողի հետ եւ լրիւ կիսում եմ նրա մտավախութիւնը: Քաղաքականութեան մէջ սխալները անհետեւանք չեն մնում, եւ որպէսզի մեր սերունդներին ծանր ժառանգութիւն չթողնենք, ես առաջարկում եմ հետեւեալը.

1ին՝ փողոցը վերանուանել ընդհանուր, ասենք՝ «Հ. Հ. Նախագահի պողոտայ»...

2րդը՝ շէնքերը ըստ համարների հերթականութեան կոչել փոխ-նախագահի, վարչապետի, Ն. Գ. նախարարի, Ա. Գ. նախարարի, Պաշտպանութեան նախարարի, Պետանվտանգութեան պետի եւլն.: Այդ ժամանակ, ես համոզուած եմ, որ մենք ոչ միայն մշտապէս ջուր կ'ունենանք, այլեւ լոյս ու գազ...

— Կեցցե՛ս, ճիշդ է, — ձայնեցին բոլորը միաբերան, եւ սկսեցին որոտընդոստ այնպիսի ծափահարութիւնների տարափ տեղալ, որ նոյնիսկ Բրեժնեւի նախանձը կը շարժէր: Առաջարկութիւնը դրուեց քուէարկութեան: Բոլորը համերաշխօրէն սեղմեցին կոճակները, առաջարկութիւնը անցաւ միաձայն:

Ցուսանք, որ ելքը գտնուած է...

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Ց. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

8.

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԱՍՏԸ

«Առաջին բարիքը, որ ստացան արեւմտահայերը ֆրանսիական լեզուի ու գրականութեան ծանօթութեամբ, մտաւոր զարգացումն է: Գիտութեան բոլոր տեսակները, սկսած փիլիսոփայութիւնից մինչեւ վերջին արհեստագիտական ծանօթութիւնը եւ առտնին տնտեսութեան մէջ կարեւոր մի տեղեկութիւն, ֆրանսերէնի միջոցով հասաւ արեւմտահայերին: Նրանք ֆրանսերէնից են պարտական նաեւ ամէն տեսակի քաղաքական հարցերի շուրջ ծագած վէճերի ծանօթութիւնը, եւ այն բոլոր առաջդիմական գաղափարները, որոնք արծարծուեցին ԺԸ եւ ԺԹ դարերում Եւրոպայում ընդհանրապէս եւ Ֆրանսիայում մասնաւորապէս: Բայց այս բոլորը լեզուի պատմութեան հետ անմիջական կապ չունի:

«Լեզուի պատմութեան հետ կապելու առաջին կէտը հայ մտածողութեան եղանակի փոփոխութիւնն է: Մինչդեռ առաջ հայ հեղինակները հետեւում էին տաճկական պատիպատ ոճին, այժմ արդէն թողեցին այն եւ անցան բացատրութեան այն պարզ ու յստակ ոճին, որ ֆրանսերէնի եւ անգլերէնի յատկութիւնն է (հակառակ գերմաներէնի, որ սիրում է կազմել մութ, խրթին, անհասկանալի, ամբողջ էջ բռնող նախադասութիւններ ու գլխապտոյտ պարբերութիւններ):

«Երկրորդը գիտական լեզուի ու գիտական բառերի կազմութիւնն է ֆրանսերէնի հետեւողութեամբ: Բոլոր գիտութիւնները նոր էին մեզ համար եւ բոլոր գիտական բառերը նոր: Ոչինչ աւելի հեշտ բան չկար՝ քան փոխ առնել այդ բառերը, այսինքն տառադարձել նրանք հայերէն տառերով եւ հրամցնել ժողովուրդին: Բայց ժողովուրդը եթէ նոյնիսկ սովորէր այդ բառերը, չպիտի կարողանար թափանցել նրանց կազմութեան, այսինքն չպիտի ըմբռնէր նրանց ներքին իմաստը, որովհետեւ յունարէն եւ լատիներէն չգիտէր: (Այս երկու դասական լեզուների ուսումը, որ այնպէս տարածուած էր ամբողջ Եւրոպայում եւ Ռուսաստանում, բնաւ մուտք չգործեց արեւմտահայոց դպրոցներում): Ահա թէ ինչու հայ հեղինակները սկզբունքով հակառակ կանգնեցին փոխառութեան գաղափարին եւ բոլոր գիտական բառերը թարգմանեցին...:

«Այսպիսով կազմուեց զուտ հայերէն գիտական լեզու, որի գիտական բառերը յաճախ աւելի յաջող էին քան եւրոպական համանիշը: Այսպիսով նոր հայերէնը մրցակից հանդիսացաւ չեխերէնին, որ իբրեւ կռիւ գերմանական ճնշման դէմ, որոշել էր չընդունել իր մէջ ո՛չ մի բառ, որ սլաւական չէ:

«Հասնում ենք երրորդ կէտին: Ֆրանսերէն լեզուին այսքան ուժեղ հետեւողութիւնը չէր կարող չազդել նաեւ ոճաբանութեան վրայ: Եւ տեսնում ենք, որ ֆրանսերէնին յատուկ դանազան ոճեր բառացի թարգմանւում են հայերէնի՝ մի մասը պատշաճօրէն, մի մասն էլ խորթ ձեւով: Այս վերջինները պարտաւոր ենք վերագրել թարգմանիչներին, որոնք կարող էին իրենց այնքան բազմաթիւ թարգմանութեանց ժամանակ երբեմն սխալուել ու շեղուել ուղիղ ճանապարհից» (1):

Ազատամարտ շաբաթաթերթի հրապարակ դրած մէկ հարցարանին պատասխանելով Զօպանեան կը գրէր 1911-ին:

«... Ուրիշ կարեւոր տարր մը եւս որ մեծապէս նպաստած է եւ պիտի շարունակէ նպաստել արեւմտեան հայերէնի կազմաւորմանն ու կատարելագործմանը ֆրանսերէնի ազդեցութիւնն է. ոգորմելի գրչակներու ֆրանսամոլական խեղճ ու կրակ աշխարհաբարը պէտք չէ երբեք կարծել տայ թէ ֆրանսերէնը վնասակար եղած է մեր աշխարհաբարի կազմութեանը. ֆրանսերէնը նոր ժամանակներու ամէնէն նուրբ, ամէնէն յղկուած ու կատարեալ լեզուն է:

(Շար. 26)

(1) — Հ. Աճառեան, «Հայոց Լեզուի Պատմութիւն», էջ 575-576:

(Շար. Ա. էջէն)

դեսպան Արմէն Սարգսեան, որ նշանակուած է նաեւ Հայաստանի Եւրոպայի աւագ դեսպան, այս օրերուն հանդիպում մը ունեցած են Յունաստանի Արտաքին Նախարար Փափաքոնսթանթինուի հետ եւ անոր յանձնած են Լ. Տէր-Պետրոսեանի ուղերձը ղրկուած՝ վարչապետ Միցոթաքիսին եւ Հայաստանի Արտաքին Նախարարին նամակը՝ յոյն իր պաշտօնակիցին: Համաձայնութիւն ձեռք ձգուած է երկկողմանի պայմանագրի աշխատանքները արագացնելու, որ հաւանաբար ստորագրուի մինչեւ տարեվերջ: Լուծում մը գտնուած է նաեւ Հայաստանի դեսպանատան շէնքի հարցին, որու բացումը կը կատարուի շուրջ մէկուկէս ամիսէն:

*

ԲՈՂՈՔԱԳԻՐ՝ ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ

Հայաստանի Արտաքին նախարարութիւնը նամակով մը Ուկրանիոյ Արտաքին նախարարութեան բողոք ներկայացուցած է՝ իր օդային ճամբաներով Ազրպէյճանի ռազմամթերք, այդ կարգին նաեւ օդանաւեր եւ հրասայլեր տանելուն կապակցութեամբ: Բողոքագրին մէջ յատկապէս նշուած է թէ Ուկրանիոյ կողմէ կատարուած զէնքի մատակարարումը կը հակասէ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդի թիւ 853 խաղաղասէր բանաձեւին, ընդառնելով շրջանի իրադրութեան բնականացման ջանքերուն եւ Ղարաբաղի բնակչութեան ապահովութեան, ինչպէս նաեւ հայ - ուկրանական յարաբերութիւններուն: Նամակը աւարտած է բացատրութեան պահանջով:

*

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Ֆրանսայի ազգ. տօնին առթիւ վարչապետ Հրանտ Բագրատեանի շնորհաւորական հեռագրին ի պատասխան Ֆրանսայի նախարարապետ Է. Պալատիւր շնորհակալութեան նամակ մը ղրկած է, ուր յիշած է Ֆրանսայի եւ Հայաստանի միջեւ գոյութիւն ունեցող աւանդական բարեկամական կապերը եւ համագործակցութիւնը ու ապահովութիւն տուած է թէ ինք անձնապէս կը նպաստէ ատոնց ամրապնդման:

*

ԽԼՈՑԹ՝ ՄԱԿ-Ի ԱՌՋԵՒ

Արտաքին Նախարար Վահան Փափազեանի ելոյթը ՄԱԿ-ի առջեւ, նախատեսուած է Հոկ. 11-ին: Ան պէտք է պարզէ Հայաստանի պաշտօնական դիրքորոշումը՝ Արցախի իրադարձութեանց նկատմամբ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՍԻ՝ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՄՈՒՏՔ

Լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ, Իսսիի Հայ Մարզական Ընկերակցութիւնը առաջին մրցումը յաջող կերպով վերսկսած է յաղթելով Մուասիի՝ 1 - 0: Խրախուսիչ արդիւնք մը լիկի բարձրագոյն դասակարգին մէջ՝ ուր պայքարը սուր պիտի ըլլայ անկասկած 13 մրցակիցներու միջեւ: Պէտք է խուսափիլ սահուրումին վերջին տեղերէն:

Յառաջիկայ ախոյենական մրցում՝ Սեպտեմբեր 26-ին, Իսիի մարզադաշտին վրայ, Լայ-Լէ-Ռոզի դէմ:

*

Հ.Մ.Ը.Մ.՝ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին, միշտ Ռոն-Ալփի լիկի 3-րդ դասակարգին մէջ (փրոմոսիոն Օնէօր) հաւասարութեամբ մը վերսկսած է նոր մրցաշրջանը, իր դաշտին վրայ, Վուարոնի դէմ՝ 2 - 2:

Յառաջիկայ Կիրակի, մրցում երկաթուղիի աշխատաւորներու ակումբին հետ, այս վերջնոյն դաշտին վրայ, ի հաշիւ Ֆրանսայի Բաժակի Բ. շրջանին:

Յաջող սկիզբ Հ.Մ.Ը.Մ-ի երկրորդ կազմին համար՝ որ Ռոնի նահանգային ախոյենութեան Բ. դասակարգին մէջ, յաղթած է Անթիյցիներու ակումբին՝ 4 - 2:

Այս դասակարգին մէջ, ցաւալի է Վիէն Հ.Մ.-ին բացակայութիւնը: Գաղթա-

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պենկեան ընտանիքը 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին ի յիշատակ Տիկին Վիքթորիա Պենկեանի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայ Մշակոյթի Տուներու Դաշնակցութեան վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընդհանուր քարտուղարուհի Ցաւմիկ Գեւոնեանի եւ Նատիրեան ընտանիքներու բոլոր պարագաներուն, իրենց մօր՝ Վարդուհի Նատիրեանի մահուան առթիւ:

կանուխ առաջին օրերուն հիմնուած հին ակումբ մը դժուարութիւններու առջեւ է, մանաւանդ հայածին խաղացողներու չգոյութեան պատճառաւ:

*

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԱՌԱՋԻՆ ՄՐՑՈՒՄԸ

Իր դաշտին վրայ, ի հաշիւ Վալ - տը - Մառնի առաջին դասակարգին, Ալֆորվիլի Հ.Մ.ը պարտուած է Վիլիէի խումբէն՝ 3 - 5:

Յառաջիկայ մրցում Օռլիի մէջ, Սեպ. 26-ին, ուր, կը յուսանք Հայ Երիտասարդութեան Միութիւնը —այս է ակումբին անունը—պիտի կրնայ մոռցնել իր այս առաջին անյաջողութիւնը:

Հայանուն ակումբը նահանգին բազմանդամներէն մէկն է. ունի մանաւանդ պատանեկան շարք մը խումբեր -17 տարեկան, 15 տարեկան, 13 տարեկան— որոնց խանդավառ անդամները անհամբերութեամբ կը սպասեն մտնելու իրենք ալ, մրցակցութեան մէջ: Պատանեկան խումբերու ներկայութիւնը կ'ենթադրէ, անշուշտ, վարչական լաւ կազմակերպութիւն մը եւ գոյութիւնը անձնուէր համակիրներու՝ որոնք կը կառավարեն այդ խումբերը:

Շեշտենք ակումբին կեդրոնականութիւնը քաղաքի մը մէջ ուր կայ ֆութպոլի տեղական գործունեայ ակումբ մըն ալ՝ որուն առաջին կազմը կը պայքարի աստիճան մը վեր մակարդակի վրայ, լիկի երրորդ դասակարգին մէջ:

Հակառակ այս մրցակցութեան, «Հայ Երիտասարդութիւնը» կը քաշէ բազմաթիւ պատանիներ՝ որոնք բոլոր ալ հայածին չեն անշուշտ. դժբախտաբար...:

Պատանեկան խումբերու ախոյենութիւնները կը վերսկսին Սեպ. 26-ին:

*

ՎԱԼԱՆՍԻ ՊԱՀԵՍՏԻՆԵՐԸ

Այս մրցաշրջանին ալ, Վալանսի Հ.Մ.ը դաշտ պիտի հանէ աւելի քան տասնեակ մը խումբեր, զանազան ախոյենութիւններու մէջ:

Պահեստի գլխաւոր խումբը կը մասնակցի Ֆրանսայի 5-րդ դասակարգի ախոյենութեան (Նասիոնալ 3):

Անցեալ շաբաթ, պարտուած է Լուհանի մէջ 2 - 1: Երրորդ խումբը Ռոն - Ալփ լիկի երկրորդ դասակարգին մէջ (Օնէօր ռէժիոնալ), հաւասարութիւն Շասըլէի հետ՝ 1 - 1:

Լիկի ժիւնիոր ախոյենութեան մէջ՝ Հ.Մ. — Բոթ Շոտ 9 - 0:

ՌԸԿՊԻ

ԹՈՐՈՍԵԱՆ ՄԻՇՏ ՆԵՐԿԱՅ

Ռըկպիի Ֆրանսայի ախոյենութիւնը վերսկսաւ Կիրակի, Սեպ. 12-ին. բարձրագոյն դասակարգին մէջ կը մնայ միայն Թորոսեան՝ որ տըմի-տը-մէլէ կը խաղայ Փօ քաղաքի խումբէն:

Փարիզի Ռասինկի յառաջապահներէն Թաշճեան, անցեալին անդամ Ֆրանսայի ազգային կազմին, ներկայ մրցաշրջանին փոխադրուած է Պուլոնեի ակումբը, Ռասինկի ուրիշ մէկ քանի խաղացողներու ընկերակցութեամբ:

Վ. Ս.

*

Ֆութպոլի Օ - տը - Սէնի Փրոմոսիոն Բ. դասակարգին մէջ Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանս 1-2 պարտուած է Նիքոլայիթ տը Շայոյէ, այս վերջնոյն դաշտին վրայ: Նիքոլայիթ տը Շայօ (2) - Հ.Մ.Ը.Մ.-ըՖանս (2) 1 - 5:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն-Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի «Զ. Շանթ» մասնաճիւղի վարչութիւնը իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ Կիրակի, Սեպտեմբեր 19, առաւօտեան ժամը 10-ին, Թաղին Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ:

Հոգեհանգիստի աւարտին տեղի կ'ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ
FRANCE 2

Կիրակի, Սեպտեմբեր 19, ժամը 9·30-ին հայկական յայտագիր՝
Քահանայական երկու ձեռնադրութիւններ Մարսէյլ:

UGAB - MARSEILLE
UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

CONFERENCE
PROJECTION
KARAGAGH : quel avenir ?

avec les docteurs
KHAZINEDJIAN et DELANIAN

le Vendredi 17 Septembre à 20 heures
327, Bd Michelet, Marseille 9e
—— *Entrée libre* ——

RECEPTION
PORTE OUVERTE
le 18 Septembre à 12 heures

à la Maison Arménienne
Monté Melkonian
3, allée Charles Louis, 92140 Clamart

en présence de son Excellence
M. le Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France
et de nombreuses personnalités.

Exposition du Khatchkar
en présence du sculpteur

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԱՆԻԷՐ - ՊՈՒԱ-ԳՈԼՈՄՊ ՈՒ ԳՈԼՈՄՊ

Հայկական դպրոցի վարչութիւնը կը յայտնէ որ հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, ժամը 9-էն 12 իսկ կէսօրէ վերջ 14-էն 16
119, rue Hoche, Colombes

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել. —

Պ. Ճիզմէճեան՝ 47. 81. 09. 72

*

ՄԱՐՍԷՅԼ
ԱԲՈՎԵԱՆ ԴՊՐՈՑ

1993-94 տարեշրջանի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15-ին, Պուա-Լըմեթրի դպրոցին մէջ, ժամը 10-էն 16:

Այս տարի տեղի կ'ունենան նաեւ հայերէն լեզուի եւ մաթեմաթիկի դասընթացքներ, ամէն շաբաթ կէսօրէ վերջ նոյն տեղը, պաքալօրէայի պատրաստութեան համար:

Կը դասաւանդուին նաեւ երգ, պար:

Օթօքարի սպասարկութիւնը ապահովուած է:

Արձանագրութեանց համար դիմել՝

Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ 91 - 77 - 84 - 70
Տիկին Տօնիկեանի՝ 42 - 69 - 07 - 95
Տիկին Խօդիկեանի՝ 42 - 22 - 08 - 52

*

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ դպրոցի 1993-1994 տարեշրջանի արձանագրութեանց համար ծնողքները պէտք է դիմեն դպրոցի տնօրէնութեան, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 9-էն, 12, ռիւ Սէսիլ, Վալանս հասցէին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 18, ժամը 15-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, 75009 Paris

FETE NATIONALE ARMENIENNE

ANNIVERSAIRE DE LA PROCLAMATION
DE LA NOUVELLE REPUBLIQUE INDEPENDANTE
D'ARMENIE
A MARSEILLE

CONSEIL REGIONAL DES EGLISES APOSTOLIQUES ARMENIENNES DU MIDI DE LA FRANCE

LUNDI 20 SEPTEMBRE A 11 HEURES

— Prière d'Action de Grâce, en la Cathédrale Arménienne
— Réception à 18 heures, à l'occasion du IIème Anniversaire de l'Indépendance de l'Arménie

en présence de Monsieur VAHAN DER GHEVONDIAN
Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France

Ֆ. Կ. Խ. Հ. Յ. Դ.

— ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ —

Հ.Յ.Դ. Տէսինի խումբը եւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Արշակ Ջամալեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպեն

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 19, ժամը 12էն սկսեալ

Տէսինի Centre Aéré-ին մէջ:

Եկէ՛ք միասին փակելու արձակուրդներու էջը 1993-ի վերջին դաշտահանդէսով:

Ձեզ կը սպասեն հայկական խորոված ու խորտիկները Harout ambiance-ի երաժշտութեամբ:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16
JEUDI
16 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.151 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.151

ԹԻՖԼԻՍ

ՇԵՒԱՐՆԱԾԷ Կ'ԵՐԹԱՅ ՇԵՒԱՐՆԱԾԷ ԿՈՒ ԳԱՅ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԿԸ ԼՈՒԾՈՒԻ

Սեպտեմբեր 14-ին, Վրաստան յաջորդական իրադարձութիւններու թատերաբեմ եղաւ: Շեւարնածէ նախ սպառնացած Զուիադականներուն, հրաւիրելով զինք որ զէնքերը վար դնեն, եթէ չեն ուզեր «մաքրագործուիլ»: Այս լուրին արձագանգած էինք մեր նախորդ թիւով, ...մամուլի գործակալութիւնները կը հաղորդէին որ Շեւարնածէ բուռն ելոյթով մը Խորհրդարանին առջեւ իր հրաժարականը ներկայացուցած է: Երեսփոխանները պէտք է քննէին արտակարգ վիճակի հաստատման օրինագիծը, զոր Շեւարնածէ կ'ուզէր անպայման հաստատել վերջ տալու համար երկրին ահաւոր կացութեան (կողոպուտ, սպանութիւն, ամէն տեսակ յանցագործութիւն եւ անիշխանութիւն): Ատեն մը առաջ, յայտարարած էր. — «Կամ օրէնքն ու կանոնը կը պահպանենք եւ Պետութիւնը Պետութեան կերպարանք կ'ունենայ, կամ՝ Խորհրդարանը եւ կառավարութիւնը կը լուծուին եւ Պետութեան ղեկավարն ալ կ'ելլէ կ'երթայ»:

Դիտողները կը հաստատեն որ իրականութիւնը շատ աւելի դէշ է քան ամէն ...սեւ նախատեսութիւնները: Վրաստան ...մէն բանի կը նմանի բացի՝ Պետութեան (Լիբէր Պոսեւ, Ֆիկառօ, Սեպ. 15):

Պէտք է ընդունիլ որ Շեւարնածէ աւելի ...ող գործունէութիւն ունեցաւ, Մոսկուա, որպէս Արտաքին նախարար (Պերեսթրոյկա, Գերմանիոյ վերամիացում) ...ան իր երկրին մէջ, վերադարձէն ետք 1965-էն 72 տարբեր էր իր դիրքը): Ներկայիս, ընդդիմութիւն ալ կայ, նոյնիսկ անոնց կողմէ որոնք, դեռ երէկ, իր զինակիցներն էին: Ասոնց կարգին՝ Ճաբա Իոսելիանի, Մխեդրիոններու պետը (կիսազինուորական խմբակ մը) որ այսօր կը ...կէ «համայնավար ղեկավարներու նոյնման մեթոտները», մինչ ինք էր որ Վրաստան կը բերէր Շեւարնածէն:

Խորհրդարանին Սեպ. 14-ի նիստը շատ ...թորկալից եղած է: Ի վերջոյ, ջղագրգռուած, Շեւարնածէ յայտարարած է. ...անկարելի է շարունակել այս պայմաններուն մէջ: Կը բաւէ՛: Զանձրացայ այս ...մբռղջէն», Այս հրաժարականը կը ...ցէ սակայն երեսփոխանները որ յանկարծ միաձայնութեամբ կը մերժեն վաւերացնել զայն (149 դէմ, ոչ մէկ կողմ, մէկ ձեռնպահութիւն): Յաջորդող ժամերը շփոթութիւն կը ստեղծէին, բազմահազար Վրացիներ, ոմանք ծնրադիր ...հաւաքուած Խորհրդարանին առջեւ, կը պաղատին որ Շեւարնածէ չերթայ: Ի վերջոյ, կ'ընդունի, պայմաններ դնելով. — Արտակարգ վիճակի հաստատում եւ Խորհրդարանի «ինքնալուծարք», երեք ամսուան համար: Իբրեւ զօրավիգ, Շեւարնածէ բանակն ունի եւ Պաշտպանութեան նախարարը ապահովութիւն կու տայ. — «Բանակը դէմ պիտի դնէ բոլոր անոնց որոնք կ'ուզեն ընդդիմանալ նախագահին»:

Բայց, խորքին մէջ ոչինչ կարգադրուած է: Տնտեսութիւնը աղէտալի վիճակի մէջ է, իսկ անդին Զուիադցիները ամբողջ գիւղերու տէրն ու տիրական են. Պոտիի նաւահանգիստը գրաւած են, նաեւ Ռուսաստանէն եկող երկաթուղին իրենց ձեռքն է, ...կելով ոչ միայն Վրաստանը պարենաւորումէ այլեւ Ատրպէյճանն ու Հայաստանը: Ապագան այնքան ալ լուսաւոր չի թըւիր եւ Շեւարնածէի գործը դիւրին չէ:

ԱՐՑԱԽԻ ԼՈՒԾԼԵԱՅՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄ ԲԱՔՈՒԻ ԿՈՂՄԷ

Այս է արեւմտեան մամուլի տպաւորութիւնը Ղուկասեան – Ճալիլով հանդիպումէն ետք, որու ընթացքին համաձայնութիւն գոյացած էր վերին աստիճանի տեսակցութեան մը համար, այսինքն՝ Քոչարեան – Ալիեւ: Սեպ. 15-ին, թէ Լիպերասիոն եւ թէ Քոթիտիէն տը Փարի, թէկուզ միայն քանի մը տողով այս կարծիքը կը յայտնէին: Առաջինը կը գրէր. — «Բաքու, լռելեայն ճանչցաւ հայկական օրինաւորութիւնը Ղարաբաղի վրայ, ընդունելով վեհաժողովի մը գումարումը շրջանի Հայերուն հետ»: Երկրորդն ալ կը գրէր թէ սկզբունքի այս համաձայնութիւնը պատերազմող կողմերու միջեւ «կը համապատասխանէ շրջանի հայ ներկայացուցիչներու օրինաւոր ճանաչման»:

❦

Սեպ. 15-ին, Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան երթուղարձ մը կատարեց Մոսկուա, ուր կը տեսնուէր Ելցինի հետ:

❦

Նախագահի հրամանագրով Ֆելիքս Փիրումեան Շինարարութեան նախարար նշանակուած է:

❦

ՀԻՒԼԷԱԿԱՅԱՆԻ
ՎԵՐԱԲԱՑՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Քանի մը օր է արդէն աշխատանքի լծուած է Ռուսաստանէն ժամանած 20 մասնագէտներու այն խումբը, որու պաշտօնն է Հայաստանի հիւլէականի Բ. ենթարաժանման խողովակները զննել: Անոնք կը գործածեն ֆրանսական սարքաւորում, որու շնորհիւ կարելի կ'ըլլայ արդիւնքներու բարձր ճշգրտութիւն: Առաջին քննութիւնները գոհացուցիչ եղած են սակայն վերջնական արդիւնքի մը համար հարկ է քննել դեռ շուրջ 5000 խողովակներ: Վճիռը կը սպասուի յառաջիկայ Դեկտեմբերին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆԻ անհանգստութիւնը շատ թեթեւ բնոյթ ունէր եւ հազիւ կէս ժամուան հանգիստէ մը ետք, Ֆրանսայի Նախագահը շարունակեց նախատեսուած ծրագիրը: Ըստ երեւոյթին, Նախագահին անհանգստութիւնը հետեւանք էր 14 ժամուան անընդհատ ճամբորդութեան, ժամի փոփոխութեան եւ սաստիկ տաքին որ կը տիրէր Սէուլ: Միթերան 77 տարեկան կ'ըլլայ ամիսէ մը, կը տառապի շագանակագեղձի խլիրդէ: Նախագահին ընկերացող շքախումբին մաս կը կազմէ նախարարներէն եւ գործի մարդոցմէ զատ դերասանուհի Սօֆի Մարսօ, որ շատ սիրուած է եղեր Հարաւային Քորէա: Ծանօթ է որ Ֆրանսա առեւտրական շուկայ մը ձեռք ձգած է, գլխաւորաբար՝ Թէ-Ժէ-Վէ-ով:

ՀՈՂԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒ համագործակցութիւնը (Coordination) գործի անցած էր, Սեպ. 15-ին, պատնէշներ բարձրացնելով ճամբաներուն վրայ, փակելու համար Փարիզի մուտքը: Ֆրանսայի գիւղացիները կը բողոքեն ԿԱԹԹ-ի կարգադրութիւններու դէմ (զորս Ֆրանսա կը մերժէ) եւ այս շարժումին դիմեցին Եւրոպական Խորհուրդի ժողովէն հինգ օր առաջ եւ մտադիր են գործադրել հինգ օրերու երկայնքին: Գլխաւոր լոզունգն է. — «Ո՛չ ՓԱՔ-ին, ո՛չ ԿԱԹԹ-ին» (առաջինը՝ գիւղատնտեսական հասարակաց քաղաքականութիւնն է, երկրորդը՝ առեւտուրի եւ սակերու ընդհ. համաձայնութիւնը Միացեալ-Նահանգներու հետ):

ՍԷ - ԷՍ - ԺԷ-ն տուրքի ենթակայ եկամուտէն կարելի պիտի չըլլայ զեղչել, հակառակ անոր որ նման կարգադրութիւն մը ի զօրու էր, 1992 Օգոստոս 1-էն ի վեր: Պալատիւր նախընտրեց բարեփոխել եկամուտի տուրքերու «շերտերը», ինչ որ զգալի փոփոխութիւններ պիտի բերէ 1994 Յունուարէն սկսեալ: Յիշենք որ ՍԷ - ԷՍ - ԺԷ-ն (ընկերային ընդհանրացած օժանդակութիւնը) ստեղծուեցաւ Միշէլ Ռոքարի կողմէ, երբ նախարարապետ էր, 1990-ին եւ սակը 1,1% էր եւ կարելի չէր զեղչել եկամուտէն: Այն ատեն աջը մեծ աղմուկ հանած էր այս տուրքին դէմ եւ անընդունելի գտած որ կարելի չըլլայ զեղչել եկամուտի տուրքէն: Երբ իշխանութեան գլուխ եկաւ, 1,1%-ի սակը բարձրացուց 2,4%-ի: Նորութիւն չէ որ ընդդիմութեան պարագային, ամէն ինչ կը քննադատուի ու սխալ կը գտնուի, բայց, երբ ընդդիմութիւնը իշխանութիւն դառնայ, ոչինչ կը փոխուի, բացի նախկին ընդդիմութեան նախկին տեսակէտներէն:

ԷՈՒՊԻՒՍ 320-ի արկած մը պատահեցաւ Երեքշաբթի իրիկուն (Սեպ. 14) Վարշաւայի օդակայանը: Գերմանական Լուֆթանսա ընկերութեան օդանաւը որ Ֆրանքֆուրթ – Վարշաւա գիծը կ'ապահովէ, էջքը կատարելէ ետք շատ դժուար պայմաններու տակ, փոթորիկի մը պատճառաւ, սահած է եւ կրակ առած բախում մը ունենալէ ետք: Սկիզբը, հակասական լուրեր կային զոհերու թիւին մասին, ի վերջոյ, կը ճշդուէր որ երկու մեռեալ կայ (մէկը՝ օդաչու մը) եւ 50 վիրաւոր: Կը թուի որ էջքն ալ կատարելէ ետք, օդաչուն չէ կրցած սանձել օդանաւը, որ արագօրէն շարունակած է յառաջանալ ըստ վերապրողի մը վկայութեան:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ թուրք դիւանագէտ մը յայտարարած է թէ եօթը պատանդ զբօսաշրջիկները ազատ արձակուած են, Սեպ. 13-ին: ՓՔՔ-ն էր որ Օգս. 19-էն ի վեր այս զբօսաշրջիկները կը պահէր:

ԿԱՋԱՅԻ ոստիկանութեան կեդրոնատեղիին առջեւ, երիտասարդ Պաղեստինցի մը անձնասպան եղած է իր վրայ կրած պայթուցիկներով: Առաջին ժամերու խանդավառ պահերէն ետք, հարկ է ապագան պատրաստել, աւելի ճիշդ, ինչպէս կը գրէր Լը Մոնտ, յիշելով Սէն Թ'էկզիւփէրիի խօսքը. — «Ապագան պէտք չունիս նախատեսելու, այլ՝ թոյլ տալու որ ըլլայ»: Արդարեւ, քիչ չեն անոնք որոնք խաղաղութեան կողմնակից չեն եւ ջանք պիտի չխնայեն խանգարելու համար այդ ապագային կերտումը:

ՄԱՅԱՄԻԻ (Ֆլորիտա) մէջ օտար զբօսաշրջիկներու դէմ յարձակումները կը շարունակուին: Սեպ. 13-ին, Անգլիացի մըն է որ սպաննուած է եւ իրեն ընկերացող կինն ալ վիրաւորուած կառուղիի մը վրայ: Նման յարձակումներու զոհերու թիւը 9-ի հասած է:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝
ՑԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ ՆԻՍԻ ԴԷՄ
ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ Է ՊԱՍԹԻԱ ԵՐԹԱԼԷ ԱՌԱՋ

Հինգ օրուան ընթացքին, Վալանսի Հ.Մ.ը երկու վտանգաւոր մրցակիցներու հետ գործ պիտի ունենայ: Այս Շաբաթ իրիկուն, Սեպ. 18, իր համակիրներուն առջեւ, պիտի խաղայ Նիմի դէմ, Չորեքշաբթի ալ, Սեպ. 22, պիտի երթայ Պաս-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՄԻ՛ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՐ... ԹԷՅ ՄԸ ԽՄԷ»

«Ռէօյթըր» լրատու գործակալութեան այս խորագրով մէկ էջը արտատպուած է «Միլլիյէթ»ի Սեպ. 15-ի թիւին մէջ: Ղարաբաղի պատերազմին հանդէպ Բաքուի երիտասարդներու կեցուածքին մասին այդ գրութիւնը ղրկուած է Ատրպէյճանի մայրաքաղաքէն: Բսուածը այն է որ երիտասարդ Ազերիները շատ մտահոգ չեն հայկական ուժերու յառաջխաղացքէն ու ամբողջ օրը թէյ խմելով, խորոված ուտելով ու Կասպից ծովու ափին ալիքները դիտելով կ'անցընեն:

Գաղթականներու անմխիթար վիճակը, բանակին խառնակ կացութիւնը ու ռազմաճակատին մայրաքաղաքէն միայն 400 քմ. հեռաւորութիւնը ոչ ոքի մտահոգութիւն կը պատճառէ:

Աշնան տաքուկ արեւին տակ, Բաքուի հանդարտ փողոցներուն մէջ երիտասարդները կամ սրճարաններու մէջ խմբուած են, կամ նոր բացուած ելեկտրոնիկ գործիքներու վաճառատուներու մէջ Թուրքիայէն ներածուած հեռատեսիլները կը դիտեն: Քիչ չէ նաեւ թիւը անոնց որոնք ինքնաշարժներով աննպատակ կը պտըտին քաղաքին մէջ:

Այս կացութեան մէջ ազրպէյճանական բանակը փախուստէ ուրիշ բան չունի ընելիք հայկական ուժերուն առջեւ: Վերջին բախումներու ընթացքին Ազերիներու փոքր թիւով զոհերը ապացոյց են որ կռուելու տրամադրութիւնը բացակայ է:

Ոչ ոք լուրջ մօտեցում ունի զօրակոչի հրամանագրերուն. խորոված ուտելով զբաղած երիտասարդ մը կ'ըսէ. «այդ հրամանագրէն երէկ ալ եկաւ. սակայն ինծ ազդիկներ հետապնդելէն տուն մըտնելու ժամանակ չի գտներ, այնպէս որ լուր չունեցաւ ատկէ: Արդէն չեմ կարծեր որ ճակատ մեկնի. հոս շատ կը զըւարճանայ»:

Պաշտպանութեան նախարարութեան պաշտօնակատար մը կը յայտնէ ճարահատութեամբ, թէ կարելի չէ որոշ թիւը գտնել բոլոր այն երիտասարդներուն, որոնք ճակատին վրայ կը պատերազմին եւ անոնց որոնք պահուըտած են անկիւն մը:

Արեւմուտքի դիւանագէտ մըն ալ ըսած է թէ Ազերիներու լեզուն շատ նման ըլլալով հանդերձ Թրքերէնին, սխալ է մտածել թէ անոնց նման հուժկու մարդիկ են. անոնք միայն սիրականներ կրնան ըլլալ:

Այն երիտասարդները որոնց հարց կը տրուի թէ ինչո՛ւ ճակատ չեն երթար, կը խուսափին պատասխանելէ, կամ անկեղծօրէն կ'ըսեն երբեմն, ինչպէս Ճավիտ անունով անոնցմէ մէկը, թէ գիտէ թէ ինչ պէտք է ընէ, սակայն անկարելի է որ զինքը ռազմաճակատին վրայ կարենայ գտնել մէկը:

Բաքուի մէջ շրջած շշուկներու համաձայն, այս կացութեան դարմանի ամբողջ յոյսը դրուած է Աֆղանիստանէն հրաւիրուած զինուորական մասնագէտներու վրայ որոնցմէ տասնեակ մը տեղաւորուած է Բաքուի պանդոկներուն մէջ:

Շատեր անփութութեան երեւոյթին տակ, կը դատապարտեն Էլչիպէյը ու ամբողջ երկիրը Ռուսաստանի յանձնելու գնով իսկ իրենց յոյսերը կապած են Ալիեւին: Համալսարանական երիտասարդ մը կ'ըսէ. — «Միայն Ալիեւի կրնայ մեզ փրկել: Սակայն եթէ արագ չշարժի, Կասպից ծովուն մէջ Հայերը պիտի լողան ու ազատագրելիք հող ալ պիտի չմնայ մեզի»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ «ԿԵՆԴԱՆԻ ԴԱՍԱԿԱՆ»ԻՆ ՀԱՆՃԱՐԸ

Հայաստանի ազատութեան շունչին մէջ հասակ առած քաղաքական կեանքին ամէնէն ինքնատիպ երեւոյթը հաւանաբար ՀՅԴ կուսակցութեան վիճակած ճակատագիրն է։ Ծանօթ է որ երկրին այս մարզին մէջ գործունէութիւն կը տանին տեղւոյն վրայ կազմուած խմբաւորումներ, ինչպէս՝ ՀՀՇ-ն, ԱԻՄ-ը կամ ԱԺՄ-ը եւլն. ու մեր աւանդական կուսակցութիւնները որոնք Սփիւռքէն որոշ չափով հոն փոխադրուեցան։ Ու մինչ անոնցմէ Ս. Դ. Հնչակեան ու Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնները ներսի ու դուրսի իրենց ուժերուն բարեխառնումով Հայաստանեան թեւեր ունեցան, ՀՅԴ-ն ունեցաւ նաեւ առկէ զատ զուտ տեղական ուժերով կազմուած իր տարբերակը։ Ան կոչուեցաւ Հայաստանի Հ.Յ.Դ. կուսակցութիւն, ունեցաւ «Դաշնակցութիւն» կոչուած իր պաշտօնաթերթը որուն անունին վրայ թառած է Շիրազի «Բռունցքուելն է յաւերժութիւնն Հայաստանի» տողը. մէկդի ձգելով այն հարցումը թէ հարիւրամեայ կուսակցութեան մը ճակատին վրայ ճեղք մը բացած խմբաւորումի մը համար որքա՛ն տեղին է ընտրուած լոզունգը, դառնանք պարունակութեան։ Օգոստոսի (17) թիւին Ա. էջը գրեթէ ամբողջութեամբ յատկացուած է կուսակցութեան ղեկավարներէն ու թերթին խմբագիրներէն Արշակ Բակլաչեանի հետ կատարուած հարցազրոյցին։ Անոր ամէնէն հետաքրքրական մասը նոյնանուն երկու կուսակցութիւններու մասին տրուած բացատրութիւնն է։ Ա. Բակլաչեան համառօտ տողերու մէջ կու տայ Հ.Յ.Դ.-եան անցեալը. ան կ'ըսէ. «Մենք հարիւրամեայ կենսագրութեամբ սոցիալ - դեմոկրատական կուսակցութիւն ենք։ Ծնունդ առնելով Անդրկովկասում՝ այն յետագայում տարածեց իր գործունէութիւնն ամբողջ աշխարհով մէկ, ամէնուր, որտեղ հայկական սփիւռքն է»։ յետոյ նոյնանուն կուսակցութեան միւս թեւին մասին կը բացատրէ. «Ներկայումս Հայաստանում գործում են մեր կուսակցութիւնը, որն անուանւում է «Հայաստանի Դաշնակցութիւն» եւ երկրորդը՝ «Դաշնակցութիւն կազմակերպութիւն» որն իրենից ներկայացնում է արտասահմանեան թեւը եւ ղեկավարւում է դրսից։ Ծրագրային տարբերութիւններ մեր միջեւ չկան»։ Այս վերջին նախադասութիւնը, բնականաբար, գրուցավար Սուրէն Այվազեանի տարաղել կու տայ հետեւեալ ինքնեկ հարցումը. «այդ դէպքում ի՞նչու չմիաւորուել»։ Քաղաքական գործիչ-խմբագիրը կը բացատրէ. «Մեր կողմից նման առաջարկներ բազմիցս արուել են, բայց հանդիպակաց կողմը համապատասխան ցանկութիւն չի ցուցաբերել»։ Ապա, երէցութեան հանգամանք մըն ալ կ'արծարծէ երբ կը շարունակէ. «Հայաստանի Դաշնակցութիւն կուսակցութիւնն իր գոյութիւնն սկսել է շատ աւելի վաղ, փաստօրէն 20-ական թուականների սկզբից, քան մեզանում կը ձեւաւորուէր նրա արտասահմանեան թեւը։ Մեզ է պատկանում բոլշեւիկեան ամենադաժան տարիներին ընդյատակեայ գործունէութեան փորձը»։

Խօսելով երկրին ներկայ ընթացքին մասին, Ա. Բակլաչեան վստահութիւն կը յայտնէ թէ ժողովրդավարական զօրաւոր հակումներու պատճառաւ, «չի կարող Հայաստանում տեղի ունենալ այն, ինչ կատարուեց, օրինակ՝ Վրաստանում եւ Ադրբեջանում»։ Այս վստահութեան աղբիւրը ան մասամբ կը նկատէ «Հայաստանի Դաշնակցութեան կուսակցութեան վաղած ժողովրդավարական սկզբունքների հաստատման քաղաքականութիւն»ը։ Առանց մանրամասնելու թէ ի՛նչ տուեալներու վրայ է իրենց այդ «ժողովրդավարական սկզբունքների հաստատման քաղաքականութիւնը», պատասխանելով այլ հարցումի մը, կուսակցական ղեկավարը կ'ըսէ. «Լ. Տէր-Պետրոսեանի գործունէութիւնը հակահայկական անուանել ոչ մի կերպ չեմ կարող։ ... Կան մարդիկ որոնք քննադատելով նրա գործունէութիւնը, հասնում են մինչեւ նախագահի պաշտօնից նրա իմքնահրաժարականի պահանջին»։ Ու առանց անդրադառնալու թէ այս արտայայտութիւնը բաւական է մատնելու Հ.Յ.Դ.-եան հետ իր կազմակերպութեան միջեւ արդէն յստակ տարբերութիւն մը, «նախագահի հրաժարականի հարցը» հետեւանք կը նկատէ «բազմակարծութեան ու ոչ լաւատեղեակութեան»։ Իսկ յետոյ Ղարաբաղի մասին հարցումի մը պատասխանելով ուղղակի կը քննադատէ ներկայի «մեր քաղաքագէտներն ու քաղաքական գործիչները» որոնք «Հայաստանի երկու մասերի վերամիաւորման բուն էութեան պարզ հարցը փակուղի մտցրին»։ Իրենք, կ'ըսէ թէ կողմնակից են միացումին ու «բոլոր միւս լուծումները կա՛մ թերի կը լինեն, կա՛մ պարզապէս սխալ»։

Հարիւրամեայ գոյութեան փաստի ու մինչեւ իսկ բոլշեւիկեան ամենադաժան տարիներուն ընդյատակեայ գործունէութեան փորձի տէր ներկայացուած կուսակցութեան մը պաշտօնատարին համար բաւական մակերեսային կը մնան այս արտայայտութիւնները. անոնք ո՛չ մտահոգութիւնը ունին իրենցմով պարզուած հակասութիւններուն, ոչ ալ տուեալներու որեւէ արժեւորումի վրայ հիմնուած են։ Այսուհանդերձ, հետաքրքրական է շարունակել ընթերցումը ու հասնիլ հոն ուր Բակլաչեան խօսելով տնտեսական վիճակին մասին, կ'ըսէ. «Ժամանակն է վերջ տալ ողջ մեղքը շրջափակման վրայ բարդելուն»։ Ու որպէս ըսուածին ապացոյց կը յիշէ թէ վերջերս մտած է Վրաստանէն հացի 240 վակոն անցընել Հայաստան ու յաջողած է։ Զրուցավարը, զարմանալի է որ կը գոհանայ այդ յաջողութեան համար շնորհակալութիւն յայտնելով ու չի հարցներ թէ ի՛նչու 240 վակոնով բաւարարուած է Բակլաչեան երբ հացի խնդիրը կը շարունակէ ամենածանրերէն մէկը մնալ հայաստանցիներու անհամար հարցերուն։

Զրոյցին վերջին մասին մէջ ան որպէս ուժանիւթի ճգնաժամը դարմանելու միջոց, բաւական հաւատքով կը թուէ վառելանիւթերու, հանքանիւթերու, արտադրութեան հաւանական աղբանքներու հայկական շարքը, գրեթէ ստեղծելով այս տեսակէտէն ինքնաբաւ ըլլալու լայն կարելիութեան տէր երկրի մը պատկերը. չօշափելի տուեալներէ զուրկ, աւելի փափաքելի կացութիւն մը գծող անոր արտայայտութեան մէջ յաճախ տեղ կը գրաւեն «պէտք է»ներ, «հարկաւոր են»ներ։

Թերթին ու կուսակցութեան մասին բաւական պատկերալից գաղափար մը կու տայ նոյն թիւի Բ. էջին «Կուսակցութիւնը համալրւում է» խորագրուած սիւնակը։ Հոն մեծատառ յայտարարուած է թէ «Սեբո Խանզադեանը մտնում է Դաշնակցութեան շարքերը»։ Հայաստանեան իրականութեան մէջ պատեհապաշտութեան երեւոյթին կարեւոր տոկոսին արդէն ծանօթ մարդոց համար սովորական այդ յայտարարութիւնը չքնաղ գունաւորում մը կը ստանայ վիպասանին դիմումնագիրով։ Ս. Խանզադեան շուրջ երկու տարիէ ի վեր գործող կազմակերպութեան ոչ միայն անդամագրուելու փափաք կը յայտնէ, այլ նաեւ կ'ուզէ որ այդ անդամագրութիւնը ըլլայ «1937 թ. տարեթւով»...։ Թէ ինչպէ՞ս։ Բաւական «վիպականացուած» անցեալի մը ոգեկոչումով։Ս. Խանզադեան այդ անցեալին մէջ որպէս «դաշնակցականի որդի եւ դաշնակցական գաղափարախօս» կոմերիտմիութենէն վտարուած հերոս մը կը զետեղէ նախ. ապա զայն կը փախցնէ մինչեւ Միջին Ասիա, ընթերցողին անխիծել տալով Զարենցներու, Բակունցներու քով այդ ճարպիկութեան բացակայութիւնը զոր վճարած են իրենց կեանքով։ Իսկ Խանզադեան հերոսը վերադառնալով, կ'ըլլայ «ազգ. - ազատագրական պայքարի, Հայաստանի անկախութեան վերականգնման գաղափարախօս՝ 1921 թ.ին Հայաստանից խլուած Կարսի մարզի, Նախիջեւան գաւառի եւ Լեռնային Ղարաբաղի ազատագրման եւ Հայաստանին վերադարձնելու պահանջով»։ Անշուշտ, այս հերոսապատումին մէջ ոչ մէկ խօսք կայ այն մասին թէ բոլոր այս ստորոգելիներն ու համայնավար շրջանի ամէնէն մեծարուած գրողի անոր անցեալը ի՛նչ հանճարեղ համադրութեամբ գոյակցած են շուրջ կէս դար։

Այդ խորովլի համադրութեան ու անով քօղարկուած ընդյատակեայ այս հաւատարմութեան արդար վարձատրութիւնն է հաւանաբար կուսակցութեան պատասխանը եղած դիմումին. ան տեղ գրաւած է նոյն սիւնակին մէջ, յայտնելով որ «Կեդրոնական կոմիտէի բիւրոն Օգոստոսի 19-ի իր նիստում քննարկելով դիմումը, միաձայն որոշեց մեր ժամանակի մեծ արձակագիր, կենդանի դասական Սերօ Նիկոլայի Խանզադեանին ընդունել Հայաստանի Հ.Յ.Դ. կուսակցութեան շարքերը եւ խորհրդանշական ձեւով նրան կուսակցութեան անդամ համարել 1937 թուականից»։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՄԱՅՆԱՊԱՏԿԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ

Պատրաստեց՝ ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Գաղութի մը հայապահպանման ճիղերուն խարիսխը կրթական գործն է։ Եթէ դպրոցներու եւ կրթական հաստատութիւններու ցանց մը կայ, քանակով եւ որակով, եւ ազգային կրթութիւնը լաւ կազմակերպուած է, առողջ են նաեւ գաղութի գոյատեւման միւս ազդակները՝ եկեղեցի, մամուլ, մշակութային, քաղաքական, բարեսիրական, երիտասարդական, հայրենակցական, մարզական եւ այլ ազգային կազմակերպութիւններն ու կեդրոնները։

Լաւագոյնս գիտակցելով այս իրողութեան Սփիւռքի կարգ մը երկիրներու մէջ, Միջին Արեւելքէն դուրս, յատկապէս Գանատան եւ երկու Ամերիկաները վերջին տասնամեակներուն արձանագրեցին անկիւնադարձ մը, Մոնրէալէն, Թորոնթոյէն մինչեւ Կլէնտէյլ (Գալիֆորնիա) եւ այլուր հիմնելով ամէնօրեայ վարժարաններ եւ ստեղծելով համեմատաբար ազգային եռուն կեանք։

Ֆրանսահայ գաղութն ալ արձանագրեց անկիւնադարձ մը փակելով իր կրթական ամէնէն հին օճախը՝ Սեւրի Սամուէլ - Մուրատեան երկրորդական վարժարանը գաղութի ընդհանուր անտարբերութեան եւ լռութեան մէջ։ Հաստատութիւն մը, հիմնուած 1846-ին եւ ուր, շնորհիւ Մխիթարեան վարդապետներու վաստակին, նուիրումին եւ դաստիարակիչ շունչին, պատրաստուեցան ազգային դէմքեր, Հայեր որոնք ծառայեցին հայ ժողովուրդին։ Թէպէտ նոյն տարիներուն ամէնօրեայ դպրոցներ բացուեցան Լիոն եւ Նիս, սակայն բաղդատութիւնը հոս կանգ կ'առնէ։

Ֆրանսայի Հայութիւնը դեռ չէ հասկցած որ ազգային կրթական ասպարէզին մէջ գաղութային համագործակցութիւնը միակ պայմանն է որ գոյութիւն ունեցող դպրոցները շարունակեն իրենց գործունէութիւնը եւ նոր բացուող դպրոցները կարենան աճիլ ընծայելով աշակերտութեան ուսումնական լաւագոյն պայմանները՝ վկայուած եւ որակեալ ուսուցիչներով, մանկավարժական արդիական եղանակներու եւ միջոցներու գործածումով։

Ուսումնական այս նոր տարեշրջանի սեմին ահաւասիկ համայնապատկեր մը Ֆրանսայի հայ ամէնօրեայ դպրոցական հաստատութիւններուն։

❦

ԼԻՈՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ-ՓԱՓԱԶԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Իր բարերարուհիին անունը կրող այս ամէնօրեայ վարժարանը կը թեւակոխէ իր հիմնադրութեան 6-րդ տարին։

Բացուած 1988 Սեպտեմբերին, 9 աշակերտով, 3-էն 5 տարեկան, այս վերամուտին կը հաշուէ 106 աշակերտ։ Արձանագրութիւնները փակուած են վաղուց։ Տեղերը վերապահուած՝ գրեթէ մէկ տարիէն միւսը։

Մարգարեան - Փափազեան վարժարանը կ'ընդունի աշակերտներ մանկապարտէզի երեք մակարդակներուն եւ նախակրթարանի չորս դասարաններու համար։ Այս վերամուտին կը բացուի միջին դասընթացքի Ա. տարին (Սէ. Էմ 1)։ Դպրոցէն ներս կ'իրագործուի անշուշտ ֆրանսական պաշտօնական ծրագիրը։ Հայերէն լեզուի ուսուցումը կը գրաւէ կարեւոր տեղ օրուան ժամանակացոյցին մէջ, քանի նախակրթարանի իւրաքանչիւր դասարանին կը տրուի ամէն օր երկու պահ հայերէն լեզու, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւլն.։ Կը դասաւանդուին քրիստոնէական դասեր եւ եկեղեցւոյ պատմութիւն։ Իսկ մանկապարտէզին մէջ, ուսուցումը, գրաղումները կէս առ կէս են ֆրանսերէն եւ հայերէն լեզուներով։

Ուսուցչական կազմը կը բաղկանայ եօթը մանկավարժներէ, չորսը՝ ֆրանսական ուսուցման ծրագրին համար, որոնցմէ երեքը նշանակուած, վճարուած ու ստուգուած են Ազգ. Կրթութեան Նախարարութեան կողմէ, եւ երեքը հայերէնի բաժնին համար։ Դպրոցի տնօրէնուհին է՝ Տիկին Քաթրին Ֆէսէրի։ Առաւել չորս պաշտօնեայ կ'աշխատին խոհանոցին մէջ քանի բոլոր աշակերտները կէսօրուան ճաշը կ'առնեն դպրոցը։ Աշակերտներու տրամադրութեան տակ դրուած է փոխադրութեան սպասարկութիւն մը, երեք հանրակառք։

Վարժարանի 1993 - 94-ի նախահաշիւը շուրջ 1 միլիոն Ֆրանք է։ Տեսականօրէն այս պիւտճէն կրնայ հաւասարակշռուիլ աշակերտներէն եկած կրթաթոշակներով, ամիսը 1.500 Ֆր., ներառեալ կէսօրուան ճաշը եւ ինքնաշարժի սպասարկութիւնը։ Սակայն ծնողները կը վճարեն իրենց կարողութիւններուն համաձայն եւ քիչեր են ըլլալ թոշակ տուողները։ Բացը կը հոգայ համայնքը նուիրատուութիւններով եւ իր մասնակցութիւնը բերելով զանազան ձեռնարկներուն։ Աւելցնենք որ այս պիւտճէին մէջ ծանր կը կշռէ փոխադրութեան սպասարկութիւնը։

Վարժարանը ունի իր մատակարար մարմինը որ կը վայելէ բարոյական եւ նիւթական հովանաւորութիւնը Լիոնի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ Վարչութեան։

Մարգարեան - Փափազեան վարժարանը հինգ տարիներու ընթացքին աճեցաւ նախատեսութիւններէն աւելի արագ եւ այսօր 106 աշակերտներուն համար նեղ կու գայ։ Եկեղեցւոյ դիմացը վարձուած է երկու դասարան։ Այս կարգադրութիւնը միայն առժամեայ կրնայ ըլլալ։ Ապագան նոր եւ արդիական շէնքի մը կառուցումն է։ Անոր համար մատակարար մարմինը գնած է եկեղեցւոյ շէնքին կից հողը, 580 քառակուսի մեթր տարածութեամբ։ Հողին արժէքին մէկ երրորդը վճարուած է։ Այժմ կը մնայ 1,3 միլիոն Ֆրանքի պարտք մը։ Հոս, Լիոնի հայ գաղութը արժանապատուութեան, ազգային գիտակցութեան, հրամայական պարտականութեան մը առջեւ է. գոյացնել անհրաժեշտ գումարը եւ օժտել գաղութը լոյսի փարոսով մը։ Իրագեկ նեղ սահմանափակումներուն ամէն ճիգ ի գործ պէտք է դրուի առաջնորդելու գաղութին բարիքները դէպի դպրոց, ամրացնելու եւ ընդարձակելու ներկայ կարելիութիւնները, ձերբազատելու տնտեսական վերիվայրումներէն, զետեղելու դպրոցը մնայուն, հաստատ ու առատ հնարաւորութիւններու վրայ, որպէսզի յաջորդող սերունդները չապրին այն դժուարութիւնները զորս կը կրեն այսօր դպրոցով զբաղող կրթական եւ հոգատար մարմինները։

Գաղութին համագործակցութեան ոգին պէտք է յաղթանակէ որովհետեւ դպրոցին հետ կապուած է իր հայաշունչ ու կազմակերպ կեանքի գոյութիւնն ու զարգացումը։

(Շար. 1)

ՈՒԿՐԱՆԱԿԱՆ ԶՈՅԳ ՄԱՖԻԱՆԵՐԸ

Կը բաւէ պտոյտ մը խնել ու խիղախութիւն ունենալ, ինչպէս գրեթէ նախկին խորհ. բոլոր Հանրապետութիւններուն, Ուկրանիոյ մէջ ալ գործի կեանքի մէկ բեւեռէն անցնելու համար միւսը: Զարմանալի չէ տեսնել Գիտութեան ակադեմիայի անդամ մը որ լքելով 12 տոլար ամսականով համալսարանի դասախօսի պաշտօնը, քանի մը ամսուան ընթացքին վեց ընկերութիւն հիմնէ ու զբաղի արտածումներածումով, առեւտուրով: Համակարգիչներ փոխանակէ մետաղներով, մանրակարգիչներ՝ տախտակով եւլն.: Միակ կանոնը այն է որ պէտք է ուշադիր ըլլալ. ամէն բան ժամանակաւոր է ու խառնափոթ կը տիրէ բոլոր մարդերուն մէջ: Կան նոր օրէնքները, հինները ու անոնցմով ստեղծուած խառնիճաղանճին մէջ վարչարար մարմինները կը մեկնաբանեն, կը տնօրինեն ինչպէս որ փափաքին: Ատոր հետեւանքը այն կ'ըլլայ որ որեւէ գործի մարդ կրնայ մէկ օրէն միւսը ինքզինքը բանտը գտնել, կամայական որոշումով մը: Այս պայմաններուն մէջ լաւագոյնը կը նկատուի բարեկամներ ունենալ թէ՛ ոստիկաններու եւ թէ աւազակախումբերու միջեւ:

Այնքանէն յայտնի կ'ըլլայ որ յաջողելու, մեծ հարստութիւն դիզելու համար անհրաժեշտ է նաւարկել. գիտնալ երկու մաֆիաներուն՝ պաշտօնականին եւ անպաշտօնին միջեւ: Գործի հրապարակին վրայ անպակաս են սպանութիւնները: Վերջերս իր ինքնաշարժին մէջ սպաննուած է դրամատան տնօրէն մը, յետոյ մետաղեայ ապրանքներու արտադրիչ ընկերութեան մը տնօրէնը: Ընդհանրապէս ոճրագործները անգտանելի կը մնան:

Հայրենասիրական պոռթկումներով երկու տարի առաջ անկախութիւնը հռչակելէ ետք, այսօր Ուկրանիա անդունդին եզերքը հասած է. տնտեսական տագնապին վրայ կ'աւելնայ ինքնութեան տագնապն ալ. օրէ օր կը բազմանան տնտեսական անկախ գօտիներ ստեղծելու ծրագիրները. Օտեսա մարդ կը ղրկէ Չինաստանի հարաւը, Շէնզէն, սորվելու համար թէ համայնավար միջավայրին մէջ ինչպէս ծաղկած է դրամատիրութիւնը. Ուժկորոտ որ հունգարական անցեալ ունի, կը մօտենայ Հունգարիոյ, Լվով սկսած է յիշել երբեմն աւստրիական, երբեմն լեհական իր երէկը. Հանքերու գօտի Դոնպասը Ուկրանիոյ անկախութեան ի նպաստ քուէարկելէ ետք, այսօր կ'անդրադառնայ իր ռուսականութեան, եւ տակաւին կայ Ղրիմի հարցը, եւլն.:

Ճարտարարուեստական հսկայական կարողականութեան տէր այս Հանրապետութիւնը որ նաեւ Խորհ. Միութեան հացահատիկի շտեմարանը կը նկատուէր, չէ յաջողած անկախութիւնը նոյն յաջողութեամբ իւրացնել: Փոքրամասնութիւնները կ'ըմբոստանան ու որոշ մտաւորականներ վախ կը յայտնեն որ եթէ տնտեսական բարւոքում կարելի չըլլայ, Ուկրանիա կրնայ մասնատուիլ:

Դրամահոսքը տարեկան 2000%-ի կը հասնի գրեթէ. հացը մէկ տարուան մէջ 40-էն 1000 կարոնի հասած է: Ազգ. դրամը փոխարինած այդ կարոնները ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնեն. ամբողջ ժողովուրդը թշուառութեան սահմանին հասած է. նուազագոյն աշխատավարձը աշխարհի ամէնէն ցածն է, ամսական 1,5 տոլարով: Հիւանդապահուհի մը 2 տոլար կը շահի, գնդապետ մը 12: Խանութները պարապ են ու ձմեռը արդէն սարսափելի հեռանկար մը կը գծէ:

Այս կացութեան մէջ նախագահ Կրաւչուկ Սեպտեմբեր 26-ին համար որոշուած հանրաքուէէն հրաժարած կը թուի: Թերեւս ատիկա ամէն կողմէ վատթարացող երկրին նախագահին համար լաւագոյն ձեւն է իշխանութեան շրջանը երկարաձգելու: Կրաւչուկ բոլոր յոյսերը կապած էր նախկին վարչաձեւին դէմքերուն նեցուկին վրայ. այնպէս որ սեփականաշնորհում չէ կատարուած. այսօր նոյն անձերն են որ մետաղագործական համալիրները, հաւաքական ագարակները եւ ամենազօր արհմիութիւնները կը վարեն ու նոյն ատեն երեսփոխանական ժողովին աթոռները կը գրաւեն: Իրենց ձեռքն է տնտեսական իշխանութիւնը, պետական յատկացումներ կը ստանան եւ մենաշնորհը ունին արտասահմանեան պայմանագիր կնքելու: Այս պարագաները անոնց անհուն կարելիութիւն կու տայ երկիրը կողոպտելու և պարարտացնելու Զուիցերիոյ մէջ բացուած իրենց հաշիւները: Շատեր զանոնք կը նմանցնեն այն մարդոց որոնք ամբողջ խանութը վաճառելու խուճապին մէջ են, մինչ դրամարկղը իրենց տնօրինութեան տակ է տակաւին:

Մինչ այդ, ընկերային պայթումը անխուսափելի կը նկատուի, սննդեղէնի մեծ նեղութեան, գիներու ընդհանուր յաւելման, նաւթային մթերքներու չգոյութեան պատճառով. Կիեւի երեսփոխանները ամէն կողմ կը նկատուին կաշառքի ծարաւ մարդիկ, որոնք երկիրը փլուզումի կ'առաջնորդեն, բարեշրջման ամէն ախորժակ խեղդելով: Այս համայնապատկերին մէջ Ուկրանիա կը ներկայանայ կաւէ ոտքերով հսկայ մը որուն անհակակշիռ փլուզումը կրնայ անհամեմատական չափերով վնասներ պատճառել:

Ա. Թ. Թ.

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ «ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԿԱՐԳ» ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին «Հաւատք եւ կարգ» Յանձնաժողովին կազմակերպած միջազգային համագումարը տեղի ունեցաւ Սպանիոյ Սանթիակօ տը Քոմփոսթելա քաղաքին մէջ Օգոստոս 3-էն 15, 1993: Սոյն համագումարը «Հաւատք եւ Կարգ» Յանձնաժողովին հինգերորդ միջազգային համագումարն է: Առաջինը տեղի է ունեցած Լօզանի մէջ 1921-ին, երկրորդը՝ Էտինպուրկի մէջ, 1931-ին, երրորդը՝ Լունտի մէջ, 1953-ին, իսկ չորրորդը՝ Մոնրէալի մէջ, 1963-ին:

Եկեղեցական ականաւոր դէմքերու կարգին համագումարին կը մասնակցէին աւելի քան եօթը հարիւր պատուիրակներ, պաշտօնական հիւրեր եւ խորհրդականներ: Կաթողիկէ եկեղեցին որպէս անդամ «Հաւատք եւ Կարգ» Յանձնաժողովին կը մասնակցէր բարձրաստիճան պատուիրակութեամբ մը: Հայ եկեղեցին իր կաթողիկոսական երկու աթոռներով կը մասնակցէր սոյն համագումարին. Էջմիածնի Մայր Աթոռին կողմէ ներկայ էին՝ Ներսէս Արք. Պօզապալեան (դիւանապետ Մայր Աթոռի), Վիգէն Եպիսկ. Այգազեան (Առաջնորդ Զուիցերիոյ Հայոց), Ներսէս Քհնյ. Ներսէսեան (Լոնտոն) եւ Տիկին Անոյշ Նազաչեան (Երուսաղէմ). իսկ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան կողմէ՝ Մեսրոպ Արք. Աշճեան (Առաջնորդ Հիւսիսային Ամերիկայի Կիլիկեան Թեմին): Լիբանանի Հայոց Առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան կը մասնակցէր Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի կեդրոնական եւ գործադիր վարչութեանց ատենապետի հանգամանքով:

Համագումարին ընդհանուր բնաբանն էր «Դէպի հաւատքի, կեանքի ու վկայութեան հաղորդութիւն»: Սոյն նիւթին զանազան երեսներուն մասին տրուեցան հինգ դասախօսութիւններ համագումարին առաջին օրերը: Ամէն առաւօտ տեղի ունեցաւ բնաբանին կապուած սուրբ գրային հատուածներու մեկնաբանութիւն: Համագումարը բաժնուեցաւ չորս գլխաւոր բաժիններու, եւ իւրաքանչիւր բաժին տասը խումբերու աւելի մանրամասնօրէն քննելու համար յիշեալ բնաբանին իմաստը՝ եկեղեցիներու կեանքին, աստուածաբանութեան ու առաքելութեան մէջ: Իւրաքանչիւր բաժին իր տեղեկագիրը ներկայացուց համագումարի ընդհանուր նիստին՝ առ ի քննարկում եւ որդեգրում:

«Հաւատք եւ կարգ» Յանձնաժողովի ատենապետը՝ Տոքթ. Վ. Թէնըր եւ տնօրէնը՝ Տոքթ. Կ. Կասմըն ներկայացուցին իրենց տեղեկագիրները:

Համագումարին երկրորդ շաբաթը տրուեցան վեց գլխաւոր դասախօսութիւններ Ե. Հ. Խորհուրդի, «Հաւատք եւ Կարգ» շարժումին եւ ընդհանրապէս էքիւմէնիք շարժումին դիմագրաւած հարցերուն մասին: Դասախօսներու կարգին էին Կարտինալ Է. Քասիտի (Վատիկանի Քրիստոնէական Միութեան բաժանմունքի նախագահ), Տեզմոնտ Թութու (Հարաւային Ափրիկէի Արք. եւ խաղաղութեան Նոպէլեան մրցանակաւոր), Տոքթ. Ք. Րայզըր (Ե. Հ. Խորհուրդի ընդհանուր քարտուղար): Համագումարին վերջին դասախօսութիւնը տրուեցաւ Լիբանանի Հայոց Առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեանի կողմէ (անոր դասախօսութիւնը լոյս պիտի տեսնէ համագումարի պաշտօնագրքին եւ Ե. Հ. Խորհուրդի պաշտօնաթերթին մէջ):

Համագումարին վերջին օրը Տոքթ. Րայզըր եւ Արամ Արք. Քէշիշեան միասնաբար տուին մամլոյ ասուլիս մը:

Համագումարին բացումը եւ փակումը տեղի ունեցաւ եկեղեցական հանդիսաւոր արարողութեամբ Քոմփոսթէլայի պատմական Մայր Տաճարին մէջ:

Համագումարին փակումէն յետոյ նոյն վայրին մէջ «Հաւատք եւ Կարգ» Յանձնաժողովը ունեցաւ իր առաջին հանդիպումը:

Հայ եկեղեցւոյ ներկայացուցիչները իրենց գործօն մասնակցութիւնը բերին համագումարին աշխատանքներուն:

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը ուրախութեամբ կը հաղորդէ որ 1993 Յուլիս 7-ին, Երիտասարդութեան եւ Մարզական ճիւղի նախարարութիւնը երիտասարդական եւ մարզական պրոնզեայ մետալ շնորհած է երկու արժանաւոր խաչուհիներու՝ Լիւսի Զապունեանի եւ Մարըլէն Մելքոնեանի:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՈՆ

Պաշտօնաթերթ Երուսաղէմի հայ պատրիարքութեան

Ապրիլ/Մայիս/Յունիս 1993, Երուսաղէմ:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

8.

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԱՍՏԸ

Ֆրանսերէնը այն է այժմ ինչ որ էր Սոփոկլէսի լեզուն ատենով. արեւմտեան Հայոց համար ամենամեծ բարերախտութիւն մըն է որ իրենց լեզուին գրական կազմաւորմանն ու զարգացմանը առաջնորդ ու աջակից ունեցած են ֆրանսական լեզուն ու գրականութիւնը այդ է մին պատճառներէն որ Թրքահայ աշխարհաբարին առաւելութիւնը կը կազմեն բաղդատմամբ արեւելեան աշխարհաբարին: Ֆրանսերէնը կատարած է եւ դեռ պիտի կատարէ ճիշդ այն դերը զոր ատենով յունարէնը կատարեց մեր ոսկեդարեան պանծալի լեզուն յառաջ բերելու համար. Ֆրանսերէնի օգնութեամբ է որ պիտի կազմուի նոր Եզնիկը, եւ արդէն կազմըւելու վրայ է, կազմուելու մօտ է մեր նոր Եզնիկը: Մեր հանրային կեանքին շատ մը տխրութիւններուն ու խեղճութեանց մէջ, մեր այժմեան արեւմտեան աշխարհաբարը մեր ունեցած ամէնէն գեղեցիկ, մխիթարական ու սրտապնդիչ բաներէն մէկն է» (1):

Շիրվանզադէ, իր կարգին, արեւմտահայերէնի «համեմատական ճոխութիւնն ու նրբութիւնը» ֆրանսերէնի ազդեցութեան կը վերագրէ առաւելապէս.

«Ես շատ բարձր եմ գնահատում Թրքահայ լեզուի համեմատական ճոխութիւնն ու նրբութիւնը: Զարգանալով եւրոպական լեզուների նրբագոյնի — ֆրանսերէնի ազդեցութեամբ, այսօր նա հասել է մշակման այն աստիճանին, որ կարող է ամենայն դիւրութեամբ արտայայտել այժմեան համաշխարհային քաղաքակիրթ մտքի նրբութիւնները եթէ ոչ մարդկային ստեղծագործութեան բոլոր ճիւղերի, գէթ գրականութեան եւ արուեստների վերաբերմամբ:

«Թրքահայ գրողները սխալուելով հանդերձ, որ այնքան ֆրանսական բառեր են գործածում, շատ լաւ են անում, որ ֆրանսերէն լեզուից թարգմանաբար իւրացնում են ոճեր եւ դարձուածքներ: Հայ լեզուն չի կարող ինքն իրմով սնուիլ ու զարգանալ, եթէ, հարկաւ, ձգտում է քաղաքակիրթ լեզուների շարքն անցնել:

«... Եթէ մենք ուզում ենք մեր աշխարհաբարը հարստացնել, գեղեցկացնել, նրբացնել եւ ապագայի համար պատրաստել մի քաղաքակիրթ լեզու, ընդունակ ամէն ինչ արտայայտելու, պէտք է շարունակ փոխ առնենք աւելի զարգացած լեզուներից ոճեր եւ դարձուածքներ, հարկաւ, պահպանելով մայրենի լեզուի հոգին: Չկայ աւելի անիմաստ կռիւ, քան այն, որ մղում են մի քանի ռուսահայ ֆանատիկոսներ այժմեան արեւելեան եւ արեւմտեան աշխարհաբարի մէջ եւրոպական դարձուածքներ եւ ոճեր ներմուծողներու դէմ: Այդ մարդիկը սովոր են կըրկնել եւրոպական եղանակով մտածողների վերաբերմամբ. "Հայերէն չեն մտածում": Հայերէն չմտածել, դրանց աչքում մի տեսակ յանցանք է:

«... Իմ կարծիքով մտածել հայերէն, կը նշանակէ մտածել դռեհկօրէն, քանի որ հայ լեզուն հայ հեղինակին չի տալիս բարդ մտածելու եւ նուրբ զգալու պաշար իր աղքատ գրականութեան մէջ: Ամէն ոք ստիպողաբար մտածում է այն լեզուով, որի միջոցով զարգացրել է իր միտքը: Եւ այսպէս մտածելով միայն մեզանից իւրաքանչիւրը կարող է հարստացնել աշխարհաբարը...» (2):

Յովհաննէս Գազանճեան իր կարգին կը գրէ.

«Գալով ֆրանսաբանութեան, ֆրանսական գրականութեամբ սնած այս կամ այն գրագէտի լեզուին մէջ կրնայ երբեմն սպրդած ըլլալ մի որեւէ ֆրանսաբանութիւն, բայց սակայն ընդհանուր, տիրող երեւոյթ մը չէ, եւ արեւմտահայ աշխարհաբարը իր ընդհանրացած հաստատուն ձեւերուն մէջ գրեթէ ոչինչ ունի ֆրանսական, եւ բոլորովին սխալ է կարծելը թէ Թրքահայ գրական լեզուն «իր պարբերութեան հիւսուածքը հիմնում է ֆրանսականի վրայ»: Ֆրանսերէնէ թարգմանութիւն ընող հեղինակները ամէնէն աւելի փորձով գիտեն թէ ի՛նչքան հեռու է աշխարհաբարին շարահիւսութիւնը ֆրանսերէնի շարահիւսութենէն, որ թերեւս աւելի մօտ է գրաբարի շարահիւսութեան: — Իրաւ է թէ ֆրանսացի գրողներուն խորհելու, արտայայտուելու եղանակը մեծապէս ազդած է մեր գրողներուն ոճին վրայ. նաեւ բազմաթիւ նորակերտ բառեր ունեցած ենք հետեւողութեամբ ֆրանսերէն բառերու, բայց լեզուին քերականական յօրինուածքին վրայ ֆրանսերէնի ազդեցութիւնը գրեթէ ոչինչ է» (3):

(Շար. 27)

(1) Արշակ Չօպանեան, «Հայ Լեզուի խնդիրը», *Ազատամարտ* Շաբաթաթերթ, 1911, թիւ 48, էջ 759:

(2) Շիրվանզադէ, «Հայ Լեզուի խնդիրը», *Ազատամարտ* Շաբաթաթերթ, 1911, թիւ 49, էջ 780:

(3) Յովհաննէս Գազանճեան, «Լեզուական Հարցին շուրջ», *Ազատամարտ* Շաբաթաթերթ, 1911, թիւ 65, էջ 1039:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Պարգեւ Շամիկեան եւ զաւակները՝ Անահիտ, Արշալոյս եւ Շուշան կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 19-ին, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՊԱՐԳԵՒ ՇԱՄԻԿԵԱՆ-ի

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 21. Տօն է Սրբոյ Կուսանացն Փեփրոնեայ, Մարիանեայ եւ Շուշանայ՝ Դստերն Մեծին Վարդանայ:

ԱՅՍՕՐ ԱԶԳ. ՏՕՆ Է: ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽ ՆՈՐ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁՆ Է:

Այս ուրախ առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 6-ին, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին՝ «Գոհաբանական յատուկ մաղթանք» *կ'ըլլայ Հայաստանի Հանրապետութեան յաւերժութեան համար:*

(Շար. Ա. էջէն)

թիս՝ որուն ակումբը առաջատարին ճիշդ ետեւն է:

Թէեւ ֆութպոլի մէջ, ոչինչ կարելի է նախատեսել հաստատօրէն, այսուհանդերձ դժուար է երեւակայել որ Վալանս կրնայ յաղթել Քորսիքացիներուն, կղզին մէջ:

Անցեալ շաբաթ, Միւլհուզի մարզադաշտին վրայ, անձրեւին տակ, իր կրած պարտութենէն վերջ (1 - 2) որ անակնկալ չէր, հակադրեցութիւնը կրնայ գալ միայն Նիմի դէմ եւ ապահովել յաջողութիւն մը՝ որուն պէտք ունի Հ.Մ.ը բարելաւելու համար իր դիրքը դասաւարումին վրայ: Ներկայիս 17րդ է: Նիմ՝ 13րդ, բայց կէտերու տարբերութիւնը մէկ է միայն:

Յուսանք որ Շաբաթ իրիկուն այդ տարբերութիւնը դառնայ ի նպաստ Վալանսի:

Վալանսի պահեստի խումբին այս շաբթուան մրցակիցը Պոմ քաղաքի խումբն է: Հ.Մ.ը կրնայ յաղթել:

❦

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆ

Լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ, Սէն Թ'Անթուանի Հ.Մ.ը ձախող ելոյթ մը ունեցած է Կիրակի օր, Քավայոնի դաշտին վրայ՝ 1 - 5:

Նուազ դէշ արդիւնք մը կը յուսացուէր հայանուն ակումբէն, մանաւանդ որ, նախորդ Կիրակի, ան յաղթած էր համալսարանականներու խումբին՝ 3 - 2:

Հ.Մ.Ը.Մ.-Արծիւ, իր մրցակիցին դաշտին վրայ, գոհացած է հաւասարութեամբ մը Քարնուի հետ, ելեւէջներով հարուստ խաղէ մը վերջ՝ 3-3:

Արծիւի երկրորդ մրցումն էր այս Փրովանսի բարձրագոյն դասակարգին մէջ եւ իր երկրորդ հաւասար արդիւնքը: Նախորդ Կիրակի կը խաղար Էքսի խումբին հետ:

Յառաջիկայ Կիրակի, ընդմիջում, արդէն մրցաշարքին: Օրը վերապահուած է բաժակախաղերու:

Աստիճան մը վար դասակարգի մէջ, Սէն Թ'Անթուանի պահեստին ալ հաւասարութիւն ձեռք ձգած է Թղթատարներու ակումբին դէմ՝ 1 - 1:

Վ. Ս.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Վահէ Զիլինկիրեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպ. 19-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ-մօր՝

ՑՈԼԻՆԷ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ-ի

մահուան 9-րդ տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը կը տեղեկացնէ կայանի յանձնախումբին որ ժողով մը կը գումարուի, Շաբաթ, Սեպ. 18, ժամը 14-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը՝

17, rue Bleue, Paris 9e

❦

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 18, ժամը 15-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, 75009 Paris

CBAF SECTION DE PARIS

La commission *«école»* enrichie de l'expérience et du soutien financier des familles et donateurs durant ces 10 dernières années, organise la rentrée scolaire 1993-94 sur de nouvelles bases destinées à renforcer l'enseignement de la langgue arménienne..

Les enfants ayant fréquenté notre école hebdomadaire du samedi après - midi, dès leur plus jeune âge, arrivent bien préparés, pour aborder dans les meilleures conditions l'étape finale, le BAC.

Nous invitons les parents à inscrire leurs enfants dans nos écoles..

La section de Paris propose pour la prochaine rentrée scolaire :

1 — Son école du niveau *«maternelle»* jusqu'au niveau des *«avancés»* soit 6 niveaux de 15h à 18h.

2 — Le BAC scindé en deux groupes : Pré-Bac et Bac, de 14h30 à 16h + Histoire-Géo.

3 — Cours d'arménien pour adultes, le mardi soir et/ou le samedi après-midi.

Tous nos enseignants sont rigoureusement sélectionnés. De plus, des activités diverses sont proposées à nos élèves.

INSCRIPTIONS ET DEBUT DES COURS
SAMEDI 18 SEPTEMBRE, dès 14h

Parents, pensez dès à présent à transmettre la culture arménienne à vos enfants

Il n'est jamais trop tôt...
comme il n'est jamais trop tard!

Renseignements par téléphone :
1 — 47 84 82 90
2 — 48 71 22 77
3 — 34 19 44 63 le soir

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

RECEPTION
PORTE OUVERTE

le Samedi 18 Septembre à 12 heures
à la Maison Arménienne
Monté Melkonian
3, allée Charles Louis, 92140 Clamart
en présence de son Excellence
M . le Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France
et de nombreuses personnalités.

Exposition du Khatchkar
en présence du sculpteur

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

VENDREDI 17 SEPTEMBRE

14 h 30 : *Pour l'honneur* (A. Haï-Artian)
17 h 30 : *Les Pommes rouges* (A. Tatos)
20 h 30 : *Hakob Hovnatanian* (Paradjanov)

SAMEDI 18 SEPTEMBRE

14 h 30 : *Komitas* (Don Askarian)
17 h 30 (*Arabesques sur le thème de Pirosmani* (Paradjanov), *Andriech* (Paradjanov)
20 h 30 : *Calendar* (A. Egoyan).

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն-Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի «Զ. Շանթ» մասնաճիւղի վարչութիւնը իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ Կիրակի, Սեպտեմբեր 19, առաւօտեան ժամը 10-ին, Թաղին Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ:

Հոգեհանգիստի աւարտին տեղի կ'ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

ՀԵՌՈՒՍՏԵՍԻԼ
FRANCE 2

Կիրակի, Սեպտեմբեր 19, ժամը 9.30-ին հայկական յայտագիր՝
Քահանայական երկու ձեռնադրութիւններ Մարսէյլ:

UGAB - MARSEILLE

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

CONFERENCE
PROJECTION

KARABAGH : quel avenir ?

avec les docteurs
KHAZINEDJIAN et DELANIAN

le Vendredi 17 Septembre à 20 heures
327, Bd Michelet, Marseille 9e

— *Entrée libre* —

histoire et mémoire

VERS LA CONSTRUCTION D'IDENTITES COLLECTIVES

Séminaire du 29 au 31 Octobre
Evangelische Akademie Tutzing
Fondation des Etudes Arméniennes

Le sujet du séminaire «Histoire et mémoire» est à voir sur l'arrière-plan du concept de la «mémoire collective». Ce concept créé par Maurice Halbwachs et actualisé depuis un certain temps en France et en Allemagne peut gagner une place privilégiée pour une analyse de la construction de l'identité notamment de groupes et de communautés.

PROGRAMME

Vendredi 29 Octobre : 18h. Début par un repas et paroles de bienvenue (Susanne Hell, Zolak Ter-Harutiunian, Vernissage de l'exposition d'Assadour).

Participants : Dr. L. Niethammer, Dr. M. Dabag, Prof. Dr. Ch. Schatzker, Prof. Dr. Jan Assmann, Prof. Dr. Lucian Hölscher, Dr. Marc Nichanian, Dr. Micha Brumlik, Dr. Krikor Beledian, Dr. Aleida Assmann, Dr. W. Mommsen

Dimanche 31 Octobre : 12 h 30 : Fin du séminaire / Déjeûner.

INSCRIPTION :

Doit se faire jusqu'au 20 Octobre au plus tard. Votre inscription est acceptée si vous ne recevez pas de notre part une notification que le séminaire est complet.

Droits d'inscription :

Les frais d'hébergement, de restauration et la participation aux frais de conférence pour l'ensemble du séminaire s'élève à :
DM 200. — Chambre pour une personne
DM 190. — Chambre pour deux personnes
Les droits de participation s'élèvent à :
DM 140.—/DM 70.— Sans hébergement et petit déjeuner
DM 70.—/DM 35.— Frais de conférence seuls.

Des remboursements partiels pour des prestations qui n'auraient pas été utilisées ne sont pas possibles.

Une réduction de 50% sera accordée au vu d'un justificatif aux apprentis, aux élèves et étudiants (jusqu'à 35 ans), aux jeunes faisant leur service civil ou militaire, aux chômeurs ainsi qu'aux participants venant des nouveaux Länder de la RFA.

Votre paiment se fera dès votre arrivée à la réception de l'Akademie.

Accès par chemin de fer :

Depuis München prendre la S-Bahn (S6) jusqu'au terminus ou bien les trains express (Ellzüge) de la direction de München-Garmisch-Partenkirchen; depuis la gare jusqu'à l'Akademie vous aurez 10 minutes à pied.

Accès par la route :

Depuis München prendre l'autoroute en direction de Garmisch jusqu'à l'échangeur de Starnberg, après l'autoroute prendre la route nationale B2 jusqu'à Traubing, ensuite prendre la sortie de Tutzing vers la gauche.

Evangelische Akademie Tutzing
Schiosstrasse 2-4, D — 82327 Tutzing.

Pour tous renseignements :
Mihran DABAG : Tél. : (49) 234 / 700.51.65 ou (49) 234 / 948.97.14.
Fax. : (49) 234 / 709.41.12.

«LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NUBAR»

DINER ANNUEL

Au profit des étudiants boursiers de la Maison d'Arménie

le 10 Décembre, au YAN'S CLUB

— *Prière de noter* —

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17
17 SEPTEMBRE
VENDREDI
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ

69րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.152 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.152

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ - ԵԼՑԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Ինչպէս գրած էինք, Սեպտեմբեր 15-ին, Լ. Տէր-Պետրոսեան Մոսկուա գացած էր, ուր կը տեսնուէր Ելցինի հետ:

Հանդիպումը տեւած է 45 վայրկեան եւ քննարկուած են երկու երկիրներու յարաբերութիւնները, մասնաւորաբար ռուբլիի գօտիի հարցերը, ինչպէս նաեւ ձմրան նախապատրաստական աշխատանքներու առնչութեամբ երկու երկիրներու համագործակցութեան խնդիրները: Խօսակցութեան առանձին նիւթ եղած է ղարաբաղեան հարցը:

Հայաստանի Նախագահը հանդիպում ունեցած է նաեւ Պաշտպանութեան նախարար՝ Պաւէլ Կրաչովի հետ: Այս տեսակցութեան ներկայ եղած է նաեւ Հայաստանի Պետական Նախարարը՝ Վազգէն Սարգսեան:

Նոյն օրը փոխ-վարչապետ՝ Վիգէն Չիտչեան, պետական Դրամատան նախագահ Իսահակ Իսահակեան եւ Ռուսաստանի փոխ-վարչապետ Ալեքսանդր Շոխին ու Ռուս. Դրամատան նախագահի տեղակալ Սոլովիով ստորագրած են երկու երկիրներու դրամական համակարգերու միացման համաձայնագիր մը:

Սեպ. 15-ին, Երեւանի մէջ, Պաշտպանութեան նախարար՝ Սերժ Սարգսեան, ընդունած է Ֆրանսայի դեսպան՝ Տիկին Ֆրանս տը Հարթինկը եւ միասնաբար քննած են Հայկ. բանակի զինուորներու եւ սպաներու մասնագիտական պատրաստութեան հարցեր, ի մասնաւորի Ֆրանսայի համապատասխան կեդրոններու մէջ, զինուորական թռիչքներու եւ ռազմական ուսանողներու կատարելագործման կարելիութիւնները:

«ՄԵՐ ԱՊԱԳԱՆ ԿԱՊՈՒԱԾ Է ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ» Կ'ԸՍԷ ՆԱԶԱՐԲԱՅԵՒ

Նախագահ Միթերանի Ալմա-Աթա այցելութեան առթիւ, Ֆիկառօ հարցազրոյց մը հրատարակած է (Սեպ. 16) Ղազախստանի նախագահին՝ Նուրսուլթան Նազարբայեւի հետ:

«Ո՛չ ձախ, ո՛չ աջ» խորագրուած գիրք մը հրատարակած է Ղազախստանի նախագահը Խորհ. Միութեան շրջանին: 1989-էն 1991 եղած է իր Հանրապետութեան կեդր. կոմիտէի Ա. քարտուղարը, ապա՝ հանրաքուէով ընտրուած է նախագահ:

Այժմ, կը յայտարարէ որ եթէ նոյնիսկ Հանրապետութիւնները անկախ են, այդ անկախութիւնը քաղաքական է, բայց, չի կրնար տնտեսական ըլլալ: Ամէն ինչ կախում ունի Ռուսաստանէն: Անցեալին, այդ բռնատիրական Պետութեան մէջ, բոլոր Հանրապետութիւնները իրարու կապուած էին, որպէսզի ոչ մէկը «մեկնումի» ախորժակներ ունենայ: Վերլուծելէ ետք, քաղաքական զանազան հարցեր, իր նախասիրած ընթերցումներուն վերաբերող հարցումին կը պատասխանէ «Պլուտարքոս եւ Մաքիավէլ կը կարդամ: Կարեւոր գիրք է քաղաքական որեւէ անձի համար, որովհետեւ ամէն ինչ կը կրկնուի, մարդոց արարքները, դրդապատճառները: Նատ բան կայ սորվելիք Մաքիավէլի մօտ»...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ կը ծաւալի փոխանակ նուազելու եւ Սեպ. 15-ին զանազան հաստատութեանց տուած որոշումները «սեւ օր» խորագրով կ'որակէր Քոթիտիէն տը Փարի (Սեպ. 16): Էռ-Ֆրանսի նախագահը՝ Պերնար Աթալի յայտարարեց թէ շուրջ 4000 աշխատանք պիտի ջնջէ եւ աշխատավարձն ալ 20%-ով պիտի զեղչէ: Ընկերութիւնը որ այս տարի 5,5 միլիառ կորուստ պիտի արձանագրէ, այս ձեւով կ'ուզէ խուսափիլ սնանկութենէն: Օդանաւային 30 գիծեր ալ պիտի ջնջուին: Փոխադրութեանց, զբօսաշրջութեան նախարարը՝ Պերնար Պոսոն որ Սէուլ էր նախագահին հետ, չծածկեց թէ «Էռ-Ֆրանս մահուան վտանգին առջեւ է» եւ չի կրնար մրցիլ այլ ընկերութիւններու հետ: Էռ-Ֆրանս ծախու պիտի հանէ նաեւ Մերիտիէն պանդոկներու իր հասութաբեր ընկերութիւնը: Նոյն օրը, Փէօժօ կը հաստատէր իր գործազրկութեան ծրագիրը զոր պիտի յայտարարէ Սեպ. 21-ին եւ որ կը վերաբերի 4023 պաշտօններու ջնջումին, զանազան գործատուներու մէջ: Թոմսոն — Սէ-ԷՍ-Էֆ նաեւ 1669 պաշտօնեայ ճամբու պիտի դնէ, Սնեքման ալ (օդանաւի շարժիչ) իր կարգին 775 աշխատանք կը ջնջէ: Սենտիքաները, անշուշտ, կը հակադեն եւ տեսակցութիւններ եւ բանակցութիւններ նախատեսուած են, առնըւազն միջին լուծումներ գտնելու համար:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ նախագահը՝ Ֆիլիփ Սեկէն վճռած է Ժողովին հիմնական սկզբունքները յարգել տալ: Այսպէս, նախ տառացի կերպով պիտի գործադրուի Սահմանադրութեամբ իսկ նախատեսուած՝ անձնական քուէարկութիւնը: Այլ խօսքով, վերջ կը դնէ այն դրութիւնը ըստ որուն իւրաքանչիւր հոսանքէ մէկ երեսփոխան, առաւօտեան վաղ ժամերուն, շնորհիւ ելեկտրոնիկ կազմածներուն, կը քուէարկէր բացակայ իր բոլոր կուսակիցներուն հաշւոյն: Կարեւոր օրինագիծերու քուէարկութիւնները պիտի համախմբուին Երեքշաբթի կէսօրէ վերջերը: Նորութիւն մըն է նաեւ Սեկէնի այն որոշումը ըստ որուն այլեւս Ազգ. Ժողով եւ լոյթ ունենալու պիտի հրաւիրուին օտար պետական ղեկավարներ, ինչպէս կ'ըլլայ այլ երկիրներու մէջ: Այս շարքին բացումը պիտի կատարէ Սպանիոյ Թագաւորը՝ Խուան-Գարլոս, Հոկ. 7-ին:

ՓԱՐԻԶԻ շրջափակումը գիւղացիներուն կողմէ (Սեպ. 15էն), առաջին օրը մեծ հետեւանքներ չունեցաւ: Խորքին մէջ, այս անգամ, գործադրուած ռազմավարութիւնը տարբեր էր, շուրջ 60 «գունդեր» ճամբաներու վրայ կը խանգարէին երթեւեկը, կը փակէին մայրուղիներ եւլն. եւլն.: Միւս կողմէ, սակայն, հարցը չէ լուծուած, ընդհակառակն: Պրիւքսէլի յանձնախումբը յայտարարեց թէ Պլէր Հաուզի համաձայնութիւնը (ԿԱԹԹ) չի հակասեր հողագործական հասարակաց քաղաքականութեան բարեփոխումին, ինչ որ Պալատիւր «զարմանալի» որակեց: Ֆրանսա կրնայ գործադրել վեթոյի իր իրաւունքը, եթէ որեւէ միջոց չգտնուի եւ Միացեալ - Նահանգները յամառին իրենց մերժումին մէջ, որեւէ նոր բանակցութիւն տանելու: Նախագահ Միթերան որ Սէուլէն աՂզախստան անցաւ (Սեպ. 16), Երկուշաբթի օր ալ Քոհլի հետ պիտի տեսնուի Փարիզ,

ՊՈՍՆԻՈՅ կեդրոնի մէկ գիւղին մէջ, առնուազն 30 Խրուաթներ ջարդուած են սպանդի մը ընթացքին որ մահմետականներուն կը վերագրուի, յայտարարած է ՄԱԿ-ի մէկ պատասխանատուն: Ջարդը տեղի ունեցած է Սեպ. 14-ի առաւօտը եւ զոհերուն մէջ կան կիներ, մանուկներ եւ ծերունիներ:

ՍԷՈՒԼԷՆ մեկնելէ առաջ, Նախագահ Միթերան մամուլի ասուլիս մը տուաւ, որու ընթացքին անդրադարձաւ նաեւ իր առողջական վիճակին: Խոստովանեցաւ թէ տաքին չէր հանդուրժեր, 25 տարեկանին կը տանէր, բայց, այժմ աւելի դժուար է ու փակելու համար նիւթը, աւելցուց.— «Մեզմէ կախում չունի, հարցուփորձ ըրէք ամենազօր Տիրոջ եւ բերէք ինծի վճիռը»: Այս սիրալիր ասուլիսը խանգարած է պահ մը, անփափկանկատ լրագրող մը յիշեցնելով Միթերանի Հիւսիսային Քորէա այցելութիւնը 1981-ին (նախագահական ընտրապայքարի ատեն, տարւոյն սկիզբը): Սէուլէն Միթերան անցաւ Ալմա - Աթա, ուր կը մնար միայն 24 ժամ:

ԹՈՒՐՔ ՏԱՍՆԵՒՄԷԿ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ սպաննուած են Քոնալկա (Վան) Երեքշաբթիէն Չորեքշաբթի լուսնալիք գիշերը Քիւրտերու յարձակման հետեւանքով: Միւս կողմէ 50-էն 250 Քիւրտեր սպաննուած կ'ըլլան բանակին կողմէ Աբարատին հարաւ-արեւմտեան շրջանը:

ԻՐԱՆՑԻ ՕԴԱՀԷՆՆԵՐ իր ճամբէն շեղել տուին Բաքու-Պերմ (Ուրալ) գիծը ապահովող Տուպոլեւ 134 մը, Սեպ. 15-ին: Ի վերջոյ, օդանաւը 45 ճամբորդներով եւ վեց հոգինոց անձնակազմով Օսլօ էջք կատարեց. Բանակցութիւններէ ետք, երեք օդահէնները որոնք քաղաքական ապաստան կ'ուզէին, յանձնուեցան:

ՖՈՒԹՊՈԼԻ Եւրոպայի ախոյեան ակումբներու Բաժակի հանդիպումներու շարքին Մոնաքօ որ Մարսէյլի Օլէնփիքի տեղը առաւ, անոր վտարումէն ետք, 0-ի դէմ 1 կէտով յաղթեց Աթէնքի, շնորհիւ Ցոյներուն քանի որ մետասաներորդ ժամուն (81-րդ վայրկեան) յոյն խաղացողն իսկ էր որ սխալմամբ կը նշանակէր Մոնաքոյի կէտը իր բերդը ղրկելով գնդակը: Ընդհ. ձեւով, յաղթանակը արդար կը նկատուի, Մոնաքօ տիրապետած ըլլալով խաղին, իր դաշտին վրայ:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 10/15)

ՀԻՒՐԵՐ՝ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԷՆ

Սեպտեմբեր 13-ին վարչապետ Հրանտ Բագրատեան ընդունած է Համաշխարհային Դրամատան Հայաստանի ներկայացուցիչ Վահրամ Ներսիսեանը, նոյն դրամատան Եւրոպայի եւ Միջին Ասիոյ բաժնի գլխաւոր խորհրդականը՝ Միխայէլ Միխայելին եւ գլխաւոր տնտեսագէտը՝ Ռիքարտօ Մարթինը: Այս վերջինները Հայաստան կ'այցելեն երկրին տնտեսութիւնը ուսումնասիրելու եւ համապատասխան վերլուծական առաջարկներու ընելու նպատակով:

ԱՐԺԱՆԹԻՆԱՀԱՅ ՀԻՒՐԵՐ Բ. ԱՐԱՐՔՑԵԱՆԻ ՄՕՏ

Սեպտեմբեր 13-ին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Բ. Արարքցեան ընդունած է արժանթինահայ ազգ. գործիչներ՝ ազգ. բարերար Արմէն Մեծատուրեանը, «Հայաստան» Հիմնադրամի Արժանթինի ներկայացուցիչ տոքթ. Անդրանիկ Ասլանեանը, Պուէնոս-Այրէսի ազգ. կեդր. վարժարանի տնօրէն՝ Պետրոս Հաճեանը, որոնք Հայաստան եկած են «Արժանթինի Հանրապետութիւն» դպրոցի բացման առթիւ: Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին հիւր եղած է նաեւ զուիցերահայ գործարար Պերճ Սրլեան, որ Երեւան կը գտնուի Հայ Գործարարներու Ֆորումի հարցերու կապակցութեամբ:

ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սեպ. 14-ի գիշերը «Զուարթնոց» օդակայանը էջք կատարած է հայ-շուէտական «Արարատ» մշակ. միութեան զրկած օդանաւը 26 թոն բեռով՝ որ կը գոյանար Արցախի համար սնդամթերքէ եւ դեղօրայքէ՝ Հայաստանի առողջապահական հիմնարկներուն համար:

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄԸ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Միացեալ - Նահանգներ մօտիկ հետաքրքրութիւն ցոյց կու տայ Ազրպէյճանի քաղաքական զարգացումներուն. «Միջազգային խաղաղութեան Գարնեկի խումբ» կոչուած կազմակերպութեան մը նախկին խորհ. Հանրապետութիւններու բաժնին պատասխանատուն տոքթ. Փօլ Կոպըլ «Թէրճիման»ի (Սեպ. 16) հարցումներուն պատասխանելով ուշադրութիւն հրաւիրած է Իրանի դիրքորոշումին վրայ. անոր կարծիքով, Իրան մօտէն շահագրգռուած է հայեւազրպէյճանական կնճիռով ու կը ջանայ զայն առիթ մը վերածել, շրջանին մէջ կարեւոր դիրքի մը տիրանալու ու Թուրքիոյ եւ Արեւմուտքի դէմ ռազմավարութիւն մը կիրարկելու համար:

Կոպըլ երկար արտայայտուած է նաեւ Ալիեւի մասին. որոշ է որ Միացեալ - Նահանգները անոր մէջ կը տեսնեն միմիայն Մոսկուայի հաւատարիմ քաղաքական մարդը որ ոչ միայն Էլչիպէյը վտարեց իշխանութենէն, այլ նաեւ կեղծ հանրաքուէով մը ժողովրդավարութեան դիմակ մը անցուց իր արարքին: Ամերիկացի քաղաքագէտը կը կրկնէ թէ Ուաշինկթըն ոչ մէկ արժէք կ'ընծայէ այդ հանրաքուէին արդիւնքներուն: Միացեալ - Նահանգներու համար յստակ է որ Էլչիպէյ Մոսկուայի կողմէ համակրելի չնկատուեցաւ որովհետեւ որպէս բնական դաշնակից, իր երկրին համար Թուրքիան ընտրած էր ու կը ջանար զայն օրինակել:

Կոպըլ կ'աւելցնէ թէ այս պարագան ու Անդրբայի Միջին Ասիոյ Թրքախօս Հանրապետութիւններուն հասնելու ջանքերը Մոսկուան մղեցին Իրանի հետ գործակցելու ու շրջանին մէջ Թուրքիոյ ազդեցութեան ծաւալումին արգելք ըլլալու:

Ամերիկացի պաշտօնատարին համաձայն, Մոսկուայի գլխաւոր նպատակն է Կովկասի մէջ ռուսական հզօր տիրապետութիւն մը հիմնել, ապա արգելք ըլլալ Ազրպէյճանի եւ Միջին Ասիոյ Թրքախօս Հանրապետութիւններուն Թուրքիոյ ազդեցութեան ենթարկուելուն: Այս ծրագրին երրորդ կէտը կը նկատուի Թուրքիոյ մեկուսացումը, որուն համար Մոսկուա Իրանը միջամուխ ըրած է խնդիրներուն, այդ երկիրը շրջանին մէջ երկրորդ գլխաւոր պետութեան մը վերածելու հեռանկարով:

ՄԵՐ ՇԻՆԱՐԱՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ

(ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ԾՆՆԴԵԱՆ 85-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ)

– 1906, Սեպ. 20 –

Դարերի ընթացքում հայ կաթողիկոսներից շատերը իրենց կրօնա – մշակութային ազգանուէր գործունէութիւնը զուգակցել են շինարարական գործունէութեան հետ ու պատմութեան մէջ բարի յիշատակ են թողել, նրանցից ոմանք արժանացել շինարարի կոչման։

Մեր ժամանակներում աւելի լայն ընդգրկումով այդպիսին եղաւ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա.ը։ Սուրբ Լուսաւորչի գահաժառանգ դառնալու առաջին իսկ տարուանից (1955 Թ.) նա ուխտեց՝ «Պիտի տքնինք ապա վերանորոգելու եւ վերազարդարելու մեր հայրենի սրբավայրերը, վանքերը եւ եկեղեցիները, որպիսիք են Ս. Գայեանէն, Խոր-Վիրապը, Օշականը, Ս. Գեղարդը եւ ուրիշներ, որոնք հոգեւոր կեանքի սիւները կը հանդիսանան եւ հռչակուած տաճարներ աղօթքի եւ ուխտի ու գմայլելի յուշարձաններ հայ ճարտարապետութեան փառքի»։

Խօսքը գործի վերածելով, իր գահակալութեան բոլոր տարիներին Վազգէն Ա.ը ծաւալեց աննախադէպ մեծաչափ ու բազմաբնոյթ շինարարական գործունէութիւն։ Եթէ նկատի ունենանք որ դա իրագործուեց այնպիսի ժամանակներում, երբ բովանդակ երկրում դեռեւս իշխում էր կրօնահալած ու կաշկանդիչ մթնոլորտ, ապա Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կառուցողական իրագործումները յիրաւի սխրանք պիտի համարուեն։

Անհրաժեշտ նիւթական միջոցները նա կարողացաւ ապահովել այդ գործում ներգրաւելով Սփիւռքի առանձին կազմակերպութիւնների ու մեծ թուով բարերարների (որոնց անունները յիշատակուած են Նոր Վեհարանի պատին փակցուած մարմարեայ տախտակներին), յատկացուած նուիրատուութիւնները, ինչպէս նաեւ մասնահատում կատարելով Եկեղեցու եկամուտներից։

Նկատի ունենալով, որ գործ է ունենալու հայկական պատմա – ճարտարապետական մեծարժէք յուշարձանների հետ, ուստի խուսափելու համար հնարաւոր սխալներից ու մտահոգուելով ապահովել մասնագիտական պատշաճ մակարդակ, Վազգէն Ա.ի խնդրանօք Հայաստանի կառավարութիւնը 1956 Թ. իրեն տրամադրեց խորհրդատու մի յանձնաժողով։ Դրա անդամները եղան վաստակաւոր ճարտարապետ Միքայէլ Մազմանեանը (նախագահ), ճարտարապետութեան դոկտոր - փրոֆ. Վարազդատ Յարութիւնեան (գիտական քարտուղար, 1971 թուից՝ նախագահ), Հայաստանի ԳԱ.ի ակադեմիկոս Բաբգէն Առաքելեանը, ԽՍՀՄ ժողովրդական ճարտարապետ Ռաֆայէլ Իսրայէլեանը, ԽՍՀՄ ժողովրդական նկարիչ Գրիգոր Խանջեանը, պատմական գիտութիւնների դոկտ. Կարօ Ղաֆադարեանը, ճարտարապետութեան դոկտոր Կոնստանդին Յովհաննիսեանը, ճարտարապետութեան թեկնածու Ալեքսի Սահինեանը, վաստակաւոր ճարտարապետ Պաղտասար Արզումանեանը, վաստակաւոր շինարար, ինժեներ կոնստրուկտոր Կոնստանդին Ալթունեանը եւ Մայր Աթոռի գլխաւոր ճարտարապետ Արծրուն Գալիկեանը։

Յանձնաժողովի կազմը բարերար անդրադարձ ունեցաւ տարբեր տեսակի իրագործումների նկատմամբ լիարժէք գիտա–մասնագիտական ու մեթոդական հսկողութիւն ունենալու, քննարկուող նախագծերում ու կառուցողական հարցերում խորամուխ լինելու առումով։ Որպէս այդ յանձնաժողովի ի սկզբանէ անդամ հարկ եմ համարում նշել մի կարեւոր ճշմարտութիւն։ Թերեւս Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի շինարարական գործունէութեան արդիւնքները այնպէս փայլուն չլինէին, եթէ բոլոր ժամանակների Հայաստանի պետական մարմինները չցուցաբերէին մշտական աջակցութիւն։

Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարի վթարային վիճակը վաղուց մտահոգութիւն էր առաջացրել։ Այդ մասին Գէորգ 6-րդ Չորեքչեանը մի քանի անգամ դիմել էր վերադաս մարմիններին։ Նրա մահուանից յետոյ, նախքան նոր կաթողիկոսի ընտրութիւնը 1954 - 1955 թթ. Հայաստանի կառավարութեան ջանքերով ու միջոցներով Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարում իրականացուեցին կոնստրուկտիւ համակարգի յուսալի ամրացման, ողջ կառուցուածքի վերանորոգման, կտուրի թիթեղապատման, որմնանկարների վերականգնման եւ լրացման ու այլ կարգի աշխատանքներ (1)։

Սակայն դրանցով անելիքը սպառուած չէր, ուստի այն կատարուեց Վազգէն Ա.ի գահակալութեան տարիներին՝ օգտագործելով հայ մեծ բարերար Գալուստ Կիւլպէնկեանի 400 հազար տոլարի չափով տրամադրած միջոցները։

Նախքան աշխատանքների ծաւալումը ճարտարապետ Ալեքսանդր Սահինեանը պեղումներ կատարեց տաճարի ընդյատակում, որոնք պսակուեցին գիտական կարեւոր յայտնագործութիւններով։ Դրանից յետոյ տաճարի յատակները (ներառեալ խորանները, աւանդատների ու թանգարանային մասի սենեակների), սալարկուեցին մարմարով։ Տաճարի պատերի կրողունակութեան վերականգնուեց ներբանցում հեղուկ շաղախի ներարկման միջոցով։ Ճարտարապետական ստեղծագործութեան մի հրաշալի կոթող եղաւ Ռաֆայէլ Իսրայէլեանի նախագծով կառուցուած աւագ խորանի մարմարակերտ խաչկալը։ Նոյնպիսի նկարագրով են բնութագրւում նրա էսքիզներով իրականացրած Իջման սեղանը, դասը առեանից անջատող մարմարեայ բազրիքներն ու բրոնզաձոյլ դռնակները։ Տաճարի ներքին բարեզարդման մասը կազմեցին լուսամուտների երկաթեայ վանդակները (պատրաստուած Գրիգոր Խանջեանի էսքիզներով), մկրտութեան նոր աւազանը (ճարտ. Ա. Գալիկեանի նախագծով), դրա պատին ամփոփուած Քրիստոսի պատկերով որմնանկարը (նկարիչ Յովհաննէս Մինասեան), բիւրեղապակեայ նոր ջահերը եւ այլն։ Նոր ու հնչեղ զանգերի համակարգով փոխարինուեցին Մայր տաճարի հին զանգերը։ Դրսի կողմից տաճարի բոլոր կողմերի հարթակները սալարկուեցին ու շրջապատը բարեկարգուեց։ Աւելի ուշ լիովին վերականգնուեց տաճարի հարաւային զանգակատունը, որը փուլ էր եկել 1921 թուին ու վերականգնումը մնացել էր թերաւարտ։

Զուգահեռաբար վերականգնման ու բարեզարդման աշխատանքներ ընթացան Մայրավանքի տարածքում գտնուող շէնքերում, սկսուեցին կառուցուել նորերը։ Առանձնապէս արժանայիշատակ են հին եւ նոր վեհարանների ու Ղազարապատի միաբանական սեղանատան, ինչպէս նաեւ աւանդական Տրդատայ դրան վերականգնման արդիւնքները։ Կիսախարխուլ կամ բարձի թող վիճակից նրանք յառնեցին իրենց ճարտարապետական կուռ հնչեղութեամբ ու ներքնատեսքերի հոյակապութեամբ՝ իրականացուած շինարարական բարձր որակով։

Նորոգուեցին տպարանի, ճեմարանի եւ Երեմեան խցերի շէնքերը, նրանցից առաջինը լրացուեց երկրորդ յարկով, երկրորդին կցակառուցուեց նոր մաս։ Մայրավանքի բակի հարաւային պարսպիծը լրացուեց հիւրանոցի նոր շէնքով, իսկ հիւսիսայինը՝ ժամացոյցի աշտարակով։ Բակի կանաչապատման եւ ընդհանուր բարեկարգման մասը կազմեցին Եղեռնի յուշարձանն ու «Կաթնաղբիւրը» (ճարտ. Ռ. Իսրայէլեան), Մկրտիչ Խրիմեան Կաթողիկոսի յիշատակին նուիրուած «Շերեփ» աղբիւր յուշարձանը (ճարտ. Արէգ Իսրայէլեան)։

Կանաչապատման եւ բարեկարգման նոյնպիսի աշխատանքներ՝ կատարուեցին Նոր Վեհարանի բակում։ Տեղադրուած ճարտարապետական փոքր ձեւերի ու Ալեք Մանուկեան Գանձատան հոյակապ շէնքի տեղադրութեամբ բակը բերուեց վերջնական բարեւես վիճակի։

Այսպիսով, անցեալում անբարեւես վիճակում գտնուող Հայոց առաքելական եկեղեցու սրբագործուած կենտրոն՝ Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարն ու Մայրավանքի ողջ համալիրը բերուեց իրենց արժանի ու վայելուչ տեսքի՝ դէպի իրեն գրաւելով հաւատացեալների ու հիւրերի տարէց-տարի աւելացող բազմութիւն։

Վեհափառ Հայրապետը յետագայ տարիներին իր շինարարական գործունէութեամբ ընդգրկեց բոլոր գործող վանքերն ու եկեղեցիները ու այդ ուղղութեամբ նոյնպէս հունձքը բացառիկ հարուստ եղաւ։ Ներկայ հաղորդմամբ հնարաւոր չէ թէկուզ հակիրճ անդրադառնալ դրանցից իւրաքանչիւրում կատարուածին (այդ մասին աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ են բերուած Վազգէն Աի գահակալութեան տարիների շինարարական գործունէութեան պատմութեանը նուիրուած մեր «Եկայք շինեսցուք» գրքում՝ լոյս տեսած 1989 թուին), ուստի ստիպուած ենք ստորեւ ներկայացնել միայն վանքերի ու եկեղեցիների թուարկումը։

Էջմիածնի Սուրբ Հռիփսիմէ տաճարում եւ բակում կատարուեցին մեծաշտապ վերանորոգման ու բարեկարգման աշխատանքներ։ Տաճարի ներսում Ալեքսի Սահինեանի ղեկավարութեամբ կատարուած պեղումներով նոյնպէս գիտական կարեւոր յայտնագործութիւններ եղան, իսկ տաճարի արեւելեան կողմում բացուեցին աւելի հին մատուռի մնացորդներ։ Հիմնական վերանորոգման ենթարկուեցին Էջմիածնի Սուրբ Գայեանէ տաճարը, Շողակաթ եւ քաղաքային Սուրբ Աստուածածին եկեղեցիները (վերջինիս կցակառուցուելով մի նոր զանգակատուն), իսկ բոլորի բակերը բարեկարգուեցին, իսկ Սուրբ Գայեանէի տաճարի բակում կառուցուեց մատաղատան շէնք։

Նախագահ Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռի ճարտարապետական Յանձնաժողովի՝

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Ճարտարապետութեան Դոկտ.-Փրոֆ.
Հայաստանի Հանրապետութեան վաստակաւոր գործիչ,
Թորոս Թորամանեան մրցանակի դափնեկիր

(Մնացեալը յաջորդով)

(1) Այդ մասին տե՛ս. Վարազդատ Յարութիւնեան, Էջմիածնի Մայր տաճարի հիմնական վերանորոգումը, «Լրաբեր հասարակական գիտութիւնների», 1984, թիւ 10, էջ 56-67։

ՀԱՄԱՅՆԱՊԱՏԿԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ

Պատրաստեց՝ ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՆԻՍ

ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ ԴՊՐՈՑ

Քանի մը օր առաջ, մեծ շուքով Նիսի հայ գաղութը տօնախմբեց իր եկեղեցւոյ, Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ օծման 65-ամեակը եւ իր նորօծ հոգեւոր հովիւ՝ Խաչատուր Քհնյ. Պօղոսեանի ի պատիւ սարքեց ճաշ մը։

1920-ական թուականներուն քաղաքին հիւսիս-արեւմտեան շրջանը հաստատուած Մառըլէն պողոտայի եւ Մանիան առուակի եզերքը, առաջին Հայերէն որոնք կառուցանեցին եկեղեցին բարերարութեամբ Տիգրան Զամքերթէնի, մինչեւ 1988 թուականը Պարսամեան համալիրի հաստատումը բարերարութեամբ Տէր եւ Տիկին Թորոս եւ Լիւսի Պարսամեանի եւ շնորհիւ 1970-ական թուականներուն Հայերու նոր հոսանքի մը բերած նոր արիւնին եւ աւիշին, Հայեր եկած առաւելաբար Թուրքիայէն, Պարսկաստանէն, շատ բան փոխուեցաւ Նիսի եւ շրջակայ քաղաքներուն մէջ ապրող Հայերուն համար։

Առաջին առթիւ, նոյն տարին 1988 Սեպտեմբերին, բացուեցաւ Պարսամեան ամէնօրեայ դպրոցը եօթը աշակերտով որոնք կազմեցին մանկապարտէզի առաջին մակարդակը։ Եւ այսպէս, բարերար Թորոս Պարսամեանի խօսքերը՝ «Հայ դըպրոցով մատղաշ սերունդը կը մնայ հայախօս եւ զգացումով հայասէր։ Ուստի, ոչ ոք հեռու պէտք է մնայ այս օճախէն, որ կանգնեցաւ բոլորին համար», դարձան գործ։ Ամէն տարի աւելցաւ դասարան մը։

Ուսումնական այս տարեշրջանը կը բացուի Պարսամեան դպրոցին համար 50 աշակերտով։ 27-ը աշակերտ արձանագրըւած՝ մանկապարտէզ եւ 23՝ նախակրթարան։

Դպրոցէն ներս կը կիրարկուի նախնական դպրոցի բարեփոխման 1990-ի նոր օրէնքը, մանկավարժական նոր նպատակներով, դասարանային նոր բաժանումներով. այսինքն շրջաններով (սիքլը) եւ ոչ աւանդական դասարաններով։ Այսպէս, Առաջին Աշակերտութիւններու Շրջանը կը համապատասխանէ մանկապարտէզի կրտսեր եւ միջին մակարդակներուն ու կը հաշուէ 20 աշակերտ։ Հիմնական Աշակերտներու Շրջանը կը բովանդակէ մանկապարտէզի մեծերը եւ նախակրթարանի Ա. եւ Բ. տարիները (Սէ.Փէ. եւ Սէ.Ը.1) եւ ունի 15 աշակերտ։ Իսկ Խորացուած Աշակերտութիւններու Շրջանը կը համախմբէ նախակրթարանի երեք այլ մակարդակները (Սէ. Ը. 2 – Սէ. ԷՄ. 1 եւ Սէ. ԷՄ. 2) եւ ունի 8 աշակերտ։ Այս Շրջանը այս տարի կը սկսի միայն Սէ. Ը. 2-ով։ Անշուշտ դպրոցի տեսչութեան նպատակն է լրացնել նախակրթարանի Գ. Շրջանը եւս։ Ինչ որ կարելի պէտք է ըլլայ յառաջիկայ երկու տարիներու ընթացքին։ Աւելցնենք նաեւ որ երկու տարեկան փոքրիկներուն համար կայ մանկամսուր մը, 8 մանուկներով։ Հայերէնի ուսուցումը օրը մէկուկէս ժամ է նախակրթարանի աշակերտներուն, իսկ մանկապարտէզին մէջ զբաղումներու երեք քառորդը հայերէն լեզուով են։

Եզակի երեւոյթ մը։ Աշակերտներէն հինգը հօրմէ եւ մօրմէ ոչ հայեր են։ Արձանագրուած են ու կը յաճախեն Պարսամեան դպրոց, որովհետեւ բարեկամական սերտ կապեր ունին Հայերու հետ։

Դպրոցը ունի ճաշի սպասարկութիւն մը։ Սակայն, աշակերտները կրնան նաեւ իրենց հետ բերել կէսօրուան ուտելիքը եւ հոն ճաշել։ Հեռաւոր շրջաններու կամ քաղաքներու մէջ բնակող աշակերտներուն համար փոխադրութեան հանրակառք մը (մինիպիւս) կայ։

Ուսուցչական կազմը կը հաշուէ 6 մանկավարժուհի։ Տիկիններ՝ Հռիփսիմէ Պոշնաքեան եւ Հիլտա Պատեմ հայերէնի բաժնին համար. տիկիններ՝ Այտա Դանիկեան եւ Իզապէլ Պոսքէ ֆրանսերէնի բաժնին համար. տիկին Ժերալտին Պուքինէ անգլերէնի ուսուցչուհի որ կը դասաւանդէ շաբաթը երկուական ժամ մանկապարտէզի մեծերուն եւ նախակրթարանի Սէ. Փէ. եւ Սէ. Ը. 1 դասարաններուն, իսկ տիկին Մարիաժ անգլերէնի ուսուցչուհի է նոր բացուող դասարանին (Սէ. Ը. 2) համար։ Տնօրէնուհիի պաշտօնը կը վարէ տիկին Այտա Դանիկեան։

Աշակերտներու ամսական կրթաթոշակը հետեւեալն է՝ 400 Ֆր. փոխադրութեան համար, 325 Ֆր. կէսօրուան ճաշ եւ 200 Ֆր. դպրոցական ծախքերու համար. ինչ որ կը ներկայացնէ ամիսը 925 Ֆր.։ Կարգ մը ընտանիքներու համար տնօրէնութիւնը զեղչ կ'ընէ, եւ ոմանք բնաւ չեն վճարեր։

Դպրոցի տարեկան պիւտճէն է՝ 1,2 միլիոն Ֆր.։ 200 հազարը կը գոյանայ կրթաթոշակներէ, իսկ մէկ միլիոնը նուիրատուութիւններէ։ Բարերարուհի տիկին Լիւսի Պարսամեան ամէն տարի կը բերէ իր կարեւոր նպաստը։ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը եւ ծնողաց միութիւնը կ'ամբողջացնեն պիւտճէն ձեռնարկներէ եկած հասոյթներով, ձեռնարկներ որոնք կը պահանջեն մեծ ճիգեր եւ տեւական մտահոգութիւն։

Պարսամեան դպրոցը որ կը գտնուի համանուն համալիրին մէջ, չունի դպրոցական հաստատութեան մը յատուկ կառոյցը։ Կ'օգտագործուին սրահներն ու սեն...

ծակները եւ շէնքին ընծայած յարմարութիւնները: Որպէսզի դպրոցը առաւել աճի անհրաժեշտ է որ տարածութեամբ ընդարձակուի եւ նոյն ատեն պիւտճէն հետեւի: Տնօրէնուհին տիկին Այտա Դանիէլեան շատ մտահոգ է այս ուղղութեամբ:

Նախ հայ համայնքը ունի կարելիութիւնները դպրոցը ամուր հիմերու վրայ դնելու: Առաջնորդող ուժեր պէտք են: Նախկին հոգեւոր հովիւը՝ Տարօն Ծ. Վրդ. Ճերէճեան, այժմ Եպիսկ., քանի տարիներու իր պաշտօնավարութեան ընթացքին կազմակերպեց ու շինեց, իր յաջորդը Խաչատուր Քհնյ. Պօղոսեան պարտականութիւնն ունի պահելու եւ հարստացնելու իրեն վստահուած ժառանգն ու առաքելութիւնը: Պատրաստուած ու պատրաստակամ եկեղեցական մըն է եւ իրմէ շատ բան կ՚ակնկալուի առաւելագոյնս օգտակար ըլլալու համար հայապահպանման ամրոցին, որ է դպրոցը հայկական:

ՓԱՐԻԶ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Դպրոցասէրը կը գտնուի իր հիմնադրութեան 115-ամեակի սեմին:

Պոլսէն Սելանիկ ապա Մարսէյլ եւ հուսկ Փարիզ, 1928-ին, կրթական այս հաստատութիւնը կրեց իր ժողովուրդին սահմանուած ճակատագիրը: Տարագրուեցաւ, անցաւ փոթորիկներէ, դիմագրաւեց դժուարութիւններ եւ կերտեց պատմութիւն մը:

Հիմնուած որպէս աղջկանց վարժարան պատրաստեց ուսուցչուհիներ, պատսպարեց որբուհիներ, դաստիարակեց աշակերտուհիներու սերունդներ: Ունեցաւ տաք ու պաղ շրջաններ: Բարձրացաւ Փրանսական լիսէի աստիճանին ունենալով երկրորդական ուսմանց Ա. Շրջանի լրիւ կարգերը: Ապա, վերածուեցաւ նախակրթարանի: Աշակերտութեան թիւը արձանագրեց մեծ ելեւէջներ: 1969-ին 70-էն պակաս: 1985-ին 100էն քիչ մը աւելի: Իսկ, 1993–94 ուսումնական տարեշրջանի վերամուտը կատարեց 208 աշակերտով: Շատ մը դիմումներ մերժուած են տեղի պակասի պատճառով: Ինչպէս դիտել կու տայ տնօրէնը՝ Կարապետ Տաքէսեան, վարժարանին շէնքը անցեալ դարու 50-ական թուականներու շինութիւն մըն է: Կառուցուած է որպէս որսորդութեան դղեակ եւ ոչ դպրոց մը ըլլալու մտադրութեամբ: Թէպէտ տարիներու ընթացքին կատարուած են վերանորոգման աշխատանքներ, աւելցուած են բաժիններ, եղած են յարմարութիւններ, սակայն այսօր շէնքը կը կարօտի առնուազն վերակառուցման մը, եթէ ոչ հիմնական փոփոխութեան մը: Այս ալ շատ լուրջ հարց մըն է Դպրոցասէրին համար, եթէ կ՚ուզէ եւ անհրաժեշտ է, քայլ բռնել Փրանսական կրթական եղանակի հրամայականներուն հետ: Հարց մը որ կը մնայ ամբողջական, քանի կապուած է նիւթականին:

Միշտ աշակերտութեան թիւին հետ առնչուած, Կարապետ Տաքէսեան յայտնեց, որ 6-րդ դասարանի թեկնածու աշակերտներ, եկած դուրսէն, Ցունիսին ենթարկուած են մուտքի քննութեան մը եւ 14-ի վրայ միայն 8-ը ընդունուած: Տարօրինակ կրնայ թուիլ բայց սակայն դրական երեւոյթ մըն է, որովհետեւ զատումի, ընտրութեան կամք մը կայ: Աշակերտութեան թիւին հետ զուգահեռ անհրաժեշտ է խստապահանջ ըլլալ մակարդակին վրայ: Այս վերջինն է որ դպրոցի մը աճումը եւ յաջողութիւնները կ՚ապահովէ:

Դպրոցասէրի կառոյցը հետեւեալն է: Մանկապարտէզի երեք կարգերը կ՚ընդունին 61 աշակերտ: Նախակրթարանի հինգ դասարանները կը հաշուեն 100 աշակերտ: Երկրորդական ուսմանց Ա. Շրջանի, այսինքն միջնակարգի, 6-րդ, 5-րդ եւ 4-րդ դասարանները կը յաճախեն 47 աշակերտ: Անշուշտ տնօրէնութեան նպատակն է 3-րդ դասարանի հաստատումով լրացնել միջնակարգի շրջանը եւ պատրաստելով աշակերտները «գոլէժներու Պրըվէ»ին եւ 2-րդ դասարանի մուտքին:

Ուսուցչական կազմը կը հաշուէ 20 հոգի: Նախակրթարանի երեք ուսուցիչներ նշանակուած եւ վճարուած են Ազգ. Կրթութեան Նախարարութեան կողմէ (պարզ պայմանագրութիւն): Նայած աշակերտութեան թիւին, կարելիութիւնը կայ ունենալու նաեւ այլ երեք ուսուցիչ ճանչցուած՝ նախարարութեան կողմէ:

Վարժարանի օտար Ա. լեզուն անգլերէնն է: Անգլերէնը կը դասաւանդուի նախակրթարանէն սկսեալ: Իսկ, 2-րդ օտար լեզուն՝ գերմաներէնն է որ կը դասաւանդուի 6-րդէն սկսեալ: Հոս աւելցնենք թէ պաշտօնապէս 2-րդ օտար լեզուն որպէս նոր նիւթ կը տրուի 4-րդ դասարանի մակարդակին: Բոլոր դասարանները ունին շաբաթը 30 ժամ դասընթացք: Երկու անգամ մէկուկէս ժամ առաւօտները եւ երկու անգամ մէկուկէս ժամ կէսօրէ վերջերը, եւ սակայն հինգ օրերու վրայ: Ֆրանսական պաշտօնական ուսումնական ծրագրին վրայ կ՚աւելնան շաբաթական չորսուկէս ժամ հայերէն լեզուի ուսուցում եւ գեղարուեստական զբաղումներ՝ երաժշտութիւն, Թատրոն, նկարչութիւն եւլն...:

Վարժարանի տարեկան պիւտճէն է՝ երկուուկէս միլիոն Ֆր.: Ամսական կրթաթոշակն է՝ 1100 Ֆր., սակայն միջին հաշուով կը գանձուի միայն 700 Ֆր. եւ սակայն կը ներկայացնէ պիւտճէին 25 առ հարիւրը: Պետական նպաստները կը հասնին 500 հազար Ֆր.ի: Զանազան նուիրատուութիւնները կը ներկայացնեն 11 առ հարիւրը պիւտճէին: Խնամակալ մարմնին, տիկնանց յանձնախումբին կը մնայ գոյացնել, տարուան մէջ, շուրջ 700 հազար Ֆր. որպէսզի պիւտճէն հաւասարակշռուի: Այս գումարը կը պահանջէ լարուած աշխատանք եւ կը սպառէ ուժեր: Տիկինները, Իվէթ Հառի նախագահութեամբ, կը ծրագրեն, կը ձեռնարկեն, կ՚աշխատին որպէսզի վարժարանը պարտք չկուտակէ:

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի մեծ դժուարութիւններէն մէկը աշակերտներու փոխադրութեան հարցն է: Անոնք մեծ թիւով կու գան հեռաւոր վայրերէ՝ Գըլամար, Առնուվիլ եւլն., եւ ոմանք երկու ժամ եւ աւելի հանրակառքով կը ճամբորդեն: Վարժարանը ունի եօթը հանրակառք որոնք կը կատարեն աշակերտներու փոխադրութեան սպասարկութիւնը: Ասիկա մեծ քաղաքներու յատուկ հարց մըն է, որուն մէկ միջոցը գիշերօթիկի դրութիւնն է: Սակայն այս ալ կը բարձացնէ այլ խնդիրներ, մանաւանդ նիւթական: Եւ Դպրոցասէր անցած է այս փուլէն ալ:

Փարիզի հայ գաղութը պարտի գուրգուրալ, պահել եւ զարգացնել կրթական այս օճախը, վառ ու անշէջ պահել անոր ճրագը որովհետեւ ազգային կրթարանները հայ գիրին ու խօսքին վահաններն են:

(Շար. 2)

ԼԵՀԵՐՈՒ ՔՈՒԷՆԵՐԸ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈ՞ՒՆ

Լեհական միջին կարեւորութեամբ քաղաք մըն է Վրցեզնիան, Փոզնանի մօտ: Հոն, նախնական ընտրութիւններ կատարուած են վիճակագրական ընկերութեան մը կողմէ: Տեսակ մը փորձ, Սեպ. 19-ի ընտրութիւններուն համար: Անոնց արդիւնքները մասնագէտներու տեսակէտով ահազանգ մըն են երկրին իշխանութեան, որ կրնայ համայնավար մեծամասնութեան մը պատկանիլ: Այլեւս կասկածէ զերծ է որ լեհ ժողովուրդը տարիէ մը ի վեր կարօտը ունի հինգ տարի առաջուան իր կեանքին: Ատոր պատճառը կենսամակարդակի տեւական անկումն է որ հետզհետէ կ՚արագանայ, անցեալը վերածելով «կորուսեալ դրախտ»ի մը:

Ատոր մէջ դեր ունեցած է անշուշտ քաղաքական դէմքերու անհաշիւ խոստումները ու ժողովուրդին միշտ աւելին պահանջող ախորժակը: Կայ նաեւ աջակողմեան կուսակցութիւններու, մանաւանդ կաթողիկէ աջակողմեաններու կեցուածքը. կար ժամանակ երբ անոնք կողմնակից էին ընկերութեան զանազան հատուածներուն միջեւ համաձայնութեան մը: Սակայն օրէ օր անոնք ազգային առաջնորդի դերը ստանձնել փորձեցին, ամէն չափ կորսնցնելով: Զանսացին նաեւ խորհրդարանական քննադատութիւններու եւ պնդեցին իրենց անսխալութեան վրայ:

Լեհերը սկսած են մտածել 75% համեմատութեամբ, թէ եկեղեցին քիչ մը շատ իշխանութիւն եւ ազդեցութիւն ունի Պետութեան գործերուն վրայ: Ասիկա, հակառակ անոր որ ժողովուրդին 95%ը կ՚ըսէ թէ կաթողիկէ է եւ 50%ը ամէն կիրակի պատարագի կ՚երթայ:

Կայ նաեւ Արեւմուտքը իտէալականացնելու ազդակը: Կը ձգտին նիւթական ապրանքներու առատութեան եւ շատ ազատ կեանքի մը ոճին: Անոնք կ՚ուզեն որ իրենց երազները իրականանան, հոգ չէ թէ բարոյական անկումի գնով:

Անցեալին հանդէպ կարօտը կը յատկանշուի նաեւ երէկուան կայուն կացութեամբ. մինչդեռ ներկայի նոր ժողովրդավարական կարգերը ընդհանուր խառնիճաղանճ մը ստեղծած են երկրի մը մէջ որ պէտք է սորվի ժողովրդավարութիւնը: Համայնավարութեան օրերուն կար իշխանութեան մեքենան իր յստակ կազմակերպութեամբ, նուիրապետութեամբ: Իսկ այսօր կեդրոնական միազանդուած այդ իշխանութեան տեղը գրաւած են փոքր մասնիկներ որոնք չեն գիտեր գործելու համերաշխութիւն մը ստեղծել ու իրարու ընթացքը կը խոչընդոտեն յաճախ: Անցեալի անսասան կարգկանոնին տեղը գրաւած է ամբողջական քաոս մը ուր ոչ ոք իր դիմացինը կը հասկընայ: Ամբողջատիրութեան չորս տասնամեակը կ՚արգիլէ որ Լեհերը շինիչ ընթացք մը ունենան ու երաշխաւորեն նոր դրութեան ապագան: Ցատկանշական է որ ժողովուրդին 75%ը կը մտածէ թէ ներկայի քաղաքական դրութիւնը թերիներ ունի. իսկ 18%ը կ՚ուզէ զայն ամբողջովին փոխել: Քաղաքական մարդիկը մեծ կարեւորութիւն չեն տար ոչ մէկուն, ոչ միւսին:

1989-էն ետք դէպքերը գրեթէ յեղափոխական արագութեամբ ընթացան: Տնտեսութեան կէսը սեփականացուեցաւ. անհաւասարութիւնը հասաւ անհանդուրժելիին սահմանին, ձեռնարկութիւնները քանի մը օրուան մէջ փոխեցին իրենց տէրերը, մարդիկ իրենց աշխատանքը կորսնցուցին ու վախով կը մտածեն իրենց զաւակներուն ապագային մասին: Այս կացութիւնը կ՚ազդէ նաեւ մարդոց տրամադրութեան, պահանջելով քաղաքական շուտափոյթ կայունացում: Ու այս մասին բոլորին յոյսերը կապուած են Սեպտեմբեր 19-ի ընտրութիւններուն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

8.

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԱՍՏԸ

Բերունի (Սիմէոն Ցակոբեան), որ Գըլխաւոր Թղթակիցն էր Ազատամարտ շաբաթաթերթի բացած հարցարանին, ինք եւս կը գրէր.

«Արեւմտեան հայերէնին վրայ շատ յաճախ նկատելի է նաեւ Փրանսական հաւսատ լեզուին ազդեցութիւնը: Տարաբախտաբար այս ազդեցութիւնը այնպիսի ձեւով չի կատարուիր, որ չվնասէ լեզուին ինքնուրոյնութեան ու մաքրութեան: Թրքահայ գրագէտները իրաւամբ կը հակառակին օտար բառերու գործածութեան՝ հայերէնին մէջ: Այս հակառակորդութիւնը յաճախ չափազանցեալ ու բծախնդիր կերպարանքով կ՚արտայայտուի եւ քանի մը վնասներու պատճառ կը դառնայ: Այնուամենայնիւ, միշտ նախընտրելի է Թրքահայերու անհաշտութիւնը –օտար բառերու գործածութեան հանդէպ– քան ռուսահայերու անհասկնալի ու վտանգաւոր թուլութիւնը:

«Բառերու նկատմամբ Թրքահայ հեղինակներու ունեցած անհաշտութիւնը չի համապատասխաներ, սակայն, այն հակամիտութեան, զոր անոնք ունին դէպի Փրանսական ոճերն ու դարձուածքները: Այս կամ այն բառին պատճառած վնասը թերեւս տանելի ըլլար (...) Տարբեր խնդիր է ոճերուն ու դարձուածքներուն գործածութիւնը (...) Արդարեւ, ցաւալի է տեսնել Թրքահայոց գեղեցիկ ու ազնիւ քերթուածներուն մէջ – ուր պիտի ցոլար մեր լեզուին ամբողջ թափն ու հարստութիւնը – Փրանսական ոճեր, Փրանսական ասութիւններ ու բառացի թարգմանութիւններ: Այս օտարաբանութիւնը չէ կարելի տեսնել առանց ցաւի ու զայրոյթի(...) Այսպիսով՝ Փրանսաբանութիւնը կրնայ մշտական երեւոյթ դառնալ, աւերումներ գործել հայերէնին մէջ ու աւելի եւս հեռացնել զայն իր բուն աղբիւրէն» (1):

Զօպանեան անդրադառնալով Հայրենիքի սերունդին Փրանսերէնէ կրած ազդեցութեան մասին, կը գրէր.

«Հայրենիքի գրական խումբը որ Փրանսական ազդեցութեամբ մեր աշխարհաբարը զարգացնելու գործին մէջ ամէնէն վճռական եւ հզօր դերը կատարեց (...) ատով մեծ ծառայութիւն մատոյց մեր նոր հայերէնին. անոնք որ լեզուին կրած այդ կերպարանափոխութեանը դէմ բողոքեցին զայն աղաւաղում մը նկատելով, կը սխալէին. աշխարհաբարը Փրանսերէնով զարգացնողները նոյն ատեն դերը կը կատարէին զոր կատարեցին Ե. դարու գրողները՝ հին հայերէնը յունարէնի եւ ասորերէնի ազդեցութեամբ ճոխացնելով. Եզնիկին, Աստուածաշունչի եւ Ոսկեբերանի թարգմանութեան հայերէնը հրաշալի է ճիշդ անոր համար որ ոսկեդարու հայ գրողները բարձրագոյն քաղաքակրթութիւն մը ներկայացնող յունարէնին խորին ներգործութիւնը կրած էին եւ անկից ոչ միայն փոխ առին բազմաթիւ բառեր, ու շատ բառեր ալ թարգմանօրէն հայացուցին, այլեւ փոխ առին բացատրութիւններ, դարձուածքներ, համաձայնութեան նրբութիւններ, քերականական ձեւեր. լատիներէնը իր գերագոյն զարգացման հասնելու համար, շատ բան փոխ առած է նմանապէս յունարէնէն: Օտար լեզուի մը ազդեցութիւնը այն ատեն միայն վնասակար կը դառնայ երբ այդ ազդեցութիւնը կրող լեզուն նոյնութեամբ «կ՚օրինակէ» այդ օտար լեզուն, ինքզինքն ստրկաբար կը կաղապարէ անոր վրայ, եւ անկից կ՚առնէ նոյնիսկ այնպիսի տարբեր որոնք անոր մասնայատկութիւններն են եւ չեն կրնար փոխ առնուիլ...» (2):

Արփիար Արփիարեան, որ ռահվիրան հանդիսացեր էր Պոլսոյ մէջ հաստատ նետուած գրական նոր սերունդին, պիտի գրէր իր կարգին.

«Պոլսոյ եւ Իզմիրի Հայերը սորվելով Ֆրանսայի լեզուն եւ ընտելանալով անոր գրականութեանը, Փրանսական ոճն ալ արեւմտեան (հայ) նոր հեղինակներուն նմանողութեան օրինակ մը պիտի ներկայանար բնականաբար: Այդ հետեւողութիւնը մեր մտաւորականութեան վրայ ունեցաւ ազդեցութիւն մը գերագանցօրէն բարերար եւ սքանչելապէս փրկարար: Մեր գրականութեան մէջ տիրապետող հռետորական ոճը սկսաւ կամաց կամաց տեղի տալ վճիտ, դիւրըմբռնելի ոճի մը առջեւ, որ գրողին համար ինչքան հրապուրիչ էր, ընթերցողին համար ալ նոյնքան ախորժելի: Գրագէտները Փրանսերէնն ու գրաբարը ներդաշնակելով, Պոլիս եւ Իզմիր խօսուած բարբառները բարեխառնեցին, ու հիմը դրին աշխարհաբարի մը որուն իբր բնորոշ յատկութիւնները կը փայլին՝ յստակութիւն, պարզութիւն: Բայց շատ դժուարին էր, ու դժուարին կը մնայ շուտափոյթ արագութեամբ թօթափել լուծն այն թրքաբանութեան, որ Պոլսոյ եւ ուրիշ քաղաքներու Հայոց մտքին ու ականջին մինչեւ ոսկորները թափանցած է» (3):

(Շար. 28)

(1) Բերունի, «Մեր Լեզուն ու անոր մըշակման հարցը», Ազատամարտ Շաբաթաթերթ, 1911, թիւ 27, էջ 419:

(2) Ա. Զօպանեան, «Արդի Հայերէնը», Անահիտ, 1902, թիւ 5, էջ 98:

(3) Արփիար Արփիարեան, «Արեւմտեան Հայոց Արդի Գրականութիւնը», Բանբեր Գրականութեան եւ Արուեստի, Գիրք Բ., Ս. Պետերբուրգ, 1904, էջ 180: (Հմմտ. Ա. Արփիարեան, Պատմութիւն ԺԹ. Դարու Թուրքիոյ Հայոց Գրականութեան, Գահիրէ, 1944, էջ 84, ուր իբրեւ աղբիւր կը յիշուի Բանբեր Գրականութեան եւ Արուեստի, Գիրք Ա., 1903):

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Յակոբ Գույումճեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Հաաէն եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վահէ Գույումճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպ. 19, ժամը 11-ին, Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Մայր Եկեղեցին՝

13, rue du Perche (angle rue Charlot)
Paris 3ème

իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ՅԱԿՈԲ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ-ի

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

**

Իր ամուսնոյն թարմ յիշատակին, Տիկին Յ. Գույումճեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 21. Տօն է Սրբոյ Կուսանացն Փեփրոնեայ, Մարիանեայ եւ Շուշանայ՝ Դստերն Մեծին Վարդանայ:

ԱՅՍՕՐ ԱԶԳ. ՏՕՆ Է: ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽ ՆՈՐ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁՆ Է:

Այս ուրախ առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 6-ին, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին՝ «Գոհաբանական յատուկ մաղթանք» կ'ըլլայ Հայաստանի Հանրապետութեան յաւերժութեան համար:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Համակիր մը 800 Ֆր.:

**

Դանիէլ Թիւֆէնքճեան 300 Ֆր.:

**

Զիլինկիրեան ընտանիք 100 Ֆր.:

**

Յար. Պալեան 100 Ֆր.:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի 1993-94 տարեշրջանի միօրեայ վարժարանի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 6, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին նոյն օրը:

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել վարժարանիս տնօրէնութեան՝ Հեռ. – 43. 96. 18. 13 / 43. 78. 92. 91

ԳԻՒՄՐԻ

ԲԱՑՈՒՄ «1915, ԱՊՐԻԼ 24» ՀՐԱՊԱՐԱԿԻՆ ԵՒ ԽԱՉՔԱՐԻ ԶԵՏԵՂՈՒՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1993, Փետրուարին ԻԻ - ՍԷ - Ի - Ա-ն (Համագործակցութեան եւ տեղեկատուութեան հայկ. ընկերակցութիւն) նախաձեռնութիւնն առաւ, յանուն հայ գաղութին, ցեղասպանութեան նահատակներու յիշատակին յուշարձան մը նուիրելու Գիւմրի քաղաքին: Խորհրդակցութենէ ետք, նկատի առնելով խորհրդանշական արժէքը Հայերուն համար, նախընտրութիւն տրուեցաւ Խաչքարի մը: Գիւմրիի երեսփոխան - քաղաքապետը Ժ. Փ. Ֆուշէ ի գնահատութիւն այս նախաձեռնութեան, առաջարկեց քաղաքի մուտքին հրապարակ մը ուր կը զետեղուի խաչքարը եւ կ'անուանուի «1915, Ապրիլ 24-ի հրապարակ»:

ԻԻ - ՍԷ - Ի - Ա-ի անդամներուն նիւթական աջակցութեան շնորհիւ, Պ. Թ. Գարակէօզեան եւ Յակոբ Արթինեան Հայաստան գացին բանակցելու եւ կազմակերպելու համար խաչքարին գնումը եւ փոխադրութիւնը, նաեւ Գիւմրիի պուղործութիւնը հայկ. քաղաքի մը հետ:

Թալինէն հասած խաչքարը ընդունուեցաւ ԻԻ - ՍԷ - Ի - Ա-ի կողմէ, Յունիսին: Երեք մեթր բարձրութեամբ այս ստեղծագործութիւնը որ երեք թոն կը կշռէ արձանագործ՝ Ռուբէն Եսայեանինն է:

Հրապարակին բացումը (ավընիւ Անրի Պարպիւսի եւ ռիւ Ռ. Պաթանի անկիւնը) տեղի կ'ունենայ ի ներկայութեան քաղաքական, կրօնական անձնաւորութեանց եւ Հայաստանի Հանրապետութեան գործավարին, նախագահութեամբ երեսփոխան-քաղաքապետ՝ Ժ. Փ. Ֆուշէի

ՇԱԲԱԹ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25, ժամը 11.30-ին:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ
FRANCE 2

Կիրակի, Սեպտեմբեր 19, ժամը 9.30-ին հայկական յայտագիր՝ Քահանայական երկու ձեռնադրութիւններ Մարսէյլ:

(Շար. Ա. էջէն)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Հայաստանի Խորհրդարանը վերսկսած է իր աշխատանքները 7-րդ նստաշրջանի բացումով: Նոյն օրը բուռն բանավէճեր եղած են Սահմանադրութեան նախագիծի հարցին շուրջ, Սահմանադրական Յանձնաժողովին մշակած պաշտօնական ծրագիրին զուգահեռաբար ընդդիմութիւնն ալ պատրաստած եւ Խորհրդարանին յանձնած ըլլալով իր տարբերակը:

**

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Սեպտեմբեր 14-ին Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ընդունած է Միացեալ-Նահանգներու Արտաքին նախարարութեան յատուկ խորհրդական, նախագահի պատուիրակ Սթրոպ Թալպոթը, որ նախապէս այցելած էր Բաքու: Անոնք քննարկած են շրջանի ներկայ իրավիճակը, Արցախի հարցին խաղաղ միջոցներով լուծման առընչուող հարցեր:

**

ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՀԵՏ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Հայաստանի հետ տնտեսական յարաբերութիւններ ստեղծելու մասին փափաք յայտնած է Աւստրիոյ Տնտեսութեան նախարարութեան պատուիրակութեան ղեկավար, Տնտեսութեան փոխ-նախարար Եոհան Սաքս, Սեպ. 14-ին վարչապետ Հրանտ Բագրատեանի մօտ ընդունելութեան ընթացքին: Տեսակցութեան ընթացքին, առաջին հերթին շօշափուած են թեթեւ, սննդի արդիւնաբերութեան, երկաթուղիի եւ օդային հաղորդակցութեան, զբօսաշրջութեան կալուածներու մէջ համագործակցութեան կարելիութիւնները:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԾՈՑԻ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Այս եղած է գլխաւոր նիւթը այն ընդունելութեան որ տեղի կ'ունենար Արտաքին նախարար Վահան Փափազեանի մօտ, Քուէյթէն ժամանած հիւրերու այցելութեան առթիւ: Նախարարը ընդգծած է Ծոցի երկիրներու, մանաւանդ Քուէյթի հետ յարաբերութեանց մէջ շրջանի Հայութեան միճակող կարեւոր դերը: Պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէր Ծոցի կաթողիկոսական փոխանորդ Օշական Ծ. Վրդ. Զոլոյեան:

**

ՆՈՐ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱՐԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

Սեպ. 14-ին հանդիսաւոր բացումը կատարուած է Երեւանի հանրապետական ակնաբուժարանի նոր վիրաբուժարանին, որուն շնորհուած է ամերիկահայ ծանօթ ակնաբոյժ Ռոճըր Յովհաննէսեանի անունը, որու ջանքերով իրականացած է այս նոր բուժարանին կահաւորումը: Շուրջ 1 միլիոն տոլար ծախքին մասնակցած են Գալիֆորնիոյ Հայ Բժիշկներու Միութիւնը եւ բարերարներ: Առողջապահութեան նախարար Արա Բաբլոյեան շնորհակալութեան խօսքեր արտասանած է:

RECEPTION

PORTE OUVERTE

le Samedi 18 Septembre à 12 heures
à la Maison Arménienne
Monté Melkonian
3, allée Charles Louis, 92140 Clamart
en présence de son Excellence
M. le Chargé d'Affaires de la République
d'Arménie en France
et de nombreuses personnalités.

Exposition du Khatchkar
en présence du sculpteur

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը կը տեղեկացնէ կայանի յանձնախումբին որ ժողով մը կը գումարուի, Շաբաթ, Սեպ. 18, ժամը 14-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը՝

17, rue Bleue, Paris 9e

*

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 18, ժամը 15-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, 75009 Paris

Arménie

Départ chaque Jeudi

PARIS-EREVAN-PARIS

(VOL HEBDOMADAIRE DIRECT)

Franchise de bagage autorisé : 2 valises par personne

Renseignement et inscriptions :

SABERATOURS - SEVAN VOYAGES

31, rue d'Argenteuil	37, rue Hanrabedoutian	48, cours de la Liberté
75001 PARIS	EREVAN 10	69003 LYON
Tél. : 42 61 51 13	Tél. : 52 85 48	Tél. : 78 60 13 66
Fax : 42 61 94 53	Fax : 52 54 48	Fax : 78 60 92 26

FETE NATIONALE ARMENIENNE

A L'OCCASION DU DEUXIEME ANNIVERSAIRE
DE LA PROCLAMATION
DE LA NOUVELLE REPUBLIQUE INDEPENDANTE
D'ARMENIE

A MARSEILLE

CONSEIL REGIONAL DES EGLISES APOSTOLIQUES ARMENIENNES DU MIDI DE LA FRANCE

LUNDI 20 SEPTEMBRE A 11 HEURES

— Prière d'Action de Grâce, en la Cathédrale Arménienne
— A l'occasion du IIème Anniversaire de l'Indépendance de l'Arménie, Réception à 18 heures, dans la Salle *A. Tcherpachian* de l'église.

en présence de Monsieur VAHAN DER GHEVONDIAN
Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France

Ֆ. Կ. Խ. Հ. Յ. Դ.

— ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ —

Հ.Յ.Դ. Տէսինի խումբը եւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Արշակ Ջամալեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպեն

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 19, ժամը 12էն սկսեալ

Տէսինի Centre Aéré-ին մէջ:

Եկէ՛ք միասին փակելու արձակուրդներու էջը 1993-ի վերջին դաշտահանդէսով:

Ձեզ կը սպասեն հայկական խորոված ու խորտիկները Harout ambiance-ի երաժշտութեամբ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET 51027317 A R C Paris Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏ. 18-19
SAMEDI-DIMANCHE
18-19 SEPT.
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ

69րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.153
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.153

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԽԱՌՆԱԿ ՎԻՃԱԿԸ ԾԱՆՐ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐ ՈՒՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

ԲԱՔՈՒ – ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԿԱՊԵՐԸ

Ուրբաթ (Սեպ. 17) առտու Երեւանէն առած մեր լուրերը կը վերաբերէին գլխաւորաբար այն ծանր հետեւանքներուն զորս կը կրէ Հայաստան Վրաստանի խառնակ վիճակին պատճառաւ։ Այլեւս ուղիղ կը մտնէ Հայաստան եւ պարէնաւորման վիճակը ծանրակշիռ է։ Ցոյս կար որ նոյն կամ յաջորդ օրը Հայաստանի վարչապետը՝ Հ. Բագրատեան տեսնուի Վրաստանի վարչապետին հետ, Սուխումի։

Արդարեւ, Վրաստանի վիճակը աղէտալի պատկեր մը կը պարզէ։ Զվիադականներէն զատ, յանկարծ մթնոլորտը լարուած է երկու ճակատի վրայ, Աբխազներու հետ, այս վերջինները կրկին զինադուլ դրժած են 50 օրուան հանդարտութենէն ետք, Մինկրէլիի մէջ ալ տասնեակներով մեռեալներ կան Գամսախուրդիայի կողմնակիցներու եւ զօրքերուն կռիւներուն հետեւանքով։ Օչամչիրայի մէջ ալ, Աբխազները 10 վրացի պահակ սպաննած են 30 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են։ Սուխումիի օդակայանը ռումբերու մէջ էր Աբխազներու յարձակումներէն ետք։ Շեվարնածէ հոն գացած է տեսակցելէ ետք ռուս նախագահ՝ Պաստուխովի հետ։ Ցայտարարած է. – «Վրացիներու պատիւը պիտի պաշտպանեմ։ Անգամ մը եւս դաւաճանեցին մեզ»։ Վրաստանի ղեկավարը խուճապի մէջ է եւ ամէն կողմ կը դիմէ (Ելցին, Գլինթըն, ՄԱԿ)։ Ինք ալ արդէն, հազիւ փրկուած է աբխազ ապստամբներու հրացանաձգութենէն այն շէնքին վրայ ուր կը գտնուէր Սուխումի։

Ելցինի հետ տեսակցութենէն ետք, Լ. Տէր-Պետրոսեան Մոսկուա հանդիպում մը ունեցած է լրագրողներուն հետ ու ըսած է. – «Մենք մանրամասն քննարկեցինք Ղարաբաղի հիմնահարցի լուծման ուղիները։ Գլխաւորն այստեղ Ռուսաստանի և միջազգային կազմակերպութիւններու ջանքերու ամրապնդումն է»։ Ըստ նախագահին, Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորման համար ամենակարճ ճամբան Բաքու - Ստեփանակերտ ուղղակի երկխօսութիւնն է, ի դէպ, հրադադարի հաստատումէն ետք ալ հեռաձայնային կապը կը պահուի Ստեփանակերտի եւ Բաքուի միջեւ։

Լ. Տէր-Պետրոսեան դրական կարծիք յայտնած է նաեւ Ռուսաստանի մասնակցութեամբ կովկասեան Հանրապետութիւններու ղեկավարներու, ինչպէս նաեւ Լ. Տէր-Պետրոսեան – Ալիեւ հնարաւոր հանդիպումներու մասին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆ չշմած կը թուէր, Սեպ. 16-ին, Հանրային Հաստատութեանց ծանուցած գործադրութիւններուն ծաւալէն (Էլ-Ֆրանս, Թոմսըն, Փէօժօ, Սնեքմա) եւ ժամուն աստղերին ընթացքին յայտնեց թէ հրահանգներ տուած է համապատաս-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐ ՁԱՅՆԵՐ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Մինչ Ալիեւ Ղարաբաղի հարցը կարգադրելով կը ջանայ ամրապնդել իր իշխանութիւնը, Ազրպէյճանի «Ժողովրդական Ճակատ»ը վերակազմակերպուելու փորձեր կ'ընէ։ Շաբթուան սկիզբը շուրջ հինգ հազար հոգինոց բազմութիւն մը հակառակ ոստիկանական խիստ միջոցառումներու, ցոյց մը ըրած է Բաքուի Ազատութեան հրապարակին վրայ. ուշադրութիւն գրաւած են նախագահ Ալիեւի դէմ արձակուած լոզունգները։ Խօսք առնողները ծանրացած են յատկապէս այն կէտին վրայ որ ռուս զինուորը չի կրնար Ազրպէյճան մուտք գործել։ Նոյն ժամուն Խորհրդարանի նիստ գումարուած ըլլալուն, «Ժողովրդական Ճակատ»ի եւ ընդդիմադիր այլ երեսփոխաններ չեն կրցած հանրահաւաքին մասնակցիլ։ Կոչ եղած է բողոքի աւելի մեծ ցոյցի մը ու ժողովուրդը հրաւիրուած է վերջնագիր տալու Բաքու ռուսական զօրք հրաւիրելու Ալիեւի տրամադրութեան դէմ։

Խորհրդարանի նիստին ալ մեծ հակադրութիւն ստեղծած են Էլչիպէյի ուղղուած ծանր ամբաստանութիւնները ու «Ժողովրդական Ճակատ»ը փակելու առաջարկը։ Մեծ վէճերու տեղի տուած է նաեւ Ազրպէյճանի ՀԱՊ-ի անդամակցութեան հարցը. Էլչիպէյի մօտիկ գործակիցներէն Արտաքին, Ներքին նախկին նախարարներն ու Խորհրդարանի նախագահը խստիւ քննադատած են ՀԱՊ-ի անդամակցութեան տրամադրութիւնները։ Անոնք յայտնած են թէ պիտի չարտօնեն որ իրագործուի այդ ծրագիրը։ Ալիեւ հինգ հոգինոց խորհրդարանական յանձնախումբի մը յանձնած է հարցին քննարկումը ու այդ յանձնախումբը պէտք է այս օրերուն տայ իր վճիռը։

ԹՈՒՐՔ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԲԱՔՈՒ ԱՅՑԵԼԱԾ

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը Հ. Չէթին թելագրանքներու ծրարով մը մեկնած է Բաքու։ Ան գլխաւորաբար Ազրպէյճանի հանդէպ Թուրքիոյ քաղաքականութեան ուղղութիւնները պիտի ծանօթացնէ Բաքուի իշխանութեան. այդ քաղաքականութիւնը կը ջանայ միջին ճամբու մը հետեւիլ, հարկաւոր նկատելով որ Էլչիպէյ կարենայ ժողովրդավար պայքար մղել Ալիեւի դէմ, առանց քաղաքացիական պատերազմի պատճառ ըլլալու։ Թուրքիա պէտք է շարունակէ զօրավիգ կանգնիլ Էլչիպէյի, սակայն այս վերջինը պէտք հրաժարի Հանրապետութեան նախագահութենէն ու որպէս կուսակցութիւն կազմակերպելէ ետք «Ժողովրդական Ճակատ»ը, գլխաւորէ զայն, որպէս ընդդիմութեան պարագլուխ ժողովրդավարական պայքար մղէ Ալիեւի իշխանութեան դէմ։

Թրքախօս նախկին խորհ. Հանրապետութիւններու Թուրքիոյ գլխաւոր խորհրդականն ալ ըսած է թէ Ազրպէյճանի ապագային համար Ալիեւ հարկաւոր դէմք մըն է ու երկրին հարցերը լուծելու կարողութեան տէր է. իսկ Էլչիպէյ պէտք է անկիւն մը սպասէ։ Զէյպէք աւելցուցած է նաեւ թէ Թուրքիա պէտք է զօրավիգ կանգնի Ալիեւի։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԴԺԲԱԽՏ ՕՐԵՐԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱՆ, ՆԵՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿՆ Է

Երկու ոխերիմ հակառակորդներու հաշտութիւնը հարցականներով հարուստ էջ մը բացած է երկու թեւի կողմնակիցներուն առջեւ։ «Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը հիմա» հարց կու տան խելայեղ, գրաւեալ հողերու Հրեաները. ու նոյնքան անապահով կը զգան Պաղեստինցիները։ Ճիշդ է որ գոհ են հրեայ զինուորներու մօտակայ մեկնումէն. սակայն ինչի՞ պիտի նմանի ՊԱԿ-ի զօրքը։ Իրենց համար տեղկա պիտի նշանակէ Իսրայէլի եւ նոր Պաղեստինի միջեւ սահմաններու փակում մը։ Եթէ ահաբեկչութիւնը նոր վերելք արձանագրէ, ինչ որ անհաւանական չէ, Իսրայէլ պիտի պաշտպանուի իր դռները փակելով։ Հաւանական է, քանի որ Լիբանանի մէջ Հեզպոլլահի պարագլուխը յայտարարած է. «այսօրը առաջին օրը կը հռչակենք նոր պատերազմի մը. հաւատքի մարտիկներուն, քարերու եւ դանակներու պատերազմին»։

Հրեաները կը նախընտրեն հաւատալ որ սպառնալիքը շատ լուրջ չէ ու վիրաւոր գազանի մը վերջին ցնցումները պէտք է նկատել զանոնք։ Արդէն երկու կողմէն ալ երկու երրորդի մեծամասնութիւն մը զօրավիգ է գոյացած համաձայնութեան։ Պաղեստինցիներու ոչ իսկ 5%-ը կողմնակից է անզիջող ընդդիմութիւն մը ձեւացնելու Արաֆաթի դէմ։ Ասոր քով կան նոր կացութենէն, նոյնիսկ հաշտութենէն իսկ թելադրուած վախերը. «Ասոր նման հաշտութիւններ փնտռել կու տան ամէնէն երկարատեւ պատերազմները» կ'ըսէ նախկին աւստրալիական ծերունի մը. ապա կը բացատրէ. «այսօր կը վախնանք Արաֆաթի ժամանումէն. կը վախնանք որ վտանգ կը սպառնայ իր կեանքին։ Գիտէինք թէ յաղթանակով պիտի աւարտէինք պատերազմը։ Բայց այս հաշտութիւնը մեզ կը ստիպէ ձեռք երկարել բարոյական ամէնէն աւելի զուրկ մարդուն, վաւերացնել անոր ընթացքը ու զօրակցիլ անոր։ Ձեզի վախ չե՞ն պատճառեր այս բոլորը»։

Իրականութեան մէջ Իսրայէլ կորսնցուցած է ինքնավստահութիւնը։ Շատ կարճ ժամանակի մէջ շատ բաներ պատահեցան. երկու շաբաթէն ալ կարճ միջոցի մը մէջ պէտք եղաւ ոչ միայն ընդունիլ որ ՊԱԿ-ը ոճրագործներու խմբաւորում մը չէ, այլ նաեւ զայն նկատել կրօնամոլութեան դէմ ամէնէն վստահելի դաշնակիցը։ Պէտք եղաւ տակաւին ընդունիլ որ տարածքներու գրաւումը ոչ թէ ապահովութեան պայման է, այլ, ընդհակառակն, անոնց զիջումը մէկ օրէն միւսը դարձած է նոյն ապահովութեան անհրաժեշտ ազդակը։ Ասոնց հետ, մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրներու հեղինակէ մը «Պ. Նախագահ» մը ստանալ, խնդիրը հասցուցած է անընդունելիին սահմանին։ Տակնուվրայ եղած արժէքներու խրարանցումին մէջ Իսրայէլցիները չեն գիտեր ինչ անուն տալ անոր։

Թել Աւիւի մտաւորականութեան վերջին նորոյթը կատարեալ անտարբերութեան ցուցադրումն է։ Գրական միջավայրերու մէջ շատ անտեղի կը նկատուի այս հարցին մասին խօսիլ։ Երբ Նիւ-Եորքի անոնց բարեկամները կը հեռաձայնեն իրենց կարծիքը հարցնելու համար, Թել Աւիւցի մտաւորականները հազար պատրուակ կը ներկայացնեն անտեղեակ ձեւանալով։

Եւ կամ կ'առաջարկեն Արաֆաթին ծախել ոչ միայն արեւելեան Երուսաղէմը, այլեւ հրէական շրջանը, խորհրդարանը եւ ուղղափառներն ալ։

Հրեայ մտաւորական մը ուշադրութեան կը յանձնէ այն պարագան որ դարուն մեծագոյն կնճիռները՝ Արեւելք - Արեւմուտքին ու մերձաւոր արեւելեանը վերջ գտան, առանց ամենափոքր բախումի։ Այն տպաւորութիւնը կը ստացուի որ աճապարանք մը կար զանոնք կարգաւորելու դարավերջէն առաջ։

Այսուհանդերձ, հաշտութեան կողմնակիցները բնական կը նկատեն տիրող անորոշութիւնները։ Ժամանակի հարց է ու ամէն բան կը կարգաւորուի։ Անոնցմէ մէկը կ'ըսէ. «վստահ էինք որ հաշտութեան օրը չէինք տեսներ։ Ան հասաւ յանկարծակի կերպով։ Ամէն մարդ շփոթած է, բայց կ'անցնի։ Հրեաները պէտք է հասկնան որ քաղաքական հսկայական դրուներ կան, բայց ոչ մէկ վտանգ ապահովութեան տեսակէտէն։ Իսրայէլեան բանակը անհունօրէն աւելի հզօր է ու այդպէս պիտի մնայ, քան իր դրացիները։ Զախողելու հաւանականութիւնը մեծ է։ Պաղեստինցիները թիւով շատ չեն. պիտի գրաղին իրենց վարչական կառոյցով, ոստիկանութեամբ։ Տասնեակ հազարաւոր երիտասարդներու պէտք պիտի ունենան աշխատելու համար։ Քարերու պատերազմին մարտիկները այդպէսով առիթ պիտի գտնեն իրենց երկրին ծառայելու։ Մտահոգութիւններու ժամանակն է այլեւս, բայց պատերազմը աւարտած է»։

ՔԱՂՀԱՆ

ԱԼԻԵՒ՝ ԱՆՑՔԻ ՇՐՋԱՆԻ՞ ՄԸ ԴԷՄՔԸ

«Թէրճիւման» օրաթերթը (Սեպ. 17) կը շարունակէ տեղ տալ ամերիկացի քաղաքագէտ Կոպըլի Կովկասի մասին վերլուծումներուն։ Ան Ռուսաստանի կը վերագրէ Կովկասի հակամարտութիւնները հրահրելու դերը, զգուշացնելով որ Անգարա առիթ պէտք չէ տայ Արեւմուտքին մըտածելու թէ պատերազմէն նախամեծար է Ռուսաստանի առաջարկած լուծումը։ Կոպըլի նախատեսումով, «Մոսկուա երրորդ երկիրներու շրջանի հարցերում միջամտութիւնը արգիլելու համար պիտի շարունակէ Կովկասի մէջ նորանոր խնդիրներ յարուցանել ու առիթ չտալ որ Արեւմուտքը ներդրումներ կատարէ այդ գօտիին մէջ»։

Ամերիկացի պաշտօնատարը արտայայտուելով նաեւ Ալիեւի եւ Մոսկուայի յարաբերութիւններուն մասին, ըսած է. «Ալիեւ Մոսկուայի կողմնակից ըլլալով հանդերձ, եթէ շարունակէ ղեկավարի դիրքին վրայ մնալ, պիտի տեսնենք որ Մոսկուա զայն պիտի փոխարինէ Մութալիբովով, կամ անոր մօտիկ խամաճիկ տիպարով մը։ Ալիեւ մոսկուայամէտ ըլլալով հանդերձ շատ անկախ գործող ղեկավար մըն է ու ի հարկին կրնայ հակադրուիլ Ռուսաստանի փափաքներուն։ Այս պատճառով, Մոսկուայի համար նախընտրելի է մէկը որ հրահանգները ստանայ Բաքուի ռուսական դեսպանատունէն»։

Կոպըլ ուշադրութեան կը յանձնէ այն պարագան որ Մոսկուա տակաւին զօրակցութեան ոչ մէկ արտայայտութիւն ունեցած է Ալիեւի հասցէին. ասկէ ալ կը հետեւցնէ որ անցքի շրջանի մը մարդն է ան եւ երբ ժամանակը գայ անպայման պիտի փոխարինուի այլ դէմքով մը։

ՄԵՐ ՇԻՆԱՐԱՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ

(ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ԾՆՆԴԵԱՆ 85-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ)

– 1908, Սեպ. 20 –

(Բ. եւ վերջին մաս)

Վեհափառ Հայրապետի յատուկ ուշադրութեան առարկան եղաւ Օշականի Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց եկեղեցին: Հիմնովին վերակառուցուեց ու բարեզարդուեց սրբի դամբարանը, եկեղեցու պատերը ծածկուեցին բարձրարուեստ որմնանկարներով, որոնց հեղինակն է նկարիչ Յովհաննէս Մինասեանը:

Մայր Աթոռի շինարարական գրասենեակի ու յուշարձանների պահպանութեան պետական վարչութեան արուեստանոցների միջոցով (պատուէրային կարգով) հիմնական վերակառուցման ենթարկուեց Երեւանի առաջնորդական Սուրբ Սարգիս եկեղեցին, կողքին կառուցելով Առաջնորդարանի շէնքը: Սուրբ Սարգիս եկեղեցու վերակառուցումը մեծածախս ու աշխատատար եղաւ: Այն կատարուեց լոնտոնաբնակ բարերար Սարգիս Քիւրքճեանի տրամադրած միջոցներով, բարդ ու հետաքրքիր մի նախագծով, որի հեղինակներն էին ճարտարապետներ Ռաֆայէլ Իսրայէլեանն ու Արծրուն Գալիկեանը: Արտաքին պատերի բարձրարուեստ քանդակապատումը կատարուեց շնորհալի քանդակագործ Արտաշէս Յովսէփեանի կողմից: Ինչպէս նշեց օծման առիթով Վազգէն Ա. Կաթողիկոսն իր քարոզում Սուրբ Սարգիս եկեղեցու վերակառուցմամբ «Քաղաքամայր Երեւանն օժտուեց մի նոր զարդով, հայկական ճարտարապետութեան մի նոր կոթողով, աղօթքի սքանչելի նոր սրբավայրով»:

Տարիների անդուլ ջանքերով պատշաճ տեսքի բերուեցին Գեղարդավանքի ու Խոր-Վիրապի վանքային համալիրները, Էջմիածնի Շողակաթ, Երեւանի Զօրաւոր եւ Սուրբ Յովհաննէս, Բջնիի Սուրբ Աստուածածին, Սիսաւանի Սուրբ Յովհաննէս, Նորադուզի Սուրբ Գէորգ եկեղեցիները:

Մասնաւոր վերաշինութեան ու նորոգումների ենթարկուեցին Աշտարակի Սուրբ Մարինէ, Մրգաւանի Սուրբ Յակոբ, Նոր Բայազէտի քաղաքային, Վարդենիսի Սուրբ Աստուածածին, Գիւմրիի Եօթ-Վէրք, Հրազդանի Սուրբ Աստուածածին, Հոկտեմբերեանի եւ Ստեփանաւանի եկեղեցիները: Համապատասխան ուշադրութիւն յատկացուեց նաեւ ներքին Սփիւռքի եկեղեցիներին: Վերանորոգման ու բարեզարդման աշխատանքներով ընդգրկուեցին Ախալցխայի, Ախալքալաքի, Թիֆլիսի Սուրբ Գէորգ եւ Սուրբ Էջմիածին, Բաքուի, Կիրովապատի, Օրջոնիկիձէի, Մոսկուայի եւ Ս. Պետերբուրգի հայկական եկեղեցիները:

Սուրբ Էջմիածնի Մայր Աթոռը եկեղեցաշինութեան գործում օգտակար եղաւ նաեւ Սփիւռքին, այդ գործում ներգրաւելով հայրենիքի փորձառու ճարտարապետներին: Միլանոյի Սուրբ Քառասուն Մանկանց եւ Նիւ-Եորքի Սուրբ Վարդան եկեղեցիների էսքիզային նախագծերի հեղինակը տաղանդաւոր ճարտարապետ Ռաֆայէլ Իսրայէլեանն է, Մոնթէվիտէոյինը՝ նոյն Ռաֆայէլ Իսրայէլեանն ու տղերիս հեղինակը, Վիէննայի Սուրբ Հռիփսիմէ եկեղեցին կառուցուել է վաստակաւոր ճարտարապետ Եդուարդ Սրապեանի նախագծով:

Նշուած նախագծերը նոյնպէս անցել են Մայր Աթոռի ճարտարապետական յանձնաժողովի քննարկման բովով, արուած դիտողութիւնների համաձայն հեղինակների կողմից վերամշակումների են ենթարկուել, ապա յանձնարարուել իրականացման համար:

Նորշէնքերի նախագծման ու կառուցման գործում շինարար Կաթողիկոսի ձեռքբերումները նոյնպէս արժանայիշատակ են: Նորակառոյց շէնքերի թւին են պատկանում Գեղարդավանքի վանատունը (ճարտ. Ա. Գալիկեան), Հայկաշէն ամարանոցի շէնքը Բիւրականի մերձակայքում (ճարտ. Ռ. Իսրայէլեան), Մայր Աթոռի հիւրատունը եւ Ալեք Մանուկեան Գանձատան շէնքը, որում ստեղծուեց իրօք եկեղեցական արուեստի գանձեր պարունակող մի թանգարան (երկուսն էլ ճարտ. Բ. Արզումանեանի նախագծով), Արարատեան թեմի առաջնորդարանի շէնքը Երեւանի Սուրբ Սարգիս եկեղեցուն մօտ (ճարտ. ճարտ. Հ. Խաչատրեան, Ա. Գալիկեան): Երիցատներ են կառուցուել Աշտարակի Մարինէ, Հրազդանի Սուրբ Աստուածածին, Էջմիածնի Շողակաթ եւ Սուրբ Աստուածածին, Երեւանի Զօրաւոր եկեղեցիների բակերում, աղբիւր-յուշարձաններ Սուրբ Էջմիածնի տաճարի եւ նոր վեհարանի, Ս. Հռիփսիմէ, Սուրբ Գայեանէ, Շողակաթ եկեղեցիների բակերում ու Գեղարդավանքում: Մատուռ է կառուցուել Ս. Գայեանէ տաճարի բակում (ճարտ. Ա. Գալիկեան), նոր զանգակատուն Էջմիածնի քաղաքային Սուրբ Աստուածածին եկեղեցուն կից (ճարտ. Թ. Գէորգեան), տնտեսական բնոյթի շէնքեր Մայրավանքի հարաւակողմի բակերում:

Այսպիսի արգասաւորութեամբ է բնութագրւում Վեհափառ Հայրապետի ոչ լրիւ յիշատակուած շինարարական գործունէութիւնը, որն արժանի է բարձր գնահատանքի:

«Ի վայելումն ազգիս Հայոց» խօսքերով են աւարտւում Վեհափառ Հայրապետի շինարարական արձանագրութիւններն ու դրանում մեծ խորհուրդ կայ, քանզի իր կառուցողական իրագործումները արժանայիշատակ պարգեւ են հարազատ ազգին, այնպիսի պարգեւ, որով նա ծանրակշիռ ներդրում է կատարել հայկական յուշարձանների վերականգնման ու հայ ճարտարապետութեան մերօրեայ զարգացման ազգանուէր գործում:

Արուեստասէր եւ արուեստներին հովանաւոր Վեհափառ Հայրապետ Վազգէն Առաջինի գահակալութեան տարիներին զգալի հարստացաւ Մայր Աթոռի պատկերասրահը եւ գեղարուեստական ստեղծագործութիւնների հաւաքածոն: Հաւաքուեցին, խնամքով նորոգուեցին եկեղեցական գեղանկարչութեան եւ սպասքի, նրբակարգարդ վարագոյրների, եկեղեցական հանդերձանքի եւ մետաղամշակման հազուագիւտ նմոյշներ: Նկարիչ Գրիգոր Խանջեանի ջանքերով դրանք հանդրուանեցին Ալեք Մանուկեան Գանձատանը, կազմաւորելով մի բացառիկ հարուստ թանգարան:

Ճարտարապետ-նկարիչ Պաղտասար Արզումանեանի էսքիզներով եւ ոսկերիչ Ժիրայր Զուլոյեանի կատարմամբ են ստեղծուել հայրապետական ոսկեկուռ գաւազանը, Հայոց այբուբենը եւ Սուրբ Խաչ բարձրարուեստ գործերը: Մեծ է եղել նաեւ նկարիչ Գրիգոր Խանջեանի ներդրումը: Նրա էսքիզներով է ստեղծուել «Հայոց այբուբենը», «Վարդանանք» եւ այլ կոպլէնները, ազգային նկարագրով բնորոշ կահոյքի նմոյշները:

Զափազանց հարուստ է տեսականին Վեհափառ Հայրապետի պատուէրով տարբեր արուեստագէտների ստեղծագործական ջանքերով իրականացուած նաեւ գեղարուեստական այլ կարգի գործերի: Դրանց թւին է պատկանում Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարի աւագ խորանի նոր վարագոյրը (հեղ. Ա. Գալիկեան), սրբերի (Գրիգոր Լուսաւորչի, Սահակ եւ Մեսրոպ, Ներսէս Շնորհալու) անունները կրող եկեղեցական շքանշանները (հեղ. Բ. Արզումանեան), նոյն հեղինակի էսքիզներով, ոսկերիչ Ժիրայր Զուլոյեանի վարպետ ձեռքերով պատրաստուած ոսկեկուռ սկիհը եւ հայրապետական գաւազանագլուխը, պղնձակերտ կաթսաներն ու փայտակերտ գրակալները եւ այլն: Դրանք բոլորը տոգորուած են ազգային արուեստի աւանդոյթները նորովի մեկնաբանման միտումով: Նոյնպիսի յատկանիշներով են բնորոշ Նոր Վեհարանի եւ Մայր տաճարի բազկաթոռներն ու աթոռները, Հռիփսիմէի վանատան ընդունելութիւնների սրահի ողջ կահաւորումը, որոնց հեղինակն է շնորհաշատ նկարիչ Գրիգոր Խանջեանը:

Արուեստասէր Վազգէն Առաջին Կաթողիկոսը հանդէս գալով որպէս մեկենաս, մեծ չափով նպաստել է գեղանկարչութեան, քանդակագործութեան եւ կիրառական արուեստի տարբեր ճիւղերի զարգացմանը, պայմաններ ստեղծել արուեստի մեծարժէք ու մնայուն գործերի ստեղծման համար, որոնցով էապէս հարստացան Մայր Աթոռի թանգարանների հաւաքածուները:

Առաջացած տարիքում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Առաջինը շարունակում է մնալ շինարարի նուիրեալ դիրքերում: Այժմ նրա գլխաւոր մտահոգութիւնը Երեւանում կառուցուելիք Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարն է, որի հիմնարկէքի հանդիսաւոր արարողութիւնը անձամբ կատարեց 1991 թ. գարնանը ու պիտի կառուցումն աւարտուի 2001 թուին՝ Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակելու 1700-ամեակին:

«Իմ հայեացքը ուղղելով դէպի ապագան, — ասաց Վեհափառ Հայրապետը հիմնարկէքը օրհնելիս, — իմ հոգու աչքերով տեսնում եմ այն հոյակապ տաճարը, որ պիտի բարձրանայ այստեղ եւ սուրբ խաչը պիտի սլանայ դէպի երկինք»:

Յուսանք, որ կառուցմամբ աւարտուած այդ հոյաշէն տաճարի (նախագծի հեղինակն է վաստակաւոր ճարտարապետ Ստեփան Քիւրքչեանը), օծման արարողութիւնը նոյնպէս կատարի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ը:

Ուստի քաջառողջութիւն եւ արեւշատութիւն մաղթենք մեր սիրելի Վեհափառին:

Նախագահ Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռի
ճարտարապետական Յանձնաժողովի՝

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Ճարտարապետութեան Դոկտ.-փրոֆ.
Հայաստանի Հանրապետութեան
վաստակաւոր գործիչ,
Թորոս Թորամանեան մրցանակի
դափնեկիր

Երեւան, 4/9/93

ՀԱՄԱՅՆԱՊԱՏԿԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ

Պատրաստեց՝ ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

(Շար. 3 եւ վերջ)

ԱԼՖՈՐՎԻԼ
ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Փարիզի արեւելեան արուարձան հայակեդրոն Ալֆորվիլ քաղաքը Ս. Պօղոս — Պետրոս եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ եւ հովանաւորութեամբ հոգաբարձութեան, 1978-էն ի վեր, շնորհիւ քանի մը երիտասարդ ուժերու նախաձեռնութեան, ճիգերուն եւ յանդգնութեան, հաստատուեցաւ Ս. Մեսրոպ Կրթարանը:

Դպրոցը բացուեցաւ երեք աշակերտով: Նախ միայն մանկապարտէզ, ընդարձակուեցաւ եկեղեցւոյ կից գտնուող հողին վրայ եւ քանի մը տարին ի վեր ունի նախակրթարանի բաժին մը: Այս տարեշրջանին կ'ունենայ նախակրթարանի 3-րդ դասարանը՝ նախնական դասընթացքի Բ. տարիով (Սէ. Ըէ. 2): Մաղթելի է որ յառաջիկայ երկու տարիներուն նախակրթարանի շրջանը ըլլայ լրիւ եւ դպրոցը պատրաստէ աշակերտներ գոլէժներու վեցերորդ դասարանի մուտքին: Անհրաժեշտութիւն մըն է կրթարանի մը համար ունենալ ուսուցման լրիւ շրջան մը հաւասարակշռութիւն մը տալու համար, որովհետեւ միշտ անպատեհութիւններ կան որոնցմէ կրնան ծագիլ դժուարութիւններ, աշակերտութեան համար, ուսումնական շրջանի մը ընթացքին դպրոց փոխել, նոր միջավայրի մը մէջ մտնել, նոր պայմաններու պատշաճիլ: Ասիկա իրագործելու համար անշուշտ տեղ եւ միջոց պէտք է՝ հող, շէնք եւ նիւթական: Այս ուղղութեամբ կայ ծրագիր մը որ արդէն ուսումնասիրութեան մէջ է:

Դպրոցական այս վերամուտը կը կատարուի 123 աշակերտով: 80-ը կը յաճախեն մանկապարտէզի երեք դասարանները՝ փոքրերու, միջիններու եւ մեծերու: Իսկ 53-ը կը բաժնուին նախակրթարանի երեք դասարաններուն մէջ: Կը կիրարկուի ֆրանսական պաշտօնական ուսումնական ծրագիրը, սակայն անոր կողքին նաեւ հայկական կարեւոր բաժին մը: Մինչեւ 4 տարեկան աշակերտներուն ամէն ինչ՝ գրաղում, խաղ, դասաւանդութիւն կ'ըլլայ հայերէնով. եւ 4-էն 6 տարեկաններուն համար կէս առ կէս: Նախակրթարանի դասարաններուն շաբաթական ժամանակացոյցին մէջ զետեղուած են չորսուկէս ժամ հայերէն լեզուի ուսուցում: Կը պաշտօնավարեն ութ ուսուցչուհի որոնցմէ չորսը միայն հայերէնի բաժնին համար: Տնօրէնուհին է՝ Տիկին Մոնիք Գասարեան:

Դպրոցը ունի կրթական մարմին մը որուն կը նախագահէ՝ Պ. Յարութիւն Թուրեան: Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, որուն նախագահն է՝ Պ. Եդուարդ Պատուականեան կը բերէ իր լայն օժանդակութիւնը: Հոգեւոր հովիւը՝ Ներսէս Ծ. Վրդ. Փապուճեան կու տայ կրօնագիտութեան դասեր:

Իւրաքանչիւր աշակերտ արձանագրութեան կը վճարէ 200 Ֆր. մանկապարտէզի համար եւ 300 Ֆր.՝ նախակրթարանի համար: Ամսական կրթաթոշակն է 500 Ֆր.: Կրթարանի տարեկան ընդհանուր պիւտճէն, 1993-94-ի համար, գնահատուած է 1,3 միլիոն Ֆր.: Մնայուն հասոյթ չունենալով եւ աշակերտներէ գանձուած գումարները պիւտճէին կէսն անգամ չփակելով, կրթական մարմինը կը դիմէ գաղութին որ նուիրատուութիւններով, ձեռնարկներով կը բերէ իր լայն մասնակցութիւնը:

Դպրոցին մէջ կը տրուի կէսօրուան ճաշը որ պատրաստ կու գայ Ալֆորվիլի քաղաքապետութեան խնամքներով եւ կ'արժէ 14 Ֆր.: Երթեւեկի սպասարկութեան հարց չկայ, քանի մեծ մասով աշակերտները կը բնակին Ալֆորվիլ իսկ կամ անմիջական շրջագօտին. ինչ որ մեծ առաւելութիւն մըն է թէ՛ կրթարանի պիւտճէին, թէ՛ աշակերտութեան համար որ ժամանակ ու կորով չի սպառեր փոխադրութեան մէջ:

Պատրաստուած է նոր կանոնագրութիւն մը կրթարանին տալու համար աւելի ինքնուրոյն դիմագիծ, կանոնագրութիւն մը որ պիտի դրուի գործադրութեան:

Հոս եւս կրթական, դաստիարակչական աշխատանքէն դուրս շատ բան կայ ընելիք հաստատութեան տալու համար ամուր հիմեր: Եկեղեցւոյ մը հովանիին տակ սկսիլը ապահովութիւն մըն է, սակայն դպրոցը ինքնին կառոյց մը պէտք է ըլլայ ծառայելու համար իր ամբողջական նպատակին:

**

ՄԱՐՍԷՅԼ
ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ԴՊՐՈՑ

Հաստատուած 1959-ին Պոմոն — Քայոլի հայակեդրոն արուարձանը, Անարատ Յղութեան քոյրերը անմիջապէս բացին դպրոց մը «Ecole Notre-Dame du Sacré-Cœur» անունին տակ, սկսելով կրթական, դաստիարակչական առաքելութիւն մը: Առաքելութիւն մը որուն համար երեսուն եւ աւելի տարիներու ընթացքին նուիրեալ անձեր, աննկուն կամքեր, անխոնջ բազուկներ՝ քոյր Քանտիտ Միքայէլեանէն, քոյր Ժընըվիէվ Դաւիթեանէն, քոյր Վերոնիք Աշըքեանէն, քոյր Զապէլ Արծրունիէն մինչեւ այսօրուան տնօրէնուհին՝ քոյր Արտեմիս Աշըքեան եւ քոյր Մարըլէն Տապաղեան ծառայեցին անսակարկ հոգիներ ազնուացնելու, նկարա-

գիրներ զարգնելու, գիտութիւն ջամբելու, հայ խօսքը ծաղկեցնելու։

Անարատ Յղութեան հայ քոյրերու հաստատութիւնը առաջին մէկ օրէն իսկ կործեց որպէս սեփական դպրոց պարզ պայմանագրութիւն ունենալով Ազգ. Կրթութեան նախարարութեան հետ։ Ունի դըպրոցական ինքնուրոյն կառոյց բոլոր յարմարութիւններով՝ մանկամսուրէն մինչեւ նախակրթարանի աւարտական դասարանը։

1993-94 ուսումնական տարին կը բացուի 235 աշակերտով։ Արձանագրութիւնները վաղուց, ամիսներ առաջ փակուած են։ Ծնողքները տեղերը կ՚ապահովեն մէկ տարիէն միւսը։ Աշակերտութեան մէկ երրորդը հայեր են։ Քոյրերը ամէն դիւրութիւններ կու տան հայ ծնողքներուն՝ արձանագրութեան նախընտրութիւն, կրթաթոշակներու զեղչ, որպէսզի առաջնորդեն իրենց զաւակները։ Դժբախտաբար, հայ աշակերտութեան թիւը կը պահէ նոյն համեմատութիւնը տարիներէ ի վեր։ Ստիպուած են, եւ օրէնքը կը պահանջէ, որ դպրոցը լրացնէ աշակերտութեան իր թիւը, եւ այսպէսով բաց է բոլորին առջեւ։

Մանկամսուր եւ մանկապարտէզ կը հաշուեն 96 երախայ, իսկ նախակրթարանի հինգ դասարաններուն մէջ 139 աշակերտ. միջին հաշուով 28 աշակերտ իւրաքանչիւր դասարանի մէջ, ինչ որ պետական կանոններն են։

Ուսուցչական կազմը կը բաղկանայ 12 մանկավարժուհիներէ. մէկը մանկամսուրի երախաներուն, երեքը մանկապարտէզի երեք մակարդակներուն համար, հինգ նախակրթարանի համար, երկու անգլերէնի ուսուցչուհի Մէ. Ը. 1-էն մինչեւ Մէ. ԽՄ. 2 եւ հայերէնի ուսուցչուհի մը։ Այս պաշտօնը կը ստանձնէ քոյր Մարլէն Տապաղեան, լրիւ տրամադրելով իր ամբողջ ժամանակը։ Փափաքող աշակերտները կրնան հետեւիլ երաժշտութեան, դաշնակի յատուկ դասերու։ Ականութիւն է որ Անարատ Յղութեան հայ քոյրերու դպրոցի աշակերտները համազգեստով գան։ Այս աւանդութիւնը կը շարունակուի։ Աղջիկներուն համար գոգ կապոյտ շրջազգեստ ճերմակ շապիկով, խիկ տղոց համար գոգ կապոյտ տաբատ եւ ճերմակ շապիկ։ Ձմեռուան համար նոյնպէս գոգ կապոյտ վերնազգեստ եւ վերարկու պահանջուած է։ «Ծինզ»ը բացարձակապէս արգիլուած է։ Համազգեստը յատկանշական գիծերէն մէկն է կ՚ըսէ դպրոցի ներքին կանոնագրութիւնը եւ բոլորն ալ պարտաւոր են յարգելու այս օրէնքը։ Մանկամսուրի եւ մանկապարտէզի աշակերտները ունին նաեւ բաճկոնակ մը, վարդագոյն կամ կապոյտ ըստ դասարաններուն։

Անարատ Յղութեան քոյրերու դպրոցին համար դժուար է ընդհանուր պիւտճէի մասին խօսիլ քանի ունի յատուկ կանոնագիր, որպէս սեփական հաստատութիւն (փրիվէ) կապուած Ազգ. Կրթութեան նախարարութեան պարզ պայմանագրութեամբ։ Սակայն, քանի մը տեղեկութիւններ տուած ըլլալու համար ըսենք թէ նոր արձանագրութիւն մը 200 Ֆր. է, արձանագրութիւն մը նորոգելը 100 Ֆր., տարեկան ընդհանուր ծախքերու համար 275 Ֆր., տարեկան մասնակցութիւն մանկավարժական բոլոր պիտոյքներուն համար 250 Ֆր.։ Իսկ, ամսական կրթաթոշակն է 150 Ֆր. նախակրթարանին համար, 200 Ֆր. մանկապարտէզին եւ 300 Ֆր. մանկամսուրի երախաներուն։ Դպրոցը ունի կէսօրուան ճաշի սպասարկութիւն մը, ամիսը 300 Ֆր.ի։

Անարատ Յղութեան հայ քոյրերու կոչումն է աշխատիլ, նուիրուիլ հայ մանուկներու դաստիարակութեան։ Միշտ յոյսով են թէ օր մը պիտի կարենան դըպրոցը լեցնել միայն հայ աշակերտներով։

❦

ՄԱՐՍԷՅԼ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԴՊՐՈՑԸ

Բացուեցաւ 1980-ին մանկապարտէզի քանի մը աշակերտներով։ Նպատակը ամէն տարի դասարան մը աւելցնել էր եւ հասնիլ մինչեւ երկրորդական ուսմանց երկրորդ շրջանը, այսինքն՝ «լիսէ»ին։ Այս վերամուտին Համազգայինի դպրոցը չտեսցաւ իր գրաւը, քանի կը բանայ աւարտական դասարանը չորս աշակերտով որոնք պիտի պատրաստեն պաքալօրէան երկու «սեռի»ներու մէջ «Սէ» եւ «Տէ», այսինքն գիտական։

1993-94 տարեշրջանին համար արձանագրուած են 190 աշակերտ հետեւեալ մակարդակներու բաժանումով՝ մանկապարտէզ՝ 50 աշակերտ, նախակրթարան՝ 80 աշակերտ, երկրորդականի Ա. շրջան (գոլէժ)՝ 42 աշակերտ եւ երկրորդականի Բ. շրջան (լիսէ)՝ 18 աշակերտ։ Անցեալ տարեշրջանին ութ թեկնածուներու վըրայ եօթը յաջողած են գոլէժներու պըրվէի քննութեան։

Ուսուցչական կազմը կը հաշուէ 30 հոգի, որուն 10-ը կը պաշտօնավարեն լրիւ ժամանակով, իսկ 20-ը այցելու ուսուցիչներ են։ Նախակրթարանի հինգ դասարաններու ուսուցիչները պաշտօնի կոչուած են Ազգ. Կրթութեան նախարարութեան կողմէ որ կ՚ապահովէ անոնց աշխատավարձքերը եւ կը կատարէ մանկավարժական ստուգումները։ Համազգայինի դպրոցին տնօրէնուհին է՝ Սեդա Պէրպէրեան։

Երկրորդականի 6-րդ դասարանէն որպէս օտար Ա. լեզու կը դասաւանդուի անգլերէնը, իսկ 4-րդ դասարանէն սկսեալ սպաներէնը որպէս օտար Բ. լեզու։

Հայերէնի ուսուցման պատասխանատուն է վաստակաւոր մանկավարժուհի՝ Լուսին Մալիքեան։ Մանկապարտէզի մակարդակին դրացումները, ուսուցումներ կ՚ըլլան թէ՛ հայերէնով թէ՛ ֆրանսերէնով հաւասարապէս։ Նախակրթարանի դասարաններուն շաբաթական ժամանակացոյցին մէջ հայերէն լեզուի ուսուցումը կը մօտէ հինգուկէս ժամով։ Իսկ երկրորդականի Ա. շրջանի չորս դասարանները ունին հինգական ժամ հայերէն եւ Բ. շրջանի երեք դասարանները չորսական ժամ։

Համազգայինի դպրոցը ունի կէսօրուան ճաշի սպասարկութիւն մը, որուն գինն է 300 Ֆր. ամիսը։ Նոյնպէս երթեւեկի սպասարկութիւն մը, որ յանձնուած է յատուկ ընկերութեան մը եւ հանրակառք առնող աշակերտները կը վճարեն 300 Ֆր. ամիսը։ Իսկ կրթաթոշակներն են՝ 300 Ֆր. մանկապարտէզ եւ նախակրթարան, 340 Ֆր. գոլէժի բաժնին եւ 400 Ֆր. լիսէին համար, անշուշտ որպէս ամսական վճարում։

Համազգայինի դպրոցին տարեկան պիւտճէն կը հասնի շուրջ 2,5 միլիոն Ֆր.ի որուն հարիւրէն 80-ը յատկացուած է աշխատավարձքերուն եւ ընկերային հարկերուն։ Մօտաւոր հաշուով կրթաթոշակներէն կը գոյանայ 650 հազար Ֆր., 289 հազար մնայուն նուիրատուութիւններէն (ամիսը 100 Ֆր. կը նուիրեն շուրջ եւ աւելի 200 ընտանիքներ), պարագայական նըւէրներէն կու գայ 150-էն 200 հազար Ֆր., Կիւլպէնկեան Հիմնարկէն երեսուն հազար Ֆր., տեղական իշխանութիւններէն՝ 150 հազար Ֆր., միութիւններու յատկացումներէն (եկեղեցի եւ ի մասնաւորի Ֆըրանսահայ Կապոյտ Խաչ) 200 հազար Ֆր.։ Անշուշտ Համազգայինի Կեդր. Վարչութիւնը կը բերէ նաեւ իր լայն օժանդակութիւնը։ Այսուհանդերձ, այս զանազան մուտքերը չեն հաւասարակշռեր պիւտճէն։ Դպրոցին մատակարար խորհուրդը, որուն նախագահն է՝ Ալէն Պաղըրճեան, ունի ծանր բեռ մը։

Այլ մտահոգութիւն մը եւս մատակարար խորհուրդին համար դպրոցի հողին գընումն է։ Հրամայական կը դառնայ այլեւս տալ հաստատութեան դպրոցի մը յատուկ կառոյցը։ Հողը, շուրջ եօթը հազար քառակուսի մեթր, կը պատկանի Մարսէյլի քաղաքապետութեան եւ կ՚արժէ երկու միլիոն Ֆր.։ Քաղաքապետարանը կ՚ուզէ, որոշ ժամանակի մը համար, ստորագրել շինութեան վարձու պայմանագրութիւն մը (bail à construction), սակայն ընդհ. գումարը կը պահանջէ կանխիկ։ Ուստի խօսակցութիւնները, բանակցութիւնները կը շարունակուին եւ յոյս կայ որ մօտ ատենէն կացութիւնը յստականայ։ Ամէն պարագայի մէջ այս ծրագիրը իրականացնելու եւ նոր շէնք կառուցանելու համար մատակարար խորհուրդը դէմ յանդիման պիտի ըլլայ նիւթական ծանր պարտաւորութիւններու եւ գաղութը պիտի ունենայ վճռական դեր ձեռնարկի յաջողութեան, շէնք ուզեր մտածել ձախողութեան, մէջ։

Դպրոցը ունի ծնողաց միութիւն մը, որ գործօն է, բայց ընդհանուր գաղութային համագործակցութիւնը անհրաժեշտ պիտի ըլլայ։

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ՕԳՈՍՏՈՍ 1993

●

Վենետիկի Համալսարանի հայ լեզուի եւ մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքը, Պօ-Արաքս Մշակութային Ընկերակցութեան գործակցութեամբ, յաջողութեամբ բոլորեց 8-րդ տարին, ուր առաջին անգամ փորձուեցաւ արձանագրութիւններու «փակ թիւ» կիրարկումը։ Դասընթացքին, որ տեղի ունեցաւ հինգ մակարդակի վրայ, մասնակցեցան 9 երկիրներէ 40 հոգի։ Ուսուցչական կազմը բաղկացած էր հետեւեալ անձերէն. Փարիզէն՝ Մեսրոպ Ադամեան, Յարութիւն Գէորգեան, Պարէտ Մանօք, Ռուբէն Նաճարեան, Արեգնազ Շէն, Կարապետ Տաքէսեան, Արամ Քերովբեան, Աթէնքէն՝ Մարօ Քիւրքճեան, Պէյրութէն՝ Գրիգոր Շահինեան, Հալէպէն՝ Ալիս Գույումճեան, Վենետիկէն՝ Անահիտ Աբրահամեան, Պայքար Սվազլեան եւ Հ. Լեւոն Զէքիեան, որ նաեւ վարիչն էր։ Դասընթացքի քարտուղարութիւնը կը վարէին Անահիտ Աբրահամեան եւ Արսինէ Նազարեան։ Կազմակերպութեան կ՚օժանդակէին Ալֆրէտ Հեմաթ Սիրաքի, Անդրէ Մինասեան, Արա Աբրահամեան։

Դասաւանդութենէ դուրս տեղի ունեցան դասախօսութիւններ՝ վերջերս Միլանոյէն Վենետիկ փոխադրուած Հայ Մշակոյթի Ուսումնասիրութեան եւ Վաւերագրումի Կեդրոնին՝ Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանի կալուած «Լոճճա Տեմանցա» 1700-եան վերանորոգ գեղակերտ դահլիճին մէջ։ Դասախօսութիւններ տուին Վենետիկի Համալսարանէն՝ Հ. Լ. Զէքիեան, Ա. Ալփակօ-Նովելլօ, Պ. Միլտոնեան, Պոլոնեայի Համալսարանէն Գ. Ուլուհոճեան, Լիբանանեան Համալսարանէն Գր. Շահինեան, Փարիզի Դպրոցասէրի տնօրէն Կ. Տաքէսեան, դասընթացքի դասախօս Պ. Մանօք եւ Պուքրէշի «Նոր Կեանք»ի խմբագրապետ Ս. Սելեան։ Տեղի ունեցան նաեւ խմբական պտոյտներ, որոնց մէ առաջինը՝ Ս. Ղազար, ուր խումբը ղիմաւորուեցաւ Մխիթարնութեան Ընդհ. Առաջնորդ Հ. Վրթանէս Ուլուհոճեանի կողմէ։ Երեքական կրթաթոշակ տրամադրուած էին Գ. Կիւլպէնկեան Հիմնարկէն եւ Իտալիոյ Հայոց Միութենէն։

1994-ի արձանագրութիւնները կը բացուին յառաջիկայ Դեկտեմբերին եւ կը փակուին 1994 Յունիսին։ Պայմանները մասին պիտի կատարուի առանձին հաղորդում։ Հետաքրքրուողներէն կը խնդրուի դիմել անձամբ եւ գրաւոր կերպով հետեւեալ հասցէին՝ նշանակելով նաեւ հեռաձայնի եւ եթէ ունին, հեռապատճէնի (ֆաքս) թիւ մը.

CORSO INTENSIVO DI ARMENO
Dipartimento Studi Eurasiatici —
S. Polo 2035 — 30125 Venezia (ITALIA)

Կ՚օգտուինք առիթէն խնդրելու համար Հայութեան վերաբերող գիրքերու հրատարակիչներէն՝ որ հաճին մէկական օրինակ ուղարկել Վենետիկի Համալսարանի հայագիտական ամպիոնի գրադարանին, յօգուտ նաեւ դասընթացքի մասնակցողներուն։

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՊԻՈՆ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

8.

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԱՍՏԸ

Ուշադրութենէ վրիպած է նաեւ այն հարցը թէ ինչո՛ւ Պոլսոյ հայ բարբառին մէջ սպրդած չեն յունարէն բառեր, այսինքն բառերը ժողովուրդի մը, որուն հետ ամբողջ հինգ դար կողք կողքի ապրեցաւ հայ տարրը Պոլսոյ մէջ։ Զարմանալին այն էր մանաւանդ, որ յոյն տարրը իր կնիքը դրած էր Պոլսոյ շատ մը թաղերուն մէջ, բայց ան չէր յաջողած իր լեզուի ազդեցութիւնն ալ պարտադրել Հայուն։

Իրաւ ալ Պոլսոյ մէջ յունագէտ Հայեր գրեթէ չկային. յունարէնի ծանօթ եղողներ շատ կային անշուշտ՝ բայց քիչերը միայն գայն հիմնապէս գիտէին։ Հայերէն լաւ գիտցող միակ Յոյն մը կար մեր օրերուն, Տիմիթրիոս Զոլաքիտէս, որ հայերէն բառարան ու քերականութիւն յօրինած էր։ Ան էր որ թարգմանի դեր կը կատարէր Հայոց եւ Յունաց պատրիարքներուն փոխադարձ այցերուն ատեն, եւ գրեթէ միակ կապն էր երկու տարրերու միջեւ։

Մեր կարծիքով այս երեւոյթին մէջ դեր ունի այն ցրտութիւնը, որ տիրած է երկու տարրերու միջեւ իրենց համակեցութեան ամբողջ շրջանին, եւ որու մասին խօսած ենք այլուր, մեր սոյն երկին մէջ։

9.

ՀԱՅԱՏԱՌ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԳԻՐՔԸ

Անցեալ դարուն երկրորդ կէսը՝ տըպուած գիրք տուաւ նաեւ Թրքախօս Հայերուն։ Ծիշդ այն տարիներուն երբ աշխարհաբարը, արդէն կերպարանք առած, գրականութիւն կը ստեղծէր, հայատառ Թուրքերէնը եւս իր ուրոյն գրականութիւնը կ՚ունենար։ Այլեւս կրօնական քարոզութեան ձգտող գրքեր չէին որ լոյս կը տեսնէին, այլ երկեր, որոնք կոչուած էին յագուրդ տալ Թրքախօս հայ զանգուածներուն մտաւոր շահագրգռութեան։

Վէպի դարն էր, ու վէպ կ՚ուզէին հայ ժողովուրդի լայն խաւերը՝ հայախօս ու Թրքախօս։

Հայատառ Թուրքերէնով յօրինուած գիրքերու մասին խօսելու ատեն մարդ չի կրնար բացառիկ ակնածանքով չյիշել անունը ականաւոր այն Հայուն (*), որ համբաւաւոր Ագապի Հիքեայէսի վէպը յօրինեց 1851-ին, հեղինակեց նաեւ բազմաթիւ գիրքեր ինչպէս Փարիզ Մէշվէրէթի (1856), Թարիխի Նափոլէոն (վեց հատոր, 1855, Րէսալէի Թէլէկրաֆ (1857)։

Թրքախօս Հայերուն համար գրուած վէպեր ստորագրեցին նաեւ Յովհաննէս Թալըքճեան (Գառնիկ, Կիւլենիա վէ Տիգրան, 1863), Քերովբէ Լիմոնճեան (Էսրաբը Գպրիսթան, 1881 եւ Էսրաբը Աշգ, 1883), Յ. Բամուքճեան (Ջէվալլը Ջէվն, 1888), Վ. Թիլքիեան (Եէտի Տիլպէրլէր, 1881, Տիւրֆինի Աշխ, Զօպան Գըզլարը, 1876), Յ. Մարուշ (Պիր Սէֆիլ Ջէվնէ, 1868) եւ ուրիշներ։

(Շար. 29)

(*) Հեղինակին անունը յիշուած չէ գրքին վրայ։ Ցետագայ ուսումնասիրողներ հաստատած են, որ Ագապի վէպին հեղինակն է Յովսէփ Վարդանեան։ Տե՛ս. Գառնիկ Խ. Ստեփանեան (թրգմ.), Ագապի, Երեւան, 1979, Ժիրայր Դանիէլեան, «Յովսէփ Փաշա Վարդանեան ականաւոր Լրագրողն ու Վիպագիրը», Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, Պէյրութ, 1979, էջ 243-280)։

PUBLICATIONS REÇUES

REVUE DES ETUDES ARMENIENNES
Tome XXII (1990-91)

REVUE DES ETUDES ARMENIENNES
Tome XXIII (1992)
Mémorial
Sirarpie Der-Nercessian

52, bd. Saint-Michel
75006 Paris

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը խոր ցաւով կը գուժէ իր եկեղեցւոյ հաւատաւոր սարկաւագ եղբայրներու մօր՝

ՂԱԶԱԼ ՌԱՑՕ - ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ-Ի
(Ծնեալ՝ Մարտիրոսեան)

մահը, որ պատահեցաւ 1993, Օգոստոս 8-ին, յետ կարճատեւ հիւանդութեան:

Հանգուցեալին քառասունքի հոգեհանգստեան պաշտօնը տեղի կ'ունենայ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 19-ին, յետ պատարագի, ուրկէ ետք հոգեճաշ կը տրուի:

(Տար. Ա. էջէն)

խան նախարարներուն՝ քննելու մանրամասնօրէն իւրաքանչիւր պարագայ: Կը թուի որ նախարարապետն ալ անակնկալի եկած է շրջանի մը մէջ, երբ հրապարակ կը հանէ (Սեպ. 28-ին) աշխատանքի հնգամեայ ծրագիրը (հիմնովին մերժուած Սէ - Ժէ - Թէ-ին կողմէ): Ընկերային մթնոլորտը շատ ծանր է եւ գործադուլներու շարժումներն ալ անխուսափելի:

ԺԸՆԵՒԻ մէջ, Պոսնիոյ նախագահը Իզեթպեկովիչ, Սերպերու Խորհրդարանի նախագահ՝ Քրաժիսնիք համաձայնագիր մը ստորագրեցին, ուր կը յայտարարեն «կռիւներու մերձաւոր դադրեցումը»: Սեպ. 21-ին, երեք կողմերու (Պոսնիա, Խրուաթ, մահմետական) բանագնացները պէտք է զիրար գտնեն Սարայեւոյի օդակայանը վերջնական համաձայնագիր մը ստորագրելու համար: Սերպերու եւ մահմետականներու միջեւ հրադադար մը պէտք է գործադրուի Սեպ. 18, ժամը 12-ին: Նախատեսուած են նաեւ՝

– բոլոր գերիներու ազատ արձակումը մինչեւ Սեպ. 21,

– մարդասիրական օգնութեան ազատ անցք,

– աշխատանքի խմբակներու ստեղծում հսկելու համար մարդկային իրաւանց գործադրութեան, հողային առկախ հարցերու կարգադրութեան եւ գաղթականներու վերադարձին,

– բաժանումը պէտք է կատարուի սա ձեւով. – ամէն մէկ Հանրապետութիւն (սերպ, խրուաթ, մահմետական) երկու տարուան ընթացքին, պէտք է հանրաքուէով արտայայտուի Պոսնիա - Հերցեկովինի Հանրապետութեան միութեան իր պատկանելիութեան մասին: Այն պարագային երբ լուծուի, բոլոր իրաւասութիւնները կը պատկանին մահմետական մեծամասնութեամբ Հանրապետութեան:

Սեպ. 1-ին, բանակցութիւնները խզուած էին, նախագահ Իզեթպեկովիչ չընդունելով առաջարկուած հողային բաշխումը որ 30% կու տար մահմետականներուն եւ 52% Սերպերուն:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Հաղորդակցութեան նախարարը՝ Ա. Քարինեօն եւ խումբ մը արուեստագէտներ Սթրազպուր փութացին անցեալ օր (Սեպ. 16) պաշտպանելու համար «մշակութային բացառութեան» իրաւունքը եւ զօրավիգ կենալու Ֆրանսական դիրքորոշման ԿԱԹԹ-ի այդ ճիւղի բանակցութեանց: Եւրոպա, յապաղումով կ'անդրադառնայ ամերիկեան «մշակութա-յին» (sic) արշաւին որ աւեր կը գործէ: Անցեալ օր Մշակոյթի նախարարն էր որ ահազանգ կը հնչեցնէր տինօզոռներու ֆիլմին տարածման առթիւ, միաժամանակ հարիւրաւոր սրահներու մէջ: Ամերիկացիք որոնք արդէն շուկային 60%-ը ձեռք առած են, աւելին ալ կ'ուզեն, այդ պատճառաւ Ֆրանսա կը պահանջէ որ մշակոյթը դուրս մնայ ԿԱԹԹ-ի նիւթերէն: Թէեւ Թըրնըր ալ, արդէն, հեռատեսիլի նոր (արբանեակ) կայան մը կը հաստատէ (Թնթ եւ Քարթուն Նեթուըրք):

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ վերադարձաւ Ղազախստանէն, ուր փորձեց «նոր շունչ մը տալ ֆրանքեւղազախ առեւտրական յարաբերութեանց»: Այս հարուստ երկիրը շատեր ոտք կոխած են Ֆրանսայէն առաջ եւ Ղազախստանի ղեկավարները յուսախաբ են: Այս անգամ Ֆրանսա 300 միլիոն Ֆրանքի վարկ մը բացաւ: Ծանօթ է որ երկիրը շատ հարուստ է, ամէն տեսակէտով (տարեկան 25 միլիոն թոն քարիւղ կ'արտադրէ, ածուխի հսկայ պահեստներ ունի եւ աշխարհի հանքային հարստութեանց 5-էն 10%-ը ունի), բայց, 1992-ին դրամահոսութիւնը 2567%-ի հասած էր: Միթերան, արեւմտեան առաջին ղեկավարն է որ Ալմա - Աթա կ'այցելէր, ինչ որ գնահատուեցաւ: Ղազախստան նաեւ հիւլէական պետութիւն է, բայց ներկայիս ուրիշ լուրջ մտահոգութիւն մը կայ որ քօլեռան է (շուրջ 200 պարագայ): Ուզբեկստանն ալ վարակուած է, ուր տասնեակ մը պարագաներ երեւան ելած են:

ԱՐԱՐԱՏԻ շրջանը սպաննուած Քիւրտերու շարքին եղած է ՓՔՔ-ի պարագլուխ մը՝ փաստաբան Զէքի Էօզթիւրք, ծածկանունով՝ Համզա: Իր վրան գտնուած կ'ըլլան բազմաթիւ փաստաթուղթեր ՓՔՔ-ի յետագայ գործողութիւններուն վերաբերեալ:

Ժ. ՇԻՐԱՔ կը փորձէ միշտ զսպել իր ջղագրգռութիւնը ի տես Է. Պալատիւրի ժողովրդականութեան եւ հարցախոյզներու տուած արդիւնքներուն՝ նախագահական թեկնածուի նախընտրութեան տեսակէտէն ու մինչեւ իսկ Ճենկիզ-Խանի կը դիմէ մեծամասնութեան պատկերը բաղդատելով Մոնղոլներու պարագային: Քոնփիէնեը կատարած իր այցելութեան ընթացքին է որ պատմութիւնը ոգեկոչեց սապէս. – «Օր մը, ճերբին կռիւի օր մը, Ճենկիզ-խան ցեղախումբերու պետերը կը հրաւիրէ իր վրանին տակ եւ կ'ըսէ. – "ամէն մէկդ իր կապարճէն թող նետը հանէ": Մի առ մի կոտրելէ ետք նետերը, կը կրկնէ նոյն արարքը, բայց այս անգամ նետերը խուրձի պէս կը դնէ: Կարելի չէ կոտրել, եզրակացնելու համար՝ "առանձին ոչինչ կը ներկայացնէք, բայց, միասին անպարտելի էք"»: Նոյն առթիւ ըսած է նաեւ թէ ոչ ինք, ոչ ալ Պալատիւր տրամադիր են թոյլ տալու որ ծաւալին շըշունկները: Ո՞ւրկէ ծագած են անոնք: Ո՞րու կը նպաստէ ոճիրը, պարզ է, ոչ մէկուն, բացի՝ Էլիզէէն:

ՀՐԵԱՆԵՐԸ իրենց Ամանորին առթիւ (5754) ապահովութեան բացառիկ միջոցներ ձեռք առած են Կազա եւ Երիքով, առաջքն առնելու համար ահաբեկչական արարքներու, թէեւ Համաս հաւանութիւն տուած է Ֆաղահին (ՊԱԿ) որ ոչ մէկ ոճրափորձի պիտի ձեռնարկէ: Անցեալ գիշեր սկսաւ Հրէական նոր տարին, 5754-րդը մարդու ստեղծումէն, աշխարհի ստեղծման 6-րդ օրը: Տեւեց երկու օր (վերջ գտաւ Սեպ. 17-ին): Ուրախութեան մէջ է որ Հրեաները կը տօնեն Ամանորը, որ նաեւ, խորհրդանշական կերպով ապաշխարանքի տասնօրեայ շրջան մըն է մինչեւ Եոմ Քիփուր (Սեպ. 25):

ՄԱՖԻԱՅԻՆ կատաղի հակառակորդ՝ Տոն Ճուզեփփէ Փուկլիզի սպաննուեցաւ Փալերմի մէջ, անցեալ օր: 55 տարեկան, տարիներէ ի վեր ասպարէզ կը կարդար Մաֆիային, մանաւանդ Պորսելինօ եւ Ֆալքոնէ դատաւորներու սպանութենէն ետք եւ մերժած էր Մաֆիային օժանդակութիւնը իր եկեղեցիին վերանորոգման համար: Անկէ ետք, թշնամական արարքներ գործուած էին իրեն դէմ, բայց կարեւորութիւն չէր տուած: Այսօր, յստակ է որ պատերազմ հռչակուած է Եկեղեցիին եւ Մաֆիային միջեւ:

ՊԵԼԺԻՈՅ տուրքերու բծախնդիր պաշտօնեայ մը, 1992 Հոկտեմբերին ազդարարութիւն մը ըրած է Պրիւսէլի «Կէօթէ Հիմնարկին», պահանջելով գրագէտէն որ անմիջականօրէն (8 օր պայմանաժամ) յայտնէ իր եկամուտները ճշգրտօրէն: Գերմանիոյ դեսպանատունը որ կը հովանաւորէ (1749 - 1832) հեռաձայն չունի եւ կարելի չէ յարաբերութեան մէջ մտնել գրագէտին հետ...:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Վերժին Գորգիկեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն Պօղոս Գորգիկեանի մահուան 11-րդ տարելիցին ի յիշատակ:

*

Տիկին Նուարդ Գարամանեան իր սիրելի ամուսնոյն՝ Գամեր Գարամանեանի յիշատակին 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, 500 Ֆր. ալ Քօօփերասիոն-Արմէնիի (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տիրուհի Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պ. Միսաք Պէնկեանի եւ իր զաւակներուն՝ Շաքէին եւ Անդրանիկին, իր շատ սիրելի ընկերուհի Վիքթորիա Պենկեանի մահուան առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Պ. Սուրէն Սարգիսեան 1000 Ֆր. առ ի գնահատութիւն այն անհրաժեշտ եւ շինարար աշխատանքին զոր «Յառաջ» կը տանի Սփիւռքի մէջ:

ՎԱԼԱՆՍԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

Rue de Cécile

Այս Կիրակի պատարագ ժամը 10-ին: Կը պատարագէ՝
ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

— U. G. A. B. — VALENCE —

Rencontre - Dîner

sous la présidence de
M. & Mme Vahan TER-GHEVONDIAN
(Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France)

CELEBRATION
DU IIème ANNIVERSAIRE
DE L'INDEPENDANCE
DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

Conférencier: Dr. Arthur BEYLERIAN
thème : *l'Arménie aujourd'hui et ses perspectives d'avenir».*

le Vendredi 24 Septembre à 20 heures
— Salle Yervant Hussissian —
6, rue Faventines — VALENCE

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը միջմասնաճիւղին ժողովի կը հրաւիրէ, Ուրբաթ, Սեպ. 24, ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի տունը՝

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Վարդուհի Նատիրեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները. – Տիկին Անահիտ Տէր-Մինասեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռուբիկ Գալըստանեան 100 Ֆր., Տիկին Սողոմոնեան եւ Տէր եւ Տիկին Քիւրքճեան 400 Ֆր., Տիկին Ե. Մինասեան եւ զաւակները 500 Ֆր., Պ. Յակոբ Գալֆայեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ա. Փիլիփըս, Սոֆի եւ Անօ Շարիէ, Տիկին Մ. Ջատուրեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Ջատուրեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Ջատուրեան 1000 Ֆր.:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի 1993-94 տարեշրջանի միօրեայ վարժարանի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 6, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին նոյն օրը:

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել վարժարանիս տնօրէնութեան՝ Հեռ. – 43. 96. 18. 13 / 43. 78. 92. 91

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 21. Տօն է Սրբոյ Կուսանացն Փեփրոնեայ, Մարիանեայ եւ Շուշանայ՝ Դստերն Մեծին Վարդանայ:

ԱՅՍՕՐ ԱԶԳ. ՏՕՆ Է: ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽ ՆՈՐ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁՆ Է:

Այս ուրախ առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 6-ին, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին՝ «Գոհութեան յատուկ մաղթանք» կ'ըլլայ Հայաստանի Հանրապետութեան յաւերժութեան համար:

LE CINEMA ARMENIEN

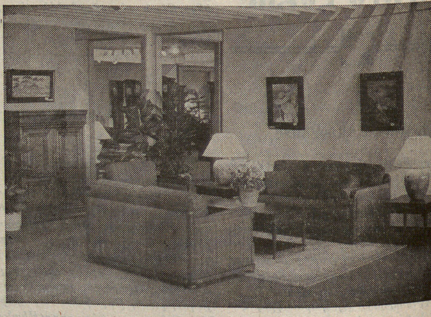
CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

DIMANCHE 19 SEPTEMBRE
14 h 30 : *The good job* (W. Saroyan), *Applause* (R. Mamoulian).
17 h 30 : *Arménie 1900* (J. Kébadian), *Andranik* (Chakhatouny),
20 h 30 : *La Source* (A. Ovanissian).

LUNDI 20 SEPTEMBRE
14 h 30 : *Aimez-moi ce soir* (R. Mamoulian),
17 h 30 : *La ville blanche* (H. Khatchadrian), *Liés par le serment* (I. Perestiani).
20 h 30 : *Chronique des journées d'Erevan* (F. Dovlatian).

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C Paris

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏ. 21
MARDI
21 SEPT.
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
LE NUMERO : 5,00 F
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ 460 Ֆ
Արտասահման Տար 1.200 Ֆ (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ (շաբաթական առաքում) - Հատը 5.00 Ֆ

69րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.154
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.154

ՎՐԱՍՏԱՆ

ԱԲԽԱԶՆԵՐԸ ՍՈԽՈՒՄԻ ՄՏԱԾ ԵՆ

50 ՄԵՌԵԱԼ, 450 ՎԻՐԱՒՈՐ ԵՒ ՇՓՈԹ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Վրաստան չատ խառնակ վիճակի մէջ է եւ Շեւարնածէի այն տեսակէտը թէ՝ Վրաստանի հարցը "լինել - չլինելու" հարց է» (ըսուած Օգոստոսին) աւելի քան երբեք կ'իմաստաւորուի :

Սեպտեմբեր 20-ին հասած լուրերը բաւական հակասական էին եւ կարելի չէր յստակ գաղափար մը կազմել կացութեան մասին :

Հաստատուած կը թուէր որ Աբխազները կիրակի օր Սուխումի մտած են, ուր է նաեւ մը օր է Շեւարնածէ : Նոյն ատեն Սոչիի մէջ կը ստորագրուէր երրեակ համաձայնութիւն մը (Վրաստան - Ռուսաստան - Աբխազիա) ըստ որու 24 ժամուան ընթացքին զօրքերը պէտք է քաշուէին :

Նախապէս, Շեւարնածէ խիստ արտայայտութիւններ ունեցած էր Ռուսիոյ դէմ եւ նոյն ատեն կը հրաւիրէր զինուած բոլոր Վրացիները որ գան եւ Սուխումին պաշտպանեն : Կիրակի ալ, օգնութեան կը կանչէր համայն աշխարհը : «Աշխարհ չի կրնար իր հանդարտաւէտ և հանդարտ կեանքը վարել, երբ մահը կը սպառնայ ազգի մը, նոյնիսկ եթէ հարցը փոքր ազգի մը կը վերաբերի» :

Շեւարնածէ զարմանալի կերպով բարեկամ կը թուի նման կարծիք յայտնելու համար, երբ իրեն նման անցեալ ունեցող փորձառու քաղաքագէտը պէտք է քաջ գիտնայ թէ աշխարհ չատ հանդարտաւէտ կեանք կրնայ վարել, ի լուր եւ ի տես փոքր թէ նուազ փոքր ազգերու մահուան : Օրինակները աւելորդ են, քանի բազմաթիւ են աշխարհի մէկ ծայրէն միւսը : Շեւարնածէ կ'ազդարարէ նաեւ թէ Աբխազ օրինակը կրնայ տարածուիլ եւ սպառնալ այլ երկիրներու, սկսելով Ռուսաստանէն : Այս վերջինը մէկ որոշում առած է, Սեպ. 19-ին՝ արգելք հանդիսանալ զէնքի եւ զինամթերքի հայթայթման Աբխազներու, միաժամանակ զինենք զրկելով պարենաւորումէ :

Լիպերասիոնի թղթակիցին համար Վրաստան «վառօդի տակառ» մըն է, Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարար՝ Կրաչովի համար «ոչ մէկը խաղաղութիւն կ'ուզէ» : Յիշենք որ ՄԱԿ-ը զինուորական դիտողներ ղրկած էր տեղւոյն վրայ, հսկելու համար Յուլիս 27-ին ստորագրուած հրադադարի համաձայնագրին գործադրութեան (90 դէտ) : Այն օժանդակութիւնը զոր Աբխազներուն կը բերէ «Կովկասի ժողովուրդներու Համադաշնակցութիւնը» որ մահմետական Հանրապետութիւններու զինեալ կամաւորները կը համախմբէ աւելի եւս կը վտանգէ կացութիւնը եւ կրնայ հրահրել այլ շրջաններ : Հիւսիսը՝ Օսէթները երկար ատեն է կը պահանջեն իրենց կցումը հիւսիսային Օսէթիոյ (Ռուսաստանի դաշնակցութեան մէջ), քիչ անդին Աճարները (400 հազար, մահմետական) արդէն իսկ չեն անսար Թիֆլիսի իշխանութիւններուն : Հարկ է չմոռնալ նաեւ Գամսախուրդիայի կողմնակիցները, որոնք 5 քաղաք եւ ճամբաներ գրաւած են : Գամսախուրդիա սակայն տրամադրութիւն յայտնած է միանալու Վրաստանի օրինաւոր իշխանութեանց Աբխազներու դէմ : Բայց, ի՞նչ գինով : Լիպերասիոնի թղթակիցը կ'աւելցնէ որ լարուած մթնոլորտ կը տիրէ, հարաւը եւ արեւելքը, հոն ուր հայաբնակ եւ ազերիաբնակ շրջաններ կան :

Յիշենք որ Վրաստանի բնակչութիւնն է 5.400.000, 70%-ը Վրացի, 8,1%-ը՝ Հայ, 6,3%-ը՝ Ռուս, 5,7%-ը՝ Ազերի, 3%-ը՝ Օսէթ, 1,8%-ը՝ Աբխազ, դեռ կան Յոյներ եւ Ուկրանացիներ : Աբխազիոյ 537.000 բնակիչներուն 44%-ը Վրացի է, 17%-ը Աբխազ, 16%-ը Ռուս եւ 15%-ը Հայ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ խորհրդարանական ընտրութիւններուն վերջնական արդիւնքները թէեւ դեռ ծանօթ չէին Սեպ. 20-ին, բայց, արդէն իսկ յայտնի էր որ նախկին համայնավարները գլուխը կը հասնէին : Այս յաղթանակը անակնկալ մը չէ քանի որ շաբաթներէ ի վեր նախատեսուած էր : Ըստ առաջին արդիւնքներուն, Ձախի դեմոկրատ զինակցութիւնը (նախկին համայնավար) ձայներու 20%-ով է որ գլուխը կը հասնի, իրեն կը հետեւի, նաեւ համայնավարամիտ գիւղացիական կուսակցութիւնը 16%-ով, մինչ հրաժարեալ նախարարապետուհիին դեմոկրատ Միութիւնը միայն 11% կրցած է ձեռք ձգել : 27,10 միլիոն է քուէարկող Լեհերու թիւը : Անոնք կ'ընտրէին 460 երեսփոխան եւ 100 ծերակուտական : Այս արդիւնքները կ'ակնկալուէին եւ հետեւանքն են գործազրկութեան (15%), բարեփոխումներու արժած գինին : Կայ նաեւ կարեւոր այլ ազդակ մը որ Եկեղեցին է եւ այլեւս չի կատարեր անցեալի իր ազդեցիկ դերը : Լեհաստան, սակայն, լաւ ճամբու վրայ էր : Վալեզա համաձայնութեան ալ եկած էր Ռուսաստանի հետ եւ ընտրութիւններու նախօրեակին, վերջին ռուս զինուորը մեկնած էր :

ՊՈՍՆԻՈՅ հրադադարը որ պէտք է գործադրուէր Սեպ. 18, ժամը 12-էն, քանի մը վայրկեան իսկ չտեւեց : Կռիւները շարունակուեցան մահմետականներու եւ Խրուաթներուն միջեւ ամբողջ շաբաթավերջին եւ այլեւս Սեպ. 21-ին Ժընեւ ստորագրուելիք համաձայնագիրն ալ խնդրոյ առարկայ դարձած էր : Իզեթպեկովիչ ալ հաստատած է թէ հաւանական չէ որ համաձայնագիրը ստորագրուի : Ինք կը պահանջէ որ իրեն տրամադրուած հողամասը 4% յաւելում կրէ (ներկայիս՝ 30%-ն է Պոսնիոյ) եւ մուտք կ'ուզէ դէպի Ադրիական : Սերպերը եւ Խրուաթները յայտարարած են թէ ոչ մէկ զիջում կ'ընեն : Միւս կողմէ, կը նախատեսուի Թուրքիոյ աւելի չեշտուած դերը Պալքաններու մէջ, ըստ եւրոպական պաշտպանութեան ռազմագիտական ուսումնասիրութեանց Հիմնարկին մէկ տեղեկագրին : Հեղինակը որ դասախօս է Պոլիս, կ'ըսէ թէ ամէն պարագայի մէջ, Թուրքիա աւելի գործօն մասնակցութիւն պիտի բերէ զէնքի հայթայթումով եւ նիւթական ու դիւանագիտական նեցուկով :

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻ ընտրութիւններ տեղի ունեցան Ֆրանսա : Լուար-Աթլանթիքի մէջ, Էռ-Փէ-Էռ էթիէն Կառնիէ որու ընտրութիւնը խնդրոյ առարկայ եղած էր եւ ջնջուած, վերընտրուեցաւ 29 ձայնի առաւելութեամբ ընկերվարական նախկին նախարար Գլոտ Էվէնի դէմ : Լանտերու մէջ ալ, Ա. էմմանուէլի, Ազգ. Ժողովի ընկերվարական նախկին նախագահը որ հրաժարած էր, վերընտրուեցաւ առաջին շրջանին, ձայներու 50,22%-ով :

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ Հոկ. 3-ի նախագահական ընտրութեան համար Ալիեւի մրցակից թեկնածուներ յայտնուած են զորս «խաղալիկ մրցակից»ներ կը կոչէ Թուրք մամուլը : Առաջինը նախկին համայնավար դէմք մըն է, համալսարանի դասախօս որ կը կոչուի Քարրար Ապիլով. երկրորդը գործի մարդ, Զաքիր Թակիեւ : Երկար տարիներ ապրած է Ուկրանիա : Առաջին թեկնածուն 63 տարեկան է, երկրորդը՝ 46 :

ԵՐԿՈՒ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ սպաննուեցան երկու պատանիներու կողմէ, շաբաթավերջին : Մէկը՝ Պրէսթի մէկ լիսէի ելքին, Ֆարիտ որ տեղն ու տեղը սպաննած է Տավիտ անունով իր դասընկերը այն դրդապատճառով, որ ինք տգեղ ու կարճահասակ էր եւ միւսը՝ բարձրահասակ ու կայտառ : Երկուքն ալ 16 տարեկան են : Սպաննողը օրերէ ի վեր արդէն զէնքով կը պտըտէր եւ դասատուներն ու աշակերտներն ալ տեղեակ էին : Միւսը պատահած է Շալոն սիւր Սոն, այս անգամ մարդասպանը 13 տարեկան է եւ զանակ մըն է որ միրճած է ընկերոջը կոկորդին : Մեռեալները այս ամբողջը կը մեկնաբանէին գործազրկութեան, «գզայուն» արուարձաններու, «դըժուար» պայմաններու եւ այլ դրդապատճառներով :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ Սուրիացի մը ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած է

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԲԱՆԱՁԵՒԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Սեպ. 16-ին, Եւրոպական խորհրդարանը բանաձեւ մը քուէարկած է, որու կարգ մը կէտերը անընդունելի են հայկական ճակատին համար : Անգամ մը եւս, երբ դատապարտումի հարց ըլլայ, միշտ նոյն կողմին կը վերաբերի այդ դատապարտումը եւ կ'անտեսուին անցեալի բոլոր պատճառները եւ գործուած ոճիրները Սումգայիթէն սկսեալ : Կը հրատարակենք ործէս նիւթ պատմութեան համար, քաջ գիտնալով որ տեղի կամ մանաւանդ անտեղի բանաձեւերով չէ որ կը լուծուին նման հարցեր : ՄԱԿ-ի բանաձեւերը՝ վկայ :

**

PROPOSITION DE RESOLUTION COMMUNE

déposée par M. Coimbra, Mme Hoff, MM. Sakellariou, Newens, au nom du groupe du *parti des socialistes européens*, MM. Verhagen, Penders, au nom du groupe du *parti populaire européen*, M. Bertens, au nom du *groupe libéral*, Mme Roth, au nom du *groupe des verts*, M. Simeoni, au nom du groupe *Arc-en-Ciel au Parlement européen*, M. Piquet, au nom du groupe *Coalition des gauches*.

LE PARLEMENT EUROPEEN,

A. rappelant ses résolutions antérieures sur le Nagorny-Karabagh,

B. rappelant les efforts déployés par la Communauté et par les Etats membres de cette dernière pour apporter une aide d'urgence et une aide humanitaire à l'Arménie et à l'Azerbaïdjan,

C. rappelant les appels lancés à de multiples reprises par la Communauté à la Turquie pour que celle-ci permette que l'aide humanitaire soit acheminée en Arménie,

D. considérant que le conflit prolongé qui est en cours et a pour enjeu le Nagorny-Karabagh, lequel appartient à l'Azerbaïdjan et dont la population est majoritairement arménienne, se transforme depuis quelques mois en une guerre ouverte faisant intervenir un nombre sans cesse croissant de troupes et d'armes,

E. considérant que ce conflit, qui oppose les forces armées du Nagorny-Karabagh aux forces azerbaïdjanaises, risque de s'étendre et de s'internationaliser suite aux conquêtes territoriales des forces arméniennes en Azerbaïdjan,

F. eu égard aux informations faisant état de mouvements de troupes vers les frontières de l'Arménie et de l'Azerbaïdjan en Turquie et en Iran, après des offensives lancées en territoire azerbaïdjanais par les forces arméniennes locales du Nagorny-Karabagh,

G. eu égard aux condamnations de l'ONU et aux avertissements des puissances voisines (Russie, Turquie, Iran) à l'encontre des forces armées du Nagorny-Karabagh, qui, de ville en ville, grignotent un espace qui dépasse de loin les limites de la région qu'elles sont censées défendre;

1. réaffirme qu'il est partisan de l'intégrité territoriale et de la souveraineté des Etats de la région;
2. demande instamment à l'Arménie de mettre fin à ses attaques contre des villes et des villages azéris et de se retirer du territoire azéri qu'elle occupe, et engage les Azéris à ne pas lancer de nouvelle offensive contre le Haut-Karabagh;
3. invite les puissances voisines à s'abstenir de toute forme d'intervention qui risquerait d'aggraver encore la situation et d'internationaliser le conflit arméno-azéri;
4. demande à l'ensemble des parties concernées de soutenir tous les efforts visant à consolider le cessez-le-feu provisoire entre l'Azerbaïdjan et les autorités du Nagorny-Karabagh en vue d'aboutir à l'application intégrale des résolutions du Conseil de sécurité des Nations unies;
5. reconnaît qu'il est difficile de dégager un accord auquel souscrivent toutes les parties, eu égard au fait que les intérêts de la population arménienne du Nagorny-Karabagh n'ont pas été suffisamment pris en considération dans l'ancienne République d'Union soviétique qu'est l'Azerbaïdjan et à la haine engendrée par des années de violence, de part et d'autre;
6. soutient tous les efforts déployés en vue de parvenir à un règlement pacifique et visant un compromis durable;
7. voit dans les efforts de médiation de la communauté internationale un élément nécessaire à une solution pacifique, non sans tenir compte de la responsabilité particulière qui incombe aux Etats qui ont pris la succession de l'ex-Union soviétique;
8. demande aux Etats membres et à la Commission d'user de leur influence, dans leurs relations avec l'Arménie et l'Azerbaïdjan, pour promouvoir l'arrêt du conflit militaire et un règlement pacifique;
9. charge son Président de transmettre la présente résolution à la Coopération politique européenne, au Conseil et à la Commission, ainsi qu'aux gouvernements d'Arménie, d'Azerbaïdjan, de Turquie, d'Iran et de Russie.

ՀԱՅԵՐԷՆԱԽՕՍՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Անցեալ տարի յօդուածաշարքով մը անդրադառնալով ամերիկահայ անդրանիկ վարժարանի հիմնադրութեան պարագաներուն, անոր ստեղծած խանդավառութեան, ծայր տուած դպրոցաշրջաւին եւ վարժարաններու առաքելութեան, կը նըշէի թէ ամերիկահայ կրթական շարժումի սկզբնաւորութենէն աւելի քան քառորդ դար ետք, այսօր, բազմաթիւ հարցականներ կը ցցուին մեր առջեւ։ Այն՝ թէ հայկական վարժարանները ո՞րքանով արդարացուցած են իրենց գոյութիւնը, իւրաքանչիւր դպրոց ո՞րքանով իրագործած է վաղուան ղեկավարներ պատրաստելու իր յանձնառութիւնը, ի՞նչ է հայկական դպրոցներու մէջ հայերէնախօսութեան համեմատութիւնը եւ վերջապէս՝ ո՞րքանով կը պահպանուի տոհմիկ դիմագիծը։

Առ այդ, հանդիպումներ ունենալով հայկական վեց վարժարաններու տնօրէններուն հետ, կրցած էի ստանալ պատասխանը առաջին հարցումիս՝ այն է՝ «Հայկական վարժարանները ո՞րքանով կ'արդարացնեն իրենց գոյութիւնը»։

Նոյն հանդիպումներու ընթացքին տնօրէններուն հետ արծարծեցի հայերէնախօսութեան հարցը։ Ըստ Արեւմտեան Թեմի Ուսումնական Խորհուրդին՝ «Հայ ազգային վարժարանները հիմնապէս կը նպատակադրեն՝ հայեցի կրթութեան անշեղ իրագործումը՝ համամարդկային արժէքներու ամուր պատուանդանին վրայ, ձգտելով հայերէնախօս մթնոլորտի մէջ առիթ ընծայելու բոլոր ուսանողներուն աճիլ եւ զօրանալ հայ աւանդական արժէքներով ինչպիսին են ընտանիք, կրօնք, ազգ, բարոյականութիւն եւ արուեստներ» (3-րդ կէտ)։

Ֆերահեան ազգային վարժարանին տնօրէնը՝ Վարդգէս Ղազարեան (այժմ փոխարինուած Լեւոն Գասպարեանով), անդրադառնալով իր դպրոցին մէջ հայերէնախօսութեան համեմատութեան՝ կ'ըսէր. «Մեր աշակերտներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը հայերէն չի խօսիր, հայերէնախօս չէ։ Հայերէն լաւ գիտեն, բայց չեն խօսիր։ Ասիկա չի նշանակեր՝ դպրոցը գոցել ու երթալ։ Բարձրագոյն դասարաններու մէջ աշակերտներու մօտ ազգային գիտակցութեան, պատկանելիութեան զգացումը շատ գնահատելի է։ Ես այս իրականութեան ականատես եղայ Ֆերահեա՛ն դպրոցին մէջ։ 6-9-րդ կարգերու մէջ պարզուած յուսահատական երեւոյթներէն ետք, 10-12-րդ կարգերու աշակերտութեան ցուցաբերած գիտակցութիւնն ու յանձնառութիւնը ջերմութեամբ կը լեցնեն մեր սրտերը։ Վերին կարգերու աշակերտները շատ աւելի հայերէն կը խօսին, քան՝ աւելի փոքրերը։ Հաւանաբար հասունութեան հետեւանք է»։

Թէ ի՛նչ աշխատանք կը տարուի հայերէնախօսութիւնը ընդհանրացնելու մարզին մէջ, Պ. Ղազարեան կը նշէր. «Յաճախ հաւաքոյթներ կ'ունենանք եւ աշակերտներուն կը բացատրենք հայերէն խօսելու կարեւորութիւնը։ Եթէ օրէնք մը հաստատենք եւ պատժամիջոցներու դիմենք, կրնանք հակառակ արդիւնք ձեռք բերել։ Հարկ է դիմել այնպիսի միջոցներու, որ աշակերտները իրե՛նք զգան եւ գիտակցին հարցին կարեւորութեան։ Օրինակ, Ապրիլ ամսուան երկրորդ կիսուն մեր աշակերտները հայերէն կոչերով T-shirt-ներ կը հագնին, համազգեստի փոխարէն. թէեւ այս կոչերն ալ երբեմն անգլերէնով գրուած կ'ըլլան, դժբախտաբար։ Պէտք է ըսել որ սկսած ենք հետըզհետէ entertainment-ներու սերունդ պատրաստել, քան՝ ընթերցասէրներու։ Աշակերտներուն բարեկամը գիրքը չէ, այլ՝ հեռատեսիլը։ Ամէն տասը տարին անգամ մը կրթական կեանքի մէջ յեղաշրջում մը կը կատարուի։ Տասը տարի առաջուան սերունդին վիճակը տարբեր էր այսօրուան սերունդէն։ Տասը տարի ետք այսօրուան սերունդն է, որ համալսարան պիտի երթայ ու աւարտէ։ Եթէ կը խորհինք որ մեր աշակերտները պիտի երթան և հայերէնի ուսուցիչներ պիտի դառնան, ատիկա բաւական երկար ճամբայ է, քանի որ պէտք է նիւթականն ալ նկատի ունենալ։ Մէկ խօսքով՝ մարդակերտումի, հայակերտումի, Հայութիւն սիրելու մարզերուն մէջ մեծ աշխատանք կը տանին ազգային մեր վարժարանները։ Թէ ո՛րքանով իրականութիւն կը դառնայ, այդ տեսած ենք 28 տարուան պատմութեան ընթացքին արձանագրուած որոշ յաջողութիւններով։ Կան նաեւ դժգոհութիւններ, որոնց վերացումով եւս զբաղած ենք»։

Հայերէնախօսութեան առընչութեամբ նոյն հարցումը կ'ուղղէի Ալեք Փիլիպոս ազգային վարժարանի տնօրէն տոքթ. Օննիկ Քէշիշեանին. (իր կարգին փոխարինուած Վիգէն Եաղուպեանով). «Պէտք է ըսել որ բոլոր հայկական վարժարաններուն հետ բաղդատած մեր վարժարանին մէջ մեր աշակերտները ամէնէն շատ հայախօս են. անշուշտ ո՛չ անոր համար, որ մենք մասնաւոր ճիգ կ'ընենք կամ յատուկ ուշադրութիւն կը դարձնենք, այլ՝ պարզապէս, որովհետեւ այս այսպէ՛ս է։ Սակայն մենք գոհ չենք եղածէն, որովհետեւ հայերէնախօսութիւնը ընդհանրացած չէ, թերի է եւ անընդունելի։ Եթէ յարաբերաբար աւելի հայախօս են մեր աշակերտները, գլխաւոր պատճառն այն է՝ որ մեր ուսուցիչներուն մեծ մասը Հայեր են եւ դասարաններուն մէջ գրեթէ միշտ հայերէն կը խօսին։ Հարկ է նշել, որ ծնողքներու մօտ եւ տան մէջ հայերէնախօսութիւնը տիրական է»։

Հայերէնախօսութեան հարցը իւրայատուկ բնոյթ ունի Շամլեան ազգային վարժարանին մէջ, ուր կան արեւմտահայ եւ արեւելահայ աշակերտներ։ Տնօրէնը՝ Վագգէն Մատէնլեան, անդրադառնալով հարցումիս՝ կ'ըսէր. «Հայերէնախօսութեան համեմատութիւնը գիտնալու համար հարցախոյզ չենք կատարած, հետեւաբար դժուար է չափել։ Սակայն հոս եւս ցաւալի է իրողութիւնը։ Որքան ալ կը խօսինք, դիտողութիւն կ'ընենք – դեռ պատժելու չենք սկսած, թերեւս ա՛յդ ալ պէտք է ընենք–, նկատել կու տանք թէ անգլերէն մի՛ խօսիք, հայերէ՛ն խօսեցէք, շատ չենք յաջողիր։ Ցաւով կ'ըսեմ, որ տանս մէջ իսկ չեմ յաջողիր։ Երկու զաւակ ունինք, տէր եւ տիկին ենք՝ հայախօս, կրնանք պարտադրել մեր զաւակներուն որ հայերէն խօսին, սակայն զրկանքներով, յանդիմանութիւններով եւ այլ միջոցներով կրնանք միայն մասա՛մբ յաջողիլ։ Երբ տան պատկերը այս է, երեւակայեցէ՛ք որ դպրոցի 425 աշակերտներուն պէտք է հասկցնել որ հայերէն խօսին։ Ձենք կրնար շատ յաջողիլ. բնական ձեւով այդպէս կու գայ, դժբախտաբար։

«Մեր դպրոցի պարագային կայ իւրայատուկ երեւոյթ մը։ Տարուան սկիզբը, երբ բակին մէջ կը քալէի, խումբ մը աշակերտներ իրարու հետ անգլերէն կը խօսէին։ Հարցուցի թէ ինչո՛ւ անգլերէն կը խօսին եւ հայերէն չեն խօսիր։ Մէկը պատասխանեց՝ "Ես Պէյրութի հայերէն չեմ իմանում", միւսը ըսաւ՝ «Ես պարսկահայերէն չեմ գիտեր»։ Նկատի առած այն՝ որ երկու հատուածներէ եկած աշակերտներ իրենց խօսակցական լեզուին մէջ կը խառնեն արաբերէն կամ պարսկերէն բառեր, կամ կ'ունենան բարբառային արտայայտութիւններ, դժուար կը դառնայ զիրար հասկնալը։ Աւելի՛ն. տարբեր հատուածներու աշակերտներ միասին չեն հետեւիր հայերէնի դասերուն, այլ բաժնուած են արեւմտահայ եւ արեւելահայ դասարաններու, հետեւաբար մայրենիի զոյգ բարբառները փոխադարձաբար խորթ կը թուին մեր տղոց։ Այս հարցին լուծումը անոնք գտած են անգլերէն խօսելուն մէջ. լեզու մը՝ զոր կը հասկնան բոլորն ալ»։

Նկատի առած այն՝ որ հայերէնախօսութեան տոկոսը շատ չնչին է, չկա՞յ որեւէ միջոց՝ գոնէ տոկոսը քիչ մը բարձրացնելու համար։ Պ. Մատէնլեան կը պատասխանէր. «Ես կը կարծեմ որ շատ մեծ ճիգերով այդ տոկոսը կրնայ քիչ մը աւելնալ։ Եթէ հինգ տոկոս է, շատ-շատ պիտի ըլլայ ութ տոկոս։ Այս հարցումին կ'ուզեմ ուրիշ օրինակով մը պատասխանել։ Լոս-Անճըլըսի մէջ կայ Ֆրանսական լիսէ մը, ուր կը պաշտօնավարեն agrégation (ուսուցչական աստիճան) ունեցող համալսարանաւարտ ուսուցիչներ, որոնք հետեւած են նաեւ ամերիկեան մանկավարժութեան։ Լիսէն մասնաւոր դպրոց մըն է, ուր կը յաճախեն Ֆրանսական գաղութի մեծահարուստներու զաւակները։ Ընտանիքներ՝ որոնք մնայուն կապի մէջ են իրենց երկրին հետ։ Անոնք քանի մը տարի հոս բնակելէ ետք կը վերադառնան Ֆրանսա։ Մեզի պէս ընդմիշտ հոս մնալու հարց չունին։ Այլ խօսքով, անոնք մշակութային զօրաւոր կապեր ունին իրենց հայրենիքին՝ Ֆրանսայի հետ։ Հանդիպեցայ այդ Լիսէի աշակերտներէն մէկուն ծնողքին։ Հայրը կ'ըսէր. «Երբ երկու տարի առաջ Ամերիկա եկայ, երկու զաւակներս լիսէ արձանագրեցի. այն ժամանակ ա՛յն քան անգլերէն չէին գիտեր, որ նոյնիսկ չէի կրնար զիրենք նպարատուն ղրկել հաց բերելու համար։ Հիմա զաւակներս կը մերժեն Ֆրանսերէն խօսիլ»։ Տակաւին չխօսինք Հայաստանի մասին, երբ Ֆրանսայի պէս հզօր Պետութիւն մը, որ ամբողջ աշխարհին քաղաքակրթութիւն, մշակոյթ տուած է, այսպիսի պարագայի մը ամերիկեան ուժգնութեան առջեւ տեղի կու տայ։ Հետեւաբար գերմարդկային ճիգ պէտք է այդպիսի հոսանքի դիմանալու համար։ Հաւանաբար անսահման ճիգերով հայերէնախօսութեան տոկոսը քիչ մը կրնայ բարձրանալ, բայց իրատեսութիւնը կը պարտաւորեցնէ մեզ մեծ յոյսեր չսնուցանել հայերէնախօսութեան մեծ տարողութիւն տալու»։

Ինչ կը վերաբերի Շարլոթ եւ Էլիզ Մերտինեան Հայ Աւետարանական վարժարանին, տնօրէն տոքթ. Վահէ Տարագճեանի հաստատումով՝ «Դպրոցին մէջ հայերէնախօսութիւնը գրեթէ հարիւր առ հարիւր է»։

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ԲԱԶՄԱԾՈՒՓ ԱՇԽԱՐՀ

Հեղինակ՝ ՎԵՀԱՆՈՅՇ ԹԵՔԵԱՆ

Արագ թաւալող մեր ժամանակներուն, երբ բոլորիս ծանօթ պատճառներով արեւմտահայերէնը վիրաւոր մէկու մը պէս կը տապլտկի, կ'ոլորուի կոտտալով, հաճելի է կարդալ նորաստեղծ քերթուածներ՝ հայարարբառ։ Հաճելի մանաւանդ, երբ գիտակ նախկին բերքին, քառորդ դարու տարածութեամբ, Լիբանանէն Միացեալ-Նահանգներ, կը նկատես ստեղծանական կայուն վերելք։ Լեզուի յըղկում, ոճի մշակում, խոկումի խորութիւն առաւել մակբայներու դէզով ծանրաբեռն։

Ցղացումի ինքնատիպ գիծ մը արդէն իսկ իբրեւ խոստում ակներեւ դարձած էր Վեհանոյշ Թեքեանի բանաստեղծական անդրանիկ հատորով՝ Կապոյտ Ապրիլ, 1969։ Անոր յաջորդող Ոստրէն, 1974, մեզի առիթ տուաւ ըսելու, թէ «Լիութեան հաստատումը՝ ինճզինճ պարտադրող էջերով, անկասկած տեղ պիտի գտնէ յաջորդական հատորներու մէջ։ Այս վստահութիւնը անոր համար, որ Վեհանոյշ Թեքեան, ինչպէս ցոյց կու տայ Կապոյտ Ապրիլէն վեց-եօթը տարիներ ետք լոյս տեսած Ոստրէն, չի գոհանար կեանքի լուսանցքին վրայ մնալով, այլ կը փորձէ ապրիլ զայն զգացական եւ իմացական զոյգ լարերով»։

Ասիկա յատկապէս հաստատելի դարձաւ անոր 1978-ի Կիզակէտով, ուր չեշտուած ուժգնութեամբ մէջտեղ եկաւ տարողունակ իմացականութիւն մը՝ ըղձայական լարի զուսպ, այլ սակայն ոլորշակի զգայարանքով։

Մասնաւորաբար այստեղ ակնյայտնի դարձաւ բանաստեղծուհիին չեշտուած հակումը մերժելու կէտադրական, առոգանական սահմանները, բնականաբար, կառոյցի իւրայատուկ մօտեցումով։ Սակայն, հաւասարակշռութիւնն ալ անկասկած չմնաց։ Ըսել կ'ուզենք, թէ լեզու եւ, անշուշտ, ոճ, իրենց արտայայտչական հիմնատարրերով, համընթաց քալեցին ներքին բնորոշուող բովանդակութեան հետ։ Ականջ խոցող քիչ բան, իմացական եւ ըղձացական ոլորտներէն ներս։

Յաջորդ հանգրուանը՝ Նշանագիր, 1987։ Հոս եւս, ինչպէս նկատած էինք առենին, ուղիներու փնտռտուք մարդոց եւ իրերու՝ տարածքներու սահմանումով։ Հասարակաց գիծ մը խոհերու, անշուշտ, մտաւոր եւ հոգեւոր տարրալուծումներով ընդելուզուած։ Շեշտուած ներքին պահեր եւ վիճակներ՝ խորասոյզ տենդով ակներեւ։

Ահա վերջինը՝ Բազմածուփ աշխարհ, դեղատիպ, շուրջ 120 էջ. այս մէկը տպագրուած Միացեալ-Նահանգներ։ Տարեթիւ՝ 1993։

Վեհանոյշ Թեքեանի մօտ անգամ մը եւս կը նկատենք սիրտ մը, որ խորազգած է եսամոլ, եսակեդրոն շրջապատի մը մէջ։ Հոս արդէն խարկուած սիրտն է, որ կը խօսի։ Ո՛չ տեղի-անտեղի ցանցուած պոռոտ պլըոցներով, ընդհանրապէս ճոռոմ, ուռուցիկ, փքուռոյց բառերու մթերքով լեփ-լեցուն (պարագան ոմանց)։ Ո՛չ ալ աշխարհի ոստայնին մէջ ղողհար մատներով, ըսեմ-չըսեմի մտավախութեամբ իր «կեղեւ»ին մէջ սեղմուած անջիղ, անողնայար «հոգիներ»ու նման։ Հետեւաբար՝ եթէ բանաստեղծուհիին խօսքը պարզ իմաստով բառակոյտերու տակ կքող պոռչտուք մը չէ, նաեւ չէ՛ հովերուն յանձնուած բառաչ մը։ Ան գիտէ դիտել եւ խոհուն աչքով (ներքին զգայարանքը հոս կարեւոր կը նկատենք) հաստատել։ Ան ունի լար մը, որ մարդկայնական է՝ անկեղծ շունչով պարուրուած։

Այս շրջանակով պատրանաթափ երազներ՝ անշուշտ։ Այս պարունակով յուսախաբութիւններ՝ անկասկած։ Ի վերջոյ, չմոռնանք, թէ մենք հոս դէմ յանդիման կը գտնուինք Հայուհիի մը (այս շրջանակը կ'ընդգրկէ թէ՛ դիմագիծ, թէ՛ կնոջական հասկնալի հոգեխառնութիւն՝ մայրութեան կնիքով), որ անխառն երազներով կեանք մտած, ցաւօք սրտի, կարծես կեանքի պարտադրութիւն, «այնքան տգեղ կպչուն բաներ...» տեսած-արձանագրած է։ Ա՛յս այսպէս ըլլալով հանդերձ, անոր մօտ ամուր խարսխած կը գտնենք երազները (հասկցէ՛ք՝ մարդկայինը), քանի աւոնք, ինչպէս կ'ըսէ ան, իրմէ զատ տեղ չունին։

Բանաստեղծուհիին ներքին աշխարհին մէջ տունատեղ եղած է նաեւ Երկիրը՝ ուկեհիւս. պապենական հողն է ասիկա։

Վեհանոյշ Թեքեանի ոճը պրկուած ճիգ նկարագիր ունի։ Լեզուն՝ եփուն, մնալով միշտ յստակ, որոշ։

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

— Ակամայ չրջանցեցինք ծեղքուած մանրանկար, 1987-ի հատորը, ուր արձակ տողերով Վ. Թ. երկփեղուած, մասնատուած իրականութեան մը (Լիբանանեան քաղաքացիական պատերազմը) պատկերը կը ձգտէր տալ հոգեվիճակներու ցուցադրութեամբ։

ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՆԵՕՐՈՔԻՄԻԿՈՍՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՈՒՄ

Սոյն թուի Օգոստոս 22-28 Մոնփըլիէ-ում տեղի ունեցաւ նէօրոքիմիկոսների միջազգային կոնգրէսը, որին մասնակցում էին շուրջ 1500 գիտնականներ, աշխարհի 40 երկրներից:

Հայաստանից մասնակցում էին հինգ գիտնականներ, որոնց շարքին ակադեմիկոս Արմէն Գալոյեանը իր աշխատակիցներով եւ Կոստանդին Ղարագէօզեանը:

Փրոֆ. Գալոյեանը եւ իր աշխատակիցները (գիտութիւնների թեկնածուներ Նինա Բարխուդարեանը, Գէորգ Գէորգեանը, Պերտա Գուրվիցը) հանդէս եկան զեկուցումներով, իրենց կողմից յայտնաբերուած ուղեղի նոր հորմոնների, քիմիական կառուցուածքների եւ ազդեցութիւնների մեքանիզմի վերաբերեալ:

Այս առանձնայատուկ սպիտակուցային (փրոթէին) բնոյթ ունեցող նոր նէօրոհորմոնները (ուղեղային հորմոնները) հանդիսանում են սրտի պսակաձեւ երակները լայնացնող բաղադրութիւններ, որոնք կարեւոր նշանակութիւն ունեն սրտի ինֆարկտիւսի, բարկինսոնեան հիւանդութեան, ինչպէս նաեւ որոշ հիւանդութիւնների բուժման համար:

Փրոֆ. Գալոյեանի զեկուցումներից մէկը նուիրուած է եղել սրտի որոշ բջիջների կողմից արտադրուող հորմոնների եւ ուղեղի հորմոնների փոխադարձ կապերին:

Հայաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի թղթակից-անդամ Փրոֆ. Կոստանդին Ղարագէօզեանի զեկուցումը նուիրուած էր ուղեղի այտուցային հիւանդութիւնների ընթացքում ճարպերի փոխանակութեան առանձնայատկութիւններին, որոնք ունեն կարեւոր գործնական նշանակութիւն:

Հայ գիտնականների աշխատանքները արժանացան համագումարի մասնակցողների մեծ գնահատանքին:

Փրոֆ. Գալոյեանը վարիչն է Հայաստանի Ակադեմիայի Կենսաքիմիայի Ինստիտուտին, որը հիմնուել է հանգուցեալ ակադեմիկոս Փրոֆ. Հրաչեայ Բունիաթեանի ջանքերով, եւ այսօր նրա անունն է կրում:

Փրոֆ. Ղարագէօզեանը նոյնպէս Փրոֆ. Բունիաթեանի շնչի տակ է ստացել իր գիտական պատրաստութիւնը եւ այժմ վարիչն է Հայաստանի Ակադեմիայի Մոլեկուլային Կենսաբանութեան Ինստիտուտին:

Ա. Բ.

[illegible]

ՅԱՆՑԱՆՔ ՉԷ ՄՐՑՈՒՄ ՄԸ ԳՆԵԼ

Ֆրանսական ֆութպոլի խումբի մը շուրջ յարուցուած փոթորիկը որոշ չափով զարմանալի կը թուի Սպանացիներու, որոնք իրենց երկրին մէջ վարժուած ըլլալ կը թուին նման միջադէպերու: Մատրիտի թերթերէն մէկուն մէջ այս ուղղութեամբ համեմատութիւն մը կատարուած է սպանացի լրագրողի մը կողմէ:

Ան կը տարուի ֆութպոլը աշխարհի հընադոյն ասպարէզին զուգահեռ դիրքի մը վրայ տեսնելու. այնքան անբարոյութեամբ շրջապատուած է այդ միջավայրը: Ու հետաքրքրական է տեսնել թէ երբեմն միայն կ'արթննայ մարդոց ուղղամտութիւնը, ինչպէս օրինակ Մարսէյլի ՕՄ-ին պարագային. եղածը այն է որ խումբը մրցում մը «գնած է» Ֆրանսային ախոյենութեան խաղերուն, որպէսզի աւելի վստահութեամբ մրցի Եւրոպայի Բաժակի աւարտականին:

Երեւոյթը համատարած բնոյթ ունի, բայց մարդիկ շատ մոռացկոտ են: Սպանիոյ մէջ ոչ ոք կը թուի յիշել 1976-ի գարնան երեք իրաւարարներու արտաքսումը որոշ խումբերու հանդէպ իրենց քիչ մը շատ չեշտուած համակրանքին պատճառով: Վեց ամիս ետք Ռէալ Մատրիտ մարզարանին մօտակայ պանդոկի մը առջեւ ոստիկանութիւնը կը ձերբակալէր անձ մը որ երկու ուրիշ իրաւարարի հետ ժամադրուած էր անոնց 1 միլիոն փէզէթա պարունակող պայուսակ մը յանձնելու համար: Ընթական երկու շաբաթ ետք բանտէն ազատ կ'արձակուէր, բժիշկները համոզած ըլլալով որ մտային անհաւասարակշիռ մըն է...:

Ֆութպոլի սպանական խումբերուն միջեւ ամէնէն մեծ գայթակղութիւնը արձանագրուած է 1980 Ապրիլին, Մալակա — Սալամանքա մրցումին. այս վերջին խումբը 3 - 0 շահած էր խաղը, բայց նախագահը պաշտօնազուրկ եղաւ, մարզիչը երկու տարի դաշտէն հեռու մնալու դատապարտուեցաւ, իսկ հինգ խաղացողներ ծանր պատիժներ ստացան որովհետեւ 4,5 միլիոն փէզէթա կաշառք ստացած էին:

Կարելի է երկարել օրինակներու շարքը, միայն այն պարագաներուն որոնք հասած են մինչեւ դատարան. պէտք է ըսել որ անոնց մեծ մասին համար անհրաժեշտ փաստերն ալ գտնուած չեն: Այս կացութիւնը վերջերս մարզական դատեւրու բազմաթիւ դատաւորներու ըսել տըւած է թէ Սպանիոյ մէջ մրցում մը գնել յանցանք չի նկատուիր: Արդէն արդարադատութիւնը այս մասին վճռելու ձեռնհասութիւնը չունի, քանի որ պատիժները կը տրուին ֆութպոլի սպանական Դաշնակցութեան կողմէ: Անոր նախագահը ընդունելէ ետք որ կասկածներ կը ծանրանան սպանական ֆութպոլին վրայ, վերջին ամիսներուն ձեռքերը լըւացած ու չքմեղացուցած է բոլոր անոնք որոնք կասկածելիներ կը նկատուէին:

«Բարեբախտաբար, ֆութպոլի մեր ազգային լիկը ոչինչով կը նմանի ֆրանսականին» կ'ըսէ Լեհերն ալ: Կը շարունակեն թէ իրենց բոլոր Թափիները լաւ են եւ խումբերու նախագահները պատճառ չունին մտահոգուելու ոչ այս եղանակին համար, ո՛չ ալ յաջորդին: Անոնք երբեք գործ չեն ըներ միամիտներու հետ որոնք օր մը կը խոստովանին թէ իրենց պարտէզին մէկ անկիւնը դրամ պահած են. թող փնտռեն, ոչինչ պիտի գտնեն: Լեհական ֆութպոլի ախոյենութեան վերջին մէկ պատահարը արձանագրուած է գլխաւոր երկու խումբերուն մրցումի օրը. երկուքն ալ յաղթանակով աւարտած են իրենց մրցումները ու ախոյենական կոչումին համար անհրաժեշտ եղած է վեց կոլերու նշանակումը: Ձայնասփիւռը ուղղակի հաղորդումով տուած է խաղերը եւ երկու խումբերը իրենց հասած լուրերուն հետեւելով ըստ այնմ խաղարկութիւն ցուցաբերած են, վերջնական արդիւնքները 7 - 1 եւ 6 - 0 եղած են երկու խումբերուն համար: Ֆութպոլի լեհական Դաշնակցութիւնը ուշադրաւ կը նկատէ դիպուածը ու քննութիւն կը բանայ: Արդիւնքը այն կ'ըլլայ որ ախոյեան հռչակուած խումբը կը զրկուի կոչումէն, միւսն ալ աստիճան կը կորսնցնէ: Լեհական թերթ մը կը գրէ թէ Թափի լաւ կ'ընէ Վիսթիւլի ափերը այցելելով անգամ մը, հարկաւոր դասեր առնելու համար: Առեւտրական ձեռնարկութիւններ գնելու մարզին մէջ իր հըմտութիւնը կրնայ օգտակար ըլլալ երկրին Սեփականացումներու նախարարութեան. ատոր փոխարէն, ինք ալ կրնայ սորվիլ թէ ինչպէս պէտք է շահիլ ախոյենութիւն մը...:

ՔԱՂՀԱՆ

Publications Reçues

SYRIE

MEMOIRE ET CIVILISATION

Institut du Monde Arabe

Flammarion, 1993.

ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻ ՀԻՒՐԵՐ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 10, ժամը 20-ին Կրընոպլի Հայ Մշակութային Տան մէջ երեկոյթ մը կազմակերպուած էր Փարիզ կատարուած «Արարատ» Ակադեմիայի համագումարին մասնակցող պատուիրակութեան ներկայութեամբ. երեկոյթը բաժնուած էր երկու մասերու. առաջինով նախագահ տոքթ. Յ. Գըրքեաշարեան բացատրութիւններ տուաւ «Արարատ»ի գործունէութեան եւ ապագայ ծրագիրներուն մասին, շեշտելով նման համագումարներու եւ Հայաստանի օգնելու կարեւորութիւնը, որուն համար ծրագրուած էր գիտական հետազօտութեան միջազգային հիմնադրամի մը ստեղծումը:

Յետոյ խօսք առաւ Տիկին Ծովինար Ջալոյեան ու ներկայացուց Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ վերածնունդը, ըսելով. —

«Հայաստանի վերածնունդը մասնաւորապէս գիտութեան, փիլիսոփայութեան ճիւղերուն մէջ ունեցաւ որոշ յաջողութիւններ, արեւմտեան վերածնունդէն շատ առաջ, սակայն կիսատ մնաց ու չկրցաւ կատարելագործուիլ, Անիի գրաւումին եւ Կիլիկիոյ անկումին (1375), Թուրքերու, Մեմլուքներու եւ այլ ցեղերու արշաւանքին պատճառով, սակայն վերածնունդը շարունակուեցաւ մինչեւ դարու վախճանը»:

Երկրորդ բաժինը նուիրուած էր պատանի ապագայ երաժիշտներուն:

Տիկին Ս. Ադամեանի գուրգուրանքին տակ նուագեցին՝ Արմէն Սահակեան (ծընած՝ 1980-ին) դաշնակ, Լեւոն Առաքելեան (ծնած՝ 1982-ին) թաւջութակ, Հայկ Արսէնեան (1979) դաշնակ, Մարինէ Պխճեան (1981) ջութակ:

Բոլորն ալ կը յաճախեն Երեւանի երաժշտանոցը եւ ապագայի արուեստագէտներու տաղանդը ունին:

Նուագեցին՝ Մենտըլսըն, Ֆօրէ, Շոփէն, Կոմիտաս, Միրզոյեան, Այվազեան, Խաչատուրեան, արժանանալով բուռն ծափերու:

Երեկոյթը վերջացաւ մտերիմ զրոյցով մը:

Վ. Բ.

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

— ՀԱՏՈՒԱԾ —

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԾԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

9.

ՀԱՅԱՏԱՌ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԳԻՐՔԸ

Հայատառ Թուրքերէնով լոյս տեսան նաեւ տասնէ աւելի արեւելեան հէքեաթներ, 1870-1881 տարիներու միջեւ, ինչպէս Աշըգ Ղարիպ, Աշըգ Քէրիմ իլէ ասլը քանըմ, Լէյլա իլա Մէճնուն, Շահ Իսմայիլ իլէ Կիւլիզար հանըմ, Քէօր օղլու, Մելէք Շահ իլէ Կիւլլիւ հանըմ, Նասրէթթին Հոճանըն թօհաֆ Լաթիֆէլէրի, Շիրին իլէ Ֆերհատ, Զէյնապ ու էսման, Թահիր վէ Զէօհրէ, Խուրշիտ վէ Միհրի:

Բայց առաւելապէս եւրոպական վէպերն էին որ թարգմանուեցան թրքախօս Հայերուն համար: Այդ վէպերուն գլխաւոր թարգմանիչներն եղան Կարապետ Փանոսեան, Յովհ. Թօլայեան, Քերովբէ Լիմոնճեան, Մ. Պ. Արապաճեան, Տիգրան Ադամեան, Անտոն Ալիք, Գ. Սիմքէշեան, Մ. Նադաշեան, Մ. Պիտար եւլն.:

Ուշադրաւ է որ Թրքախօս Հայերուն մատուցուած են առաւելապէս ֆրանսացի հեղինակի մը՝ Զավիէ տը Մոնթէփէնի պուլվարային վէպերը, որոնցմէ հայատառ Թուրքերէնով թարգմանուած եւ տպուած են.

Անիէր ճինայէթի, Փարիզ Ղարայիպի, փարիզ Պաթագաճէլէրի, Փարիսթէ ճէլէր օլուր, փարիզ փաճիալարը, Գային վալիտէ, Գըզըլ վասիէթնամէսի, Գըզըլ սէհիրպազ, էֆմէճնի խաթունը, էսրարը Հինտ, Թունտուան գըզլար, Իւչ միլիոն փրանք թըրախօմա, Կիճէ սուլթանը, Ճէնազը Աշգ, Մէճնունլար թապիպի, Ջինկեանէ գըզը, Սիմոն վէ Մարի, Օն իւչ նօմէրօլու արապա:

Հայատառ Թուրքերէնով թարգմանուած հեղինակ եղան, ուրիշներու կարգին, նաեւ. Էօժէն Սիւ (Աշգ ու սէվտա չօճուգլարը, էսրարը Փարիզ), Ժիւլ Վէրն (Փարիզտէ պիր Ամերիգալը, Գաբթան Հաթէրասըն Սէրկիւզէշթի, Եիրմի պին փարսախ տէնիզլէր ալթընտա սէյահէթ, Կիզլի ատա), Օքթաւ Ֆէօյէ (Փարիզլի պիր գըզըն հիքիայէսի), Ժորժ Օնէ (Գօնթէս Սարա, Նէթիճէի Մէրամ), Ալեքսանդր Տիւմա (Մոնթէ Քրիսթօ), Ժիւլ Մարի (Մարքիզ կապրիէլ), Վոլթէր (Միքրօմէկազ Հիքիայէսի), Սէրվանթէս (Տօն Քիշոթ), Լամարթին (Կրազիէլլա), Փոնսոն տիւ Թէրայլ (Ռոքամպոլ):

10.

ՄԱՄՈՒԼՆ ՈՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

Արեւմտահայ լրագրութեան դերը շատ մեծ եղած է, չըսելու համար ամենամեծը, արեւմտահայ աշխարհաբարի ծաղկման մէջ՝ անոր խանձարուրի շրջանէն մինչեւ մեր օրերը:

Նախ անոր համար որ հայ մամուլը ըստիպուած էր ամէն օր խօսիլ ժողովուրդին հետ անոնց հասկցած լեզուով, եւ միեւնոյն ատեն հնարաւորութիւն տալ այդ լեզուին գրականութեան մօտենալու ինքն ալ իր կարգին:

Ապա զատ՝ մամուլը ստիպուած էր կեանքին հետ քայլ պահել ու արտայայտել դարը իր բոլոր նոր երեւոյթներուն մէջ. ան ստիպուած էր բառեր յօրինել օրը օրին՝ առանց կարենալու սպասել որ քերականները իրենց կարծիքն ըսեն ու բառարանները որդեգրեն զանոնք:

Եւ վերջապէս, հայ նոր գրականութիւնը լրագրութիւնն էր որ խանձարուր ունեցաւ իրեն ու երկար ատեն դուրս չելաւ անոր էջերէն. ան ծաղկեցաւ թերթերու հովանիին տակ, ու անոնց հետեւեցաւ հեւ ի հեւ:

(Շար. 30)

[illegible]

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՇԱՀԵԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

«Peintres arméniens des XIXe et XXe siècles» — այս խորագրով ծաւալուն հատոր մը լոյս կը տեսնէ Կրընոպլի մէջ, Նոյեմբերին: Ալպոմի մէջ ընդգրկուած են 26 նկարիչներէ 194 գունաւոր վերատպութիւն: Ուշադրաւ է, որ առաջին անգամ ըլլալով վրձինի հայրենի եւ Սփիւռքի անուանի վարպետները՝ Այվազովսքի, Սուրէնեանց, Սարեան, Մինաս, Ցակոբեան, Շահին, Թիւթիւնճեան, Կորքի, Գառզու, Ժանսէմ եւ ուրիշներ կը ներկայացուին միասին, մէկ ընտանիքի մէջ:

Ֆրանսերէն, հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով հրատարակուող այս ալպոմի հեղինակը հայրենի ծանօթ արուեստաբան, Հայաստանի Ազգ. Պատկերասրահի տնօրէն Շահէն Խաչատրեանն է: Անցեալ տարի ան կրցաւ հրապարակ հանել (Ֆրանսացի բարեկամներու օգնութեամբ) Պատկերասրահի ուղեցոյցը: Նոր ալպոմը, որուն գինը համեմատաբար ծաւալին մատչելի է՝ 260 Ֆր., ստանալու համար պէտք է դիմել՝

Imprimerie Aujard Blanchod,
3, rue Charrel, 38000 Grenoble,
Tél. : 76. 96. 06. 15.

Հրատարակչական ծախքերը փակելէ ետք, ալպոմի շահը պիտի յատկացուի Պատկերասրահին խիստ անհրաժեշտ իրեր ապահովելու: Լաւ առիթ մը թէ՛ հայ նկարիչներու չքեղ հատոր մը ունենալու եւ թէ Հայաստանի արուեստի մայր թանգարանին օգնելու:

(Շար. Ա. էջէն)

փԹԹ-ի հետ գործակցած ըլլալու ամբաստանութեամբ: Ձերբակալուած էր 1992-ին եւ զէնք մը կը կրէր որ ծառայած էր 4 հոգիի սպանութեան, Մարաչ:

ՔՈՐԼԱԿԱՆ ՁԵՌԱԳԻՐԻ մը յանձնումը Սէուլի իշխանութեանց նախագահին կողմէ մեծ աղմուկ հանած է եւ բանավէճի նիւթ է: Այս հին (1822) ձեռագիրը (թէեւ ընդօրինակութիւն է) ՝կը պատկանի Ազգ. Մատենադարանին եւ իրմէ խնդրըւած էր ուղղակի Էլիզէի կողմէ որ՝ այդ ձեռագիրը բերուի Սէուլ «ներկայացուելու համար» իշխանութեանց: Պիպլիոթէք Նասիոնալի երկու պահեստապահներ կը տանին ձեռագիրը եւ տեղւոյն վրայ միայն կ'անդրադառնան որ խաղի եկած են, երբ ձեռագիրը «երկար ժամանակի համար փոխ կը տրուի»: Հարցը այնքան ձեռագրին արժէքին չի վերաբերիր (հազուագիւտ կտոր մը չէ), որքան սկզբունքին: Ըստ օրէնքին, հանրային հաւաքածոները անփոխանցելի են: Մանիւփաքթիւրն է որ նախագահական նուէրները կրնայ ապահովել եւ ոչ Ազգ. Մատենադարանը կամ Լուվրը: Այս նախընթացը այնքան յուզում պատճառած է որ նոյնիսկ մէկը բսած է, այս ընթացքով, վաղն ալ «Կանայի հարսնի՞քը» հարկ պիտի ըլլայ Վենետիկի վերադարձնել (պաստառը Վէրոնէզի հանրածանօթ գործն է որ Լուվր է):

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանս իր դաշտին վրայ յաղթեց Նիմի 1-ի դէմ 2 կոլով: Այժմ դասաւորման 13-րդ տեղը կը գրաւէ 10 կէտով: Գլուխն է Պասթիա 16 կէտով: Ի դէպ, մեր աշխատակիցը անհրաժեշտ կը գտնէր այս յաղթանակը Պասթիա երթալէ առաջ (թէեւ, Հինգշաբթի, Սեպ. 16-ի թիւին մարզական լուրերու խորագիրը պէտք է ըլլար, անշուշտ, «Վալանս՝ յաղթանակ մը Նիմի դէմ...» (եւ ոչ Նիսի):

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի կեդրոնի կազմակերպած՝

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ

Սրբոց Թարգմանչաց Տօնին առթիւ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 8, ժամը 20-ին, Մշակոյթի կեդրոնի Ա. Ջրբաշեան սրահը:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՆՈՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ միջոցաւ Արամ Շեխիկեան 250 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման Յովհաննէս Շէլէլէկեանի մահուան առթիւ:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Արհեստով ոսկերիչ հայ երիտասարդ մը այս կամ այլ ճիւղի մէջ աշխատանք կը փնտռէ (աշխատանքի արտօնութիւն ունի):

Հեռաձայնել՝ Բարունակ. –

39 - 85 - 39 - 84

Bal de la Rentrée de France-Karabagh

Au profit de la reconstruction des villages du Karabagh, en collaboration avec les associations arméniennes de la région Rhône-Alpes

SAMEDI 25 SEPTEMBRE
A PARTIR DE 21 HEURES

Salle Polyvalente de St Cyr au Mont d'Or, 12 bis, rue Jean et Catherine Reynier.

Animé par l'Orchestre *M a s s i s* de Marseille et la participation de la chanteuse *Y e r s o* de Paris.

Prix : 100 F. — Etudiants : 60 F.

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU

— SALLE GARANCE —

9 Juin — 18 Octobre

MERCREDI 22 SEPTEMBRE

14 h 30 : *Lebbaeus/Thaddeus* (Arby Ovanissian), *Arschin Mal Alan* (S. Vartian),

17 h 30 : *Tendrement, Anastasia passait* (A. Tatos),

20 h 30 : *Nostalgie* (F. Dovlation).

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51627317 A R.C. Paris

IIème Anniversaire de l'Indépendance de la République d'Arménie

A l'occasion du deuxième anniversaire de l'Indépendance de la République d'Arménie, l'Ambassade invite tous, à la réception organisée dans la salle de la Représentation Commerciale auprès de l'Ambassade d'Arménie en France, qui aura lieu Dimanche, le 26 Septembre à 15 heures, à l'adresse suivante :

13, Avenue Daniel Perdrige
93360 Neuilly-Plaisance

Pour les renseignements veuillez téléphoner au 45 63 05 86 ou 53 76 09 93

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի 1993–94 տարեշրջանի միօրեայ վարժարանի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 6, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին նոյն օրը:

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել վարժարանիս տնօրէնութեան՝

Հեռ. – 43. 96. 18. 13 / 43. 78. 92. 91

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը միջմասնաճիւղին ժողովի կը հրաւիրէ, Ուրբաթ, Սեպ. 24, ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի տունը՝

— U. G. A. B. — VALENCE —

Rencontre - Dîner

sous la présidence de

M. & Mme Vahan TER-GHEVONDIAN
(*Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France*)

CELEBRATION

DU IIème ANNIVERSAIRE
DE L'INDEPENDANCE
DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

Conférencier: Dr. Arthur BEYLERIAN

thème : *l'Arménie aujourd'hui et ses perspectives d'avenir*».

le Vendredi 24 Septembre à 20 heures
— Salle Yervant Hussissian —
6, rue Faventines — VALENCE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տիրուհի Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 1000 Ֆր. Պ. Մխաք, Անդրանիկ եւ Օր. Շաքէ Պենեակէ, իրենց կնոջ եւ մօր՝ Վիքթորիա Պենկեանի յիշատակին: Նոյն առթիւ նաեւ Ագաչեան եւ Սայրին ընտանիք 1000 Ֆր., Պ. Նշան Սայրին 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Թիւթիւնճեան 500 Ֆր., Պ. Միհրան Ալմայեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէրտէրեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիրատակ 500 Ֆր., Ոմն 400 Ֆր., Տիկին Նիքոլ Եսայեան, Տէր եւ Տիկին Գարեգին Յովսէփեան, Պ. Յարութիւն Շիրվանեան, Տիկին Մարալ Վարդանեան, Տիկին Սաթենիկ Ճէնտոյեան, Տիկին Արաքսի Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ, Տէր եւ Տիկին Ասլանեան, Տիկին Թագուհի Մէնեան, Պ. Վահէ Ալմայեան, Պ. Սեդրակ Ալմայեան, Պ. Ռոժէ Էմիրճեան, Տիկին Նուարդ Տէր-Թոմայեան, Տիկին Սիրանոյշ Գարակոզեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Պապիկեան 200-ական Ֆր., Տիկին Շաքէ Գալայճեան 100 Ֆր.:

ԱՐՆՈՒՎԻԼ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ

Աւանդական մատաղօրհնութիւն եւ տօնախմբութիւն Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 26-ին, եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Արեւմտեան Եւրոպայի Հայր. Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Իսէ-լէ-Մուլինոյի «Տարօն» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Ստեփան Սրկ. Եօրկանճեանի:

Պատարագի աւարտին կը կատարուի աւանդական մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն սատարողաց յիշատակին:

Ապա հաւաք քաղաքապետարանի կողմէ տրամադրուած սրահի մը մէջ, սիրոյ սեղաններու շուրջ, հաճելի քանի մը ժամեր անցընելու ակնկալութեամբ:

Սիրով կը հրաւիրուի Փարիզի եւ շրջանի հաւատացեալ ժողովուրդը աղօթելու եւ ուխտ կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.45-ին:

Ծանօթ. – Կը խնդրուի ժամերու փոփոխութիւնը նկատի ունենալ:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւը եւ Փօնթը-Շէրիւ Շարվիէօ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանեն թէ Կիրակի, Սեպտեմբեր 26-ին, Եկեղեցւոյս մէջ, ըստ կտակի պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին հրաւիրեալ դպիրներու եւ դպրուհիներու կողմէ:

«Հայր Մեր»ի ժամանակ Վազգէն Ա.ի Կաթողիկոս օծման եւ գահակալութեան եւ քսանչորրորդ տարեդարձին առթիւ կը կատարուի հայրապետական մաղթանք:

Պատարագի աւարտին մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերար ողբացեալ Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի, ինչպէս նաեւ իրենց ծնողաց Նշանի, Ֆիլորի եւ Պահատուրեան, Խարբուրլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան եւ Հիլպաքեան գերդաստաններու հոգւոցն ի հանգիստ:

Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 26, Տօն է Վերացման Սրբոյ Խաչի: 38-րդ տարեդարձ օծման Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց Հայրապետի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.30-ին,
Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10-ին,
Հայրապետ. մաղթանք՝ ժամը 11.45-ին:

Կը պատարագէ՝

ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Վիճակի բոլոր եկեղեցիներուն մէջ տեղի կ'ունենայ, յաւարտ պատարագի, հայրապետական մաղթանք:

MARSEILLE

LA MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

présente

à la 69e Foire Internationale de Marseille

—— Du 24 Septembre au 4 Octobre - Parc Chanot, Hall 6 ——

UN PAVILLON ARMENIEN

avec la participation

de la Chambre de Commerce et d'Industrie d'Erevan

Industrie — Artisanat — Arts traditionnels — Histoire — Culture

VENDREDI 1er OCTOBRE

JOURNEE DE L'ARMENIE

11 h — Accueil des personnalités à l'entrée principale;
11 h 30 — Visite du Pavillon;
12 h — Réception au Salon d'Honneur de la Foire, offerte par la SAFIM;
17 h — Conférence — Salle Acropole I et II - Hall 3

«Aspects présents et perspectives d'avenir de l'Arménie»

Avec. —

- Albert Guiragossian, *Vice Ministre de l'Education Nationale;*
- Gorishkhan Garabedian, 1er *Vice Maire de Gumri;*
- Vahan Der-Ghévondian, *Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France;*
- Jean Kéhayan, *Journaliste-Ecrivain;*
- Les représentants des collectivités locales et territoriales;
- Philippe d'Amalric, *Président Directeur Général de la Foire Internationale de Marseille;*

Conférence - Débat présenté et animé par Garo Hovsepian

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏ. 22
MERCREDI
22 SEPT.
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար 1.200 Ֆ (ամէնօրեայ առաքում) 1050 Ֆ (շաբաթական առաքում) - Հատր 5,00 Ֆ

69րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 18.155 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.155

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻ ԺՈՂՈՎԸ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22-ԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԷՋՄԻԱԾԻՆ 500 ՀԱԶԱՐ ՏՈԼԱՐ ԿՈՒ ՏԱՅ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ «ՋՄԵՌ 94» ԾՐԱԳՐԻՆ

Այսօր, Չորեքշաբթի, Սեպ. 22-ին, Փարիզի մէջ կը բացուի Մինսկի խմբակի ժողովը: Հայաստանի պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէ Արտաքին փոխ-նախարար՝ Ժիրայր Լիպարիտեան, Ղարաբաղի պատուիրակութիւնը՝ Արտաքին նախարար՝ Ա. Ղուկասեան:

**

Սեպտեմբեր 18-ին եւ 20-ին, Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ «Հայաստան» Հիմնադրամի հոգաբարձուներու ժողովը, որուն իր մասնակցութիւնը կը բերէր նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը: Այս ժողովին առթիւ, որոշուեցաւ հոգաբարձուներու Խորհուրդը ընդլայնել, ընդունելով Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցին, Հայ Աւետարանական Եկեղեցին, ՀՕՄ-ը եւ Արցախի ներկայացուցչութիւնը: Տիկին Մանուշակ Պետրոսեան, գործադիր վարչութեան տնօրէնուհին, խօսած է կազմակերպութեան հեռանկարներու եւ կատարուող աշխատանքներու ընթացքին մասին:

Այս ժողովին եւրոյթ ունենալով, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը յայտնած է թէ Էջմիածին 500 հազար տոլար կը յատկացնէ Հիմնադրամին «Ջմեռ 94» ծրագրին: Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան շնորհակալութիւն յայտնած է տարուած բեղնաւոր աշխատանքին համար: Հոգաբարձուներու խումբերը, ապա, այցելած են Զանգեզուր եւ աղէտի գօտի՝ ծանօթանալու համար կառուցուող կամ աւարտուած փուլի մէջ գտնուող ծրագիրներուն:

Այս ժողովին կապակցութեամբ, «Արմէնփրէս» կու տայ նաեւ այլ լուր մը որ բաւական տարօրինակ բնոյթ ունի: Արդարեւ, կ'ըսէ թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հաղորդելով Էջմիածնի նուէրը միաժամանակ տեղեկացուցած է որ «Ամերիկահայ գործիչ՝ Գուրգէն Յովնանեան Հիմնադրամին կը յատկացնէ մէկուկէս միլիոն տոլար, Հայաստանի մէջ ՄԱԿ-ի ներկայացուցչութեան համար շէնք գնելու նպատակով»:

Բաւական անհասկնալի է որ Հայաստան Հիմնադրամի միջոցաւ գնուի շէնք մը ՄԱԿ-ի համար...: Կը խորհինք որ ծուռ բան մը կայ:

**

Ղարաբաղի հարցի կապակցութեամբ, Սեպտեմբեր 20-ին Երեւան ժամանած էր ԱԱՊ-ի միջխորհրդարանական խումբը Կիրգիզստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահին՝ Մեդետկան Շերիմկուլովի գլխաւորութեամբ: Պատուիրակութիւնը Բաքու ալ կու գար (մաս կը կազմեն՝ Բելառուսիա, Ղազախստան, Տաճիկստան, Ռուսաստան): Երեւանի մէջ ընդունուած է Բաբգէն Արարքցեանի կողմէ, ապա՝ Լ. Տէր-Պետրոսեանի: Պատուիրակութիւնը այցելած է Ծիծեռնակաբերդ իր յարգանքը մատուցանելու նահատակներու յիշատակին:

Նոյն իրիկունը, Շերիմկուլով մամուլի ասուլիս մը տուած է եւ յայտնած թէ համոզուած է որ Հայաստան եւ Ազրպէջան պատրաստ են ղարաբաղեան հարցի խաղաղ կարգաւորման: Պատուիրակութիւնը, ապա, գացած է Բաքու եւ պիտի երթար նաեւ Ստեփանակերտ:

**

Պաշտօնական այցելութեամբ Երեւան ժամանած է նաեւ Մեծն-Բրիտանիոյ խորհրդարանական պատուիրակութիւն մը գլխաւորութեամբ լորտ Ռիչըրտ Ջենըրի, 48 ժամ անցընելէ ետք Ստեփանակերտ, ուր հանդիպումներ տեղի ունեցած են: Կ. Բարոնեան հիւրերուն ներկայացուցած է Ղարաբաղի հարցի կարգադրութեան իրենց մօտեցումը, շեշտելով թէ Ղարաբաղի Հանրապետութեան գոյութիւնը այսօր իրողութիւն մըն է: Պատուիրակութիւնը տեսնուած է Ռ. Քոչարեանի հետ եւ այցելած պատերազմէն վնասուած շրջանները: Երեւանի մէջ, ընդունուած է Բաբգէն Արարքցեանի կողմէ:

**

Սեպտեմբեր 18-ին, Ստեփանաւանի մէջ, Հ. Բագրատեան հանդիպում մը ունեցած է վրացական պատուիրակութեան հետ, քննելու համար ստեղծուած ծանր կացութիւնը:

**

Սեպ. 21-ին Հայաստան կը տօնէր իր նոր անկախութեան երկրորդ տարեդարձը: Այս առթիւ Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան 500 հոգի հրաւիրած էր ընդունելութեան մը (մարզական համալիր): Նոյն օրը, տեղի կ'ունենային զանազան այլ հանդիսութիւններ, Ջուարթնոց օդակայանի միջազգային նոր բաժնի մը բացում, հաւաքոյթներ Ազատութեան, Հանրապետութեան հրապարակները եւլն., եւլն.:

**

Ազրպէջանի Խորհրդարանը, ընդառաջելով Ալիեւի առաջարկին, որոշեց անդամակցիլ ՀԱՊ-ի (Համագործակցութիւն Անկախ Պետութեանց): Այս ձեւով, Ազրպէջան պիտի ջանայ զարկ տալ իր տնտեսութեան:

**

Վրաստանի մէջ, կացութիւնը միշտ շփոթ է եւ արեւմտեան թղթակիցներն ալ կը շեշտեն Ռուսաստանի երկդիմի դերը, արեւմտեան դիւանագէտ մըն ալ կ'ըսէ. - «Ռուսերը երկու վայրկեանէն կրնան վերջ տալ ջարդերուն, եթէ ուզեն: Աբխազները անոնց կը պարտին իրենց զէնքերն եւ ուժը»: Ռուսերը կը պահանջեն որ վրացական զօրքերը պարպեն Աբխազիան:

ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Սեպտեմբեր 20-ին, Մէհմէտ Ալի Պիրանտի(32-րդ օր» յայտագիրը լայն տեղ յատկացուցած էր Ղարաբաղի եւ Հայաստանի: Յայտագրի ընթացքին թղթակիցը՝ Միտհատ Պէրէքէթ Երեւանէն ղրկած է շատ տպաւորիչ տեսարաններ եւ փոխանցած խօսակցութիւններ՝ անցորդներու հետ: Խօսուած է ցեղասպանութեան —եւ այդ առթիւ ցոյց տրուած Ծիծեռնակաբերդը— մեր հողերուն եւ նման «փափուկ» հարցերու մասին:

Այս շահեկան յայտագրին մանրամասն թղթակցութիւնը կու տանք մեր յաջորդ թիւով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԻՒՍԷԼ հաւաքուած Արտաքին եւ Հողագործութեան նախարարները 12 ժամ վիճաբանութենէ ետք է, Սեպ. 21-ի առաւօտեան 3-ին, որ միջին ճամբայ մը գտան: Ծանօթ է որ Պլէր Հաուզի համաձայնագիրը անընդունելի է Ֆրանսայի հողագործներուն համար եւ կառավարութիւնը զօրավիգ է: Միացեալ Նահանգները սակայն վճռապէս կը մերժեն կրկին բանակցիլ: Պլէր Հաուզի մէջ, 1992 Նոյեմբերին, Եւրոպայի Յանձնախումբն է որ ստորագրած էր համաձայնագիրը, որպէս լիազօր ներկայացուցիչը 12 Պետութիւններուն: Կ'ըսուի սակայն թէ իր լիազօրութեան սահմանները անցած էր: Այժմ, ֆրանքօ-գերմանական առաջարկ մը ընդունուեցաւ, այսինքն յանձնախումբին բանագնացը պիտի առաջարկէ Ամերիկացիներուն կրկին խօսիլ կարգ մը կէտերու մասին, կրկին բանակցիլ տարազը չի գործածուիր: Այս հարցին մէջ, Ֆրանսա շատ կողմնակից չունի (հազիւ Իռլանտա, Փորթուկալ), Գերմանիա կը ջանայ իրաւարարի դեր խաղալ, մինչ կատաղի հակառակորդ են Մեծն-Բրիտանիա, Դանիա եւ Հոլանտա: Ժողովին ընկերը պելժ նախագահութիւնը (հերթական նախագահութիւնը Պելժիա կը վարէ ներկայիս) բանաձեւ մը պատրաստած էր որու ընթացք չտրուեցաւ եւ ի վերջոյ ֆրանքօ-գերմանական առաջարկն է որ ընդունուեցաւ, առաջքն առնելով սուր տագնապի մը, գոնէ առժամապէս: Ֆրանսայի երկու նախարարները՝ Ա. Ժիւփէ եւ Լոնկէ գոհ են. կը շեշտեն որ դեռ քանի մը օր առաջ, կարելի չէր մտածել նման կարգադրութեան մը մասին:

ՍԱՐԱՅԵՒՕ ստորագրուելիք համաձայնագիրը —Սեպ. 21-ին—, չստորագրուեցաւ, ինչպէս արդէն յայտնի դարձած էր շաբաթավերջին, երբ հրադադարը չէր յարգուած եւ բուռն կռիւներ տեղի կ'ունենային:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ համայնավարութեան ժառանգորդները որոնք յաղթեցին Սեպ. 19-ի ընտրութիւններուն, այլեւս վախ չեն պատճառեր: Դեմոկրատ ձախակցութեան (Համայնավար կուսակցութեան նոր անունը) պարագլուխը՝ Ալեքսանդր Քվասնիեւսկի յայտարարած է. «Համայնավարութիւնը վերջ գտած անցեալի մը կը պատկանի»: Իր եւ Գիւղացիական կուսակցութեան ձեռք ձգած ձայներու համեմատութիւնը 36%-ի կը հասնի:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30-ին «Յառաջ»ի վարչութիւնը պիտի դադրեցնէ թերթին առաքումը այն բաժանորդներուն որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անպատասխան կը ձգեն մինչեւ այդ թուականը ամսոյս առաջին օրերուն իսկ իրենց ղրկուած հաշուեցոյցը: Մամուլի օրէնք է, որ բաժնեգիները *կանխիկ* վճարուին. հայ մամուլը բարեացակամութիւնն ունի տառացի չգործադրելու այդ կանոնը, վստահութիւն ցոյց տալով հանդէպ իր ընթերցողին եւ յաճախ վնասներն ալ կը կրէ իր այդ ընթացքին: Բայց, մեր բաժանորդներէն ալ կ'ակնկալենք որ գիտակցութիւնն ունենան հայերէն օրաթերթի մը օրէ օր աւելցող դժուարութիւններուն եւ չարաչար չգործածեն մեր այդ բարի տրամադրութիւնը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՓՈՓՈԽ ԵՆ 1991 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ Ի ՎԵՐ ՀԱԿԱՌԱԿ ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԾԱՆՐ ԲԵՌԱՆ, ՅԱՒԵԼՈՒՄ ՊԻՏԻ ԿՐԵՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ:

Խորին շնորհակալութիւն մեր այն —մեծամասնութիւն կազմող, բարեխտաբար— բաժանորդներուն, որոնց կանխիկ եւ կանոնաւոր վճարումներուն շնորհիւ կարելի կը դառնայ թերթին կանոնաւոր հրատարակութիւնը:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ԻՍՐԱՅԷԼԻ մեծ ռաբունապետը, Սեպտեմբեր 21-ին կ'ընդունուէր Պապին կողմէ, ինչ որ պատմական հանդիպում մըն է: Խօսք կար որ դիւանագիտական յարաբերութիւններ կրնան հաստատուիլ, բայց, Վատիկան դեռ վերապահ էր: Իսրայէլի ռաբունապետն ալ՝ Մէյր Լօ Աաքենազ հրեայ է, բայց, նման Յովհ. Պօղոս Բ.-ի լեհ ծագում ունի:

ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԻՆ ազդարարութիւնը գործատէրերուն, ի մասնաւորի հանրային սպասարկութեանց, առաջին բարերար հետեւանքն ունեցաւ Թոմսընի մօտ, որ հրաժարեցաւ իր ծրագրած գործազրկութիւններէն: Դեռ անցեալ շաբթու 1614 հոգի պիտի հեռացուէին աշխատանքէն, Սեպ. 20-ին, տնօրէնութիւնը միտքը փոխեց:

ՊՈԼԻՍ կ'ուզէ 2000-ի Ողիմպիականներուն քաղաքը դառնալ եւ այդ ուղղութեամբ իշխանութիւնները ջանք չեն խնայեր: «Հանդիպինք հո՛ն ուր երկու ցամաքամասեր կը հանդիպին»՝ ընտրուած լոզունգն է: «Հիւրրիյէթ» կը գրէ. - «Լաւագոյն տեղը տօնակատարութեան մը համար որ կապէ երկրորդ եւ երրորդ հազարամեակները, հաւանաբար, Պոլիսն է: Եզակի քաղաք Վոսփորի երկու ափերուն վրայ որ կը կապէ Եւրոպան, ցամաքամասը որ իր դրօշմը դրաւ երկրորդ հազարամեակին վրայ, Ասիոյ՝ որ կը թուի թէ երրորդին վրայ իր դրօշմը պիտի դնէ»: «Պոլիս 2000»ը պիտի ներկայացուի Մոնթէ - Գարլօ, Սեպ. 23-ին, Տիկին Չիլլէրի գլխաւորած 200 հոգինոց պատուիրակութեան մը կողմէ: Եթէ ընտրուի, առաջին անգամ ըլլալով է որ Ողիմպիականները տեղի կ'ունենան 99% մահմետական երկրի մը մէջ: ՓՔՔ-ն ազդարարած է որ նման որոշում չտրուի:

ՓԱՐԻԶԻ 10-րդ թաղամասին մէջ, ութ Թուրքեր ձերբակալուած են: Կասկած կայ որ գլուխն էին ցանցի մը որ ինքնութեան կեղծ թուղթեր եւ կեղծ փաստաթուղթեր կը հայթայթէր անկանոն վիճակի մէջ գտնուող իր հայրենակիցներուն:

ՀԱՅԵՐԷՆԱԽՕՍՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Տարբեր է եւ տարկայական՝ Հ.Բ.Ը.Մ. Մարի Մանուկեան վարժարանի տնօրէն Յակոբ Յակոբեանի մօտեցումը տրուեալ հարցին կապակցութեամբ. «Մեր աշակերտները երկլեզու են. որքան անգլերէնով կրնան իրենք զիրենք արտայայտել, բաւականաչափ եւ ընդունելի կերպով կրնան արտայայտուիլ նաեւ հայերէնով: Կը չեշտեմ երկլեզու ըլլալու պարագան բացատրելու համար այն երեւոյթը, որ յաճախ զիրենք անգլիախօս կրնանք նշմարել, բայց երբ խօսակցութիւնը վերածենք հայերէնի, կը նկատենք որ մայրենի լեզուով ալ, որոշ չափով անոնք կրնան արտայայտուիլ: Հարցը այն է՝ որ աշակերտը օրուան մեծ մասը անգլերէնի գործածութեամբ կ'անցընէ, հետեւաբար ան կամայ-ակամայ անգլերէնով կը մտածէ: Այդ պատճառով է որ երբ դասարանէն դուրս կ'ելլեն, իրենց խօսակցութիւններուն նիւթը կը դառնան իրենց դասերը, ընկերային կեանքը եւայլն: Հետեւաբար կը տարուին անգլերէնով. ասիկա չի նշանակեր թէ անոնք երբեք հայերէն չեն խօսիր: Յաճախ կը մօտենամ անոնց եւ կ'առաջարկեմ խօսակցութիւնը շարունակել հայերէնով: Կը նշմարեմ որ անոնք նոյնքան սահունութեամբ կ'արտայայտուին մայրենի լեզուով: Ժողովներու եւ դասարանային հաւաքոյթներու ընթացքին երկու լեզուներն ալ կը գործածենք: Հայկական վարժարանները իրագործած են այս յաջողութիւնը՝ պահպանելով հայերէն լեզուն նաե՛ւ իբրեւ առօրեայ խօսակցական լեզու: Հարկ է նշել որ մօտեցումը պէտք է չինիչ ըլլայ: Եթէ պարսաւենք աշակերտը անգլերէն խօսելուն համար, ան աւելի կրնայ տարուիլ անգլերէնախօսութեամբ: Պէտք է քաջալերել հայերէնախօսութիւնը եւ այդ կարողութիւնը պէտք է զարգացնել»:

Թէ ի՛նչպէս պէտք է քաջալերել եւ ի՞նչ կարելի ընել, որպէսզի աւելի հայերէն խօսին, Պ. Յակոբեան կը բացատրէ. «Պէտք է աշակերտներուն հետ զբաղող հայախօս ուսուցիչներ ունենանք զբօսանքներու ընթացքին: Գիտենք որ մեր ուսուցիչները ծանրաբեռնուած են եւ չեն կրնար զբօսանքներուն կամ դադարներու երթալ աշակերտներուն մէջ, մասնակցիլ անոնց խօսակցութիւններուն, քաջալերել հայերէնախօսութիւնը եւայլն: Հետեւաբար, եթէ ունենայինք հերթապահ ուսուցիչ մը, որ աշակերտներուն հետ աւելի մօտիկ ըլլայ՝ անոնց դադարներուն, ճաշի պահերուն խօսակցութեանց մասնակցելով, չինիչ նիւթերու շուրջ զրոյցներ ստեղծելով եւ այս բոլորը՝ հայերէն լեզուով, կարելի է կարեւոր յաջողութիւն ձեռք ձգել հայերէնախօսութեան ընդհանրացման գործին մէջ: Այդպիսի ուսուցիչ մը կրնայ իր կարգին զօրաշարժի ենթարկել աշակերտութիւնը»:

Ինչ կը վերաբերի Թ.Մ.Մ. Արշակ Տիգրանեան վարժարանին, տնօրէնը՝ Վարդգէս Գուրուեան, խօսելով հայերէնախօսութեան հարցին մասին՝ կ'ըսէր. «Համեմատութիւնը յիսուն առ հարիւր է: Աւելի դիւրին է աշակերտին համար անգլերէն խօսիլ, որովհետեւ դասաւանդութեանց մեծ մասը անգլերէնով է, շուկան ամբողջ անգլերէն է, շատ ընտանիքներու մէջ հայերէնախօսութիւնը չի քաջալերուիր: Ծնողքներ եկած ու ինծի ըսած են, որ "ի՞նչ պէտք կայ այսքան կարեւորութիւն տալու հայերէնին, Հայոց պատմութեան եւայլն: Մինչեւ վեցերորդ հայերէնը սորվեցաւ, անկէ անդին պէտք չունի սորվելու, քանի որ վաղը, երբ շուկայ իջնէ, հայերէնի պէտք պիտի չունենայ": Տարբեր դպրոցներու հետ շփում հաստատելով, իմացած ենք որ նոյնն է պարագան: Այս ձեւ մտածող ծնողքներու թիւը փոքր չէ, դժբախտաբար: Երբ ծնողք մը կը կանչենք դպրոց եւ անոր դիտել կու տանք, որ իր զաւակը տկար է հայերէն այս կամ այն դասին մէջ, կը նկատենք, որ ծնողքը մասնաւոր մտահոգութիւն մը չարտայայտեր. բայց երբ իր զաւակը գիտութեան, թուաբանութեան մէջ տկար ըլլայ, կը յուզուի, կը մտահոգուի: Հայերէնի պարագային անցման նիշ մը առնելը կը գոհացնէ թէ՛ աշակերտը եւ թէ անոր ծնողքը: Կան ծնողքներ ալ, որոնք բծախնդիր են մայրենիին նկատմամբ եւ անոնց զաւակներն ալ արդէն դպրոցին մէջ հայերէն կը խօսին»:

Թէ ի՛նչ ճիգ թափուած է դպրոցին մէջ անգլերէնախօսութեան առաջքն առնելու համար, Պ. Գուրուեան կ'ըսէր. «Ճիգ կը թափենք շարունակական կերպով: Աշակերտական խորհուրդի, ուսուցիչներու միջոցով միշտ կը յիշեցնենք, որ պէտք է հայերէն խօսին: Սակայն ամերիկեան, այսպէս կոչուած, քաղաքակրթութեան ճնշումը ահաւոր է աշակերտներուն վրայ»:

Եզրակացութիւն

Լսելէ ետք հայկական վեց վարժարաններու տնօրէններուն պատասխանները այն հարցումին, թէ «հայերէնախօսութիւնը ի՛նչ համեմատութիւն կը ներկայացնէ իրենց դպրոցներուն մէջ» փորձենք համադրել զանոնք:

Ֆերահեան ազգ. վարժարանի տնօրէնը՝ Վարդգէս Ղազարեան, կը նշէր թէ «իր աշակերտներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը հայերէն չի խօսիր», աւելցնելով որ «վերի կարգերու աշակերտները շատ աւելի հայերէն կը խօսին, քան՝ աւելի փոքրերը»:

Շարլոթ եւ Էլիզ Մերտինեան Հայ Աւետարանական վարժարանի տնօրէն տոքթ. Վահէ Տարաղճեանի կարծիքով՝ «իր դըպրոցին մէջ հայերէնախօսութեան համեմատութիւնը գրեթէ հարիւր առ հարիւր է»:

Ալեք Փիլիպոս ազգային վարժարանին տնօրէնը դիտել կու տար, որ «թէեւ իր վարժարանին աշակերտները՝ բաղդատած միւս վարժարաններուն հետ՝ ամէնէն շատ հայախօսներն են, սակայն ինք գոհ չէ եղածէն, որովհետեւ հայերէնախօսութիւնը ընդհանրացած չէ եւ այս՝ անընդունելի է»:

Շամլեան ազգ. վարժարանի տնօրէն Վազգէն Մատէնլեան մատը կը դնէր ցաւալի երեւոյթի մը վրան՝ նշելով. «Երբ տան մէջ չենք կրնար պարտադրել մեր զաւակներուն, որ հայերէն խօսին, աւելի դժուար է դպրոցի հարիւրաւոր աշակերտներուն նոյնը ընել: Ամերիկեան ուժգին հոսանքին դիմաց անսահման ճիգերով կարելի է թէեւ հայերէնախօսութեան տոկոսը քիչ մը բարձրացնել, սակայն իրատեսութիւնը կը պարտաւորեցնէ մեզ մեծ յոյսեր չսնուցանել հայերէնախօսութեան մեծ տարողութիւն տալու»:

Թէքէեան Մշակ. Միութեան Արշակ Տիգրանեան վարժարանին տնօրէնը՝ Վարդգէս Գուրուեան կ'ըսէր. «Հայերէնախօսութեան համեմատութիւնը յիսուն առ հարիւր է: Շատ ընտանիքներու մէջ հայերէնախօսութիւնը չի քաջալերուիր, ծնողքներ անտարբեր են հայերէն դասանիւթերու նկատմամբ: Բծախնդիր ծնողքներուն զաւակներն են որ դպրոցին մէջ հայերէն կը խօսին»:

Հ.Բ.Ը.Մ. Մարի Մանուկեան վարժարանին տնօրէնը՝ Յակոբ Յակոբեան, դիտել կու տար, թէ իր «Աշակերտները երկլեզու են, կրնան թէ՛ հայերէնով եւ թէ անգլերէնով արտայայտուիլ: Օրուան մեծ մասը անգլերէնի գործածութեամբ անցընելով, աշակերտները կամայ-ակամայ անգլերէնով կը մտածեն»:

Թէ ի՛նչ աշխատանքներ կը տարուին հայերէնախօսութիւնը ընդհանրացնելու համար, Պ. Ղազարեան կը նշէր թէ «յաճախ հաւաքոյթներ կ'ունենան եւ աշակերտներուն կը բացատրեն հայերէն խօսելու կարեւորութիւնը», աւելցնելով որ «եթէ օրէնք մը հաստատուի եւ պատժամիջոցներու դիմուի, կրնայ հակառակ արդիւնքի յանգիլ»:

Նոյն կարծիքը կը բաժնէր Պ. Յակոբեան՝ դիտել տալով. «Եթէ պարսաւենք աշակերտը անգլերէն խօսելուն համար, ան աւելի կրնայ տարուիլ անգլերէնախօսութեամբ»: Ան կ'առաջարկէ հայախօս ուսուցիչներ ունենալ զբօսանքներու ատեն. «Հայերէնախօսութիւնը ընդհանրացնելու համար պէտք է հայախօս ուսուցիչներ զբօսանքներուն կամ դադարներուն զբաղին աշակերտներով, անոնց խօսակցութեանց մասնակցելով եւ անոնց հետ չինիչ նիւթերու շուրջ զրոյցներ ստեղծելով»:

Շամլեան ազգային վարժարանի տնօրէն Վազգէն Մատէնլեանի կարծիքով «Ամերիկեան ուժգին հոսանքին դիմաց» շատ բան կարելի չէ ընել եւ «իրատեսութիւնը կը պարտաւորեցնէ մեզ մեծ յոյսեր չսնուցանել»:

Տոքթ. Վահէ Տարաղճեան այս ուղղութեամբ երջանիկ է, քանի որ իր դպրոցին մէջ «հայերէնախօսութեան համեմատութիւնը գրեթէ հարիւր առ հարիւր է»:

Իսկ Արշակ Տիգրանեան վարժարանի տընօրէն Պ. Գուրուեան կը նշէր. «Մեր դըպրոցի շրջապատին մէջ անգլերէնախօսութեան առաջքն առնելու համար շարունակական կերպով ճիգ կը թափենք: Աշակերտական խորհուրդի, ուսուցիչներու միջոցով միշտ կը յիշեցնենք, որ պէտք է հայերէն խօսին: Սակայն ամերիկեան, այսպէս կոչուած, քաղաքակրթութեան ճնշումը ահաւոր է աշակերտներուն վրայ»:

Այս բոլորէն ետք կը պարզուի, որ ամերիկեան հոսանքի ճնշումին դէմ թիավարելու անզօրութիւնը, պատժամիջոցներու ունենալիք բացասական հետեւանքները թեւաթափ ըրած են մեր վարժարաններուն տնօրէնները՝ հայերէնախօսութիւնը դըպրոցներուն մէջ ընդհանրացնելու ուղղութեամբ: Հայերէնախօսութեան համեմատութիւնը բարձրացնելու միակ միջոցը կը մնայ հայախօս ուսուցիչներու համբերութիւնը զբօսանքներուն, շարունակական յիշեցումը աշակերտներուն, որպէսզի հայերէն խօսին եւ ամէնէն կարեւորը, այն՝ որ ծնողքներ իրե՛նք հայերէն խօսին իրենց զաւակներուն հետ եւ իրե՛նք քաջալերեն հայերէնախօսութիւնը:

Արդեօք հայկական վարժարաններու պատասխանատու մարմինները այլ միջոցներ կամ լուծումներ չունի՞ն իրենց դըպրոցներուն մէջ հայերէնախօսութիւնը պարտադիր դարձնելու...

«ՍԻՈՆ»Ն ՈՒ ՄԻՒՍՆԵՐ

Հոգեւորական մը, չեմ գիտեր ինչ մըտածելով, Երուսաղէմի միաբանութեան պարբերաթերթ «Սիոն»ի 1993 Յունուար, Փետրուար, Մարտի միացեալ թիւը տըւաւ խնդրելով որ այդ մասին «Յառաջ»ի մէջ քանի մը տող գրեմ: Հետաքրքրութեամբ կարդացի զայն:

Գեղեցիկ կողքով պարբերաթերթ մը: Բովանդակութիւնը «Էջմիածին»ին նման զանազան գրութիւններէ բաղկացած: Փոխան խմբագրականի՝ Թորգոմ Պատրիարքին Ծննդեան պատգամը, նաեւ՝ Պատրիարքին Բեթղեհէմի մէջ տուած անգլերէն եւ Վազգէն Ա.ի Ծննդեան պատգամները. կրօնական յօդուածներ, միաբաններու կողմէ գրուած: Անոնցմէ մէկուն՝ Ռուբէն Վրդ. Ցոմակխեանին գրութեան խորագիրը եթէ «Նորոգութեան կարիքը» գրուած ըլլար, գուցէ աւելի՛ պատշաճ ըլլար: Թէեւ այս կէտը ոչինչ կը պակսեցնէ գրութեան արժէքէն: Բերթուածներ՝ ոչ միայն հայ, այլեւ օտար հեղինակներէ, հայերէն թարգմանութիւններ, ինչպէս Լորտ Պայրընէն եւ Ճոն Միլթընէն: Իմաստասիրական յօդուածներ՝ ստորագրուած Երուսաղէմի ընծայարանի երբեմնի դասախօս՝ հանրածանօթ իմաստասէր, Շահան Պէրպէրեանի կողմէ, որուն աշակերտած են բոլորիս ծանօթ շատ մը հոգեւորականներ՝ անոնցմէ մէկը մեր երբեմնի Առաջնորդը՝ հոգելոյս Ս. Սրբ. Մանուկեանը: Անահիտ Բաղդասարեան, ստորագրած է երաժշտական ուսումնասիրութիւն մը արեւելահայերէն՝ որ թէեւ մասնագիտական ըլլալուն, ինծի համար անհասկնալի՝ հաւանաբար երաժշտագէտներ շատ հետաքրքրուին: Բանասիրական գրութիւններ ստորագրուած՝ Պօղոս Շարաբխանեանի, Ա. Ղազինեանի եւ Զենոն Քհնյ. Նալպանտեանի կողմէ: Ասոնցմէ զատ կան՝ Հայաստանէն լուրեր, հաղորդագրութիւններ, զանազան անձնաւորութիւններէ ստացուած շնորհաւորական նամակներ, յայտագիրներ, Ս. Յակոբ Վանքէն ներս տեղի ունեցած արարողութիւններու եւ հանդիսութիւններու մասին տեղեկութիւններ, նաեւ բարերարներու նուիրատուութիւններու մասին տեղեկութիւններ եւ Կիւլպէնկեան Մատենադարանին ղրկուած գիրքերու ցանկը: Թերթին վերջին էջերը լեցուած են գեղեցիկ գունաւոր լուսանկարներով՝ մեծ մասը Թորգոմ Պատրիարքը զանազան պաշտօնական հիւրերու հետ ներկայացնող, որոնք կը նպաստեն ընթերցողին զուա՛րթ տրամադրութեամբ «Սիոն»էն բաժնուելուն:

Բոլորին նպատակը յատուկ պատգամ մը կամ խորհուրդ մը փոխանցել է ընթերցողին: Զանազան են մեր մտածումները ուղիղ ճամբու մէջ դնել եւ մեզի համար անհասկնալին լուսաբանել: Անոնցմէ մէկն է Թորգոմ Պատրիարքին պատգամը, Թռչուններու պատմութիւնով:

Անհաւասիկ Թռչուններու այդ պատմութիւնը Պատրիարքին պատգամէն՝ «Կը պատմուի թէ ագարակապան մը կար: Բարի եւ բարեսէր մարդ մը: Սա անկարելի կը գտնէր հաւատալ եկեղեցւոյ այն ուսուցման թէ՝ Յիսուս Քրիստոսի անձին մէջ Աստուած մարդացաւ: Եւ հետեւաբար, Ծնունդի տօնին նախօրեակին, փոթորկոտ օր մը, ինք տունը մնաց, մինչ իր ընտանիքի անդամները եկեղեցի գացին, տօնելու այդ իրողութիւնը: Յանկարծ, պատուհանին դուրսի կողմը տեսաւ թռչուններու խումբ մը, ձիւնամրրիկին մէջ կորսուած, շփոթած, իրենց թեւերը թափահարելով պատուհանին ապակիին դէմ եւ յուսահատօրէն ապաստանարան փնտռելով: Ագարակապանը դուրս վազեց դէպի յարդանոց, բացաւ դուռները եւ լոյս վառեց: Բայց թռչունները ներս չըմտան: Հացի փշրանքները ցանեց ձիւնին վրայ դէպի յարդանոց: Բայց թռչունները չհետեւեցան: Ապա փորձեց զանոնք բաց դռնէն ներս հրապուրել, իր բազուկները շարժելով եւ ձայներ արձակելով: Կրկին անօգուտ: "Կ'երեւի անոնք չեն ըմբռներ թէ ի՞նչ ընել կ'ուզեմ" աւելցուց: "Եթէ միայն կարենայի ես ինքս թռչուն մը դառնալ, իրենց պէս, թերեւս անոնք ինծի հետեւէին դէպի լոյս", մտածեց ան: Այդ պահուն, ան Ծնունդի զանգակներուն ձայնը լսեց: Պահ մը մտիկ ըրաւ, եւ ձիւնին մէջ ծունկի եկաւ: Ու աչքերը դէպի երկինք բարձրացուցած՝ "հիմա կը հասկնամ", ան շշնջաց, "թէ ինչո՛ւ դո՛ւն՝ այդպէս ըրիր»:

Պատգամ մը որ զարմանալի զուգորդութեամբ մը կ'առաջնորդէ խոհերս: Թռչուններու եւ հորթերու պատմութիւն մը կը ձեւաւորուի մտքիս մէջ: Հակասութիւններու պատմութիւն մըն է ան:

Արդարեւ, անհասկնալի կը թուի որ մէկ կողմէն հոգեւորականներ՝ Վազգէն Ա., Գարեգին Բ., Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ Պատրիարքները, Հայ համայնքներու հոգեւոր առաջնորդներ, եպիսկոպոսներ, վարդապետներ եւ քահանաներ իրենց

ԳԷՐԵՐՈՒ ԲԱՆԱԿԸ ԿԸ ՄԵԾՆԱՅ

Շատերու ուշադրութիւնը կը գրաւեն հաւանաբար, ընթացիկ սահմաններէ շատ անդին գիրութեան մը տէր այրեր եւ կիներ որոնց թիւը աւելցած կը թուի վերջերս: Նորութիւնը այն է որ անոնք որոշած են համահաւասար գոյութեան իրաւունք պահանջել ընկերութեան մէջ եւ ունին իրենց ակումբը, թերթը, նորաձեւութիւնը, վաճառատուները:

Այս խումբէն նկատուելու համար փետուր ծանրութիւն է 100 քկ.ը ու պայման է հանգիստ ձգել մարմնին աւելորդ ջերմուժը: Ինչպէս կը բացատրէ «Ալլէկրօ Ֆորթիսիմօ» ակումբին նախագահուհին Ֆրանսուազ Ֆրայոլի, որ 44 տարեկան է եւ 132 քկ. կը կշռէ, անոնք ամէն միջոց փորձած են նիհարնալու համար, յաճախ մեծ գումարներ ծախսելով. ամէն բան ապարդիւն եղած է ու այսօր կ'ուզեն ապրիլ այնպէս ինչպէս որ են: Ուտել, պարել, սիրել, առանց կարեւորութիւն տալու ասոր անոր ծաղր ու ծանակին:

Ապստամբութեան այս շարժումէն առաջ անբնական գիրութեան տէր այս մարդիկը շատ առանձին կը զգային իրենք զիրենք. այսօր խմբուելով կը ստանձնեն իրենց աւելորդ քիլոներուն բեռը: Վիճակագրութիւններու համաձայն, Ֆրանսայի մէջ 6,5 միլիոն մարդ չափանիշ նկատուած համեմատութենէն 20% աւելի քիլօ ունի: Իսկ Ֆրանսացիներու 8%-ը ծայրայեղութեան սահմանին հասած գէրեր են: Երբ կ'ելլեն կշիռքին վրայ, ասեղը տեղէն չի շարժիր:

Առաւօտուն արթննալու պահուն կը սկսին անոնց նեղութիւնները. մարմնին ճարպը ծանր կը կշռէ, մանաւանդ ամառուան տաք օրերուն: Այդ ծանրութիւնը երբեմն կը ձեւափոխէ անոնց կօշիկները, կը մաշեցնէ կրունկները: Աւելի կարեւորը այն է որ կը յոգնեցնէ սիրտը. կը ստիպէ որ ենթական խնայէ նուազագոյն շարժումը: «Կրոսսօ մոտ» խորագիրով անոնց թերթին խմբագրուհին կը բացատրէ թէ երբ մարդ ժամադրութիւն ունի այս տկռօշներէն մէկուն հետ, անմիջապէս կը հարցնեն թէ գրասենեակին մօտ կառատուն մը, կամ կայանելու վայր, իսկ շէնքին մէջ վերելակ կա՞յ: Եթէ պատասխանները ժխտական ըլլան, կը մերժէ ժամադրութեան գալ:

Անոնք կը նախընտրեն կառքով երթալ տեղ մը, քան՝ քալել, որպէսզի չքրտնին ու նաեւ իրենց աչքը ցուցափեղկի մը մէջ իրենց պատկերին չհանդիպի: Անոնց ամէնէն ծանօթ անուններէն Ան Զամպըրլան (136 քկ.) կ'ըսէ թէ երկար ատեն միայն իր պայուսակի փոքր հայելին գործածած է, մինչեւ այն օրը երբ ժապաւէնի մը պատրաստութեան մասնակցութիւնը պատճառ եղած է որ բարդոյթներէն փրկուի:

Տկռօշները ամենայն մանրամասնութեամբ գիտեն թէ երթեւեկի ամէն մէկ փոխադրամիջոցի աթոռները քանի սանթիմեթր լայնք ունին: Անոնց թերթը իր մանրէէններուն փորձել տուած է Ռընոյի ինքնաշարժները: Բոլորն ալ հաստատած են թէ առնուազն 10 սմ. աւելի պէտք է ըլլայ ամրագօտիներուն երկարութիւնը: Հանրակառքերու, մեթրոյին, շոգեկառքին մէջ կրնան անոնք կերպով մը տեղաւորուիլ նստարաններուն վրայ, բայց Թէ.Ժէ.Վէ.ին, օդանաւին մէջ անկարելի կ'ըլլայ: Ծանօթ է միջադէպը որ վերջերս պատահեցաւ վերոյիշեալ Անին. ան Իւլինթէնի թռիչքով մը երբ կ'ուզէր Օրլէանքէն Փարիզ վերադառնալ, օդային գիծերու ընկերութիւնը պահանջեց որ զոյգ տոմսակի գին վճարէ իր քիլոներուն պատճառով:

Հագուստ - կապուստը զատ հարց մըն է. կան բարեբախտաբար, յատուկ մէկերկու վաճառատուներ ու ֆաքթըրիներ, որոնք կը դիւրացնեն այս գործը: Այս հաստատութիւններն ալ խնամք կը տանին հրակայամարմին այս զանգուածին համար նորաձեւութիւն մը ստեղծելու, զանոնք կարելի չափով հմայիչ դարձնելու համար:

Անկէ աւելի դժուար մարզ մըն է գործ ճարելու վերաբերողը: Գրաւոր դիմումներէ ետք, տեսակցութեան պահուն յաճախ տաք ապուրին մէջ պաղ ջուր կը խառնուի. գործատէրը կամ դիմումը ընդունողը հաւանական խոչընդոտ կը ներկայացնէ բժշկական քննութիւնը, կամ որեւէ այլ բան: Վկայականով, կարողութիւններով հաւասար երու թեկնածուի պարագային, միշտ շահաւորը կ'ըլլայ այն որ նիհարն է: Այլապէս քիչ են չափազանց գէրերու մէջ յաջողածները. անոնց ամէնէն ծանօթ անուններէն են Փաւարոթթին, Տէմիս Ռուսոսը, Գարլոսը որոնք առանց որեւէ բարդոյթի կը ներկայանան հանրութեան. նոյնիսկ որոշ հպարտութեամբ:

Սակայն, այնպէս կը թուի որ նոր շըրջան մը կը բացուի 100 քկ.է աւելի կշռող այս անձերուն համար: Սննդառութեան հարցերու մասնագէտներուն համաձայն, ընկերութեան մէջ շուտով պիտի աւելնայ անոնց թիւը: Միացեալ-Նահանգներու մէջ արդէն 12%-ը կը կազմեն ու ասիկա բացառիկ համեմատութիւն է: Մասնագէտներն ալ վճռապէս չեն յաջողած ճշդել երեւոյթին պատճառները: Փորձեր կան ապառողջ սննդականոնով, հոգեբանական ազդակներով կամ ժառանգականութեամբ բացատրելու: Անորոշութիւնը արգելք կ'ըլլայ նաեւ դարման գտնելու աշխատանքին: Միակ կէտ մը յստակ է. այն որ այս տիպարները բաւական սուղ կ'արժեն ընկերութեան, քանի որ սրտանօթային հիւանդութիւններու, շաքարախտի, անձկութեան, հոգեբանական ու ջղային տագնապներու ենթակաները մեծ համեմատութեամբ անոնք կ'ըլլան, իրենց մարմնական ծանրութեան համեմատական բեռներ դնելով պետութեան պիւտճէին վրայ:

Միացեալ - Նահանգներու մէջ ճշդուած է որ պատասխանատուներու թերեւս գըլխաւորը հեռատեսիլն է. հոն անչափահասներ միջին հաշուով շաբաթը 25 ժամ հեռատեսիլ կը դիտեն, ինչ որ կը նշանակէ նոյնքան լիթր քօքա-քոլայի եւ մեծ ջերմուժ պարունակող ուտելիքներու սպառում: Ու մասնագէտներ համաձայն են որ այդ «ներդրում»ը լաւագոյն մեկնակէտն է վաղուան 120-140 քկ.նոց տկռօշը պատրաստելու համար: Ուրեմն, կը յանձնարարեն ծնողքներուն որ այդ կարգի ուտելիք-խմելիքը դուրս նետեն սառնարաններէն ու անոնց սառեցնող մասին մէջ զետեղեն հեռատեսիլի հեռավար սարքերը:

ՔԱՂՀԱՆ

քարոզներով կը հրաւիրեն մեզ՝ մօտենալ Եկեղեցիին, գալ սիրել, պայծառացնել եւ ապրիլ անոր ծոցին մէջ որպէս մէկ ընտանիք: Միւս կողմէ, ժողովուրդին վստահութիւնը վայելող, ճարտարագէտ, բժիշկ, իրաւաբան, ճարտարապետ, առեւտրական՝ անշահախնդիրօրէն եկած էին իրենց գիտութիւնը, ժամանակը եւ նիւթականը ի սպաս դնելու Փարիզի Մայր Եկեղեցիին: Յետոյ կրօնական ընկերակցութեան ներկայացուցչական ժողովէն՝ իբր «միքրոպ» դուրս նետուած են: Եկեղեցիին պարբերաթերթին(*) մէջ մարդատեաց հորթեր մակդիրը տրուած է անոնց, երբ անոնք վերջին ճիգ մը կ'ընէին, համայնքին մէջ, անկանոնութիւններ կանխելու համար:

Այդ Պատրիարքին վերոյիշեալ պատմութիւնը մեզի խորհիլ կու տայ թէ՝ եթէ ագարակապանը թռչուն եղած ըլլար պիտի կարենար թռչունները դէպի լոյս առաջնորդել: Իսկ անոնք որոնք յանձնառուներն են եկեղեցւոյ վարչակարգին եթէ հորթեր եղած ըլլային՝ պիտի կարենային պարկեշտ, զարգացած եւ փորձառու անձնաւորութիւններ Եկեղեցիին շուրջ համախմբել:

«Սիոն»ի յանձնարարեալ ընթերցումը գիս տարաւ այս մտածումներու յորձանքին մէջ: Ընթերցումները յաճախ անակնկալներ կը վերապահեն ընթերցողին. երբեմն ցաւոտ:

Գ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Փարիզ, Սեպտեմբեր 14

(*) « LA VOIX DE L'EGLISE » թիւ 4, էջ 6-7, Յուլիս - Հոկտեմբեր, 1991:

LIVRES REÇUS

J'AI JETE L'ENCRE
EN TERRE SACREE

SONIA NIGOLIAN

Antélias, Liban, 1993.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ ՏՕՆԸ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏԱՆՔ

«Ես դնեմ զձեռս ի վերայ սորա եւ դուք ամենեքեան աղօթս արարէք. զի արժանի լիցի սա աստիճանի. սարկաւագութեանն անարատ պահել առաջի սրբոյ սեղանոյ Աստուծոյ»: Հայց. Առաքելական եկեղեցւոյ Մայր Մաշտոցէն մէջբերուած այս աղօթքը առաջին անգամ ըլլալով կ'արտասանուէր Սեպ. 12-ին, Վիէնի Սէն Թ'Անտրէ լը Պա եկեղեցիին կամարներուն տակ: Խաչվերացի տօնին առթիւ հաւաքուած հարիւրաւոր վիէնցիներ նոյն օրը կ'ընդունէին Ռոն-Ալփի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ՝ Նորվան Եպիսկ. Զաքարեանը, իր տարեկան հովուական այցելութեան համար: Այս առթիւ, ընդառաջելով տեղւոյն ծխական Խորհուրդին դիմումին, Նորվան Արք. սարկաւագի աստիճան կը շնորհէր ուրարակիր Համբարձում Հաճէնեանին: Մօտ երեսուն տարիներ առաջ Վիէն հաստատուած այս «ընտիկ» մարսէյլցին ամուսնացած է եւ երկու զաւակներու տէր է: Ան ժրաջանօրէն կը ծառայէր Վիէնի եւ Լիոնի համայնքներուն մէջ առաջին մէկ օրէն: Պահը անշուշտ բացառիկ էր, իրեն եւ Մարսէյլէն ժամանած իր հարազատներուն, նաեւ ամբողջ գաղութին համար, որ իր գոյութեան եօթանասուն տարիներուն նման դէպք չէր ապրած ինչպէս որ կը շեշտէր Նորվան Արք.:

Սաղմոսներուն, աստուածաշնչական ընթերցումներուն եւ շարականներուն երկար շարանը անսովոր էր բոլոր ներկաներուն համար, հայ թէ օտար:

Դպրաց դասը երգեցողութիւնը կ'ապահովէր երգէոնի ընկերակցութեամբ օրուան հանդիսութեան յաւելեալ փայլ մը տալով: Յիշենք որ տուեալ դպրաց դասին տարիներէ ի վեր իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ՊՊ. Հայկ Միզեան, Սուքիաս Սուքիասեան, Սամուէլ Գուլթուճեան, Արա Սուքիասեան եւ վերջերս Պետրոս Օգսուզեան եւ Գաբրիէլ Ջելեպեան:

Պատարագին ներկայ հաւատացեալներուն մեծ մասը եպիսկոպոսին ձեռքէն կը ստանար հաղորդութիւն:

Եկեղեցական արարողութեան աւարտին, ի պատիւ Նորվան Եպիսկ.ի, ծխական Խորհուրդը Վիէնի պանդոկներէն մէկուն մէջ հացկերոյթ մը կազմակերպած էր: Հիւրերուն մէջ կը գտնուէին Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան պատուոյ նախագահ՝ Պ. Սեպուհ Սարեան եւ իր կինը: Հացկերոյթին ընթացքին Նորվան Եպիսկ. նախ կը շնորհաւորէր նոր ձեռնադրուած Համբարձում սարկաւագը եւ իրեն մաղթելով երկար տարիներու ծառայութիւն եւ յետոյ հոգաբարձութեան անդամներէն՝ Պ. Սուքիաս Սուքիասեանին կը յանձնէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնութեան կոնդակը եւ «Ս. Ներսէս Շնորհալի» հայրապետական շքանշանը: Նորվան Եպիսկ. եւ Պ. Սարեան անդրադառնալով Ս. Սուքիասեանի եկեղեցանուէր գործունէութեան մասին կ'աւելցնէին թէ Պոլիսէն մինչեւ Ֆրանսա ան չէ գոհացած միայն զուտ եկեղեցական պատասխանատուութիւններ ստանձնելով այլեւ իր գործօն մասնակցութիւնը բերած է նաեւ բազմաթիւ միչակութային, կուսակցական եւ կրթական ձեռնարկներու: Պատշաճ բոլոր ճառերէն զատ, «յանպատրաստից» գեղարուեստական բաժին մը տեղի ունեցաւ որուն իրենց մասնակցութիւնը բերին տիկին Շաքէ Պօտիւ (երգ), Պ. Վազգէն Խըգինեան, Պ. Հայկ Միզեան (դարձեալ երգ) եւ գրեթէ բոլոր ներկաները:

Ճաշը վերջացաւ Եպիսկոպոսին արտասանած «Պահպանիչ»ով:

ԿՈՐԻՒՆ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

10.

ՄԱՄՈՒԼՆ ՈՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

Արփիար Արփիարեան կը գրէ.

«Գաղթածին աշխարհաբարին արագօրէն զարգացմանը շատ օգնեց օրագրութիւնը: Բազմադիմի ու այլազան նիւթերու վրայ օրը օրին գրելու հարկէն, խմբագիրները եւ յօդուածագիրները ստիպուեցան քաղաքական, տնտեսագիտական, խորհրդարանական, ուսումնական, գեղարուեստական եւ այլ ուրիշ գաղափարներ արտայայտող բառեր կերտել հետզհետէ: Պոլսոյ Հայը կէս դար ժամանակամիջոցի մը ահագնաքայլ յառաջդիմեց աշխարհաբարի մէջ: Դեռ 1852-ին, Մասիս երբ Վոսփորը յիշատակէր «նեղուց»ին քով փակագծին մէջ ալ «պօղազ իչի» դնելու պէտք կը զգար: Եւ այժմ Պոլիս - Իզմիրեան լեզուն, հանդերձ այն բոլոր անպատեհութիւններովը զորս յիշատակեցինք, աշխարհաբար մըն է նազուկ, շնորհազարդ, կորովի ու՝ Եւրոպայի ուսումնական եւ գեղարուեստական գործերը լաւ բաւականին յաջողութեամբ հայացնելու ընդունակ: Եւ, ապահովաբար, ասկէ ետքը աւելի ճեպընթաց առաջ պիտի խաղայ» (1):

Արեւմտահայ աշխարհաբարի ծաղկման մէջ հայ մամուլի դերին մասին խօսած ատեն՝ կարելի չէ չծանրանալ բացառիկ այն անձնաւորութեան վրայ որ գրեթէ հիմնեց Պոլսոյ հայ լրագրութիւնը եւ զայն դիեցուց ամբողջ քանի մը տասնամեակ: Կարապետ Իւթիւճեանն էր: Շատեր եղան իր օրով եւ իրմէ ալ յետոյ, որ լրագրի էջերէն ամէն օր խօսեցան ժողովուրդին հետ՝ ջանալով զայն տեղեակ պահել աշխարհի բաներուն եւ զարկ տալ անոր մըտաւոր հասունութեան, բայց Իւթիւճեան բացառիկ եղաւ անոնց բոլորին մէջ՝ որովհետեւ միեւնոյն ատեն հոգն ունեցաւ աշխարհաբար լեզուին ալ, առանց զուտ գրագէտ մը ըլլալու իր արուեստակիցներէն շատ շատերուն պէս, եւ գրաբարին պաշտամունքը առանց իր սրտէն հեռացնելու: Ան լաւ գրաբար ալ գիտէր:

Համեստ էր անշուշտ իր սկզբնական մըտահոգութիւնը: Ան կ'ուզէր պարզապէս իր խորթ տարրերէն մաքրել աշխարհաբարը որ կը խօսուէր իր օրով, այսինքն Մասիսը հիմնած ատեն 1852-ին: Ան կ'ըսէր Մասիսին մէջ դեռ 1855-ին.

«Մեր ազգին աշխարհաբար լեզուին հիմը գրաբարն է. եւ հիմակու աշխարհաբար լեզունուս անկարողութիւնն ու անհամութիւնը մէջի օտար բառերն են. ուստի անոր մաքրութեանը եւ գեղեցկութեանը օգնել ուզողը՝ միայն պէտք է որ անոր մէջէն օտար ու խորթ բառերն ու ոճերը դուրս ձգէ, ու հնար եղածին չափ անոնց տեղը գրաբար բառեր, ոճեր մտցնելով՝ գործածած լեզունիս մեր երանաշնորհ նախնեաց բուն լեզուին մօտեցնէ...» (2):

(Շար. 31)

(1) Ա. Արփիարեան, «Արեւմտեան Հայոց Արդի Գրականութիւնը», Բանբեր Գրականութեան եւ Արուեստի, Գիրք Բ., 1904, էջ 181: (Տե՛ս. աստ, էջ 52, ծն. 2):
(2) (Մասիս, 1855, Յունուար 27):

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՍԷՆ - ԼՈՒ (ՄԱՐՍԷՅԼ) . —

Տէր եւ Տիկին Հրայր Փիլիկեան եւ զաւակները, Րաֆֆի Փիլիկեան, Սօնիա Փիլիկեան, Թապիպեան եւ Ելքովանեան ընտանիքները հոգեհանգիստ կատարել կուտան Կիրակի, Սեպ. 26-ին, Սէն - Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցին, իրենց մօր, մեծ-մօր եւ ազգականին՝

ՎԵՐԳԻՆ ՓԻԼԻԿԵԱՆ-Ի
(Ծնեալ՝ Ղազարեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Արուսեակ Շէլէլէկեան, զաւակներն ու թոռները, ինչպէս նաեւ Տամէմ, Աէֆէրեան, Փաստրմաճեան եւ Տագէսեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ՕՀԱՆՆԷՍ ՇԷԼԷԼԷԿԵԱՆ-Ի ?

մահուան առթիւ:

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն-Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առթիւ՝

Կիրակի, Սեպտեմբեր 26-ին աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10-ին,
Քարոզ՝ ժամը 11-ին,
Մատաղօրհնութիւն՝ ժամը 11.45-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 25, տօն է Սրբոյն Գէորգայ Քաջամարտիկ Զօրավարին: Նաեւ՝ Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի Երգեցողին:

Ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Inauguration du Khatchkar et de la Place du 24 Avril 1915 à Clamart

L'inauguration du Khatchkar et de la Place du 24 Avril 1915 dédiés à la mémoire des victimes du Génocide arménien de 1915, à l'initiative de l'U.C.I.A. et en présence de nombreuses personnalités politiques et religieuses dont son Eminence Mgr. *Kude Nakachian* et de *J.-P. Foucher*, Député Maire de Clamart

aura lieu le Samedi 25 Septembre
à 11 heures 30
Angle Ave. Henri Barbusse
et Rue Raoul Batany.

Toute la communauté est conviée à cette manifestation.

COMMUNIQUÉ

ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE
77, rue La Fayette — 75009 PARIS
Tél: 48 78 02 99 / Fax: 42 80 61 45

Les trois maisons du troisième âge entièrement rénovées, restructurées et ayant l'agrément de la cure médicale peuvent accueillir des pensionnaires soit en hote payant, soit pris en charge par l'Aide Sociale.

Pour tous renseignements, prière de contacter les directions des établissements.

MONTMORENCY : Melle YAVER
44-50, Ave. Charles de Gaulle
Tél: 39 83 20 67
Fax: 34 28 37 17

GONESSE : M. FESDJIAN
7, rue de l'Eglantier
Tél: 39 85 24 24
Fax: 34 53 95 23

ST-RAPHAEL : Mme GARABEDIAN
107, Ave. du Marechal Lyautey
Tél: 94 95 00 30
Fax: 94 95 71 43

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը միջմասնաճիւղին ժողովի կը հրաւիրէ, Ուրբաթ, Սեպ. 24, ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի տունը՝

— U. G. A. B. — VALENCE —

Rencontre - Diner

sous la présidence de
M. & Mme Vahan TER-GHEVONDIAN
(Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France)

CELEBRATION

DU IIème ANNIVERSAIRE
DE L'INDEPENDANCE
DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

Conférencier: Dr. Arthur BEYLERIAN
thème : *l'Arménie aujourd'hui et ses perspectives d'avenir».*

le Vendredi 24 Septembre à 20 heures
— Salle Yervant Hussissian —
6, rue Faventines — VALENCE

Bal de la Rentrée de France-Karabagh

Au profit de la reconstruction des villages du Karabagh, en collaboration avec les associations arméniennes de la région Rhône-Alpes

SAMEDI 25 SEPTEMBRE
A PARTIR DE 21 HEURES

Salle Polyvalente de St Cyr au Mont d'Or, 12 bis, rue Jean et Catherine Reynier.

Animé par l'Orchestre *Massis* de Marseille et la participation de la chanteuse *Yerso* de Paris.

Prix : 100 F. — Etudiants : 60 F.

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

JEUDI 23 SEPTEMBRE

14 h 30 : *L'interprétation des rêves* (L. Sahakiantz), *Guikor* (A. Martirossian).
17 h 30 : *Kariné* (A. Manarian)
20 h 30 : 4 Films d'A. Pelechian.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un :

WEEK-END DE DETENTE ET DE CONCERTATION

30-31 Octobre et le 1er Novembre 1993
à BELLEFONTAINE (Jura)

ouvert à tous les membres ainsi qu'aux symathisants intéressés par ses actions.

Prix : 300 F. le week-end + voyage

Date limite d'inscription : Fin Septembre auprès de chaque section ou au CA-Paris.

COMMUNIQUÉ DE PRESSE

En Décembre 1988 le tremblement de terre qui avait secoué l'Arménie provoquait aussi l'effondrement de l'école française de *Léninakan* entraînant la mort de plus de 500 enfants.

Le Groupement Interprofessionnel Arménien (G.I.A.), en sa qualité de maître de l'ouvrage, après consultation, a désigné l'entreprise locale *Chiracchine* pour l'exécution de ces travaux qui ont d'ores et déjà débuté.

Ce programme est subventionné à ce jour, par le *Gouvernement français*, les *Villes de Marseille* et *d'Issy-les-Moulineaux* et l'*U.G.A.B.*

Paris, le 15 Septembre

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ

Աւանդական մատաղօրհնութիւն եւ տօնախմբութիւն Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 26-ին, եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Արեւմտեան Եւրոպայի Հայր. Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Իսսի-լէ-Մուլինոյի «Տարօն» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Ստեփան Սրկ. Եօրկանճեանի:

Պատարագի աւարտին կը կատարուի աւանդական մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն սատարողաց յիշատակին:

Ապա հաւաք քաղաքապետարանի կողմէ տրամադրուած սրահի մը մէջ, սիրոյ սեղաններու շուրջ, հաճելի քանի մը ժամեր անցընելու ակնկալութեամբ:

Սիրով կը հրաւիրուի Փարիզի եւ շրջանի հաւատացեալ ժողովուրդը աջօթելու եւ ուխտ կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.45-ին:

Ծանօթ. - Կը խնդրուի ժամերու փոփոխութիւնը նկատի ունենալ:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Եկեղեցւոյս Հոգեւոր Հովիւը եւ Փօնտը-Շէրիւ Շարվիէօ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանեն թէ Կիրակի, Սեպտեմբեր 26-ին, Եկեղեցւոյս մէջ, ընտ կտակի պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին հրաւիրեալ դպիրներու եւ դպրուհիներու կողմէ:

«Հայր Մեր»ի ժամանակ Վազգէն Ա.ի Կաթողիկոս օծման եւ գահակալութեան եռեսունութերորդ տարեդարձին առթիւ կը կատարուի հայրապետական մաղթանք:

Պատարագի աւարտին մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերար ողբացեալ Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի ինչպէս նաեւ իրենց ծնողաց Նշանի, Ֆիլոբի եւ Պահատուրեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան եւ Հիլպազեան գերդաստաններու հոգւոյն ի հանգիստ:

Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 26, Տօն է Վարագայ Սրբոյ Խաչի: 38-րդ տարեդարձ օծման Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց Հայրապետի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.30-ին,
Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10-ին,
Հայրապետ. մաղթանք՝ ժամը 11.45-ին:

Կը պատարագէ՝

ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Վիճակի բոլոր եկեղեցիներուն մէջ տեղի կ'ունենայ, յաւարտ պատարագի, հայրապետական մաղթանք:

le drame des enfants d'Arménie

TEMOIGNAGES, INFORMATIONS, APPEL

Soirée organisée par le *Forum des Associations Arméniennes de France*, et placée sous la présidence de Zabel CHEGHIKIAN et du Pasteur Samuel SAHAGIAN

TABLE RONDE

animée par NOEL COPIN

avec

Bernard KOUCHNER, Ancien Ministre
Albert KIRAKOSSIAN, Vice-Ministre de l'Education Nationale d'Arménie
Gorichkhan KARAPETIAN, Premier Maire-Adjoint de Gumri
Vahan TER-GHEVONDIAN, Chargé d'Affaires d'Arménie en France
Didier SICARD, Professeur à l'Hôpital Cochin
Laurence MONROE (Journal «Panorama»).

MARDI 5 OCTOBRE A 20 HEURES 30
Eglise Réformée de Paris-Luxembourg
58, rue Madame — Paris VIe (Tél. : 45 48 13 50).

——— Entrée libre ———

COLLECTE AU PROFIT DU PROJET «CHAUFFAGE ECOLES D'ARMENIE»
(chèques à S.P.F.A. - Chauffage Ecoles d'Arménie» — CCP 13.116.76 R Paris)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23
JEUDI
23 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925

DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 900 Ֆ· — Վեցամսեայ : 460 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·200 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ (շաբաթական առաքում) - Հատը 5,00 Ֆ

69ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18·156 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.156

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ Բ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հակառակ բազմապիսի դժուարութիւններով ծանրացած առօրեայի մը, տօնական օրերու յատուկ շքեղանքով զարդարուած Երեւանի հրապարակներուն վրայ ու փողոցներուն մէջ ժողովուրդը Սեպտեմբեր 21-ին տօնած է անկախութեան Բ. տարեդարձը:

Պաշտօնական հանդիսութիւնները սկսած են առաւօտեան ժամը 10-ին Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի, Խորհրդարանի նախագահ Բ. Արարքցեանի, վարչապետ Հ. Բագրատեանի, փոխ-նախագահ Գ. Յարութիւնեանի եւ այլ պաշտօնատարներու Եռաբլուր՝ Արցախի պատերազմին նահատակներու շիրմաբլուրը այցելութեամբ: Ղեկավարները ծաղկեպսակներ զետեղած են մարտիկներու շիրիմներուն եւ յարգանք մատուցանած անոնց անմեռ յիշատակին:

Նոյն վայրը յիշատակի այց մը կատարած են նաեւ արտասահմանեան երկիրներու Հայաստանի ներկայացուցիչ դիւանագէտները:

Արցախի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութիւնն ու Պաշտպանութեան պետական Կոմիտէն նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի, Խորհրդարանի նախագահ Բ. Արարքցեանի եւ վարչապետ Հ. Բագրատեանի անունով հայ ժողովուրդին ուղղուած հեռագիրով մը մասնակցած են տարեդարձի նշումին. հոն ըսուած է. «Որքան էլ դժուար ու տատասկոտ լինի անկախութեան եւ ազատութեան ճանապարհը, համոզուած ենք, ոչինչ չի խոտորի մեր ոգին, ոչինչ չի կարող մեզ ստիպել հրաժարուել այդ վեհ գաղափարից: Ակնկալում ենք որ բոլոր դժուարութիւնները անցողիկ կը լինեն, կ'ապահովուի ժողովրդի բարօրութիւնը եւ Հայաստանն ի վերջոյ կը դառնայ յիրաւի երկիր դրախտավայր»:

Արցախցիները նաեւ յոյս յայտնած են որ Հայաստան այսուհետեւ եւս սատար կը կանգնի Արցախի ազատագրական պայքարին, ԼՂՀ-ի անկախութեան ամրապնդման եւ միջազգային ճանաչումին:

ՀԱՇՏԱՐԱՐ ՋԱՆՔԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

ՀԱՊ-ի հինգ երկիրներու միջխորհրդարանական խումբը Կիրգիզստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին գլխաւորութեամբ, Բաքուէն ու Երեւանէն ետք այցելած է Ստեփանակերտ. Սեպ. 21-ին նախագահ Շերիմկուլով յայտնած է թէ շատ դրական արդիւնք ձեռք ձգած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի պաշտօնակատար Կ. Բաբուրեանի եւ Արցախի այլ ղեկավարներուն հետ հանդիպումէն: Ըսած է թէ անոնք տրամադիր են ամիս մը երկարաձգելու հրադադարը, պայմանով որ ուղղակի բանակցութիւններ տեղի ունենան Ստեփանակերտի եւ Բաքուի միջեւ: Հաշտարար խումբին Նախագահը աւելցուցած է թէ նախաձեռնութիւնն ու յայտնուած բարի տրամադրութիւնը արդիւնքի հասցնելու համար անհրաժեշտ են ժամանակ, համբերութիւն եւ ձեռնհասութիւն:

Այս քայլերուն զուգահեռ, Սեպ. 20-ին, Իջեւանի սահմանագծին վրայ հայ եւ ազրպէյճանական պատուիրակութիւններ հանդիպում ունեցած են քննարկելով Նոյեմբերեան - Կրասնոսելսկ, Ղազախ - Գետաբեկ սահմանին վրայ հրադադար հաստատելու հարցը: Համաձայնութիւն գոյացած է նոյն թուականէն 60 օր տեւողութեամբ կրակը դադրեցնելու: Այդ գօտիին մէջ գիւղատնտեսական աշխատանքը կը սկսի Սեպտեմբեր 22-ին:

Նոյն օրը ազրպէյճանական բնակավայր Թաուզի զինեալները կրակ բացած են Տաւուշի Այգեպար գիւղի պահակակէտերուն վրայ, վիրաւորներու պատճառ ըլլալով: Նախորդ գիշեր ալ Նախիջեւանէն կրակ բացուած է Արարատի Սեւակաւան եւ Մեղրիի Վահրեւան գիւղերուն վրայ:

ՎԱԶԳԷՆ Ա. 85 ՏԱՐԵԿԱՆ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ծննդեան տարեդարձին առթիւ փոխ-նախագահ Գ. Յարութիւնեան Սեպտեմբեր 21-ին այցելած է Էջմիածին, Լ. Տէր-Պետրոսեանի շնորհաւորական ուղերձն ու բարի մաղթանքները փոխանցելու:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ԵԼՑԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԿԸ ԼՈՒԾԷ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԵԼՑԻՆԸ ԿԸ ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿԷ

ՌՈՒՑԿՈՅ ԻՆՔԶԻՆՔ ՆԱԽԱԳԱՀ ԿԸ ՀՌՉԱԿԷ

Սեպտեմբեր 21-ի իրիկունը յաջորդական լուրեր կը հասնէին Մոսկուայէն, այն տպաւորութիւնը թողլով թէ խառնակ կացութիւն մը կը տիրէ եւ ամէն ինչ կրնայ պատահիլ: Արդարեւ, նախ հաղորդուեցաւ թէ Ելցին հեռատեսիլէն յայտարարած է որ կը լուծէ Խորհրդարանը որ «դադրած է ժողովուրդին իշխանութեան օրգանն ըլլալէ: Ձեռքն է մարդոց խմբակի մը որ զայն վերածեց անհաշտ ընդդիմութեան մը սպայակոյտին»:

Ելցին որ արդէն համաձայնած էր նախագահական կանխահաս ընտրութիւններու, յայտարարեց նաեւ թէ երեսփոխանական կանխահաս ընտրութիւններ տեղի պիտի ունենան Դեկտեմբեր 11 եւ 12-ին: Քիչ ետք, սակայն, փոխ-նախագահ՝ Ռուցկոյ յայտարարեց թէ նախագահին արարքը «պետական հարուած է», Խորհրդարանն ալ Ելցինի որոշումը հակասահմանադրական նկատելով (121-6 յօդուած) զայն պաշտօնանկ ըրաւ, եւ տեղը ընտրեց Ռուցկոյ որ ինքզինք նախագահ հռչակեց, այլ խօսքով, Սեպ. 22-ին Ռուսաստան երկու նախագահ ունէր: Թղթակիցներու համաձայն, մթնոլորտը հանդարտ է, Ռուսաստանի մէջ: Ռուցկոյ անմիջապէս պաշտօնանկ ըրաւ երեք նախարարներ. Պաշտպանութեան՝ զոր. Կրաչով, Ապահովութեան՝ Գոլուշկօ, Ներքին՝ Իէրին: Սեպ. 22-ի առաւօտը Ելցին, որ նախորդ գիշե-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ
«32-ՐԴ ՕՐ»

«ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴԻ ԱՄԷՆ ՄԷԿ ՍԻՒՆԸ ԿԸ ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԷ ՀԱՅԿ. ՀԻՆ ՆԱՀԱՆԳ ՄԸ»

Մեր նախորդ թիւով, հակիրճ արձագանգ մը տուած էինք թրքական հեռատեսիլի Սեպ. 20-ի հաղորդումին որ այլապէս շահեկան կողմեր ունէր: Ստորեւ «Մարմարա»-ի (Սեպ. 21) մանրամասն թղթակցութիւնը. —

ՄԷՀՄԷՏ Ալի Պիրանտ Սեպ. 20-ի «32-րդ Օր» յայտագիրը դարձեալ լայն տեղ տուած էր Ղարաբաղի հարցին ու Հայաստանի ժողովուրդին հետ կատարուած հարցազրոյցներու: Բաւական շահեկան յայտագիր մըն էր, որուն ընթացքին յայտագրի յատուկ թղթակիցը Միթհատ Պէրքէքթ Երեւանէն կը ղրկէր շատ տպաւորիչ տեսարաններ, ժողովուրդի զանազան խաւերէն ընտրուած մարդոց հետ կատարուած խօսակցութիւններ: Ուշագրաւ էր որ յայտագրի ընթացքին Հայերու ըսածները փոխանցուեցան նոյնութեամբ, առանց մեկնաբանութիւններու, հակառակ անոր որ անոնցմէ ոմանք ցնցիչ բաներ կ'ըսէին Թուրքիոյ դէմ: Բայց յայտագրի վերջաւորութեան շեշտը կը դրուէր Թուրքիոյ հետ լաւ յարաբերութիւններ հաստատելու ցանկութեան վրայ:

Միթհատ Պէրքէքթ հրապարակներու վրայ, փողոցներու մէջ կը խօսէր Երեւանցիներու հետ: Անոնցմէ մէկը մինչեւ իսկ խնդրոյ առարկայ դարձուց Արեւելեան նահանգներու հարցը եւ ըսաւ որ Կարսը, Արտահանը եայլն ատենին Հայերու կը պատկանէին եւ դարձեալ պէտք է վերադարձուին Հայերու: Երբ թղթակիցը հարցուց թէ ի՞նչպէս կարելի կ'ըլլայ այդպիսի բան մը, Երեւանցին ըսաւ որ ինք ալ գիտէ թէ դիւրին չէ, բայց պատմութեան մէջ երբեմն կու գան ժամանակներ, երբ ամէն ինչ կարելի կը դառնայ: Ուրիշ Երեւանցիներ ալ ըսին, որ ինչ որ Հայերու կը պատկանի, Հայերու պէտք է վերադարձուի:

Ուրիշ տարեց Երեւանցի մը, որ այս անգամ թրքերէն կը խօսէր, իր գիտցած թրքերէնով կրցածին չափ բացատրեց, թէ Ղարաբաղը եւ այլ հողաշերտեր 1922-ական թուականներուն Ստալինի կողմէ Ազերիներուն տրուեցան առանց կռիւի, առանց պատերազմի: Հայերը հիմա անոնք ետ կ'առնեն, որովհետեւ իրենց կը պատկանէին:

Երեւանցիներէն ոմանք ալ յիշեցուցին 1915-ի դէպքերը եւ ըսին որ Թուրքիոյ հետ լաւ յարաբերութիւններ հաստատելու դժուարութիւններ կան: Նախ Թուրքիա միշտ կը մերժէ 1915-ի դէպքերը ընդունիլ որպէս ցեղասպանութիւն, կը մերժէ ընդունիլ որ այդպիսի հարց մը, այդպիսի խնդիր մը կայ: Մինչդեռ պէտք է ընդունի եւ ապագային յարմար կերպով օրակարգի բերէ զայն:

Թղթակիցը յայտագրին այս մասին մէջ ցոյց տուաւ տեսարաններ Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանէն, բացատրելով թէ այդ յուշարձանին իւրաքանչիւր սիւնը կը խորհրդանշէ հին հայկական նահանգ մը: Կեդրոնի կրակը մարած է այլեւս, որովհետեւ Հայաստանի մէջ ուժանիւթի տագնապ կայ, առաջուան չափ թարմ ու առատ ծաղիկ ալ չկայ, ինչ որ ցոյց կու տայ թէ Երեւանցիները առաջուան չափ յաճախակի չեն այցելեր այս յուշարձանը:

Յայտագրի ընթացքին միջոց մը թղթակիցը տեսակցեցաւ նաեւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի աւագ խորհրդական Ժիրայր Լիպարիտեանի հետ: Լիպարիտեան անգլերէն կը խօսէր եւ կը բացատրէր թէ ի՞նչ է հիմքը ղարաբաղեան հարցին: Ան դիտել կու տար որ Ռուսերը միջամտեցին այս հարցէն ներս եւ օգտուեցան կողմերու բախումներէն:

Լիպարիտեան ըսաւ որ Ռուսերը այս վերջին զարգացումներէն բաւական շահաւոր ելան: Հայտար Ալիեւ անհրաժեշտ դիմումը կատարեց ՀԱՊ-ի անդամակցելու համար: Ասիկա պզտիկ շահ մը չէ Ռուսերու համար:

Թուրքիա այս խնդրին մէջ ի՞նչպիսի սխալներ գործեց: Լիպարիտեան այս հարցումին տուաւ հետեւեալ պատասխանը.

«Ըստ իս այս խնդրին մէջ Թուրքերը կարեւոր կորուստ ունեցան: Բայց ճիշդ չէ այդ կորուստին ամբողջ պատասխանատուութիւնը բեռցնել Ռուսերուն: Թուրքերը այս շրջանին մէջ առանձինն ամէն բանի տիրանալ ուզեցին, նկատի չառին որ Ռուսաստան ծանրութիւն մը ունի այս հողատարածքին վրայ, ինչ որ մեծ սխալ մըն էր: Ջանացին Ադրբեջանի մէջ հաստատել ժողովրդավարութիւն մը, որ սա շրջանին անկարելի է: Այսպիսի բան մը ասկէ 15-20 տարի վերջ կարելի է հաստատել, բայց հիմա կարելի չէ: Անգարա փորձեց ստանձնել թրքական աշխարհի ղեկավարութիւնը: Ռուսերը 200 տարիէ ի վեր Միջին Ասիոյ ու Կովկասներու մէջ են: Դիւրաւ ուրիշին չեն թողուր այս հողամասերը, ուստի Թուրքիա աւելի առաձգական քաղաքականութիւն մը մշակելու էր»:

Թղթակիցը Երեւանի փողոցներէն կիներ ու աղջիկներ ցոյց տալով ըսաւ, որ Թուրքիա ու Հայաստան այժմ ունին երկու հաւաքականութիւններ, որոնք իրարմէ լուր իսկ չունին, զիրար չեն ճանչնար: Որպէսզի դժուարութիւններ լուծուին, պէտք է որ Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններ հաստատուին: Եթէ չհաստատուին, դժուարութիւնները պիտի շարունակուին ու Ղարաբաղն ալ պիտի մնայ որպէս արիւնող վէրք մը:

Յայտագրի այս մասին մէջ Մէհմէտ Ալի Պիրանտ հեռաձայնով ուղղակի կապ հաստատեց Միթհատ Պէրքէքթի հետ եւ հարցուց թէ հոն հիմա ի՞նչ է կացութիւնը:

«Հոս հիմա ժողովուրդին քով թէ՛ հանգստութիւն մը, թէ՛ մտահոգութիւն մը կայ, պատասխանեց թղթակիցը: Հանգստութիւնը կու գայ հրադադարէն: Հայերն ու Ազերիները սեղան նստան ու որոշեցին մինչեւ Հոկտեմբեր 5 երկարել հրադադարը: Որոշեցին նաեւ որ երկու կողմէն բարձրաստիճան ներկայացուցիչներ հանդիպում մը ունենան: Ասիկա հանգստութիւն մը տուած է, բայց ատոր փոխարէն ժողովուրդը անհանգիստ է թուրք բանակին կողմէ սահմանին վրայ կատարուած շարժումներէն»:

Պիրանտ հարցուց թէ ինք Հայաստանի կողմէն մինչեւ սահման գնա՞ց ու այդ կողմէն կրցա՞ւ տեսնել թուրք բանակին շարժումները: Պատասխանը հետեւեալն էր. —

«Այո, սահմանը հոսկէ միայն 30 քիլոմեթր հեռու է, ուստի ուզեցինք երթալ ու տեսնել: Ռուս զինուորները չթողուցին որ Մարգարա երթանք: Սահմաններուն այս մասը կը պաշտպանուի ռուս զինուորներու կողմէ, ոչ թէ հայ զինուորներու: Արդէն ճիշդ ասոր համար է որ Հայերը այնքան ալ խուճապահար չեն թուրք բանակին պատրաստութիւններուն դիմաց, որովհետեւ թուրք բանակին դիմաց Ռուսերը կան»:

Հոնկէ թուրք բանակին շարժումները կը տեսնուի՞ն. կրակոցներ կը լսուի՞ն: Այս հարցումին ալ ստացուեցաւ հետեւեալ պատասխանը. —

«Գիւղացիները, որոնց հետ խօսեցայ, ըսին որ գիշերները կրակոցներ ու պայթումներ լսեր են, նոյնիսկ միջոց մը փախչիլ ուզեր են: Բայց աւելի վերջ Հայաստանի թերթերը, թրքական թերթերէն արտագրելով գրեր են որ այդ շարժումները Աղրը լերան վրայ ՓՔՔ-ի դէմ կատարուած գործողութիւններ են, այն ատեն հանգստացեր են»:

Թղթակիցը հարցումի մը պատասխանելով ըսաւ նաեւ, որ սա պահուն Հայաստանի սահմանին վրայ, Ախուրեանի կայանը, Ղազախստանէն եկած բեռնակառքերու մեծ շարասիւն մը կը սպասէ, Թուրքիա մտնելու համար: Վաթսուն բեռնակառքերէ բաղկացած այդ շարասիւնը կը սպասէ որ սահմանը բացուի ու Թուրքիա անցնի: Կը բովանդակէ ճարտարարուեստի զանազան ապրանքներ: Թուրք գործարարները Ապրիլ ամսուընէ ի վեր կը ջանան այդ ապրանքը այս կողմ անցընել, բայց բանակը սահմանը գոցած է եւ առ այժմ կարելի չէ այդ ապրանքները անցընել Թուրքիոյ կողմը:

«ԻՄ ԼՈՅՍԸ ՀՈՂՆ Է»

Հայաստանեան թերթերը բաւական յաճախադէպ վերցով կը դիմեն հարցազրոյցի ձեւին. առիթ կու տայ անմիջական արտայայտութիւններու ընդմէջէն շատ անգամ ամէնէն անսքող մօտեցումներ ճանչնալու սա կամ նա մարդին ու հարցին մասին: Մամուլը հարցազրոյցի համար կը դիմէ ընդհանրապէս քաղաքական անձնաւորութիւններու, արուեստագէտներու, չօշափելու համար այժմէական սա կամ նա նիւթը: Ու այս ճակատին վրայ առաջին տեղը կը գրաւէ Ղարաբաղը. պատերազմին անցքերը, խաղաղ բնակչութեան հոգերը, գաղթականներ, քաղաքական պարագաներ, հեռանկարներ եւլն. ամէնէն աւելի հետաքրքրութիւն արթնցնող նիւթեր են: Ղարաբաղէն ետք կու գայ Հայաստանի քաղաքական կեանքը, որուն կը հետեւին մշակոյթի վերաբերող հարցերու մասին կատարուած զրոյցներ:

Այս բոլորին մէջ դժուար է գտնել —եթէ ոչ անկարելի— երկրին առօրեային բեռը կրող ժողովուրդին հակազդեցութիւնը. անոր դատումները, ակնկալութիւնները, մտածումները եւլն.: Զրոյցի համար ընտրուած անձնաւորութիւններու առատութիւնը հասարակ մահկանացուին կարգ չի՞ ձգեր, թէ առաջիններու ըսելիքներուն քով անկարեւոր կը նկատուին երկրորդ խումբին արտայայտութիւնները. ո՛վ գիտէ:

Ընդհանուր այս պատկերին մէջ հաճելի զարտուղութիւն մը ներկայացուած է «Հայրենիքի Ձայն»ի Սեպ. 2 - 8 թիւով: Հոն, «Զրոյց շուկայում՝ արտադրող գիւղացու հետ» խորագրուած զրոյց մը տրուած է, կատարուած՝ Գրիգոր Բաբլխեանի կողմէ, Էջմիածնի շրջանէն Սիսակ Յակոբեան անուն հողագործի մը հետ, Երեւանի մէկ շուկային մէջ:

Երբ զրոյցին ենթական հողի մարդն է, առաջին յիշուածը կ'ըլլայ բնականաբար հողի սեփականաշնորհման խնդիրը: Այս կէտը որ Հայաստանի նոր իշխանութեան հպարտութեան յաճախակի առարկան եղած է, բոլորովին այդ դիմագիծով չի ներկայանար երբ կը դիտուի միւս ափէն: Արդարեւ, հողագործ Սիսակ Յակոբեան անմիջապէս ցոյց կու տայ մետալին միւս կողմը, երբ կը թուէ հողի սեփականաշնորհումէն ետք իրեն մնացած դժուարութիւնները. «տեխնիկա եւ վառելանիւթ ես չեմ կարող բերել. այստեղ՝ շուկայում կանգնել չեմ ուզում: Թո՛ղ գան, ապրանքը գնեն իմ դրանը, ի՛մ ուզածս էլ բերեն, տան»:

Ի՞նչ պէտք է ըլլայ գիւղացին, հողի մարդը ըլլայ «ստեղծող ու կերակրող» եւ ոչ միայն շուկայիկ հողերանութեամբ չարժողը. այս հարցումը կ'ունենայ հետեւեալ պատասխանը. «Հեռու նայելու համար պէտք է վստահութիւն, խորհրդատու, պայմանագրեր՝ արտադրելու, վաճառելու, սպասարկուելու համար, դրամատանը հաշիւ լինի: Թէ չէ՝ Գերագոյն խորհրդում ասում-անցնում են: Ա՛յ, սկսել են ասել՝ մեխանիզմներ: Իսկ մինչեւ այդ եթէ մեխանիզմները մեր նախկին կոլխոզի տրակտորների նման օր ու մէկ սկսեն գործել, ի՞նչ կը մնայ այս փողից»:

Երբ հողագործին զրոյցը կ'ընթանայ ոչ իր նմանին, այլ քաղաքաբնակ մտաւորականին՝ լրագրողի մը հետ, կը յաջորդէ աւելի իրապաշտ անցք մը. Ս. Յակոբեան պատասխանելով գիները բարձր պահելու իրեն եւ իր նմաններուն ուղղուած ամբաստանութեան, կ'ըսէ. «Արի՛ ճիշդը խօսենք. դու ե՞րբ ես երկու-երեք տուփ լուցկու արժէքով մէկ քիլօ բադրիջան գնել կամ պոմիդոր: Ես էլ կարող եմ մէկին սմբուկ ասել, միւսին՝ լոլիկ, միայն թէ ինձ էլ հասկացիր. այդ երկու բարիքների կեանքն էլ շատ կարճ է, չգիտեմ ո՞նց ազատուեմ դրանցից, դու էլ քո դատարկ գրպանին նայելով՝ առնում ես մէկ կամ երկու քիլօ, իսկ իմ լիքը արկղնե՞րը, պարկե՞րը...»:

Յետոյ, հակառակ դժգոհութեան, գանգատին, Ս. Յակոբեան կ'ըլլայ հողին բարիքին հաւատացած, անով երջանկացած մարդը, երբ կ'ըսէ. «Իմ լոյսը հողն է. սրտնեղելով մշակում եմ, թոռներիս էլ ստիպում եմ սիրել ու գնահատել աշխատանքը, յարգել ստեղծողին: ... Ես ուզում եմ իմ հայրենիքում, իմ հողի վրայ ամուր կանգնել, ուզում եմ որ էդ մտաւոր ներուժ ասածը մի քիչ էլ ինձ համար աշխատի, թեթեւացնի բեռս: Օփերայի մօտ ձեռքներս պարզելով գործն առաջ չի գնայ: Մենք էլ հա՛ դուրս կը նայենք՝ կարագ, շաքար, լուցկի, բե՛ր ու բե՛ր»:

«Մեծ»երու հետաքրքրութեան պակասին գանգատը կ'ուղղուի նաեւ լրագրողին, թէեւ փոքր հաճոյախօսութենէ մը ետք. ան կ'ըսէ ակնարկելով իրեն հետ զրուցելու տրամադրութեան. «Շնորհակալ եմ, թէ չէ՝ միայն ջոջերի հետ են խօսում, կլոր-կլոր մտքեր տարածում թերթերում: Իսկ ինչո՞ւ էդ հարցազրոյցի համար չեկար մեր գիւղ՝ վարը-ցանքը, այգիս կը տեսնէիր, թոնրից հաց կ'ուտէիր, խնձորի նեք կախել, գոնէ թան կը խմէիր: Երեւում է՝ քաշուած մտաւորական ես, թէ՞ ճանապարհի ծախսը գրպանովդ չէ...»:

Հողին մարդը գանգատին հետ թելադրութիւն ալ ունի ըսելիք քաղաքացի մտաւորականին. «Ինչ վերաբերում է վերեւում նստած յուսահատուողներին, մի բան կ'ասեմ՝ միւս անգամ ուռայով Գերագոյն խորհուրդ չընտրենք. այդ կարճամիտ, թուլիկ-մուլիկ մարդկանցից պէտք է ազատուել: Մի ժամանակ դրանք կոլխոզ - սովխոզ էին ղեկավարում, քանդում...: Տեսանք, կուշտ եղանք: Յետոյ էլ եկան, սկսեցին օրէնքներ գրել, հաստատել, մի քանի ամիս անց սկսեցին քննադատել, արդարանալ՝ հա՛յ շտապեցինք, սխալուեցինք, ներէ՛ք: Իսկ եթէ ես սխալ վարեմ, ցանեմ, ամբարեմ ձեզ ո՞վ ճիշդ կը կերակրի, ձեր երեխաների համար ո՞ր շուկան էք գնալու, Վրաստանի՞...»:

Շրջափակումի պատուակին ետին արդէն ճարպոտած «ճարպիկ առեւտրականներ»ու, ոչ անպայման դժուարագոյն պայմաններէ «յուսահատած» արտագաղթողներու, պատեհապաշտութեան ախոյեաններու բազմութեան մէջ ի՞նչ է իսկական տեղը, հողը լոյս դաւանած այն տիպարներուն որոնցմէ մէկն է Էջմիածնի շրջանի բնակիչ Սիսակ Յակոբեանը: Ո՛չ անշուշտ այն զոր ունի այսօր մտաւորականներու, «կարճամիտ, թուլիկ - մուլիկ մարդկանց» վերնախաւը. սակայն ո՞վ կրնայ վստահօրէն պնդել թէ վաղուան Հայաստանը միս ու ոսկորով թրծելու գործին մէջ, առաջիններուն վաստակը անհամեմատելի չափով մեծ պիտի չըլլայ...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ԵԼՑԻՆԻ ՄՐՑԱԿԻ՞Ց ՄԸ

Ռուսական բազմաթիւ լրատուներ որպէս զգայացունց լուր հաղորդեցին այն որ ժողովուրդը դադրած է ընկերային բարելաւումի սպասումներուն յոյսերը կապելէ Կրեմլինի ու աւելի կարող փարոս մը կը նկատէ Կրիկորի Եավլինսկին:

«Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթը Ապրիլին նախատեսած էր քաղաքական մարդոց նոր սերունդի մը անհրաժեշտութիւնը. սակայն քաղաքական վերլուծողներու մեծ մասը շուարած՝ վերջին հարցախոյզներու արդիւնքին առջեւ, Եավլինսկիի յայտնուած վստահութիւնը այլ կերպ մեկնաբանել կը փորձէ. անոնց բացատրութիւնը այն է որ ժողովուրդը վհատած՝ Կրեմլինի եւ Խորհրդարանին անուլ հակադրութենէն, նախընտրած է նոր դէմք մը տեսնել իշխանութեան ղեկին: Շատեր հարց կու տան թէ ինչո՛ւ Եավլինսկի եղաւ նախընտրուածը. կրնային իրենց քուէները կեդրոնացնել Ս. Պետերսբուրգի քաղաքապետին՝ Ա. Սոբչակի, ժողովրդավար կուսակցութեան ղեկավար Տրավկինի, կամ Ա. Վոլսկիի վրայ: Անոր տրուած ամէնէն լուրջ պատասխանը այն է որ ժողովուրդը հաւատքը կորսնցուցած է նախկին կուսակերու հանդէպ ու նոր ղեկավար մը կը փնտռէ:

Ապրիլի հանրաքուէին նախօրեակին Ելցին յայտարարած էր թէ հիմնականը քաղաքական յաղթանակ մը տանիլն էր, մնացածին մասին յետոյ կը մտածուէր: Այդ յետոյ-ն հասած է այսօր. կարդ մը անխորհուրդ նկատուած քայլերէ ետք, Ելցին հանրութեան այն կարծիքը ներշնչած է որ քաղաքական դետնի վրայ ամբողջովին սպառած մէկն է ու չի գիտեր այլեւս ինչ ընել երկիրը որ իր ձեռքը անցաւ երկու տարի առաջ: Ան լաւ էր հանրահաւաքներու եւ նոյնիսկ պետական հարուածին ընթացքին, բայց այսօր անկարող ղեկավարի մը պատկերը կը ցոլացնէ: Այլեւս ազատութեան ձգտումը կամ Խորհ. Միութեան քայքայումը խանդավառութեան պատճառներ չեն ժողովուրդին համար որ ներկայի հարցերը լուծելու կարող նոր ղեկավար մը կը փնտռէ:

Այս փնտռտուքը կը մեկնի հինգ գլխաւոր պահանջքներէ որոնց առաջինը տնտեսութեան ըմբռնումն է. նոր դէմքը պէտք է երաշխաւորէ շուկայի բարեշրջումներուն ապագան ու հոս արդէն որպէս «500 օր» հատորին հեղինակ, Եավլինսկի լաւագոյն դիրքին վրայ է. 1990-ի ամառը լոյս տեսած հատորը շուկայի տնտեսութեան անցքի առաջին ծրագիրը կը ներկայացնէր:

Երկրորդ պահանջքը քաղաքական անբիծ կենսագրութեան մը կը վերաբերի. փորձուած են հին ընտրանիէն ու նոր ժողովրդավարներէն հասած դէմքերը: Եավլինսկի ոչ խորհրդային կարգերու փլուզումին, ոչ ալ ներկայի տնտեսական ճգնաժամին մէջ դեր ունեցած է. քաղաքական շարժումի մըն ալ չի պատկանիր: Պատրաստ կը թուի բանակցելու իր տեսակէտները բաժնող քաղաքական որեւէ ուժի հետ:

Նոր ղեկավարին արհեստավարժի յատկանիշը պէտք է բարեշրջումներու խիկական փորձառութեան մը վրայ հիմնուած ըլլայ: Այս պահանջքը Եավլինսկիի տկարագոյն կէտը կը մատնանշէ, քանի որ իր հակառակորդները հարց կու տան քըմծիծաղով թէ տեսական մարդէն զատ, ի՞նչ արժէք կը ներկայացնէ ան գործնական դետնի վրայ:

Չորրորդ պահանջքը զուտ քաղաքական է. նոր ղեկավարը պէտք է կարենայ Ռուսաստանի քայքայումին վերջ մը դնել ու համարկումի նոր ձեւ մը գտնել նախկին խորհրդային երկիրներուն համար: Հոս եւս անմրցելի կը նկատուի Եավլինսկի որ գիտէ զանազան շրջաններու հետ բանակցիլ ու յետ խորհրդային տնտեսական միջոցի մը կազմակերպութեան նոր ծրագրի մը հեղինակն է:

Վերջին պահանջքը կ'առընչուի անբասիր համբաւի մը. նոր ղեկավարը իշխանութեան ծարաւի ու դրամական ընչաքաղցութեան կասկածը պէտք չէ ներշնչէ: Իր վարքը ոչ մէկ թաքուն կողմ պէտք է ունենայ իր ընտրողներուն համար:

Գործաշովլի նախկին այս խորհրդականը որ յայտնած է թէ նախագահական նըկրտումներ ունի, մինչեւ այսօր զերծ մնացած է ամէն կարգի ցեխարձակումէ:

Եավլինսկիի կարգանիշին բարձրացումը չի կրնար անտարբեր ձգել Ելցինի շրջապատը. հոն կայ դասակարգ մը որ ինքզինքը յարմարագոյն թեկնածուն կը նկատէ նախագահական աթոռին. ասոնք ամէն ձեւով կը ճգնին վարկաբեկիչ կէտեր գտնել Եավլինսկիի մօտ: Կայ երկրորդ խումբ մըն ալ որ պատրաստ է նախագահական դիրքին վրայ նոր մը ողջունելու, Կրեմլինի մէջ մնալու տեւական հեռանկարի մը փոխարէն. ասոնք պիտի ջանան Եավլինսկիի մօտենալ ու մէկ ճակատ կազմել որպէսզի անոր յաջողութեան պարագային, երկարաձգուած ըլլայ քաղաքական մարդու իրենց ասպարէզն ալ:

Ելցինի մասին ենթադրութիւնները կ'ըսեն թէ բացառուած չէ որ ուզէ վերջ դնել իր հեղինակութեան անկումին, իրեն բաժին մը հանելով Եավլինսկիի կողմնակիցներուն համակրանքէն: Նման կեցուածք կրնայ կառավարական կազմին մէջ կարեւոր պաշտօն մըն ալ ապահովել իրեն:

Ամէն պարագայի մէջ, Ռուսաստանի ներկայ կացութեան մէջ որ դէպի անդունդ արագընթաց երթ մը կը նկատուի, շատեր տրամադիր են լուրջ յանձնառութեան հոմանիշ ընդունելու Եավլինսկիի պատրաստակամութիւնը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐԸ (Դ.)

Լուիկ մնջիկ, առանց աղմուկի, Հայաստանի թղթատարական վարչութիւնը իր գործունէութիւնը կը շարունակէ: Բոլորին ծանօթ է Ֆրանսայի եւ Հայաստանի կառավարութիւններուն միջեւ կնքուած համաձայնագիրը: Հայաստան այսօր կապեր հաստատած է շուրջ 150 երկիրներու թղթատարական վարչութիւններուն հետ եւ անդամ է «Թղթատարական Համաշխարհային Միութեան»: Ցաւօք պէտք է ընդունիլ որ Հայկական կապի նախարարութեան սպասարկութիւնները դեռ գոհացուցիչ ըլլալէ շատ հեռու են, հակառակ եղած բոլոր խոստումներուն եւ յայտարարութիւններուն: Ամէն ինչ ալ շրջափակումով կարելի չէ բացատրել կամ արդարացնել...

Նախարարութեան գործունէութեան տեսանելի եւ շօշափելի փաստերէն մէկն է դրոշմաթուղթերուն թողարկումը: Այս մարզին մէջ Հայաստան Խորհ. Միութեան քայքայումէն ծնած Պետութիւններէն ամէնէն աշխոյժ երկիրներէն մէկն է, ինչպէս կը վկայեն մասնագիտական մամուլին մէջ լոյս տեսած ծանուցումները (տե՛ս. օրինակի համար «Թէմպրոսֆոփի» հանդէսին Սեպտեմբերի թիւը, էջ 34):

Մեր ունեցած տեղեկութիւններուն համաձայն, Հայաստան մէկ տարուան ընթացքին հրապարակ հանած է 27 տարբեր արժէքի դրոշմանիշեր, երկու բացիկներ (անթիէ փոսթօ) եւ երկու պահարաններ «նախապէս դրոշմուած» (փրէթէմպրէ):

Այս նոր թողարկումները մեծ ոգեւորութիւն ստեղծած են Հայաստանի եւ Սփիւռքի դրոշմահաւաքներուն մօտ ինչպէս նաեւ շատ մը երկիրներու մէջ: Այս «արտադրութեան» մեծ մասը հրատարակուած է երկու «Ֆիլատելիստական» ցուցահանդէսներու առթիւ: Ասոնցմէ առաջինը տեղի ունեցաւ Պուէնոս-Այրէսի մէջ 1992-ին, Մայիս 16-էն 31: Այս առթիւ Հայաստանի թղթատարական վարչութիւնը իր առաջին բացիկը հրատարակեց: Բացիկին դրոշմանիշին վրայ տեղ գտած էին երկու Պետութիւններուն —Հայաստանի եւ Արժանթինի դրօշակները, հետեւեալ արձանագրութիւններով՝ «Միջազգային Ֆիլատելիստական ցուցահանդէս - Արժանթինա - Հայաստան – Բուենոս Այրես» եւ տակը առաջին անգամ ըլլալով եթէ չենք սխալիր, «Հայաստան եւ Armenia» բառերը: Արժէքը 0,20 (առաջին օրէն որոշուած էր տարադրամին անունը ջնջել): Կնիքին եւ բացիկին վրայ գտնուող բոլոր տեղեկութիւնները՝ ճոտը, տպաքանակը եւ «թէքնիք» բոլոր մանրամասնութիւնները առաջին անգամ ըլլալով նոյնպէս հայերէնով կը տրուէին:

Նոյն տարին Հայաստան հրապարակ հանեց 13 տարբեր դրոշմանիշեր որոնց մասին արդէն մանրամասն գրած էինք «Յառաջ»ի սիւնակներուն մէջ:

1993-ին, իր գոյութեան երկրորդ տարին ըլլալով, Հայաստանի «Կապի» նախարարութիւնը հրատարակած է չորք մը նոր դրոշմանիշեր, բացիկներ եւ պահարաններ: Մայիս 29-ին եւ 30-ին Հայաստանի մայրաքաղաքին մէջ տեղի ունեցած է դրոշմահաւաքներու միջազգային ցուցահանդէս մը, որ նոյնպէս առիթ դարձած է նոր թողարկումներու: Այս առթիւ հրատարակուած է նոր բացիկ մը, արժէքը՝ 6: Բացիկին ձախ կողմը նկարագրուած է 1918-ի առաջին Հանրապետութեան 40 եւ 70 ռուբլինոց դրոշմաթուղթերուն եւ 250 ռուբլինոց թուղթ դրամներուն վրայ գտնուող «մանող կնոջ» ծանօթ դիմանկարով: Բացիկին աջ կողմը գտնուող դրոշմանիշը ցաւօք շատ յաջող չէ. սրճագոյն աշխարհացոյցի մը խորքին վրայ սպիտակ դրոշմանիշ մը Հայաստանին տեղը ցոյց կու տայ:

Նոյն ցուցահանդէսին առթիւ հրատարակուած են նաեւ երկու «նախապէս դրոշմուած» պահարաններ. մէկը նուիրուած է հայկական պետականութեան վերականգնման 75-ամեակին, միւսը Երեւան քաղաքի հիմնադրութեան 2775-ամեակին:

Առաջին պահարանին վրայ, ձախ կողմը, ներկայացուած է հայկական զինանշանը,

...նանքէն մէջբերուած արձիւը։ Դրոշմանիշը՝ դեղին յատակի վրայ – արժէք՝ 9·00 – ...քով քովի տեղադրուած են Ա. Հանրապետութեան, Յ. Կոճոյեանի եւ Ա. Թամանեանի գծագրած պետական զինանշանը եւ այսօրուան, գիծերուն մէջ աւելի պարզականացուած տարբերակը։ Մակագրութիւնը հետեւեալն է. վերը, ձախ կողմը՝ 1918 - 1993, վարի մասը, աջ կողմը Արմենիա եւ Հայաստան բառերը։

Երկրորդ պահարանին ձախ կողմը գետեղուած է Էրեբունի բերդաքաղաքին հիմնաքարը Արգիշտի Թագաւորին արձանագրութեամբ։ Դրոշմաթուղթը, արժէք՝ 20·00, կանաչ խորքի վրայ, դիտողին կը հրամցնէ Էրեբունիի աւերակներուն մէջ յայտնուած «Աստուածներու շքերթը» որմնանկարէն հատուած մը Թէյշէպա աստուծոյ դիմանկարով։

Ակէ զատ, 1993-ի առաջին վեցամսեակի ընթացքին լոյս տեսած են տասնըչորս նոր դրոշմաթուղթեր։ Նախ 1992-էն սկիզբ առած «ընթացիկ» դրոշմաթուղթերու շարքին շարունակութիւնը. երեք տարբեր արժէքով՝ 1·00 - 3·00 - 20·00 (Ներկայիս, պարզ նամակի մը առաքումը դէպի Եւրոպա կամ ընդհանրապէս արտասահման կ'արժէ 120 ռուբլի...)։ Երեք դրոշմանիշերէ բաղկացած այս նոր շարքը ամբողջութեամբ նուիրուած է հնադարեան մեր ազգային արժէքներուն. առաջինին վրայ կարելի է տեսնել Վանի մէջ յայտնաբերուած դիցուհիի մը արձանիկը, երկրորդին վրայ՝ Կարմիր Բլուրի մէջ յայտնաբերուած սեպագիր արձանագրութիւն մը եւ երրորդին վրայ Քառաշամբի պեղումներուն գտնուած շուրջ 6000 տարուան արծաթէ բաժակ մը։

Լոյս տեսած են նաեւ խնամքով եւ ճաշակով պատրաստուած երկու ուրիշ շարքեր։ Առաջինին նիւթն է Հայաստան բնաշխարհի տեսարժան վայրերը։ Շարքը բաղկացած է հինգ արժէքներէ, ընտրուած տեսարաններն են Գառնիի կիրճը (արժէք՝ 0·40), Շաքիի -Զանգեզուր- ջրվէժը (0·80), Արփա գետին կիրճը (3·00) Սեւանայ լիճի Թերակղզին (5·00) եւ Արագած լեռը (12·00)։

Երկրորդը հայկական մշակութային արժէքներու փոքրիկ հանրագիտարան մըն է։ Չորս դրոշմանիշեր պարունակող շարքը կը ներկայացնէ հայկական քանդակագործութեան, մանրանկարչութեան, ճարտարապետութեան եւ նկարչութեան պատկանող չորս նմոյշներ։ Մաքենիսի խաչքարը (արժէք՝ 0·40), Ծաղկող Յովհանի Յովհաննու Աւետարան»ի առաջին թերթիկը (0·80), Գանձասարի վանքին «խաչելութեան» նշանաւոր բարձրաքանդակը (3·60) եւ Յ. Յովնաթանեանի «Աստուածամօր փառքը» կտաւը (5·00)։

Այս երեք շարքերուն պէտք է աւելցնել երկու ուրիշ դրոշմանիշեր, մին նուիրուած Գառնիի հեթանոսական տաճարին (արժէք՝ 10·00), որ պլոքի ձեւով ալ հրատարակուած է (7 × 10·00), միւսը՝ նոյնպէս պլոքի ձեւով (արժէք՝ 12·00), Յակոբ Կոճոյեանի «Սասունցի Դաւիթ» գլուխ-գործոցին վերարտադրութիւնն է։

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ՝ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒԱՐՏԵՑ 1993Ի ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐԸ

Ազգային ամէն նկրտում՝ կապուած է գիտակցական որոշ բազկերակի մը եւ մենք կը հաւատանք թէ մեր Սփիւռքը հըրաշքներու անհատնում կարելիութիւններ ունի. ցեղային այնպիսի տարրեր՝ որոնք բոլոր պայմաններն ու աղէտները կրնան հերքել։

Լոս - Անճըլըսի ազգային ա՛յլ կարեւոր հաստատութիւններու եւ յարգելի կազմակերպութիւններու կողքին, Լոս - Անճըլըսի Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկին գոյութիւնը եւ անոր աշխատանքները կը մնան այդ հրաշք մթնոլորտին մէջ, աշխատանքներ՝ որոնք կը միտին համ ու հոտ տարածել գաղութին մէջ։

Լոս - Անճըլըսի Մխիթարեան Հայագիտութեան դասընթացքները սկսան 1993, Օգոստոս 2-ին։

Դասախօսական կազմին մաս կազմեցին. – Վենետիկէն՝ Հայր Եղիա Քիլաղպեան, Հայր Վահան Օհանեան եւ Հայր Տաճատ Եարտըմեան, որ միաժամանակ վարիչ-տնօրէնն է հայագիտական այս դասընթացքներուն։ Իսկ Լոս - Անճըլըսէն՝ Յասմիկ Թաշճեան, Հայր Տէր-Ղեւոնդեան, Ռուկան Մխիթարեան, Ռազմիկ Շիրինեան եւ Կարօ Մոմճեան։

Ընդհանուր գործերը համակարգողի իր հանգամանքով՝ աշխատանքներուն կ'օժանդակէր Տիկին Զիմի Մխիթարեան։

Օրական հինգ յաջորդական դասանիւթերով, դասաւանդուեցան հետեւեալ նիւթերը, ուսանողներու մասնակցութեան թիւով. –

– Դասական հայերէն, 11 ուսանող։

– Արեւմտահայ աշխարհաբար, 16 ուսանող։

– Հայ ինքնութեան պատմութիւն, 16 ուսանող։

– Հայ գաղութներու պատմութիւն, 5 ուսանող։

– Նոր եւ ժամանակակից հայ գրականութիւն, 4 ուսանող։

– Հայ գեղարուեստի պատմութիւն, 13 ուսանող։

– Հին ու միջնադարեան հայ պատմագրութիւն, 6 ուսանող։

– Ազգային Սահմանադրութիւն, 4 ուսանող։

– Հայ ծիսական գիտելիքներ, 4 ուսանող։

Յաջողեալ այս դասընթացքները, որոնք ունէին քառամեայ բնոյթ, այս տարի աւարտեցան Օգոստոս 28-ին։

Բացի յիշուած դասանիւթերէն, տեղի ունեցան նաեւ հինգ օժանդակ դասախօսութիւններ ալ, որոնց ներկայ գտնուեցաւ հայագիտականի լրիւ ուսանողութիւնը եւ ա՛յլ ազատ ունկնդիրներ։

Նկատի ունենալով՝ որ գալ տարի աւարտական խումբ մը ուսումնագիտական գրաւոր աշխատանքներ պիտի կատարէ, Հայր Տաճատ Եարտըմեան խօսեցաւ «Ուսումնասիրութիւն մը կատարելու վերլուծական ու մեկնաբանական նախապայմաններու եւ չափանիշեր»ու մասին (Օգոստոս 3-ին)։ Յասմիկ Թաշճեանի դասախօսութիւնը կը շօշափէր «Ծովինարի տիպարը Սասունցի Դաւիթ դիւցազներգութեան մէջ» (Օգոստոս 6-ին)։ Բժ. Յակոբ Այնթապլեանի դասախօսական նիւթն էր «Առողջապահական հայ մամուլը եւ վաստակաւոր հայ բժիշկներ՝ ԺԸ. դարէն այդին» (Օգոստոս 11-ին)։ Վաչէ Պարսումեան խօսեցաւ «Կոմիտաս Վարդապետ եւ հայ երաժշտութեան դիւաը» նիւթի մասին (Օգոստոս 19-ին)։ Իսկ Արամազդ Ստեփանեանի դասախօսութիւնը իբր նիւթ ունէր «Պատմական եւ բաղդատական ակնարկ մը հայ թատրոնի մասին» (Օգոստոս 23-ին)։

Հաճելի է մեզի նշել, որ այս տարի ալ, Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկը իր միջոցներով կրցաւ հովանաւորել վեց ուսանող։

Այս առիթով, շնորհակալութեան յատուկ խօսք ունինք Արեւմտեան Ամերիկայի Հայ Օգնութեան Միութեան Շրջ. Վարչութեան, Արեւմտեան Ամերիկայի Ուսումնական Խորհուրդի Վարչութեան, Արեւելեան Ամերիկայի Առաջնորդարանի պատասխանատուներուն, Ալեք Մանուկեան Մշակ. Հիմնադրամի Վարչութեան, ինչպէս նաեւ Կիւլպէնկեան Հաստատութեան, որոնք նիւթական զանազան օժանդակութիւններով դիւրացուցին մեր գործունէութիւնը։

Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկի Վարչութիւնս ի սրտէ կը խնդրէ, որ մեր գործերուն հաւատացող գաղափարակից անհատներ, համակիրներ եւ ազգօգուտ ա՛յլ կազմակերպութիւններ եւս փորձեն նիւթապէս օժանդակել, որպէսզի կարենանք լաւագոյն միջոցներ ստեղծել եւ դիւրութիւններ ընձեռել մեր Հիմնարկին դիմող ուսումնատենչ բազմաթիւ երիտասարդներու. ուսանողներ՝ որոնց մէջ ակնյայտ է տռչորումը՝ հասկնալու մեր ժողովուրդին անցեալը, անոր արժէքներն ու արժանիքները եւ անխուսափելիօրէն մտածելու նաեւ մեր այսօրը, ներկան։

Սիրելի է մատնանշել ու գնահատել մանաւանդ այն կարեւոր պարագան, որ Մըխիթարեան այս դասընթացքներու ուսանողութեան մէջ կը գտնուին ազգային վարժարաններու մէջ պաշտօնավարող 4 ուսուցչուհիներ, ինչպէս նաեւ 4 ա՛յլ ուսանողուհիներ՝ որոնք մօտ ապագային իբր ուսուցչուհիներ պիտի սկսին գործել զանազան հաստատութիւններէ ներս։

Հարկ է միշտ յիշել թէ մեր ժողովուրդի ապագան յատկապէս կը պատկանի ա՛յն որակաւոր սերունդին՝ որ մեծ լրջութեամբ կը պատրաստուի «այսօր»՝ հայ ժողովուրդին հարազատ պատմութեան եւ սեփական մշակոյթին «վաղուան» բանբերը դառնալու։ Այս տեսակ սերունդն է միայն որ կրնայ երաշխաւորել ազգային մեր հաւաքական գիտակից ընթացքը։ Վստահինք որակաւոր սերունդներուն։

Ասիկա՛ է Մխիթարեան Հայագիտական դասընթացքներուն «Հաւատամք»ը եւ անոր հիմնական առաջադրանքը։ Վստահեցէ՛ք մեզի. գրեցէք մեզի եւ քաջալերեցէ՛ք մեր ազգօգուտ թափը։

Բոլոր անոնք, որ նիւթական իրենց սիրայօժար օժանդակութիւնը կը փափաքին ուղարկել Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկին, անոր ծրագիրները եւ գործունէութիւնը հովանաւորելու նպատակով, մեր հասցէն է. –

MEKHITARIAN EDUC. FOUND.
(Attn. Rev. Fr. Dajad Yardemian)
702 E. Glenoaks Bl.
GLENDALE CA 91207
Phone 818 546-1967

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿԻ

Լոս - Անճըլըս

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԻՐԱՆՑԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Թեհրանի ձախակողմեան «Սալաամ» թերթին խմբագրապետը ձերբակալուած է «Յեղափոխութեան դատարան»ի որոշումով։ Նոյն ատեն, թերթին տնօրէնը հրաւիրուած է կրօնաւորներու յատուկ դատարանին առջեւ բացատրութիւն տալու վերջերս լոյս տեսած յօդուածներու մասին. այդ յօդուածներուն մէջ քննադատուած էր երկրին նախագահը ու ըսուած թէ լարուած յարաբերութիւններ ունէին կառավարութիւնն ու Խորհրդարանը։

**

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԱՍՈՒՂ ՔԱՂԱՔԸ

Ճափոնի տնտեսական ծրագրաւորման կեդրոնը տարեկան տեղեկագրին մէջ հինգ երկրի ապրուստի արժէքները բաղդատած է. արդիւնքը այն եղած է որ Թոքիոյի մէջ 100 նկատուած ապրանքաւորումի մը վրայ Նիւ-Եորքը ունեցած է 76. Պէռլինը՝ 83, Փարիզը՝ 88, իսկ Լոնտոնը՝ 89։ Ճափոնի մայրաքաղաքը կալուածներու մարզին մէջ ալ ամէնէն սուղն է. նոյն տեսակի համեմատական մը Թոքիոյի 100 կէտին փոխարէն Նիւ-Եորքի կուտայ 54, Պէռլինի՝ 83, Փարիզի 83, Լոնտոնի՝ 93 կէտ։ Այս է թերեւս պատճառներէն մէկը որ քաղաքը առաջնակարգ հրմայք մը չի ներկայացներ զբօսաշրջութեան համար։ Համաշխարհային ապրանքաւորումին 18րդ կարգը կը գրաւէ ան, բաւական հեռու Փարիզէն, որ կը գլխաւորէ ցանկը։

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

10.

ՄԱՄՈՒԼՆ ՈՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

Գրաբարը աշխարհաբարէն շատ չհեռացնելու մտայնութեամբ վարակուած այս հրապարակագիրն էր, որ պիտի նըպաստէր ուրոյն աշխարհաբարի մը կազմութեան։ Ան պիտի գրէր աւելի յստակ.

«Աշխարհաբար լեզուի գրականութիւնն ուղղելու, մշակելու եւ բարւոքելու խընդրոյն մէջ, մեր սկզբունքն այս է։ Այն կէտերուն մէջ, ուր աշխարհաբար գրաբարին համաձայն է, փոփոխութիւն բնաւ պէտք չէ մտցնել. իսկ ուր թեթեւ խոտորում մը կայ, ուղղել եւ գրաբարի համաձայնեցնել. ապա թէ ոչ, աշխարհաբարը գրաբարէն եւս քան զեւս հեռանալով, մեր նախնեաց գործածած բուն ազգային լեզուն բոլորովին անհասկնալի կ'ըլլայ եւ մեռելութեան կը դատապարտուի. աշխարհաբարն ալ իւր հիմն ու ուղղութիւնը կորուսանելով, անիշխանութեան կը մատնուի... եւ հետեւաբար որչափ գրէ՝ այնչափ տեսակ աշխարհաբար լեզու կ'ունենանք իրարմէ տարբեր, եւ մեծ մասամբ իրարու հակառակ։

«... Գրաբարը գործածական լեզու ընել ուզող կամ երազողներէն չենք(...) բայց աշխարհաբար լեզունիս՝ գրաբարէն աւելի եւս հեռացնելու գաղափարին կամ գրութեան ալ կուսակից չենք։ Կ'ուզենք որ մեր աշխարհիկ լեզուն՝ իւր արմատին հետ առնչութիւնը պահելով, եւ անոր օգնութեամբ ինքզինքն օր քան զօր կատարելագործելով, մեր նախնեաց բարբառը բոլորովին չօտարանայ եւ անհասկնալի չըլլայ մեր սերնդոց (...) Եւրոպական մշակեալ լեզուաց՝ գեղեցիկ ձեւերն ու ոճերը մեր աշխարհաբար լեզուին մէջ մտցնելու եւ զայն ճոխացնելու կամ վայելչացնելու գրութեան ալ դէմ չենք» (1)։

Ան աշխարհաբարին սատարեց զանգուածներուն կապուած պահելու համար իր լրագիրը, կրնանք ըսել՝ գրեթէ ուղելու։ Ինքն է որ ըսած է դարձեալ.

«Իմ նպատակն եղած է տակաւ առ տակաւ մաքրել մեր արդի լեզուն իր ռամկական կոշտութիւններէն եւ ըստ մարթելւոյն մօտեցնել մեր նախնեաց լեզուին։ Ես աշխարհաբարեան եղած եմ հարկին ստիպմամբ» (2)։

Եւ սակայն հայ մամուլի այս վետերանը, որ աւելի քան երեք տասնամեակ պատնէշին վրայ մնաց, եւ որ, երբ իր տեսողութիւնը սկսաւ դաւաճանել իրեն դեռ երկար ատեն չհեռացած հրապարակէն, նոր աշխարհաբարին դայեակներէն մէկն եղաւ։ Մենք անոր դեռ պիտի հանդիպինք երբ իր թարգմանութեանց մասին խօսինք։

Իսկ Ա. Պիպէռճեան կը գրէ.

«Իւթիւճեանէն յառաջ ոչ թէ միայն լրագրական լեզուն այլ ընդհանուր աշխարհիկ բարբառն թերի էր, դեռ յաճախ կը գործածուէին ռամկական եւ օտարոտի ոճեր ու բառեր. տակաւին աշխարհաբար լեզուն հաստատ հիմն մը չունէր. բացատրութիւնք տկար եւ ճապաղ էին։ Իւթիւճեան, իբրեւ լեզուի վերանորոգիչ մը, կատարեց իւր պարտքը, որչափ որ միջոցները ներեցին, լրագրական լեզուն ըստեղծեց, ձեւեց զայն, զօրութիւն տուաւ լեզուին՝ հարկաւոր բառերով, բառից բնական շարադասութեամբ եւ բառերու ճիշդ գործածութեամբ, այս ամէնքն ըրաւ առանց նախնեաց լեզուին օրինաց դէմ մեղանչելու. Մասիսի 32 տարուան իւրաքանչիւրն թիւերն եւ բազմաթիւ օտարազգի վէպերու թարգմանութիւնքը վըկայ են այն ծառայութեանց զոր մատոյց Կ. Իւթիւճեան աշխարհիկ լեզուին» (3)։

(Շար. 32)

(1) Մասիս, թիւ 2131։ Հմմտ. Գարեգին Զարպհանէլեան, Պատմութիւն Հայերէն Դպրութեան, Բ. տպագրութիւն, Վենետիկ, 1905, էջ 75-76։

(2) Կարապետ Ս. Իւթիւճեան, «Երկուքէն ո՞րը, Գրաբար - Աշխարհաբար», Ամէնուն Տարեցոյցը, Պոլիս, 1909, էջ 264։

(3) Ա. Պիպէռճեան, Ճաշակ Արդի Հայ Մատենագրութեան, Պոլիս, 1884, էջ ԺԹ։

(Շար. Ա. էջէն)

րը իր տաչան գացած էր, վերադարձած է Կրեմլին:

Աւելորդ չէ, թերեւս, նշել նաեւ որ իր որոշումը հաղորդելէ առաջ, Ելցին հեռաձայնած էր Քլինթընի որ իր «ամբողջական նեցուկին» ապահովութիւնը տուած էր:

Ժողովո՞ւրդը: «Ժողովուրդը կը լռէ» կը գրէ Ֆիկառօ-ի թղթակիցը վերյիշելով Պուշկինը որ այս խօսքերը կը դնէր Բօժէն Օնեգինի բերանը:

Ռուսաստանի օրէնսդրական պատկերը հետեւեալն է.— ժողովուրդին երեսփոխաններու Քոնկրէն որ բաղկացած է 1033 երեսփոխանէ, ընտրուած է 1990-ին: Օրէնքները կը քուէարկէ եւ կեդրոնական Դրամատան հակակշիռն ունի: Ան կ'ընտրէ Գերագոյն Խորհուրդը, ծնած Քոնկրէէն, 256 անդամ ունի: Նախագահն է Խասբուլադով: Այս Գ.Խ-ը կը նշանակէ սահմանադրական Ատեանը, կազմուած 13 անդամներէ: Գործադիրը իբրեւ Նախագահ ունի Ելցին, ընտրուած հանրաքուէով 1991 Յունիսին, որ կը ղեկավարէ հրովարտակով, փոխ-նախագահն է Ա. Ռուցկոյ Ելցինի հետ ընտրուած, բայց, այս վերջինը պաշտօնազրկեց զինքը քանի մը օր առաջ: Հիմա, ալ հակառակը կը պատահի: Վարչապետն է Վ. Չերնոմիրդին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ վճռապէս մերժեց կըրկին խօսիլ ԿԱԹԹ-ի համաձայնագրի որոշ կէտերու մասին: Առեւտուրի ամերիկացի ներկայացուցիչը՝ Միքէ Քանթոր յայտարարած է թէ Սըր Լէոն Պրիթընի հետ իր խօսակցութեանց օրակարգի նիւթ չի կրնար ըլլալ Պլէր Հաուզը (Սեպ. 27): Ծանօթ է որ Ֆրանսա «յաղթանակ» կը նկատէր Պրիւսէլ գտնուած միջին ճամբան, հակառակ անոր որ ամերիկեան անվիջողութիւնը նախատեսելի էր: Կը թուի որ սուր տագնապ մը անխուսափելի է, այլեւս:

ՇՎԱՐՆԱՁԷ Սուխումի կը մնայ եւ վըճռած է «մինչեւ ծայրը մնալ», ինչպէս յայտարարած է: Քաղաքը շրջապատուած է Աբխազներու կողմէ եւ Շվարնաձէ որոշած է պաշտպանողներուն կողքին մնալ: Սեպտեմբեր 21-ին Սոչիէն մեկնած ռուսական ոչ զինուորական օդանաւ մը վար առնուած է Սուխումիի բացը: 27 ճամբորդներ ալ մեռած են: Աբխազները հերքած են որ հրթիռ մը արձակած ըլլան օդանաւին վրայ: Շվարնաձէ կ'ամբաստանէ Ռուսաստանը որ դաւաճանած է («բոլոր փաստաթուղթերը ստորագրուած Ռուսերուն հետ՝ թուղթի վրայ մնացին») եւ Ուկրանիոյ կը դիմէ որպէսզի զինուորական օժանդակութիւնը բերէ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նոր փոխ-վարչապետ նշանակուեցաւ Մուրատ Գարայալչըն: Շաբաթ մը առաջ նախագահ ընտրուած էր ժողովրդական սոսիալ-դեմոկրատ կուսակցութեան, փոխարինելով էրտալ Ինէօնիւն որ հրաժարած էր իր պաշտօնէն Սեպտեմբեր 11-ին:

15 ՔԻՒՐՏԵՐ սպաննուած են, չորս ուրիշներ ալ՝ ձերբակալուած Շըրնաքի եւ Տիարպէքիրի շրջանը:

ԿՏԱՆՍԿԻ (Լեհաստան) համալսարանի տոքթոր հոնորիս քաուզա-ի տիտղոսին արժանացաւ նախագահ Միթերան գերմանացի իր պաշտօնակիցին՝ Ռիխարտ Ֆոն Վայսզըրի հետ, Սեպ. 21-ին, համալսարանը կազմակերպուած արարողութեան մը ընթացքին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԿՈՒ ԵՐԿՐԱՉԱՓԵՐ բապաննուած են Սիտի-Պէլ-Ապպէս (Ալժէյէն 400 քմ.) եւ կը կարծուի որ ծայրայեղ մահմետականներու գործն է: Առեւանգըւած են երբ աշխատանքի կ'երթային, «աՀարեկիչ»ներու կողմէ: Ալժերիոյ կառավարութիւնը դատապարտեց եւ ապահովութիւն տուաւ Ֆրանսայի որ ջանք պիտի չխնայէ մարդասպանները գտնելու համար:

ՖՈՒԹՊՈԼԻ Ֆրանսական Դաշնակցութեան Դաշնակցային Խորհուրդը առկախեց Մարսէյլի Օլէմփիքին ախոյեանի 5-րդ տիտղոսը: ՕՄ-ը չի կրնար մասնակցիլ նաեւ Բաժակի մրցաշարքին: Վալանսիէնի երեք խաղացողներն ալ որոնք հարցաքննուեցան Սեպ. 21-ին, այլեւս չեն կրնար խաղալ, ՕՄ-ի տնօրէնն ալ՝ Ժ. Փ. Պէրնէս կը կորսնցնէ նման պաշտօն վարելու իր արտօնագիրը: Խորհուրդը որ այս որոշումները տուաւ Սեպ. 22-ի առաւօտուն, ոչ մէկ միջոց ձեռք կ'առնէ երկու նախագահներուն դէմ (ՕՄ-ինը՝ Թափի) որոնց մասին բան չէ գտնուեր թղթածրարին մէջ: Կը ճշդուի թէ ձեռք առնըւած այս միջոցները առկախ կը մնան մինչեւ դատական վճիռները, որոնցմէ կախում ունի իրենց վերջնական բնոյթը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Անցեալ շաբթուան վերջին, Սթոքհոլմի մէջ, տեղի ունեցան դասական ոճով (կրէ-քօ-ռոմէն) ըմբշամարտի աշխարհի ախոյեանութեան մրցումները:

Այս մարզաձեւին մէջ, հայ մարզիկներ յաճախ յաջողութիւններ ունեցած են ի հաշիւ Խորհ. Միութեան: Այս անգամ ալ իրենց խօսքը ըսած են լաւագոյններու շըրջանակին մէջ:

Նշենք սակայն որ ոմանք արտագաղթած են եւ կը պայքարին ուրիշ երկիրներու կազմերուն մէջ: Այսպէս Ռուբէնեան մըտած է Յունաստանի ազգային խումբին մէջ: Այնպէս պատահած է ու դէմ յանդիման գտնուած՝ Գիւմրեցի Մանուկեանի: Այս վերջինը յաղթած է. յաղթած է նաեւ այս 57 քկ. դասակարգին մէջ, աւարտականին, ռուս Ինեաթենքոյի, խլելով այսպէս՝ աշխարհի ախոյեանի փառաւոր տիտղոսը: Ռուբէնեան դասուած է 4-րդ:

Ուրիշ Հայաստանցի մը, Բալյեան, 48 քկ. դասակարգին մէջ պարտուած է միայն կէս աւարտականին Գուպացի Սանչէզէ որ յետոյ շահած է ախոյեանութիւնը:

Թիւրքմէնստանի խումբէն Գրիգորեանց հարիւր քկ. դասակարգին մէջ՝ պարտուած է առաջին շրջանին իսկ, Ֆըրանսացի Վեյցերէ:

Հայաստանէն արտագաղթած է Ալֆրէտ Տէր-Մկրտչեան. եկած է Գերմանիա եւ ընդունուած երկրին ազգ. խումբին մէջ: Սթոքհոլմ դասուած է երրորդ 52 քկ. դասակարգին մէջ, ինչ որ երեւանցի այս մարզիկին համար գոհացուցիչ արդիւնք մը չէ: Տէր-Մկրտչեան եղած է, արդարեւ, Հայաստանի մարզական փառքերէն մէկը. 1992-ին դարձած է Եւրոպայի ախոյեան. շահած է արծաթ մրցանակ Պարչելոնայի Ողիմպիականներուն: Վախ ազդող մրցակից մըն է, ըմբշամարտի միջազգային շրջանակներուն մէջ:

Կ'ըսուի թէ հայրենիքի պատիւը պաշտպանելու գաղափարը կը քառապատկէ մարզիկներուն կարողութիւնները: Թերեւս այդ գաղափարն էր որ կը պակսէր Ալֆրէտ Տէր-Մկրտչեանի, Սթոքհոլմի մարզադաշտին մէջ:

Աւելի յաջող եղած է, նոր դասակարգին մէջ Նազարեան, ան Հայաստանի խումբէն: Պարտուած է աւարտականին միայն Գուպացի Մարթինէզէ. Նազարեան հռչակուած է աշխարհի դեր-ախոյեան:

Ընդհանուր առմամբ, Հայաստանցի մարզիկներուն արդիւնքները արժանի են գնահատանքի:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԻՍԻ ԵՒ Հ.Մ.Ը.Մ. ԼԻՈՆ-ՏԷՍԻՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ

Անցեալ կիրակին յատկացուած էր բաժակախաղերու: Իսկ եւ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին յաջող կերպով անցուցած են Ֆըրանսայի Բաժակի երկրորդ շրջանը, թէեւ դժուարութեամբ:

Իսի յաղթած է Պրիորի դաշտին վրայ, բայց պէտք եղած է երկարել խաղը: Արդիւնք՝ 1-2: Սէն Փրիէսթի դաշտին վրայ, Հ.Մ.Ը.Մ. պզտիկ առաւելութեամբ մը անցած է՝ 1-2: Ժիւնիոր խումբն ալ յաղթած է ազգ. Բաժակին ի հաշիւ, Լանսրէօյի մէջ 1-1, ապա՝ 4-5:

Ռոն-Ալփ լիկի Բաժակ՝ Մոնթէլիմար - Վալանս(3) 0 - 2:

Նահանգային բաժակներ, փարիզեան շրջանին մէջ.

Սէրժի կը յաղթէ Առնուվիլի Հ.Մ.-ին հաւասար՝ 1-1 արդիւնքէ մը վերջ:

Ռոզ տէ Վոն - Մոնթրէօյ Հ.Մ. 7 - 0:

15-րդի Ակումբ - Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանս 2 - 0:

Վ. ՍՈՒՐԷՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պ. Մարտիկ Տակառեան 500 Ֆր. կը նըւիրէ «Աշխարհ»ին եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին Պարգեւ Շամիկեանի թարմ յիշատակին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը միջմասնաճիւղին ժողովի կը հրաւիրէ, Ուրբաթ, Սեպ. 24, ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի տունը՝

IIème Anniversaire de l'Indépendance de la République d'Arménie

A l'occasion du deuxième anniversaire de l'Indépendance de la République d'Arménie, l'Ambassade invite tous, à la réception organisée dans la salle de la Représentation Commerciale auprès de l'Ambassade d'Arménie en France, qui aura lieu Dimanche, le 26 Septembre à 15 heures, à l'adresse suivante :

13, Avenue Daniel Perdrige
93360 Neuilly-Plaisance

Pour les renseignements veuillez téléphoner au 45 63 05 86. ou 53 76 09 93

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 25, տօն է Սրբոյն Գէորգայ Քաջամարտիկ Զօրավարին: Նաեւ՝ Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի Երգեցողին:

Ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 26, Գ. Կիրակի Զկնի Սրբոյ Խաչին: ՏՕՆ Է ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ:

— Այսօր 38-րդ տարեդարձն է օծման 1955, Հոկտեմբեր 2-, Վազգէն Առաջին՝ Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց, որուն նոյնատեն՝ ծննդեան 85-ամեակն է:

Այս առթիւ, Հայց. բոլոր եկեղեցիներուն՝ ընդ որս եւ Արեւմտեան Եւրոպայի մեր եկեղեցիներուն մէջ՝ յատկապէս նաեւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի, որու ընթացքին Հայրապետական յատուկ մաղթանք կը կատարուի Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի քաջառողջութեան եւ արեւշատութեան համար:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿ. ՇԱՔԱՐԵԱՆ

ԼԻՈՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Լիոնի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը, հաճոյքը ունի տեղեկացնելու, թէ Մարգարեանփափազեան Ամէնօրեայ վարժարանը, հիմնուած՝ 1988-ին, այս Սեպտեմբերին 106 աշակերտներով սկսաւ կրթական տարին, աւելցնելով Նախակրթարանի բաժնին մէջ նոր դասարան մը եւս՝ Սէ. էմ. 1:

Տեղի անբաւարարութեան պատճառաւ, Վարչութիւնը ստիպուեցաւ 580 քառակուսի մեթր տարածութեամբ հողաշերտ մը գնել այժմու դպրոցին ճիշդ կից, նոր շէնք մը բարձրացնելու մտադրութեամբ:

Ներկայիս Ազգ. Միութեան Վարչութիւնը կը տեղեկացնէ ֆրանսահայ գաղութին, թէ հանգանակութիւն մը բացուած է այս կենսական նպատակին համար եւ արդէն 40 նուիրատուներ իրենց մասնակցութիւնը բերած են, գոյացնելով 676.500 Ֆրանքի գումար մը:

Անշուշտ յաւելեալ ճիգ մըն է պահանջուածը երբ նկատի ունենանք Հայաստանի կարիքներուն առաջնահերթութիւնը: Բայց եւ այնպէս, Սփիւռքի նորահաս սերունդին համար նոյնքան կարեւոր են մշակոյթի փոխանցումը երաշխաւորող առաջադրանքները:

Բարի եղէք ձեր մասնակցութիւնը բերել այս ծրագրի յաջողութեան, ձեր նուէրները ուղարկելով հետեւեալ հասցէին.

UNEAALE
CONSTRUCTION-TERRAIN-ECOLE
40, rue d'Arménie, 69003 LYON

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

— U. G. A. B. — VALENCE —

Rencontre - Dîner

sous la présidence de
M. & Mme Vahan TER-GHEVONDIAN
(Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France)

CELEBRATION

DU IIème ANNIVERSAIRE
DE L'INDEPENDANCE
DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

Conférencier: Dr. Arthur BEYLERIAN
thème : *l'Arménie aujourd'hui* et ses *perspectives d'avenir».*

le Vendredi 24 Septembre à 20 heures
— Salle Yervant Hussissian —
6, rue Faventines — VALENCE

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն-Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առթիւ՝

Կիրակի, Սեպտեմբեր 26-ին աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10-ին,
Քարոզ՝ ժամը 11-ին,
Մատաղօրհնութիւն՝ ժամը 11.45-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

UGAB - MARSEILLE

OUVERTURE
DU CENTRE CULTUREL ARMENIEN
POUR ENFANTS (6 - 17 ans)

— Chaque Samedi de 14h à 18h. —
L'ouverture aura lieu le 2 Octobre.
Activités proposées: Judo, Informatique Cours d'aquarelle, Initiation à l'arménien, Chants et Danse.

Pour les inscriptions nous contacter les lundis et vendredis au 91. 22. 10. 45.
— Les cours seront gratuits —

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

VENDREDI 24 SEPTEMBRE
14 h 30 *Retour sur la terre promise* (H. Khatchatrian)
17 h 30 *Le Raisin Vert* (B. Hovanissian)
20 h 30 *Les Chevaux de Feu* (S. Paradjanov)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 24
VENDREDI
24 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 18.157 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.157

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21/22)

ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ ԿԸ ԱՐԴԻԱԿԱՆԱՆԱՅ

Սեպտեմբեր 21-ին Երեւանի «Զուարթնոց» օդակայանին մէջ տեղի ունեցած է միջազգային նոր բաժնի բացման հանդիսաւոր արարողութիւն, ներկայութեամբ նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի, Խորհրդարանի նախագահ Բ. Արարքցեանի, վարչապետ՝ Հ. Բագրատեանի, փոխ-նախագահ Գ. Յարութիւնեանի եւ այլ պաշտօնատարներու։ Նոր բաժինը ժամանակակից սարքաւորումներով եւ թէքնիք միջոցներով օժտուած է, այն նպատակով որ ճամբորդը արձանագրութեան վայրէն մինչեւ օդանաւ մուտքի կէտը հասնի կարելի ամէնէն կարճ ժամանակէն։

**

ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԺԱՄ

Կառավարութեան որոշումով Սեպտեմբեր 26-էն Հայաստան կ'անցնի ձմեռնային ժամու։ Այդ օրը ժամը 3-ին ժամացոյցները մէկ ժամ ետ կը տարուին։

**

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀՈԳԱԾՈՒԹԻՒՆ ԿԱՊԱՆԻՆ

Կապանի Օգոստոս 18-ի ռմբակոծութենէն ետք կազմուած կառավարական յանձնախումբին հայթայթած միջոցներով նորոգուած է քաղաքին ըմպելի ջուրի եւ ելեկտրականութեան ցանցը. վերսկսած է լուրի, ելեկտրականութեան մատակարարումը, հեռաձայնի եւ երթեւեկի աշխատանքը։ Կառավարութիւնը Սեպտեմբեր 14-ին որոշած էր նախատեսել լրացուցիչ միջոցներ, քաղաքին պաշտպանութիւնը զօրացնելու, տնտեսական վերականգնումի, բնակչութեան ընկերա-հոգեբանական վիճակը կայունացնելու նպատակով։

**

ԵՐԵՒԱՆԻ ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Արժանթինահայ բարերար Մեծատուրեան ամոլին նուիրատուութեամբ վերակառուցուած է Երեւանի թիւ 76 դպրոցը ու ի պատիւ հայեւարժանթինեան բարեկամութեան, կոչուած Արժանթինի անունով։ Սեպ. 21-ին վերաբացման արարողութիւնը կատարուած է Լ. Տէր-Պետրոսեանի, Բ. Արարքցեանի, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի, կրթական եւ մշակոյթի մարզի պաշտօնատարներու եւ բարերար ամոլին Մեծատուրեանի ներկայութեան։ Բացման արարողութիւնը կատարած են Կաթողիկոսն ու Երուսաղէմի Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեան։ Խօսք առնելով տիկին Ռոզա Մաղաուզեան, ըսած է թէ այսուհետեւ դպրոցին աշակերտութիւնը կը սորվի նաեւ սպաներէն ու վարժարանը կը դառնայ երկու ժողովուրդներու աւանդական բարեկամութիւնը ամրապնդող կամուրջ։ Ելոյթ ունեցած են նաեւ Արժանթինի դեսպանը, Գարեգին Բ. եւ ուրիշներ։

**

ՀԱՑԻ ԲԱԺՆԵՉԱՓԸ

Կառավարութիւնը որոշած է Սեպտեմբեր 27-էն սկսեալ իւրաքանչիւր բնակիչի հացի օրական բաժնեչափը 250-էն բարձրացնել 350 կրամի։

ՆԵՐՍԸ ԹԷ ԴՈՒՐՍԸ ԲՈԼՈՐԸ՝ ԵԼՑԻՆԻ ԿՈՂՔԻՆ

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԿԸ ՆԿԱՏՈՒԻՆ

Սեպ. 23-ին, այն տպաւորութիւնը կար թէ Ելցին տէրն էր կացութեան եւ դիրքը ամրապնդուած էր, Պաշտպանութեան եւ Ներքին Նախարարներու տուած զօրակցութեամբ։ Դիրքերը ամուր կ'ըլլան, երբ ուեւէ ղեկավար, քաղաքական իրաւունքէն աւելի (կամ՝ զատ) բանակի եւ ապահովութեան ուժերու նեցուկը կը վայելէ։ Գրեթէ բոլոր Հանրապետութիւնները (ՀԱՊ-ի) զօրավիգ են, Լ. Տէր-Պետրոսեան ալ յայտարարած է թէ վստահ է որ Ելցինի ձեռք առած միջոցները թոյլ պիտի տան տաղնապին քաղաքական ելք մը ապահովելու։ Զօրակցութիւն յայտնած է նաեւ... Վրաստան։

Արտաքին ճակատի վրայ, Ելցինի կողքին են Միացեալ-Նահանգները, Հասարակապետութիւնը, Ատլանտեան Ուխտը, Գերմանիա, Ֆրանսա, Մեծն-Բրիտանիա, Լեհաստան, Չեխիա, Սլովաքիա, Պուլկարիա, Հունգարիա, Ճափոն, Աւստրիա, Չինաստան։

Խնդրոյ առարկայ բուն հարցը ժողովրդավարութեան պահպանումն է, անշուշտ։ Եւ Ելցինի կողմնակիցներու գլխաւոր մտահոգութիւնն է։ Իր նախորդը՝ Գորպաչով, որ շրջապտոյտ մը կը կատարէ Իտալիա, հապճեպ կերպով վերադարձած է Հռոմ եւ յանպատրաստից մամուլի ասուլիս մը տուած է, որու ընթացքին շեշտած է որ հարկ է ամէն գնով առաջքն առնել արիւնահեղութեան եւ միաժամանակ կատարել երեսփոխանական և նախագահական կանխահաս ընտրութիւններ։ Ինք համաձայն չէ Ելցինի որոշումներուն եւ մանաւանդ Խորհրդարանը լուծելու որոշումին, զոր հակասահմանադրական կը նկատէ։ Գորպաչով Մոսկուա կը վերադառնայ Սեպ. 24-ին։

Ռուսաստանի Բ. «նախագահը»՝ Ռուցկոյ «բացառական հերոս» կ'որակուի Ֆիկառօ-ի կողմէ։ Ան եւ Խորհրդարանի նախագահը՝ Խասբուլատով, դեռ երէկ, ամենաջերմ կողմնակիցներն էին Ելցինի։ Այսօր ամենաջերմ հակառակորդներն են։ Ռուցկոյ զինուորական մըն է (զօրավար է), Աֆղանիստանի «անխոստովանելի» պատերազմին հերոսը, օդաչու է։ Խասբուլատով տնտեսութեան նախկին դասախօս է։

Քաղաքական ճակատի պատկերն է. -

ԹԵՐ.- Կառավարութիւնը, Պաշտպանութեան, Ներքին նախարարները, փոխ-վարչապետը, Ա. Սոլժենիցին։

ԴԷՄ.- Խորհրդարանը, փոխ-նախագահը, սահմանադրական Ատեանը, Ազգ. Փրկութեան Ճակատը (գեր-պահպանողական), Գորպաչով։

*

ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Շեւարնածէ միշտ Սուխումի է, ուր իրեն օգնութեան կը հասնի գնդապետ Իվանով (ծագումով ասորի) յատուկ ուժերու հրամանատարը, հազիւ 40 զինուորներով, բայց, ապահովութիւն կու տայ.- «850 զինուոր ալ ունիմ տեղւոյն վրայ»։

Վրացական Տուպոլեւ 154 օդանաւ մըն ալ վար առնուած է, Սեպ. 22-ին։ 100 ճամբորդներէն 80-ը մեռած են։ Աբխազները հրթիռ մը արձակած են երբ Սուխումի կը մօտենար։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Պասթիայի դաշտին վրայ, Վալանսի Հայ Մարզականը 1-ի դէմ 2 կէտով պարտուեցաւ տեղւոյն խումբէն (որ դասաւորման գլուխն է)։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԵՂԱՏԱՐԱՓ ԱՆՁՐԵՒՆԵՐ, ողողումներ, փոթորիկ աւեր գործած են Սեպ. 22-էն 23 լուսնալիք գիշերը հարաւային Ֆրանսա, գլխաւորաբար Պուշ-տիւ-Ռոնի նահանգը եւ Մարսէյլի շրջանը։ Հինգ մեռեալ ալ կայ։ Մարսէյլի օդակայանը փակուած է ամբողջ գիշերը, քանի մը ժամ նաեւ Սէն-Շառլ կայարանը։ Քանըպիէրը ջուրերու տակ մնացած է եւ բազմաթիւ քառուղիներ փակուած են։

ԳԱԶԱՅԻ մէջ սպաննուած է Ֆաթահի (ՊԱԿ-ի գլխաւոր բաղկացուցիչը) մէկ զինուորեալը՝ Մոհամատ Աբու Շապան, հաւանաբար ծայրայեղ Պաղեստինցիներու կողմէ, որոնք դէմ են ՊԱԿ - Իսրայէլ համաձայնագրին։ Յուղարկաւորութեան հազարաւոր Պաղեստինցիներ ներկայ եղած են եւ թափօրին մէջ հետեւեալ լոզունգները լսուած են.- «Կեցցէ՛ Արաֆաթ», «Մարդասպանները Իսրայէլի գործակիցներն են» եւլն.։ Պաղեստինցիներուն համար Իսրայէլի գաղտնի սպասարկութեան գործն է։ Համասն ալ մասնակցած է յուղարկաւորութեան, դատապարտելով սպանութիւնը եւ իր ներկայութեամբ ալ ցոյց տալու համար թէ ինք մաս չունի։

ՍՈԼԺԵՆԻՑԻՆ, Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 25-ին բացումը պիտի կատարէ այն յուշարձանին որ կ'ոգեկոչէ «Սարսափ»ին զոհերը, այսինքն Վանտէցիները որոնք ջարդուեցան Ֆրանսական Յեղափոխութեան սեւ օրերու շրջանին (Սարսափի)։ Ռուս գրագէտին այս արարքը բանավէճի նիւթ է քանի օր է եւ արծարծուեցաւ նաեւ Փիվոյի Պույոն տը քիւլթիւր յայտագրին (Սեպ. 17)։ Սոլժենիցին ծանօթ հակայեղափոխական մըն է, ոչ միայն պոլշեւիկեան եւ շատ բուռն կերպով հակազդեց, երբ Փիվօ եւ ուրիշներ նկատել կու տային իրեն թէ այդ ձեւով ֆրանսական ամբողջ յեղափոխութիւնն է զոր կը դատապարտէ։ Սոլժենիցին չուրանար եւ խստօրէն կը պատասխանէ Փիվոյի՝ «Եթէ Թերմիտորը չըլլար, այսօր դուք ալ հոս չէիք ըլլար»։ Թերմիտորը Յեղափոխութեան շրջանի հանրապետական օրացոյցին Յուլիս ամսուան կը համապատասխանէ եւ Բ. տարուան, Յուլիս 9-ին եւ 10-ին է (1794, Յուլիս 27-28), որ տապալեցաւ Ռոպէսփիէրը եւ վերջ գտաւ «լեռնային ժողովը» («Քոնվանսիոն մոնթանեար»)։ Յուշարձանը կը բարձրանայ Փիւի-տիւ-Ֆու եւ Վանտէի ընդհ. Խորհուրդի նախագահը՝ Ֆիլիփ տը Վիլիէ շատ գոհ է եւ կը յայտարարէ որ՝ «Սոլժենիցին բարոյական անձնաւորութիւն մըն է, իսկական ողջ առասպել մը, Ի. դարու մեծ մարդոցմէ մէկը եթէ ոչ մեծագոյնը»։ Ընդհանուր դժգոհութիւնը, շատ կապ չունի գլխագիր Պատմութեան հետ, այլ Ֆիլիփ տը Վիլիէի անձն է որ անհանդուրժողութիւն (ալերժի) կը ստեղծէ։

ԱՆՐԻ ԷՄՄԱՆՈՒԷԼԻ, Ազգ. Ժողովի ընկերվարական նախկին նախագահը որ երեսփոխանական իր աթոռը վերագտաւ Սեպտեմբեր 19-ին, կրկին քննութեան տակ առնուած է, միշտ Իւրպա հարցին կապակցութեամբ (գանձապահն էր ընկերվարական Կուսակցութեան, 1988-էն 1992, կեղծ հաշուեցոյցներու առեն)։ Հանրապետութեան նախագահը՝ Միթերան նոյն օրը (Սեպ. 22) զինք ընդունեցաւ Էլիզէ, ցուցական նեցուկը տալով Էմմանուէլի, իրեն ընկերանալով մինչեւ դրան շեմը։

ԿԻԵՒԻ Խորհրդարանը ընդունեցաւ վարչապետ՝ Լ. Կուչմայի հրաժարականը։ Այս վերջինը 11 ամիսէ ի վեր երեք անգամ հրաժարած էր չկարենալով դէմ դնել Խորհրդարանին, որ նիստ գումարած է ոստիկանական ուժերու պաշտպանութեան տակ։ Յատուկ ջոկատներ դէմ կը դնեն ազգայնական հազարաւոր ցուցարարներու, որոնք կանխահաս ընտրութիւններ կը պահանջեն եւ կը մերժեն որեւէ զինակցութիւն Ռուսաստանի հետ։ Նախագահ Կըրաւչուկ Ե. Զվիակիլսկին վարչապետ նշանակեց։

ԱԼԱՊԱՄԱՅԻ մէջ (Միացեալ-Նահանգներ) կառախումբ մը դիծէն ելած եւ ճահիճի մը մէջ ինկած է, ինչ որ դժուարացուցած է փրկարարներու աշխատանքները։ Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 38 մեռեալ կար, բայց այս թիւը յաւելում պիտի կրէր, քանի շուրջ 50 անհետացածներ կան եւ ճահիճն ալ կոկորդիլոսի տեսակով մը լեցուն է։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԴՐԲԷՋԱՆ Կ'ԱՆԴԱՄԱԿՑԻ ՀԱՊ-ԻՆ

Ադրբէջանի Խորհրդարանը Սեպտեմբեր 20-ին թեր քուէարկած է երկրին ՀԱՊ-ի անդամակցութեան։ Եօթը ժամուան նիստին ընթացքին ելոյթ մը ունեցած է Հ. Ալիեւ որ ի միջի այլոց ըսած է. «Պատմութեան Ադրբեջանի յաղթական ելքը ես միայն ՀԱՊ-ի անդամակցութեամբ կարելի կը նկատեմ»։ Ընդդիմադիր երեսփոխանները խստիւ քննադատած են առնուած քայլը, ըսելով որ Ադրբէջանի անկախութիւնն ու ազատութիւնը որպէս սակարկութեան ապրանք գործածուեցան Ռուսաստանի առջեւ։ Անոնք հակադրած են նաեւ Ալիեւի այն արտայայտութեան թէ Ադրբէջան երբեք անկախ չէ եղած եւ թէ Ռուսաստանի շնորհիւ զարգացուցած է իր տնտեսութիւնն ու արտաքին քաղաքականութիւնը։

Ադրբէջանի նոր ղեկավարը վճռակամ կը թուի, իր նախորդին ճիշդ հակառակ ուղղութեամբ քաղաքականութիւն մը կիրարկելու բոլոր մարզերուն մէջ. այսպէս, ան չէ անտեսած նաեւ մշակութայինը, ըսելով որ երկրին յարաբերութիւնները միշտ Ռուսաստանի հետ եղած են. ներկայիս ալ կրթական, մշակութային ու այլ կապերը պէտք է խզել Թուրքիայէն ու կրկին հաստատել Մոսկուայի հետ։ Մինչդեռ, ծանօթ է որ Էլչիպէյ ամէն առիթով կը շարժէր թրքամէտ դիրքորոշումով։ Ալիեւ ըսած է. «Ադրբեջաներէնը սահմանափակ շրջանակի մը լեզուն է միայն։ Ռուսերէնը պէտք է կրկին գործածութեան լայն կարելիութեան տիրանայ»։ Այս խօսքերէն ու ՀԱՊ-ի անդամակցելու որոշումէն ետք, Խորհրդարանի նիստը շարունակուած է ռուսերէնով։ Օրակարգի նիւթ չէին եղած նախակրթարաններու նոր այբբենարանները որոնք լատինատառ հրատարակուած են։

Ադրբէջանի Խորհրդարանը վերջ տուած է նաեւ արտակարգ վիճակին որ հռչակուած էր Էլչիպէյի կողմէ. ատոր որպէս պատճառ ցոյց կը տրուին Հոկտեմբեր 3-ի նախագահական ընտրութիւնները որոնք պէտք է կատարուին ժողովրդավար պայմաններու մէջ։ Կը շարունակուի սակայն մամուլին կիրարկուած գրաքննութիւնը։ Թերթերու խմբագրութիւնները կը ստիպուին իրենց սիւնակներէն դուրս ձգել հակառուս գրութիւնները։

Թուրք մամուլը այս մասին տեղեկատուութիւնը խորագրած է. «Կովկաս Ռուսերու յանձնուած»։

ՁՄՐԱՆ ԺԱՄ

Ինչպէս ամէն աշնան, Սեպտեմբերի վերջին Կիրակին, հարկ է ժամացոյցները մէկ ժամ ետ տանիլ Շաբաթէն Կիրակի (Սեպ. 25-էն 26) լուսնալիք գիշերը, ժամը 3-ին 2 ընել։ Այս ժամը կը գործադրուի բոլոր հանրային սպասարկութեանց համար։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՈՀՄԻԿ ԴԻՄԱԳԾԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Ներկայ յօդուածով կ'ուզեմ անդրադառնալ այն հարցին, թէ ամերիկահայ վարժարաններուն մէջ հայկական տոհմիկ դիմագիծը ո՛րքանով կը պահպանուի:

Նախքան այս հարցին կապակցութեամբ կարգ մը տնօրէններու տուած պատասխանները արձանագրելը, տեսնենք թէ այս կէտը ի՛նչպէս մատնանշուած է իւրաքանչիւր դպրոցի առաքելութիւնը եւ նպատակը պարզող գրքոյկին մէջ:

Արեւմտեան Թեմի Ուսումնական Խորհուրդը կ'ըսէ թէ հայ ազգային վարժարաններուն մէջ հիմնական օրէնքներ են «հայաշունչ մթնոլորտի պահպանումը եւ ուսանողներու հայ աւանդական արժէքներով զօրացումը»: Հ.Բ.Ը.Մ. Մարի Մանուկեան վարժարանի գրքոյկին մէջ կը կարդանք. «...Մենք մեր աշակերտներուն կը ջամբենք հայեցի տոհմիկ դաստիարակութիւն»: Շարլոթ եւ Էլիզ Մերտինեան Հայ Աւետարանական վարժարանի գրքոյկը կ'ըսէ, թէ վարժարանը կը ձգտի հայթայթել «կրօնական եւ հոգեւոր դաստիարակութիւն՝ որպէսզի աշակերտներ կերտուին քրիստոնէական ամուր նկարագրով», իսկ Թէքէեան Մշակութային Միութեան Արշակ Տիգրանեան վարժարանը, թէեւ «հայաշունչ», »հայեցի դաստիարակութիւն« որակումները չի ներառներ գրքոյկին մէջ, սակայն, ըստ երեւոյթին, զայն նկատի ունի, երբ կը նպատակադրէ «հայերէն լեզուի, պատմութեան եւ մշակոյթի ուսուցմամբ պատրաստել տիպար Հայեր»:

Արդ, Ֆերահեան ազգային վարժարանի նախկին տնօրէնը՝ Վարդգէս Ղազարեան, անդրադառնալով խնդրոյ առարկայ հարցին կ'ըսէր. «Մեր դպրոցին մէջ տոհմիկ դիմագիծը կը պահպանուի հետեւելով մեր անցեալի պատմութեան: Թէ ո՛րքանով՝ դարձեալ հարցական է ինծի համար: Ո՞վ պիտի որոշէ համեմատութիւնը: Կը տօնենք ազգային տօները, կը յարգենք մեր աւանդութիւնները: Ունինք երգչախումբ, պարախումբ, լսողատեսողական յարմարութիւններ, հայերէն հրատարակութիւններով ճոխ գրադարան. կը հրաւիրենք անձեր մեր աշակերտութեան խօսելու ազգային, քաղաքական, ընկերային, մշակութային հարցերու շուրջ եւ այլ ձեւերով կը ջանանք առաւելագոյնըս պահպանել մեր տոհմիկ դիմագիծը»:

Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս ազգային վարժարանին նախկին տնօրէնը՝ տոքթ. Օննիկ Քէշիշեան, դիտել կու տար թէ «դըպրոցին մէջ մեծ կարեւորութիւն կը տրուի տոհմիկ դիմագիծի պահպանութեան» եւ կ'աւելցնէր. «Ունինք արուեստի, երաժշտութեան, պարի ուսուցիչներ, որոնք աշակերտութեան մօտ հայկական տոհմիկ նկարագիրը կը կերտեն ու կը զարգացնեն: Աւելի՛ն. դասարանային աշխատանքներու ծիրին մէջ գլխաւոր պարտականութիւն կը տրուի աշակերտներուն, որպէսզի իրենց ծնողքներէն կամ մեծ-հօրմէ ու մեծ-մօրմէ գրի առնեն անոնց ծննդավայրերուն եւ սովորութիւններու, բարքերու եւ ազգագրական այլ նիւթերու մասին տեղեկութիւններ եւայլն: Այս ուղղութեամբ հարկ է աւելի կազմակերպուած ծրագիր մը, աւելի եւս արդիւնաւէտ դարձնելու համար տարուած աշխատանքը»:

Տարբեր է կարծիքը Վահան եւ Անոյշ Շամլեան ազգային վարժարանի տնօրէն Վազգէն Մատէնլեանի, որ կ'ըսէր. «Ինչ կը վերաբերի դպրոցին մէջ տոհմիկ դիմագիծի պահպանման, ես կը կարծեմ, որ այդ աշխատանքը ընտանիքներուն մէջ է որ պէտք է տարուի: Տոհմիկ դիմագիծը պահելը աւելի աւանդութիւններով կ'ըլլայ: Օրինակ, Հրեաները իրենց դըպրոցներուն մէջ շատ քիչ աշխատանք կը տանին տոհմիկ դիմագիծը պահելու համար: Տան մէջ է որ ամէն Ուրբաթ իրիկուն շապաթի արարողութիւնը կը կատարեն, իրենց կրօնական զանազան արարողութիւնները կ'ընեն: Մեր պարագային, պէտք է նկատի ունենալ նաեւ այն իրականութիւնը, որ տարբեր գաղութներէ եկած հայ ընտանիքներ իրենց բնակավայրերու յատուկ աւանդութիւններ եւ տոհմիկ բարքերը ունին: Հետեւաբար, աւելի կէտ մը՝ այդ դիմագիծը տան մէջ պահպանելու համար»:

Ինչպէս նշեցի, թէեւ Մերտինեան վարժարանի գրքոյկին մէջ «հայեցի», «հայաշունչ», «տոհմիկ դաստիարակութիւն» որակումները չկան, այլ մատնանշուած է թէ վարժարանը կը ձգտի հայթայթել «կրօնական և հոգեւոր դաստիարակութիւն», սակայն տնօրէնը՝ տոքթ. Վահէ Տարագճեան, կ'ըսէր թէ դպրոցը կու տայ «հայկական տոհմիկ եւ ազգային առողջ դաստիարակութիւն», աւելցնելով որ «հայկական տոհմիկ դիմագիծը շատ մեծ համեմատութեամբ կը պահպանուի Մերտինեան վարժարանի աշակերտներուն մէջ: Մեր արտա-դպրոցական յայտագիրներէն է Childrens' Arts World ծրագիրը, որուն մաս կը կազմեն՝ հէքեաթասացութիւն, հայկական պար, հայկական երաժշտութիւն, հայկական արուեստ»:

Հ.Բ.Ը.Մ. Մարի Մանուկեան վարժարանի տնօրէն Յակոբ Յակոբեան կը նշէր. «Հայկական տոհմիկ դիմագիծը մեր դըպրոցին մէջ կը պահպանուի գրականութեան ընթերցումով, ուսուցիչներու կողմէ նիւթի հարստացումով՝ շեշտելով տոհմիկ մեր հասկացողութիւնները, մեր աւանդութիւնները, ազգային արժէքները: Աշակերտները տարիներու ընթացքին կ'ըմբռնեն ու կ'իւրացնեն, մանաւանդ վերի կարգերուն մէջ արդիւնքը կը տեսնուի աւելի շօշափելի կերպով: Հոս ալ իրագործում մը կայ, սակայն չմոռնանք մեր շրջապատը, որ կը գերակշռէ մեր աշակերտներու մտքին ու հոգիին վրայ եւ մեր ազգային աւանդութիւններու եւ տոհմիկ հասկացողութիւններու փոխանցումը կը դժուարանայ, բայց տեղի չի տար ամբողջովին: Այս կալուածին մէջ արդիւնքը կրնանք համեստ նկատել»:

Թ.Մ.Մ. Արշակ Տիգրանեան վարժարանի տնօրէն Վարդգէս Գուրուեան դիտել կու տար, թէ «դպրոցին մէջ կ'ուսուցուին հայկական տոհմիկ պարեր, երգ ու երաժշտութիւն, տօնակատարութիւններու միջոցով հայկական զանազան արժէքներ կը ներկայացուին, հայ գրականութեան պահերուն կը ծանօթացուին հայ գրողներ, հայ երաժշտութեան դասապահերուն կ'ունկնդրուին հայերէն երգեր, կը ծանօթացուին հայրենիքէն ժամանած արուեստագէտներ»: Ապա կ'աւելցնէր. «Այս կապակցութեամբ իմ սկզբունքս այն է՝ որ աշակերտը թող 50 հատ պակաս թուական սորվի, բայց հայութեամբ հըպարտ զգայ. ամէնէն կարեւորը ա՛յս է: Եթէ մենք կարենանք աշակերտները հըպարտացնել իրենց հայութեամբ, առանց ազգայնամոլութեան առաջնորդելու, կը կարծեմ որ աւելի դրական գործ կատարած կ'ըլլանք, քան Հայոց պատմութենէն յաւելեալ թուականներ կամ անուններ սորվեցնելով: Եթէ Հայոց պատմութեան ընդհանուր ուղղութիւնը, ընթացքը գիտնան՝ կը բաւէ: Մանրամասնութիւնները եթէ այսօր սորվեցնենք, քանի մը շաբաթէն պիտի մոռնան: Հետեւաբար, փոխանակ անուններ եւ թուականներ սորվեցնելու, եթէ կարենանք ոգի՛ն փոխանցել, հպարտութի՛ւնը փոխանցել, արդէն աշակերտը փրկած կ'ըլլանք: Նոյնիսկ եթէ աշակերտը զուրը անգլերէն պիտի խօսի, ոգի՛ն պահած կ'ըլլայ»:

Եզրակացութիւն

Լսելէ ետք հայկական վեց վարժարաններու տնօրէններուն պատասխանները այն հարցումին, թէ «հայկական տոհմիկ դիմագիծը ի՛նչպէս կը պահպանուի դըպրոցին մէջ», կը նկատենք թէ Ֆերահեան Ալեք Փիլիպոս, Մերտինեան և Տիգրանեան վարժարանները տոհմիկ դիմագիծը կը պահպանեն հայկական արուեստի, երգ ու պարի, երաժշտութեան ուսուցումով (վստահաբար Շամլեան եւ Մարի Մանուկեան վարժարաններն ալ ունին երգի ու երաժշտութեան պահեր): Ֆերահեան ազգային վարժարանը ազգային տօներու նըշումին մէջ եւս կը տեսնէ տոհմիկ դիմագիծի պահպանումը: Արշակ Տիգրանեան վարժարանը յիշեալ նպատակով իր աշակերտներուն կը ծանօթացնէ հայրենիքէն ժամանած արուեստագէտներ, իսկ Ֆերահեան ազգային վարժարանը անձեր կը հրաւիրէ իր աշակերտներուն խօսելու համար ազգային, քաղաքական, ընկերային եւ մշակութային հարցերու շուրջ: Հ.Բ.Ը.Մ. Մարի Մանուկեան վարժարանը տոհմիկ դիմագիծը կը պահպանէ գրականութեան ընթերցումով եւ ուսուցիչներու կողմէ տոհմիկ հասկացողութիւններու եւ աւանդութիւններու շեշտումով: Շամլեան ազգային վարժարանի տնօրէնին կարծիքով տոհմիկ դիմագիծը պէտք է տունը պահպանուի, քանի որ աշակերտներուն ընտանիքները տարբեր գաղութներէ եկած ըլլալով ունին տարբեր բնակավայրերու յատուկ աւանդութիւններ ու բարքեր:

ԱՆԿԱԽ ՔԱՂՈՒԱԾՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

Գ.

ԿԱՇԱՌՔ, ԿԱՇԱՌՔ, ՄԻՆՉԵՒ Ե՞ՐԲ

...Կաշառքը Հայոց մէջ առաւել մեծ ծաղկման հասաւ 1920-ից յետոյ՝ խորհ. շրջանում: Մշակուեցին կաշառքի օրէնքներ: Միլիցիան ձերբակալել է Ձեզ, -շտապ կաշառք տուէք, քանի դեռ քրէական գործ չեն յարուցել: Դատի տակ էք, ուզում էք ազատուել, - կաշառք տուէք: Ուզում էք Ձեր զաւակը դպրոցը մեդալով աւարտի, - կաշառք տուէք: Ուզում էք Ձեր զաւակը Բարձրագոյն Ուսմանց Հաստատութիւն կամ տեխնիկում ընդունուի, - կաշառք տուէք: Որեւէ հիմնարկից կարեւոր տեղեկանք պիտի ստանաք, - կաշառք տուէք: Ուզում էք համայնավար կուսակցութեան մէջ ընդունուել, - կաշառք տուէք: Աշխատանքի պիտի ընդունուէք, - կաշառք տուէք: Ուզում էք Ձեր պաշտօնը բարձրանայ, կաշառք տուէք: Ելեկտրականութիւնը գողանում էք, հաշուիչը կանգնած է եւ ստուգողն է եկել, - կաշառք տուէք: Ֆութպոլի Ձեր խումբը անպայման պիտի յաղթի, - կաշառք տուէք: Ձեր դէմ յօդուած կայ գրուած խմբագրութիւնում, ուզում էք չտպուի, - կաշառք տուէք: Գիրք էք գրել, ուզում էք տպել, - կաշառք տուէք: Ուզում էք բնակարան ստանալ, - կաշառք տուէք: Ուզում էք Ձեր որդուն ազատել զինծառայութիւնից, - կաշառք տուէք: Ուզում էք իր գնով աւտոմեքենայ գնել, - կաշառք տուէք: Ուզում էք հեռախօս ունենալ, - կաշառք տուէք: Հեռախօս ունէք, բայց հարեւանի հետ զուգահեռ է, ուզում էք առանձին լինի, - կաշառք տուէք: Եւ այսպէս անվերջ: Սա համայնավարական կամ դասական կաշառքի շրջանն էր:

Դրան հետեւեց ժողովրդավարական կաշառքի շրջանը, երբ այդ «սովորութիւնը» գագաթնակէտին հասաւ: Կաշառակերութեան նախկին բնագաւառները մեծ մասամբ պահպանուեցին, թէեւ չափերը մեծացան, եւ ապա կաշառքի նոր բնագաւառներ ասպարէզ եկան: Օրերս ձերբակալեցին երկու երիտասարդի՝ մէկն անմեղ, միւսը մեղաւոր: Ոստիկանութիւնում երկուսն էլ հաւասարեցուած էին: Շտապ երկուսն էլ ազատուեցին՝ ամէն մէկը 1 միլիոն 100 հազար ռուբլի կաշառք տալով: Սա համարւում է հիմա կաշառքի միջին մակարդակը, բարձր մակարդակը մի քանի միլիոն է: Իսկ ով չունի՞: Զունի՝ կ'ուղարկուի կոչի կամ մի այլ գաղութ: Կարեւոր չէ յանցանք գործել էք թէ ոչ, կաշառք չէք տուել, յանցաւոր էք:

Կաշառքի նոր բնագաւառներից են, օրինակ, հետեւեալները: ուզում էք սեփականաշնորհումից լաւ պատառ փախցնել, - կաշառք տուէք: Ուզում էք շահէտ «գործ» սկսեալ, - կաշառք տուէք: Վաճառատուն էք ուզում բացել, - կաշառք տուէք: Ուզում էք 20 կամ 24 ժամ ելեկտրականութիւն ունենալ, - կաշառք տուէք: Ուզում էք մշտական ջուր ունենալ, կաշառք տուէք: Հարեւանի հետ հողային վէճ ունէք, - կաշառք տուէք եւ այսպէս շարունակ:

Կաշառքի ձեւերը տարբեր են: Կան կաշառակերներ, որ միայն տոլար են վերցնում, ուրիշները՝ դեղին ոսկի: Կայ, այսպէս կոչուած, իրային կաշառք՝ տալիս են ադամանդէ մատանի կամ ապարանջան, ճափոնական հեռուստացոյց կամ տեսագրիչ, դաշնամուր կամ աւտոմեքենայ: Կայ նաեւ, այսպէս կոչուած, հոգեւոր կաշառք. օրինակ, Պ. Մկրտչեանը գիտխորհրդի նախագահ է կամ անդամ, ուզում էք գիտութեան դոկտոր դառնալ, մամուլում որպէս կաշառք գովաբանէք նրան կամ նրա գիրքը: Նոյն բնոյթի կաշառք կարող էք տալ Ձեր հիմնարկի պետին: Կայ սրա հակադարձ կաշառակերութիւնը. նոյն Պ. Մկրտչեանը հակառակորդ ունի, որպէս կաշառք այդ հակառակորդի դէմ յօդուած տպէք, եւ Ձեր գործը կը յաջողի: Կամ Պ. Մկրտչեանն ուզում է պատգամաւոր դառնալ, որպէս կաշառք եղէք նրա վստահուած անձը, երբ ընտրուի, կը փոխհատուցի: Ուզում էք յարմար պաշտօն ստանալ կամ պաշտօնի բարձրացում, որպէս կաշառք քծնէք գերադասին: Եւ այլն...:

Ռ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

«Ազգ», Յուլիս 30

ՆՈՐԱԾԻՆԻՆ ՎԱՃԱՌԵԼ Է... ՄԱՅՐԸ

«02. Ոստիկանական լրատու» շաբաթաթերթի նախորդ (23) համարում հրապարակուել էր հաղորդագրութիւն Երեւանի Ա. հիւանդանոցից Կարինէ Մանուկեանի նորածին երեխայի առեւանգման մասին: Ըստ յայտարարութեան, առեւանգողները երեխայի հարազատներից պահանջել են 2,5 միլիոն ռուբլի փրկագին:

Ձեռնարկուած օպերատիւ - հետախուզական միջոցառումների շնորհիւ Ներքին Նախարարութեան 4-րդ վարչութեան աշխատակիցների կողմից ճշդուեց երեխայի գտնուելու վայրը եւ Ներքին նախարարութիւն բերման ենթարկուեցին Ազգանոյշ Պետրոսեանը, Երեմ Միքայէլեանը եւ Գալուստ Յակոբեանը:

Յետագայ քննութեամբ պարզուեց, որ Կարինէ Մանուկեանը յղիութեան 7-րդ ամսում որոշում է ծննդաբերելուց յետոյ վաճառել նորածնին 250.000 ռուբլի գումարով եւ այդ մասին պատմում է իր հարեւանուհուն, վերջինս ձեռնամուխ է լինում գնորդի հայթայթման աշխատանքներին, որոնք որպէս կանխավճար Կարինէ Մանուկեանին են տրամադրում 50 հազար ռուբլի: Երեխայի ծնուելուց յետոյ հագնորդները վճարում են մնացած 200 հազարը եւ տանում երեխային՝ վերցնելով ծննդեան վկայականը եւ փոխանակման քարտը:

Մէկ շաբաթ անց որոշելով, որ «ապրանքը» վաճառել է ցածր գնով, մայրը փորձում է ուղղել սխալը, սակայն չըստանալով գնորդի համաձայնութեանը, դիմում է Ներքին Նախարարութեան 4-րդ վարչութեան՝ «առեւանգուած երեխային» գտնելու խնդրանքով:

Ստեղծուած նիւթերով՝ երեխայի առեւանգման յանցակազմի բացակայութեամբ,

...ջրէական գործի յարուցումը մերժուեց: Երեւանի յետագայ ճակատագիրը կ'որոշի ժողովուրդը՝ համապատասխան հայցադիմումի առկայութեան դէպքում:

«Ռուսիկանական լրատու»,
Յուլիս 31

ՖԻԴԱՅԻ՞, ԹԷ՞

Վերջերս տօնավաճառում մի այսպիսի դէպքի ականատես եղայ: Զինուորական համազգեստով մի երիտասարդ արգելում էր մի կնոջ վաճառքով զբաղուել: Վիճում ու հայհոյում էր նրան: Վէճը ծագել էր նրանից, որ այս ֆիդային (այդպէս էր ներկայացել երիտասարդը) ցանկացել էր շատ էժան գնով վերցնել 35 հազար արժեցող կանացի հագուստը: Բայց հանդիպել էր դիմադրութեան: Եւ սկսել էր յոխորտալ, թէ…

- Ես, որ քեզ համար կռւում էի, դու էստեղ ընկած ապրանք էիր ծախում: Եթէ չուեցիր, էսքան մարդու մօտ եմ ասում, 10 րոպէ յետոյ ըստեղ չես մնայ:

Զինուորական համազգե՞ստ էր նրան իրաւունք տուել, մօրո՞ւքը, թէ՞ թափթփուած արտաքինը: Ցանկարծ զգացի, որ «ֆիդային» հէնց հիմա, օրը ցերեկով, խայտառակում է ճակատում մահուանից կռիւ տուող տղաների կոչումն ու անունը:

Ցաւօք, սա միակ դէպքը չէր, ոմանց մօտ սովորոյթ է դարձել ամէն չարաթ ֆիդայու անուան տակ տօնավաճառում «ապրանք փախցնել»:

Իսկ իրապէս հայրենիքի պաշտպանը այսօր սահմանում է. զէնքը ձեռքին խոնաւ խրամատում, լեռներում՝ սառ ու տաք քամիների առաջ:

Մենք՝ ռազմամարզական ուսումնարանի սաներս, մեր վիրաւորուածութիւնն ենք յայտնում. զինուորական համազգեստը (կամաւորական լինի կրողը, թէ Հայոց բանակի մարտիկ), պիտի իր շրջապատում յարգանք ու ակնածանք ներշնչի եւ հպարտութեան զգացում:

ԱՐՏԱԽԱԶԴ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
Ռազմամարզական վարժարանի սան

«Կանչ», Սեպտեմբեր 15

ԿԱՐԾՈՒՄ ԷԻՆ՝ ՍԻՐԱՀԱՐՈՒԱԾ ԵՄ…

Ես սովորում եմ 10-րդ դասարանում: Ճիշդն ասած, որպէս աշակերտ այնքան էլ օրինակելի ու կարգապահ չեմ, բայց որպէս անձնաւորութիւն… Ասում են՝ աննկարագրելի եմ… Դպրոց գնացել եմ հաճոյքով եւ մասնակցել եմ միայն իմ սիրելի ուսուցչուհու դասերին, իսկ մնացած ժամերին թափառել եմ դպրոցի բակում: Դա ինձ աւելի շատ բան էր տալիս, քան 45 րոպէ տեւողութեամբ դասին նստելը: Իմ սիրելի ուսուցչուհին դասաւանդում էր Հայոց լեզու եւ գրականութիւն…

Ինչո՞ւ էի նրան շատ սիրում: Որովհետեւ շատ գեղեցիկ էր, յետոյ էլ ինձ եւ ինձ նմաններին երբեք չէր վիրաւորում, ընդհակառակը, այնպէս էր մեզ վերաբերւում, կարծես ամենադիտուններն ու խելացիներն ենք: Ես էլ դրանից ոգեւորւում էի… Իմ ուսուցչուհին շատ հայրենասէր էր եւ միշտ մեղադրում էր նրանց, ովքեր լքում էին հայրենիքը՝ փախչելով դժուարութիւններից: Նա ասում էր, որ իսկական Հայը պիտի ապրի ու մեռնի իր հողի վրայ: Ես էլ նրա ասած իւրաքանչիւր բառը կարդախօս դարձրած «պայքարում էի» «դաւաճանների» դէմ: Նոյնիսկ մի քանի օր ծնողներիս հետ չխօսեցի նրա համար, որ շատ էին ուրախացել Ամերիկայից քրոջս ուղարկած «վիզա»յով: Իրենց արդէն պատկերացնում էին Ամերիկայում: Ես յայտարարեցի, որ երբեք չեմ լքի հայրենիքս, եւ դրանով աւարտուեց ամէն ինչ…

Վերջապէս եկաւ Սեպտեմբերը, եւ ես ուրախ-ուրախ գնացի դպրոց… Շատ էի ուզում տեսնել ուսուցչուհուս… Բայց պարզուեց, որ Հայոց լեզու եւ գրականութիւն մեզ դասաւանդելու է մէկ ուրիշը, այն պարզ պատճառով, որ մեր ուսուցչուհին մեկնել է Ամերիկա… Այդ լուրը լսելուց չհասկացայ՝ ինձ հետ ինչ կատարուեց, միայն յիշում եմ, որ տղաներից մէկը զարմացած բացագանչեց. «Վա՜յ, Ռուբոն լաց է լինում»:

Ու բոլորը սկսեցին ծիծաղել ինձ վրայ, կարծում էին՝ սիրահարուած եմ… Իսկ ես… Ես պարզապէս հիասթափուած էի…

ՌՈՒԲԷՆ ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

«Կանչ», Սեպտեմբեր 15

ՍԻՐԻՐ ՄԵՐՁԱՒՈՐԻԴ

Չեմ կարողանում նրանց մոռանալ: Մի եղբայրը միւս եղբօր կողքին, իրար ձեռքից ամուր բռնած: Չենք նայում նրանց կողմը, ասես ոչ մի արտառոց բան չկայ: Մէկի բռունցքներն այնպէս ամուր են սեղմուած, ասես պատրաստ է առաջին հարցնողի մռութին հասցնել: Դպրոցը կարկտահար եղած արտ է յիշեցնում: Տասներորդում 12 աշակերտ է մնացել, առաջին դասարանցիները հազիւ յիսուն հոգի լինեն: Սովորական բարեւից յետոյ հարցնում ենք, թէ էլ ով է գնացել Հայաստանից: Մի քանիսը դպրոց են եկել հէնց այնպէս՝ իբրեւ դիտորդ: Շուտով նրանք էլ են մեկնում: Ուսուցիչների շարքերն էլ են նօսրացել: Նրանցից էլ գնացողներ կան: Իսկ եղբայրները ոչ մի զրոյցի չեն խառնւում: Լուռ նստել են իրար կողքի: Բացել են տետրերն ու դասագրքերը: Աւելի լաւ է մենք էլ լռենք: Բայց դասընկերներս էլի չարչնակւում են:

- Դէ, եթէ հօրդ գործերն այդքան լաւ են, ուրեմն կը գնաք, - եզրակացնում է աղջիկներից մէկը՝ միւսի պատմութիւնը լսելով:

Ցետոյ շշուկով պատմում են իրար.

- Լսե՞լ ես, այս եղբայրների մայրը թողել է նրանց ու Ամերիկա գնացել: Տղաները չեն լսում, բայց աւելի են գունատւում:

- Վա՜խ, երանի նրան: Հիմա քէֆ է քաշում, - նախանձով ասում է միւսն ու բոթում ուսս, - իսկ դուք չէ՞ք գնում:

- Չէ՛:

- Չէք էլ ուզո՞ւմ, - զարմանում է նա:

- Չէ՛, - զայրանում եմ ես: Չենք էլ ուզում: Ուզում եմ եղբայրների փոխարէն էլ ասել՝ չենք էլ ուզում, որովհետեւ ջերմութիւնից, ուտելիքից, գազից, փայլափուլուսից աւելի կարեւոր բան կայ՝ սէրը:

ՔՐԻՍՏԻՆԷ ԱՌՈՒՍՏԱՄԵԱՆ
Երեւան, 9-րդ դասարան

«Կանչ», Սեպտեմբեր 15

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆԿԻՒՆ ՄԸ ԳԼԱՄԱՌԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 18, Շաբաթ օր ներկայութեամբ պաշտօնական անձնաւորութիւններու եւ շուրջ 200 հոգիի, բացումը կատարուեցաւ սրահի մը որ կոչուեցաւ Մոնթէ Մելքոնեանի անունով: Այս սրահը մէկ մասն է 2000 քառ. մեթր այն տարածութեան որ հայկական կեդրոնի մը պիտի վերածուի ընդհանուր ջանքերով: Այդ տարածութեան վրայ կայ առանձնատուն մը զոր պէտք է վերաշինել ու շարք մը կառատնակներ որոնք անջատաբար օգտագործելի են:

Բացման արարողութեան ներկայ էին նախաձեռնող մխութեան նախագահը Թադէոս Գարակէօզեան, յանուն Նախկին ռազմիկներուն Անդրէ Սեֆէրեան, մօտակայքը զետեղելի խաչքարին քանդակագործը՝ Ռուբէն Եսայեան, կէսօրին ժամանեցին Հայաստանի Փարիզի գործավար Վ. Տէր-Ղեւոնդեան, Իսիի փոխ-քաղաքապետ Մ. Գարակէօզեան, պատուելի Ռ. Լեւոնեան, Միւռոն Վրդ. Գըվըքեան: Արարողութենէն առաջ յիշեալ վայրը այցելեց նաեւ Իսիի երեսփոխան քաղաքապետը Ա. Սանթինի:

Միւռոն Վրդ.ի «Հայր Մեր»ով ու օրհնութեամբ սկսաւ բացումի արարողութիւնը, ապա շնորհակալութեան խօսք արտասանեց Թ. Գարակէօզեան: Վ. Տէր-Ղեւոնդեան ոգեկոչեց ազգային հերոս Մոնթէ Մելքոնեանի յիշատակը, իսկ պատ. Ռ. Լեւոնեան մաղթեց որ իրարու հանդէպ յարգանքի սկզբունքով համերաշխ գործակցութեան մը վայրը ըլլայ բացուածը:

Այս ելոյթներէն ետք որոնք տեւեցին ընդամէնը 15 վայրկեան, որպէս հակասութիւն ընկալեալ բոլոր սովորութիւններուն, սկսաւ կերուխումի բաժինը որ տեւեց մինչեւ շուրջ ժամը 18:

ԹՂԹԱԿԻՑ

« ԱՍՏՂԵՐՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ » ԽԱԲԷՈՒԹԻ՞ՒՆ ԷՐ

«Նիւ-Եորք Թայմզ»ի Օգոստոս 19-ի թիւին մէջ Թիմ Վայնըր ստորագրութեամբ յօդուած մը լոյս տեսած է. անով կատարուած յայտնութիւնը, պաշտօնական սուտի արուեստին մեծագոյն վարպետներն անգամ չշմեցնող բնոյթ ունի: Ըսուածը այն է, որ 1984-ին Ռեկընի իշխանութիւնը մեծամեծ ծախքերու գնով յղացաւ կատարելագործուած խաբէութիւն մը որուն նպատակն էր մոլորեցնել Խորհ. Միութիւնը «աստղերու պատերազմ»ին հակահրթիռային անջրպետային վահանին մասին: Ծրագիրը խաբեց ոչ միայն Կրեմլինը, այլ նաեւ ամերիկեան Քոնկրէսը, կորզելով միլիառաւոր տոլարներ որոնք կրնային գործածուիլ պաշտպանական կամ ներքին քաղաքականութեան նպատակներով:

Ներկայիս Քոնկրէսը պիտի լսէ պատասխանատուներու բացատրութիւնները. Պաշտպանութեան նախարարին հեղինակութեան տակ, Փէնթակոնը խարդախեց կատարուած քննութենէն ձեռք ձըգուած տուեալները, հաւատացնելու համար թէ 30 միլիառ տոլարի ծրագիրը լաւագոյն արդիւնքները տուած էր: Մինչդեռ, Թ. Վայնըրի պնդումներուն համաձայն, հրթիռ մը որսորդ հրթիռով մը հարուածելու երեք անյաջող փորձէ ետք, թէ՛ թիրախը, եւ թէ որսորդ հրթիռը օժտուած են ելեկտրոնիկ դրութիւններով որոնք անկարելի դարձուցած են վրիպումը:

Այս կեղծարարութիւնը երկու գլխաւոր նպատակ ունէր. մէկը մոլորեցնել էր Խորհ. Միութիւնը ու զայն մղել միլիառաւոր ռուբլիներու յատկացումին: Շրջանի Պաշտպանութեան նախարարը յայտարարած է որ երկիրները միշտ կը ջանան մոլորեցնել թշնամին, սակայն «աստղերու պատերազմը» այդ նպատակին մղուած չէր:

Քոնկրէսը ինքզինք պարտաւոր կը նըկատէ Նախարար Վայնպէրկէր ունկնդրութեան կանչելու, որպէսզի կարելի ըլլայ խորութեամբ քննել հարցը: Պաշտպանութեան նախարարութիւնը արդէն հարցաքննութիւն բացած է: Այսուհանդերձ, խնդիրը Քոնկրէսին հեղինակութիւնն ու հպարտութիւնը վիրաւորելէ անդին, ծանրակշիռ է անով որ Ռազմավարական պաշտպանութեան նախաձեռնութեան ամերիկեան Հիմնարկը կասկածներու ենթակայ դարձած է: Կարգ մը պատասխանատուներու յայտնածով, Հիմնարկը միշտ խորամանկութիւններու դիմած է Խորհ. Միութիւնը մեծ ծախքերու մղելու համար, սակայն հարցը այն է որ այս պարագային ԱՄՆ եւս միլիառներ վատնած է:

Այս յայտնութիւններուն առիթով կը հրապարակուի վէճ մը որ ծագած է 1986-ին Աֆղաններու ծախուած հող-օդ հրթիռներուն առթիւ. անոնք վճռական դեր ունեցան խորհ. ուժերու դէմ մուճահիտիններու պայքարին մէջ: Այսօր ՍԻ-ԱՅ-ԷՅ-ը կ'ուզէ ետ առնել անոնցմէ չըգործածուածները, վախնալով որ ահաբեկիչները զանոնք կրնան ձեռք անցընել ու գործածել զինուորական կամ ոչ զինուորական օդանաւերու դէմ: Իսկ այս ծրագրին ընդդիմադիրները կը պատճառաբանեն որ 175 հազար տոլարի գումարը որով ՍԻ-ԱՅ-ԷՅ-ը կը պատրաստուի վերադնել իր հրթիռները, Աֆղանները կրնան գործածել աւելի արդիական եւ աւելի յարմար գինով նոր հրթիռներ գնելու… նախկին Խորհ. Միութենէն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

10.

ՄԱՄՈՒԼՆ ՈՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

Արփիարեան կը գրէ հետեւեալը.

«Մասիսը որ 1852-ին հիմնուեցաւ գաղափարներու վերանորոգչի մը կոչումովը հանդէս չէր գար: Պատրիարքարանին պաշտօնաթերթն էր: Մեծապէս օգտակար եղաւ այն ծառայութիւններովը՝ զոր աշխարհաբարին բարեկարգմանն ու ճոխացմանը մատուց: Խմբագիրը՝ Կարապետ Իւթիւճեան՝ հայագէտ մը առանց բազմալեզու հմտութեան, դիւրութեամբ ու ճաշակով հետզհետէ կերտեց բառեր, որոնց պէտքը օրագրութեան մէջ օրը օրին կը զգացուէր, միանգամայն վերակենդանացուց հին բառեր, մերթ անոնց իսկական նշանակութեամբը, մերթ՝ հինին մօտաւոր իմաստի մը փոխառութեամբը: Ֆրանսերէնէ բազմաթիւ վէպերու թարգմանութիւններովն ալ շատ մը նոր կամ նորիմաստ բառեր ներմուծեց մեր աշխարհաբարին մէջ» (1):

Իւթիւճեան միակ հրապարակագիրը չէր անշուշտ որ աշխարհաբարի զտման եւ ճոխացման սատարեց: Անցեալ դարու կէսերէն սկսեալ ամբողջ երեք տասնամեակ, այսինքն աշխարհաբարի ամէնէն ճակատագրական շրջանին, Պոլսոյ եւ Զմիւռնիոյ մէջ հրապարակագիրներու ամբողջ հոյլ մը մասնակցեցաւ այդ մեծ աշխատանքին:

Սկսեալ Ստեփան Ոսկանէն, որ աշխարհաբարին յառաջապահներէն մէկն էր եղեր Փարիզի մէջ իր լոյս ընծայած Արեւելքով (1855 - 1856) եւ Արեւմուտքով (1859 - 1865), եւ Զմիւռնիոյ միւս երախտաւորներէն, որոնք Ղուկաս Պալթազարեանը, Յարութիւն Տէտէեանը, Գրիգոր Չիլինկիրեանը, Գ. Մսերեանը, Մեսրոպ Նուպարեանը, եւ հուսկ ուրեմն Մատթէոս Մամուրեանը եղան եւ իրենց հրատարակած պարբերականներով ալ սատարեցին մեր աշխարհաբարին, անցողակի յիշելով նաեւ Խրիմեանն ու Սրուանձտեանցը, որոնք իրենց դրական մեծ վաստակին միացուցին նաեւ իրենց հրապարակագրական վաստակը՝ հայ մամուլը մինչեւ Վան ու Տարօն տանելով, Պոլիսը հրապարակագիրներու ամբողջ շարան մը տուաւ, որոնք դարուն երրորդը Պոլիսը ողողեցին թերթերով՝ դեր ստանձնելով այսպէս աշխարհաբարի զարգացման մէջ: Այդպիսիներէն յիշենք Գրիգոր Մարկոսեանն ու Սահակ Ապրօն, Յարութիւն Սըվաճեանն ու Արմենակ Հայկունին, Ստեփան Փափազեանն ու Մատթէոս Այվատեանը, Մինաս Գափամաճեանը, Նիկողոս Թիւլպէնտճեանն ու Համբարձում Ալաճաճեանը, Մանուէլ Իւթիւճեան, Մըկրտիչ Մելիքեանն ու Օգսէն Խօճասարեանը:

Մասնաւոր յիշատակութիւն մը վերապահելով երգիծական մամուլին, որ բացառիկ կերպով սատարեց աշխարհաբարին, յանձին աւելի կամ նուազ տաղանդաւոր մարդոց, որոնց տարիներով ծիծաղեցուցին կամ հեգնեցին Պոլիսը, Յակոբ Հաճեանէ, Գէորգ Այվազեանէ սկըսեալ մինչեւ մեծ Պարոնեանը:

Պոլսոյ աշխարհաբարին օգնութեան հասաւ նաեւ արտասահմանի այդ շրջանի իր մամուլով: Բացի Բազմավէպէն եւ Եւրոպայէն, որոնց մասին խօսած ենք զոյգ Մխիթարեանց դերին անդրադարձած ատեն, եւ բացի Փարիզի Արեւելքէն եւ Արեւմուտքէն որոնք յիշեցինք, Փարիզ իր ուրիշ երկու պարբերականներն ալ ունեցաւ՝ Մասեաց Աղաւնին եւ փարիզը, որոնցմէ մէկը Գաբրիէլ Վրդ. Այվազովսքին խմբագրեց եւ միւսը՝ Աբրահամ Մուրատեան, իսկ Մանչէսթըր՝ ունեցաւ իր Երկրագունտը՝ Կարապետ Վրդ. Շահնազարեանի խմբագրութեամբ:

(Շար. 33)

(1) Ա. Արփիարեան, «Արեւմտեան Հայոց Արդի Գրականութիւնը», Բանբեր Գըրականութեան եւ Արուեստի, Գիրք Բ., 1904, էջ 187: (Տե՛ս. առտ., էջ 52, ծն. 2):

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Վիքթորիա Պենկեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին, փոխան ծաղիկի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պուլվ. Օտոյի «Լէօլա Սասունի» մասնաճիւղը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Այրի Տիկին Լիւսի Թէճիրեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Մարգար Թէճիրեանի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Սիրվարդ Դարբինեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Արիս Թէճիրեանի եւ զաւակին, Օր. Ժանին Թէճիրեանի, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սուքիասեանի եւ զաւակին, ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց հօր, եղբօր, հօրեղբօր, զարմիկին՝ Ռուբէն Թէճիրեանի մահուան առթիւ:

ԴԷՊԻ ՆԻՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ
ԵՒ
Հ.Բ.Ը.ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԻԿՆԱՆՑ
ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

միասնաբար կը կազմակերպեն այցելութիւն՝ օթօքարով

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 30, դէպի ՆԻՍ

Այցելութիւն Շակալ թանգարանը, ալպեանական միջնադարեան սրբանկարներու-իքոն. ցուցահանդէսը: Ապա՝ այցելութիւն Պարսամեան համալիր՝ ընդունելութիւն, եւ միասնական ճաշ:

Կը խնդրուի մինչեւ Սեպտեմբեր 26, ապահովել ձեր տեղերը, հեռաձայնելով՝
Լիւսի Գույումճեան՝ 91·76·10·17
Անդրինէ Գաբրիէլեան՝ 42·03·05·63

Cours d'Arménien

Les cours d'arméniens de la Croix Bleue des Arméniens de France *Section (Astrig)* d'Arnouville-lès-Gonesse devant reprendre prochainement, les inscriptions se feront le :

SAMEDI 2 OCTOBRE
de 15h30 à 17h30
à la Salle Léo Lagrange.

Inauguration du Khatchkar et de la Place du 24 Avril 1915 à Clamart

L'inauguration du Khatchkar et de la Place du 24 Avril 1915 dédiés à la mémoire des victimes du Génocide arménien de 1915, à l'initiative de l'U.C.I.A., et en présence de nombreuses personnalités politiques et religieuses dont son Eminence Mgr. *Kude Nakachian* et de *J.-P. Foucher*, Député Maire de Clamart

aura lieu le Samedi 25 Septembre
à 11 heures 30
Angle Ave. Henri Barbusse
et Rue Raoul Batany.

Toute la communauté est conviée à cette manifestation.

Bal de la Rentrée de France-Karabagh

Au profit de la reconstruction des villages du Karabagh, en collaboration avec les associations arméniennes de la région Rhône-Alpes

SAMEDI 25 SEPTEMBRE
A PARTIR DE 21 HEURES

Salle Polyvalente de St Cyr au Mont d'Or, 12 bis, rue Jean et Catherine Reynier.

Animé par l'Orchestre *Massis* de Marseille et la participation de la chanteuse Yerso de Paris.

Prix : 100 F. — Etudiants : 60 F.

ԱՌՆՈՒՎԻԼ
ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ

Աւանդական մատաղօրհնութիւն եւ տօնախմբութիւն Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 26-ին, եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՍՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայր. Պատուիրակ
եւ Փարիզի Առաջնորդ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Իսէ-լէ-Մուլինոյի «Տարօն» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Ստեփան Սրկ. Եորկանճեանի:

Պատարագի աւարտին կը կատարուի աւանդական մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն տատարողաց յիշատակին:

Ապա հաւաք քաղաքապետարանի կողմէ տրամադրուած սրահի մը մէջ, սիրոյ սեղաններու շուրջ, հաճելի քանի մը ժամեր անցընելու ակնկալութեամբ:

Սիրով կը հրաւիրուի Փարիզի եւ շրջանի հաւատացեալ ժողովուրդը աղօթելու եւ ուխտ կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·45-ին:

Ծանօթ. — Կը խնդրուի ժամերու փոփոխութիւնը նկատի ունենալ:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւը եւ Փօնթը-Շէրիւ Շարվիէօ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանեն թէ Կիրակի, Սեպտեմբեր 26-ին, Եկեղեցւոյս մէջ, ըստ կտակի պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին հրաւիրեալ դպիրներու եւ դպրուհիներու կողմէ:

«Հայր Մեր»ի ժամանակ Վազգէն Ա.ի Կաթողիկոս օծման եւ գահակալութեան երեսունութերորդ տարեդարձին առթիւ կը կատարուի հայրապետական մաղթանք:

Պատարագի աւարտին մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերար ողբացեալ Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի ինչպէս նաեւ իրենց ծնողաց Նշանի, Ֆիլոբի եւ Պահատուրեան, Խարբուբլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան եւ Հիլպազեան գերդաստաններու հոգւոյն ի հանգիստ:

Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 26, Տօն է Վարագայ Սրբոյ խաչի: 38-րդ տարեդարձ օծման Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց Հայրապետի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·30-ին,
Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10-ին,
Հայրապետ. մաղթանք՝ ժամը 11·45-ին:

Կը պատարագէ՝
ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Վիճակի բոլոր եկեղեցիներուն մէջ տեղի կ'ունենայ, յաւարտ պատարագի, Հայրապետական մաղթանք:

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

SAMEDI 25 SEPTEMBRE

14 h 30 : *Le Chien pie* (K. Guevorkian),
17 h 30 : *La chanson du premier amour* (L. Vagharchian-I. Yerzinkian),
20 h 30 : *Nous sommes nos montagnes* (H. Malian).

DIMANCHE 26 SEPTEMBRE

14 h 30 : *Visions* (G. Torossian, *Family Viewing* (A. Egoyan),
17 h 30 : *Avetik* (D. Askerian),
20 h 30 : *Namous* (Amo Bek Nazarov).

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ՍԷՆ-ԺԷՌՈՄԻ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
1993-1994 ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Սէն-Ժէռոմի Ս. Սահակ-Ս.Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան հովանաւորութիւնը վայելող Մեսրոպեան միօրեայ հայկական դպրոցը կը վերաբացուի Հոկտեմբեր 6, Չորեքշաբթի օր, ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան միայն Չորեքշաբթի օրերը ժամը 9-12: նան միայն Չորեքշաբթի օրերը ժամը 9-12, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Ա. Քհնյ. Փանոսեանի եւ Տիկին Սիրանոյշ Մանուկեանի:

Կը խնդրուի ծնողքներէն՝ արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, եկեղեցւոյ բանկալը, Կիրակի առաւօտները ժամը 10-12:

Դպրոցին օթօքարը ամէն տարուան պէս՝ մեր աշակերտները կը փոխադրէ նոյն վայրերէն դպրոց եւ դպրոցէն տուն:

ՄԱՐՍԷՅԼ
ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱ-ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ
ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

1993-94 տարեշրջանի դասերը կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 2-ին, Պօմոնի Ֆրանսական մշակոյթի կեդրոնին մէջ --Շարլ Քասուզ--, ժամը 17-ին:

Այս տարի կը դասաւանդուին. -
ա - Երաժշտական հիմնական գիտելիքներ,
բ - Սոլֆէժ,
գ - Միաձայն երգեր,
դ - Բազմաձայն երգեր,
ե Ձայնամարզութիւն:

Արձանագրութեանց համար դիմել՝ ամէն օր, ժամը 19-էն 21, տնօրէնութեան, հեռաձայնելով՝
91·87·43·71 թիւին:

UGAB - MARSEILLE

OUVERTURE
DU CENTRE CULTUREL ARMENIEN
POUR ENFANTS (6 - 17 ans)

— Chaque Samedi de 14h à 18h. —

L'ouverture aura lieu le 2 Octobre.
Activités proposées: Judo, Informatique Cours d'aquarelle, Initiation à l'arménien, Chants et Danse.

Pour les inscriptions nous contacter les lundis et vendredis au 91. 22. 10. 45.
— Les cours seront gratuits —

Demande d'Emploi

Jeune femme arménienne cherche des enfants à garder après l'école ou heures du repassage.

Tél. : 47. 02. 83. 27

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 25, տօն է Սրբոյն Գէորգայ Զօրավարին: Նաեւ՝ Աղուկտոսի եւ Ռոմանոսի երգեցողին:

Ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ՔԱՊՈՒՃԵԱՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 26, Գ. Կիրակի Զկնի Սրբոյ խաչին: ՏՕՆ Է ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ:

— Այսօր 38-րդ տարեդարձն է օծման -1955, Հոկտեմբեր 2-, Վազգէն Առաջին՝ Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց, որուն նոյն ատեն՝ ծննդեան 85-ամեակն է:

Այս առթիւ, Հայոց. բոլոր եկեղեցիներուն՝ ընդ որս եւ Արեւմտեան Եւրոպայի մեր եկեղեցիներուն մէջ՝ յատկապէս նաեւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի, որու ընթացքին Հայրապետական յատուկ մաղթանք կը կատարուի Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի քաջառողջութեան եւ արեւշատութեան համար:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿ. ՇԱՔԱՐԵԱՆ

CONCERT
CHORALE SAHAK-MESROP

Direction
KHATCHIG YILMAZIAN

A l'orgue : *Juliette Yilmazian*
Solistes : E. Artinian
V. Minassian A. Minassian

— Vendredi 1er Octobre à 21 heures Théâtre du Gymnase, Marseille;
— Vendredi 15 Octobre à 21 heures Eglise St.-Michel, Fuveau.

Au programme :
Komitas — Ekmalian Berberian

Arménie

Départ chaque Jeudi

PARIS-EREVAN-PARIS

(VOL HEBDOMADAIRE DIRECT)

Franchise de bagage autorisé : 2 valises par personne

Renseignement et inscriptions :

SABERATOURS - SEVAN VOYAGES

31, rue d'Argenteuil	37, rue Hanrabedoutian	48, cours de la Liberté
75001 PARIS	EREVAN 10	69003 LYON
Tél. : 42 61 51 13	Tél. : 52 85 48	Tél. : 78 60 13 66
Fax : 42 61 94 53	Fax : 52 54 48	Fax : 78 60 92 26

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25-26
SAMEDI-DIMANCHE
25-26 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ

69րդ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 18.158 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.158

ՄՈՍԿՈՒԱ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 24ԻՆ

ԵԼՑԻՆ - ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ ՃԱԿԱՏՈՒՄԸ

ՀԱՊ-Ի ՎԵՀԱԺՈՂՈՎ

ՅԱՐՁԱԿՄԱՆ ՄԸ ՀԱՏԵՒԱՆՔՈՎ ԵՐԿՈՒ ՄԵՌԵԱԼ

Սեպ. 23-ին, իրիկուան, տասնեակ մը զինեալ «անծանօթներ» յարձակում գործած են ՀԱՊ-ի Մոսկուայի զինուորական կեդրոնատեղիին վրայ եւ պահակներու հետ բախում ունեցած են: Երկու ոստիկան մեռած է, յարձակողներու մեծ մասը ձերբակալուած է:

Ելցինի եւ Խորհրդարանի ճակատումը կը շարունակուէր նոյն ատեն: Այսպէս, Խորհրդարանը որ իր շէնքին մէջ ապաստանած է նիստերու համար, Կրեմլինը Ելցինի ձեռքն ըլլալով, անգամ մը եւս պաշտօնանկ կ'ընէր Ելցինը եւ բաւական հետաքրքրական «կարգադրութեամբ մը»: Արդարեւ, որեւէ քուէարկութեան համար, Սահմանադրութիւնը կը նախատեսէ որ 693 երեսփոխան պէտք է ներկայ ըլլան, արդ միայն 638 երեսփոխան ներկայ եղած են, ուրեմն, Խասբուլատով անմիջապէս ճարը գտած է, Սահմանադրութեան այդ յօդուածը բարեփոխած է եւ ներկաներու անհրաժեշտ թիւը (քուորում) իջեցուցած է ճիշդ ու ճիշդ 638-ի...: Անոնցմէ 633-ն ալ քուէարկած են Ելցինի պաշտօնազրկումը: Այս վերջինն ալ առաջարկած է այն երեսփոխաններուն, որոնք կը հեռանան Խորհրդարանէն տարուան մը երկայնքին իրենց թողուլ պաշտօնի առաւելութիւնները:

Սեպտեմբեր 24ին, հակառակ այս լարուած վիճակին, կը գումարուէր ՀԱՊ-ի վեհաժողովը, որու համար Մոսկուա մեկնած էին Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Հրանտ Բագրատեան, Վիգէն Չիտէճեան, Վազգէն Սարգսեան, Արտաքին Նախարար Վահան Փափազեան եւ այլ անձնաւորութիւններ: Մոսկուայէն Հ. Բագրատեան կ'անցնի Աշխապատ, ուր կը գումարուի ԺԷ-7ի ժողովը:

Պետական ղեկավարներէն զատ, կը համախմբուին վարչապետներն ու տնտեսական նախարարները, Վ. Չերնոմիրդինի հրաւէրով, Մոսկուա է նաեւ Ալիեւ, որ իր երկրին անդամակցութեան դիմումը պիտի ստորագրէր:

Ելցին, որ համոզուած է թէ պիտի յաղթէ, հրահանգած է երեսփոխաններուն որ մինչեւ Սեպտեմբեր 25, Շաբաթ առաւօտեան 3 պարպեն Խորհրդարանի շէնքը:

Նախորդ օրուան յարձակման պատճառաւ, պետական շէնքերու բոլոր պահակներուն զէնք բաժնուած է:

Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը տագնապալի կը մնար եւ ամէն վտանգ հեռացած չէր: Խորհրդարանը կրկին Պետութեան ղեկավար հռչակած էր զոր. Ռուցկոյը, որ վտանգաւոր անձ մը կը նկատուի, ինչպէս կը հաստատէ երեք երեսփոխաններէն մէկը որ դէմ եղած էր Ելցինի պաշտօնազրկման (Լիպերասիոն, Սեպ. 24): Կ'ըսէ թէ Խասբուլատով եւ ինք սրտաբանօրէն խաղ հաշիւ ըրին, խորհելով թէ ապահովութեան ուժերը եւ բանակը իրենց պիտի հետեւէին: Բայց, կ'ըսէ կոժոկին, Ռուցկոյ շատ վտանգաւոր մէկն է, տեսակ մը արկածախնդիր որ կրնայ ամէն տեսակ պատահական ձեռնարկներու մէջ մտնել ու օրինակ ալ կու տայ Չէչէնիան, ուր 1992 Դեկտեմբերին արտակարգ վիճակ հռչակել կու տար, կամ նոյն տարին երբ զինուորական միջամտութիւն կը թելադրէր Մոլդովայի մէջ:

ԵԹԷ ԼԵՆԻՆ ԱՐԹՆՆԱՐ..

Ի՞նչ պատկեր կը պարզէ այսօր այդ հսկայ կայսրութիւնը որ սարսափ տարածեց տասնամեակներու երկայնքին: Ամէն ինչ փլաւ յանկարծ, նման խաղաքարտէ դղեակի մը: Ո՞ր մէկ Հանրապետութիւնը բարգաւաճ է ու հանդարտ:

Ամէնէն ողբալի պատկերը պարզեցին Ատրպէջանն ու մանաւանդ Վրաստանը: Եւ ի պատիւ Հայաստանի, պէտք է անսաչառ ըլլա՛լ ու գոհունակութեամբ նշմարել թէ այս «պորչ»ին մէջ, քաղաքական կայունութիւն պարզող միակ Հանրապետութիւնն է Հայաստանը, որու ժողովուրդը բացառիկ [illegible] ցոյց կու տայ եւ փաստը [illegible] է, մինչ թերեւս, Ղարաբաղի պատերազմին ու շրջափակումը [illegible] նալի ձեւով, պատճառ [illegible] կութիւնները առաջին [illegible] գին: Հայաստանի իշխանութիւններն ալ, անկասկած, իրենց բաժինը [illegible] նենան այս դրական երեւոյթին մէջ:

Կը մնայ խորհրդածել [illegible] կար խորհրդածել – [illegible] պատկերին եւ Հայոց [illegible] արթննար...»

ՎՐԱՍՏԱՆ

«ՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՉՏԱՆՔ» ԿԸ ՇԵՇՏԷ ՇՎԱՐՆԱՁԷ

Շվարնաձէ Մոսկուա չգնաց Սեպտեմբեր 24-ին, մասնակցելու համար ՀԱՊ-ի վեհաժողովին, ոչ անշուշտ իբրեւ անդամ, այլ գոնէ՝ հաւանական թեկնածու: Վճռած է Սոխումի մնալ. – «խոստացայ բնակչութեան որ զինք պիտի չլքեմ այս ահաւոր ժամերուն: Տէր պէտք է մնամ խոստումիս» կ'ըսէ:

Շաբաթ մըն է որ Շվարնաձէ կը մնայ Աբխազիոյ այս մայրաքաղաքին մէջ, շրջապատուած աբխազ ուժերէ եւ «անմիջական գրաւումն ալ» հաւանական կը գտնէ: «Աբխազները իրենց հարազատ քաղաքը քարուքանդ կ'ընեն, կը շարունակէ Շվարնաձէ, սովամահ ենք եւ բազմաթիւ զինուորներ կը խորհին որ ամէն ինչ վերջացած է: Բայց, անձնատուր պիտի չըլլանք»:

Շվարնաձէ կրնայ խորհրդածել եւ անդրադառնալ թէ աւելի դիւրին էր երբեմնի Խորհ. Միութեան արտաքին քաղաքականութիւնը վարել քան խօսք հասկցնել իր փոքրիկ հայրենիքին մէկ փոքրամասնութեան: Այս ամբողջին եւրին, անշուշտ, Ռուսաստանը կը տեսնուի, վ բացի սպայ մը կը յայտարարէ.– «Ռուսաստան պատերազմ յայտարարած է մեզի, որովհետեւ կը մերժենք ՀԱՊ-ը: Դիմացը՝ մէկ աբխազի համար տասը ռուս զինուոր կայ: Նաեւ չէչէն եւ չէրքէզ վարձկաններ ունին որոնց տուն մը խոստացած են Սոխումի»:

Յուլիս 27-ին ստորագրուած համաձայնագրին յաջորդող 50 օրերը, կ'ըսէ վրացի գնդապետ մը, աւելի սուղի նստան մեզի քան տարուան մը պատերազմը:

Ներկայիս, Սոխումի ոչ ջուր կայ, ոչ ելեկտրականութիւն, ոչ հեռաձայն, շատ քիչ ուտեստեղէն եւ վառելանիւթ: Ով որ մնացած է, կը փորձէ ապաստան գտնել նախկին սանաթորիոմի մը մէջ: Սոխումի ՄԱԿ-ի դիտեր ալ կան, որոնք եկած էին հսկելու համար հրադադարին գործադրութեան: Հեղնական կէտ մըն ալ կայ, այն է որ փրկութիւնը կը սպասուի Ջվիադականներէն, որոնք երէկ՝ Շվարնաձէի դէմ յարձակման անցած էին եւ այսօր՝ կառավարական ուժերուն միացած են:

Ծեր կին մը, կը պատմէ Ֆիկարօ-ի թղթակիցը, զարմանքով կը դիտէ Շվարնաձէի հանդարտութիւնը ու կ'ըսէ. –«այս նոր մկրտուածը, անպայման յանցանք մը ունի քաւելիք» (Շվարնաձէ դեռ միայն վերջերս մկրտուեցաւ): Շվարնաձէի կարծիքն այն է որ եթէ Սոխումին իյնայ, մնացեալն ալ կը կորսնցնեն, արդ, կ'ըսէ. «Այդ հողը Վրաստանի կը պատկանի: Անընդունելի է որ մեր ձեռքէն առնեն: ...Պզտիկ երկիրը ծունկի բերելը, հարց չէ Ռուսաստանի համար: Բայց, պէտք է հասկնայ որ իր կայսրութիւնը անցեալին կը պատկանի»:

❦

Երրորդ օդանաւ մըն ալ վար առնուեցաւ, Սեպ. 23-ին: Զոհերու ընդհանուր թիւը 100-էն աւելի է: Տեղւոյն վրայ, մէկ չարթուան կռիւներէն ալ 300 հոգի մեռած է:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՆՉՈ՞Ի ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԿԱՅ ԱԲԽԱԶԻԱ

Մոսկուայի քաղաքական վերջին փոթորկումն իսկ անտեսումի չմատնեց Աբխազներու հարցը: Լրասփիւռները միշտ կ'արձագանգեն անհեթեթ նկատուած այդ պատերազմին փուլերուն. անհեթեթ պատերազմ որ ոչ առաջինն էր, ոչ ալ ապահովաբար վերջինը պիտի ըլլայ, բռնկած՝ խորհրդային կոչուած երկրին փլատակներուն վրայ:

Աբխազիա Վրաստանի կազմին ինքնավար մէկ Հանրապետութիւնն էր: Սեւ ծովու ափին 8600 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ շրջան է, սահմանակից՝ Ռուսաստանի: Պէտք է ըսել որ Աբխազները փոքրամասնութիւն են այս Հանրապետութեան մէջ. անոր 525.061 բնակիչներուն 44%-ը Վրացիներ են, 17%-ը Աբխազներ, 15%-ը Հայեր, իսկ 14%-ը Ռուսեր: Մայրաքաղաք Սոխումի բնակչութեան 130 հազարէն այսօր մնացած է 20 հազար հոգի: Ծովափնեայ մայրաքաղաքին հիւսիսային մասին մէջ հաստատուած է ռուսական զօրաբաժնին հրամանատարութիւնը: Հոն է նաեւ ՄԱԿ-ի կապոյտ սաղաւարտաւորներու փոքր խումբ մը որ եկած էր հրադադարին հետեւելու: Անոնք կրցած են միայն շրջանին մէջ ռուսական ներկայութիւնը հաստատել. տեսնել թէ անոնց ձեռքը կը գտնուին վառելանիւթի եւ զինամթերքի պահեստները: Նշմարած են թէ ռուս զինուորները առաւօրէն գործածած են իրենց գոյնը, կապոյտը, շփոթի կամաւոր պատճառ դառնալով: Ու ՄԱԿ-ի առաջին գործողութիւնը նախկին խորհրդային տարածքին վրայ, ձախողութեամբ աւարտած է: Իրականութեան մէջ Պութրոս Ղալի ուզած էր նեցուկ կանգնիլ իր բարեկամին՝ Շվարնաձէի որ այսօր կը փորձէ իր ծննդավայր Վրաստանը կանգուն պահել: Տարուան մը բախումները Աբխազներու եւ Վրացիներու միջեւ, արդէն մօտ երեք հազար զոհ խլած են: Հակառակ բնակչութեան պարզած պատկերին, Շվարնաձէ կը պնդէ թէ ցեղային պատերազմ մը չէ ան, այլ քաղաքական. կը բացատրուի աբխազ, ռուս, վրացի որոշ ղեկավարներու փառատենչութեամբ, մինչ ժողովուրդը միմիայն խաղաղութիւն կը ցանկայ: Իր կամքին հակառակ քշուած այս յորձանուտին մէջ, Շվարնաձէ կողմերէն ընդունելի ելք մը գտնել կը ջանայ, Ռուսերուն ալ օժանդակութեամբ, որոնք անշրջանցելի ուժ են հոն: Սակայն, ինչպէս կը յայտնուի, անոնք այլ ծրագիրներ ունէին ու ՄԱԿ-ը ոչինչ ընելու միջոց ունի:

Ռուսերը պիտի չուզէին կորսնցնել Աբխազիան. որովհետեւ Սոխումի ռուսախօս քաղաք է. որովհետեւ, ինչպէս կ'ըսէ դիւանագէտ մը, ան Ռուսերու նախընտրած ծովափն է, յատկապէս բանակի զօրավարներուն: Իր առողջարար օդին ու բացառապէս մեղմ կլիմային շնորհիւ, խաղաղութեան շրջանին սունկերու պէս կը յայտնուէին հանգստեան տուները: Գալով աւելի լուրջ պատճառներու, գլխաւորն է Սոխումի Սեւ Ծովու վրայ նաւահանգիստ մը ըլլալու պարագան. ան յատկապէս կարեւոր է այսօր, Ղրիմի կորուստէն ետք:

Այս պատերազմէն առաջ, Աբխազիոյ մէջ միասնաբար կ'ապրէին, իրարու հետ կ'ամուսնանային Աբխազներն ու Վրացիները, Ռուսերը, Հայերը, նոյնիսկ Էստոնացիները: Յուլիս 27-ին երբ Սոխումին եւ ծովափի հարաւ տանող ճամբան Ռուսերու ձեռքը կը գտնուէր, հրադադար ստորագրուեցաւ Սոչիի մէջ: Քանի մը օր ետք կռիւները վերսկսան ու Աբխազները կրակի տակին Սոխումի օդակայանը որ Վրացիներու միակ կապն էր արտաքին աշխարհին հետ: Շվարնաձէ փութաց հոն ու օգնութեան կոչ ուղղեց: Լռութիւնը միայն արձագանգեց անոր, հաւանաբար մտածելու մղելով նախկին Արտաքին Նախարարը թէ աւելի դիւրին էր երկու հարիւր միլիոննոց Խորհ. Միութեան արտաքին գործերը վարել, քան ղեկավարել քանի մը միլիոննոց երկիր մը:

Ա. Թ. Թ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

2000-Ի ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ համար հինգ քաղաքներ թեկնածու էին. - Սիտնի, Փէքին, Պէռլին, Մանչէսթըր եւ Պոլիս: Առաջինը (Սիտնի) հիմնուած է 1788-ին, ունի 3 միլիոն 656.900 բնակիչ: Փէքինի բնակիչներու թիւը 12 միլիոն է եւ քաղաքը հիմնուած է 2.500 տարի առաջ: Պէռլին հիմնուած է 1237-ին, ունի 3 միլիոն 600 հազար բնակիչ: Մանչէսթըր 397.400 բնակիչ ունի: Պոլիս հիմնըւած է 660-ին նախքան Քրիստոս (Բիւզանդիոն), շուրջ 10 միլիոն է բնակչութեան թիւը: Մոնթէ-Գարլօ հաւաքուած ողիմպիական Կոմիտէն ի վերջոյ Սիտնիի տուաւ իր նախընտրութիւնը, չորրորդ շրջանին, երկու քուէի առաւելութեամբ միայն Փէքինի դէմ: Արդարեւ 43-ի դէմ 45 ձայնով է որ որոշումը տրուեցաւ: Քուէարկութենէն առաջ, յայտնի էր որ երկու քաղաքներ կային որոնք նախընտրուած էին եւ աւելի հաւանական կը նկատուէր որ Չինաստանի մայրաքաղաքն ընտրուի: Ինչ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼՐԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ ԴԺՈՒԱՐԻՆ ԳՈՐԾԸ

Չափազանցո՞ւած է լրափիւռներու ցանցը իշխանութիւն մը նկատող կարծիքը․ ոչ փաստօրէն, դատելով ներկայի առօրեայ երեւոյթներէն որոնց ականջալուր եւ ականատես է Ի․ դարու վերջին սա տարիներու երկրաբնակը: Այսօր, երկրագունտին արեւելեան, արեւմտեան, հիւսիսային, հարաւային, բոլո՛ր կողմերը հանրային կարծիք պատրաստողն ու զայն զանգուածներու պատուաստողը լրափիւռներն են․ հեռատեսիլը կը գլխաւորէ այս անպաշտօն կայսրութիւնը որ իր տիրակալութիւնը տարածած է ամէն տեղ, ջնջելով սահման ու պատուար: Լրափիւռներն են որ կը ստեղծեն օրուան հերոսները, կարեւորութեան կարգով կը դասաւորեն դէպքերը, տեսակէտ ու խորհրդածութեան ուղղութիւն կը թելադրեն այն կրաւորական մեծամասնութեան որ պատրաստի դեղահատի պէս տրամադիր է «կուլ տալ»ու ամէն հրամցուածը: Այս անարգել գործընթացին մէջ կարելի նուազագոյն աստիճանին զեղչուած է անհատական կարծիք կազմաւորելու յոգնեցուցիչ արարքը։

Երբ այս է կացութիւնը, երբ աշխարհի արդարն ու անարդարը կը վճռուի լրափիւռներու չափանիշով, պարզ կը դառնայ որ տեղ ունենալու համար հանրային կարծիքին մէջ, անհրաժեշտ է խօսք հասցնել ամենազօր այդ իշխանութեան: Այս եզրակացութեան մէջ դեր չունի անշուշտ կատարելի գործին դիւրին կամ դժուար ըլլալու պարագան: Ամբողջ խնդիրը անոր էութիւնը ըմբռնելու եւ հարկաւոր դիրքէն, հարկաւոր ձեւով շարժելու մէջ կը կայանայ։

Որպէս քաղաքական հարցի մէջ ժողովուրդ որ լուծումի միջազգայնացած ջանքերու փուլը կ'ապրի, կարելի՞ է արդեօք ըսել թէ կը շարժինք լրափիւռներու չափանիշներուն համաձայն․ կ'ընե՞նք, կրնա՞նք ընել գոնէ անհրաժեշտը որ չկորսնցնենք լրափիւռեան ճակատին վրայ: Շատ դժուար ու բաւական հեռաւոր կը թուի դրական պատասխանի հանդրուանը մեզի համար: Արեւմտեան լրափիւռներու տեղեկութիւն հասցնելու առաջին մակարդակի գործունէութիւնն իսկ կարելի չէ ըսել թէ մեր լրատու գործակալութիւններու աշխատանքի ծրագրին մաս կը կազմէ: Ներելի՞ է որ արդէն հազուադէպ հետաքրքրութիւն առթող մեր հարցերուն մասին ասպարէզը ամբողջութեամբ ձգուի ուրիշներուն։ Օրինակ, միջազգային լրափիւռները ձգուին թրքական կամ ազրպէյճանական լրափիւռներու ազդեցութեան։ Ո՛չ անշուշտ։ Բայց այդ է որ կը պատահի: Մինչ պարբերաբար, օրինակ ֆրանսական գրաւոր ու բանաւոր մամուլը կ'արձագանգեն «Ազերինֆորմ»էն առնուած լուրերու, հայկական «Արմէնփրէս»ը եւ միւսները նոյն ճակատին վրայ կը փայլին իրենց բացակայութեամբ: Հասկնալի է անշուշտ միջոցներ հայթայթելու դժուարութիւնը եւլն․, սակայն ոչ բոլորովին արդարանալի: Մանաւանդ որ ներհայկական շրջանակին մէջ ալ հայկական լրափիւռներու ընթացքը պահանջքներու պատասխանելէ հեռու է․ անոնք յաճախ ժամանակի ու այնքան տեղ ուժանիւթին վատնումով կը հաղորդեն տեղեկութիւններ որոնք գրեթէ ոչ ոքի պէտք կ'ըլլան․․․:

Այս անդրադարձին կը մղէ «Հայաստանի Հանրապետութեան» Սեպտեմբեր 10-ի թիւին մէջ տեղ գտած, Ստեփանակերտէն Հրանտ Ալեքսանեանի գրութիւնը։ «Սահմանափակումներ եւ բերանբացութիւն» խորագրուած տողերով ան կը խորհրդածէ «լրատուական քաղաքականութեան» մասին: Ապա կը գրէ․ «ամբողջ դժբախտութիւնն այն է, որ շահագրգիռ անձանց կողմից ոչ հեռատես ու խոհեմ մօտեցումների հետեւանքով մեր լրատուական քաղաքականութիւնը մերթ վերածւում է գռեհիկ սահմանափակումների, մերթ՝ գռեհիկ բերանբացութեան ճնշիչ արտայայտութեան»: Այս սահմանումէն ետք կը ներկայացուի ամէն մէկուն դերակատարն ալ «սահմանափակումների հեղինակը կառավարութիւնն է, բերանբացութեամբ սովորաբար տառապում է ընդդիմադիր մամուլը»:

Գրութեան յաջորդ պարբերութիւններուն մէջ Հ․ Ալեքսանեան օրինակներ կու տայ երկու բեւեռներէն: Նախ կը յիշէ Ռաֆայէլլի Ստեփանակերտ այցը ու կ'ըսէ․ «աշխարհում ամէնից ուշ հէնց Ստեփանակերտի լրատուական միջոցները խօսեցին այդ այցի արդիւնքների մասին: Խայտառակութիւնից փրկուելու համար տեղի լրագրողները պատրաստ էին լուրեր հրապարակել, վկայակոչելով հեռաւոր «Ազատութիւն», «Մայակ», «Ամերիկայի ձայն» ռադիոկայանները: Իսկ մարդիկ սպասում էին Ստեփանակերտի խօսքին․․․»: Հ․ Ալեքսանեան «կոպիտ լրատուական սահմանափակում» կոչելէ ետք այս երեւոյթը, կը գրէ իրաւամբ․ «տխուր ու վիրաւորող է մեր մասին լուրեր լսել ուրիշներից, գումարած մեկնաբանութիւններ»: Իսկ այդ երեւոյթին մեղքը կը վերագրէ «շահագրգիռ անձանց անհոգութեան ու անպատասխանատուութեան»:

Ինչ կը վերաբերի միւս բեւեռին՝ «տաղտկալի ու մատնիչ շաղակրատանք»ին, ատիկա կը շօշափէ մինչեւ ամենածանր յանցանքի եզերքները, երբ «այս ձեւին վարպետներ են ընդդիմադիր պարբերականները ու նոյնիսկ հրապարակում են ռազմական գաղտնիքներ: Թշնամու հետախուզութեան աչքը լոյս, նստիր տանը, կարդա՛ հայկական թերթեր ու քո ուզած տեղեկութիւնները հաւաքիր: Վատ չէր լինի որ մի շնորհակալական երկտող ուղարկեն նրանց՝ ի պատասխան այդ լաւութեան․․․»:

Այսպէս, մինչ աշխարհ պատերազմներ կը շահի, հերոսներ կը պարտադրէ լրափիւռներու տեղին օգտագործումով, հայկական ճակատը կը տարուբերի մէկ ծայրայեղութենէն միւսը․ կը լռէ երբ խօսքին սպասումը կայ ու կը խօսի հոն ուր պէտք է լռել:

Եւ ամէնէն զարմանալին այն է որ իշխանութիւն եւ ընդդիմութիւն դերերու համերաշխ բաշխում կատարած են այս մասին․․․:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԻՍԿԱՊԷՍ ՈՎՔԵ՞Ր ԵՆ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ

(Բաց նամակ փարիզահայ բարեկամիս)

ԽՄԲ․ — Առջի օր միայն ստացանք, Ալեքսանդր Թոփչեանի այս գրութիւնը որպէս «պատասխանի իրաւունք» Կ․ Ջրբաշեանի "Որպէսզի լռութիւնը չհամարուի յանցագործութիւն" յօդուածին, լոյս տեսած "Յառաջ"ի Յունիս 6-ի թիւին մէջ: Կը հրատարակենք նոյնութեամբ, Կարպիս Ջրբաշեանին ալ թողլով պատասխանի իր իրաւունքը, եթէ ուզէ զայն գործածել:

Երեք հոգի փողոցում յարձակւում են մէկի վրայ եւ դաժանօրէն ծեծում: վերջինս, աղեկտուր, օգնութիւն է կանչում: Անցորդներից մէկը կանգնում եւ ուշադիր դիտում է ծեծի տեսարանը: Ծեծուողը դիմում է սրան․ «Այ մարդ, ինչո՞ւ չես օգնում»: «Ի՞նչ օգնեմ, - պատասխանում է անցորդը,- լաւ էլ ծեծում են»:

(80-ականների երեւանեան անեկդոտ)

Ձեր յօդուածը (Կարպիս Ջրբաշեան․ «Որպէսզի լռութիւնը չհամարուի յանցագործութիւն», 8 Յունիսի, «Յառաջ», Փարիզ), ի տարբերութիւն ոմանց, կարդացի ամենաջերմ զգացումներով: Գրական բանավէճերի աւելի քան քառորդ դարեայ փորձս, բազմաթիւ օգտակար դասերի հետ, մի կարեւոր պատուիրան է նաեւ սրբօրէն աւանդել ինձ․ «Սիրի՛ր քո ընդդիմախօսին»: Քանզի եթէ ուժեղ ես, նրանք քեզ աւելի կը զօրացնեն, իսկ եթէ թոյլ ես, նրանք քեզ ուղիներ են ցոյց տալիս ուժեղանալու: Գումարած սրան, որ ընդդիմախօսի դերում հանդէս էք եկել Դուք, մի ուսեալ եւ իսկապէս քաղաքակրթեալ անձնաւորութիւն որի հետ ունեցած յարաբերութիւններս, եթէ ոչ բարեկամական, ապա ամենաքիչը ընկերական կարելի է համարել: Ուստի սրտանց ողջունում եմ, որ դուք, հետեւելով հանրայայտ ասացուածքին «Պղատոնի» եւ «ճշմարտութեան» դժուարին երկընտրանքը լուծել էք յօգուտ վերջինի: Այսպիսի ընտրութիւնը նաեւ ենթադրելու իրաւունք է տալիս, որ եթէ մտերիմ մարդն է որոշել հրապարակաւ քննադատել սխալներդ: ապա պատճառը շատ լուրջ է, իսկ «մեղադրանքները», պէտք է յուսալ, կը լինեն ծայր աստիճան տրամաբանուած ու մանրակրկիտ փաստարկուած եւ, ամենակարեւորը, վիրաւորական ոչ մի արտայայտութիւն չի լինի: Սակայն, աւա՜ղ, ես ստիպուած եմ փաստել, որ ձեր յօդուածն աչքի է ընկնում ոչ միայն տրամաբանութեան ակնառու բացակայութեամբ, այլեւ վիրաւորական արտայայտութիւններով եւ միտումնաւոր աղաւաղումներով:

Օրինակ՝ այս տարուայ Մարտի 3-ին ինձ վրայ կատարուած բանդիտական զինուած յարձակումը դուք նկարագրում էք այսպէս․ «այցելողները ոչ մի առարկայ, դրամ կամ զարդ տնից չեն տանում»․ (յարգելի բարեկամ, ի՛նչ զարդ, ի՛նչ դրամ, դուք իմ տունը չփոթել էք ձեր տան հե՞տ, Ալ․ Թ․), ոչ մի վնաս չեն հասցնում, լուռ ու մունջ հեռանում են։ ․․․ Մի խօսքով շնորհքով ու ճաշակաւոր գողեր, որոնք հեռանալիս, մոռանում են թողնել իրենց այցետոմսը»:

Օպերետային-զաւեշտական այս նկարագրութիւնը որտեղի՞ց էք հայթայթել: Չէ որ դուք «դէպքի վայրում» չէիք: Յարձակման առիթով, չնայած իմ գրաւոր եւ բանաւոր բողոքներին, առ այսօր, ոստիկանական ոչ մի արձանագրութիւն չի կազմուել, որը դուք կարդայիք եւ վերաշարադրէիք: Իմ բաց նամակում այսպիսի անհեթեթ նկարագրութիւն չկայ: Դուք միտումնաւոր աղաւաղել էք իրողութիւնը, որպէսզի այն հասցնէք «շատ սովորական ու ընդհանրացուած մի դէպք»ի, ինչպէս ինքներդ էք որակել: Սակայն դրանով ոչ թէ ձեր ուզած «ճշմարտութեանը», այլ այստեղի դաժան իրականութեանն էք մօտեցել․ աւազակային նման եւ անհամեմատ շատ աւելի սոսկալի, եղեռնական յարձակումները, սահմռկեցնող ոճիրները, կազմակերպուած ահաբեկչութիւնն այսօրուայ Հայաստանում իսկապէս շատ սովորական են դարձել, կարելի է ասել, որ դրանք մեր առօրեան են, հետեւաբար չափազանց տիպական կամ, ինչպէս Դուք էք գրել «ընդհանրացած»: Յանցագործութեան ահաւոր աճի, պետական կառոյցներին սերտաճած մաֆիական տասնեակ խմբաւորումների Հանրապետութիւնում «իրական դաշտի բացակայութեան» մասին արդէն հրապարակաւ խօսում են Հանրապետութեան Նախագահը, Ներքին Գործոց Նախարարը, Հանրապետութեան դատախազը եւ այլ բարձրաստիճան անձինք: Իսկ ինչ վերաբերում է Ձեր յոյժ բարեկիրթ «այցելողներին», ապա նրանք իրենց նպատակին չեն հասել, քանի որ հանդիպել են իմ դիմադրութեան եւ հեռացել են ոչ թէ «լուռ ու մունջ», այլ գլխապատառ, չնայած նրանք երեքով էին, ես՝ մենակ, նրանք զինուած էին, ես՝ անզէն: Իսկ եթէ Դուք, պրոպագանդիստի առաքելութիւնն ստանձնելով, նպատակ ունէք Սփիւռքի որոշ պարզամիտ ուղեղներին համոզել, թէ այսօր Հայաստանի ոչ միայն «ջուրն ու օդն են անոյշ», այլեւ բանդիտները ազնուակիրթեալ, անչա՛փ, չա՛փ, գրեթէ այնքան, որքան Դուք, ապա ինչո՞վ կը բացատրէք, որ Ձեր շռայլ շուրթերով «շնորհքով ու ճաշակաւոր» յորջորջուած տականքներն այդքան անշնորհք ու անճաշակ եղան Ձեր մտերիմ ազգականի՝ Մխիթար Ջրբաշեանի հանդէպ, կապոտելով, թալանելով ու սարսափելի վիրաւորելով եօթանասունամեայ վաստակաշատ գիտնականին, ակադեմիկոսին: Միայն այս փաստը բաւական պիտի լինէր, որպէսզի Դուք ընդմիշտ հեռու մնայիք Հայաստանն այսօր ծուատող բանդիտներին և զանազան թափթփուկներին ձօներգներ յղելուց: Եւ որքա՜ն ծիծաղելի է Ձեր դիրքը․ մտաւորականի եւ բանդիտների բախման պարագայում Դուք ելոյթ էք ունենում մտաւորականի դէմ եւ փաստօրէն յօգուտ բանդիտների: Կեցցէ՛ք Դուք:

Դուք հրապարակաւ ինձ անուանել էք «զրպարտիչ», եւ այն բանի համար, որ ես բաց նամակ եմ տպագրել ինձ վրայ կատարուած աւազակային յարձակման մասին: «Ժամանակակից Հայոց լեզուի բառարանը» Զրպարտել բառը բացատրում է հետեւեալ կերպ․ «Գրաւոր կամ բանաւոր սուտ՝ մտացածին մեղադրանքներ բարդել»: Ձեր տեղը լինէի, կը զգուշանայի այս բառը գործածել: Սա այն վտանգաւոր բառերից է որը եթէ նշանակէտին չի հասնում, անմիջապէս ետ է դառնում եւ կրկնակի ուժգնութեամբ հարուածում գործածողին: Այսինքն, եթէ չապացուցես, որ դիմացինդ իսկապէս զրպարտիչ է, ինքդ ես դառնում այդպիսին: Արդ, մեծարգոյ բարեկամ, ամենայն պատասխանատուութեամբ յայտարարում եմ, որ վերոյիշեալ յարձակման կապակցութեամբ տպագրած իմ բոլոր նիւթերում որեւէ մտացածին կամ սուտ մեղադրանք չէք գտնի:

Ձեր յօդուածում նկատւում է տրամաբանութեան կարկառուն բացակայութիւն, մի բան, որը բնաւ յատուկ չէ Ձեզ: Դուք ինձ զրպարտիչ էք անուանում այն բանի համար, որ ես, պատմել եմ ինձ հետ կատարուած եղելութիւնը, որի ճիշդ կամ սխալ լինելը Դուք ոչ մի կերպ չէիք կարող իմանալ: Յետոյ, ինքներդ, միտումնաւոր աղաւաղում էք Ձեր չտեսած ու չիմացած եղելութիւնը, փոխարէնը առաջարկելով հրաշապատում մի տարբերակ: Այնուհետեւ, Ձեր բուռն երեւակայութեամբ ստեղծուած քերովբէ ու սերովբէ, երկնագո՛յն, հեզաբարո՛յ, մարդասէ՛ր ու մարդամօ՛տ Հայաստանեան բանդիտներից հուժկու թռիչք էք կատարում դէպի անցեալը․ «․․․աւելի ծանր յանցագործութիւնների զոհը երբեմն այս աշխարհից հեռանում էր «ինֆարքտ»ի միջոցով կամ «Աւտովթարով»․․․ Ինչպէս վիճակուեց տարաբախտ Պարոյր Սեւակին կամ Նկարիչ Մինասին եւ ուրիշներին»: Թոյլ տուէք հարցնել, այդ «ինֆարքտների» եւ «աւտովթարների» մասին Դուք հիմա՞ իմացաք, եւ ինչպիսի՞ մակարդակով․ տարածուած զրոյցների՞, թէ անհերքելի փաստեր ու վկայութիւններ ունէք: Հասկանալի է, որ զանազան մղումներին տրուելով, մարդ մի պահ կարող է հաւատալ ամէն զրոյցի, որոնք իրաւական տեսանկիւնից ընդամէնը կասկած են եւ ոչ աւելին: Սակայն անհասկանալի է, որ ուրիշից անթերի օրինակութիւն պահանջող մէկն իրեն թոյլ է տալիս անպատասխանատու յայտարարութիւն կամ, ինչպէս ինքը կ'ասէր «թիւրլիւթիւթիւ»:

Պէտք է ենթադրել, որ Մինասի կամ Պարոյր Սեւակի խորհրդաւոր մահերի մասին դուք քաջատեղեակ էիք դեռեւս այն երանայիշատակ տարիներին, որոնց դէմ այսօր, այդպիսի չեշտուած կրքոտութեամբ խօսում էք: Ուստի թոյլ տուէք, յարգելի բարեկամ, հարցնել, թէ ինչո՞ւ էիք այդպիսի հետեւողականութեամբ, այդպիսի նուիրուածութեամբ եւ այդպէս յաճախ համագործակցում ոճրագործ պետութեան հետ։ Չէ որ մի պետութիւն, որը կարող է իր տաղանդներին սպանել ու յօշոտել, ինչպէս ինքներդ էք պնդում, իսկապէս ոճրագործ է: Ի տարբերութիւն Ձեզ, ձեռնպահ եմ մնում Ձեր նշուած ընթացքը որեւէ ծանր բառով որակելուց, սակայն չեմ կարող չհարցնել․ ինչպէ՞ս կ'անուանէիք այն մարդուն, որը գիտէր այդ ոճիրների մասին, բայց չէր խորշում օգտուել ոճրագործ պետութեան բարեհաճ վերաբերմունքից: Իսկ այժմ այդ պետութիւնը պատմութեան գերեզմանոց տանող դիակառքի յետեւից բռունցք է թափ տալիս: Իսկապէս, ի՞նչ անուն տալ այդ տեսակի մարդուն:

«․․․Ինչով բացատրել որ հանրածանօթ մեր գրողը ունեցել է լա փանէ ռիւս[illegible] թերթի միջոցով լսելի դարձնել իր դժգո-

գութիւնը: ...Ինչո՞ւ գնալ օտար գրկում փլէօրէ միգէռ եւ ոչ մեր մամուլում», - գրում էք Դուք Փարիզի Ռուսկայա միսլ թերթում արտատպուած իմ Նամակի մասին, որն ինչպէս Դուք էք գրում, Ձեզ համար թարգմանել է Ձեր բարեկամ, ռուս տոհմիկ ազնուական Սաշան: Ինչպէս երեւում է Ձեր բարեկամին պէտք է լուսափոյթ հայերէն սովորեցնել եւ խնդրել, որ յատկապէս Ձեզ համար կարդայ Փարիզի ոչ միայն ռուսերէն, այլեւ հայերէն մամուլը: Ստիպուած եմ այս առաջարկն անել, քանզի համոզուեցի, որ Դուք Փարիզում լոյս տեսնող հայկական թերթերը ոչ միայն չէք կարդում, այլեւ գուցէ անտեսում էք Նրանցից մի քանիսի գոյութիւնն ընդհանրապէս: Նամակիս համառօտ վերաշարադրանքը Ռուսկայա միսլ արտատպել է Մայիսի 6-ին, իսկ հիմնական տեքստը մինչ այդ լոյս է տեսել Ապրիլի 28-ին «Երկիր» օրաթերթում եւ Ապրիլի 30-ին Փարիզի «Կամք» թերթում: Հայաստանեան օրաթերթը կարող էր Ձեր ձեռքը չընկնել, բայց ցաւում եմ և դժուարութեամբ հաւատում, որ Ձեր հարեւանութեամբ լոյս տեսնող հայկական «Կամք»ը չէք բարեհաճում գոնէ նայել: Ենթադրում եմ, որ Ձեր յօդուածը տպագրող «Յառաջ»ի խմբագրութիւնում Ձեզ գգուշացրել ու տեղեկացրել են ոչ միայն «Կամք»ի, այլեւ «Երկիր»ի հրապարակումներիս մասին: Այսինքն, ի՞նչ անհասկացողն եմ ես. Դուք շատ յստակ գրում էք՝ «մեր մամուլում», իսկ «Կամք»ը եւ «Երկիր»ը ծնյած հայաստա ու հայերէն, Ձեզ համար «մեր մամուլ» չեն: Այնուհանդերձ, յայտնում եմ Ձեզ. Ռուսկայա միսլը արտատպել է իմ Նամակի համառօտ շարադրանքը, քանզի ես Նրանց թղթակիցն եմ: Թերթն այդ մասին գրել է միեւնոյն համարում, ցաւալի է, որ Ձեր բարեկամ Սաշան անբարեխիղճ է գտնուել եւ այդ տողերը չի թարգմանել: Այս մասին խօսելով բնաւ Նպատակ չունեմ արդարանալ, մանաւանդ որ Նամակս Փարիզում եմ տպագրել ոչ միայն մարդու իրաւունքները պաշտպանող միջազգային կազմակերպութիւններին աւելի լսելի լինելու համար, այլեւ Արեւմուտքում գտնուող աշխարհաքաղաքական խոշոր «շախմատիստ»ներին մի աւելորդ անգամ յիշեցնելու, թէ Խորհ. Միութեան «դեմոկրատացման» եւ Հայաստանի «ազատագրման» իրենց մշակած սցենարը իրականութեան մէջ ողբերգական գոյներ է ստանում, որը, հնարաւոր է Նախատեսուած էր սցենարով, սակայն Նախատեսուա՞ծ էր արդեօք, որ ամենամօտ ապագայում աշխարհի մէկ վեցերորդ մասը կարող է դառնալ այնպիսի մի ահռելի Սեւ անցք, որի մէջ անհետ կը կորչենք ոչ միայն մենք, այլեւ իրենք:

Ռաբինովիչը յատուկ բաժնում անեկտա է լրացնում: «Մեծ եղբայրդ որտե՞ղ է, - հարցնում է քաղաքացիական զգեստ հագած չեկիստը: - Լեհաստանում: - Ի՞նչ է անում: - Սոցիալիզմ է կառուցում: Միւս եղբա՞յրդ... - Ռումանիայում: - Ի՞նչ է անում, - Սոցիալիզմ է կառուցում: - Քո՞յրդ... - Թել-Ավիվում է: - Նա է՞լ սոցիալիզմ է կառուցում: - Ի՞նչ էք ասում, ինչպէ՞ս կարելի է, չէ՞ որ նա իր հայրենիքում է»:

(60-ականների մոսկովեան-հրէական անեկդոտ):

...

Հենրիկ Իպսէնի Դոկտ. Սթոքմանին՝ կուրացած տխմարացուած ու անասնացած ամբոխը «Ժողովրդի թշնամի» հռչակեց, մինչդեռ դոկտորի ուզածն ի՞նչ էր. ընդամէնը հասկացնել իր համաքաղաքացիներին, որ նրանք ապրում են, բառիս բուն իմաստով, կղկղանքի մէջ: Բժշկին դաժանօրէն քարկոծեցին հէնց նրանք, յանուն որոնց համարձակուեց դառը ճշմարտութիւնը դերադասել քաղցր, բայց մահացու ստից: Սթոքմանն էլ կարող էր միւսների պէս ընտելանալ դարշահոտին եւ խաբէութեամբ ձեռք բերուած բարեկեցիկ կեանք վայելել: Սակայն գիտակցաբար ընտրեց տառապանքի ուղին: Արդ, ո՞վ է «Ժողովրդի թշնամին»...

Այս յաւերժական հարցին ես չեմ շտապում պատասխանել, սակայն Ձեր յօդուածի հիմնական պաթոսը շատ հարազատ է այն մարդկանց մտայնութեան, որոնք պարսաւանքի սիներն էին գամում Իպսէնեան հերոսին: Ամենայն հաւանականութեամբ Դուք Ձեր յօդուածը չէիք գրի, եթէ ես բաւարարուէի հայկական մամուլով, ըստ որում Հայաստանի մամուլով, սակայն Ձեզ վրդովեցրել է Փարիզի ռուսական թերթում՝ Հայաստանի մասին քննադատական նիւթ տպագրելուս փաստը: Ահա այստեղից է, որ Դուք, իմ խորին համոզմամբ, դրսեւորում էք Ձեր տոտալիտար, ես կ'ասէի նոյնիսկ՝ ստալինեան մտածողութիւնը: Դուք առաջնորդւում էք «աղբը տնից դուրս չհանելու» արտասուոր սկզբունքով: Սա հէնց ստալինեան տարիների «երկաթեայ վարագոյր»ի սկզբունքն էր, որը գրեթէ անփոփոխ որդեգրեց բրեժնեւա-սուսլովեան տոտալիտարիզմը. «Հայրենիքի» մասին դրսի («թշնամակա՛ն») մամուլում տպագրուած որեւէ քննադատական խօսքը գնահատւում էր որպէս դաւաճանութիւն կամ, ինչպէս Դուք էք որակել, զրպարտութիւն:

Համաձայն Ձեր տրամաբանութեան երկրում ապրողները, յանուն հայրենիքի բարեհեշ, հիմնականում Ձեր աչքերը չոյող ակնախտիտ փասադի, պէտք է հանդուրժեն ամէն տեսակի այլանդակութիւն եւ ապօրինութիւն, անպատմելի ու անասելի տառապանքներ, միայն թէ դուրսը որեւէ վատ բան չասուի հայրենիքի մասին: Դուք լաւ գիտէք, որ մեռածների եւ մահամերձի մասին է, որ ընդունուած է միայն լաւը խօսել կամ ոչինչ: Եւ սրբազան խորհրդանիշների մասին, ինչպիսին ուզում էք տեսնել հայրենիքը դրսից: Իսկ ներսից, մեզ համար, այդ թւում եւ նրանց համար, ովքեր Սփիւռքից գալիս են այստեղ ապրելու, կռուելու եւ զոհուելու, հայրենիքը դաժան ցուրտն է, բթացնող խաւարն է, թշնամու գնդակն է, հացի յաւերժական հերթերն են, ահասարսուռ գները, ճղճիմ աշխատավարձը, յարաճուն յանցագործութիւնը, էկոլոգիական մշտական աղէտները, տականքների եւ մութ տարրերի բարգաւաճման համար ստեղծուած իտէալական պայմաններ... Եւ, չնայած այս ամէնին, հայրենիքը մեզ համար ո՛չ հանդուցեալ է, ո՛չ մահամերձ, եւ մենք չենք անասնացել, որպէսզի մեր տան մէջ եղած աղբը պահենք մեր կողքին: Եթէ չենք կարող մաքրել, գոնէ պիտի խօսենք այդ մասին: Խօսելն էլ մաքրել է: Ուստի ես պատրաստ եմ Հայաստանի մասին քննադատական յօդուած տպագրել ուզած մամուլում, եթէ համոզուած լինեմ, որ դա օգտակար է լինելու մեզ համար:

Հետաքրքիր է, ի՞նչ կ'անէիք Դուք, եւ թէ Ֆրանսիայում գողերը յարձակուէին Ձեզ վրայ, Դուք էլ բազմաթիւ փաստերով ու իրեղէն ապացոյցերով շտապէիք ոստիկանատուն, պահանջէիք օգնութիւն, Ձեր անձի եւ Ձեր ունեցուածքի պաշտպանութիւն, իսկ նրանք ոչինչ չձեռնարկէին եւ միայն խնդային Ձեր երեսին: Այդպիսի երկրում Դուք մէկ բոպէ անգամ չէիք ապրի, ապրելու դէպքում էլ նման դիրքի չէիք հասնի: Հապա ինչո՞ւ էք ուզում, որ մենք ստրուկի հնազանդութեամբ հանդուրժենք ամէն տեսակի այլանդակութիւն: Անեկդոտի Հրեան գտնում է, որ ամբողջ աշխարհում կարող է դժոխք լինել, սակայն իր հայրենիքում պէտք է դրախտ լինի, մինչդեռ Դուք ուզում էք, որ դրախտը լինի այնտեղ, որտեղ Դուք էք, այսինքն՝ հայրենիքից դուրս, եւ այնքան էլ դէմ չէք այստեղի դժոխքին, պայմանով, որ այդ մասին դուրսը չիմանան: Ես չեմ պահանջում, որ Դուք Փարիզը թողնէք եւ ընդմիշտ գաք այստեղ մեզ հետ այս դժուարութիւնները կիսելու, սակայն, յարգելի բարեկամ, Փարիզի տաքուկ անկիւններից հայրենասիրութեան դասեր մեզ մի տուէք: Արդէն ասել եմ, նորից պիտի ասեմ. Հայաստանցի Հային, մանաւանդ այս ձմեռը Հայաստանում անցկացրած Հային հայրենասիրութեան դասեր տուող Սփիւռքահայը նման է անապատի այն պէտվինին, որը փորձում է էսկիմոյին բացատրել, թէ ինչ բան է ձիւնը: Նման կացութիւնը առնուազն անհեթեթ է, եթէ ոչ անպարկեշտ: Կան բաներ, որոնք Դուք, ինչպէս եւ Սփիւռքում ապրող Հայերի որոշակի մի քանակ երբեք չի հասկանայ: Ուստի թոյլ տուէք Նամակս աւարտել մէկ այլ անեկդոտով. «1946-ի "ախպար"ն ընդունում է Սփիւռքից եկած իր տուրիստ ազգականին, որը շատ ոգեւորուած է Հայաստանով: - Ձեմ հասկնար, թէ ինչ դըտեր ես հոս ոգեւորուելու, - զրգռուած ասում է "ախպար"ը, - Ինչպէ՞ս բացատրեմ քեզի... Կը պատկերացնե՞ս կառք մը, որուն մոթէօրն աւրուած է, վոլանը չի դառնար, Ֆրէնը չի գործեր, էսանս չունի, քլաքսոն կը զարնես ձայն չելլար, անիւները քառակուսի են, սակայն կը քալէ այդ կառքը... Ահա քեզի հայրենիքի իրական պատկերը: - Տուրիստ ազգականն անմիջապէս որսում է անհրաժեշտ բառը. - Դուն ըսիր, որ կը քալէ, կառքին համար ալ կարեւորը քալելն է: - Այո, - պատասխանում է "ախպար"ը, - սակայն դուն ներսը եղողին վիճակը հարցուր»:

Յարգանքներով՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդարանը կը հաղորդէ հետեւեալ հանդիպումներն ու գործունէութիւնը. -

Կիրակի, Սեպտեմբեր 12-ին, Խաչվերացի տօնը, այս տարի բացառիկ շուքով տօնուեցաւ Քէօլնի Առաջնորդանիստ մայր եկեղեցւոյ մէջ, նախագահութեամբ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Եպիսկ. Պեքճեանի եւ մասնակցութեամբ՝ Համաշխարհային եկեղեցիներու Խորհուրդի վարչութեան ատենապետ Արամ Արք. Քէշիշեանի:

Առաւօտեան արարողութեանց ու պատարագին մասնակցեցան Նաեւ պոլսահայ նախկին քահանայ հայրերէն Գրիգոր Քհնյ. Սիլահլեան, ինչպէս Նաեւ Գալուստ Քհնյ. Թեւեան, որ եւ մատոյց պատարագը:

Գերմանիոյ Աւետարանական Եկեղեցւոյ հրաւէրով տասը օրուան շատ խտացեալ յայտագրով մը Գերմանիա ժամանած էր Արամ Արք.: Խաչվերացի տօնին իրեն հետ ունենալով Լիբանանի Հայոց Ազգ. Ժողովի անդամներէն Պ. Ճլուլեանը ներկայ գտնուեցաւ պատարագին եւ տուաւ օրուան պատգամը հետեւելով Քրիստոսի «Ես եմ լոյսն աշխարհի» խօսքերուն: Արամ Արք. բացատրեց, թէ ինչ ինչ պատճառներով մարդիկ խաւարը աւելի սիրեցին քան լոյսը: Եւ ապա նկարագրեց, թէ հայ ժողովուրդը ինչպէս եւ ինչու սիրեց լոյսը եւ լոյսով ողողեց իր ողջ պատմութիւնը: Թելադրեց ներկայ ժողովուրդին՝ հաւատարիմ մնալ Քրիստոսի այս խօսքերուն եւ երբեք չշեղիլ լոյսէն, որովհետեւ ան է իր փրկութեան ճանապարհը՝ ըլլայ հոգեւոր եւ ըլլայ մշակութային կամ քաղաքական կեանքին:

Պատարագէն ետք, աւանդական սիրոյ ճաշին հիւր առաջնորդը բացատրեց իր առաքելութեան Նպատակն ու համաշխարհային եկեղեցիներու Խորհուրդի հակիրճ պատմականը ընելով անդրադարձաւ անոր ներկայ գործունէութեան:

❦

Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդարանը հաճոյքն ունի յայտնելու, թէ յաջողած է կազմել երկու սեռերէ շուրջ 50 երիտասարդներէ բաղկացած յանձնախումբ մը «Հայ Քրիստոնեայ Երիտասարդական Կազմակերպութիւն» անուան տակ, Ամերիկայի եւ Գանատայի Առաջնորդութիւններու երիտասարդական շարժումներու օրինակով: Երիտասարդական այս կազմակերպութեան Նպատակը պիտի ըլլայ տարբեր քաղաքներու մէջ եւս հիմնել նոյնանուն մասնաճիւղեր եւ իր գործունէութիւնը առաւելաբար պիտի կեդրոնացնէ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութեան նպատակներուն իրագործման նըպաստելու գործին շուրջ:

Հիմնուած յանձնախումբին վարչութիւնը կը բաղկանայ հետեւեալ անդամներէ. -

Օր. Թագուհի Գուզուլուզ՝ Ատենապետ,
Պետրոս Էրգուրումլուօղլու՝ Փոխ-Ատենապետ,
Մելանի Քէօրօղլու Ատենադպիր,
Արեւ-Պիլկի Եշիլթէփէ՝ Գանձապահ
Օր. Թագուհի Գուզուլուզ՝ Գանձապահ,
Րոպէր Ելէկէն՝ Արտաքին յարաբերութիւններու վարիչ
Ալֆրէտ Պետրոսօղլու՝ Խորհրդական,
Օր. Լեոնա Իսրազասսալ՝ Խորհրդական,
Օր. Սեդա Գարանֆիլ՝ Խորհրդական,
Շահան Քէօրօղլու՝ Խորհրդական:

❦

Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Եպիսկ. Պեքճեան ուրախ կրելու իրաւունք շնորհեց Նոյվիտ քաղաքի բնակիչներէն 17ամեայ պատանի Սայեաթ Պոյաճըին որ երկու տարիներէ ի վեր աշակերտելով Մերուժան Սրկ. Սէտէֆեանին պատարագի երգեցողութեան եւ Ս. Սեղանի սպասարկութեան մէջ բացառիկ փորձառութիւն ձեռք բերած են: Գարեգին Եպիսկոպոս այս տարուան ընթացքին տակաւին սարկաւագ պիտի ձեռնադրէ՝

Հոկ. 23-ին Արման Փիլիպոսօղլուն՝ ի Կէօփինկէն,
Նոյ. 21-ին Պետրոս Զադըր եւ Գէորգ Շէնեարը ի Հանաու:

Յիշեալ թեկնածուները արդէն ունին բազմամեայ ծառայութիւն Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ եւ կը դեկավարեն իրենց բնակած քաղաքներուն մէջ եկեղեցական արարողութիւնները:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

ԾԱՂԻԿԸ ԾԱՂԻԿ

ՓԱՍԱՏԵՆԱՅԻ (Գալիֆորնիա) Քոնկրէկաշիբնըլ Զըրչի մեծ սրահին մէջ, Սեպ. 10-ին դաշնակի ունկնդրութիւն մը տուած է Վարդան Մամիկոնեան, շուրջ 2000 երաժըշտասէրներու ներկայութեան, կազմակերպութեամբ «Համազգային»ի երաժըշտական յանձնախումբին: Ցայտագրին մաս կազմած են Չայքովսկի, Դիւթիլէքսի, Շուպէրթ, Բաբաջանեան, Շոփէն, Լիսթ: Արուեստագէտը մեծ տպաւորութիւն գործած է:

❦

ՖՐԷԶՆՈՅԻ Հոլիտէյ Ին պանդոկի սրահը, Սեպ. 12-ին, նախաձեռնութեամբ Հայ Դատի Յանձնախումբին, մեծարանքի երեկոյթ մը տեղի ունեցած է ի պատիւ Հայաստանի նախկին Արտաքին Նախարար՝ Րաֆֆի Յովհաննէսեանի: Մեծարանքի հանդիսութենէն առաջ տեղի ունեցած է մամուլի ասուլիս մը: Ր. Յովհաննէսեանը ներկայացուցած է Հայ Դատի Յանձնախումբի ատենապետ՝ Րիչըրտ Տարմանեան եւ խօսքը տուած է մեծարեալին: Ր. Յովհաննէսեան պարզած է Հայաստանի եւ առանձնապէս Ղարաբաղի ներկայ կացութիւնը, ապա պատասխանած է թղթակիցներու հարցումներուն: «Տարուան մարդը» հռչակուած, Ր. Յովհաննէսեանի նուիրուած ճաշին ներկայ եղած են նաեւ տեղական իշխանութեանց ներկայացուցիչներ: Խօսք առած են պաշտօնական անձնաւորութիւններ որոնք իրենց գնահատանքի խօսքը ըսած են մեծարեալին տարած աշխատանքին մասին եւ անոր յանձնած՝ շնորհաւորական գիրեր եւ յուշանուէրներ: Վերջին խօսքը արտասանած է Րաֆֆի Յովհաննէսեան:

❦

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Սեպ. 8-ին տեղի ունեցած է դեկուցումի նուիրուած երեկոյթ մը: Բացումը կատարած է Դր. Դերձակեան: Զեկուցաբերները եղած են Վանուհի Իսաջանեան (ատենապետ ՀՕՄ-ի կեդր. վարչութեան), Վիգէն Թիւֆէնքճեան (Հ.Յ.Դ. Գանատայի կեդր. կոմիտէ), որոնք խօսած են Հայաստանի եւ Արցախի իրավիճակին մասին:

❦

ԼԱՒԱԼԻ (Գանատա) Լը Փառէ Շանտը Մարս սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ ՀՕՄ-եան տեղւոյն Շուշի մասնաճիւղին, Սեպ. 12-ին տեղի ունեցած է «Քաֆէ-Թէաթր», մասնակցութեամբ աւելի քան 300 հանդիսականներու: Բացման խօսքը արտասանած է ՀՕՄ-ի Լաւալի մասնաճիւղի ատենապետուհի Սիրարփի Մանտալեան: Խօսք առած է Արմէն Քհնյ. Իշխանեան: «Համազգային»ի «Խաչրուռ» երիտասարդացի կողմէ խօսած է Ալիս Աւճին որ ներկայացուցած է Յակոբ Պարոնեանի կենսագրականը անոր ծննդեան 150-ամեակին առթիւ: Ս. Յակոբ վարժարանի երկրորդական կարգի աշակերտները ներկայացուցած են Պարոնեանի «Մեծապատիւ Մուրացկանները»էն հատուածներ:

❦

ՍԱՆ-ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ «Համազգային»ի «Ն. Աղբալեան» մասնաճիւղի գեղարուեստական յանձնախումբի կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է Հրայր Անմահունիի 12 պաստառներու ցուցադրութիւնը «Աղբալեան» ակումբի «Վասպուրական» սրահին եւ յարակից սրահներուն մէջ:

(Շար. Ա. էջէն)

պէս այլ պարագաներու ալ, քաղաքական դրդապատճառները իրենց դերը կը խաղան: Ամերիկա, օրինակ, դէմ էր Ջինաստանի:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ Նախարարը՝ Փիէր Մեհեներրի յայտարարեց թէ կառավարութիւնը օրինագիծ մը պիտի ներկայացնէ Ազգ. Ժողովի աշնան նստաշրջանին, խստացնելու համար պատիժներու դրութեան կիրարկումը մանուկներու սպանութեան եւ բռնաբարութեանց պարագաներուն: Ծանօթ է որ ուեթամեայ Գարինի մարդասպանը, այսօր 42 տարեկան, 17 տարեկանէն արդէն բռնաբարումներու ձեռնարկած էր, սպանութիւններ ալ գործելով, երկու անգամ դատապարտուած էր, անգամ մը 10 տարուան, բ. անգամ մը 20 տարուան եւ սակայն ազատ - համարձակ կը պտըտէր...: Շատ են անոնք, փոքրիկին հօրմէն սկսեալ, որ նման պարագաներու, անհրաժեշտ կը գտնեն մահապատիժի վերահաստատումը: Նախարարին ծրագիրը կը նախատեսէ որ նման ոճրագործներու համար պատիժներու շրջանի նուազում, «լաւ վարմունքի» համար ազատ արձակում եւլն. եւլն. ջնջուին:

ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ յայտնեց թէ միայն սահմանադրական օրէնք մը կրնայ թոյլ տալ Ֆրանսայի որ ուսումնասիրէ ապաստանի իրաւունքի այն դիմումները, որոնք մերժուած են Համարակապետութեան միւս երկիրներուն կողմէ: Ծանօթ է որ Պալատիւր որոշած էր դիմել Պետութեան Խորհուրդին, երբ սահմանադրական Խորհուրդը ջնջած էր այդ հարցին վերաբերող օրէնքին որոշ յօդուածները: Այս նոր որոշումը խորքին մէջ ապտակ մըն է Սահմանադրական Խորհուրդին եւ անհախընթաց՝ Ե. Հանրապետութեան պատմութեան մէջ: Պետութեան Խորհուրդը ստեղծուած է Յեղափոխութեան շրջանին եւ բաղկացած է ցկեանս նշանակուած պաշտօնատարներէ: Սահմանադրական Խորհուրդը որուն նախագահն է Ռոպէր Պատէնթէր, շատ աւելի նոր մարմին մըն է, ստեղծուած՝ 1958 Հոկտեմբեր 4-ի հիմնական օրէնքով:

ԻՍՐԱՅԵԼԻ Խորհրդարանը (Քնէսէթ) վաւերացուց ՊԱԿ-ի հետ ստորագրուած համաձայնագիրը, Ուաշինկթընի մէջ, Սեպ. 13-ին: 120 երեսփոխաններու վրայ, 61 ձայնով է, 50-ի դէմ, որ Ռապին ձեռք ձգեց մեծամասնութիւն մը, ութ երեսփոխան ալ ձեռնպահ մնացած են:

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Նախագահը պարզեց առողջապահական մարզին մէջ ծրագրած իր «ընկերային յեղափոխութիւնը»: Նախագահը կ'ուզէ տէր մնալ ընտրապայքարի շրջանին ըրած կարգ մը խոստումներու, ի շարս որոց Ամերիկացիներու ընկերային «պաշտպանութիւնը», այսինքն ընկերային ապահովագրութեան հաստատումը, որ ցարդ գոյութիւն չունի:

ՊՈԼԻՍԻ առեւտրական հնագոյն կեդրոններէն Թահթաքալէի մէջ Սեպտեմբեր 22-23-ի գիշերը մեծ հրդեհ մը ծագած է: Բոցերը շուտով տարածուած են աւելի քան 10 գործի խաներու վրայ, պատճառ ըլլալով 100 գործատեղիներու ամբողջութեամբ, 400 գործատեղիներու ալ մասամբ հրոյ ճարակ ըլլալուն: Մարդկային կորուստներ չկան, նիւթական վնասը կ'ըսուի թէ 47,5 միլիոն Ֆրանք է: Բոցերը տեսանելի ըլլալով բոլոր շրջաններէն, մեծ խուճապ ստեղծուած է ամբողջ քաղաքին մէջ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ ԻՐ ՀԱՄԱԿԻՐՆԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵՒ

Վալանսի Հ.Մ.-ին այս Շաբաթ իրիկուան, Սեպտեմբեր 25-ի մրցակիցը Տէօնքէրքն է: Խաղը տեղի պիտի ունենայ Վալանս:

Թէեւ Տէօնքէրք չունի Պասթիայի ներկայ կարողութիւնը, սակայն արհամարհելի խումբ մը չէ: Դասաւորումին վրայ երկու կէտերու առաւելութիւն ունի Վալանսի նկատմամբ:

Չորեքշաբթի օր, երկու մրցակիցներն ալ պարտուած էին, Տէօնքէրք իր դաշտին վրայ Նիորէ՝ 0 - 3, Վալանս՝ Պասթիայի մէջ (2-1), վիճելի փէնալթիի մը տարբերութեամբ:

Երկու խումբերն ալ պիտի ջանան մոռցնել իրենց անյաջողութիւնը: Հաւանական է որ Հ.Մ.ը յաջողի:

Վ. Ս.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Պերճ Վարժապետեան 100 Ֆր.:

❋

ՓԱՐԻԶ.- Պ. Տօնիկեան 100 Ֆր.:

❋

ՓԱՐԻԶ.- Լ. Օհաննէսեան 100 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Տիկին Մարի-Ժաննի Խաչատուրեանէ, իր մօրեղբօր՝ Հայրապետ Աւետիսեանի (Մէյրէօյլ) մահուան առթիւ:

❋

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 300 Ֆր. Տիկին Զապէլ Խաչատուրեանէ, իր թոռան յաջողութեան առթիւ՝ պաքալօրէայի քննութեան:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը կը հաղորդէ որ միջ-մասնաճիւղային ժողովը տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. fait sa RENTREE 1993-94

le Mercredi 6 Octobre à 9 heures

avec 23 activités pour

Enfants — Adolescents — Adultes

Secteurs proposés :

- *Langue arménienne*
- *Expression/Danse*
- *Identité & Culture*
- *Musique classique*
- *Musique instrumentale*
- *Beaux Arts*
- *Bibliothèque*
- *Accueil/Foyer*
- *Social*

Inscriptions les 25 et 29 septembre de 15h à 19h

9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél.: 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

LUNDI 27 SEPTEMBRE

14 h 30 : *Chickpeas* (N. Bezjian),
17 h 30 : *Le Phalanstère* (S. Stiopul),
20 h 30 : *Bonjour, c'est moi* (F. Dovlation)

ԴԷՊԻ ՆԻՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ
ԵՒ
Հ.Բ.Ը.ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

միասնաբար կը կազմակերպեն այցելութիւն՝ օթօքարով

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 30, դէպի ՆԻՍ

Այցելութիւն Շակալ Թանգարանը, ալպանական միջնադարեան սրբանկարներու -իքոնա- ցուցահանդէսը: Ապա՝ այցելութիւն Պարսամեան համալիր՝ ընդունելութիւն, եւ միասնական ճաշ:

Կը խնդրուի մինչեւ Սեպտեմբեր 26, ապահովել ձեր տեղերը, հեռաձայնելով՝
Լիւսի Գույումճեան՝ 91. 76. 10. 17
Ատրինէ Գաբրիէլեան՝ 42. 03. 05. 63

UGAB - MARSEILLE

OUVERTURE
DU CENTRE CULTUREL ARMENIEN
POUR ENFANTS (6 - 17 ans)

— Chaque Samedi de 14h à 18h. —
L'ouverture aura lieu le 2 Octobre.
Activités proposées: Judo, Informatique Cours d'aquarelle, Initiation à l'arménien, Chants et Danse.
Pour les inscriptions nous contacter les lundis et vendredis au 91. 22. 10. 45.
— *Les cours seront gratuits* —

Cours d'Arménien

Les cours d'arméniens de la Croix Bleue des Arméniens de France *Section (Astrig)* d'Arnouville-lès-Gonesse devant reprendre prochainement, les inscriptions se feront le :

SAMEDI 2 OCTOBRE
de 15h30 à 17h30
à la Salle Léo Lagrange.

ՆՇԱՏԻ ՌՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի կազմակերպած՝

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ
Սրբոց Թարգմանչաց Տօնին առթիւ
Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 8, ժամը 20-ին, Մշակոյթի Կեդրոնի Ա. Զրբաշեան սրահը:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

❋

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ ճաշ մը Կիրակի, Հոկտեմբեր 10, ժամը 12.30-ին, տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՍԷՆ - ԺԷՌՈՄԻ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
1993-1994 ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Սէն-Ժէռոմի Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան հովանաւորութիւնը վայելող Մեսրոպեան միօրեայ հայկական դպրոցը կը վերաբացուի Հոկտեմբեր 6, Չորեքշաբթի օր, ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան միայն Չորեքշաբթի օրերը ժամը 9-12: նան միայն Չորեքշաբթի օրերը ժամը 9-12, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Ա. Քհնյ. Փանոսեանի եւ Տիկին Սիրանոյշ Մանուկեանի:

Կը խնդրուի ծնողքներէն՝ արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, եկեղեցւոյ բանկալը, Կիրակի առաւօտները ժամը 10-12:

Դպրոցին օթօքարը ամէն տարուան պէս՝ մեր աշակերտները կը փոխադրէ նոյն վայրերէն դպրոց եւ դպրոցէն տուն:

❋

ՄԱՐՍԷՅԼ
ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱ-ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

1993-94 տարեշրջանի դասերը կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 2-ին, Պօմոնի Ֆրանսական մշակոյթի կեդրոնին մէջ --Շարլ Քաուդ--, ժամը 17-ին:

Այս տարի կը դասաւանդուին.-
ա - Երաժշտական հիմնական գիտելիքներ,
բ - Սոլֆէժ,
գ - Միաձայն երգեր,
դ - Բազմաձայն երգեր,
ե Ձայնամարզութիւն:

Արձանագրութեանց համար դիմել՝ ամէն օր, ժամը 19-էն 21, տնօրէնութեան, հեռաձայնելով՝

91. 87. 43. 71 թիւին:

CONCERT
CHORALE SAHAK - MESROP

Direction
KHATCHIG YILMAZIAN

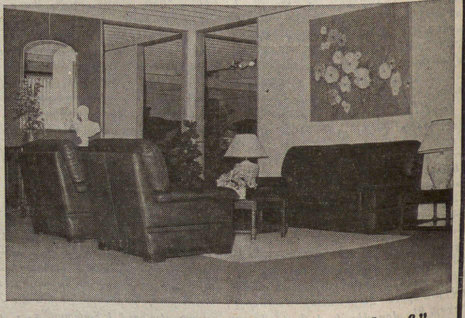
A l'orgue : *Juliette Yilmazian*
Solistes : E. Artinian
V. Minassian A. Minassian

— Vendredi 1er Octobre à 21 heures Théâtre du Gymnase, Marseille;
— Vendredi 15 Octobre à 21 heures Eglise St.-Michel, Fuveau.

Au programme :
Komitas — Ekmalian
Berberian

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobilier présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

" Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն "

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 28
MARDI
28 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ 460 Ֆ
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5.00 Ֆ

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.159 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.159

ՄՈՍԿՈՒԱ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ԻՆԸ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԵԼՑԻՆ - ՌՈՒՑԿՈՅ ՃԱԿԱՏՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ – ԱԼԻԵՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՎՐԱՍՏԱՆ՝ ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ժամանակագրական կերպով, նախ անդրադառնանք ՀԱՊ-ի Պետութեանց վեհաժողովին որ գումարուեցաւ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 24ին եւ որու գլխաւոր եւ դրական արդիւնքն է տնտեսական միութիւնը որ ծնունդ առաւ։ Այս իրողութիւնը, իրաց այն կացութեան մէջ ուր կը գտնուի Ռուսաստան, կարելի է նաեւ քաղաքական յաջողութիւն մը նկատել Ելցինի համար: Ինը Պետութիւններ՝ Ռուսաստան, Հայաստան, Բելառուսիա, Ղազախստան, Կիրգիզստան, Մոլդովա, Տաճիկստան, Ուզբեկստան եւ Ազրբէջան (այս վերջինը անդամակցեցաւ ՀԱՊ-ին, այս առթիւ) համաձայնագիր մը ստորագրեցին, որ կը նախատեսէ տնտեսական միութիւն մը, այլ խօսքով տեսակ մը Հասարակաց Շուկայ: Ուկրանիա եւ Թիւրքմէնիստան «ընկեր-անդամ»ի կանոնագիր մը ուզեցին, գալով Վրաստանի, վարչապետը ղրկած էր որպէս դէտ: Այս ծրագիրը կը նախատեսէ մաքսային օրէնսդրութեան միացումը, արտաքին հասարակաց սակագին մը, դրամագլուխներու եւ մարդոց ազատ երթեւեկը, փոխադրութեանց, հաղորդակցութեանց եւ ներդրումներու կարգաւորուած քաղաքականութիւն մը։

Այս վեհաժողովին առթիւ է որ Լ. Տէր-Պետրոսեան ալ Մոսկուա գացած էր եւ Շաբաթ օր, Սեպ. 25-ին, հանդիպում մը ունեցած է Ալիեւի հետ։ Այս վերջինոյն իշխանութեան գլուխ գալէն ի վեր, առաջին անգամն է որ երկու ղեկավարները կը հանդիպէին: Այս, դէմ-առ-դէմ տեսակցութիւնը տեղի ունեցած է Ռուսաստանի Արտաքին նախարարութեան շէնքին մէջ: Իր գոհունակութիւնը յայտնելով, Լ. Տէր-Պետրոսեան «կարեւոր եւ օգտակար» որակած է հանդիպումը: Ալիեւ ալ, հաստատելով հանդերձ որ Ազրբէջանի եւ Հայաստանի յարաբերութիւնները բարդ են Ղարաբաղի պատճառով, յայտարարած է թէ անձնապէս համոզուած է որ նման խօսակցութիւններ անհրաժեշտ են:

**

Շաբաթավերջի Թուրք մամուլը եւս այս մասին կ'անդրադառնայ, գրելով որ երկու ղեկավարները գոհունակութիւն արտայայտած են այս հանդիպումին համար: Կ'ըսուի որ Լ. Տէր-Պետրոսեան ըսած է թէ Ռուսաստանի միջնորդութեամբ սկիզբ առած ուղղակի բանակցութիւնները իր մէջ զօրացուցած են յոյսը թէ մօտ ատենէն կ'իրականանայ հաշտութիւնը:

Նոյն լրատուները կ'արձանագրեն նաեւ բողոքի ցոյցի մը որուն Էլչիպէյի կողմնակիցներէն հինգ հազար հոգի մասնակցած է Նախիջեւանի մէջ։ Ցուցարարները բողոքած են Ալիեւի քաղաքական վերջին քայլերուն, յատկապէս Ազրբէջանի ՀԱՊ-ին անդամակցութեան դէմ:

**

Մոսկուայի Խորհրդարանը գտնուող երեսփոխանները կը շարունակեն ապաստանիլ կարգալ Ելցինի իրենց «բերդէն», ուր ոչ ջուր կայ, ոչ ելեկտրականութիւն եւ ոչ ալ հեռաձայն։ Ելցինի հրամանով այս բոլորէն զրկուած են Խասբուլատովի եւ Ռուցկոյի կողմնակիցները։ Սեպտեմբեր 27-ի առաւօտը այդ էր կացութիւնը եւ Ելցին կը մերժէր ընթացք տալ միջին ճամբու մը կողմնակիցներուն, որոնք կ'առաջարկէին միաժամանակ կատարել երեսփոխանական եւ նախագահական ընտրութիւնները: Ելցին տեղի չի տար. Դեկտեմբերին տեղի կ'ունենան երեսփոխանական ընտրութիւնները եւ Յունիսին՝ նախագահական ընտրութիւնները: Երկուշաբթի առտու, կ'ըսուէր թէ Ռուցկոյի եւ Ելցինի կողմնակիցներուն միջեւ բանակցութիւններ կը տարուին: Ռուսաստանի շրջաններու Ս. Պետերբուրգ հաւաքուած ժողովն էր որ կ'ուզէր միացնել ընտրութիւնները: Խորհրդակցական հանդիպում մը համախմբած էր Դաշնակցութեան 88 անդամներէն՝ 49-ը։

Միւս կողմէ, զօր. Ռուցկոյ տեղի չի տար եւ յայտարարած է որ իր մարդիկը «պիտի կռուին մինչեւ արեան վերջին կաթիլը այն պարագային երբ յարձակում գործուի խորհրդարանին վրայ»:

Կը թուի որ Մոսկուայի բնակչութիւնը շատ խրար անցած չէ ի տես այս մենամարտին եւ աւելի հետաքրքրուած էր Ռոստրոպովիչի նուագահանդէսով (Սեպ. 24) ուր կը նուագէր նաեւ Սոլժենիցինի մէկ տղան (դաշնակ)։ Հանդիսատեսներուն մէջ էր Ելցին: Կ'ոգեկոչուէր Չայքովսկիի մահուան հարիւրամեակը: Աւելի կանուխ, շուրջ 15000 ցուցարարներ կը բարձրանային Տվէր փողոցէն (նախապէս Գորկի) իրենց զօրակցութիւնը յայտնելու համար Ելցինի: Միաժամանակ 1500 ուրիշներ ալ կը ջանային պաշարել Խորհրդարանին շէնքը: Ռուցկոյ ալ, Շաբաթ օր, դուրս ելած է կարճ ժամանակ մը, մինչեւ մեթրօ գացած ու վերադարձած։

Սեպ. 24-ի նուագահանդէսէն ետք Երաժըշտանոցին սրահը, Ռոստրոպովիչ --այս անգամ ձրի-- ունկնդրութիւն մը տուած է Կարմիր հրապարակը:

*

ՍՈԽՈՒՄԻ
ՀՈՒՐԻ ԵՒ ՍՈՒՐԻ ՄԻՋԵՒ

«Շեւարնածէ անձնապաշտ կ'ըլլայ, բայց չի յանձնուիր» ըստ Թիֆլիս շրջան ընող շշուկի մը: Արդարեւ, Աբխազիոյ մայրաքաղաքին կացութիւնը աւելի քան ողբերգական է եւ Շեւարնածէ կը մնայ պաշարուած եւ կը յամառի մինչեւ ծայրը դիմադրել: Կ'ըսուի թէ ռուս բանակին դիմում եղած է որ Շեւարնածէն հեռացնէ: Միւս կողմէ, Գամսախուրդիա որ յանկարծ մէջտեղ ելաւ, զօրավիգ կենալու համար վրացական ուժերուն, իր ժամուն կը սպասէ.-- «Երբ Աբխազիոյ կացութիւնը վճռուի, հաշիւներս կը մաքրեմ Շըվարնաձէի խունթա-յին հետ» յայտարարեց իր բերդաքաղաքէն, Զուգդիդիի մէջ, ուր իր հազարաւոր կողմնակիցները զինք ողջունած են: Սոխումիի անկումով, Վրաստան կրնայ քաղաքացիական անխընայ պատերազմի մը մէջ իյնալ, զվիադականներու եւ Շեւարնածէի կողմնակիցներուն միջեւ։ Դեռ կայ, անշուշտ, բընակչութեան վիճակը: Հինգ նաւեր արդէն 4000 գաղթական պարպած են:

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ Բ. ՏԱՐԻ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԵԶՐԱՓԱԿԻՉ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 26-ին, փարիզեան արուարձանի մը՝ Նէօյի-Փլէզանս այն շէնքին մէջ, որ Հայաստանի նուիրուած է առատաձեռն եւ համեստ, բառին ամէնէն ազնուական իմաստով, անձի մը կողմէ, Փարիզի դեսպանատան գործավարը՝ Վահան Տէր-Ղեւոնդեան հրաւիրած էր օտար թէ հայ անձնաւորութիւններ եւ ընդհանրապէս գաղութը, միասնաբար տօնելու համար Հայաստանի անկախութեան Բ. տարեդարձը (Սեպ. 21):

Ժամը 15-էն սկսեալ կը ժամանէին հայկական կազմակերպութեանց, միութեանց ներկայացուցիչներ թէ անհատներ, Նէօյի-Փլէզանսի այդ յարկաբաժինը որ Հայաստանի դեսպանատան տրամադրուած է:

Նախքան պաշտօնական մասը, հաւաքուած բազմութիւնը արդէն իսկ սկսած էր ճաշակել ճոխ պիւֆէները եւ երաժըշտական բաժին մըն ալ ոգեւորիչ մթնոլորտ մը ստեղծելու կը միտէր: Ժամը 16-ի մօտ, բացման քանի մը խօսքերով, պատուելի Ռ. Լեւոնեան, որ դեսպանատան արտաքին յարաբերութեանց պատասխանատուն է, ողջունեց ներկաները, ուրախութիւն յայտնելով որ Մինսկի խումբին ժողովը, այս անգամ Փարիզ գումարուած, առիթ կու տար որ ներկայ ըլլային նաեւ երկու նախարարներ՝ Ժիրայր Լիպարիտեան (Հայաստանի Արտաքին փոխ-նախարար) եւ Արկադի Ղուկասեան (Ղարաբաղի Արտաքին նախարար) ու խօսքը կը փոխանցէր Վահան Տէր-Ղեւոնդեանի:

Հայաստանի Փարիզի դեսպանատան գործավարը նոյնպէս կ'ողջունէր ներկաները -- որոնց մէջ դժբախտաբար չնշմարեցինք Ֆրանսացի անձնաւորութիւններ գոնէ այդ ժամերուն-- ապա կը նշէր որ այսօրուան հաւաքոյթը տեսակ մը եզրափակիչ տօնակատարութիւնն է Հայաստանի անկախութեան Բ. տարեդարձին, քանի որ սկսած էր Նիսէն՝ Սեպ. 18-ին, ապա, յաջորդաբար Մարսէյլ Սեպ. 20-ին եւ Վալանս Սեպ. 24-ին։ Կ'անդրադառնար վայրին (400 քառ. մեթրէ աւելի) որ պիտի ծառայէ որպէս առեւտրական ներկայացուցչութեան կեդրոնատեղի եւ այդ առընչութեամբ կը յիշէր որ նուիրատուն է Կարօ Մուրատեան, համեստ անձնաւորութիւն մը, որ հաւանաբար գոհ ալ չըլլայ այս յիշատակութենէն: Նուիրատուն յանձն առած էր նաեւ ամբողջ նորոգութիւնը, օժանդակութեամբ հայ անձնուէր տղոց: Այս առընչութեամբ, կ'աւելցնէր թէ անկախութեան տարեդարձին զուգահեռ, կը կատարուէր նաեւ առեւտրական կեդրոնին անպաշտօն բացումը: Ինք ալ ուրախալի երեւոյթ կը գտնէր երկու նախարարներու ներկայութիւնը, ապա կը խօսէր անկախութեան մասին որ, 20-րդ այս դարուն, Հայաստան ձեռք կը ձգէր երկրորդ անգամ ըլլալով եւ կը նշէր, ի մասնաւորի անոր խորհրդանշական բընոյթը: Հայաստան ժողովրդավարութեան ճամբով, հանրաքուէով դարձած էր անկախ, այսինքն ժողովուրդը ինք կը ստանձնէր այդ անկախութեան պատասխանատուութիւնը: Վահան Տէր-Ղեւոնդեան կը շարունակէր իր ելոյթը, այս անգամ ֆրանսերէն եւ հակիրճ պատմականը կ'ընէր Հայաստանի ապրած օրերուն, նախ 1988-ին Ղարաբաղ կ'որոշէր իր միացումը Հայաստանի հետ, յետոյ Հայաստանի մէջ ծագած գիտակցութիւնը՝ անկախութեան, զոր ժողովուրդը կ'ընտրէր հանրաքուէով եւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ։ 1918-20-էն ետք, երկրորդ անգամն է, վեց դար ետք որ Հայաստան անկախ կը դառնար: Այսօր ան ծանր հոգեր ունի, մեծ դժուարութիւններ, Ղարաբաղի պատերազմը, երկրաշարժը, բայց, անկախ հանրապետութեամբ, օժտուեցաւ նաեւ հիմնարկներով, հաստատեց նախագահական վարչակարգ մը, ձեռնարկեց սեփականաշնորհումի: Այսօր, ճանչցուած է բոլոր Պետութիւններէն եւ միջազգային կազմակերպութիւններէն, առաջին դեսպանատունը ունեցաւ Ֆրանսայի մէջ որու հետ ունի առանձնաշնորհեալ յարաբերութիւններ, քանի որ անոր հետ է որ ստորագրուած է բարեկամութեան եւ գործակցութեան առաջին դաշինքը: Մաղթեց որ յաղթահարելով դժուարութեանց, դառնայ հարուստ եւ բարգաւաճ երկիր մը: Վահան Տէր-Ղեւոնդեան իր խօսքը կը վերջացընէր պանծացնելով Հայաստանը, Ֆրանսան եւ ֆրանքօ-հայկական բարեկամութիւնը: Կը յայտնէր թէ երկու նախարարները՝ Ժ. Լիպարիտեան եւ Ա. Ղուկասեան որ արդէն երեք օր է կը մասնակցին բանակցութիւններու, յոգնած են խօսելէ եւ հաշիւ կրնան լսել, ուրեմն ներողամիտ պէտք է ըլլալ որ խօսք չառնեն: Ու Վ. Տէր-Ղեւոնդեան հրաւիրեց ներկաները շարունակելու տօնակատարութիւնը ջերմ մթնոլորտին մէջ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՆԱ ՊԵՐՊԵՐՈՎԱ, հօրը կողմէ հայ, հանրածանօթ գրագիտուհին մեռած է Ֆիլատելֆիա, Սեպտեմբեր 26-ին, 92 տարեկանին:

ԼԱ ՌՈՇԷԼԻ մէջ, ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ-ի «խորհրդարանական օրեր»ու ընթացքին (Սեպ. 25, 26) Պալատիւր եւ Շիրաք ջանք չխնայեցին իրենց փոխադարձ բարեկամական զգացումներուն ապահովութիւնը ցուցաբերելու համար: Երկուքն ալ ջերմ ելոյթներով արտայայտեցին իրենց կապերու խորութիւնը, անկեղծութիւնը եւլն. եւլն.: Մրցակիցներ չեն։ Շիրաք շեշտեց թէ նոյն դատին կը ծառայեն եւ անոնք որոնք կը վախնան թէ տարակարծիք են, թող ապահովութիւնն ունենան որ այդպիսի բան չկայ, իսկ անոնք որոնք կ'ուրախանան նման տարակարծութիւններէ, յուսախաբ պիտի ըլլան:

ԱՐԱՖԱԹ Պետութեան ղեկավարի նման ընդունուեցաւ Անգարա, Սեպ. 25-ին, նախագահ Տէմիրէլի կողմէ: «Պաղեստինի Պետութեան Նախագահին» պաշտօնական այս առաջին այցելութիւնը մտքերու փոխանակութեան առիթ տուած է, քանի Թուրքիա պէտք է օժանդակէ Երիքովի եւ Գազայի «բարգաւաճման հիմնադրամ»ին եւ այդ առընչութեամբ պիտի մասնակցի Ուաշինկթընի ժողովին, Հոկտեմբեր 1-ին։ Սկզբնական շրջանին, Անգարա երկու միլիոն տոլար պիտի շնորհէ Պաղեստինի: Շաբաթ օր, ստորագրուեցաւ Թուրք-պաղեստինեան գործակցութեան համաձայնագիր մը որ կը վերաբերի կրթական, մշակութային եւ գիտութեան մարզերուն:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ դեր-զինուած երկիրներ են, իրրեւ հետեւանք Ա.-

Շար. բ. էջ

ՅԱՆԿԱՄ ՏԵՍՆԵԼ...

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆԻ ՀԵՏ

Խորհրդանշական երկու կարեւոր ձեռնարկներով Ֆրանսայի մէջ, Հոկտեմբերին, պիտի ծաղկի Կիլիկեան Հայաստանի դարաւոր յիշատակը: Առոր առիթ կը ծառայէ Լեւոն Ե. Թագաւորին մահուան 600-ամեակը: Ձեռնարկներուն առաջինը Լուսինեաններու եւ Կիլիկիոյ նուիրուած գիտաժողով մըն է որ տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 20-24-ին Փուաթիէ - Լուսինեանի մէջ իսկ: Իսկ երկրորդը Սորպոնի մատուռին մէջ սարքուելիք ցուցահանդէսն է Հոկտեմբեր 30 - Նոյեմբեր 30: Նման տարողութեամբ ծրագրի մը յղացումն ու կիրարկութեան բարդ, երբեմն ջղայնացնող, մեծ համբերութիւն ու չյուսահատելու վճռակամութիւն պահանջող գործը կատարող գլխաւոր դէմքն է Արմէն Մութաֆեան: Այս անունը որուն կիլիկեան հետաքրքրութիւնը ծանօթ դարձաւ առաջին անգամ 1988-ին լոյս տեսած «Կիլիկիա՝ կայսրութիւններու քառուղին վրայ» փառաւոր երկհատոր հրատարակութեամբ, վերոյիշեալ երկու ձեռնարկներուն զուգահեռ պատրաստած է «Կիլիկեան հայկական Թագաւորութիւնը» հատորն ալ որ լոյս կը տեսնէ Սէ - էն - էՌ - էՍ հրատարակչականէն:

Բազմաճիւղ այս ձեռնարկին, անոր դրդապատճառներուն, պատրաստութեան փուլերուն, դժուարութիւններուն մասին գրոյցի մը հրաւիրելով Ա. Մութաֆեանը, ունեցանք հետեւեալ բացատրութիւնները:

Հ.- Ի՞նչպէս, ուրկէ յղացաք նման ծրագիր:

Պ.- Երկար ատենէ ի վեր փափաքը ունեցած էի Կիլիկիոյ Հայոց Թագաւորութիւնը ծանօթացնելու համար ոչ հայկական շրջանակներու, ցուցահանդէս մը կազմակերպելու: Նախ նկատի ունեցած էի 1998 Թուականը որ 800ամեակն էր Թագաւորութեան հիմնադրութեան (1198): Բայց աւելի յարմար էր ֆրանսական պարագաներու հետ կապ մը գտնել. եւ երբ մօտաւորապէս երկու տարի առաջ վերջին Թագաւոր Լեւոն Ե.ի մասին կը գրէի ու գրեցի մահուան Թուականը (1393), անդրադարձայ որ աւելի կանուխ ալ կարելի էր նշումի մը ձեռնարկել, ներգրաւելով նաեւ ֆրանսական իշխանութիւնները: Ծանօթ է որ Լեւոն Ե. հօրը կողմէ ֆրանսական հեռաւոր ծագում ունէր եւ Փարիզ մահացած էր. այսօր դամբանն ալ կը գտնուի Ս. Տընիի տաճարին մէջ:

Հ.- Ի՞նչ հանգրուաններով ընթացաւ պատրաստութիւնը:

Պ.- Պէտք էր յարմար սրահ, նիւթական միջոցներ ճարել, համոզել իշխանութիւնները որ նիւթապէս աջակցին եւ պէտք էր համոզել այն հաստատութիւնները որոնք այդ շրջանին վերաբերեալ գործեր ունին, տրամադրեն զանոնք:

Հ.- Որքա՞ն ժամանակ տեւեց այս շրջանը:

Պ.- Մօտաւորապէս երկու տարի: Բաւական դիւրութեամբ լուծուեցաւ սրահի հարցը. դիմեցի Փարիզի համալսարաններու տեսչութեան. հաւանօրէն համալսարանի դասախօսի հանգամանքս ալ օգնեց եւ տեսչուհին՝ Տիկին Ժանտրօ-Մասալու հրապուրուած ծրագրէն, Նոյեմբերին համար տրամադրեց Սորպոնի մատուռը: Անոր դիրքը, ներքին մթնոլորտը յարմարագոյն վայրը կ'ընեն զայն նման ձեռնարկի մը համար: Անպատեհութիւնը այն է որ ցուցադրութեան յատուկ սարքեր չկան ու ամէն բան պէտք է դուրսէն տանիլ:

Հ.- Քանի՞ գործ կը ցուցադրուի հոն եւ ո՞ւրկէ առնուած են անոնք:

Պ.- Շուրջ 100-150 նմոյշներ պիտի ցուցադրուին, առնուած՝ Երեւանի Մատենադարանէն, Անթիլիասի Կաթողիկոսարանէն, Ս. Պետերբուրգի «Էրմիթաժ»էն, Փարիզի Ազգ. Մատենադարանէն, Վենետիկի Մխիթարեան վանքէն, Թուելու համար ամէնէն կարեւորները, եւ տակաւին 15-16 այլ հաստատութիւններէ:

Հ.- Զարմանալի է տեսնել որ Երուսաղէմի վանքը չյիշեցիք այս թւումին մէջ, մինչդեռ գիտենք թէ կիլիկեան շրջանի ծանօթ դէմք Թորոս Ռոսլինի ամէնէն որակաւոր գործերը հոն կը գտնուին:

Պ.- Այո, Երուսաղէմ ունի կիլիկեան ամէնէն որակաւոր գանձերը: Ցանկին մէջ անոնցմէ չորս նմոյշ նախատեսած ըլլալով, տարի մը առաջ գացի հոն. կ'ուզէի ունենալ Հեթում Բ.ի դաւազանը եւ երեք ձեռագիրներ, մէկը՝ Ռոսլինէն: Գիտէի որ հարցին կարգադրութիւնը բաւական բարդ պիտի ըլլար իրենց հետ: Արդարեւ, իրենց առաջին հակազդեցութիւնը դրական չեղաւ, թէեւ ոչ ալ բոլորովին ժխտական: Ցետոյ խնդրեցի նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի եւ Վազգէն Ա.ի միջնորդութիւնը. երկուքն ալ Երուսաղէմ գրեցին, խնդրելով որ դրական պատասխան տրուի. այսուհանդերձ, վերջնական պատասխանը ժխտական եղաւ, ինչ որ անընդունելի կը նկատեմ: Ի՞նչպէս կարելի է հայկական մշակոյթը ծանօթացնելու փորձ կատարել երբ մեր գլուխ-գործոցները ցոյց տալու առիթ չի տրուիր:

Հ.- Ի՞նչ էր մերժումի պատճառաբանութիւնը:

Պ.- Հայկական յետամնաց, պահպանողական աւանդամոլութիւնը: Հալածուած ժողովուրդ մը կը կարծէ թէ ինչ որ կրցաւ փրկել, պէտք է գաղտնի պահէ: Միայն Երուսաղէմի վերապահուած երեւոյթ չէ ասիկա. օրինակ, երկու ամիս առաջ Վիէննա գացի. Մխիթարեան վանքի աբբահօր հետ ընտրեցինք երեք ձեռագիր նմոյշ. երկու օր ետք աբբահայրը հեռաձայնեց, ըսելու համար թէ կը մերժէ:

Հ.- Ինչո՞ւ:

Պ.- Պատասխանը այն եղաւ որ «մենք Հայերս չատ թշնամի ունինք, Թուրք, ազերի եւն., եւ վտանգաւոր կ'ըլլայ գլուխ-գործոցները մէկ տեղ կուտակել»: Ես ալ ծիծաղելով պատասխանեցի թէ Թրքական բանակը աւելի դիւրութեամբ իրենց վանքին վրայ կրնայ յարձակիլ, քան՝ Սորպոնի մատուռին:

Հ.- Արդեօք իսկապէս, բնաւ վտանգ չկա՞յ:

Պ.- Նախ, ամէն բան ապահովագրուած է: Երկրորդ, բոլոր նմոյշները ապակեփեղկերու տակ պիտի զետեղուին ու ամէն մէկը պիտի ունենայ ահազանգ: Անկէ զատ, չէնքը ընդհանուր «վոլիւմէթրիք» ահազանգի դրութեամբ օժտուած է եւ գիշեր-ցերեկ արհեստավարժ պահակներու հսկողութեան տակ պիտի գտնուի: Ըսեմ նաեւ որ ցուցանմոյշները իրենց պատկանած հաստատութիւններուն տնօրէնին կամ անոր նշանակած մէկուն կողմէ անձամբ պիտի բերուին Փարիզ:

Հ.- Ի՞նչ տեսակի նմոյշներ պիտի ըլլան:

Պ.- Ամէնէն ակնառուները եւ ամէնէն Թանկագինները մանրանկարներն են: Բարեբախտաբար, Երեւանի Մատենադարանին, Վենետիկի Մխիթարեան վանքին, Անթիլիասի Կաթողիկոսարանին եւ Բրիտանական Մատենադարանին նման հարուստ հաստատութիւններ համաձայն գտնուեցան նմոյշներ տրամադրելու: Պիտի ցուցադրուին 15-20 ձեռագիրներ. ոսկերչական նմոյշներէ քիչ գործ կայ. գլուխ-գործոցը Սկեւռայի մասնատուփն է որ կը գտնուի Ս. Պետերբուրգի «Էրմիթաժ» Թանգարանը ուրկէ բնաւ դուրս հանուած չէ: Իբրեւ պատմական նմոյշներ պիտի ցուցադրուին դրամներ, կնիքներ եւ մանաւանդ պատմական փաստաթուղթեր, ինչպէս՝ առեւտրական պայմանագիրներ ու արեւմտեան իշխանաւորներու եւ պապերու նամակներ:

Հ.- Ի՞նչ լեզուով գրուած են անոնք:

Պ.- Հետաքրքրական է տեսնել լեզուներու այլազանութիւնը: Հայոց Թագաւորները ընդհանրապէս հայերէն կը գրէին, բայց իրենց մայրաքաղաք Սսի մէջ Թարգմաններ ունէին որոնք կը Թարգմանէին. յետոյ երկու գրութիւնները միասնաբար կը կնքէին. Այս պատճառով մեզի հասած փաստաթուղթերը հայերէն են, լատիներէն, ֆրանսերէն, յունարէն, արաբերէն, իտալերէն, սպաներէն եւ քաթալաներէն: Հետաքրքրական է տեսնել, օրինակ, 1201-ին Ճենովացիներուն ուղղուած մենաշնորհ մը որ գրուած է լատիներէն. ստորագրութեան Լեւոն անունը յունարէն է, իսկ «Թագաւոր Հայոց»ը հայերէն: Այս այլազանութիւնը կը ցոլացնէ կիլիկեան Պետութեան միջազգային բնոյթը: Հայերէն գրուած փաստաթուղթերը քիչ են. օրինակ միայն չորս առեւտրական մենաշնորհներ կան՝ մէկը Ճենովա, երկրորդ մը Սեվիլլա, երկու հատ ալ Մոնփըլիէ:

Ցուցադրուած բնօրինակներէն զատ, սրահին մէջ զետեղուած տախտակներու վրայ արձանագրուած պիտի ըլլան կիլիկեան Թագաւորութեան մասին պատմական տեղեկութիւններ, բացատրական գրութիւններ, նաեւ քարտէսներ, լուսանկարներ եւլն.:

Հ.- Ուրկէ՞ հայթայթուեցաւ այս բոլորին ծախսը: Ի՞նչ է պիւտճէն:

Պ.- Ցուցահանդէսին պիւտճէն 750 հազար Ֆրանք է: Ատոր կէսէն աւելին կը յատկացուի ապահովագրութեան եւ փոխադրութեան ծախքերուն: Ցատկացումներու երեք գլխաւոր գումարները տրուեցան Ֆրանսայի Մշակոյթի, Արտաքին նախարարութիւններուն եւ Փարիզի քաղաքապետարանին կողմէ, գոյացնելով ընդհանուրին կէսէն քիչ մը աւելին: Հետաքրքրական է Կիպրոսի Հանրապետութեան ներկայութիւնը այս ցանկին մէջ: Դժբախտաբար, հայկ. մասնակցութիւնը չատ համեստ չափերով է (Պիւլիւքեան Հիմնարկ՝ 25 հազար, Հ.Բ.Ը.Մ՝ 10 հազար Ֆրանք): Հոս պէտք է նշել Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին որոշ գումարով մը մասնակցելու պատրաստակամութիւնը:

Հ.- Իսկ հովանաւորնե՞ր:

Պ.- Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահութիւնը, Կիպրոսի կառավարութիւնը զոր պիտի ներկայացնէ մշակոյթի նախարարը, Ֆրանսայի վերոյիշեալ երկու նախարարութիւնները, Փարիզի քաղաքապետարանը եւ ԻՒՆԷՍՔՕ-ն:

Հ.- Այս առիթով հատոր մըն ալ մամուլի տակ է...:

Պ.- Պարզ է որ ամէն ցուցահանդէսի կ'ընկերանայ հատոր մը: Որպէսզի ատոր ծախքն ալ չաւելնայ մեր պիւտճէին վրայ, փորձեցի հրատարակիչ մը գտնել. բայց այդ նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ էր պատրաստել գիրք մը որ ցուցահանդէսին շրջանակին մէջ չսահմանափակուէր: Որոշեցի խմբագրել Կիլիկիոյ Թագաւորութեան պատմութեան եւ արուեստին նուիրուած գունաւոր նկարազարդ հատոր մը: Պատմութեան մասը ես գրեցի. կայ քաղաքակրթութեան գլուխը որ չորս մասէ բաղկացած է (առեւտուր, արուեստ, գրականութիւն, կրօնք) եւ որուն վերջին բաժինին հեղինակն է Գարեգին Բ.: Բախտս բերաւ, գտայ հրատարակիչ մը Սէ - էն - էՌ - էՍ էտիսիոն: Գիրքը Հոկտեմբերի սկիզբը լոյս կը տեսնէ մեծադիր 160 էջով, մօտ 200 վերատպումներով որոնց կէսը գունաւոր է:

Հ.- Այս ցուցահանդէսին պիտի նախորդէ միջազգային գիտաժողով մը աւելի քան տասնեակ մը երկիրներէ շուրջ 40 մասնակիցներով: Ինչո՞ւ Փուաթիէն ընտրուեցաւ որպէս վայր այս ձեռնարկին:

Պ.- Պատճառը բուն աշխարհագրական է. Փուաթիէէն 20 քմ. հեռաւորութեան վրայ կը գտնուի Լուսինեան գիւղը որ ժամանակին մեծ բերդաքաղաք էր: Մօտ 10 տարի առաջ հոն հիմնուեցաւ ընկերութիւն մը որ կ'ուզէ այդ փառաւոր անցեալը վերակենդանացնել: Չէ՞ որ այդ վայրը ծագումի վայրը եղաւ Երուսաղէմի, Կիպրոսի եւ Հայաստանի կարգ մը Թագաւորներու: Երկու տարի առաջ այդ ընկերութիւնը զիս հրաւիրեց դասախօսելու «Լուսինեան եւ Հայաստան» նիւթին շուրջ: Այդ առիթով իրենց Թելադրեցի որ Լեւոն Ե.ի մահուան 600ամեակին գիտաժողով մը կազմակերպուի, որպէսզի Լուսինեանի անցեալը ծանօթացուի: Գաղափարը չատ հաճելի Թուեցաւ իրենց ու սկսանք աշխատիլ: Իրենք նիւթականը, վայրը, հրատարակութիւնը պիտի ապահովէին, իսկ ես պիտի զբաղէի մասնակիցներու հարցով: «Լուսինեան եւ անդրծովեան երկիրը» խորագրուած գիտաժողովը կ'ընդգրկէ խաչակիրներու մասնագէտներ, բիւզանդագէտներ, մոնղոլագէտներ, հայագէտներ: Դիմեցի մօտ 50 անձերու, ստացած պատասխաններով կազմուեցաւ այսօրուան ցանկը ուր կայ շուրջ 40 անուն: Ամենամեծ մասնակցութիւնը Ֆրանսայէն է, յետոյ Հայաստանէն՝ եօթը մասնագէտներով:

Հ.- Քանի՞ նիստ պիտի գումարուի:

Պ.- Վեց նիստ, մեծ մասը Կիպրոսի եւ Կիլիկիոյ մասին նիւթերու նուիրուած:

Հ.- Ի՞նչ լեզուով կ'ըլլան զեկուցումները:

Պ.- Կարելի չափով Ֆրանսերէն. անկարելիութեան պարագային հայերէն կամ նաեւ անգլերէն: Փուաթիէի համալսարանը արդէն որոշած է հրատարակել բոլոր զեկուցումներուն հաւաքածոն:

Այս առիթով քաղաքին մուտքին պիտի զետեղուի տախտակ մը, հետեւեալ արձանագրութեամբ.

«Lusignan patrie des rois de Jérusalem, de Chypre et d'Arménie»:

Գիտաժողովը կ'աւարտի Հոկտեմբեր 23, Շաբաթ կէսօրին. կէսօրէ ետք մասնակիցները պիտի երթան Լուսինեան ուր քաղաքապետարանը ընդունելութիւն մը պիտի կազմակերպէ իրենց համար:

Ցաջորդ, Կիրակի առաւօտ Լուսինեանի եկեղեցիին մէջ հայկական ծէսով պատարագ պիտի մատուցանէ Վրէժ Քհնյ. Ներսէսեան:

Ըսեմ նաեւ որ նիստերը (*) որոնց մուտքը ազատ է, վերջ կը գտնեն ժամը 17-ին որմէ ետք տեղւոյն զբօսաշրջիկան գրասենեակը զանազան պտոյտներ պիտի կազմակերպէ մասնակցողներուն համար:

- Շնորհակալութիւն եւ յաջողութիւն ձեր եռակի ձեռնարկին:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

(*) Անոնք որոնք կը փափաքին ներկայ ըլլալ գիտաժողովին, կրնան դիմել՝ հեռաձայնի 49. 43. 61. 21, հեռապատճէնի 49. 43. 61. 19 թիւերուն:

ՄՈՆԹԷ ԳԱՐԼՕ՝ ԱՆՇԱՐԺ ԶԲՕՍԱՆԱՒԸ

«Ա՛հ, դուք ժընեւէ՞ն էք. ապրած եմ հոն. Մե՛ղք ուրիշ տեղերու նմանեցաւ ան ալ. կասկածելի մարդիկ կը շրջագային, սեւամորթեր կան...»: Նախկին մաներէն մըն է որ Մոնթէ Գարլոյի Օթէլ տը Փարիի վարդագոյն մարմարներով սրահին մէջ կ'արտասանէ այս խօսքերը. ամբողջ աշխարհը շրջած այդ տիկինը սովորութիւն ունի ամէն յետմիջօրէի հոն թէյ խմելու, մինչ ամուսինը իր հարստութիւնը կը ցանէ խաղարանին սեղաններուն վրայ: Անոնք աշխարհի վրայ ոչ մէկ տեղ գտած են արեւուն, ծովուն հետ այն հանդարտութիւնը, հանդստութիւնը որ փոքրիկ իշխանապետութիւնը կը նուիրէ իր բնակիչներուն: Ցատկապէս այդ յատկանիշին համար նաեւ Մոնաքօ նախընտրելի վայրը կ'ըլլայ մեծ դրամագլուխի տէրերուն. դրամատան պատասխանատու մը կը փափսայ զուիցերացի իր պաշտօնակիցին թէ մեծ հարստութիւնները անոնց դրամարկղներէն հետզհետէ կը փոխադրուին իրեններուն:

Ապահովութիւնը գլխաւոր մտասեւեռումն է այս մանր Պետութեան որ Եւրո-

պայի ընտրանիին միջնաբերդին վերածուած է։ 450 ոստիկաններով երկիրը 67 բնակիչի մէկ «հսկիչ» ունի ինչ որ Ժընեւի կամ Քաննի հնգապատիկն է։ Ասոր վրայ պէտք է աւելցնել տակաւին յատուկ ոստիկանութիւնները, ինչպէս օրինակ, Ծովափնեայ լոգանքի ընկերութեան [illegible]։ Ոչ ոք կրնայ խուսափիլ հանրային կարգ ու կանոնի ամենատես աչքէն։ Մոնաքօ աշխարհի միակ քաղաքն ու միակ Պետութիւնն է ուր հանրային վայրերու մեծագոյն մասը գիշեր-ցերեկ տեսագրող մեքենաներու հսկողութեան ենթակայ են։ Անմիջապէս կը յայտնաբերուին թափթփած վրայ-գլուխով անհատները, կանոնազանց ինքնաշարժները. մէկ խօսքով բոլոր այն ազդակները որոնք կրնան խանգարել Մոնաքօյի կարգ-կանոնն ու մաքրութիւնը։ Ոստիկանութիւնը կայաքնէն իսկ կը զգացնէ իր ներկայութիւնը ինքնութեան անվերջանալի ստուգումով մը հասկցնելով աշխատութեան արտօնութենէ զուրկ Մաղրեպցիին կամ անկուտի աշխարհաշրջիկին թէ այդ անկիւնը իրեն յարմար վայր չէ։

1000 բնակիչի համար տարեկան 7.72 յանցագործութեամբ, Մոնաքօ քան անգամ աւելի ապահով վայր է քան Քոթ տ'Ազիւրի մնացեալ գօտին։ Վիճակագրութենէն դատ կայ նաեւ համբաւը. շատեր կը հաստատեն թէ Մոնաքօ աշխարհի միակ վայրն է ուր կին մը կրնայ առտուան ժամը երկուքին փողոցը առանձին քալել, վրան 10 միլիոնի զարդեղէնով։ Մարդիկ հոն աղքատներու ակնարկներէն հեռու, ամենայն հանդարտութեամբ [illegible] դրամին տէր ըլլալու, զայն ծախսելու հաճոյքը։ Այսպէս է պարագան նաեւ իշխանական գերդաստանին. [illegible], սուգեր, աչքառու արարողութիւններու պատճառ են հոն։ Ռենիէ Գ. եւ ընտանիքին միւս անդամները միշտ վառ կը պահեն հետաքրքրութիւնը իրենց հանդէպ։ Կ'ըսուի թէ Սթեֆանիի ծննդաբերութիւնը բուռն սակարկութիւններու պատճառ եղած է «Փարի-Մաչ»ի հետ։

25 հազար տեղաբնակի համար 4000 մեթր երկարութեամբ եւ քանի մը հարիւր մեթր լայնքով ծովափնեայ երիզը պեթոնէ բարձրաշէնքերով յագեցած է արդէն։ 1963-ի հարկային պայմանագրութենէն ի վեր 1957-էն ետք հոն հաստատուած Ֆրանսացիները չեն կրնար հարկահաւաք պաշտօնեաներու հետապնդումէն փրկուիլ։ Այլ հարց որ կեանքը ծայր աստիճան սուղ է, յատկապէս բնակարանները։ Այսուհանդերձ, ծովու տեսարանով երեք սենեակնոց յարկաբաժին մը ամենայն դիւրութեամբ կրնայ վաճառուիլ 10 միլիոն Ֆրանքի։

Մոնաքոյի եկամուտները չեն սահմանափակուիր խաղախաղերու բերածով. անոնք 4%-ը միայն կը կազմէ. Պետութեան մուտքին 52%-ը շահաստուրքը կը կազմէ. ծաղկուն գործունէութիւն կը տանին կալուածային 700 ձեռնարկութիւնները, [illegible] եւ ելեկտրոնիկ գործիքներու հաստատութիւնները։ Ռենիէ իշխանը ինք յայտարարած է թէ Մոնաքօ դրամի մշտահոս աղբիւր մըն է։ Ասոր մեծապէս կ'օգնէ քաղաքական կայուն վիճակը։ Խորհրդարանը, Ազգ. Կոմիտէն աւելի լուռ դերակատարներ են ու Ռենիէ իշխանութիւնը գրեթէ կեդրոնացուցած է իր անձին վրայ։

Ամէն առաւօտ հոն կը հասնին Ֆրանսացիներ ու Իտալացիներ որոնք ձեռային ուժի գլխաւոր պաշարը կը ներկայացնեն. կ'աշխատին որոշ ժամանակաշրջանի մը համար ստորագրուած պայմանագրով մը. Արհմիութիւններու միութենէն մէկը կ'ըսէ թէ գործի որեւէ ապահովութիւն գոյութիւն չունի։ Միջնորդ գրասենեակները ամէն կամայականութիւն կը գործադրեն աշխատանքի պայմանագիրներուն մէջ, առանց կանոնի մը հետեւելու։

Մոնաքօ նաեւ դրամատուներու դրախտ մը կը նկատուի. յաճախ հոն փրկութիւն կը գտնեն մեծ հարստութիւններու տուրքերէն խուսափիլ փափաքող Ֆրանսացիները, աճապարանքի մատնուած մաքսանենգները որոնք կ'ուզեն ժամ առաջ մաքրազերծել իրենց մեծ գումարները։ Այս տուեալներուն քով, Իշխանապետութիւնն ալ մեծ տրամադրութիւն ցոյց չի տար դրամատնային ապաստարանի իր համբաւէն փրկուելու համար։ Ինչպէս փաստաբան մը կ'ըսէ, հոն առաւելագոյն դանդաղութեամբ պատասխան կը տրուի այս ուղղութեամբ միջազգային իրաւագիտական բոլոր նախաձեռնութիւններուն։ Տարածութեամբ ու թիւով սահմանափակ Պետութիւնը գիտակից է թէ դրամագըլուխներու հարցին մէջ զարգացումի անհուն կարելիութեան տէր է։

ՔԱՂՀԱՆ

ՇՐՋԱՊՏՈՅՏ

ՌՈՏՈՍԹՕ

Մարմարա ծովուն եւրոպական ափին կը գտնուի Ռոտոսթօն, զոր Թուրքերը կ'անուանեն Թէքֆուր Տաղը կամ Թէքիր Տաղը։ Տեղացի Հայերուն համաձայն, Թէքիր կամ Թէքֆուր յառաջ եկած է հայերէն Թագաւոր բառէն։ Տաղը հայերէն կը նշանակէ լեռ։ Ուրեմն, Թէքֆուր տաղը՝ Ս. Թագաւոր լեռ, քաղաքին մէջ գտնուող համանուն եկեղեցւոյ անունով։

Ռոտոսթոյի ամենահին անունը եղած է Ռաէտէսթիւս։ Շրջան մը կոչուած է նաեւ Բիւզանդ։ Ռոտոսթօ յորջորջումը յառաջ եկած է Ռաէտէսթիւսէն։ Քաղաքին մէջ շատ նշանաւոր մզկիթ մըն է Փաշա Ճամիսին, զոր կառուցած են կամախեցի ճարտարապետ Հայ վարպետներ։

Առաջին Աշխարհամարտի նախօրեակին, Ռոտոսթօն ունէր աւելի քան 25 հազար բնակչութիւն, կազմուած Հայերէ, Թուրքերէ, Յոյներէ եւ Հրեաներէ։ Վաճառաշահ քաղաք էր ան, իսկ երկրագործութիւնը ծաւալած եւ յառաջդիմած վիճակի հասած էր։ Կ'արտադրէր արմտիք եւ պտուղ։ Շատ նշանաւոր էր Թէքիր Տաղի անունով կոչուող ձմերուկը, որ մեծ սպառում ունէր։ Անուանի էին նաեւ քաղաքին վարդի ջուրն ու վարդի իւղը։

Ռոտոսթօ քաղաքին Հայերուն թիւը շուրջ 10 հազար էր։ Անոնք գաղթած էին 1606-1607 թուականին, Հայաստանի զանազան շրջաններէն՝ Ակն, Կամախ, Երզնկա եւայլն։ Անոնց տնտեսական վիճակը լաւ էր։ Կը զբաղէին առեւտուրով, վաճառականութեամբ, արհեստներով, երկրագործութեամբ եւ պտղաբուծութեամբ։

Հայերը ունէին երեք եկեղեցի՝ Ս. Թագաւոր, Ս. Փրկիչ եւ Ս. Խաչ։ Ս. Թագաւորը ամէնէն նշանաւորն էր։ Անիկա նաեւ ուխտավայր էր։ Հայկական զոյգ թաղերն ալ կը կոչուէին եկեղեցիներուն անունով՝ Ս. Թագաւոր եւ Ս. Խաչ։ Կրթական հաստատութիւնները թիւով երեք էին։ Ազգային մեծ վարժարանը կը կոչուէր Յովնանեան. կային նաեւ զոյգ մանկապարտէզներ։

Քաջարի բնաւորութեամբ՝ ռոտոսթոցի Հայերը մեծ ճիգ թափեցին տեղահան չըլլալու համար։ Մեծ թիւով զոհեր տալէ ետք, անոնք տեղահանուեցան 1915-ին։

1947-ի տուեալներով, քաղաքին մէջ կ'ապրէր հազիւ 100 Հայ։ Անոնց արգիլուած էր հայերէն խօսիլ։ Ներկայիս, Հայերուն պատկանող շէնքերը փլած են եւ կամ գրաւուած՝ կառավարութեան կողմէ։

1922-ին, Դանիացի Օր. Ժեմէն Եորց Ռոտոսթոյի մէջ բացաւ արհեստանոց-դպրոց մը՝ Հայ որբերուն համար։ Հայասէր այդ օրիորդը մեծապէս նպաստեց Հայ որբեւայրի կիներուն ապրուստին, անոնց գործ հայթայթելով։ Ան այցելեց Եւրոպա եւ Ամերիկա, նպաստ հաւաքելու եւ մարդասիրական իր գործը շարունակելու համար։

Քաղեց՝
Շ. ՄԱԽՍՈՒՏԱԼԵԱՆ

«Ազդակ»

**

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԵՐԳԵՐ

Ռոտոսթոցի Հայերը ունէին ժողովրդային երգեր, որոնցմէ ուշագրաւ են մասնաւորաբար օրօրները։

Քունն ունի աղուորս, քուն ունի,
Քիլլիկլին թէփէն տուն ունի,
Արծաթէ հալխայ ունի,
Ոսկիէ ջախջախ ունի։

Օրօր, օրօր, օրան տէր ոսկի,
Օրան տէր ոսկի, կամար տէր արծաթ,
Քունդ անոյշ աղուորս, երազդ բարին,
Ջար երազներդ բարին կատարին։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ԽՍԿՈՒԹԻՒՆԸ
Հեղինակ՝
ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿ. ՏԷՐ-ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Անթիլիաս, 1993։

«ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Ուկրանիա - Հայաստան» ընկերութեան կից բացուած է «Ղեւոնդ Ալիշան» կրթական - մշակութային ընկերութիւնը, նպատակ ունենալով հայերէնի եւ հայկական մշակոյթի տարածումը. Նախագահն է բանասիրութեան տոքթոր Սվետլանա Ասլանեան։ Ասոր համար ամառնային միամսեայ դասընթացքներ կը կազմակերպուին Յուլիսին, Ծաղկաձորի մէկ պանդոկին մէջ։ Հինգ մակարդակի վրայ կը դասաւանդուին հայերէն, Հայոց պատմութիւն, հայկ. մշակոյթ, շաբաթը վեց օր, օրական վեց ժամ։ Ասկէ զատ կը կազմակերպուին կլոր սեղաններ, հանրային ու քաղաքական գործիչներու, գրողներու, նըկարիչներու, դերասաններու հետ հանդիպումներ, համերգներ, զբօսապտոյտներ դէպի պատմական շրջաններ եւլն.։

Դասընթացքներուն կրնայ մասնակցիլ 16 տարեկանէն վեր ամէն փափաքող։

Ընկերութեան հասցէն է.
37501 Երեւան
Նալբանդեան 27/25 բն. 7
Հեռաձայն՝ 56. 56. 77,
Հեռապատճէն՝ 56. 71. 64։

ՄԻՋԹԵՄԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ՆԻԿՈՍԻՈՅ ՄԷՋ

Օգոստոս 18-27 Կիպրոսի Մելգոնեան վարժարանին մէջ տեղի ունեցած է միջթեմական համագումար մը եւ խորհրդակցական ժողով Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եկեղեցական կիրակնօրեայ դպրոցներու, մասնակցութեամբ՝ Լիբանանի, Կիպրոսի, Միացեալ-Նահանգներու (արեւելեան) թեմերուն եւ Հայաստանի ներկայացուցիչներուն։

Համագումարը նիւթ ունեցած է «Կրօնական դաստիարակութիւնը տանզ՝ ընտանեկան եւ ազգային առողջ դաստիարակութեան»։ Տեղի ունեցած են դասախօսական ձեռնարկներ, Աստուածաշունչի ընթերցում եւ մեկնութիւններ։ Նիստերու ընթացքին քննարկուած են միամեայ բոլոր տեղեկագիրները (1992-93), եղած են հաստատումներ, շինիչ առաջարկներ եւլն.։

Նիստերու աւարտին վարիչ-տնօրէն Սեպուհ Ծ. Վրդ. Սարգիսեան շնորհակալութեան խօսք արտասանելէ ետք եկեղեցական կիրակնօրեայ դպրոցներու հիմնադրութեան 65-ամեակին առթիւ յատուկ կրծքանշաններով պարգեւատրած է թեմերու խորհուրդներու անդամները եւ անցնող տարեշրջանին հետեւողական կերպով ծառայած ուսուցիչ - ուսուցչուհիները։

Համագումարին մասնակիցները եւ պատասխանատու ներկայացուցիչները այցելած են Նիկոսիոյ ազգ. Առաջնորդարանը, Նարեկ վարժարանը, Ս. Աստուածածին նորակերտ եկեղեցին ու այլ տեսարժան ու պատմական վայրեր։

Եզրափակիչ նիստը տեղի ունեցած է Օգոստոս 26-ի յետմիջօրէին, որմէ ետք մեծ թիւով Կիպրահայերու ալ մասնակցութեամբ խարուկահանդէս մը կատարուած է։

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

10.

ՄԱՄՈՒԼՆ ՈՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

Օսմանեան թուականներուն հրապարակագիրներու ուրիշ հոյլ մըն էր որ հրապարակ պիտի իջնէր՝ հայ կեանքը դրդելու, բայց եւ մատարելու համար աշխարհաբարին։ Այդ խումբը հաւաքուած փոխն ի փոխ Արեւելքի եւ Մասիսի շուրջ, հուսկ ուրեմն ստեղծելու համար Հայրենիքն ու իր սերունդը, իր զոյգ դերերն ալ պատուով կատարեց, սկսեալ Բիւզանդ Քէչեանէն, որ ամփոփուած մընաց լրագրական ասպարէզին մէջ, մինչեւ Արփիար Արփիարեան եւ իր շուրջի միւս գրողները, որոնք մեր նոր գրականութեան առաջին ռահվիրաները եղան։

Երբ կը խօսինք հայ լրագրութեան կատարած դերին մասին նոր բառերու ընտելացման մէջ, կարկառուն դէմքերու կողքին, որոնք մինչեւ այսօր ալ իբրեւ այդպիսին կը յիշատակուին հայ լրագրութեան պատմութեան մէջ, պէտք չէ մոռնանք սակայն մամուլի համեստ աշխատաւորները, որոնք երբեք անուն չունեցան եւ պիտի չունենան ալ երբեք, եւ որոնք սեւ աշխատանքը կը տանէին թերթերու մէջ, ու առաջին հերթին անոնք՝ որ լուր կը խմբագրէին կամ կը թարգմանէին օրը օրին։

11.

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ԲՈՎԻՆ ՄԷՋ

Արեւմտահայ աշխարհաբարը դժուար թէ այնքան արագ ճոխանար՝ եթէ կեանքը չհարկադրէր այդ բանը իրեն։ Մարդոց ցանկութիւնը զայն հարուստ եւ գեղեցիկ տեսնելու՝ կրնար ի վերջոյ տեղ մը կասիլ։ Կարիքը յաջողութեամբ պսակեց այդ ցանկութիւնը։

Այն պահէն որ հայ ժողովուրդը կարդալու պահանջքն զգացեր էր՝ կարօտ էր գրքի։ Ու այդ գիրքը դեռ չկար։ Հայ ժողովուրդի ուժերը բաւական չէին գիրք հայթայթելու հայ զանգուածներուն։ Անհրաժեշտ էր դիմել օտարին. հայ զանգուածներուն համար գիրք թարգմանել պէտք էր։

Ու ահա դարը ահաւոր ճիգ մը փորձեց, թարգմանութիւններով ողողելու համար հրապարակը, բայց ոչ այն թարգմանութիւններով որոնց վրայ կը տքնէին Մխիթարեանց վանքերը, 19-րդ դարու Հայուն ճաշակել տալու համար Հոմերոսն ու Վիրգիլիոսը, Որատիոսն ու Տանթէն, Միլտոնն ու Ֆենելոնը, ու ան ալ արդէն մեռած լեզուով մը, որ ճաշակելու վաղուց ընդունակ չէր ան։ Պէտք էր օտարը հայանար նոր լեզուով, որպէսզի սիրով կարդար գիրքը որ իր ձեռքը կու տային։

Բայց բաւական չէր այդ եւս։ Հայը չէր կրնար Իլիական եւ Մշակական, Դժոխք եւ Դրախտ Կորուսեալ կարդալ՝ եթէ նոյնիսկ իր նոր լեզուով հրամցուէին իրեն։

Ան կ'ուզէր դարուն գիրքերը։ Ու դարը վէպերուն դարն էր։ Վէպ պէտք էր տալ հայ ժողովուրդին, ու վէպերը առաւելապէս Ֆրանսայէն կու գային։

Կը հասկցուի արդէն ինքնին, թէ ֆրանսական վէպն էր մտքի առաջին սնունդը հայ ընթերցողին, եւ հայ նոր թարգմանիչները ստիպուած պիտի դիմէին անոր. այդպէսով Պոլիս թարգմանիչներու պատկառելի թիւ մը ունեցաւ, որոնք ֆրանսական վէպերը փոխեցին հրապարակի վրայ, ըլլայ հայերէն աշխարհաբարով, ըլլայ հայատառ թրքերէնով, որովհետեւ հայերէն կարդացող Հայուն կողքին թըրքախօս Հայերն ալ կային։

Լրագրողին պէս՝ թարգմանիչն ալ կանգնած էր ահաւոր դժուարութեան մը առջեւ։ Օտար լեզուն հայացուցած ատեն՝ ամէն բառի հայերէն համապատասխանը չունէր։ Բառամթերքը որ ժառանգ մընացած էր իրեն դասական հայերէնէն եւ որ ժողովրդական լեզուն կը հայթայթէր իրեն՝ դեռ բաւական չէին ամէն օտար բառի դէմ հայերէն մը տալու։ Ան նոր բառերու կարիքը ունէր, եւ զայն ձեռք ձգելու համար ուրիշ միջոց չունէր բայց եթէ հնարել։ Թարգմանութեանց կը պարտի նոյնպէս մեր աշխարհաբարը անթիւ այն դարձուածքները եւս որոնք օտար լեզուներէ, մանաւանդ ֆրանսերէնէ իրեն եկան։

(Շար. 34)

(Շար. Ա. էջէն)

րեւմուտքի ծախած զէնքերուն եւ զինամթերքներուն: Ամերիկեան - ,բրիտանական մասնագիտացած հիմնարկ մըն է որ ազդարարութիւն մը ըրած է Արեւմուտքի հայթայթած զէնքերուն առթիւ: 1992-ին, Յունաստան ներածած է որեւէ ուրիշ Պետութենէ աւելի զինամթերք (1,9 միլիառ տոլար), մինչ Թուրքիա 1,5 միլիառ տոլարով անմիջական յաջորդն է: Ըստ հիմնարկին այս երեւոյթը կը վտանգէ Պալքաններու կայունութիւնը:

ԱԼԷՆ ՓՐՈՍԹ որ յայտարարեց թէ տարւոյն վերջ կը լքէ այլեւս Ֆորմիւլ 1-ի իր մասնակցութիւնը (38 տարեկան է) չորրորդ անգամ ըլլալով ձեռք ձգեց աշխարհի ախոյեանի իր տիտղոսը, Սեպտեմբեր 26-ին, Էսթորիլի (Փորթուկալ) ուր երկրորդ հանդիսացաւ Շումախըրէն ետք:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓՈՐԻՉ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23/24)

ՕՐԱԿԱՆ ՄԻԱՅՆ 1,5 ԺԱՄ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հասած կազի ծաւալին նուազումին պատճառով, Սեպ. 24-էն սկսեալ ամբողջ երկրին բնակչութեան օրական միայն 1,5 ժամ ելեկտրականութիւն կը տրուի:

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԳՐԵՐ

Հայաստանի անկախութեան Բ. տարեդարձին առթիւ նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի անունով շնորհաւորական հեռագրեր հասած են ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարէն, Միացեալ-Նահանգներու նախագահէն, Շուէտի դահակալէն, Կիպրոսի, Սուրիոյ նախագահներէն, Շ. Ազնաւուրէն, կազմակերպութիւններէ եւ անհատներէ:

ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ՅԱՐԱԲԵՐԱԲԱՐ ՀԱՆԴԱՐՏ

Հայեւադրբեջանական հրադադարը կարելի է ըսել թէ կը յարգուի, հակառակ Սեպ. 21-ին Ղազախէն Նոյեմբերեանի Կոթի գիւղին վրայ բացուած կրակին: Զոհ կամ վիրաւոր չկայ: Իսկ Ղարաբաղի սահմաններուն վրայ միջադէպ արձանագրուած չէ: Համաձայն ԼՂՀ-եան Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի նախագահ Ռ. Քոչարեանի Սեպ. 21-ի յայտարարութեան, որպէս բարի կամքի արտայայտութիւն ղարաբաղեան կազմաւորումները ետ քաշուած են իրենց վերահսկած տարածքներէն ամբողջ սահմանագծին վրայ 7--12 քմ.: ԼՂՀ-եան ղեկավարութիւնը համապատասխան քայլեր կը սպասէ ադրբեջանական կողմէն:

ՀՐԱԴԱԴԱՐԸ ԽԱԽՏԱԾ

Սեպ. 24-ի լոյս գիշերը խախտելով հրադադարի համաձայնութիւնը, Ադրբեջանցիները Ֆիզուլիի եւ Աղճապետի շրջաններէն յարձակման անցած են ղարաբաղեան դիրքերու վրայ: Հայկական հակայարձակումը մարդկային ու նիւթական ծանր կորուստ պատճառած է հակառակորդին:

ԼՂՀ - ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Սեպտեմբեր 24-ին Ասկերանի սահմանագծին վրայ տեղի ունեցած է ԼՂՀ.եան եւ Ադրբեջանի վարչապետներուն՝ Ժիրայր Պօղոսեանի եւ Աբաս Աբասովի հանդիպումը. անոնք ցեր, ինչպէս՝ ԼՂՀ մտնող երկաթուղիի Ստեփանակերտ-Գորիս-Նախիջեւան կազամուղին վերստին գործածութիւնը, ԼՂՀ-եան սահմանակից շրջաններու ոռոգման ջուրի մատակարարումը: Համաձայնութիւն գոյացած է ուղղակի բանակցութիւնները շարունակելու:

Այրի Տիկին Աստղիկ Մելքոյեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Մելքոյեան եւ զաւակը՝ Սիլվիա,
Ժանէթ, Ջօհրապ, Վարուժան Գաբրիէլեան եւ իրենց ընտանիքները,
Տիկին Քերովբեան եւ զաւակները,
Պ. Յարութիւն Ճէնտէրէճեան եւ ընտանիքը
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ քեռայրին՝

ՕՆՆԻԿ ՄԵԼՔՈՅԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ Սեպ. 23-ին, 90 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Սեպ. 28: ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցին՝

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

MCA-Villeurbanne

De retour d'Arménie où il vient de passer 5 semaines, et suite à sa nouvelle nomination *Varoujan KRIKORIAN* fera le point de la situation et développera les projets d'avenir de cette République au cours d'une conférence.

le VENDREDI 1er OCTOBRE
à 20 heures 30
dans la salle de la M.C.A. Villeurbanne
126, av. Roger Salengro
69100 VILLEURBANNE
Tél. : 78. 93. 57. 43

— *Entrée libre* —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը Աստուածածնի տօնին առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. — Տիկին Պօղոսեան 1000 Ֆր., Տիկին Հէլվաճեան, Տիկին Մանուշակ Ջիջերեան, Տիկին Մարիամ Պետիկեան 200-ական Ֆր., Տիկին Մարիամ Աճէմեան 150 Ֆր., Տիկին Հայկուհի Քէչէճեան 100 Ֆր., Պ. Թորոս Գըյմազ, Պ. Արսէն Քարօղլու, Պ. Արմենակ Եաղան, Պ. Գէորգ Գէորգեան, Պ. Ատրուշան Կիւլէսէր, Պ. Յակոբ Նալլար, Պ. Մանուկ Աքփընար, Տիկին Սիրանոյշ Սինանեան եւ Պ. Յակոբ Սինանեան եկեղեցւոյս նուիրած են երկուքական սնտուկ խաղող: Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար՝ Այտինեան ընտանիք 500 Ֆր., Տիկին Արեգնազ Քէպէլեան 100 Ֆր., Տիկին Շողիկ Այտինեան 220 Ֆր., Պ. Փաթրիք Այտինեան 200 Ֆր., Տիկին Մոնիք Պօրէք 300 Ֆր., Օր. Լենա Սանկիւլեան 500 Ֆր., Տիկին Մանուշակ Ջիջերեան 600 Ֆր., Պ. Յարութիւն Տէր-Յովհաննէսեան 100 Ֆր., Պ. Սանկիւլեան 700 Ֆր., Տիկին Լուսին Քուչճու 200 Ֆր., Տիկին Սեդա Վարդանեան 1000 Ֆր., Տիկին Զարուհի Սերապեան 500 Ֆր., Պ. Թորոս Տէտէեան 500 Ֆր. Նուպար Գումարեանի յիշատակին, Տիկին Զոքարեան 100 Ֆր., Պ. Սարգիս Վարդանեան 400 Ֆր., Տիկին Խոսրովուհի Յակոբեան 1000 Ֆր., Տիկին Սալին Սարոյեան 100 Ֆր., Պ. Ներսէս Պետրոսեան 100 Ֆր.: Սագլեանի յիշատակին՝ Տիկին Տօքթ. Քաթիպեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Իշխանեան 200 Ֆր., Արի Շէշէքեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի՝ Պ. Գէորգ Տէյիրմէնճեան 250 Ֆր., Պ. Օհաննէս Այտին 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Տէմիր 300 Ֆր., Պ. Ժիրայր Բէհլիվան 500 դպրոցին, Պ. Գալուստ Քարաթէփէ 1000 դպրոցին:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանս իր դաշտին վրայ պարտուեցաւ Տէօնքէրքէն 0-ի դէմ 1 կէտով: Դասաւորման գլուխն է միշտ Պասթիա 19 կէտով: Վալանս 15-րդ է 12 կէտով:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ՍԷՆ - ԺԷՌՈՄԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ 1993-1994 ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Սէն-Ժէռոմի Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան Հովանաւորութիւնը վայելող Մեսրոպեան միօրեայ հայկական դպրոցը կը վերաբացուի Հոկտեմբեր 6, Չորեքշաբթի օր, ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան միայն Չորեքշաբթի օրերը ժամը 9-12: նան միայն Չորեքշաբթի օրերը ժամը 9-12, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Ա. Քհնյ. Փանոսեանի եւ Տիկին Սիրանոյշ Մանուկեանի:

Կը խնդրուի ծնողքներէն՝ արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, եկեղեցւոյ բանկալը, Կիրակի առաւօտները ժամը 10-12:

Դպրոցին օթօքարը ամէն տարուան պէս՝ մեր աշակերտները կը փոխադրէ նոյն վայրերէն դպրոց եւ դպրոցէն տուն:

UGAB - MARSEILLE

OUVERTURE
DU CENTRE CULTUREL ARMENIEN
POUR ENFANTS (6 - 17 ans)

— Chaque Samedi de 14h à 18h. —

L'ouverture aura lieu le 2 Octobre.

Activités proposées: Judo, Informatique Cours d'aquarelle, Initiation à l'arménien, Chants et Danse.

Pour les inscriptions nous contacter les lundis et vendredis au 91. 22. 10. 45.

— *Les cours seront gratuits* —

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

MERCREDI 29 SEPTEMBRE

14 h 30 : *Les trois jours de Victor Tchernitchev* (M. Ossepian),
17 h 30 : *Zangezour* (Amo BekNazarov),
20 h 30 : *Vols entre rêve et réalité* (R. Balaian).

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը կը հաղորդէ որ միջ-մասնաճիւղային ժողովը տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

Cours d'Arménien

Les cours d'arméniens de la Croix Bleue des Arméniens de France *Section* (*Astrig*) d'Arnouville-lès-Gonesse devant reprendre prochainement, les inscriptions se feront le :

SAMEDI 2 OCTOBRE
de 15h30 à 17h30
à la Salle Léo Lagrange.

le drame des enfants d'Arménie

TEMOIGNAGES, INFORMATIONS, APPEL

Soirée organisée par le *Forum des Associations Arméniennes de France*, et placée sous la présidence de Zabel CHEGHIKIAN et du Pasteur Samuel SAHAGIAN

TABLE RONDE

animée par NOEL COPIN

avec

Bernard KOUCHNER, Ancien Ministre
Albert KIRAKOSSIAN, Vice-Ministre de l'Education Nationale d'Arménie
Gorichkhan KARAPETIAN, Premier Maire-Adjoint de Gumri
Vahan TER-GHEVONDIAN, Chargé d'Affaires d'Arménie en France
Didier SICARD, Professeur à l'Hôpital Cochin
Laurence MONROE (Journal «Panorama»).

MARDI 5 OCTOBRE A 20 HEURES 30
Eglise Réformée de Paris-Luxembourg
58, rue Madame — Paris VIe (Tél. : 45 48 13 50).

— Entrée libre —

COLLECTE AU PROFIT DU PROJET «CHAUFFAGE ECOLES D'ARMENIE»
(chèques à S.P.F.A. - Chauffage Ecoles d'Arménie» — CCP 13.116.76 R Paris)

Le mouvement culturel arménien au Ve siècle et les Saints traducteurs

COLLOQUE

Vendredi 8 Octobre

sous la présidence de l'Académie des Sciences, Lettres et Arts de Marseille
organisé par *Le Centre Culturel SAHAK-MESROP*
339, avenue du Prado, — 13008 MARSEILLE

PROGRAMME DU COLLOQUE

19h30 Accueil — 20h Introduction et présentation des participants. *Khatchig Yilmazian*, Directeur — 20h15 «*L'invention de l'alphabet arménien et le mouvement des premiers traducteurs*»: *Agnès Ouzounian*, Docteur en linguistique, chargée de cours à l'INALCO (Paris) — 21h Débat — 21h15 «*L'Age d'or de la littérature et sa place dans le développement de la culture arménienne*»: *Robert Der-Merguerian*, Professeur à l'Université de Provence (Aix-en-Provence) — 22h Débat — 22h15 Conclusion. *Mgr. Vatché Hovsépian*, Prélat du Diocèse occidental de l'Amérique du Nord — 22h30 Clôture. *Georges Bergoin*, Secrétaire perpétuel de l'Académie de Marseille — 22h45 Réception.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 29
MERCREDI
29 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.160 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.160

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՍԻՆ ՌՈՒՍԵՒԹՈՒՐՔ ՏԱՐԱԿԱՐԾՈՒԹԻ՞ՒՆ

Ռուսաստանի նախագահը Ելցին պետական հարուածին նախօրեակին, Թուրքիոյ նախագահ Ս. Տէմիրէլի ուղղուած նամակով մը տրամադրութիւն յայտնած է Կովկասի մէջ ակամայ խախտելու պայմանները այն համաձայնագրին որ կը վերաբերի Զէնքերու կուտակումի եւրոպական համաձայնութեան (1990) եւ որ ստորագրուած է ՕԹԱՆ-ի եւ Վարշաւայի Ուխտին միջեւ: Այս խախտումը հետեւանք է Կովկասի մէջ յաւելեալ զինամթերք ամբարելու Ելցինի փափաքին: Մինչդեռ խնդրոյ առարկայ համաձայնութեան տուեալներով, Վրաստան եւ Հայաստան իւրաքանչիւրը առաւելագոյն կրնան ունենալ 220 հրասայլ, 220 զրահապատ կառք, 285 թնդանօթ, 100 պատերազմական օդանաւ, 50 պատերազմական ուղղաթիռ: Ելցինի փափաքը Թուրքիա կը մեկնաբանէ ի հարկին Կովկասի մէջ զինուորական միջամտութեան որպէս նախապատրաստութիւն: Ելցին գրած է թէ համաձայնութիւնը օրուան պահանջքին լոյսին տակ պէտք է վերաքննուի, ատոր համար կը փափաքի ունենալ Թուրքիոյ քաղաքական նեցուկը: Ան աւելցուցած է նաեւ թէ հակառակ պարագային կրնայ համաձայնութիւնը չեղեալ յայտարարելու հարկը ներկայանալ:

Թուրքիոյ նախագահը, վարչապետը եւ Արտաքին նախարարը քննարկած են հարցը ու յստակացուցած իրենց տեսակէտը որ ժխտական է Ելցինի առաջարկին նկատմամբ: Այսուհանդերձ, Թուրք մամուլը վճռական մերժումի մը համար կը ջատէ Միացեալ-Նահանգներու կեցուածքին կարեւորութիւնը, գրելով թէ եթէ Թուրքիա եւ Միացեալ-Նահանգներ միասնական ժխտում մը բանաձեւեն, անկարելի կ'ըլլայ հարցին քննարկումը եւ Կովկասի մէջ զէնքի ու զինամթերքի նախատեսուած քանակութեան բարձրացումը: Հակառակ պարագային, Անգարա կը խորհրդածէ նաեւ Ռուսաստանի կողմէ միակողմանի քայլերու հաւանականութեան մասին, այն վախը ունենալով որ Միացեալ-Նահանգներ կենսական շահեր չունենալով Կովկասի մէջ, կրնայ անտարբեր գտնուիլ վերջին զարգացումներուն հանդէպ: Այս պատճառով, ամէն ջանք կը կատարէ որպէսզի Ուաշինկթըն ազդեցիկ ներկայութիւն մը ցուցաբերէ կովկասեան խնդիրներուն մէջ։

Թուրք Արտաքին նախարարը Չէթին Ելցինի նամակին մասին ըսած է. «Ասիկա միջազգային համաձայնութիւն մըն է, զոր Ռուսաստան առանձին չի կրնար խախտել: Ելցինի նամակը յայտնի կը դարձնէ թէ Ռուսաստան Կովկասի մէջ զինուորական ներկայութիւն ծաւալելու, նաեւ զինուորական խարիսխներ հաստատելու նպատակ ունի:

Անակնկալ պիտի չըլլայ յառաջիկայ օրերուն տեսնել որ Ալիեւ Ռուսաստանի հետ պաշտպանութեան երկկողմանի պայմանագիր կը կնքէ ու Մոսկուայի զինուորական խարիսխ տրամադրելու նպատակ ունի: Անգարայի մէջ երկար ատենէ ի վեր այս մասին մտահոգութիւն կը տիրէ: Որովհետեւ Ռուսերը Ադրբեջանէ դուրս, Հայաստանի ու այլ Հանրապետութիւններուն մէջ ինչպէս զինուորական ուժ, նոյնպէս խարիսխներ ունին. ու հիմա կովկասի լրիւ տիրապետելու համար կ'ուզեն Ադրբեջանն ալ այդ շղթային մէջ առնել»:

ՍՈԽՈՒՄԻԻ ԱՆԿՈՒՄԷՆ ԵՏՔ՝ ՇՎԱՐՆԾԷ ԹԻՖԼԻՍ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԼ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ

Սեպ. 27, Երկուշաբթի, Սոխումի ինկաւ եւ Շվարնածէ, սկիզբը, ապաստան գտաւ 15 քմ. անդին՝ Գուլրիփշ, ապա Երեքշաբթի օր, հաղորդուեցաւ թէ ոչ-զինուորական օդանաւով մը եւ վիրաւորներով, Թիֆլիս անցած է: Շվարնածէ խորապէս ընկճուած է եւ արտասանած խօսքերը այնքան հոգեխռով են որ մարդ կը տպաւորուի պահ մը, մոռնալու որ խորհ. կայսրութեան Արտաքին նախկին նախարար մըն է խօսողը, այսինքն՝ քաղաքագէտէն ալ աւելի, դիւանագէտ մը: «Սարսափած եմ: Աստուած գիտէ որ ամէն ինչ ըրի այսքան ահաւոր վախճանի մը առաջքն առնելու համար, բայց, չյաջողեցայ: Ժամանակակիցներս եւ ապագայ սերունդները թող ներեն ինծի»: Այս խօսքերով է որ Շվարնածէ կը հաղորդէր Սոխումիի անկումը: Նախապէս ալ նամակ մը գրած է՝ «հայրենիքիս բոլոր բարեկամներուն» ուղղուած, ուր նոյնքան սրտաճմլիկ արտայայտութիւններ ունէր: «...Կ'ուզէինք միայն Հանրապետութեան գերիշխանութիւնը պաշտպանել, իր կենսական հաղորդակցութիւնները պահպանել, ջնջել խափանարարութիւնը եւ սարսափը: "Աբխազ վանտէի" պետերը շատ լաւ գիտէին: Կ'ուզեմ որ աշխարհի գիտակցի որ Աբխազիան կրկէս մըն է ուր տեղի կ'ունենայ կայսրութեան արիւնալի վրէժը, պայթուցիկն է որ պիտի օգտագործուի ոչ միայն օդը հանելու համար Շըվարնածէի Վրաստանը, այլ նաեւ՝ Ելցինի Ռուսաստանը...»:

Ու Շվարնածէ կը շարունակէ. – «Ոմանք կրնան ըսել յուսահատութեան ճիչ մըն է: Ո՛չ: Եթէ ճիչ մըն է, այն ատեն հոգիիս եւ իմ ժողովուրդիս հոգիին ճիչն է: Կ'ուզեմ որ լսուի,, որովհետեւ աշխարհ չի կրնար երջանիկ եւ հանդարտ ապրիլ մինչ մահը կը սպառնայ ազգի մը, որքան ալ փոքր ըլլայ ան»:

Նամակին մէջ, կոչ կայ Ելցինի, Ապահովութեան Խորհուրդին, միջազգային հաւաքականութեան, մէկ խօսքով բոլոր անոնց որոնք շատ երջանիկ եւ հանդարտ ալ կրնան ապրիլ –ե՛ւ ապրած են եւ կ'ապրին– մինչ ոչ թէ մէկ ազգ այլ՝ ազգերու մահը կը սպառնայ:

Շվարնածէի պարտութիւնը շատ ծանր է եւ ապագան՝ շատ մութ: Գամսախուրդիա կազմ ու պատրաստ պիտի քալէ Թիֆլիսի վրայ (3000 զինեալ կողմնակից ունի)։

Շվարնածէ շատ դառնացած է Ռուսերէն, որոնք դաւաճանած են հակառակ անոր որ Շվարնածէ, ի վերջոյ, յօժարած էր անդամակցիլ ՀԱՊ-ի: «Աբխազիան փըրկուած էր, կ'ըսէ, եթէ Ռուսաստան ուզէր»: Կ'ըսուի թէ Գրաչովէն ռուս միաւորներու միջամտութիւնը ուզած է եւ Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարը պատասխանած է. – «Ո՛չ: Եթէ միջամտենք, մեծ ուժով կ'ընենք, 30 հազար զինուորներով եւ կը ստիպուինք Աբխազիան գրաւել»: Ու Շվարնածէ մերժած կ'ըլլայ։

Այս առընչութեամբ, Մոնտ հետաքրքրական խմբագրական մը ունէր (Սեպ. 28) ուր նկատել կու տայ որ այն պահուն երբ Արեւմուտքը առանց վերապահութեան զօրավիգ է Ելցինի, պէտք է ինքն իրեն հարց տայ թէ ի՞նչ դեր վիճակուած է ռուս բանակին. – «Ի՞ր նախաձեռնութեամբ կը շարժի այդ բանակը: Ազդեցութիւն զոր կը վերագտնէ Ռուսաստանի սահմաններուն զինք չի՞ դարձներ Մոսկուայի կացութեան իրաւարարը»:

Խառնակ կացութիւն մը, ուր աւազակ, մաֆիա, քաղաքազօրք եւ քաղաքական մրցակցութիւնները կը վտանգեն երկիրը: Ով որ կ'օգնէ Ռուսաստանէն ապըստամբներուն, վտանգաւոր խաղ մը կը խաղայ.–«Իր ազգայնականութեամբ, Գամսախուրդիա հաճելի չէ Ռուսերուն, կ'ըսէ Իրինա Սարիշվիլի (փոխ-վարչապետ), բայց, կը վախնանք որ զինք օգտագործեն ազատելու համար Շվարնածէէն: Անկէ ետք պիտի օժանդակեն նախկին համայնավարի մը վերադարձին, ինչպէս ըրին Ադըրբեջան»: Իրեն համար, քաղաքացիական պատերազմէ ազատելու միակ ելքը՝ Շըվարնածէն է, «անկախ Վրաստանի միակ շաղախն է»:

Ըստ Շվարնածէին, հարիւրաւոր մեռեալներ կան Սոխումի, հազարաւոր քանդուած տուներ եւ անհամար գաղթականներ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱՑԻՆԵՐՈՒ բանագնացը՝ Սըր Լէօն Պրիթըն չյաջողեցաւ համոզել Ամերիկացիք որ կրկին խօսին Պլէր Հաուզի կարգ մը կէտերու մասին: Արդէն իր խօսակիցը՝ Մ. Քանթոր ի յառաջագունէ յայտարարած էր թէ պիտի չբանան այլեւս Հողագործութեան Թղթածրարը եւ Ուաշինկթընի մէջ, Սեպ. 27-ին, հաստատեց ըսածը: Եւրոպա, եւ մանաւանդ Ֆրանսա իրենց յոյսը չեն կտրած, ապաւինելով այն նոր ժամադրութիւններուն զորս Ամերիկացին տուած է: Քանի մը օրէն պիտի տեսնուի Ալէն Ժիւփէի հետ, Հոկ. 13-ին ալ՝ Պրիւսէլ պիտի տեսնըւին կրկին ինք եւ Լ. Պրիթըն:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն, մէկ շաբթուան մէջ 116 մեռեալ կայ եւ քանի մը տասնեակ ալ վիրաւոր Քիւրտերու եւ Թրքական ուժերու բախումներու հետեւանքով:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՏԱԼԻՈՅ տեղատարափ անձրեւները եւ ողողումները մեծ աւերներ գործած են եւ պատճառ եղած ութ հոգիի մահուան: Բազմաթիւ ճամբաներ եւ երկաթուղիի գիծեր դեռ փակ էին, Սեպ. 28-ին:

ԶՈԼԱՅԻ «Ժերմինալ»ը որ վերամուտի գլխաւոր ֆիլմն է, առաջին անգամ ներկայացուեցաւ Լիլ, այսինքն Ֆրանսայի հիւսիսային այն շրջանը ուր աւելի քան 100 տարի առաջ հանքագործները տաժանելի կեանք մը կը վարէին, այնքան իրապաշտութեամբ նկարագրուած գրագէտին կողմէ: Այս ներկայացման ներկայ եղան նախագահ Միթերան, քաղաքապետ Փիէր Մօռուա եւ բազմաթիւ այլ անձնաւորութիւններ՝ նախարարներ, դերասաններ, նաեւ այն հարիւրաւոր նախկին հանքագործները որոնք իրենց դերը խաղցին ֆիլմին մէջ: Գլօտ Պէրիի ֆիլմը կը տեւէ 2 ժամ 40 վայրկեան եւ արժած է 164 միլիոն Ֆր.: Ֆիլմը հրապարակ չելած, բանավէճի նիւթ դարձաւ: Հիւսիսը կ'առարկէր որ վարկաբեկիչ է այլեւս, քանի որ նկարագրուածը չատոց գոյութիւն չունի եւ այսօր կրնայ միայն վնասել: Պաշտպաններուն համար «յիշողութեան» հարց է: Զոլայի Թոռը գոհ է եւ ֆիլմը հաւատարիմ կը գտնէ գործին:

ԳԱՆԱՏԱՅԻ Թուրք դեսպանատան առեւտրական կցորդը որ 11 տարի առաջ Հայ աճաբեկիչներու մահափորձի մը ընթացքին վիրաւորուելով անդամալոյծ մնացած էր, Թուրք մամուլին ուղղուած բաց նամակով մը դանդատած է իրեն հանդէպ ցոյց տրուած պետական անտարբերութենէն: Ան բացատրած է որ ոչ մէկ հաստատում տուած է Թուրք պատկան իշխանութիւններէն ու կը շարունակէ ապրիլ Օթթաուա, բժշկական խնամքին ու այլ ծախքերու համար անհրաժեշտ գումարը ստանալով դանատական նպաստամատոյց կազմակերպութիւններէ: Նամակին հրապարակումը պատճառ եղած է որ Թուրքիոյ վարչապետուհին հրահանգէ անհրաժեշտը ընել որպէսզի Թուրք դիւանագէտը Թուրքիա վերադառնայ եւ ունենայ հարկաւոր միջոցները:

ՆԻՆԱ ՊԵՐՊԵՐՈՎԱՅԻ ՄԱՀԸ

Մեր նախորդ թիւով միայն քանի մը տողով կը հաղորդէինք Նինա Պէրպէրովայի մահուան լուրը որ հասած էր, երբ թերթը մամուլին կը յանձնուէր: Փարիզեան օրաթերթերն ալ միայն Սեպ. 28ին է որ կ'անդրադառնային գրագիտուհիին մահուան եւ սիւնակներ կը նուիրէին: Ամէնէն հարազատ կենսագրականը կը ներկայացնէր Ֆիկառօ. – «Հայ հօրը կողմէ, ռուս օրթոտոքս մօրը կողմէ, գաւառի ազնուականութենէ սերած, Նինա Պէրպէրովա ծնած է 1901, Օգոստոս 8-ին Ս. Պետերբուրգ: Կը հեռանայ 1922-ին բանաստեղծ Վլատիսլաւ Խոդասեւիչի հետ եւ կը թափառին, շրջան մը, Պրակա, Պէռլին, Սոռէնթօ (Գորկիի մօտ), ապա կը հաստատուի Փարիզ, 1925-ին: Շրջապատուած է ամէնէն համբաւ ունեցող ռուս գրագէտներէ եւ արուեստագէտներէ, թարգմանութիւններ կ'ընէ: 1950-ին կը մեկնի Միացեալ-Նահանգներ եւ ռուս գրականութեան փրոֆ. է Եէյլ եւ Փրինսթըն, որոնց յետագային, տոքթոր հոնորիս քաուզան կը դառնայ: Մինչեւ 1985 անծանօթ կը մընայ Ֆրանսայի ընթերցողներուն: Այդ թուականին է միայն որ կը թարգմանուի եւ Աքթ-Սիւտ հրատարակչականը լոյս կ'ընծայէ իր գործերը, որոնցմէ ամէնէն աւելի ծանօթն է «L'accompagnatrice»ը, այն պարզ պատճառով որ ֆիլմի վերածուած է: Իր ինքնակենսագրութիւնը՝ «Ես է որ կը չեշտեմ» հետաքրքրական է առաւելաբար իր բերած վկայութեան համար ռուս մտաւորականութեան փարիզեան կեանքին շուրջ, 30-ական թուականներուն եւ ուր Հայեր ալ չեն բացակայիր: Հեղինակ է բազմաթիւ գործերու, շատ կարճ վէպերու: Պ. Փիվօ հրաւիրած էր զինք գրական իր մէկ յայտագրին: Հակիրճ կենսագրականին կողքին, Ֆիկառօ լոյս ընծայած է նաեւ յօդուած մը Փիէր Տէքսէն: Յօդուածներ կան նաեւ Լիպերասիոնի, Քոթիտիէն տը Փարիի եւ այլ թերթերու մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Օլէնփիքը կրկնակ պատիժներ կրեց, Սեպ. 27-ին ալ, երբ Ցիւրիխի մէջ ՖԻՖԱ-ն (Ֆութպոլի Միջազգային Դաշնակցութիւն) եւ ԻՒԷՖԱ-ն (Ֆութպոլի Եւրոպական Միութիւն) որոշեցին որ ՕՄ պիտի չմասնակցի ոչ միջցամաքային բաժակին ոչ ալ գեր-բաժակին: Այս ալ հետեւանք է ՕՄ - Վալանսիէն թնճուկին եւ խնդրոյ առարկայ եղած խաղացողներուն: Այս պատիժը, առաւելաբար նիւթական հետեւանքներ ունի եւ ծանր հարուած մը կը բերէ Մարսէյլի խումբին, շուրջ 100 միլիոն Ֆր.ի վնաս մը պատճառելով: Այլեւս աւելի շատ են անոնք որոնք այս ամբողջին մեղքը կը բարդեն Պերնար Թափիի ուսին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԻՍԻ ՄԻՆՉԵՒ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Կիրակի օր, Իսիի Հ.Մ.ը իր երկրորդ մրցումն ալ յաղթանակով մը վերջացուցած է. կը հիւրընկալէր Լ'Հայ - Լէ - Ռոզի խումբը: Արդիւնք՝ 2 - 0:

Այսպէսով, Հայանուն ակումբը կը ստանձնէ առաջատարի դերը Փարիզի լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ:

Նահանգային ախոյենութիւն, Վալ - տը - Մառն՝ Օրլի - Ալֆորվիլ Հ.Մ. 5 - 1:

ՎԱԼԱՆՍ՝ ԼԱՒ ՊԱՀԵՍՏԻՆԵՐ

Մինչ Ֆրանսայի արհեստավարժներու ախոյենութեան Բ. դասակարգին մէջ,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՂՈՒԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐԸ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒ ՀԱՐՑԸ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Ամերիկահայ վարժարաններու կարգ մը տնօրէններու հետ հանդիպումներուս ընթացքին արծարծուած հարցերէն մէկն ալ այն էր՝ թէ իւրաքանչիւր դպրոց ո՞րքանով իրագործած է վաղուան ղեկավարները պատրաստելու իր յանձնառութիւնը:

Անդրադառնալով այս հարցին, Ֆերահեան ազգային վարժարանին նախկին տնօրէնը՝ Վարդգէս Ղազարեան, կ՚ըսէր. «Ֆերահեան վարժարանը աւարտած աշակերտներէն 7-8 հոգի ներկայիս նուիրուած են ուսուցչական ասպարէզին: Չորս հոգին կը պաշտօնավարէ մեր դպրոցին մէջ»: Հայերէ՞ն կը դասաւանդեն, կը հարցնեմ: «Ո՛չ, ուրիշ նիւթեր կը դասաւանդեն, սակայն անոնց հայ ըլլալը, Ֆերահեանէն շրջանաւարտ ըլլալը, հայերէն գիտնալն ու խօսիլը բաւական դրական ազդեցութիւն ունին աշակերտներուն վրայ, իբրեւ օրինակ: Աշակերտներ կը նկատեն որ իրենց ուսուցիչը յաճախած է այս դպրոցը, ապա հետեւած է համալսարանական ուսման եւ վերադառնալով կը պաշտօնավարէ իր յաճախած դպրոցին մէջ:

Ինչ կը վերաբերի գաղութահայ կեանքի ղեկավարութեան հարցին, Պ. Ղազարեան կը նշէր. «Ունինք բաւականաչափ աշակերտներ՝ որոնք անդամ են Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան, ուրիշներ մտած են Հ.Յ.Դ.եան շարքերը եւ այլն: Այդ սերունդը թրծուած է հայկական դըպրոցին մէջ: Եթէ անոնք յաճախած չըլլային հայկական վ արժարաններ, միայն ծնողքներու աշխատանքով պիտի հետաքրքրուէի՞ն հայկական կեանքով կամ պիտի նուիրուէի՞ն անոր: Այդ ալ հարցական է: Մեր դպրոցի վերին երկու կարգերուն մէջ կը նշմարեմ պատկանելիութեան զգացումի ուժգնութիւնը եւ քաղաքական հասունութիւնը: Ունինք 10-15 աշակերտներ, որոնք կ՚երթան ու կամաւոր կ՚աշխատին Հայ Դատի գրասենեակը: Եթէ ղեկավարութիւն ըսելով պիտի հասկընանք նաեւ խմբագիր, հոգաբարձու, միութենական գործիչ եւլն., կրնամ յիշել որ մեր դպրոցի շրջանաւարտներէն ոմանք դարձած են հոգաբարձու, ուսումնական խորհուրդի անդամ եւայլն: Թէ ո՛րքանով իրականացած է վաղուան սերունդներ պատրաստելու կարգախօսը, ատիկա պիտի փաստէ պատմութիւնը»:

Ալեք Փիլիպոս ազգային վարժարանի նախկին տնօրէն Տոքթ. Օննիկ Քէշիշեանի համար «այս ուղղութեամբ արդիւնքը խրախուսիչ է»: Ան կ՚ըսէր թէ «Ամերիկայի մէջ ղեկավար դիրքերու վրայ մեծ թիւով անձեր կան, որոնք իրենց դաստիարակութիւնը ստացած են հայկական վարժարաններու մէջ: Միութիւններ, ակումբներ կրնան շատ աւելի խանդավառել հայ պատանին՝ տոգորելով համայնական, գաղութային կամ ազգային կեանքով: Սակայն վարժարաններու մէջ է որ հայ աշակերտը «գիտակցօրէն» Հայ կը մնայ եւ կամ, եթէ վարժարանը «ակումբ» է, ապա հայ աշակերտը տարին 170 (միջին հաշուով) օր կը մասնակցի այդ ակումբի «ժողովներուն»: Մեր աշակերտները խանդավառ են հայութեամբ. սիրով եւ հպարտութեամբ կը մասնակցին զանազան ձեռնարկներու: Կրնայ ըլլալ որ բոլորն ալ զտարիւն ձեւով պատրաստ չեն Ղարաբաղ երթալու եւ պայքարելու, Դէպի Երկիր կարգախօսը գործադրելու (ես դէպի երկիր գացող ալ չտեսայ. երբ մեծը չերթար, ինչո՞ւ ակնկալել փոքրէն), սակայն ընդհանրապէս աշակերտները շատ աւելի անկեղծ են ու խանդավառ ազգային-քաղաքական հարցերով, քան՝ հասարակութիւնը:

«Կ՚արժէ յիշել որ ղարաբաղեան շարժման օրերուն մեր աշակերտները երկու օր ցոյց ըրին, իրենց վրայ կեդրոնացնելով հեռատեսիլի կայաններու լուսարձակները: Երկրաշարժի օրերուն եւս հրակայական աշխատանք տարին մեր աշակերտները: Հայկական վարժարանները գիտակից Հայեր կը պատրաստեն: Տարիներու աշխատանքը անպայման կու տայ իր պտուղը:

«Ինչ կը վերաբերի ղեկավար տարրեր պատրաստելու հարցին, պէտք է ճշդել, որ բոլոր շրջանաւարտներն ալ ղեկավարներ դառնալու չեն: Մեր շրջանաւարտներէն ունինք անձեր՝ որոնք բարձրագոյն ուսման աւարտին վերադարձած են մեր դպրոցը եւ կը պաշտօնավարեն իբրեւ ուսուցիչ անգլերէնի, մանկապարտէզի»:

Երբ Ճամլեան ազգային վարժարանի տնօրէն Վազգէն Մատէնլեանին կը հարցնէի, թէ ամէն տարեվերջ, հանդիսութիւններու ընթացքին՝ տնօրէններ եւ պատասխանատուներ, իրենց ճառերուն մէջ կը շեշտեն թէ այս դպրոցներուն մէջ կը պատրաստուին վաղուան մեր առաջնորդներն ու գաղութային կեանքի ղեկավարները, հետեւաբար ո՛րքանով իր դպրոցը իրագործած է այդ նշանաբանը, տնօրէնը կը պատասխանէր. «Գիտեմ որ Լիբանան կամ այլ տեղեր այդ բաները կ՚ըսէին տնօրէնները, թէ՝ դուք պիտի ըլլաք վաղուան մեր առաջնորդներն ու ղեկավարները: Եւ ատիկա սխալ ալ չէր, որովհետեւ ներկայիս գաղութներու մէջ ղեկավար դերեր ստանձնած են այդ դպրոցներու շրջանաւարտները: Սակայն, Գալիֆորնիոյ հայկական դպրոցներուն մէջ այդպիսի բաներ որքան ըսուած են, չեմ գիտեր. կ՚ենթադրեմ որ ըսուած են. եւ եթէ ըսուած են՝ միայն սլոկանային (յանկերգ) արժէք ունին: Ես չեմ կարծեր որ տնօրէն մը իսկապէս կը հաւատայ, որ, բացի մէկ-երկու բացառութիւններէ, իր այս տարուան աշակերտները (քաջ գիտնալով որ անոնք պիտի կարենան ըլլալ բժիշկներ, փաստաբաններ, մասնագէտներ) պիտի ըլլան առաջնորդներ: Փաստօրէն Գալիֆորնիոյ հայկական վարժարանները շատ քիչ թիւով առաջնորդ – ղեկավարներ տուած են»:

Մերտինեան վարժարանին տնօրէնը՝ Տոքթ. Վահէ Տարագճեան, անդրադառնալով այս հարցին կ՚ըսէր, թէ «մեր դըպրոցը հիմնուած է 1982 թուականին եւ ներկայիս կարելի չէ ըսել, թէ գաղութային կեանքի ղեկավարութիւնը ստանձնող սերունդներ պատրաստած ենք», ու կ՚աւելցնէր. «Վստահ եմ, սակայն, թէ մօտիկ ապագային այդ ալ իրականութիւն պիտի դառնայ»:

Մարի Մանուկեան վարժարանի տնօրէն Յակոբ Յակոբեան կը նշէր. «Մեր շրջանաւարտները տակաւին համալսարանական են (առաջին հունձքը տուինք 987-ին) եւ չեն հասած կեանքի մէջ ղեկավար ըլլալու տարիքին: Ղեկավարի բնատուր ձիրք ունեցողները հաւանական է որ հայ կեանքի մէջ պիտի դրսեւորուին եւ այս դըպրոցէն առած իրենց դաստիարակութիւնը լծակ մը պիտի ըլլայ, որպէսզի հայկական կեանքին բերեն իրենց ներդրումը: Իսկ այժմէն, ինչպէս հայկական բոլոր վարժարաններուն պարագային, մեր դըպրոցի աշակերտներէն շատեր անդամ են մարզական եւ մշակութային կազմակերպութիւններու, որոնց աշխատանքներուն գործօն մասնակցութիւն կը բերեն շաբաթավերջերը»:

Արշակ Տիգրանեան վարժարանին տնօրէնը՝ Վարդգէս Գուրուեան, դիտել տալով որ իր դպրոցը տակաւին նոր է, տասնամեայ պատմութիւն ունի եւ շրջանաւարտներու միայն երկու սերունդ տուած է, հետեւաբար կարելի չէ յստակ պատասխանել հարցումին, կը նշէր. «Կրնանք ըսել որ մեր շրջանաւարտներէն շատեր կը մասնակցին Թէքէեան Մշակութային Միութեան գեղարուեստական ձեռնարկներուն՝ արտասանութեամբ, երգով ու պարով: Շրջանաւարտներէն անոնք որ համալսարան կը յաճախեն, անդամագրըւած են հայկական ակումբներու, ուր գործնական աշխատանք կը տանին. սերտ կապերու մէջ են մեր դպրոցին հետ: Մի՛շտ կ՚ընդառաջեն մեր հրաւէրին եւ օգտակար կը հանդիսանան իրենց վարժարանին: Օրինակ, անոնք դպրոցին տարեկան պարահանդէսներուն կը մասնակցին եւ 25-50-100 տոլարով կ՚օժանդակեն դպրոցի վերելքին: Ասիկա ցոյց կու տայ որ մեր շրջանաւարտները սկսած են պատասխանատուութեան զգացում մը արտայայտել գաղութին նկատմամբ՝ իրենց դպրոցին միջոցով»:

Եզրակացութիւն

Թէ ամերիկահայ վարժարանները ո՛րքանով իրագործած են վաղուան համար ղեկավարներ, առաջնորդներ, գաղութային կեանքի նուիրեալներ պատրաստելու իրենց յանձնառութիւնը, մեր հանդիպած վեց տնօրէններուն բացատրութիւններէն կը պարզուի հետեւեալ պատկերը:

28ամեայ Ֆերահեան ազգային վարժարանի շրջանաւարտներէն 7-8 հոգի ուսուցիչ դարձած են, որոնցմէ չորսը կը պաշտօնավարէ իր յաճախած դպրոցին մէջ, դասաւանդելով ոչ հայերէն նիւթեր:

23ամեայ Ալեք Փիլիպոս ազգային վարժարանի շրջանաւարտներէն ալ ոմանք ուսուցչութեան նուիրուած են եւ անգլերէն կը դասաւանդեն իրենց յաճախած դպրոցին մէջ:

Նոյնպէս, 17ամեայ Ճամլեան ազգային վարժարանին մէջ ոչ հայերէն նիւթեր կը դասաւանդէ շրջանաւարտ սերունդէն ուսուցչուհի մը:

Մնալով ազգային վարժարաններու շրջագիծին մէջ, կը նկատուի որ Ֆերահեան եւ Ալեք Փիլիպոս դպրոցներէ շրջանաւարտ եղողներ կ՚անդամագրուին Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան եւ ապա Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան, կը մասնակցին գաղութի այլազան ձեռնարկներուն եւ կը ցուցաբերեն խանդավառութիւն մը ազգային-քաղաքական հարցերու շուրջ: Հոս պէտք չէ մոռնալ Ճամլեան ազգային վարժարանի շրջանաւարտներէն ոմանք, որոնք եւս կ՚անդամագրուին յիշեալ կազմակերպութեանց, ինչպէս նաեւ Հ.Մ.Ը.Մ.ին:

10ամեայ Մերտինեան Հայ Աւետարանական վարժարանը, ըստ իր տնօրէնին տեղեկատուութեան, ցայժմ գաղութային կեանքի ղեկավարութիւնը ստանձնող սերունդ չէ տուած եւ կը յուսայ մօտիկ ապագային զայն իրականացնել: Կարելի չեղաւ գիտնալ թէ վարժարանին ցարդ տուած շրջանաւարտները ո՛ւր կը յաճախեն եւ գաղութային ի՛նչ ձեռնարկներու կը մասնակցին կամ ո՛ր կազմակերպութիւններուն կ՚անդամագրուին:

Գրեթէ տարեկից է Թ.Մ.Մ. Արշակ Տիգրանեան վարժարանը (11 տարեկան) եւ ցայժմ շրջանաւարտից երկու սերունդ տուած է: Շրջանաւարտներէն շատեր կը մասնակցին Թէքէեան Մշակութային Միութեան գեղարուեստական ձեռնարկներուն, անդամ են ակումբներու եւ օգտակար կ՚ըլլան իրենց յաճախած դպրոցին:

Հ.Բ.Ը.Մ. Մարի Մանուկեան վարժարանին (16 տարեկան) շրջանաւարտները թէեւ տակաւին չեն հասած կեանքի մէջ ղեկավար ըլլալու տարիքին, սակայն, այժմէն արդէն անդամ են մարզական եւ մշակութային կազմակերպութիւններու:

Ի՞նչ կը պարզուի վերոյիշեալ պատկերէն. ա՛յն՝ որ փաստօրէն հայկական ազգային երեք վարժարանները միասնաբար տուած են տասնեակ մը ուսուցիչներ, որոնք վերադառնալով կը պաշտօնավարեն իրենց յաճախած դպրոցներուն մէջ, դասաւանդելով ոչ հայերէն նիւթեր: Նաեւ՝ հասցուցած են անդամներ, զիրենք հովանաւորող կազմակերպութիւններուն: Թէեւ տնօրէնները չյիշեցին, սակայն, հասկնալի է որ Ֆերահեան եւ Ալեք Փիլիպոս վարժարաններու ցայժմ տուած շուրջ 1500 շրջանաւարտներէն մաս մը դարձած է վկայեալ համալսարանական եւ գործի անցած զանազան ասպարէզներու մէջ: Կը պարզուի նաեւ որ Հ.Բ.Ը.Մ. Մարի Մանուկեան եւ Թ.Մ.Մ. Արշակ Տիգրանեան վարժարաններէն ցայժմ շրջանաւարտ եղողներուն մէկ մասը կ՚անդամագրուի դպրոցները հովանաւորող միութիւններուն եւ կամ կը մասնակցի գեղարուեստական ձեռնարկներու:

Առաջին ակնարկով այնքան ալ յուսահատական չի թուիր պարզուող պատկերը, թէեւ բնական պիտի ըլլար աւելի՛ն ակնկալել հայկական վարժարաններէ, այնքան տարի ետք: Բայց գլուխս խռովողը եւ մտքիս մէջ քանդակուած մնացողը Ճամլեան ազգային վարժարանի տնօրէն Վազգէն Մատէնլեանի խօսքն է, արտասանուած այնքա՜ն անկեղծ (հեռու ինծմէ միւս տնօրէններու անկեղծութիւնը կասկածի ենթարկելու որեւէ միտում) եւ հանդարտ եղանակով: Արդարեւ, Պ. Մատէնլեան կ՚ըսէր. «Ո՛չ մէկ տնօրէն իսկապէս կը հաւատայ որ այսօրուան իր աշակերտները վաղը առաջնորդներ պիտի դառնան»: Եթէ ա՛յս է դառն իրականութիւնը, ուրեմն հայկական վարժարաններու առաքելութիւնը սահմանող գրքոյկներէն պէտք է դուրս դրուի անոր առընչուող կէտը, որպէսզի գաղութը ի զուր ակնկալութիւններ չունենայ: Ճիշդ է, որ ինչպէս կ՚ըսէր Տոքթ. Օննիկ Քէշիշեան, բոլոր շրջանաւարտներն ալ ղեկավարներ դառնալու չեն, սակայն արդար է ակնկալել, որ հայկական վեց վարժարանները ցայժմ տուած աւելի քան 2.000 շրջանաւարտներուն դէթ տասը տոկոսը նուիրուի գաղութային կեանքին՝ ղեկավարի, ուսուցչի, խմբագրի եւ այլ մարզերու մէջ պաշտօններ ստանձնելով: Բազմահազարեակ շրջանաւարտներուն մէջէն տակաւին չունեցանք մէ՛կը – երանի որ խաբուած ըլլայի -- որ մասնագիտանար եւ հայկական վարժարան մը վերադառնար՝ հայերէնի ուսուցիչ ըլլալու: Միւս կողմէ, պիտի ըսուի, անշուշտ, որ միթէ դէ՞շ բան է շրջանաւարտներուն մէջէն ունենալ բժիշկներ, փաստաբաններ, տարբեր մասնագիտութիւններու տէր հայ երիտասարդներ, որոնց կեանքի մէջ յաջողութիւնը յաջողութի՛ւնն է նաեւ մեր դպրոցին: Ո՛չ ոք կրնայ դէմ ըլլալ այս մտածումին, սակայն, նման երիտասարդներ կրնան այդ յաջողութիւնները ձեռք ձգել առանց իրենց նախակրթութիւնը անպայման հայկական վարժարանի մը մէջ ստանալու:

Հայկական վարժարանը պէ՛տք է իր շրջանաւարտներուն մէջ ամրացնէ վաղուան յուսալի ղեկավարներ եւ գաղութային կեանքի նուիրեալներ դառնալու գիտակցութիւնը. եւ այս՝ յետ-շրջանաւարտութեան, հետեւելով նաեւ անոնց քայլերուն:

Ի՞նչպէս:

Կը յուսամ որ հայկական իւրաքանչիւր դպրոց ունի արդէն կազմուած ու կազմակերպուած իր Շրջանաւարտից Միութիւնը (եթէ չունի՝ ափսո՜ս...): Որքա՞ն օգտակար պիտի ըլլար հիմնել հայկական վարժարաններու Շրջանաւարտներու Միութիւն մը, համախմբելով բազմահազարեակ երիտասարդներ մէ՛կ յարկի տակ եւ ստեղծելով ուժական կազմակերպութիւն մը յօգուտ հայկական վարժարաններու մասնաւորաբար, եւ հայ համայնքին ընդհանրապէս:

Լաւատե՞ս ակնկալութիւն մը արդեօք...

ԼՈՒՍԱՐՁԱԿԻ ՏԱԿ

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԻՆ ԱՊԱԳԱՆ

ԱՐՄԷՆ ՏՕՆՈՅԵԱՆ

Վերջերս սփիւռքահայ մամուլին մէջ ՍՐՏՑԱՒ յօդուածներ լոյս տեսան, արեւելահայ թէ արեւմտահայ մտաւորականներու կողմէ, որոնք, արդարօրէն, սփիւռքահայ ներկայ պայմանները քննելով, իրենց մտահոգութիւնները կը յայտնէին արեւմտահայերէնի ապագայի նկատմամբ:

Այո, արդարեւ, որովհետեւ այսօր, մանաւանդ Հայաստանի անկախացումով, առաւելաբար արեւմտահայերէնը օգտագործող հայ Սփիւռքը հորիզոնին վրայ չի տեսներ տարիներով իր պահած, փայփայած եւ ճոխացուցած Զարդարեաններու, Վարուժաններու, Սիամանթօներու, Զօհրապներու, Մեծարենցներու գեղեցկացուցած հայերէնի այս լեզուաճիւղը հայրենիքի կողմէ պահպանութեան տակ առնող որեւէ նախանձախնդրութիւն:

Արեւելահայերէնը բախտը ունեցաւ պետական լեզու դառնալով, տարիներով վայելելու անոր հովանաւորութիւնը: Քաջալերուեցաւ, եզրաբանական խորհուրդներու հակակշիռով դարձաւ միասնական եւ համաժողովրդային լեզու:

Արեւմտահայերէնը, այնքան ճոխացած

Պոլսոյ, Փարիզի, Վենետիկի եւ Վիեննայի մէջ, գրաբարաբար, 1922-էն ետք սփիւռքահայերէնի վերածուելով՝ սկսաւ ենթարկուիլ տեղական ազդեցութիւններու, կորսնցուց միասնականութեան հակակշիռը, ուղղագրական ու քերականական բանալէներու ենթարկուեցաւ եւ սկսաւ գրուիլ, խօսուիլ ըստ կամս, գրողներու նախասիրութեամբ, երբեմն չպատճառաբանուած գրելաձեւերով:

Առաջ, Սփիւռքի մէջ իր այլազանութեամբ իսկ՝ արեւմտահայերէնը նկարագիր ունէր։ Այսպէս՝ «Յուսաբեր», «Յառաջ», «Հայրենիք», «Արեւելք», «Նոր Գիր», «Պայքար», լեզուական որոշակի քաղաքականութիւն եւ կեցուածք ունէին: Շաւարշ Միսաքեան, Շաւարշ Նարդունի, Բ. Թաշեան, Բ. Նուրիկեան, Յովհաննէս Աւագեան, Մ. Թէօլէօլեան, Հայր Արսէն Ղազիկեան, Հրանտ Սամուէլ եւ նման անուններ իրենց ամէնօրեայ մտահոգութեան առարկայ կը դարձնէին հայերէնը՝ արեւմտահայերէնը:

Երկրէ-երկիր, սերտ գրչակիցներ սուր պայքարի մէջ էին, ճշդելու համար թէ յոբելեանակա՞նը ճիշդ է թէ յոբելեանականը, թէ ինչո՞ւ հետագայ, ամենէն, համարեա, առընչութիւն եւ այլ գրելաձեւերը նախընտրելի են:

Այսօր, մեր թերթերու խմբագիրները այլ արժանիքներով հրաւիրուած ըլլալով պաշտօնի, քաղաքական, ընկերային հարցերու առաջնահերթութեան հրամայականին ենթարկուելով, գրականութիւնն ու լեզուն մնացեր են իրենց ճակատագրին:

Չենք ուզեր պատճառներուն թղթածրարը բանալ։ Սակայն, կ՚ուզենք շեշտել, ահազանգ հնչեցնելու ոճով իսկ, որ եթէ որոշ եւ հիմնական քայլեր չառնուին, արեւմտահայերէնի ապագան վտանգուած է:

Այս վտանգը հեռացնելու կամ յետաձգելու համար ի՞նչ միջոցներ կարելի է նախատեսել:

Մեր խօսքը Մերձաւոր Արեւելքէն դուրս գտնուող ամէնօրեայ հայկական վարժարաններու համար մասնաւորելով, կ՚առաջարկենք՝

1. Դպրոցներու մէջ առաջնական կարեւորութիւն տալ հայերէն լեզուին, հայերէնով դասաւանդուող բոլոր նիւթերուն համար հրաւիրել համալսարանական պատրաստութեամբ ուսուցիչներ, այն պայմաններով ինչ որ պետութիւնը կը պահանջէ:

2. Ի պահանջեալ հարկին, ուսուցիչներ ուղարկել Հայաստան, մասնագիտանալու եւ վերադարձին գրաւիչ վճարումներով պաշտօնի կոչել:

3. Օգտուիլ Հայաստանի մէջ հայագիտական ուսում ստացած, բայց արեւմտահայերէնին տիրապետած տեղական ուժերէն:

Հայաստանեան ուժերէն օգտուելու պարագային, գոնէ մեր հասնող սերունդներու մօտ որոշ չափով կը սրբագրուին արեւմտահայ հնչիւնային թերացումները:

4. Գրելաձեւերու ներդաշնակութիւն բանեցնելու համար ունենալ խմբագիրներու հաւաք մը, քննելու համար հիմնական անուններու կամ տառադարձական պարագաներու միատեսակ գործունէութիւնը, գոնէ այս ուղղութեամբ լեզուական միասնութիւն մը ստեղծելու, որպէսզի արեւմտահայերէնի գործածութիւնը դադրի պատահականութենէ եւ վերադառնէ իր երբեմնի լրջութիւնն ու սրբութիւնը:

Մեր հայրերը America-ն, Cyprus-ը, գըրած էին Ամերիկա եւ Կիպրոս (c = կ), այսօր, Հայաստանէն ետք այս երկրորդ հայահոծ գաղութին California-ի հայացումը կը ներկայացնենք Կալիֆորնիա, Գալիֆորնիա կամ Քալիֆորնիա՝ երեք տարբեր գրելու ձեւերով, յաճախ նոյն թերթերուն մէջ, երբեմն նոյն թիւերուն մէջ:

5. Վերջապէս, որքան արեւմտահայերէնը կը պատկանի համայն Հայութեան, բայց եկէք մենք, արեւմտահայ գրողներս անկեղծ ըլլանք ըսելու, որ մենք եւս մեր կարգին կը թերանանք, մենք մեր լեզուին նկատմամբ խստապահանջ չենք: Կը յիշեմ Բ. Նուրիկեանի գրած յուզումնալի և ահապարանօք բացիկը «Նայիրի»ին, անոր ուղարկած իր մէկ գրութեան մէջ, անուշադրութեամբ «Հրեշտակ» բառին՝ է-ն սրբագրելու:

Մեզմէ, Սփիւռքահայութենէն, ասկէ աւելի պահանջել անհնար է:

Ի՞նչ կրնայ ըլլալ մեզի համար Հայաստանը:

Անմիջապէս պիտի մտածենք որ Հայաստանը այնքան ցաւեր ունի, որ Պետութիւնը հիմա ինչպէ՞ս կրնայ մտահոգուիլ արեւմտահայերէնի ապագայով:

Այո՛, այսօր մեր երկիրը՝ Պետութիւն, պետական կառոյց, սահմանադրական կարգեր ստեղծելու աշխատանքին լծուած է. բայց այս աշխատանքին ընթացքին իսկ, այս նոր կարգերու հաստատման, նոր լեզուական, քերականութեան որդեգրման, նոր կրթական ծրագրի պատրաստութեան, դպրոցներու, համալսարաններու դրութիւններու փոփոխման եւ վերջապէս նոր դասագիրքերու պատրաստութեան ընթացքին, անհրաժեշտ է որ մտածուի նաեւ արեւմտահայերէնի մասին:

Հաւատալով որ յետագայ պետականութեան լեզուն նոյնիսկ միացեալ եւ ամբողջական հայրենիքի մը պարագային՝ պիտի մնայ արեւելահայերէնը, կը փափաքինք ի սէ՛ր նոյնիսկ արեւելահայերէնին, ամէն ճիգ ի գործ դնել զայն հարստացնելով արեւմտահայերէնի կարելիութիւններով:

1. Կը սպասէինք եւ կը սպասենք որ հայրենի մամուլը, հրատարակչութիւնները շատ աւելի լայն տեղ տան արեւմտահայերէնին, արեւմտահայ գրողներուն, նոյնիսկ երբեմն դասական ուղղագրութեամբ, ժողովուրդը վարժեցնելու անոր:

2. Կ՚ակնկալէինք որ հայրենի Պետութիւնը չգործէ Վ. Համազասպեաններու կոպիտ սխալը, թշնամական կեցուածք որդեգրելով արեւմտահայերէնի նկատմամբ, ընդհակառակն, զայն նկատէ իր անցեալի հարուստ ժառանգութեան մասը, այժմ, պայմաններու բերումով գործուած հեղինակաւոր հովանաւորութենէ եւ արժանի հոգածութեան, մասնաւոր տնօրինումներու։

3. Կ՚ակնկալէինք, որ թէ՛ Սփիւռքի եւ թէ՛ Հայաստանէն ներս գործող հայ ազգային կուսակցութիւններու օրգանները իրենց էջերուն մէջ մնայուն կերպով արեւմտահայերէն եւ դասական ուղղագրութիւն հրատարակէին, հայրենի ընթերցողները վարժեցնելու համար այսքան տարի անտեսուած արեւմտահայերէնի: Այս ուղղութեամբ Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի օրգան «Ազատամարտ»ը միայն կոթողական գործ կը կատարէ Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ հրատարակելով թերթը:

Այսօր, անկեղծ ըլլալով, որքան արեւմտահայերէնը կարիք ունի արեւելահայերէնին, նոյնքան եւ կարիքը փոխադարձ է:

Տարիներու ռուսական ճնշման տակ, Հայաստանի արեւելահայերէնէն ներս, այսպէս, ազատօրէն եւ առատօրէն մուտք գործեցին ռուսերէն բառեր, որոնք մինչեւ իսկ բառարաններու մէջ մտնելու իրաւունք ստացան:

Այս երեւոյթին դէմ առաջին պոռթկացողը Հայաստանի մէջ, եղաւ Պարոյր Սեւակ, եւ, ի պատիւ իրեն եւ իր սերնդակիցներուն, Հայաստանի հայերէնը սկսաւ մաքրագործուիլ:

Օրինակներ չենք ուզեր տալ, հարիւրաւորներ կրնանք գտնել ամէնօրեայ հայրենի մամուլին եւ բառարաններու մէջ, այսօր իսկ:

Բոլորիս համար պարզ է, որ արեւմտահայերէնը կերտած է հարիւրաւոր բառեր, երբեմն այնքան գեղեցիկ եւ իմաստալից, բնագիրներն իսկ գերազանցող։ Անոնցմէ օգտուիլ՝ բարիք մըն է ապագայ միացեալ հայերէնին համար: Մենք անոնցմէ ենք, որոնք լեզուական մօտիկութեան կը հաւատան, ապացոյց՝ Հայաստանի մէջ Վահրամ Փափազեանի յուշագրութեան սքանչելի լեզուն, կամ Սփիւռքի մէջ ապրած եւ ստեղծագործած Արեւելահայերու լեզուն, որոնք կը վայելեն հաւասարապէս երկու լեզուաճիւղերու առաւելութիւնները:

Հնարաւորութիւնները ներկայ են, կամեցողութիւնն է կարեւորը:

Օգնենք որ արեւմտահայերէնը ապրի։

Մենք մեզ չխաբենք, արտագաղթի այս հոսանքը անգամ մը եւս ցոյց կու տայ որ Սփիւռքը դեռ երկար կեանք ունի: Մեր, հայրենիքին ճիտին պարտքն է կամայ-ակամայ ուռճացող գաղութներուն հայեցիութիւնը սնուցանել:

Այսօր այս արագ տեղաշարժերուն մէջ, հայրենիքի բարելաւման եւ կեանքի կայունացման այս գործընթացին մէջ, նաեւ կարեւոր է հայերէնը, կարեւոր է լեզուական մօտեցումը, լեզուամտածողութեան ներդաշնակութիւնը:

Հիմա որ հայրենիքի եւ Սփիւռքի մտաւորականները բաժնող երբեմնի պատճառները գոյութիւն չունին, մեզի կը մնայ հետզհետէ այս երկու հատուածները իրարու մօտեցնել որքան որ հնարաւոր է:

Մէ՛կ կամ գոնէ՛ իրարու մօտիկ, իրարմէ հասկնալի լեզուով գրենք ու խօսինք: Ահա միասնականութեան գրաւականներէն մէկը:

«Ասպարէզ», Սեպտեմբեր 1

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՂԱՐԱՂԱՆ (Իրան) գաւառի Խաչուխաւին ուխտագնացութիւն մը կատարուած է Օգոստոս 15-ին։ Թեհրանէն 180 քիլոմեթր հեռու գտնուող Ղարաղան երբեմնի հայաբնակ Ջանախչի գիւղէն վեր բարձրադիր բլուրի մը վրայ ծլած բուսական խաչի (տեղացիներու անուանակոչումով համարուած է Խաչուխա) շուրջը այս տարի ալ տեղի ունեցաւ ուխտագնացութիւն մը։ Ջանախչիի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ մէջ պատարագ մատուցանուած է եւ խաղողօրհնէք կատարուած:

*

ԹԵՀՐԱՆԻ Արարատ մարզաւանին մէջ, Սեպ. 1-ին բացումը կատարուած է 26-րդ համահայկական խաղերուն, որոնց այս հրջանը նուիրուած է Սարդարապատ Միութեան 10ամեակին: Բացման խօսքը արտասանած է թեմին առաջնորդը՝ Արտակ Արք. որ ողջունած է Հանրապետութեան նախագահի օգնական եւ մարմնակրթական կազմակերպութեան նախագահ տոքթ. Ղաֆուրիֆարդի ներկայութիւնը: Խօսք առած են երեսփոխան Պ. Վարդանեան եւ տոքթ. Ղաֆուրիֆարդ։ Այս վերջինը շեշտած է Իրանահայութեան մարզական կեանքը եւ անոր բերած նպաստը Իրանի մարզական կեանքին: Մրցաշարքին կը մասնակցին 1300 մարզիկներ:

"ՌԱԴԻՕ," ի

սրամտութիւնները

Լրագրող. – Բժի՛շկ, ինչո՞ւ էք բոլոր հիւանդներին հարցնում, թէ ի՞նչ են կերել ճաշին։

Բժիշկ. – Նրանց ճաշացանկով եմ որոշում իմ վարձի չափը:

*

Այցելու. – Կարո՞ղ եմ տեսնել խմբագրին:

Քարտուղարուհի. – Տեղում չէ։

Այցելու. – Ինչպէ՞ս թէ տեղում չէ, ես հեռուից նրան տեսայ՝ պատուհանի մօտ կանգնած:

Քարտուղարուհի. – Ճիշդ է։ Բայց նա ձեզ աւելի շո՛ւտ էր տեսել:

*

– Գիտե՞ս, Ալիսա, արաբ կանայք մինչեւ ամուսնութիւնը իրենց ամուսնուն չեն տեսնում:

– Իսկ մեզ մօտ հակառակն է, – հոգոցով ասում է Ալիսան, – մենք ամուսնուն այլեւս չենք տեսնում...

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

11.

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ԲՈՎԻՆ ՄԷՋ

Այնպէս որ մեր Թարգմանիչներու ի գործ դրած ճիգը օտար երկեր հայացնելու ատեն՝ մէկն էր այն ազդու տքնութիւններէն, որուն յանձնառու եղաւ այն օրերու սերունդը ազնուացնելու համար իր հայերէնը:

Եւ յիշենք այստեղ, որ արեւմտահայ աշխարհաբարի զարգացման ընթացքին մէջ անկիւնադարձ մը կը կազմէ համեստ գիրք մը՝ Լուտովիք Հալէվիի Աբբայ Քոսթանթէնը հայերէն թարգմանութեամբ:

Արեւմտահայ աշխարհաբարի զարգացման պատմութեան մէջ իսկապէս հանգրուան մը կարելի է նկատել լեզուն, որով Եփրեմ Օտեան թարգմանեց Լուտովիք Հալէվիի Աբբայ Քոսթանթէնը: 1884-1885 տարիներուն, Մինաս Չերազին ուղղուած Գրիգոր Օտեանի Փարիզէն գրուած նամակներէն կը պարզուի, թէ ինք եւս դեր ունեցած է թարգմանութեան լեզուին վերջնական ձեւման մէջ. «Ես ալ իմ կողմէս օգնեցի քիչ մը բառերու համար. երկու երեք հատ միայն շինել պարտաւորուեցայ, միւսները լեզուին մէջէն քաղեցի» (1):

Երկրորդ նամակի մը մէջ ան կ՚ըսէ. «Կը յուսամ որ ուշադրութեամբ կը կարդաս այս թարգմանութիւնը. շատ բառեր կան որ նոր կրնան թուիլ եւ որ մի միայն լեզուին մէջէն քաղուած են, գաղղիերէն համապատասխանող ճիշդ նշանակութեամբ, զոր օրինակ ոտնկայ (valet de pied), կոտակ (gamin), դոռթել (trotter) եւայլն...» (2):

12.

ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐԸ

Որքան ալ ըսենք, թէ ժողովուրդը իր լեզուին բառերը կը նուիրագործէ՝ չենք կրնար ուրանալ բացառիկ այն դերը որ կատարեցին բառարանները մեր մէջ, մատչելի դարձնելու համար գանձուածներուն իրենց ստեղծած բառերը, բայց մանաւանդ առիթ տալու համար անոնց որպէսզի նուիրագործեն բոլոր այն նոր բառերը եւս որ կարիքը կը ստեղծէր ու կը մատուցանէր իրենց:

Արեւմտահայ աշխարհաբարի ճոխացման առաջին հերթին պիտի սատարէին անշուշտ Ֆրանսերէնէ հայերէն բառարանները իրենց ստեղծած հնարաւորութիւնով թարգմանիչներուն համար: Ֆրանսերէնէ հայերէն առաջին բառարանները Մխիթարեանները լոյս ընծայեցին. Աւգերեանինը 1812-ին Վենետիկի մէջ, եւ Խմիտեանինը Վիեննայի մէջ 1853-ին:

Պէտք էր դեռ ժամանակ անցնէր, որպէսզի նոր բառարաններու պահանջքը զգար հայ ժողովուրդը: Այդ կարիքը ան զգաց, քանի՝ նորանոր օտար բառեր պահանջեցին իրենց հայ համարժէքը:

Սոյն բառարաններէն առաջինը Նորայր Բիւզանդացիինը եղաւ (3): Լոյս տեսած 1884-ին Պոլսոյ մէջ, ան ուղեցոյց ունեցած էր Ֆրանսական Ակադեմիոյ եւ Լիթրէ բառարանները, իսկ Ֆրանսերէն բառերու հայերէն համանիշները գտնելու համար օգտուած էր հին հայերէնի բառագանձէն՝ խտրութիւն չդնելով ոսկեդարեան եւ ոչ-ոսկեդարեան բառերու միջեւ, ինչպէս նաեւ օգտուած՝ Նախնեաց ռամկօրէնի եւ գաւառաբարբառներու բառերէն:

Մեծ հայագէտ էր Նորայր Բիւզանդացին, բայց վերջապէս անխոցելի չէր: Պատկառելի իր երկը իր քննադատները ունեցաւ առաջին օրէն: Ու այդ քննադատներուն մէջ ամէնէն կծուները բնականաբար պիտի ըլլային անոնք, որոնք նոյնպէս փորձեր էին կամ պիտի փորձէին հեղինակը դառնալ Ֆրանսերէնէ հայերէն բառարաններու:

Անոնցմէ մէկը Մեսրոպ Նուպարն էր, որ 1886-ին Զմիւռնիոյ մէջ լոյս ընծայեց գրքոյկ մը Նորայրի բառարանի թերութեանց մասին, սկիզբ դնելով այսպէս բանակռիւի մը, որ տարիներ տեւեց՝ հրապարակ քաշելով նաեւ ուրիշներ (4):

(Շար. 35)

(1) Գրիգոր Օտեան, «Նամակներ (անտիպ) Գր. Օտեանի առ Մինաս Չերազ», Ամէնուն Տարեցոյցը, Պոլիս, 1929, էջ 446:

(2) Անդ: էջ 450:

(3) Բառգիրք ի գաղղիերէն լեզուէ ի Հայերէն, Կ. Պոլիս, 1884, 1298 էջ:

(4) Մեսրոպ Նուպարեան, Նորայրեան Բառարանի Սխալները, Զմիւռնիա, 1886, էջ 56:

(Շար. Ա. էջէն)

Վալանսի Հ.Մ.ին առաջին խումբը ընկըրկած է Տէօնքըրքի առջեւ (0-1), պահեստին յաջող մրցում մը կատարած է Պէլֆորի մէջ, տիրապետելով քաղաքին առաջին խումբին 1 - 4:

Հ.Մ.ին երրորդ խումբը եւս յաղթական է լիկի ախոյեանութեան մէջ Լա Թալուկէրի դէմ՝ 4 - 0:

Հ.Մ.Ը.Մ ԼԻՈՆ-ՏԷՍԻՆ՝ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ

Սավուայի մէջ, Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին յաջողած է հաւասար արդիւնքով մը վերջացնել իր մրցումը Ալպէրվիլի դէմ՝ 2 - 2:

Հաւասարութիւն նաեւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի երկրորդ կազմին Պէլվիլի մէջ՝ 3 - 3, ի հաշիւ Ռոնի առաջնութեան:

Ցառաջիկայ Կիրակի, Ֆրանսայի Բաժակին Գ. շրջանին համար, Հ.Մ.Ը.Մ. կը խաղայ Մոնսթըռոսի մէջ, Իզէր: Թերեւս անակնկալօրէն վտանգաւոր մըցակից մը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի «Ֆրանս - Ֆութպոլ» շաբաթաթերթը կը հրատարակէ, երբեմն, Մոսկուայի իր թղթակիցին կողմէ ղրկուած Հայաստանի ախոյենութեան դասաւորումը:

Կացութիւնը սապէս էր, 19-րդ շրջանէն առաջ. – 1.- Բանանց Աբովեան, Արարատ Երեւան, Հ.Մ.Ը.Մ. Երեւան, 4.- Շիրակ Գիւմրի, 5.- Վան Երեւան եւլն.:

Բարձրագոյն դասակարգի այս ախոյենութեան կը մասնակցին 15 ակումբներ, որոնցմէ 8-ը Երեւանէն:

Դասաւորումին վերջին տեղը կը գրաւէ Աբովեանի «Կոտայք»ը որ ծանօթ անուն մըն էր խորհ. ֆութպոլին մէջ:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 3-ՐԴ

«Լ'Էքիփ» օրաթերթը կը հրատարակէ դասական ոճով աշխարհի ախոյենութեան խմբական դասաւորումը, մրցանակներու հաշուով: Հայաստան կը գրաւէ երրորդ տեղը, Ռուսաստանի եւ Գուպայի ետեւը:

Թուրքիա՝ որ համբաւ ունի ըմբշամարտի, «փէհլիվան»ներու երկիր մը ըլլալու, 5-րդ է միայն: Իսկ Եւրոպայի մեծ Պետութիւնները, Գերմանիա, Ֆրանսա եւլն., շատ աւելի վարն են:

Ինչպէս «Ցառաջ» տեղեկացուց արդէն, այս ախոյենութեանց ընթացքին, որոնք տեղի ունեցան Սթոքհոլմի մէջ, Հայաստանի խումբէն Մանուկեան (57 քկ.) աշխարհի ախոյեան հանդիսացած է, Նազարեան ալ՝ (52 քկ.) դեր-ախոյեան:

Վ. Ս.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պարգեւ Շամիկեանի յիշատակին «Ցառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն. – Տէր եւ Տիկին Ի. Դաւիթեան 300 Ֆր., Պ. Մանուկ Քիւրտօղլեան 200 Ֆր.:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի վարչութիւնը եւ բոլոր ընկերուհիները իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկերուհի Մաւլէն Մելքոնեանին եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց կեարոջ, մեծ-մօր եւ մօր՝ Սիրանոյշ Մելքոնեանի մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը կը հաղորդէ որ միջ-մասնաճիւղային ժողովը տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30-ին «Ցառաջ»ի վարչութիւնը պիտի դադրեցնէ թերթին առաքումը այն բաժանորդներուն որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անպատասխան կը մնան մինչեւ այդ թուականը ամսոյս առաջին օրերուն իսկ իրենց ղրկուած հաշուեցոյցը: Մամուլի օրէնք է, որ բաժնեգիները կանխիկ վճարուին. հայ մամուլը բարեացակամութիւնն ունի տառացի չգործադրելու այդ կանոնը, վստահութիւն ցոյց տալով հանդէպ իր ընթերցողին եւ յաճախ վնասներն ալ կը կրէ իր այդ ընթացքին: Բայց, մեր բաժանորդներէն ալ կ'ակնկալենք որ գիտակցութիւնն ունենան հայերէն օրաթերթի մը օրէ օր աւելցող դժուարութիւններուն եւ չարաչար չգործածեն մեր այդ բարի տրամադրութիւնը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՓՈՓՈԽ ԵՆ 1991 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ Ի ՎԵՐ ՀԱԿԱՌԱԿ ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԾԱՆՐ ԲԵՌԱՆ, ՅԱՒԵԼՈՒՄ ՊԻՏԻ ԿՐԵՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ:

Խորին շնորհակալութիւն մեր այն մեծամասնութիւն կազմող, բարեխտաբար բաժանորդներուն, որոնց կանխիկ եւ կանոնաւոր վճարումներուն շնորհիւ կարելի կը դառնայ թերթին կանոնաւոր հրատարակութիւնը:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ 91-ՐԴ ԵՒ ՕԾՄԱՆ 89-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 3, Փարիզի Առաջնորդանիստ Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ հիմնարկութեան 91-րդ եւ օծման 89-րդ տարեդարձն է:

Այս առթիւ ժամը 10.30-ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ եւ մատաղ կ'օրհնուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Ի ժամու պատարագի՝ գոհաբանական մաղթանք կը կատարուի Մայր Եկեղեցւոյ ի կենդանիս եղող բոլոր բարերարներուն եւ անոնց ընտանիքներուն արեւշատութեան համար:

Պատարագի վերջաւորութեան մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցաշէն բարերար Աղեքսանդր Մանդաշեանի, Մանթաշեան ընտանիքի եւ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն հոգիներուն համար:

Եկեղեցական արարողութիւններու աւարտին, ուխտի այս օրուան առթիւ, ժամը 13-ին, Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ Տիկնանց Յանձնախումբին կազմակերպութեամբ, Առաջնորդարանի «Նուբարեան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ընդունելութիւն մը:

Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները յիշատակի եւ յարգանքի այս արտայայտութիւններու պատարագին, հոգեհանգիստին եւ ընդունելութեան՝ բարերարներու օրինակով հոգածու դառնալու մեր Եկեղեցւոյ բարգաւաճման:

Ս. ՅՈՎՀ.-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՆ ԵՆ. –

Եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեան, Հմայեակ Ալեքսանեան, Զապէլ Ալթունեան, Արաքսի Ակոնայեան, Մարիամ եւ որդի Գուրգէն Ակոնայեան, Հայկ Աղապէկեան, Հրանդ Աղապէկեան, Վերթհայմ Աղապէկեան, Նոյեմի Ամպէրեան, Վահրամ Արսլանեան, Վիքթորիա Արսլանեան, Ժան - Փիէռ Անուանեան, Լէոնդին Անուանեան, Եւփիմէ Աւետիսեան (Անայիս), Մարիամ եւ Յովհաննէս Բարսեղեան, Միհրան եւ Թագուհի Գավէզեան, Սեդրակ Գաւուեան, Մայրանոյշ Գործունեան, Արմենակ Գույումճեան, Պերճ Գույումճեան, Սրբուհի Զատիկեան, Նշան եւ Հայկանոյշ Զէլվէյեան, Հայկ Զրուանդեան, Աթանագինէ Էգնայեան, Օննիկ Էթմէքճեան, Իրեն Էնկէլ – Գույումճեան, Յովհաննէս Ըշըլեան, Վարդան եւ Երանուհի Թիւթիւնճեան, Աստրա Թորոսեան, Զարուհի Թորոսեան, Խաչիկ Թորոսեան, Յարութիւն Ժամկոչեան, Եսթեր Իչքալացեան, Վահագն Իչքալացեան, Ճէյմս եւ Ռոզա Խըտըրչահ, Բիւզանդ Խոտիկեան, Սիլվարդ Խուկանեան, Տիգրան եւ Մարիամ Կակազեան, Անդրանիկ եւ Փայլիկ Կէնճեան, Վրոյր Հալէպլըեան, Արմենակ Համբարձումեան, Գաբրիէլ Համբարձումեան, Աբրահամ Ղուկասեան, Վալանթէն Ղուկասեան, Անիձա Ճիհանեան, Սարգիս – Մինաս Ճիհանեան, Յովհաննէս Մալեանց, Արմէն Մամէզ, Եսթեր Մամէզ – Գարամանեան, Ռափայէլ Մարկոսեան, Արմինէ Մելիք – Գալէնտէրեան, Միհրանոյշ Մեսրոպեան, Եփրեմ Միհրան – Եփրեմեան, Տիրուհի Միքայէլեան, Գառնիկ Մոմճեան, Զօհրապ Մուրատեան, Զարմայր եւ Վարդուհի Մուսայեան, Կարապետ Յակոբեան, Վարդանոյշ Յակոբեան, Սիմոն Յովնանեան, Վանուհի Յովնանեան, Պօղոս Նուպար Փաշա, Մարկրիտ Շմաւոնեան, Յարութիւն Որբերեան, Ռուբէն եւ Մարի Որբերեան, Մարգրիտ Ուզունեան, Յոլինէ Չիլինկիրեան, Ռոզա Պագըրճեան, Գաբրիէլ Պալապանեան, Արա Պարթեւեան, Եդուարդ Պապեան, Երուանդ Պարկըրճեան, Թամար Պարպիրօթ, Թագուհի Պետոյեան, Արմէն Պետրոսեան, Խաչատուր Պետրոսեան, Մելքոն Պետրոսեան, Մուշեղ Պետրոսեան, Սոֆիա Պետրոսեան, Զապէլ Պէօճէքեան, Վեհանոյշ Ջրբաշեան, Զօհրապ Սանթուրճեան, Բարսեղ եւ Թագուհի Սարաֆեան, Յարութիւն Սետիկեան, Վահրամ Սէֆէրեան, Լէա Սէրայտարեան, Թադէոս Սթաթեան, Հայկազ Սինանեան, Սիմոնն Տակառեան, Օհան Տակառեան, Բարսեղ եւ Աղնիւ Տամլամեան, Յակոբ եւ Մարիամ Տամլամեան, Մովսէս եւ Նարդուհի Տէմիրճեան, Մարի Ա. Տէտէյեան, Արաքսի Տէր – Մեսրոպեան, Թորգոմ Տէր – Մեսրոպեան, Մեսրոպ Ա. Քհնյ. Տէր – Մեսրոպեան եւ Երէցկին Փէրուզ Տէր – Մեսրոպեան, Յակոբ Տէր – Յակոբեան, Սերովբէ Տէր – Ներսէսեան, Բարգէն Տէր - Սարգիսեան, Ջաւէն Տէր – Սարգիսեան, Գրիգոր Փաթթուքեան, Առլէն Փափազեան, Հերմին Քանթար, Սօֆի Ռօզ Քանճեան, Սեդրակ Քարեան, Մանիա Քոչարեան, Ստեփան Քոչարեան, Աշոտ Ֆրէնկեան, Սիրանոյշ Ա. Ֆրէնկեան, Մօրիս Օպէր, Աղաւնի Թորոսեան, Սրբուհի Թորոսեան, Արամ Մարտիրոսեան, Անտրէ Յարութիւնեանց, Սեդրակ եւ Ալիս Յովսէփեան, Արա Սերոբեան, Մարգրիտ Փափազեան, Վերժին Մոմճեան, Մարիամ Տակառեան, Միհրան Եփրեմեան, Գառզուհի Զաքարեան, Վարդավառ Կէօվշէնեան, Փերուզ Յակոբեան, Մարի Պէկեան, Յոլինէ Պէրպէրեան, Լիւսի Աչճեան, Նուրհան Ֆրէնկեան, Սիրարփի Սանթուրճեան-Հալէպլեան:

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅՍ Ի ԿԵԱՆՍ ԵՂՈՂ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՆ ԵՆ. –

Անանուն բարերար մը, Աննիձա Ալեքսանեան, Անուանեան ընտանիք, Մարիամ Գաւուեան, Մարի Ժամկոչեան, Միշէլ Ժամկոչեան, Նշան Ժամկոչեան, Արմենուհի Խոտիկեան, Պատրիկ Կէնճեան, Սոնիա Կէնճեան, Արեգնազ Հիւրէ, Յովհաննէս եւ Լուսիա Միտիլեան, Արշալոյս Միւթէվէլեան, Յարութիւն Միւթէվէլեան, Արաքսի Մուրատեան, Թագուհի Յարութիւնեան, Յաբեթ Յարութիւնեան, Վահէ Չիլինկիրեան, Գէորգ Պագըրճեան, Անահիտ Րաֆայէլ Պետոյեան, Գարօլ – Անոյշ Պետոյեան, Մախմանուէլ – Աստղիկ Պետոյեան, Մարիամ – Սէսիլ Պետոյեան, Միշէլ Պետոյեան – Քրէթէլէն, Սարգիս Պետոյեան, Վարդգէս Տակառեան, Մարտիկ Տակառեան, Լեւոն Ղազերեան, Մարգրիտ Ղազերեան, Հայկանոյշ Մարտիրոսեան, Արա եւ Հուրի Երեւանեան, Պարպարա Միլոֆ:

MARSEILLE

LA MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
présente
à la 69e Foire Internationale de Marseille
— Du 24 Septembre au 4 Octobre - Parc Chanot, Hall 6 —

UN PAVILLON ARMENIEN

avec la participation
de la Chambre de Commerce et d'Industrie d'Erevan
Industrie — Artisanat — Arts traditionnels — Histoire — Culture

VENDREDI 1er OCTOBRE

JOURNEE DE L'ARMENIE

11 h — Accueil des personnalités à l'entrée principale;
11 h 30 — Visite du Pavillon;
12 h — Réception au Salon d'Honneur de la Foire, offerte par la SAFIM;
17 h — Conférence — Salle Acropole I et II - Hall 3

«Aspects présents et perspectives d'avenir de l'Arménie»

Avec. —
- Albert Guiragossian, *Vice Ministre de l'Education Nationale;*
- Gorishkhan Garabedian, *1er Vice Maire de Gumri;*
- Vahan Der-Ghévondian, *Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France;*
- Jean Kéhayan, *Journaliste-Ecrivain;*
- Les représentants des collectivités locales et territoriales;
- Philippe d'Amalric, *Président Directeur Général de la Foire Internationale de Marseille;*

Conférence - Débat présenté et animé par Garo Hovsepian

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

JEUDI 30 SEPTEMBRE

14 h 30 : *Connu personnellement* (Guevorkov et Karamian),
17 h 30 : *Le Tapis volant* (L. Atamanov), *La tragédie de l'Arménie turque* (A. Minervine),
20 h 30 : *Le Cantique des cantiques* (R. Mamoulian).

VENDEREDI 1er OCTOBRE

14 h 30 : *Komitas* (D. Askarian),
17 h 30 : *Paysage caucasien* (L. Issahakian et A. Aïvazian),
20 h 30 : *Achkharoums* (R. Guevorkiantz), *La Légende de la Forteresse de Sourami* (S. Paradjanov).

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՍԷՆ - ԺԷՌՈՄԻ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
1993-1994 ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Սէն-Ժէռոմի Ս. Սահակ-Ս.Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան հովանաւորութիւնը վայելող Մեսրոպեան միօրեայ հայկական դպրոցը կը վերաբացուի Հոկտեմբեր 6, Չորեքշաբթի օր, ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան միայն Չորեքշաբթի օրերը ժամը 9-12: նան միայն Չորեքշաբթի օրերը ժամը 9-12, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Ա. Քհնյ. Փանոսեանի եւ Տիկին Սիրանոյշ Մանուկեանի:

Կը խնդրուի ծնողքներէն՝ արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, եկեղեցւոյ բանկալը, Կիրակի առաւօտները ժամը 10-12:

Դպրոցին օթօքարը ամէն տարուան պէս՝ մեր աշակերտները կը փոխադրէ նոյն վայրերէն դպրոց եւ դպրոցէն տուն:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30
JEUDI
30 SEPTEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.161
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.161

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻ ԺՈՂՈՎԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱՒ

«ՀԱՊ»Ի ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻՒ

85-ԱՄԵԱԿ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Փարիզի մէջ Սեպտեմբեր 22-ին սկսած Մինսկի խմբակին ժողովը վերջ գտաւ Երեքշաբթի իրիկուն, Սեպտեմբեր 28-ին։ Յաջորդ ժողովը, բարձրագոյն մակարդակի վրայ, կը գումարուի Նոյ. 2-ին։ Իսկ այս ժողովը կը շարունակուի Հռոմ, Հոկ. 18-ին։ Մինչ այդ նախատեսուած է գործադրել այս ժողովին եղած առաջարկները կամ ծրագիրները։ Բացասական դիրք բռնեց Ադրբեջանը։

Աւելի մանրամասնութիւններ կու տանք վաղուան մեր թիւով։

Սեպ. 27-ին, Հանրապետութեան նախագահի մամուլի քարտուղար՝ Արամ Աբրահամեան մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին անդրադարձած է նախորդ շաբթուան անցուդարձին, կարեւորագոյն դէպքը համարելով ՀԱՊ-ի անդամներուն վեհաժողովը Մոսկուա եւ այդ առթիւ ստորագրուած համագործակցութեան, տնտեսական միութիւն ստեղծելու պայմանագրութիւնը որ պիտի ծառայէ համապատկաց Շուկայի մը հաստատման («Յառաջ», Սեպ. 28)։ Ա. Աբրահամեան թուած է Լ. Տէր-Պետրոսեանի ստորագրած շարք մը կարեւոր համաձայնագրերը, ի շարս որոնց ՀԱՊ-ի պետութիւններու ղեկավարներու յայտարարութիւնը մարդկային իրաւանց եւ հիմնական ազատութիւններու մարզի մէջ միջազգային պարտաւորութեանց վերաբերող, ածուխի եւ մետաղի, կռիւներու զոհերու պաշտպանութեան, շրջափակումները կանխելու եւ թոյլ չտալու միջոցներու ձեռքբերման մասին։ Այս վերջինը զոր առաջարկած էր Հայաստան չէ ստորագրուած Ադրբեջանի կողմէ։

Ադրբեջանի մասնակցութեան անդրադառնալով, Լ. Տէր-Պետրոսեան շեշտած է որ Ադրբեջան ստորագրելով համապատասխան համաձայնագիրը իր վրայ կ'առնէ որոշ պատասխանատուութիւններ։ Օրինակ, ըսած է Լ. Տէր-Պետրոսեան, կարելի է ակնկալել որ Ադրբեջան վերջնապէս կը հրաժարի ղարաբաղեան հարցի ռազմական լուծումէն եւ կը դիմէ քաղաքական լուծումի։ Ապա, անընդունելի է որ ՀԱՊ-ի մէկ երկիրը այլ երկրի մը նկատմամբ կիրարկէ ռազմական յարձակման այնպիսի մէկ ձեւ ինչպիսին է շրջափակումը։

❖

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի դահլիճին մէջ, Սեպ. 27-ին, Երկուշաբթի առաւօտ յատուկ նիստ մը նուիրուած է Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին, անոր ծննդեան 85-ամեակին առթիւ։ Բացման խօսքը արտասանած է Ազգ. Ակադեմիայի նախագահ՝ ակադեմական Ֆադէյ Սարգսեան։ Յաջորդաբար արտայայտուած են Գ. Ա. Բրուտեան, Յ. Յակոբեան, Յ. Մ. Թուլթունչեան, Ա. Շտիկեան, Գր. Խանջեան, Վ. Յարութիւնեան, Մ. Ղազարեան ծանրանալով Կաթողիկոսին կեանքին ու վաստակին վրայ, զանազան մարզերու մէջ։ (Ի դէպ, այս առթիւ, «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսաւ, երկու յաջորդական թիւերով Սեպ. 17 եւ 18/19, Փրոֆ. Վարազդատ Յարութիւնեանի «Յառաջ»ին ղրկած յօդուածը)։ Վերջին խօսքը արտասանած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը։

❖

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի աշխատանքի վարչութեան Սեպ. 1-ի տուեալներով, Հանրապետութեան աշխատանքի կեդրոնները դիմած են 104.535 հոգի, որոնցմէ 100.899-ը դեռ չեն ստացած գործազուրկի կարգավիճակ։ Այդ կարգավիճակը ունի արդէն 93.242 հոգի, որոնց միայն 38.628-ը կը ստանան նպաստ։

❖

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՊԱՏՃԱՌԱԾ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

ԼՂՀ-եան վարչապետի Ա. տեղակալ Բ. Աչուռանեան յայտնած է թէ ադրբեջանական յարձակումներուն Արցախի պատճառած ընդհանուր վնասը կը գնահատուի 250 միլիառ ռուբլի։

❖

ԳԵՐԻՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒՄ

Սեպտեմբեր 22-ին Աղդամի սահմանագիծին վրայ ղարաբաղեան կողմը Ադրբեջանի Արտաքին նախարարութեան եւ Բաքուի Ռուսաստանի դեսպանատան ներկայացուցիչներուն յանձնած է 14 Ադրբեջանցիներ որոնցմէ ինը խաղաղ բնակիչներ էին, հինգը ռազմագերիներ։ Անոնք փոխանակած են Ռուսաստանի այն 6 զինուորներուն հետ որոնցմէ հինգը Ադրբեջանի Գերագոյն Ատեանը մահուան դատապարտած էր, ղարաբաղեան ուժերու կողմէ մարտական գործողութիւններուն մասնակցած ըլլալու յանցանքով։

❖

Արցախեան ճակատին մէջ կացութիւնը կը շարունակէ մնալ հանդարտ։ Սեպտեմբեր 28-ին եւս յարգուած է հրադադարի համաձայնութիւնը։

ՄԱՄՈՒԼ

« C A R A C T E R E » (*)

LES COMMUNAUTES ETRANGERES DE FRANCE ONT AUSSI LEURS MAGAZINES. UN MARCHE DISCRET ET POURTANT NON NEGLIGEABLE.

Parfums d'ailleurs en V.O.

Այս խորագրին տակ, Սապին Սիֆիւս յօդուած մը ստորագրած է տպարանի արհեստաւորներու կիսամսեայ՝ Քարաքթէրի վերջին (Սեպ. 28) թիւին մէջ, նուիրուած օտար լեզուով լոյս տեսնող թերթերուն, Ֆրանսայի մէջ։ Ան կը սկսի «Յառաջ»ով որ անկասկած ամենահինն է այդ ուղղութեամբ։ Յօդուածին հետ հրատարակուած են նաեւ երեք նկարներ։

Ստորեւ գրութիւնը. –

«*En avant*». *Haratch*. C'est le nom du plus ancien quotidien en langue étrangère fabriqué et imprimé en France. Un quotidien arménien. Né en 1925 en même temps que la communauté arménienne française, *Haratch* était à l'époque tri-hebdomadaire. En 1927, il devient quotidien et le reste jusqu'à ce jour de juin 1940 où le directeur-fondateur, Schavarch Missakian, le saborde, juste avant l'entrée des troupes allemandes à Paris. Le 8 Avril 1945, *Haratch* reparaît. Il est alors le seul quotidien de langue étrangère à avoir obtenu une autorisation gouvernementale.

Après le décès brutal de Schavarch Missakian en 1957, c'est sa fille, Arpik, qui prend les rênes du titre. Aujourd'hui encore elle préside aux destinées de ce quatre pages noir et blanc d'informations arméniennes, qui depuis 1976 est complété par un supplément mensuel (sans publicité), bilingue franco-arménien, consacré aux arts et aux lettres.

Installée rue d'Hauteville dans le Xe arrondissement, l'équipe d'*Haratch* compte cinq personnes, dont deux à la rédaction. Un seul Français: le chef de fabrication, Michel Moizo, depuis trente ans chez *Haratch*. A côté d'une petite salle de rédaction que dirige Arpik Missakian, —avec, au-dessus d'elle, le portrait de son père—, une salle de fabrication exiguë, à l'allure délicieusement surannée. On y travail encore au plomb. Les caractères arméniens tombent, les lignes s'alignent, la maquette se fait à la main, au jugé.

Au fond de la pièce, une Heidelberg, millésimé 1960 d'où sortent cinq jours sur sept 3 000 exemplaires. «*Soit 15 000 lecteurs. On se passe beaucoup le journal*, explique la rédactrice en chef. *Aux Etats-Unis, nos abonnés le font lire dans six, huit familles*». *Haratch* est vendu aujourd'hui essentiellement dans les librairies spécialisées et sur abonnement, et part dans toute la France, mais aussi jusqu'en Arabie Saoudite, Israël, Australie, Soudan... Il y a encore quelques années, les ouvriers du journal partaient abreuver quelques points de vente de Paris (rue Cadet, Saint Michel, Belleville) et de la banlieue (Alfortville, Issy-es-Mouineaux).

Vendu à 5 francs le numéro, «*le journal s'autofinance*», note Arpik Missakian. Non sans rappeler la règle d'or instaurée par son père: pas de publicité ailleurs qu'en page 4. Où l'on trouve des annonceurs arméniens: voyagistes, restaurants, associations.

Si *Haratch* est le plus ancien, il n'est pas le seul titre destiné aux 250 000 Arméniens de France. Il sont plus d'une dizaine dans l'Hexagone. Citons, à Paris, *Gamk* («*Volonté*»), quotidien de huit pages, fondé en 1985. Plus marqué politiquement, il est bilingue, fabriqué sur micro-ordinateur et imprimé sur des presses attenantes à la rédaction. Autre titre, un hebdomadaire bilingue né en 1959, *Achkhar* («*Le Monde*»), à vocation plus littéraire et artistique, qui lui aussi possède son imprimerie propre, et qui tire chaque semaine à un peu moins de 2 000 exemplaires.

SABINE SYFUSS

(*) 1, Cité Bergère, 75009 Paris.

ՇԵՒԱՐՆԱՁԷ ՎՃՌԱԾ Է ՎԵՐԱԳՐԱՒԵԼ ՍՈԽՈՒՄԻՆ

Շեւարնաձէ Թիֆլիս վերադարձած էր, ինչպէս գրեցինք եւ անմիջապէս ճշդած թէ այլեւս որեւէ հարց չի կրնար ըլլալ ՀԱՊ-ի անդամակցելու։ Կրկին կ'ամբաստանէ ռուս սպայակոյտը որ Աբխազիոյ պարտութեան գլխաւոր դերակատարն է։ Շեւարնաձէ վճռած է սակայն ետ առնել քաղաքը։ Կը մնայ հարց տալ՝ ինչպէս։ Բայց չի յուսահատիր եւ չաճապարեր։ Կը շեշտէ. – «Մեր նպատակն է վերագրաւել քաղաքը, Վրաստանի վերադարձնել իր գրաւեալ հողերը եւ վերահաստատել երկրին ամբողջականութիւնը։ Եթէ մէկ սերունդ չբաւէ, յաջորդը կ'ընէ»։

Զուգեր Ժընեւ երթալ, բանակցիլ՝ «հիմա որ Ռուսաստանի դերը բացայայտ է»։ Եթէ «Վրաստան ծունկի եկած է» կ'աւելցընէ Շեւարնաձէ (որ դառնութեան բաժակը ցմրուր քամած է) «ատիկա կը պարտի ռուս սպայակոյտին որ Սոխումիի նուաճումի ծրագիրը պատրաստեց։ Կայսրութիւնը դիւրին դիւրին չանհետանար։ Կայսերական մտայնութիւնը, բարոյականը եւ գործելակերպը միշտ կենդանի են»։

Անմիջականին համար, Շեւարնաձէ պէտք է պայքարի առաջքն առնելու համար քաղաքացիական պատերազմին։ Շեւարնաձէի դէմ շարժումները չեն պակսիր։ Կան խորհրդարանական ընդդիմութեան անդամը Ադամիա, որ քանի մը հարիւր հոգի ժողված է, Կիտովանի, ծանօթ որպէս «քարիւղի մաֆիա»յի հակակշռող որ նաեւ կողմնակիցները հաւաքած է Աբխազիոյ հարաւը։ Եւ կայ՝ Գամսախուրդիան։ Փոխ-վարչապետը՝ Սարիշվիլի կ'ըսէ. – «Եթէ, Աբխազներէն ետք Զվիադ ալ Ռուսերու ներցուկը վայելէ, նոյնիսկ առժամեայ, իր վերադարձը շատ դժբախտութիւններ կը գուժէ»։

Ֆիկարօ լոյս ընծայած է չահեկան յօդուած մը Վրաստանի մասին («Կարծիքներ»ու էջին մէջ) ուր Դադեշկելիանի դիպուկ վերլուծումը կը կատարէ պատահածին։ 90 հազար Աբխազ կը ներկայացնեն Վրաստանի բնակչութեան 2%-ը եւ իրենց շրջանին 17%-ը ընդդէմ 46% Վրացիի։ Այս փոքրամասնութիւնը բաւեց որ յաղթէ։ «Աբխազ մարտիկները յայտնըւեցան որպէս հանճարեղ ռազմագէտներ եւ յանդուգն պատերազմիկներ։ Ոչ ոք կ'ըսէ թէ այդ պատերազմիկներուն 70%-ը Ռուսաստանէն եկան»։

Ի՞նչ է Մոսկուայի փնտռածը։ Չէզոք Վրաստան մը չուզեր, տեսակ մը կովկասեան Զուիցերիա իր եւ Իրանի, Հայաստանի, Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի միջեւ։ Վրացիները, կը գրէ, անմեղ չեն, ոչ մէկ ժողովուրդ անմեղ է, բայց, կը շարունակէ, «չենք ուզեր հիւ-հնազա՛նդ մարտիրոսներու պէս սատկիլ մետիաներու աչքին առջեւ...»։

Ու կ'եզրակացնէ.— «Լա՛ւ, հին, քրիստոնեայ Վրաստանը գոյութեան իրաւունք չունի այս նոր, արդիական եւ դեմոկրատ կոչուած աշխարհին մէջ։ Հա՞րկ է, այն ատեն որ Միջին Արեւելքի խաղաղութիւնը ներկայանայ, որ կրկին Պաղեստինցի դառնանք։ Որովհետեւ, Աբխազիոյ մէջ՝ Վրաստանն է զոր կը սպաննեն»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Խորհրդարանին շէնքը պաշարուած կը մնար, Չորեքշաբթի առտու (Սեպ. 29)։ Նախորդ գիշերը միջադէպեր եւ կռիւներ պատահած էին։ Ելցին գործ ալ կ'առաջարկէ երեսփոխաններուն, բայց, տեղի չեն տար եւ Խասբուլատով կը յայտարարէ որ ամիսէն աւելի կրնայ դիմանալ։

ԹՈՒՐՔ մամուլը կը տեղեկացնէ թէ նախագահ Ալիեւ հեռաձայնի անակնկալ խօսակցութիւն մը ունեցած է Թուրքիոյ վարչապետուհիին հետ. Ադրբեջանի ղեկա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ ԵՒ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆԱՒՈՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Ամերիկահայ վարժարաններու տնօրէններու հետ հանդիպումներուս ընթացքին արծարծուած հարցերէն պարզուեցաւ որ հսկայ աշխատանք կայ տանելու, որպէսզի մեր վարժարանները կարենան քայլ պահել ժամանակին հետ եւ աւելի արդիւնաւորել իրենց դերն ու առաքելութիւնը:

Ամերիկահայ կրթական շարժումի ընկրգնաւորութենէն քառորդ դար ետք, յառաջացած պայմաններու եւ հայրենիքի մէջ պատահած իրադարձութիւններու եւ անկախ պետականութեան մը գոյութեան լոյսին տակ տնօրէններ անհրաժեշտ կը նկատեն ամերիկահայ վարժարաններու ուսումնական եւ կրթական ծրագրի վերատեսութիւնը, ամերիկահայ սերունդին հայերէն դասաւանդող ուսուցիչներու պատրաստութիւնը, պատկան ներկայացուցիչներով սեմինարի մը կազմակերպումը, մէկ խօսքով՝ հիմնական յեղաշրջում մը:

Բնականաբար, այս բոլորը իրագործողները պիտի ըլլան դպրոցներուն պատասխանատու վերին մարմինները, սակայն եկէք միասին լսենք տնօրէններու կարծիքները եւ տեղեկանանք անոնց ծրագիրներուն, ի պատասխան հիմնական հինգ հարցումներէս վերջինին, թէ՝ «Ի՞նչ առաջարկներ կամ ծրագիրներ ունիք ձեր դպրոցին առաքելութիւնը առաւել եւս արդիւնաւորելու համար»:

Ֆերահեան ազգային վարժարանի նախկին տնօրէն Վարդգէս Ղազարեան կ'ըսէր, թէ «հայկական բոլոր վարժարանները լուրջ ծրագրումի պէտք ունին նկատի առած երկրին վիճակը, հաղորդակցութեան լայն միջոցները՝ ձայնասփիւռ, հեռատեսիլ, մշակոյթ եւայլն, որոնք կը գրաւեն մեր աշակերտներուն ամբողջական հետաքրքրութիւնը: Հարկ է նկատի առնել այն՝ որ տակէ տասը տարի ետք հոս ծնած-մեծցածներու գաղութ մը պիտի ունենանք եւ պիտի նուազի Միջին Արեւելքէն եկածներու թիւը. Հետեւաբար, ըստ այնմ պէտք է ծրագիրներ պատրաստել եւ ո՛չ այնպիսիներ, զորս իրագործելը անկարելի ըլլայ: Օրինակ, հայերէն լեզուի ուսուցման ծրագիրները պէտք է վերանայուին եւ այժմէականանան: Ութ տարի առաջ կազմուած կրթական ծրագիրը երբ վերանայուի, կը նկատուի թէ ո՛րքան զիջում կամ նուազում կայ եղած անկալութիւններէ: Պէտք է կարելի բաներու մասին մտածել եւ չըլլալ վերացական»:

Խօսելով հայերէնի դասագիրքերուն մասին, Պ. Ղազարեան կը շեշտէր. «դասագիրքերը պէտք է ըլլան պատկերազարդ եւ հետաքրքրական, պարունակելով ամերիկահայ աշակերտին ներաշխարհը յուզող այժմէական նիւթեր: Դասագիրքը մեծ դեր ունի ուսուցման մարզին մէջ: Դժբախտաբար, հայերէնի մեր այժմու դասագիրքերը 40ամեայ բոյր մը ունին. իրողութիւն մը՝ որ բացասական ազդեցութիւն կը գործէ աշակերտներուն վրայ: Պէտք ունինք այժմէականութիւն բուրող դասագիրքերու, որոնց բովանդակած նիւթերուն հեղինակները ողջ ըլլան եւ առիթ թէ առիթ հանդիպին աշակերտներուն եւ կենդանի կապ ստեղծեն անոնց հետ:

Մնալով առաջարկներու ծիրին մէջ, Պ. Ղազարեան դիտել կու տար, թէ «հայկական վարժարանները նոր տնօրէններու պէտք ունին. տնօրէններ՝ որոնք ըլլան հմուտ եւ այժմէական, ամերիկեան ուսման եւ մանկավարժութեան գիտակ: Անհրաժեշտ է ունենալ նաեւ փոխ-տնօրէններ եւ զանոնք պատրաստել ապագային տնօրէններ դառնալու»: Տնօրէնին ջերմ փափաքն է որ շրջանաւարտները՝ 10-12րդ կարգերու միջոցին, պարտադրաբար հետեւին որոշ դասընթացքի մը եւ անպայման Հայաստան այցելեն, որպէսզի իրաւունք ունենան վկայականը ստանալու: «Այլապէս վկայական չեմ տար», - կ'ըսէր Պ. Ղազարեան: - Եթէ աշակերտը նիւթական դժուարութիւն ունի, երբ 10-րդ դասարանէն գիտնայ այս իրողութիւնը, կը սկսի դրամ հաւաքել ու պատրաստուիլ: Կը տեսնեմ հիմակուընէ աշակերտներուն վրայ ինքնաշարժները եւ ըրած շռայլ ծախքերը: Համոզուած եմ, որ կրնա՛ն Հայաստան երթալ: Թերեւս մտածողներ ըլլան որ այսպիսի պարտաւորութիւն կրնայ պատճառ ըլլալ որ մենք աշակերտներ կորսնցնենք: Ես պիտի ուզէի որ Ազգային Վարչութիւնը այս հարցը ներմուծէր հայկական վարժարանի յետագայ առաքելութեան մէջ: Ես կը հաւատամ որ Հայաստան, անկախութիւն, Պետութիւն, ղեկավարութիւն եւ հիմնական այլ հարցեր կարեւոր տեղ պէտք է ունենան հայկական վարժարաններու ծրագրի եւ առաքելութեան մէջ»:

Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս ազգային վարժարանին տնօրէնը նշելէ ետք թէ «Պէտք է իրատես ըլլալ, ակնկալել ի՛նչ որ կարելի է եւ չհարրենալ անկարելի երազներով», կ'առաջարկէր «լուրջ քննարկումով վերասահմանել հայկական վարժարանին առաքելութիւնը»: Ապա, անդրադառնալով իրեն յանձնուած դպրոցի շրջագիծին մէջ յառաջիկայ ծրագիրներուն՝ կ'ըսէր. «մասնաւոր ուշադրութիւն պիտի դարձուի եւ զարկ պիտի տրուի հայերէն արտայայտութեան եւ դասապահերու ընթացքին մայրենի խօսակցական լեզուի զարգացումին: Պիտի հաստատենք ակումբներ, ուր արծարծուած նիւթերու շուրջ մտքերու փոխանակութիւնը կը կատարուի հայերէնով: Աւելի զարկ պիտի տանք գրութեան. առաջին դասարանէն իսկ աշակերտներուն փոքր շարադրութիւններ գրել տալ՝ պատկերի մը նկարագրութիւն կամ պատում, պատմուածքի մը գրառում եւայլն: Գրելու վարժութիւնը հարկ է զարգացնել փոքր տարիքէն»:

Վահան եւ Անոյշ Չամլեան ազգային վարժարանին տնօրէնը՝ Վարդէն Մատէնեան, նախ կը ճշդէր թէ իր ղեկավարած «դպրոցը լրիւ երկրորդական չէ, այլ՝ մինչեւ 8-րդ կարգ», այսինքն՝ միջնակարգ վարժարան է: Ու կ'աւելցնէր. «ըստ մեր տեղեկութեանց, այս դպրոցը աւարտողներուն մեծ մասը ամերիկեան դպրոց կը յաճախէ ուսումը շարունակելու համար եւ շատ փոքր տոկոս մը կ'երթայ հայկական երկրորդական այլ վարժարաններ: Ասիկա նկատի առած՝ մեր առջեւ կան երկու մրցակցութիւններ: Առաջինը՝ զուտ կրթական իմաստով: Երբ մեր աշակերտները հոսկէ կ'երթան ամերիկեան դպրոցներ, կարգ մը նիւթերու մէջ, մասնաւորաբար գիտական եւ թուաբանական, որոշ դժուարութիւններ կ'ունենան: Անգլերէնի եւ պատմութեան նիւթերու մէջ ո՛չ մէկ դժուարութիւն կ'ունենան: Բաղդատելով կրթական ծրագիրները նկատած եմ որ մերինը որեւէ թերութիւն չունի, սակայն տակաւին յստակ չեմ կրցած հասկնալ թէ ինչո՛ւ մեր աշակերտները դժուարութիւն կ'ունենան գիտական եւ թուաբանական առարկաներու մէջ: Հաւանաբար պատճառն ա՛յն եղած է, որ տկար աշակերտներ դանդաղ կ'ընթանան, չեն կրնար քայլ պահել, հետեւաբար ուսուցիչներն ալ ստիպուած եղած են դանդաղեցնել կշռոյթը, որուն հետեւանքով յառաջադէմ աշակերտներ զոհ գացած են այդ երեւոյթին:

«Այս իրողութենէն մեկնելով այս տարուընէ սկսեալ յատուկ ուշադրութիւն կը դարձնենք գիտական եւ թուաբանական նիւթերու մակարդակի բարձրացման: Մեր երազն է այնպիսի մակարդակի հասցընել, որ այս վարժարանէն մեկնող մեր աշակերտները իրենց թուաբանագիտութեամբ ուրիշներէ զանազանուին իբրեւ Չամլեանի աշակերտներ: Առ այդ, ճոխացուցած ենք համակարգիչներու աշխատանոցը: Կը ջանանք գիտական արդիական աշխատանոց մը ունենալ: Կը յուսամ գալ տարի 8-րդ կարգի թուաբանութեան նիւթերը երեք տարբեր մակարդակով դասաւանդել (ներկայի երկուքի փոխարէն): Ասիկա կրնայ նպաստել յառաջադէմ աշակերտներու թուաբանագիտութեան առաւել զարգացումին:

«Երկրորդը կը վերաբերի ուսումնական ծրագիրը վերատեսութեան ենթարկելուն: Ինչ կը վերաբերի հայագիտական նիւթերուն, պէտք է աւելի ուշադրութիւն դարձնենք անոնց ուսուցման: Որովհետեւ մեր աշակերտներուն մեծ մասը ամերիկեան դպրոց կ'երթայ, ի՛նչ որ հոս կը սորվի՝ իբրեւ մայրենի լեզու, գրականութիւն, պատմութիւն, ա՛յդ կը մնայ իրենց: Շատ աւելի դիւրին է դպրոցին գիտական մակարդակը բարձրացնել, քան՝ հայերէնը սիրցնել: Դժուար է, շա՛տ դժուար է հայերէնը սիրցնել եւ սորվեցնել: Կը ճանչնամ տղայ մը, որ շատ փայլուն աշակերտ է, սակայն համոզուած է որ հայերէնին պէտք չունի: Շաբաթը անգամ մը Հ.Մ.Ը.Մ.-ի ակումբը կ'երթայ պասքէթպոլ խաղալու եւ կ'ըսէ՝ «Ես Հայ եմ, տոլմա-սարմա կ'ուտեմ, շատ հաւանաբար հայ աղջկան մը հետ կ'ամուսնանամ, բայց հայերէն գրելու կամ խօսելու բնաւ պէտք չունիմ»:

«Արդ, ներկայի մեր յստակ ծրագիրը այն է՝ որ պէտք է ունենանք ծրագիրներ: Ընդհանուր առմամբ, հայկական բոլոր վարժարանները իրենց պաշտօնէութեան նիւթական գնահատումները հիմնած են աստիճանաւորումներու դրութեան վրայ, հետեւելով կամ նմանելով պետական վարժարաններու օրինակին: Սակայն, մեր դպրոցները պետական չեն, այլ՝ մասնաւոր: Հետեւաբար, իմ կարծիքով, պէտք է մասնաւոր դպրոցներու մըրցակցութեան դրութիւնը իւրացնենք եւ գործադրենք, որպէսզի ուսուցիչն ալ շահագրգռուի իր առաւելագոյնը տալու աշակերտին: Այս միտքս կ'ուզեմ վերջացընել հետեւեալ օրինակով: Բարեկամներէս մէկը Գէորգ Գրիգորեանին հարցուցած է, թէ մէկ վայրկեանի մէջ ի՛նչ խորհուրդ կրնայ տալ, պարզելու համար յաջողութեան լաւագոյն թէքնիքը այս երկրին մէջ: Գրիգորեան ըսած է՝ «Լա՛ւ վճարէ, լաւագոյնը ունեցի՛ր»:

Շարլոթ եւ Էլիզ Մերտինեան Հայ Աւետարանական վարժարանի տնօրէն տոքթէօր Վահէ Տարագճեանի ծրագիրն էր՝ «հայ դաստիարակութիւնը նիւթապէս մատչելի դարձնել հայ ժողովուրդին համար»:

Հ.Բ.Ը.Մ. Մարի Մանուկեան վարժարանին տնօրէնը՝ Յակոբ Յակոբեան, ունի մէկ եւ յստակ ծրագիր մը. «Որոշած ենք, - կ'ըսէր - յառաջիկայ տարեշրջանին վարձել 6-12-րդ կարգերուն յատուկ հերթապահ ուսուցիչ մը (Dean of Students), որ զբաղի աշակերտներուն կեանքով, ոչ թէ միայն անոնց հսկողութեամբ: Այդ ուսուցիչը հայ ըլլալով, պիտի ունենայ այն բարձր գիտակցութիւնը կամ կոչումը, որ ինք աշակերտներուն մտածելակերպը, անոնց ազգային մտածումներն ու զգացումները պիտի զարգացնէ. առիթներ պիտի ստեղծէ, որպէսզի աշակերտներ զգան թէ կը գտնուին հայկական դպրոցի մը մէջ: Դադարներու ընթացքին, դասապահերու ընդմիջումին, նոյնիսկ եթէ կարգապահական հարցով իր քովը երթան, աշակերտները պէտք է գիտակցին որ հայկական դպրոցի մը մէջ են եւ տարբեր է մօտեցումը, ոստիկանական չէ միայն, այլեւ դաստիարակչական է:

«Ուրեմն, այս պաշտօնին բաւական յոյսեր կապած եմ: Ի դէպ, աւելցնեմ որ այդ ուսուցիչէն կ'ակնկալենք կէսօրուան դադարներուն կազմակերպել աշակերտական ձեռնարկներ (ռալի), նիւթի մը կամ աշխատանքի մը շուրջ խանդավառութիւն ստեղծել, տօներու կամ քաղաքական, ընկերային, մշակութային դէպքերու առթիւ, հայրենիքի վերաբերեալ այլազան երեւոյթներու եւ պատահարներու շուրջ հաւաքոյթներ կազմակերպել եւայլն: Այս բոլորին շնորհիւ կարելի է դպրոցին մէջ ստեղծել իսկական դպրոցական կեանք մը, որ այս պարագային կը դրոշմուի հայեցի դաստիարակութեամբ եւ այս դպրոցի նկատմամբ աշակերտներու հետաքրքրութեամբ ու հպարտութեամբ»:

Թէքէեան Մշակութային Միութեան Արշակ Տիգրանեան վարժարանին տնօրէնը՝ Վարդգէս Գուրուեան, դիտել կու տար թէ «առաջարկներ ու ծրագիրներ շատ ունի» ու կ'աւելցնէր. «պէտք է մէկ մասը փորձարկենք տեսնելու համար թէ անոնցմէ որո՛նք իրագործելի են: Ծրագրեցինք ու պիտի գործադրենք, որ շրջանաւարտ դասարանը հայ գրականութեան, Հայոց պատմութեան եւ ընդհանրապէս հայերէնագիտութեան ընդհանուր քննութիւն մը անցընէ (Comprehensive Test): Սկսած ենք մօտաւորապէս 2.500 հարցումներ պատրաստել՝ իրենց պատասխաններով, յստակ անուններով, թուականներով եւ դէպքերով: Հարցարանը կ'ընդգրկէ տասը տարուան ընթացքին իրենց սորվածը. տեսակ մը վերաքաղ: Այդ հարցարանը իւրացնելու համար աշակերտին առիթ պիտի տրուի (յման քառորդ մը -- երկու ամիս) պատրաստուելու քննութեան համար:

«Ծրագրած ենք ընդարձակել մեր գրադարանին հայագիտական բաժինը, որպէսզի մեր աշակերտները մղենք հայերէն գիրք կարդալու: Այս ուղղութեամբ հաստատած ենք յատուկ մրցանակներ (մեծ թիւով), քաջալերելու համար հայերէն սորվիլը, կարդալը, գրելը եւայլն: Միայն լաւագոյն աշակերտը չէ որ կը գնահատուի, այլեւ ջանք թափողը, այս կամ այն առարկայի մէջ յաջողութիւն արձանագրողը»:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴԻՄԱՆԿԱՐՆԵՐ

«ԼԱՒ ԵՄ, ՇԱՏ ԼԱՒ ԵՄ»

Հեռաձայնը հնչեց:

- Ի՞նչպէս ես:

- Շնորհակալ եմ, գէշ չեմ:

Դիմացի կողմէն վարանում մը:

- Ինչո՞ւ, անհանգի՞ստ ես, անկարգութի՞ւն մը կայ:

- Ո՛չ, լաւ եմ, շնորհակալ եմ,

- Ինչո՞ւ այդպէս խօսեցար ուրեմն:

- Ի՞նչպէս խօսեցայ որ:

- Գէշ չեմ, ըսիր:

- Այո՛, գէշ չեմ, Փառք Աստուծոյ: Ի՞նչ կայ որ:

- Կարծեցի որ լաւ չես: Անհանգստութիւն մը, նեղութիւն մը ունիս կարծեցի:

- Ո՛չ, ո՛չ, Փառք Աստուծոյ, լաւ եմ, շնորհակալ եմ:

- Որովհետեւ «լաւ եմ» չըսիր:

- Ճիշդ է, բայց ըսելու ձեւ մըն էր: Վերջին հաշուով, գէշ չըլլալ՝ կը նշանակէ լաւ ըլլալ: Չէ՞:

- Կ'երեւի թէ չես ուզեր «լաւ եմ» ըսել, կը վախնաս որ աչքի կու գաս: Բայց մի վախնար, ես չար աչք չունիմ:

- Գիտեմ, գիտեմ, այդպիսի բան չկայ: Չար աչքէ ալ չեմ վախնար: Պարզապէս ըսելու ձեւ մըն էր:

- Արդէն հիմա ամէն մարդ նոյնը կ'ընէ: Եթէ մէկու մը որպիսութիւնը հարցնես, դէմքը կը թթուեցնէ, շրթները կը խածնէ, ուսերը կը թօթուէ, «գէշ չեմ» կը պատասխանէ: Նոյնիսկ եթէ այդ վայրկեանին շատ լաւ է, նոյնիսկ եթէ շատ երջանիկ է կամ յաջող գործով մը շատ ուրախացած է, կը պահէ, յայտնի ընել չուզեր: Այնպիսի արտայայտութիւն մը կ'ունենայ, որ կարծես ըսել կ'ուզէ թէ լաւ չէ: Ի՞նչ է, մարդիկ կը վախնա՞ն այլեւս երջանիկ երեւելէ:

- Չեմ գիտեր, բայց ես այդպէս չեմ: Ես եթէ լաւ եմ, չեմ վախնար ըսելու որ լաւ եմ:

- Բայց չըսիր:

- Կարեւոր չէ: Մոռցիր: Ահաւասիկ կը կրկնեմ: Լաւ եմ, Փառք Աստուծոյ:

- Եթէ գիտնամ որ դիմացինս լաւ է, ես ալ կ'ուրախանամ: Բայց շուրջս ո՛չ մէկը լաւ է կարծես: Մէկուն եթէ հարցնես, գէշ չէ, բայց յօդացաւէ կը տառապի, ուրիշի մը եթէ հարցնես, գէշ չէ, բայց գործերը չեն ընթանար, երրորդի մը եթէ հարցնես, բնաւ լաւ չէ, անհանգիստ է, հիւանդ է: Չորրորդի մը կը հարցնես, «մի հարցներ» կը պատասխանէ, կը գըրջաս հարցուցած ըլլալուդ համար: Մէկերները կը հաւատայի, հիմա չեմ հաւատար այլեւս: Ամէն մարդ կը ստէ:

Հասկցայ, թերեւս իրաւունք ունիս, բայց ես չեմ ստեր:

- Խնդիրը այն է որ մեր շուրջ եւ մեր դիմաց մեր կարծածէն աւելի մեծ թիւով երջանիկ մարդիկ կան:

- Կա՛ն, հարկաւ:

- Եւ չեն խոստովանիր:

- Խոստովանի՞լ: Բայց այդ բառը ծանր

է, Երջանկութիւնը յանցանք մը չէ որպէսզի մէկը խոստովանի որ երջանիկ է:

- Յանցանք մը չէ հարկաւ, բայց ոմանց պարագային յանցանք է թերեւս, չես գիտեր: Տեսնենք թէ ի՛նչպէս տկրացած են այդ երջանկութեան: Ի՛նչ երջանիկ մարդիկ կան որոնց խիղճը հանդիստ չէ իրենց ունեցած երջանկութեան համար: Ոմանք ալ կը վախնան որ դիմացինները կը նախանձին: Եթէ առողջ են, կը թաքցնեն: Եթէ հարուստ են, կ՚ըսեն որ դրամ չունին:

- Մեր հայրերը չէին հպարտանար իրենց ունեցածով: Թերեւս ճիշդը այդ է:

- Այո՛, բայց մեր հայրերը իրենց վիճակէն ալ բնաւ չէին գանգատեր: Միշտ փառք կու տային Աստուծոյ, միշտ գոհութիւն կը յայտնէին: Հիմա այդպէ՞ս է: Դժգոհներով շրջապատուած ենք: Ներաշխարհդ կը սեւնայ եթէ մէկու մը հետ երկու վայրկեան խօսիս: Այս գնացքով, կ՚երդնում, ո՛չ մէկուն որպիսութիւնը պիտի հարցնեմ: Ինծի ի՛նչ, եղբայր: Կ՚ուզէ լաւ ըլլայ, կ՚ուզէ գէշ: Ե՞ս եմ որ հոգ պիտի ընեմ:

- Իրաւունք ունիս: Ամէնուն ցաւն ալ իրեն, ուրախութիւնն ալ իրեն: Մենք մեր գործին նայինք: Ինչո՞ւ կը հեռաձայնէիր ինծի:

- Ոչինչ, պարզապէս որպիսութիւնդ հարցնել ուզած էի:

- Շնորհակալ եմ, գէշ չեմ... այսինքն լաւ եմ: Ճիշդն ըսած, խիկարէս լաւ եմ, որովհետեւ առողջ եմ, փառք Աստուծոյ, ողջ եմ, կ՚աշխատիմ: Այս տարիքէն վերջ ասկէ աւելին ուզել ճիշդ չէ: Դուն ինչպէս ես տեսնեմ:

Պահ մը լռութիւն:

- Գէշ չեմ, շնորհակալ եմ...:

Ռ. Հ.

Ա ՕԿԷ ԱՆԿԷ

ՄԵԹՐՕ ՄՈՒՏՔԸ ԱՒԵԼԻ ԴԻՒՐԻՆ

Թերեւս կարճ ժամանակ մը ետք ընտելացած պիտի ըլլանք մեթրօյի ամսական կամ շաբաթական տոմսերը ամէն անգամ գործիքներէն անցընելու. Ճափոնական ընկերութիւն մը հնարած է դրութիւն մը ուր բաւական է քննող սարքին տակէն անցնիլ ու մագնիսական ալիքներու շնորհիւ ան պիտի ստուգէ թէ ունինք հարկաւոր տոմսը: Այդ ստուգումին հետ պիտի բացուի անցքն ալ: Միակ անպատեհութիւնը այն կը նկատուի որ մագնիսական կարդանիշը (քոտ) դիւրին կեղծելի է հնարուած դրութեան մէջ ու պէտք է աւելի վստահելի միջոց մը գտնել:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹ

Մշակոյթը ներաշխարհի դրսեւորումն է եւ զայն կերտողը անհատներն են: Իսկ Հոկտեմբեր ամիսը նուիրեր ենք հայ մշակոյթին:

Լոկ տարին մէկ ամիս սփիւռքահայութեան սա կամ նա սրահներուն մէջ կը տօնենք լորձնաշուրթն ճառերով հանդէսներ:

Հոկտեմբերը կ՚անցնի, արդէն իսկ պատրաստ ենք մոռնալու գիրն ու գրիչը, տաղն ու տաղարանը, մինչեւ յաջորդ Հոկտեմբեր, գզրոցներուն մէջ կը պահենք Մեսրոպարոյր տառերով Նարեկն ու Նարեկացին, Րաֆֆին, Սայեաթ Նովան, Աբովեանը, Կոմիտասն ու Վարուժանը եւ այլ ու այլ տիտաններ:

Արդէ՞ նք. - կը դառնանք լաւագոյն պահակները մեր անցեալի փառահեղ մշակոյթին:

Ծուքին մէջ ի՞նչ կ՚աւելցնէ Սփիւռքը այդ վաղնջական մշակոյթին, ունենալով հանդերձ իր կարգին –թէպէտ սակաւ– մտաւորականներ, գրագէտներ, բանաստեղծներ որոնք չեն քաջալերուիր, չեն յիշուիր, չեն կարդացուիր եւ գացողին տեղը թափուր կը մնայ:

Մշակոյթը եղծանելի է այնքան ատեն որ չունի իր մշակները: Իսկ այդ մշակներու պատրաստութեան հարցը դարձեր է լրջօրէն մտահոգիչ, որը միայն կարելի է կանխարգել լեզուն խօսելով, սորվեցնելով, աւանդութիւնները փոխանցելով: --Աւանդութիւններու կարգին կրնանք անտեսել խոհանոցը-: Այս բոլորին հիմը կը կայանայ երկու բառերու վրայ, Եկեղեցի եւ Դպրոց: Ուր այժմ կը տիրէ քնաթաթախ վիճակ, արդեօ՞ք ժամը չէ հասած համբերութեան պատմուճանով զինուելու եւ ոչ թէ ամսուան մը այլ տարիներու աշխատանքի լծուելու, առանց վհատելու, դեռ եղածները կորսնցնելու վախն ալ կայ: Հերոսական ջանքերով ստեղծուած դպրոցները, համալսարաններու ամպիոնները ուսանողներու չգոյութեամբ վտանգի կ՚ենթարկուին: Եւ այսօր համարձակութիւնը չունինք խօսելու այդ հաստատութիւններէն ներս գոյութիւն ունեցող որակին մասին երբ չունինք քանակը:

Եկէ՛ք, գէթ այս ամսուան ընթացքին թողունք պոռոտախօսութիւնը մէկդի, եւ իրապաշտ դատողութեամբ մօտենանք թախիծներուն:

Գիրքերը միայն կը պաճուճեն գրադարանները, եկեղեցիները հաւատացեալի, դպրոցը աշակերտի, սրահը ունկնդրի ուսի եղեր է...

Եթէ կարող չենք պատրաստելու սերունդ մը որ չի զգար ու չի մտածեր որպէս Հայ, մեր մշակոյթը դատապարտուած է ուրիշներու հնագիտութեան նիւթ դառնալու:

Միթէ, կարելի չէ հնարել դեղահատեր որ Հայը ՀԱՅ դարձնէ:

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԴԺԲԱԽՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳՉՈՒՀԻՆ ՓԻԱՖ

Երեսուն տարի առաջ տառապանքներով, դժբախտութիւններով, այլ նաեւ մեծ յաջողութիւններով լեցուն կեանքի մը հրաժեշտ կու տար անմոռանալի երգչուհին՝ Էտիթ Փիաֆ: 48 տարեկանին, վտիտ մարմինը, այնքան մոռցուած արցունքներու հետքերով խորշոմած դէմքով եւ յատկապէս անձկութեան շեշտը կրող խնդուքով ու նայուածքին տժգունութեամբ արդէն մոլորուն ստուերի մը վերածուած էր ան: Ու աշնան առաւօտ մը այդ մանրիկ կինը որ խակական կոթող մըն էր, իր բարեկամ Գոքթօյին որակումով՝ յաւերժական երախան որուն մասին ըսած էր. «Էտիթ թռչուն մըն է. անոր ձայնը դարերով խռովք պիտի պատճառէ ամբողջ աշխարհին»:

Փիաֆի կեանքը խակական առասպել մըն է, թրծուած՝ թշուառութեամբ, վախով, յուսահատութեամբ: Ան յիշողութիւնն է Փարիզի մը, որ այսօր եւս կենդանի է. անոր ստուերը կը ծածանի տակաւին Պէլվիլի կամ Փիկալի մաշած սալաքարերու երկայնքին: Ծնած է կրկէսներու խաղարկուի մը ու Իտալուհիի մը միութենէն. քաղցրաւենիներու վաճառորդուհի մայրը որպէս միակ նուէր, անոր ժառանգ ձգած է իր ձայնը:

Կեանքին առաջին տարիները սարսափելի կ՚ըլլան, ալքոլամոլ մեծ-մօր մը ու գինով հօր մը միջեւ: Էտիթ տասը տարեկան է երբ հայրը կը հիւանդանայ ու ինք կը հարկադրուի փողոց իջնել դրամ շահելու: Միակ բանը որ կրնայ ընել երգելն է. կ՚երգէ գիտցած միակ երգը «Մարսէյեզ»ը: Ամէն կողմէ դրամներ կը տեղան: 15 տարեկանին կը բաժնուի ընտանեկան յարկէն, երթալ երգելու համար փողոցը, խորթ քրոջը հետ: Նկուղներու մէջ, մայթերու անկիւնը կը քնանան, առնետներու եւ ցուրտին մտերմութեան մէջ: Կը պատահի որ օրեր անցընեն առանց բան մը ուտելու:

Կեանքին առաջին այրը Փըթի Լուի կը կոչուի: Անկէ աղջիկ զաւակ մը կ՚ունենայ որ երկու տարեկանին կը մեռնի: Անկէ ետք Էտիթ կը սկսի ապրիլ յատկապէս գիշերը: Կ՚երգէ պարասրահներու, շարժանկարներու մէջ, իսկ աւելի յաճախ փողոցները, Պարպէսի ու Մէնիլմոնթանի շրջանները: Զինքը կը շրջապատեն պոռնիկներն ու փողոցի «գէշ» տղաքը: Այդ շրջանին ծանօթ քապարէ-ի մը տէրը դիպուածով կը լսէ զինքը. անմիջապէս կ՚անդրադառնայ այդ ազազուն մարմնին մէջ պարփակուած տաղանդին որ թշուառութեան երգը կը հնչեցնէ այնքան մերկ իրականութեամբ: Նոյն անձն է, Լըփլէն որ անոր կը նուիրէ արուեստագէտի անունը. անուն որ պիտի նուաճէ բոլոր սահմանները ու տիրէ ամբողջ երկրագունդին:

Այդ քապարէին մէջ Էտիթ կը ծանօթանայ Ռէյմոն Ասոյին որ խելայեղ ու անկարելի սիրով մը կը կապուի իրեն: Թըշուառութենէն ետք ան նոյն զօրութեամբ, նոյն իրապաշտութեամբ կ՚երգէ սէրը, անոր տառապանքներն ու վէրքերը: Արդարեւ, իր կեանքն ալ կ՚ըլլայ յոյսերու եւ վհատութիւններու շղթայ մը, բազմաբնոյթ յարաբերութիւններու կուտակում մը որուն մէջ ամէնէն խեղճէն ամէնէն փարթամը, կը տողանցեն այրեր որոնք կ՚ըլլան հզօրութեան իր աղբիւրը:

Անոնք կու գան ու կ՚անցնին անոր կեանքէն, նմանելով գործածուելէ ետք մէկդի նետուած խաղալիկներու, որոնցմէ ոչ մէկը ունեցած է իր մանկութիւնը: Այսուհանդերձ, միշտ կ՚ուզէ հաւատալ երջանկութեան. Թշուառութեամբ, ճակատագրին կնիքով ծանրացած, ալքոլին մէջ խեղդուած, թմրանիւթերով հիւծած ու յիմարութեան նոպաներով ընդմիջուած իր կեանքը միշտ կարօտ ունեցած է չապրուած մանկութեան, որմէ մնացած է խնդալու եւ մոռնալու մեծ պահանջք մը:

Իր կենսագիրը Մոնիք Լանկ կը գրէ. «Ճակատագիրը մանկութեան օրէն հարուածած էր զինքը. յետոյ ինք կերտեց զայն: Վերջին շունչին կ՚ըսէր զինքը խընամող հիւանդապահուհիին. «անմտութիւններս սուղ վճարեցի...» եւ իրաւունք ունէր: Սակայն, այդ էր նաեւ իր յաղթանակին գաղտնիքը: Ան առանց տիպար մը ստեղծելու մտահոգութեան, գոհացաւ երեւալով ինչպէս որ է. այսինքն՝ կին՝ միս ու ոսկորով, սիրտով ու հոգիով. խելայեղ, մանկութեան օրէն խոցուած ու զուրգուրանքին պակասէն տառապող կին: Այս ամբողջն էր ինք, առանց խորախորհուրդ ծալքերու:

Այսօր ալ մեզ իր յաճախանքին տակ կը պահեն անոր տժգոյն դէմքը որ մեղրամոմէ դիմակի կը նմանէր ու անկրկնելի ձայնը որուն մասին Գոքթօ կ՚ըսէր «ամէն անգամ որ ան կ՚երգէ, կը թուի թէ հոգին կը խլուի իր արմատէն վերջին անգամ ըլլալով»:

Փիաֆ որ այնքան կը սիրէր խնդալ, հանրութեան համար դժբախտութեան պատկերն իսկ էր: Իր ձայնը զուժկան շեշտ մը ունէր ու մնաց այնպէս մինչեւ վերջը. մինչեւ այն շրջանը երբ ոտքի կը մնար դրեթէ հրաշքով. ու ձայնը կ՚որոտար փոթորկոտ երկինքի մը նման որ զինքը կը հատցնէր հրդեհի մը պէս:

Այդ ձայնը այսօր եւս կը հնչէ այն ժամէն երբ սրճարաններու մէջ առաւօտեան սուրճին գոլորշին կը բարձրանայ, մինչեւ այն ժամը երբ խաւարը կը թանձրանայ Փարիզի սալաքարերուն վրայ:

ՔԱՂՀԱՆ

PUBLICATIONS REÇUES

Collection : LES MONUMENTS ARMENIENS
(N° 1, La *Cathédrale d'Etchmiadzine*)
Collection Monuments arméniens,
Sté. AZS, Paris 1993.

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

- ՀԱՏՈՒԱԾ -

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

12.

ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐԸ

Աւելի ուշ՝ Մեսրոպ Նուպարեան հեղինակելու առթիւ իր Բառարան Ֆրանսերէնէ հայ-աշխարհիկ՝ քննադատած էր Նորայր Բիւզանդացին որ իր ֆրանսահայ բառգիրքը գրաբարով յօրինած էր: Նորայր սապէս կը պատասխանէր.

«Իմ վարդապետութիւնս է, թէ «ամենայն հայ գրագէտ պէտք է քաջ ու հիմնովին գիտնայ գրաբար, եթէ կ՚ուզէ աշխարհաբար քաջ ու հիմնովին գրել. եւ գրաբարի ուսման պարապողին գրաբար բառգիրք տալն՝ "անգութ կատակ մ՚ընել" չէ, "զարգացման օրէնքն անտեսել" չէ, "ժխտական ծառայութիւն մ՚ընել" չէ: Ձեր վարդապետութիւնն է, թէ "գրաբարի վարժ Հայ մը հետզհետէ բացառիկ երեւոյթ մ՚է մեր ազգի մէջ, եւ ձրի ծանրութիւն ու անգին ժամանակի կորուստ է գրաբարն չարունակ աշխարհաբարի դարձնելու հարկն": Ես կ՚ուզեմ որ մեր գրագէտք եւ թարգմանիչք նախնեաց մատենագրութեամբք սնանին եւ ընտելանան հին հայերէնի՝ նորը կանոնաւոր եւ յատակ կերպով գրելու համար: Դուք կ՚ուզէք որ գրագէտք եւ թարգմանիչք ազատին գրաբար ուսանելու անհրաժեշտ պարտքէն, եւ չատանան ձեր աշխարհաբարին բառերովն եւ ոճերովն: Ձեր վարդապետութիւնն եթէ ծաւալի եւ տիրէ յԱզգին, ես եւ ինծի պէս մտածողներն՝ կրնանք հայերէն լեզուի մահուան սուգը մտնել» (1):

Նորայր, պնդելով թէ լեզուի մը բնորոշ ոճերը կարելի չէ բառ առ բառ օտար լեզուի թարգմանել, իբր օրինակ կու տար թուրքերէն թօփ-աթմաք (թընդանօթ նետել – սնանկանալ) կամ մայթապ իթմէք (լուսին ընել – ծաղրել) ոճերը բառ առ բառ ֆրանսերէն թարգմանելու ծիծաղելի փորձերը – tirer le canon կամ faire lune. ծիծաղելի պիտի ըլլար նոյնպէս, կ՚ըսէ ան, եթէ, օրինակ՝ ֆրանսերէն j'ai mis mes habits բառ առ բառ հայերէնի թարգմանէինք զգեստներս դրի, փոխանակ թարգմանելու հայեցի ձեւով զգեստներս հագայ: Մանաւանդ որ դնել գրաբարի մէջ գործածուած է նաեւ հանելու իմաստով: «յառնէ յընթրկաց անտի եւ դնէ զհանդերձան» (Յովհ. ժԳ. 4) (2):

Մեսրոպ Նուպարեան՝ Նորայրի մէկ յօդուածին մէջ գտած էր գետնէ գետին զարնել եւ ջուրը նետել թրքաբանութիւնները, կամ դաղղիաբանութիւններ՝ ինչպէս՝ ռումբի պէս պայթիլ: Նորայր կը պատասխանէ, թէ «այլ է ոճ եւ այլ է փոխաբերութիւն: Ամէն լեզու իւր յատուկ յաճախակի, եւ չքաւոր բարբառ մը օտար բարբառէ շատ բան փոխ կրնայ առնուլ վայելչութեամբ»: Կ՚ըսէ թէ ցոյց տըրուած օրինակները փոխաբերութիւն են եւ ոչ թէ ոճ, մանաւանդ որ անոնց նման բացատրութիւններ գրաբարն ալ ունի – քան զամենայն նետ արագագոյն ի բարձունս ածել, ամալ ի ծով, ի գետին արկանել (3):

Նորայր պատասխանելով Մեսրոպ Նուպարեանի պնդումին, թէ «լեզուն շինողը ժողովուրդն է», կ՚ըսէր. «Մատենագրական եւ ուսումնական բառեր եւ ոճեր ստեղծելու կամ անոնց ընտրութեան գործոյն մէջ ի՞նչ բան ունի ժողովուրդն: Հայ մատենագրական լեզուն «շինողն» գրագէտն է եւ ոչ թէ ռամիկն»: «Ակնայեռ նայիլ, ընդնշմարել, համահաւ հաւանութիւն, նուագ ածեց, սպիտակապեխ, բառերն եւ ոճերն հնարողն կամ գործածութեան մտցնողն ժողովո՞ւրդն է թէ գրագէտն»: «Ժողովուրդն գիտէ միայն հաւկիթ ածեց եւ նուագ ածեցէն ոչինչ կը հասկնայ» (4):

Աւելի ուշ, այն է 1892-ին, լոյս պիտի տեսնէր նաեւ Մեսրոպ Նուպարի Ֆրանսերէնէ հայերէն բառարանը (5), առիթ տալով ինքն ալ իր կարգին հրապարակային բանավէճի մը, մանաւանդ բառարանին պարունակած այն նորաստեղծ բառերուն շուրջ:

Օրինակ՝ Հանդէս Ամսօրեայի մէջ (6) Հ. Յ. Թուխիկեան կը քննադատէ Մեսրոպ Նուպարեանի չափազանց ճիգը «հայերէնը ճոխացնելու իր բառարանին մէջ. առ այս իբրեւ գլխաւոր միջոց գործածած է՝ նախ բառերն ու մասնիկներ իրարու յօդելով ու ածանցելով առանց հարկի. զոր օրինակ.

smiller ուռնախորտել
charpente osseuse ոսկրակազմած
ferrer կռապայտել, մետաղածայրել
décanter անդրվաթել, տարամանել

եւայլն:

(Շար. 36)

(1) *Մասիս*, 1885, Նոյեմբեր 9:

(2) Անդ, 1885, Նոյ. 9:

(3) Անդ, 1885, Նոյ. 9:

(4) Անդ, 1885, Նոյ. 9:

(5) Մեսրոպ Նուպարեան, *Բառարան Ֆրանսերէն հայ-աշխարհիկ*, Կ. Պոլիս, 1892, 1092 էջ:

(6) Հ. Յ. Թուխիկեան, *Հանդէս Ամսօրեայ*, Վիէննա, Յունիս 1892, էջ 181:

(Շար. Ա. էջէն)

վարը լսած է թէ Ռուսաստան կը պատրաստուի հաշտարար զօրք ղրկել իր երկիրը եւ թէ Թուրքիա պէտք է անհրաժեշտ նախաձեռնութեան դիմէ որպէսզի այդ զօրքին մաս կազմեն նաեւ Արեւմուտքէն ու Թուրքիայէն եւս ներկայացուցիչներ:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ առջեւ, նախարարապետը ներկայացուց աշխատանքի իր հրնգամեայ ծրագիրը որ հաւանութիւնը չունի, անշուշտ, ընդդիմութեան, բայց ամբողջովին չի համոզեր նաեւ մեծամասնութիւնը: Պալատիւր դէմ չէ առաջարկներ եւ առարկութիւններ նկատի առնելու: Մեծամասնութեան մէջ, քննադատողները կը գտնեն որ հարկ եղածին չափ համարձակ ծրագիր չէ:

ԱԼԶԱՍԻ Թուրք համայնքը բաւական յուզուած է խմամին ձերբակալութենէն ի վեր: Միւրսէլ Սէնկի որ խմամի պատճառնին բարձրացած է Թուրքիոյ կառավարութեան կողմէ Անատոլուէն Ստամպըլ-լէր եկած է եւ կասկած կայ որ մեղսակից ըլլայ աղջկանը սիրահարին սպանութեան: Բանտն են արդէն, այդ պատճառաւ, իր երկու զաւակները՝ տղան 18 տարեկան եւ աղջիկը Հաթիճէ՝ 24 տարեկան իր ամուսնոյն հետ, որ ենթադրեալ մարդասպանը կը նկատուի: Ջոհը Այտըն Հիւսնիւ 46 տարեկան, սպաննուած է երեք գնդակով: Ըստ չշուկներու, Հաթիճէի ամուսինը, 28 տարեկան, չէ կրցած ամբողջովին գոհացում տալ իր կնոջ ամուսնական պարտականութեանց դծով եւ ան ալ մխիթարութիւն գտած է Հիւսնիւի մօտ: Այս ամբողջը վերածուած է պատուի հարցի մը ընտանիքին համար, որ զայն փրկել ուզած է արեան մէջ:

ՔԻՒՐՏ անջատողական Կուսակցութեան (ՓՔՔ) պետը Ապտալլահ Էօճալան, (Ապօ) Լիբանան տուած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, յայտարարած է որ ՓՔՔ-ն պիտի սաստկացնէ պատերազմը գրօսաշրջութեան եւ Թուրքիոյ օտար հաստատութեանց դէմ:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը կը հաղորդէ որ միջ-մասնաճիւղային ժողովը տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 20.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէտէֆճեան, Սէտէֆ եւ Ճերահեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 3-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց հօր եւ եղբօր՝

ՄԻՆԱՍ ՍԷՏԷՖՃԵԱՆ-Ի

(մահացած Նիս, Օգս. 18-ին)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

CONCERT
CHORALE SAHAK-MESROP

Direction
KHATCHIG YILMAZIAN

A l'orgue : *Juliette Yilmazian*
Solistes : E. Artinian
V. Minassian A. Minassian

— Vendredi 1er Octobre à 21 heures
Théâtre du Gymnase, Marseille;
— Vendredi 15 Octobre à 21 heures
Eglise St.-Michel, Fuveau.

Au programme :
Komitas — Ekmalian
Berberian

MCA-Villeurbanne

De retour d'Arménie où il vient de passer 5 semaines, et suite à sa nouvelle nomination *Varoujan KRIKORIAN* fera le point de la situation et développera les projets d'avenir de cette République au cours d'une conférence.

le VENDREDI 1er OCTOBRE
à 20 heures 30
dans la salle de la M.C.A. Villeurbanne
126, av. Roger Salengro
69100 VILLEURBANNE
Tél. : 78. 93. 57. 43
— *Entrée libre* —

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի տարեկան պարահանդէսը Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, քաղինօ Շարպօնյէրի շքեղ սրահին մէջ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ամուսնոյն՝ Աւետիս Ալեքսանեանի մահուան 9-րդ տարելիցին ի յիշատակ, Տիկին Անժէլ Ալեքսանեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

SAMEDI 2 OCTOBRE
14 h 30 : *Les frères Saroïan* (Kh. Abrahamian et A. Hairabedian),
17 h 30 : *Arabesques sur le thème de Pirosmani, Andriech* (S. Paradjanov),
20 h 30 : *America, America* (E. Kazan).

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՓՈՓՈԽ ԵՆ 1991 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ Ի ՎԵՐ ՀԱԿԱՌԱԿ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԾԱՆՐ ԲԵՌԱՆ, ՅԱՒԵԼՈՒՄ ՊԻՏԻ ԿՐԵՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՍԷՆ - ԼՈՒ (Մարսէյլ). —

Վերգին Փիլիկեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առիթով եղած են հետեւեալ նուէրները.— Րաֆֆի եւ Սօնիա Փիլիկեան 300-ական Ֆր. «Յառաջ»ին եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ 250 Ֆր. Կապոյտ Խաչի եւ Մշակոյթի Տան դպրոցին:

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ՄԱՐՍԷՅԼ
ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱ-ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

1993-94 տարեշրջանի դասերը կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 2-ին, Պօմոնի Ֆրանսական մշակոյթի կեդրոնին մէջ —Շարլ Քասուզ—, ժամը 17-ին:

Այս տարի կը դասաւանդուին.-

ա - Երաժշտական հիմնական գիտելիքներ,
բ - Սոլֆէժ,
գ - Միաձայն երգեր,
դ - Բազմաձայն երգեր,
ե Ձայնամարզութիւն:

Արձանագրութեանց համար դիմել՝ ամէն օր, ժամը 19-էն 21, տնօրէնութեան, հեռաձայնելով՝
91 · 87 · 43 · 71 թիւին:

le drame des enfants d'Arménie

TEMOIGNAGES, INFORMATIONS, APPEL

Soirée organisée par le
Forum des Associations Arméniennes de France, et placée sous la présidence de
Zabel CHEGHIKIAN et du Pasteur Samuel SAHAGIAN

TABLE RONDE

animée par NOEL COPIN

avec
Bernard KOUCHNER, Ancien Ministre
Albert KIRAKOSSIAN, Vice-Ministre de l'Education Nationale d'Arménie
Gorichkhan KARAPETIAN, Premier Maire-Adjoint de Gumri
Vahan TER-GHEVONDIAN, Chargé d'Affaires d'Arménie en France
Didier SICARD, Professeur à l'Hôpital Cochin
Laurence MONROE (Journal «Panorama»).

MARDI 5 OCTOBRE A 20 HEURES 30
Eglise Réformée de Paris-Luxembourg
58, rue Madame — Paris VIe (Tél. : 45 48 13 50).

Entrée libre

COLLECTE AU PROFIT DU PROJET «CHAUFFAGE ECOLES D'ARMÉNIE»
(chèques à S.P.F.A. - Chauffage Ecoles d'Arménie» — CCP 13.116.76 R Paris)

MARSEILLE

LA MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
présente
à la 69e Foire Internationale de Marseille
— Du 24 Septembre au 4 Octobre - Parc Chanot, Hall 6 —

UN PAVILLON ARMENIEN

avec la participation
de la Chambre de Commerce et d'Industrie d'Erevan
Industrie — Artisanat — Arts traditionnels — Histoire — Culture

VENDREDI 1er OCTOBRE

JOURNEE DE L'ARMENIE

11 h — Accueil des personnalités à l'entrée principale;
11 h 30 — Visite du Pavillon;
12 h — Réception au Salon d'Honneur de la Foire, offerte par la SAFIM;
17 h — Conférence — Salle Acropole I et II - Hall 3

«Aspects présents et perspectives d'avenir de l'Arménie»
Avec. —

- Albert Guiragossian, *Vice Ministre de l'Education Nationale;*
- Gorishkhan Garabedian, 1er *Vice Maire de Gumri;*
- Vahan Der-Ghévondian, *Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France;*
- Jean Kéhayan, *Journaliste-Ecrivain;*
- Les représentants des collectivités locales et territoriales;
- Philippe d'Amalric, *Président Directeur Général de la Foire Internationale de Marseille;*

Conférence - Débat présenté et animé par Garo Hovsepian

Le mouvement culturel arménien au Ve siècle et les Saints traducteurs

COLLOQUE

Vendredi 8 Octobre

sous la présidence de l'Académie des Sciences, Lettres et Arts de Marseille
organisé par *Le Centre Culturel SAHAK-MESROP*
339, avenue du Prado, — 13008 MARSEILLE

PROGRAMME DU COLLOQUE

19h30 Accueil — 20h Introduction et présentation des participants. *Khatchig Yilmazian*, Directeur — 20h15 *«L'invention de l'alphabet arménien et le mouvement des premiers traducteurs»: Agnès Ouzounian*, Docteur en linguistique, chargée de cours à l'INALCO (Paris) — 21h Débat — 21h15 *«L'Age d'or de la littérature et sa place dans le développement de la culture arménienne»: Robert Der-Merguerian*, Professeur à l'Université de Provence (Aix-en-Provence) — 22h Débat — 22h15 Conclusion. *Mgr. Vatché Hovsépian*, Prélat du Diocèse occidental de l'Amérique du Nord — 22h30 Clôture. *Georges Bergoin*, Secrétaire perpétuel de l'Académie de Marseille — 22h45 Réception.